

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО
РАДА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ
СТУДЕНТСЬКЕ НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО



ЮРИДИЧНА ОСІНЬ 2019 року

Збірник тез доповідей та наукових повідомлень
учасників міжнародної науково-практичної конференції
молодих учених

29 листопада 2019 р.

м. Харків

УДК 340(043.2)

Адреса редакційної колегії:
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
вул. Пушкінська, 77, Харків, 61024, Україна

Тези друкуються мовою оригіналу,
відображають позицію автора,
який несе відповідальність за зміст

Юридична осінь 2019 року: зб. тез доповідей та наук.
повідомл. учасників міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених
(Харків, 29 листоп. 2019 р.) / за заг. ред. А.П. Гетьмана. – Х.:
Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2019. – 657 с.

УДК 340(043.2)

©Національний
юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, 2019

Мохончук Б.С.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
к.ю.н., асистент кафедри конституційного права України,
голова Студентського наукового товариства

ПИТАННЯ УНІФІКАЦІЇ ВИБОРЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Про необхідність уніфікації виборчого законодавства у науково-експертному середовищі стверджують уже не перший рік і тривалий час намагання здійснити це залишались марними. Певні зрушення відбулись 11 липня 2019 року, коли Верховна Рада України 8-го скликання прийняла Виборчий кодекс України (№ 3112-1 від 02.10.2015) попри те, що голосування за повернення до правок, які напрацювала робоча група, Голова парламенту ставив на голосування 17 разів. Останнім передбачається об'єднання законів України «Про вибори народних депутатів України», «Про вибори Президента України», «Про місцеві вибори», «Про Центральну виборчу комісію», «Про Державний реєстр виборців», а також суттєва зміна виборчих систем та окремих виборчих процедур.

Як приклад, на виборах народних депутатів України передбачається застосування пропорційної виборчої системи з 4-відсотковим легальним бар'єром, відкритими регіональними списками та елементом компенсаційних мандатів, які розподіляються за правилами «закритих списків». З метою висування кандидатів за системою «відкритих списків» загальнодержавний виборчий округ поділяється на 27 регіональних виборчих округів. Кандидати включаються до загальнодержавного виборчого списку та до одного з регіональних виборчих списків, при цьому регіональний виборчий список партії повинен включати не менше 5-ти кандидатів. Встановлюється структура бюлетеня з можливістю голосування за партію та кандидата. Виборець має право вписати у трафарети виборчого бюлетеня номер партії і кандидата. При цьому, якщо виборець не вписав номер кандидата, – вважається що він підтримав весь список партії. Розподіл мандатів здійснюється у два етапи. На першому етапі мандати розподіляються між кандидатами, включеними до регіональних виборчих списків політичних партій, на другому –

відбувається встановлення кількості нерозподілених мандатів та визначення депутатів, обраних у загальнодержавному виборчому окрузі.

Проте 27 серпня 2019 року щодо проекту Виборчого кодексу України № 3112-1 було застосовано право вето та повернуто його із пропозиціями Президентом України. Серед зауважень голови держави, були у тому числі наступні:

- при загальному декларуванні (у тому числі в пояснювальній записці) впровадження на виборах народних депутатів пропорційної виборчої системи із «відкритими» списками, фактично система залишала елемент «закритих» списків у частині розподілу компенсаційних мандатів;

- у кодексі відсутні механізми забезпечення на постійній основі на загальнодержавних та навіть на тимчасовій основі на місцевих виборах можливості реалізації права голосу внутрішньо переміщеними особами та іншими мобільними групами населення;

- встановлюючи диференційовану кількість депутатів (не менше 2 і не більше 4), яких може бути обрано до складу окремих місцевих рад, законодавець не уточнив критерії визначення такої кількості;

- кодекс містить неузгодженості з діючим законодавством, наприклад надання права члену Центральної виборчої комісії вносити до комісії пропозиції щодо звернень до Конституційного Суду України стосовно тлумачення Конституції України та законів України (що протирічить положенням Основного Закону та Закону України «Про Конституційний Суд України»).

Варто зауважити, що голосування за виборчий кодекс відбувалось у період між двома загальнодержавними виборами (черговими виборами Президента України та позачерговими виборами народних депутатів України) і традиційно супроводжувалось інформацією у засобах масової інформації щодо політичних передумов його прийняття. Очевидний поспіх у прийнятті рішення (при загальній кількості поданих правок понад 4 тис. 600) та зазначені недоліки дозволяють стверджувати про доцільність доопрацювання виборчого кодексу. Водночас практика проведення різних типів виборів в Україні демонструє відмінності у правовому регулюванні схожих або аналогічних за своєю природою суспільних відносин різними виборчими законами:

1. Законом України «Про вибори народних депутатів України» від 17.11.2011 № 4061-VI;
2. Законом України «Про вибори Президента України» від 05.03.1999 № 474-XIV;
3. Законом України «Про місцеві вибори» від 14.07.2015 № 595-VIII.

Прикладами таких неузгодженостей у правовому регулювання щодо передвиборної агітації є:

1. Різні підходи до регулювання політичної реклами. У законах № 4061-VI (ч. 3 ст. 68) та № 595-VIII (ч. 5 ст. 57) містяться визначення політичної реклами та перелічені приклади її форм та засобів здійснення. Останнє значно спрощує правозастосовну практику, проте такі переліки у двох законах відрізняються, а закон № 474-XIV взагалі не містить ані визначення, ані прикладів форм та засобів здійснення політичної реклами.

2. Різні підходи до визначення непрямого підкупу виборців. Встановлюючи заборону проводити передвиборну агітацію, що супроводжується наданням безоплатно чи на пільгових умовах товарів, у законах № 4061-VI (ч. 14 ст. 74) та № 595-VIII (ч. 4 ст. 60) містяться виключення для «брендованої» партійної продукції, в той час як у законі № 474-XIV (ч. 6 ст. 64) таке виключення відсутнє. Проте максимальна вартість «брендованої» партійної продукції у законах № 4061-VI та № 595-VIII відрізняється, – 3% та 5% розміру мінімальної заробітної плати відповідно. Варто зауважити, що окреслені відмінності у правовому регулювання впливають на кваліфікацію адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 212-10 Кодексу України про адміністративні правопорушення, та злочину, передбаченого ч. 3 ст. 160 Кримінального кодексу України.

3. Різні обмеження щодо місць ведення передвиборної агітації. Законами № 4061-VI (ч. 9 ст. 74) та № 595-VIII (ч. 9 ст. 60) забороняється розміщувати носії політичної реклами на зовнішній поверхні та всередині транспортних засобів громадського користування, у тому числі таксі, у приміщеннях та на будівлях станцій метрополітену, автобусних та залізничних вокзалів, портів та аеропортів. У законі № 474-XIV така заборона відсутня. Також законом № 4061-VI (ч. 21 ст. 74) забороняється розміщення матеріалів передвиборної агітації на об'єктах культурної спадщини, законом

№ 474-XIV (ч. 14 ст. 64) – на пам'ятках архітектури, а також у місцях, де вони перешкоджають безпеці дорожнього руху, законом № 595-VIII (ч. 9 ст. 60) – на усіх із зазначених об'єктів.

Продемонстровані відмінності є далеко не вичерпними, оскільки присутні на різних етапах виборчого процесу та стосуються багатьох виборчих процедур (наприклад уточнення списків виборців на підставі рішення суду у день голосування, підходів до розуміння поняття «проживання в Україні», порядку транспортування виборчої документації до виборчих комісій вищого рівня). Диференціація у правовому регулюванні аналогічних за своєю природою суспільних відносин є як мінімум нелогічною. Однак значно більшою проблемою є те, що вона може призводити до обмеження виборчих прав та неоднакової правозастосовної практики, у тому числі в частині притягнення осіб до адміністративної та кримінальної відповідальності. Тому можна із впевненістю стверджувати, що уніфікація виборчого законодавства в сьогоденних умовах є не просто доцільністю, а необхідністю.

Трихліб К.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
к.ю.н., асистент кафедри теорії і філософії права

ДИСКРИМІНАЦІЯ: ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ

Принцип рівності та недискримінації дозволяє всім людям мати рівну та справедливу перспективу доступу до соціальних благ. Обов'язок імплементації принципу недискримінації і рівності перед законом визнається однією з ключових складових верховенства права. Зокрема, це закріплено у пункті 41 Доповіді Венеціанської комісії «Про верховенство права».

Незважаючи на те, що засада рівного захисту формально закріплена у законодавстві багатьох демократичних країн, її застосування на практиці не є однозначним, оскільки подекуди правові норми *de facto* «дискримінують». Водночас у кожному випадку нерівного поводження чи ставлення органи державної влади, уповноважені встановлювати дискримінацію, повинні обґрунтовувати необхідність таких обмежень, що мають бути раціонально пов'язані із

законною метою (так званий «тест раціональної підстави»). Відповідні обмеження стосуються лише певної категорії осіб і надають їй пільги/переваги, або накладають зобов'язання.

У цьому контексті варто згадати про існування «позитивної дискримінації» (компенсаційна перевага), яка полягає в тому, що у правопорядок держави вводяться правові рішення та заходи, які покликані усунути фактичну нерівність і вирівняти можливості у різних сферах соціального, економічного й політичного життя людей та груп, становище яких у суспільстві є більш слабким, уразливим (наприклад, встановлення гендерних квот, а також квот щодо певної раси та національності у сферах освіти, зайнятості, охорони здоров'я, політики тощо).

Дискримінація означає поведження з людиною або певною групою людей у різний, насамперед, особливо гірший спосіб, ніж поведження з іншими людьми в аналогічних або відповідно подібних (достатньо порівнянних) ситуаціях через колір шкіри, стать, сексуальність або інші юридично захищені ознаки. Дискримінація може бути прямою і непрямую. Існує також заборона на домагання (цькування) та заохочення дискримінації.

Пряма дискримінація виникає тоді, коли до однієї особи ставляться менш сприятливо, ніж до іншої особи у подібній ситуації. При цьому неоднакове ставлення/поведження ґрунтується на володінні такою особою певною особливою ознакою. Такими «законодавчо захищеними ознаками» від дискримінації можуть бути: раса та етнічна приналежність, стать, вік, сексуальна орієнтація, інвалідність тощо.

Таким чином, пряма дискримінація існує, коли:

- до певної особи ставляться негативно,
- порівняно із ставленням, поведженням чи майбутнім поведженням до інших людей, які перебувають у подібній ситуації,
- і причиною такого ставлення є наявність в особи особливої характеристики (ознаки), що слугує «підставою правового захисту».

Непряма дискримінація виникає, коли двоє людей у різних ситуаціях трактуються однаково, і це призводить до особливо несприятливого становища однієї з таких осіб. Така дискримінація допустима, якщо критерій чи положення об'єктивно виправдані законною метою, натомість засоби її досягнення є відповідними (доречними) і необхідними («тест раціональної підстави») у

законодавстві США, або тест на пропорційність в європейському праві).

Відтак, можна виділити наступні елементи непрямой дискримінації:

- нейтральне правило, критерій або практика,
- що впливає на групу, визначену як «юридично захищена ознака (характеристика)» у значно більш негативний спосіб,
- порівняно з іншими у подібній ситуації.

Домагання – це специфічний вид дискримінації відповідно до директив ЄС про недискримінацію, що раніше тлумачився як особливий прояв прямої дискримінації. Водночас відокремлення його у самостійний вид дискримінації в директивах ЄС ґрунтується на вкрай важливому значенні цієї особливо шкідливої форми дискримінації. Зокрема, директиви щодо гендерної рівності чітко визначають сексуальне домагання як специфічний вид дискримінації, при якій небажані фізичні, словесні або невербальні фізичні чи сексуальні поведження відбуваються з метою або наслідком порушення гідності людини, зокрема шляхом створення залякуючої, ворожої, принизливої чи агресивної атмосфери. Згідно із цим визначенням, немає необхідності доводити домагання. Це віддзеркалює той факт, що домагання саме по собі є незаконним через його форму (словесне, невербальне або фізичне насильство) та потенційний вплив (порушення людської гідності).

Крім того, в європейському праві можна виділити також таку форму, як заохочення (сприяння) дискримінації. Однак на нормативному рівні ЄС не закріплено чіткого визначення даного поняття. Водночас можна зробити висновок, що згідно директив про недискримінацію, дії із заохочення дискримінації вважатимуться дискримінацією, якщо:

- є небажана поведінка, пов'язана з «юридично захищеною ознакою»,
- її метою чи наслідком є порушення гідності особи,
- і / або створення загрозової (залякуючої), ворожої, принизливої (образливої) або агресивної атмосфери.

Можна також виокремити «дискримінацію за асоціацією», коли жертвою дискримінації не є особа із захищеною ознакою. Також у доктрині існує дискусія про віднесення до підстав (ознак)

дискримінації фізичних особливостей чи зовнішності, наприклад, ожиріння (справа C-354/13 Kaltoft v Municipality of Billund, 2014), або облісіння людини.

Так, у справі Суду справедливості ЄС *S. Coleman v Attridge Law and Steve Law* (2008), що була розглянута Великою палатою у преюдиційному провадженні за заявою Трибуналу із працевлаштування Лондона, заявниця стверджувала, що її звільнення було викликано дискримінацією за ознакою інвалідності її дитини. Натомість відповідач стверджував, що національне законодавство захищає лише самих інвалідів, і що Директива 2000/78/ЄС, яка встановлює загальну основу для рівного поводження у сфері працевлаштування і виконання професійної діяльності не має на меті захищати від дискримінації за асоціацією. Хоча Суд у своєму рішенні і не застосував термін «дискримінація за асоціацією», він ствердив, що заборона прямої дискримінації не обмежується виключно особами, які самі є інвалідами. Якщо роботодавець ставиться до працівника, який сам не є інвалідом, менш сприятливо, ніж він ставиться, ставився чи ставився би до іншого працівника у подібній ситуації, і коли було продемонстровано, що менш сприятливе ставлення до цього працівника пов'язане з інвалідністю його дитини, якій він надає базову допомогу, відповідно до її потреб, таке поводження суперечить забороні прямої дискримінації.

Деякі дослідники вважають, що перелік підстав дискримінації слід розширити, включаючи фізичні характеристики або зовнішній вигляд особи. Зокрема, заборона дискримінації за ознакою ожиріння закріплена у Бельгійському національному федеральному акті проти дискримінації 2007 р. (включно із фізичними характеристиками) і Французькому кодексі законів про працю (йдеться в цілому про фізичний вигляд особи). Отже, така підстава дискримінації, як фізичний вигляд охоплювала би не тільки ті фізичні характеристики, за якими людина визнається інвалідом, такі як вади розвитку або ампутація, але й ті, які не пов'язані з інвалідністю, наприклад, облісіння або потворність. На відміну від інвалідності, фізична особливість чи зовнішній вигляд не вимагали би наявності жодних ушкоджень для подання позову про захист від дискримінації. Водночас повстане нове питання, що включатиме проблеми, пов'язані з тілом, які не обов'язково є розладом.

Курцев О.Ю.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри конституційного права України

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ УНІТАРНОЇ ДЕРЖАВИ

У процесі національного державотворення за часи незалежності найбільш багатоаспектною і складною є проблема утвердження в Україні оптимальної форми державного устрою. В науковій правничій літературі та серед вітчизняного політикуму і громадськості дискутується щодо оптимальної форми державного устрою України. Складний національний склад населення, історичне минуле, сучасні складні процеси, що відбуваються в нашій державі показують, що сьогодні вкрай необхідно дати відповідь на питання: яка форма державного устрою є найбільш оптимальною для України – унітарна чи федеративна, у який спосіб та формі можна не лише безболісно і швидко подолати національно-політичні та соціально-економічні проблеми українського суспільства, але й створити міцну політико-правову платформу для розбудови сильної європейської Української держави, а звідси і посилення її ролі та авторитету міжнародних відносинах.

У галузі конституційного права, як правило, виокремлюється така система ознак унітарних держав: 1) територія держави поділена на адміністративно-територіальні одиниці, які не наділені державним суверенітетом; 2) єдина структура апарату органів центральних органів публічної влади, компетенція якого поширюється на всю територію держави; 3) єдина судова система та система органів конституційного контролю; 4) єдина система законодавства, осьовим центром якої є єдина державна конституція; 5) одноканальна система оподаткування; 6) у міжнародні відносини виступають центральні органи влади від імені всієї країни.

По-перше, для унітарної держави притаманними є єдність юрисдикції та цілісність з огляду на територіальну будову держави. Останню ознаку В.М. Шаповал називає якістю своєрідної внутрішньої єдності, а це означає, що її частини мають статус адміністративно-територіальних одиниць, які, в свою чергу, є територіальною базою для здійснення державних функцій, а також матеріальною основою

організації влади у відповідних частинах єдиної державної території.

Унітарні (прості) держави поділяються на адміністративно-територіальні одиниці, під якими розуміють частини єдиної території держави, що є просторовою основою для організації і діяльності місцевих органів державної влади та органів місцевого самоврядування. У адміністративних територіальних утвореннях немає своїх конституційних актів, їх статус визначається тільки актами центральної влади, якій вони підкоряються. Як правило, адміністративні одиниці реорганізуються та ліквідуються односторонніми рішеннями центру, але в деяких країнах такі реформи потребують згоди населення або органів влади населення. В адміністративних одиницях унітарної держави їх органи та посадові особи утворюють єдині системи влади з органами і посадовими особами центральної влади.

В ідеалі унітарна держава ділиться тільки на адміністративно-територіальні одиниці, які не мають ознак своєї державності і не вступають в договірні відносини з центральною владою. Однак в реальності державно-територіальний устрій ряду унітарних держав ускладнено за рахунок включення різних автономних утворень, деякі з яких мають ступінь самостійності, яка передбачає наявність певного державного статусу.

Ще однією ключовою ознакою унітарної держави є єдина юрисдикція, яка проявляється у єдиній системі вищих органів публічної влади та єдиній системі законодавства. Зокрема, унітаризм припускає єдині, загальні для всієї країни вищі представницькі, виконавчі та судові органи. Парламент, глава держави, уряд поширюють свою юрисдикцію на територію всієї держави. Їх компетенція (функціональна, предметна, територіальна) ні юридично, ні фактично не обмежуються повноваженнями будь-яких місцевих органів. Деякі вчені називають однією з ознак унітаризму однопалатний парламент. Але таку ознаку можна назвати лише умовно. Тому що деякі федеративні держави є однопалатними (наприклад, Венесуела та Об'єднані Арабські Емірати). А деякі унітарні країни мають двопалатні парламенти. Наприклад, у Франції, вищим і єдиним законодавчим органом державної влади є двопалатний парламент. Французький парламент складається з двох палат: нижньої – Національних зборів і верхньої – Сенату. У Великобританії, парламент

з кінця XIII також складається з двох палат: палати громад і палати лордів. Палати парламентів в унітарній державі, на відміну від федерацій, не засновані на принципі представництва різних територій країни. Нідерланди теж мають двопалатний парламент.

Деякими вітчизняними конституціоналістами теж пропонується запровадити двопалатний парламент в Україні. Зокрема В. Речицький у розробленому ним проекті Конституції 2009 р. пропонує реорганізувати парламенту України в Національні Збори України, які б склалися з двох палат: Палати регіонів (верхньої палати) і Палати депутатів (нижньої палати) Національних Зборів України.

Також в унітарній державі діє єдина судова система та система конституційного контролю. Судова система здійснює правосуддя на території всієї країни, керуючись загальними для всіх адміністративно-територіальних утворень нормами матеріального і процесуального права. Судові органи є ланками єдиної централізованої системи.

На відміну від унітарних держав у федеративних країнах суб'єкти федерації можуть мати свою власну систему судових органів. Правосуддя у федераціях, як правило, належить до компетенції членів федерації і лише на вершині ієрархії діють один чи декілька федеральних судів. Така судова система діє у ФРН, Швейцарії, Бразилії. Проте в Аргентині, Мексиці та США, як стверджують французькі учені Р. Давид і К. Жоффре-Спінозі, конкурують дві судові системи – штатна (провінційна), з одного боку, і федеративна (загальнодержавна) – з іншого.

Єдине громадянство є також однією з ознак унітарної держави. Громадянство – це постійний правовий зв'язок між державою і фізичною особою, який проявляється у формі взаємних прав і обов'язків. В Україні, згідно зі ст. 4 Конституції України, існує єдине громадянство. Принцип єдиного громадянства закріплений у ст. 2 Закону України «Про громадянство України». Сутність принципу єдиного громадянства полягає в тому, що він виключає можливість існування громадянства адміністративно-територіальних одиниць, зокрема громадянства Автономної Республіки Крим, областей тощо. Але слід наголосити, що подвійного громадянства або підданства, то його не має у багатьох федеративних країнах – наприклад, в Малайзії, Австралії, Індії, Канаді, Російській Федерації. Німецькі землі мають право запроваджувати, але не запроваджують. А Узбекистан, яка є

унітарною державою, з Каракалпакстаном запровадив каракалпакстанське громадянство.

Ще одним з проявів ознаки унітарної держави як єдність юрисдикції є єдина система законодавства, осовим центром якої є державна конституція. Місцеві органи влади зобов'язані застосовувати і всі інші нормативні акти, встановлені центральними органами державної влади. Їх власна нормотворча діяльність має суто підлеглий характер і поширюється тільки на відповідну локальну територію. Уся система нормативно-правових, у тому числі й законодавчих, актів унітарної держави ґрунтується на єдиній загальнодержавній конституції. Згідно ч. 2 ст. 8 Конституції України, закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй.

Ще однією з ознак унітарної держави є те, що в таких країнах проводиться обов'язкова для всіх адміністративно-територіальних одиниць загальна податкова централізована політика.

Крім того, в унітарній державі функціонує єдина грошова система, а також проводиться бюджетно-кредитна політика.

Унітарна держава також має єдині збройні сили, керівництво якими здійснюється центральними органами державної влади. Крім того, ще однією з основних ознак унітаризму є те, що всі зовнішні міждержавні відносини за такою формою територіального також здійснюють центральні органи, які офіційно представляють країну на міжнародній арені.

Таким чином, в основу розуміння унітарної держави покладені такі ознаки: застосування єдиної конституції та законодавства на всій території країни; функціонування єдиної системи вищих органів державної влади і управління та поширення їх юрисдикції на територію всієї країни; наявність єдиного громадянства і єдиної бюджетно-фінансової системи; здійснення правосуддя в межах централізованої судової системи на основі єдиних норм матеріального і процесуального права та наявність єдиної системи конституційного контролю; відсутність у складі держав окремих держав чи державних утворень; поділ національної території на адміністративно-територіальні одиниці (області, провінції, департаменти, округи і т. д.), що не володіють будь-якої політичною самостійністю; залежне від центральних органів державної влади і управління становище органів місцевого

самоврядування, які обираються населенням тієї чи іншої адміністративно-територіальної одиниці відповідно до основних законів держави для ведення справ місцевого значення.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, завідувач кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Слінько Т.М.

**Миславський І.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,
4 курс, 4 група**

МІЖНАРОДНИЙ КРИМІНАЛЬНИЙ СУД В СВІТЛІ НОВІТНІХ ПАРАДИГМ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВЗАЄМОДІЇ

*Будь-яка конституційна парадигма
є недієвою без відповідальності(с)*

Постановка проблеми. Українська держава продовжує розвивати свою правову систему в напрямі європейської та євроатлантичної інтеграції. Від нас вимагаються конкретні дії та дієві реформи. Один із показників готовності нашої держави імплементувати європейські демократичні стандарти – цілеспрямована взаємодія з міжнародними судовими установами. На сьогодні Україна в публічно-правовій сфері визнає юрисдикцію Європейського суду з прав людини і готується впровадити у національне правове поле законодавство Європейського Союзу, що надасть на можливість захищати свої права та інтереси у судових установах на рівні цієї міжнародної організації.

В цьому розрізі не можна не звернути увагу на міжнародне кримінальне правосуддя, так як саме воно виступає знаряддям для підтримання миру і безпеки людства. Кожна держава, відповідно до доктрини міжнародного публічного права, має обов'язок захищати права та свободи своїх громадян який є безумовним. Приєднання до системи міжнародного кримінального правосуддя дозволить покращити стан України одразу у декількох сферах. По-перше, Україна, як підписант Гаагських та Женевських конвенцій, повинна згідно зі статтею 9 Конституції та відповідно до приписів Віденської

конвенції про право міжнародних договорів ретельно виконувати свої договірні зобов'язання.

Міжнародне кримінальне правосуддя виступає ефективним фактором для стимулювання кожної країни до реального виконання приписів міжнародного гуманітарного права. В Україні набуває популярності концепція конституційного гуманітарного права, яка стане практично корисною тільки за умови повноцінного сполучення нашої держави із системою міжнародного кримінального правосуддя. Більша частина країн-членів Європейського Союзу на сьогодні приєднались до Римського Статуту Міжнародного кримінального суду та беруть активну участь в його фінансовому та матеріальному забезпеченні.

Тож для України цілеспрямована інтеграція і запозичення норм міжнародного кримінального права стануть корисним, а також продемонструють готовність нашої держави жити відповідно до орієнтирів європейської демократії. На нашу думку, визнання юрисдикції Міжнародного кримінального суду (далі за тестом – МКС) стане вагомим підсиленням для концепції войовничої демократії – ми повинні не лише проголошувати верховенство права і поважати права та свободи людини і громадянина, а й реально захищати їх на найвищому рівні.

До того, ж для іміджу нашої держави стане корисною готовність притягнення осіб, винних у вчиненні злочинів проти миру та безпеки людства до відповідальності, в тому числі шляхом ратифікації Римського Статуту. Метою цієї роботи є дослідження проблем та перспектив імплементації країною норм міжнародного кримінального права та посилення взаємодії з МКС, крізь призму новітніх парадигм конституційного права.

Викладання основного матеріалу. МКС – особливе наддержавне утворення, яке відповідно до Римського Статуту (далі за текстом – РС) здійснює свої юрисдикційні повноваження щодо розслідування найбільш тяжких злочинів проти миру та безпеки людства. Це протидія геноциду, воєнним злочинам, злочинам проти людяності тощо. Історія взаємовідносин між Україною та МКС є тривалою, однак недостатньо результативною. На сьогодні Україна підписала, але не ратифікувала РС, а тому юридично не визнає його юрисдикцію, не бере участь у міжнародній кримінально-процесуальній взаємодії, та не застосовує

юридичні стандарти захисту обвинувачених і потерпілих, прийняті під егідою МКС. На нашу думку, новий вектор розвитку конституційного права повинен виправити цю помилку. Для досягнення результативної інтеграції, на наш суб'єктивний погляд, потрібно здійснити напрацювання в таких сферах:

1. Ратифікація РС. Відповідно до статті 124 Конституції України на сьогодні вже існує можливість разового визнання юрисдикції МКС щодо конкретної справи. Однак такий механізм при нинішньому стані національного законодавства навряд чи стане корисним для МКС, так як останній при взаємодії з державами керується перш за все нормами РС який на території України ще не має юридичної сили.

2. Вдосконалення кримінального законодавства. Під кримінальним мається на увазі не лише сам Кримінальний кодекс, а й Кримінальний процесуальний та Кримінальний виконавчий кодекси України. Перший законодавчий акт потрібно доповнити в напрямі узгодження складів злочинів проти миру та безпеки людства з аналогічними складами злочинів за РС. Кримінальне процесуальне законодавство необхідно доповнити окремим розділом який регламентуватиме взаємодію України із МКС при видачі осіб, що вчинили злочини передбачені РС, а також при проведенні спільного досудового розслідування як з МКС, так і іншими країнами-підписантами РС. Кримінальний виконавчий кодекс України потрібно модернізувати для того, щоб передбачити порядок та особливості утримання осіб засуджених МКС, так як РС передбачено можливість покладення на країну-підписанта обов'язку щодо постійного чи тимчасового утримання осіб засуджених МКС.

3. Вдосконалення діяльності Офісу Генерального прокурора та Міністерства юстиції України. Прокуратура має відгравати ключову роль в забезпеченні взаємодії із МКС та представництві інтересів України у цій установі. А Міністерство юстиції повинно бути готовим надавати кваліфіковану правову допомогу і юридичне забезпечення для діяльності нашої держави у векторі міжнародного кримінального правосуддя. Більш того, слід звернути увагу на потенційну необхідність здійснення через Міністерство юстиції України кваліфікованого фахового перекладу Рішень МКС, які хоча і не матимуть прецедентного характеру для України, однак будуть корисними у правозастосуванні.

4. Реформування адвокатури. При МКС функціонують декілька

структур спеціалізованих на наданні юридичних послуг та правової допомоги для захисту прав та інтересів, як обвинувачених і підозрюваних, так і потерпілих від злочинів проти миру та безпеки людства. Статус адвоката МКС є надзвичайно почесним і до таких осіб ставляться суворі кваліфікаційні вимоги, серед яких можна виділити як наявність загальноновизнаної компетенції в міжнародному публічному та кримінальному праві, так і стаж роботи у сфері кримінального і кримінального процесуального права, безсторонність, доброчесність тощо. Адвокати при МКС навіть позбавлені права отримувати державні відзнаки та нагороди на час виконання функцій адвоката. Адвокатурі України стане корисним запозичення методики захисту та доведення, які використовуються МКС.

При МКС відповідно до правових стандартів цього суду функціонують Бюро громадських адвокатів для потерпілих та Бюро громадських адвокатів для захисту – утворення, які консолідують адвокатів з метою надання юридичних послуг потерпілим та обвинуваченим відповідно. При наявності стажу роботи в сфері права принаймні 10 років та вільному володінні англійською та/або французькою мовами – робочими мовами МКС, адвокати України мають можливість долучитися до роботи в МКС, що на нашу думку варто розцінювати як професійну вершину і можливість кар'єрного зростання. При відповідності окремим критеріям професіоналізму аналогічні можливості відкриваються і для помічників адвокатів. Більше того, ефективна адвокатура буде корисною для забезпечення права на захист і правову допомогу для громадян України при взаємодії між нашою державою та МКС.

5. Перегляд юридичної позиції Конституційного Суду України. Після підписання Україною РС Конституційний Суд своїм висновком від 11 липня 2001 року (справа про Римський Статут) визнав його таким, що не відповідає Конституції України. Підставою для цього стало положення РС стосовно універсальної юрисдикції МКС. Проте Конституційний Суд України помилково витлумачив цю норму МКС, адже юрисдикція цієї установи відзначається компліментарністю і не має взаємного характеру. Відповідно до подібних принципів функціонує і Європейський суд з прав людини. В світлі нової редакції статті 124 Основного Закону (яка містить спеціальну норму щодо можливості визнання юрисдикції МКС) та помилкового тлумачення

Конституційний Суд України повинен прийняти нове Рішення з модифікованою правовою позицією після відповідного конституційного звернення.

Висновки. Ратифікація РС в силу набрання чинності нової редакції статті 124 Конституції України відповідає парадигмі новітнього конституціоналізму – коли держава готова на інтеграцію міжнародного права заради виконання своїх зобов'язань перед громадянами. Отже, реальні дії в окресленому напрямі дозволять Україні покращити свої позиції на міжнародній арені.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Мохончук Б.С.

**Лаврова В.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірантка кафедри кримінального процесу**

РІВНІ ПІДОЗРИ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Хоча чинний Кримінальний процесуальний кодекс не містить визначення підозри, проте критерії обґрунтованості та розумності підозри мають велике практичне значення, а саме впливають на статус особи в кримінальному провадженні, обмеження прав та свобод, реалізацію права на захист та інше.

У вітчизняній правовій доктрині та судовій практиці в розрізі характеристик підозри найбільша увага приділяється обґрунтованості. В судовій практиці можна поширені посилання на чисельні рішення Європейського Суду з прав людини («Нечипорук, Йонкало проти України» №42310/04 від 21 квітня 2011 року, «Фокс, Кемпбелл і Хартлі проти Сполученого Королівства» №№12244/86, 12245/86, 12383/86 від 30 серпня 1990 року, «Мюррей проти Сполученого Королівства» №14310/88 від 28 жовтня 1994 року та ін.), згідно з якими термін «обґрунтована підозра» означає, що існують факти або інформація, які можуть переконати об'єктивного спостерігача в тому, що особа, про яку йдеться, могла вчинити це правопорушення.

На відміну від України, де питанню рівнів підозри не приділялося

значної уваги, в теорії кримінального процесу Швеції та Федеративної республіки Німеччина (далі – ФРН) розроблена концепція рівнів підозри.

В Швеції виділяють чотири рівні підозри: «підстави вважати» (reason to believe), «на розумних підставах» (reasonable ground can be suspected), «ймовірна причина» (probable cause), «поза розумним сумнівом» (sufficient reason beyond reasonable doubt).

Вираз «на розумних підставах» (reasonable ground can be suspected) виражає проміжну ступінь підозри. Його можна порівняти зі значно нижчим ступенем «підстави вважати» (що злочин був скоєний) (reason to believe), що достатньо для відкриття попереднього розслідування. Ступінь підозри вище, ніж у «на розумній підставі» – у «ймовірній причині» (probable cause). Цей ступінь підозри необхідний для деяких обмежуючих заходів (наприклад, «тримання під вартою»). Нарешті, «поза розумним сумнівом» (sufficient reason beyond reasonable doubt) є стандартом, необхідним для винесення обвинувального вироку у кримінальному провадженні.

В Швеції зобов'язання повідомляти про підозру виникає, коли ступінь підозри досягає рівня «на розумних підставах» (reasonable ground can be suspected). При цьому, слід зазначити, що Верховний суд Швеції дотримується позиції, що до особи слід ставитися як до «обвинуваченого у вчиненні злочину» не з моменту повідомлення особі про підозру, а коли «влада здійснила певні заходи, в результаті чого на становище людини в значній мірі впливає той факт, що стосовно нього існує підозра у вчиненні злочину».

З людиною не поводяться як з підозрюваною, тобто з «обвинуваченою у вчиненні кримінального злочину» в контексті ЄСПЛ, просто тому, що він або вона може підозрюватися у вчиненні злочину; замість цього критичний момент лежить на рівні підозри «на розумних підставах» (reasonable ground can be suspected). У цьому контексті слід також згадати, що існує реєстр підозрюваних в кримінальних злочинах (misstankeregister), який ведеться Національним управлінням поліції (Rikspolisstyrelsen). У цьому реєстрі містяться записи, зокрема, про осіб старших 15 років, які на розумних підставах підозрюються у вчиненні злочину, що передбачений Кримінальним кодексом, або злочину, передбаченого іншими законами, за умови, що злочин карається більш суворю санкцією, ніж

штрафи.

В ФРН підозра включає в себе три рівні поняття: просте (первісне), достатнє і серйозне.

Початкова підозра – це сукупність конкретних фактичних даних, які, з огляду на криміналістичний досвід, дозволяють зробити висновок про можливу участь особи в кримінально караному діянні. Для обґрунтування початкової підозри потрібно достатня сукупність конкретних фактичних даних, які відображають можливість (ймовірність) вчинення зазначеною особою злочину.

Достатня підозра вказує на ймовірність засудження обвинуваченого і має наслідком порушення публічного обвинувачення шляхом направлення обвинувального акта до суду.

Серйозна ж підозра у ФРН пов'язана з можливістю застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту відповідно до §§112–114 КПК ФРН.

Посилання на рівні підозри, можна знайти і в українській судовій практиці. Наприклад, Закарпатського апеляційний суд в ухвалі від 05.06.2019 р. у справі № 299/330/19 розмежує поняття «розумна підозра» та «поза розумним сумнівом».

Суд вказує, що відповідно до практики ЄСПЛ «розумна підозра» у вчиненні кримінального правопорушення, про яку йдеться у статті 5 пар. 1 (с) Конвенції, передбачає наявність обставин або відомостей, які переконали б неупередженого спостерігача, що ця особа, можливо, вчинила злочин. Вимога розумної підозри містить у собі два питання. Перше з них становить питання права: розумна підозра має стосуватися правопорушення, передбаченого законом. Друге – питання факту: мають бути доведені обставини, які за розумного та неупередженого тлумачення викликають підозру щодо причетності певної особи до певного злочину. Колегія суддів враховує, що стандарт переконання «розумна підозра» достатньо вимогливий, хоча значно слабкіший за стандарт «поза розумним сумнівом», який вимагається для кримінального засудження.

Таким чином, на нашу думку, можна провести паралель між обґрунтованою підозрою в Україні, підозрою «на розумних підставах» та підозрою рівня «ймовірна причина» в Швеції і початковою та серйозною підозрою в ФРН. На відміну від України, і в Швеції, і в ФРН, окремо виділено рівень підозри необхідний для застосування

обмежувальних заходів, а саме підозра рівня «ймовірна причина» в Швеції та серйозна підозра в ФРН. Стадії направлення обвинувального акту в Україні відповідає достатня підозра в ФРН, а винесенню вироку «поза розумним сумнівом» в Швеції

Виходячи з вищевикладеного, потребує подальшого опрацювання ідея щодо імплементації в Україні досвіду виділення різних рівнів підозри необхідних для повідомлення про підозру та застосування запобіжних заходів.

Науковий керівник: д.ю.н., професор кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Трофименко В.М.

**Лукань М.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірантка кафедри міжнародного приватного права
та порівняльного правознавства**

АВТОНОМІЯ ВОЛІ У ВІДНОСИНАХ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПРОСТОРИ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАКТИЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ

Одним з основоположних принципів міжнародного приватного права є принцип автономії волі, відомий як *lex voluntatis*. Сутність цього принципу полягає у тому, що суб'єкти, які підпорядковані правопорядкам різних країн, можуть обирати право для регулюватися правовідносин між собою.

Проблематика обмежень і заборон застосування *lex voluntatis* у відносинах інтелектуальної власності породжує наукові і практичні дискусії вчених і практиків усього світу, розглянемо сутність цієї проблеми та її актуальність більш детально.

В науковій доктрині виділяють абсолютну автономію волі, коли суб'єкти правовідносин не обмежені у виборі права для регулювання взаємовідносин і фактично можуть обрати будь-який правопорядок на власний розсуд та обмежену автономію волі коли свобода вибору права обмежується шляхом прив'язки до «суттєвого» або «найбільш тісного зв'язку» відносин із певним конкретним правом.

Колізійне право України декламує абсолютну автономію волі сторін. Так, у статті 5 Закону України «Про міжнародне приватне право» зазначено, що учасники правовідносин можуть самостійно здійснювати вибір права, що підлягає застосуванню до змісту правових відносин.

На рівні Європейського Союзу принцип автономії волі сторін договору регламентовано у Регламенті (ЄС) № 593/2008 Європейського Парламенту та Ради «Про право, яке підлягає до застосування щодо договірних зобов'язань («Рим I»)). Так, статтею 3 даного Регламенту закріплено «свободу вибору договору», змістом якої є те, що договір регулюється правом, обраним сторонами.

Тобто, у правовідносинах у сфері інтелектуальної власності на європейському просторі, сторони можуть вільно обирати будь-яке право, що регулюватиме договірні відносини між ними. Головне, щоб цей вибір був прямо виражений або був чітко зрозумілий виходячи з положень цього договору.

У тому ж випадку, якщо суб'єкти взаємовідносин у сфері інтелектуальної власності не пов'язані договором, а самі правовідносини між ними виникли у результаті порушення однією із сторін прав інтелектуальної власності іншої сторони (на підставі делікту) – тоді сторони позбавлені вибору права, яке підлягатиме застосуванню до новоутворених правовідносин між ними.

На рівні Європейського Союзу це питання врегульоване у Регламенті (ЄС) № 864/2007 Європейського Парламенту і Ради «Щодо права, яке підлягає застосуванню до позадоговірних зобов'язань («Рим II»)), а саме ст. 8(3) виключає застосування принципу автономії волі сторін у справах пов'язаних з інтелектуальною власністю.

Ця заборона, передусім вмотивована тим, що національні органи держав-учасниць мають інтерес до наданих (зареєстрованих) прав інтелектуальної власності національними реєстрами, зумовлений національною економічною політикою. Тому, у разі дозволу сторонам обрати інший закон, це може завдати шкоди національним інтересам і потенційно може вплинути на право як таке.

Однак, багато науковців схильні вважати, що заборона автономії волі в справах пов'язаних з інтелектуальною власністю є застарілою, а наявність публічного (національного) інтересу не може служити безумовною підставою для заборони автономії волі, оскільки сам

публічний (національний) інтерес є занадто невизначеним та абстрактним.

На безпідставність обмеження «волі сторін» позадоговірних зобов'язань інтелектуальної власності, наводять аналітичні тлумачення вченими тих загальних принципів, які проголошує сам Регламент Рим II. Зокрема, у ст. 31 Регламенту йдеться: «Що для дотримання принципу автономії волі сторін та підвищення правової визначеності сторонам слід дозволити робити вибір щодо закону, що застосовується до позадоговірного зобов'язання... суд повинен поважати наміри сторін... Захист повинен бути забезпечений слабшим сторонам, встановивши певні умови вибору».

Як зазначає Д. ван Енгелен, з урахуванням таких загальних настанов (ст. 31 Регламенту Рим II), застосування автономії волі сторін в позадоговірних зобов'язаннях, що стосуються інтелектуальної власності, не зможе сприяти несправедливим чи несприятливим результатам у судовому спорі, насамперед через те, що Суд ЄС (Європейський суд справедливості) завжди зможе виправити будь-які несприятливі наслідки керуючись загальними принципами.

Науковець втілює безпідставність заборони автономії волі сторін у позадоговірних зобов'язаннях інтелектуальної власності у двох «кілких порівняннях»: по-перше, просте блокування законодавцями ЄС волі сторін можна порівняти зі старим німецьким прислів'ям «das Kind mit dem Vade ausschütten» – «не викидайте дитини разом з брудною водою», тобто Д. ван Енгелен порівнює заборону автономії волі сторін з ідіоматичним вираження помилки, якої можна уникнути – коли щось добре усувається при спробі позбутися чогось поганого, або іншими словами – відкидаючи сприятливе разом із несприятливим. По-друге, у випадку виникнення порушення прав інтелектуальної власності на всьому європейському ринку, і застосування у цьому разі законного та належного принципу «lex loci protectionis» (застосування права країни, у якій вимагається захист) призведе до того, що закони усіх 28 держав-членів застосовуватимуться. І повна заборона свободи вибору сторін змусить сторін боротися з «драконом lex loci protectionis який має 28 голів», що в свою чергу вимагатиме виснажливих судових зборів і стане справжнім кошмаром для сторін та для суддів, які мають винести рішення.

Таким чином, заборона автономії волі сторін в позадоговірних

відносинах пов'язаних з інтелектуальною власністю залишається одним з найбільш дискусійних питань сучасності.

Отже, станом на сьогодні, застосування принципу автономії волі сторін у транскордонних позадоговірних зобов'язаннях пов'язаних з інтелектуальною власністю залишається актуальним та дискусійним. Потребують вдосконалення неефективні засоби вирішення спорів у цій сфері. Виникає необхідність співпраці законотворців та фахівців, що працюють над створенням більш продуктивних правил з огляду на специфічність предмету інтелектуальної власності.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри міжнародного приватного права та порівняльного правознавства Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Полатай В.Ю.

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ТА КОНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОСТІ

Биля-Сабадаш І.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
к.ю.н., доцент кафедри теорії і філософії права

ЕКСПРЕСИВНІСТЬ В АРГУМЕНТАЦІЙНИХ ЮРИДИЧНИХ ДОКУМЕНТАХ

Право як соціальний регулятор традиційно і обґрунтовано пов'язується з раціональною традицією. Так, у свій час, римське право характеризувалося як розум у письмовій формі (*ratio scripta*). Пізніше раціоналістичне природне права (яке прагнуло сформулювати такі принципи права, що виражають його раціоналістичні засади) стало найсильнішим джерелом натхнення для розвитку європейського права після Зводу римського цивільного права. В англо-американській правовій сім'ї розум тлумачиться як першорядне фактичне джерело права, а загальне право називається «правом розуму». На даний момент одним із загальних принципів права є принцип розумності.

Раціональність як сутнісна характеристика права знаходить своє органічне втілення й у характеристиці мови права як соціального регулятора. Зокрема, йдеться про те, що серед основних ознак мови права називають її нейтральність (беземоційність), відсутність експресивності, індивідуально-авторських рис. Водночас, на нашу думку, твердження про відсутність (або небажаність) експресивності мови юридичних документів повинно бути уточнене.

Лінгвістичні дослідження засвідчують неоднаковий вплив мовних одиниць на реципієнта, тобто певні мовні форми можуть більш або менш інтенсивно впливати на читача (слухача). У випадках, коли мовна форма, сукупність мовних засобів здійснюють більш інтенсивний вплив на читача (слухача), говорять про їх експресію (або експресивність). Експресія (і експресивність) сприймається як інтенсивне вираження на фоні загального, нейтрального. Вона деавтоматизує сприйняття тексту, підтримує загострену увагу, активізує мислення, викликає почуттєву напругу слухача/читача. Експресивна функція мови і мовних знаків пов'язана з їх здатністю викликати емоції і виражати почуття. У художніх та публіцистичних

текстах відбір мовних засобів визначається орієнтуванням на створення образності, виразності, інтенсивності вияву будь-яких ознак або емоцій.

Традиційно вважається, що мова юридичних документів представлена, в основному, офіційно-діловим стилем, якому притаманне стримане, емоційно холодне вираження відповідного змісту. Це пов'язане з природою права як соціального регулятора, який повинен бути нейтральним, неупередженим. Емоційність в праві в такому розумінні протистоїть раціональності. Адже в раціональній традиції емоції є проявом недосконалості людини, її страстей, які є сліпими, заважають приймати виважені рішення, формувати об'єктивний погляд на щось. Разом з тим, практика свідчить, що експресивність певною мірою притаманна окремим видам юридичних документів або їх структурним елементам.

Зокрема, доволі яскраво емоційність і інші прояви експресивності проявляються в аргументаційному юридичному письмі. В аргументаційних юридичних документах відстоюється певна правова позиція, пов'язана з інтересами суб'єктів права. Більшість таких документів – процесуальні. До цього різновиду належать не тільки документи, які подаються до суду, але й листи, прохання, клопотання, скеровані до органів державної влади або інших суб'єктів. Тут важливо переконати адресата у своїй правоті, у правильності позиції автора тексту (або особи, яку автор тексту представляє). Основною складовою частиною такого юридичного письма є аргументація з приводу того чи іншого питання. На нашу думку, експресивність в аргументаційних юридичних документах пов'язана з особливостями аргументації в праві.

Спираючись на традиції античної риторики Аристотеля, Цицерона і Квінтіліана, один з найважливіших теоретиків аргументації у ХХ столітті Хаїм Перельман запропонував доповнити теорію демонстративного доведення, що ґрунтувалася на формальній логіці, «ною риторикою», метою якої є переконання за допомогою дискурсу, побудованого не тільки на аналітичних доказах, оснований на логіко-раціональному мисленні, а й на використанні прийомів ораторського мистецтва, здатних переконати аудиторію, психологічно схилити її на свій бік. На думку Х. Перельмана, у праві нерідко трапляються випадки, коли логічно вразливий аргумент може виявитися «риторично

ефективним».

Ці висновки мають суттєве значення й для розуміння особливостей судової аргументації, в якій аргументи орієнтовані на людей. Суддя під час ухвалення рішення не обмежується суто логічною операцією виведення з більшого засновку – правової норми, зафіксованої в нормативно-правовому акті. Він повинен врахувати моральні, політичні, економічні передумови та цінності, які знаходяться поза межами позитивного права. Так, відповідно до поглядів представників реалістичної школи права право при вирішенні конкретних справ більше схоже не стільки на науку з притаманними їй раціональними міркуваннями і логічними побудовами, скільки на мистецтво. Звідси визнання впливу на судові рішення не лише формально-логічних умовиводів, а й психологічних факторів – почуттів, емоції, інтуїції тощо.

Експресивність аргументаційних юридичних документів зумовлена не лише особливістю юридичної аргументації, але й складним, багатоаспектним характером самого права. Як влучно відзначає М. І. Козюбра, у ньому тісно переплітаються духовні, культурні і етичні засади, цивілізаційні і загальнолюдські цінності, наукова істина і мистецтво добра і справедливості, абстрактне і конкретне, досягнення правової теорії, практичний юридичний досвід і здоровий глузд. Така багатогранність і багатобарвність права робить марною логіку суворих доказів у ньому. Адже при винесенні обґрунтованих юридичних рішень відповідний суб'єкт повинен виходити не лише з юридичних норм, які текстуально закріплюються в нормативно-правових актах, але враховувати й численні інші явища правової та суспільної культури.

Також слід відзначити, що мова аргументаційних юридичних документів виконує, в тому числі, й комунікативну функцію. Зміст юридичного документу повинен не лише точно і зрозуміло виражатися, але й проєктуватися в соціальне середовище, мати прикладне значення, впливати на поведінку суб'єктів права. Коли йдеться про аргументаційні юридичні документи, то їх метою є також переконати адресатів аргументації у правильності, обґрунтованості, справедливості певних пояснень, висновків, поглядів. Ефективна реалізація комунікативної функції неможлива без використання експресивності в текстах з метою забезпечення більш ефективної

комунікації між суб'єктами права та підвищення регулятивного впливу юридичних документів.

Слід погодитися з тим, що експресивність в аргументаційних юридичних документах притаманна перш за все правовим системам англо-американського права. Стиль юридичного письма останніх доволі часто демонструє вживання різноманітних лексичних засобів, спрямованих на вираження ставлення автора документу до певних подій (зневаги, обурення, захоплення, вірності та віри та ін.), а також на те, щоб викликати певні почуття у тих, до кого документ звернено. Це зумовлено, зокрема, прагненням бути зрозумілими для звичайної людини (культура суду присяжних), а також широким залученням до аргументації неюридичної матерії. Стиль юридичного письма і техніка юридичної аргументації в правових системах романо-германського права у порівнянні з англо-американськими є значно більш стриманими, емоційно холодними. Водночас, немає підстав стверджувати, що експресивність взагалі не притаманна аргументаційному юридичному письму в романо-германському праві. Така експресивність зустрічається і в рішеннях ЄСПЛ, і в рішеннях судів конституційної юрисдикції, і в рішеннях судів загальної юрисдикції всіх рівнів, і в промовах адвокатів.

Зрозуміло, що експресивність не повинна і не може замінити раціональності, об'єктивності, виваженості, вступати в суперечність з ними. Натомість експресивність повинна доповнювати їх, робити їх більш сильними. У своєму позитивному прояві експресивність дозволяє підкреслити, унаочнити особливу значущість чого-небудь; передати певний зміст більш глибоко, нюансовано; підвищує доступність тексту, робить його більш зрозумілим для неюриста.

**Соляник К.Є.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
к.ю.н., доцент кафедри державного будівництва,
декан факультету адвокатури**

ВИКОНАВЧІ СТРУКТУРИ

В СИСТЕМІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ УКРАЇНИ

Проектом змін до Конституції України щодо децентралізації влади (2015 р.) передбачається запровадження в системі місцевого

самоврядування України виконавчих органів місцевого самоврядування. Наразі, відповідно до Конституції та Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» існують виконавчі органи місцевих рад, які формуються представницьким органом, їм підзвітні та підконтрольні. В літературі досить часто вживається поняття «виконавчі органи місцевого самоврядування», які ототожнюють із тими виконавчими структурами, які діють на сьогодні відповідно до окреслених вище законодавчих актів. Крім того, як в чинному законодавстві, так і в проєкті змін до Конституції України застосовується або визначення виконавчого органу як єдиного структурного підрозділу, або як групи виконавчих органів, які створюються у відповідній територіальній громаді.

Термін «виконавчі органи місцевих рад» в Конституції України запроваджений із практики організації місцевих рад радянської доби, для якої характерним було існування єдиних органів державної влади на місцевому рівні – місцевих рад. Виконавчо-розпорядчі органи були органами ради, що знаходилися у подвійному підпорядкуванні на основі принципу демократичного централізму.

Такий статус виконавчих органів рад в державно-правовій дійсності сьогодення окреслює їх термін діяльності, підзвітність, підконтрольність та відповідальність. При формуванні нового складу місцевої ради діяльність виконавчого комітету припиняється й формується новий склад, система та структура виконавчих органів ради. При цьому особливістю є те, що виконавчий комітет не є в тому статусі, що був характерний для радянської влади, а займає особливе місце серед виконавчих органів ради (управлінь, відділів, тощо). До речі, різне використання поняття виконавчого органу в однині та множині пов'язано з тим, що раніше відділи та управління були структурними підрозділами цього органу, а зараз виступають окремими структурами місцевої ради.

Законодавство України передбачає, що формування місцевої ради нового скликання унеможливають діяльність її виконавчих органів, що були створені минулою радою для виконання її рішень. Рішення, які регламентують діяльність місцевої ради та її виконавчих органів також приймаються на термін її діяльності і потребують прийняття нових. На практиці, нова місцева рада фактично дублює рішення попередньої, створюючи нові власні виконавчі органи на термін своєї діяльності у

дзеркальному відображенні їх структури та системи (як правило). При цьому юридичному опрацюванню підлягають питання правонаступництва цих публічних структур, а також продовження виконання делегованих повноважень органів виконавчої влади.

Сучасний стан правової регламентації виконавчих структур місцевого самоврядування має значні вади, що зумовлені, передусім, неправильним розумінням їх природи, місця та ролі в структурі місцевого управління. Аналіз їх правового статусу дає підстави стверджувати про різні методологічні підходи окреслення певних елементів цього статусу: (1) органи місцевої ради, що також функціонально підпорядковані районним та обласним адміністраціям в частині виконання делегованих повноважень; (2) самостійні виконавчі органи, які самостійно здійснюють свою діяльність й знаходяться у своєрідній системі стримувань і противаг в місцевому самоврядуванні; (3) структурні підрозділи представницького органу, які підпорядковані виключно останньому і становлять разом з ним єдине в організаційному статусі утворення.

Останні напрацювання щодо змін до Конституції та законів України свідчать про продовження такої практики закріплення елементів правового статусу виконавчих органів. Прихильники першої позиції обґрунтовують демократичність у здійсненні виконавчої влади, адже безпосередня їх реалізація здійснюється виконавчими структурами місцевого самоврядування. Проте ані громада, ані представницький орган не може вплинути на рішення, що приймаються з реалізації таких повноважень. В окремих випадках реалізація таких повноважень не фінансується державою й бюджет місцевого самоврядування перерозподіляє кошти з інших ресурсів, що мали б забезпечувати виконання власних повноважень.

Прихильники другої методології стверджують про важливість принципу поділу влад й в місцевому самоврядуванні, адже цей принцип створює бар'єри узурпації влади, налагодження балансу інтересів між представницькою та виконавчою частинами владних структур муніципальної влади. В той же час, створення самостійних виконавчих органів, які діятимуть незалежно від представницького органу призведе до їх протистояння, заблокує роботу із розробки та реалізації бюджету та програм розвитку, адже керівники цих органів поступово почнуть провадити власну муніципальну політику. Непрофесійний

представницький орган втратить важелі впливу на розробку бюджету та проектів рішень і програм й стане виключно декларативним органом, що приймає рішення (в більшості таким він є на сьогодні). Важливо підкреслити, що вести мову про розподіл влад можна виключно коли є судова гілка, а не усічена як в територіальній громаді щодо прийняття та виконання рішення.

Єдиним правильним розумінням статусу виконавчих структур є третя позиція, яка окреслює статус виконавчих органів як виключно органів ради, які разом із представницьким органом становлять єдиний орган місцевого самоврядування. Проте, керівник цього органу – колегіальний склад місцевої ради, який обирається безпосередньо членами територіальної громади. Рівень демократичності може збільшити кількість посадових осіб, що обираються безпосередньо населенням, але які від такого порядку обрання не стають самостійними у реалізації муніципальної політики. Виконавчі структури мають підпорядковуватися виключно раді; делегування повноважень здійснюватиметься тільки-но органу, на чолі якого представницький орган. Зміна складу місцевої ради не повинна призводити до зміни всього кадрового складу виконавчих структур, але їх керівники мають знаходитися в повному підпорядкуванні раді.

Берченко Г.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
к.ю.н., доцент кафедри конституційного права України

КОНЦЕПЦІЯ ВОЙОВНИЧОЇ ДЕМОКРАТІЇ В РІШЕННІ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ВІД 16 ЛИПНЯ 2019 РОКУ № 9-Р / 2019

Помітним «проривом» в Рішенні Конституційного Суду України (далі – КСУ) від 16 липня 2019 року № 9-р / 2019 стала згадка концепції «демократії, здатної себе захистити» (п. 11 мотивувальної частини рішення КСУ), в якій недвозначно вгадується концепції войовничої демократії (нім: *wehrhafte, streitbare Demokratie*, англ.: *militant Democracy*). Це перше рішення в українському праві, в якому підтверджено прихильність України до концепції войовничої демократії, до цього моменту така думка носила характер виключно

теоретичного підходу, який міг бути дискусійним.

При цьому, на жаль, КСУ не застосував відповідний англomовний або німецькомовний відповідник в дужках, тому читач наперед повинен розуміти контекст, як мінімум звернутися до рішення ЄСПЛ у справі «Vogt v Germany» (17851/91, 2 September 1996), в якому прямо зафіксований термін "democracy capable of defending itself" (wehrhafte Demokratie). КСУ прямо посилається на це рішення ЄСПЛ.

По суті КСУ визнав, що норми Закону «Про засудження комуністичного і націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні і заборону пропаганди їх символіки» (далі – Закон № 317-VIII) ґрунтуються на підході, що отримав назву «войовничої демократії». Концепція войовничої демократії полягає в тому, щоб вивести з політичного поля партії, які посягають на конституційні цінності і встановити інші обмеження на політичну діяльність. Історично комуністичний і націонал-соціалістичний режими несли тоталітаризм і злочини цих режимів були неодноразово засуджені в світі. Тоталітаризм є прямо протилежним визнанням України принципу демократичної держави (ст.1 Конституції України) і пропаганда тоталітарних режимів, отже, є антиконституційним, очевидно, така пропаганда входить в протиріччя з конституційними цінностями української держави.

Проте норму Закону № 317-VIII, що дозволяє припинити діяльність партії, яка здійснює пропаганду комуністичного тоталітарного режиму, КСУ взагалі не проаналізував на її необхідність в демократичному суспільстві і пропорційність. Замість цього звучить така теза (абз. 3 п. 9 мотивувальної частини):

«Конституційний Суд України наголошує, що політична партія, в установчих, програмних та інших офіційних документах якої міститься заперечення засад конституційного ладу України, права Українського народу на власну незалежну державу, заклики до ліквідації української незалежної держави, порушення її територіальної цілісності або ж до іншої мети, що не відповідає демократичній сутності змісту Конституції України, не може бути легітимною, а для її легалізації в Україні немає юридичного підґрунтя».

Як бачимо, КСУ робить досить загальний висновок, називаючи крім деяких прямих положень статті 37 Конституції в частині заборонених для партій цілей, дві інші «заборонені» цілі – заперечення

основ конституційного ладу України, а також наявність мети, яка не відповідає демократичній сутності змісту Конституції України. Чому, до речі, одні цілі, які вказані у ст. 37 Конституції були прямо названі КСУ, а інші – ні? Це є не зовсім зрозумілим.

Оцінюючи процитований висновок КСУ, відзначимо, що він є прикладом суддівського активізму, оскільки КСУ зафіксував те, чого прямо немає в конституційних положеннях. КСУ прямо не послався на статтю 37, тобто, можливо, що це його інтерпретація норм Конституції в цілому, без прив'язки до конкретної статті. КСУ прямо не аналізує положення Закону № 317-VIII щодо припинення партій та заборони їх створення на відповідність статті 37 Конституції, обійшовши її взагалі, хоча такий аналіз був б логічним.

Замість цього, вперше, по суті, звучить думка про зв'язок легалізації партій зі змістом їх офіційних установчих, програмних та інших офіційних документів, в яких не може бути зафіксована будь-яка мета, що порушує демократичну сутність змісту Конституції, а також яка заперечує її основи конституційного ладу. Однак формулювання «не може бути легітимною, а для її легалізації в Україні немає юридичного підґрунтя» буквально не називає речі своїми іменами і не говорить про підстави для заборони партії, яка вже легалізована. Використання терміну «легітимність» партії в зв'язку з цим є не зовсім точним, оскільки тут скоріше йдеться про «легальність». Можливо, КСУ хотів сказати про те, що цілі партії в такому випадку не є легітимними? Якщо так, то мова йде про не зовсім вдале формулювання і КСУ повинен був продовжити, вказавши, що наявність в офіційних документах партії цілей, які не можуть бути визнані легітимними з точки зору основ конституційного ладу і принципу демократії, є підставою для її нереєстрації, а також заборони в судовому порядку.

Орієнтація КСУ на принципи демократії в якійсь мірі нагадує посилання ФКС Німеччини у справах про заборону СП Рейху у 1952 році і КП ФРН у 1956 році на принципи вільного демократичного порядку, який прямо згадується в Основному Законі ФРН.

Погано те, що КСУ (на відміну від ФКС Німеччини) не навів чіткий перелік тих цінностей, які він вважає захищеними і які не можуть піддаватися сумніву політичними партіями. Засади конституційного ладу і демократична сутність змісту Конституції це, звичайно, добре, однак не завадило б їх сформулювати більш конкретно

(як певний, хоч і невичерпний, перелік, за прикладом ФКС ФРН).

Із засадами (основами) конституційного ладу (як і з самим конституційним ладом) КСУ, до речі, б'ється вже мало не з самого початку свого існування, так і не сформулювавши чітко свою позицію, що він під таким конституційним ладом і його основами має на увазі. А ось демократична сутність змісту конституції – нове поняття в практиці КСУ. До речі, в коментованому рішенні КСУ тричі вживає ще один новий термін – демократичний конституційний лад (абз. 1, п. 11, абз. 4 п. 13, абз. 3 п. 14 мотивувальної частини рішення). Чи є різниця між просто конституційним ладом, його основами, демократичним конституційним ладом і демократичною сутністю змісту конституції або це все одне і те ж? Здається, що саме чітка доктрина КСУ з даного питання не завадила б і дане рішення могло б послужити прекрасним приводом для її формування за прикладом хрестоматійних справ ФКС Німеччини про заборону Соцпартії і Компартії. Однак, на жаль, цього не сталося.

Втім, з положенням про примусове припинення партії не все так просто і проблеми тут є з точки зору необхідності в демократичному суспільстві і принципом пропорційності. Справа в тому, що як і з відповідальністю за пропаганду, така заборона має бути адекватною реальній загрозі і бути крайнім заходом.

ЄСПЛ лише кілька разів "освятив" заборону партій (зокрема, у справах «Батасуна проти Іспанії» (2009) та «Партії Рефах проти Туреччини» (2003)), розробивши досить жорсткі критерії обґрунтованості втручання. Інші рішення ЄСПЛ не були на користь войовничої демократії в аспекті заборони об'єднань.

Враховуючи це, є великі питання до того, чи зможуть українські справи, в яких заборонені комуністичні партії за формальними критеріями, бути визнані ЄСПЛ такими, що не містять ознак порушень ст. 11 ЄКПЛ. Йдеться про «реальну загрозу», відвернення якої є обґрунтуванням пропорційності здійснених заходів щодо заборони партій. Натомість Закон № 317-VIII йде формальним шляхом: висновок центрального органу виконавчої влади щодо невідповідності діяльності і програми партії, а також її символіки закону – рішення суду про заборону. Сам факт судового механізму заборони вже є позитивним. Водночас формальний підхід до заборони партії у Законі № 317-VIII не свідчить про те, що така заборона розуміється КСУ як «крайній захід»

і що вона має здійснюватися лише після обґрунтування реальної загрози конституційним цінностям в кожному випадку окремо.

**Романюк П.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
к.ю.н., асистент кафедри конституційного права України**

**ОСОБИСТЕ ГОЛОСУВАННЯ ЯК КОНСТИТУЦІЙНИЙ
ОБОВ'ЯЗОК НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ УКРАЇНИ:
ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЙОГО ДОТРИМАННЯ
НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ**

(В основу тез покладено підготовлену автором відповідь на лист Комітета з питань правоохоронної діяльності Верховної Ради України № 04-27/3-612 від 01.11.2019 р. щодо надання зауважень та пропозицій до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення особистого голосування народними депутатами України» (реєстр. № 2148 від 17.09.2019 р.) (далі – законопроект № 2148)).

Принцип особистої участі у голосуванні закріплений в частині 2 ст. 84 Конституції України, де зазначено, що голосування на засіданнях Верховної Ради України здійснюється народним депутатом України особисто. Як відзначив Конституційний Суд України, «конституційна вимога особистого голосування депутата означає його безпосереднє волевиявлення незалежно від способу голосування, тобто народний депутат України не має права голосувати за інших народних депутатів на засіданнях Верховної Ради України». Також Конституційний Суд України вказав, що «отримавши депутатський мандат від виборців, народний депутат України шляхом особистого голосування підтримує з ними зв'язок як їх представник, а його виборці - громадяни України - реалізують своє право брати участь в управлінні державними справами (частина перша статті 38) та здійснюють народне волевиявлення (стаття 69 Конституції України)». Тому недотримання законодавчої процедури прийняття законів, в тому числі і через порушення вимоги особистого голосування ставить під сумнів легітимність прийнятих парламентом рішень.

Разом з цим, Конституція України не містить положень щодо

конституційно-правової відповідальності за порушення цієї конституційної вимоги.

Громадський рух «Чесно» зазначає, що «кнопкодавство» перетворює депутата з особи, здатної нести відповідальність за свої рішення, на машину для натискання потрібних кнопок, звільняє більшість чи фракційне керівництво від необхідності пошуку компромісів та створює сприятливі умови для запровадження диктатури. Стосовно депутатів Верховної Ради України 6 скликання, зазначеною громадською організацією були виявлені факти неособистого голосування в парламенті 421 народним обранцем з 450. Верховна Рада 7 скликання в цьому процесі була більш скромнішою, за підрахунками тієї ж організації до 22 лютого 2014 року до «кнопкодавів» належали 101 депутат, після 22 лютого 2014 року – 71. Порівняно з двома попередніми роками діяльності Верховної Ради 8-го скликання у 2017 році зросла кількість народних депутатів, що порушували вимогу особистого голосування, а саме 73 парламентарі 265 разів. Окрім того, було зафіксовано приклади порушення вимоги особистого голосування і серед депутатів поточного скликання.

Також порушення вимоги особистого голосування зафіксовані Конституційним судом України. Зокрема, Конституційним Судом було визнано неконституційними Закон України «Про засади державної мовної політики» (28 лютого 2018 року) та Закону України «Про всеукраїнський референдум» (26 квітня 2018 року) через процедурні порушення під час їх ухвалення, до яких належить і неособисте голосування. Відповідно до юридичних позицій Конституційного Суду України сформульованих у цих справах (абзац другий пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 12 липня 2000 року № 9-рп/2000, абзац одинадцятий пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 28 лютого 2018 року № 2-р/2018, абзац перший пункту 14 мотивувальної частини Рішення від 26 квітня 2018 року № 4-р/2018) критерієм визнання актів неконституційними, зокрема, може стати порушення саме тих процесуальних вимог їх розгляду, ухвалення або набрання ними чинності, які встановлені Конституцією України, а не іншими правовими актами; системний, грубий характер порушення конституційної процедури розгляду й ухвалення нормативного акта, а також істотний вплив цього порушення на остаточний результат його ухвалення.

В свою чергу, В.П. Колісник відзначає, що «через постійні спроби ззовні керувати роботою парламенту його діяльність як колегіального представницького органу поступово перетворюється на імітацію, оскільки ухвалення законів у багатьох випадках відбувається не лише без обговорення, а й без ознайомлення зі змістом законопроектів, коли голосування одних депутатів за інших у парламенті стає звичним явищем, коли позаправовий вплив і навіть тиск на парламентаріїв із-за меж парламенту стає усталеною практикою». Також вчений звертає увагу, що «за таких умов начебто «представницький орган», позбавлений політичної самостійності та справжньої політичної дискусії з переважною більшістю законопроектів та принципових питань, неможливо назвати парламентом у його справжньому, класичному розумінні, а відверта, цинічна та зухвала профанація парламентської діяльності зводить нанівець усі можливості парламентської демократії та істотні переваги парламентаризму».

Погоджуючись з В.П. Колісником щодо наявних викликів сучасному парламентаризму в Україні, слід наголосити на необхідності унормування відповідальності за порушення вимоги особистого голосування.

Загалом зарубіжний досвід вирішення проблеми забезпечення представництва варіюється від заборони з відповідними конституційно-правовими чи юридичними наслідками до дозволу делегування депутатського голосу. Водночас криміналізація порушення вимоги особистого голосування розглядається як крайня форма боротьби з цим негативним явищем, коли всі інші заходи є неефективними.

29 серпня 2019 року Президентом України було ініційовано зміни до статті 81 Конституції України (щодо додаткових підстав дострокового припинення повноважень народного депутата України), зокрема, запропоновано доповнити зазначену конституційну норму такою підставою як: встановлення судом факту неособистого голосування народним депутатом України у Верховній Раді України, тобто голосування народним депутатом України замість іншого народного депутата України або надання народним депутатом України можливості проголосувати замість нього іншому народному депутату України, – з моменту набрання законної сили рішенням суду про встановлення такого факту.

Тому вбачається доцільним, щоб робота над законопроектом № 2148 відбувалася із врахуванням цих ініціатив глави держави, зокрема: 1) в частині дефініції «неособистого голосування», яка в проекті змін до Конституції є ширшою, ніж в законопроекті № 2148, так як останнім не охоплюються дії депутата, який надав можливість проголосувати за себе; 2) в частині розмежування підсудності встановлення факту неособистого голосування та за якою підставою в разі прийняття обох законопроектів буде достроково припинитися повноваження депутата – наявність обвинувального вироку суду чи порушення вимоги неособистого голосування?

Окрім того, є ряд питань-зауважень до законопроекту № 2148 кримінально-правового характеру, які потребують професійної дискусії: 1) не конкретизується суб'єктивна сторона діяння, що призводить до висновку щодо необов'язковості наявності умислу в діях народного депутата; 2) досить широкою є характеристика об'єктивної сторони, що проявляється у пропозиції закріплення будь-якого способу вчинення неособистого голосування; 3) не враховано роль такого суб'єкта як народний депутат, який надав можливість проголосувати за себе.

Також на шляху до криміналізації порушення вимоги особистого голосування народними депутатами, слід зважати на:

1) ступінь суспільної небезпеки такого діяння, тобто враховувати в кожному конкретному випадку дії та наслідки, до яких вони призвели, чи становлять вони істотну шкоду для охоронюваних законом прав та законних інтересів;

2) ефективність вирішення проблеми неособистого голосування. Враховуючи можливий тривалий період розслідування злочинів, це не сприятиме ефективному вирішенню цієї проблеми. Крім того, загроза притягнення до кримінальної відповідальності створює передумови для опосередкованого чи безпосереднього чинення додаткового тиску на народного депутата під час голосування у парламенті за ті чи інші рішення, що впливає на його незалежність та може загрожувати демократичним засадам вітчизняного парламентаризму.

В підсумку, впровадження кримінальної відповідальності в зазначеній редакції законопроекту не сприятиме демократизації діяльності вітчизняного парламенту, а також потребує значного доопрацювання та широкої науково-експертної дискусії.

**Буряковська К.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
доктор філософії у галузі права,
асистент кафедри теорії і філософії права**

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ВІД ДИСКРИМІНАЦІЇ: СВІТОВИЙ ТА УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Збройна агресія, яка триває на сході України, своїм наслідком має велику кількість загиблих, як серед цивільного населення, так і серед військових, кількість зруйнованого житла, що вимірюється десятками тисяч, та більш ніж півтора мільйони осіб, які змушені були переміститись зі Сходу, рятуючи свої життя та життя своїх близьких.

Для сучасного світу проблематика внутрішнього переміщення не є новою. За даними Міжнародного моніторингового центру з питань переміщення (IDMC), станом на грудень 2018 року у більш ніж 55 країнах світу 41,3 мільйони людей вимушено залишають свої домівки та переміщуються всередині власної країни через різного роду загрози. $\frac{3}{4}$, а саме 31 мільйони ВПО розміщені у 10 країнах світу; Україна у цьому списку на 16 місці.

Український досвід демонструє, якої уразливості можуть досягати ВПО: економічне зубожіння призводить до втрати незалежності та почуття безпеки; перенесені психічні та фізичні травми згубним чином впливають на здоров'я ВПО; переміщення часто створює ризики насильства та загрози для життя і здоров'я; ускладненим є повернення ВПО до домівок після завершення конфлікту. На жаль, внутрішньо переміщені особи часто піддаються дискримінації, підґрунтя для якої нерідко створене законодавством, або таке необґрунтоване поводження практикується адміністративними органами чи судами, пов'язане із ігноруванням ними вимог верховенства права.

У світі немає єдиного зведеного міжнародно-правового акту, який би був присвячений захисту інтересів прав осіб, які переміщуються у межах своєї держави через різного роду причини – збройний конфлікт, окупація частини території держави, прояви насильства, порушень прав людини, стихійні або створені людиною лиха. Єдине джерело, яке на сьогодні вважається найбільш актуальним та зразковим для держав, є Керівні принципи ООН з питань внутрішнього переміщення 1998 (далі

– Керівні принципи), які розроблялись під егідою Комісії ООН з прав людини. Керівні принципи є актом «м'якого права», тобто вони не породжують для держав жодних зобов'язань. При цьому Керівні принципи вдало поєднують в собі положення міжнародного права прав людини та міжнародного гуманітарного права, та виступають практичним керівництвом для побудови політик у разі виникнення проблеми внутрішнього переміщення.

Одним із найцінніших положень Керівних принципів, яке держава мусить взяти до уваги у якості основного принципу, – рівність внутрішньо переміщених осіб із рештою населення. Керівні принципи наголошують на тому, що внутрішньо переміщеним особам незалежно від обставин та без будь-якої дискримінації компетентні органи влади мають надавати і забезпечувати безпечний доступ до: харчування та питної води; базового притулку та житла; основні медичні послуги, гуманітарної допомоги (термінові гуманітарні заходи) та доступ до базових прав людини і основоположних свобод (право на свободу думки, совісті, релігії або віросповідання, переконань і вираження думок; право на вільний пошук можливостей для працевлаштування та участі в економічній діяльності; право на свободу зборів та участі на рівноправній основі у справах громади; право голосувати та брати участь у веденні державних і громадських справ, включно з правом доступу до засобів, необхідних для здійснення цього права; право спілкуватися мовою, яку вони розуміють; право на повернення до своїх домівок або місць постійного проживання (сталі заходи та рішення держави).

Переміщення людей з місць, де існує загроза їх прав та свободам, з великою ймовірністю, створює для них ризики дискримінації та ставить реалізацію більшості їх прав у залежність від місця реєстрації та проживання. З іншого боку, уразливе становище вимушених переміщених осіб (економічне зубожіння, психологічна травми, проблеми із здоров'ям) вимагає від держави більш уважного ставлення до їх потреб: мова іде про сприяння та заохочення роботодавців до працевлаштування таких осіб, вжиття заходів до забезпечення переміщених осіб необхідними документами, забезпечення їх житлом, створення механізмів компенсації шкоди внаслідок знищення їх майна і тощо, забезпечення воз'єднанню сімей, коли члени сім'ї проживають на контрольованій і неконтрольованій територіях одночасно тощо,

розслідування злочинів проти життя і здоров'я, вчинених у процесі переміщення та багато інших обов'язків держави. На цих зобов'язаннях наголошується і у Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи Rec(2006)6 КМРС державам-членам щодо внутрішньо переміщених осіб, яку було схвалено на 961-му Засіданні заступників міністрів 5 квітня 2006 року, Рекомендації Парламентська Асамблея Ради Європи 1877 (2009) «Забуті люди Європи: захист прав людини осіб, переміщених на тривалий час», ухваленій 24 червня 2009 року та у низці інших документів, зокрема і інституцій Рад Європи.

Важливо відзначити, що держава зобов'язана бути також особливо обачною щодо попередження дискримінації та захисту прав уразливих груп серед внутрішньо переміщених осіб – дітей, жінок, людей похилого віку, людей з інвалідністю та етнічних, релігійних чи лінгвістичних спільнот. З цієї, і не тільки цієї, точки зору, доволі показовим є приклад Боснії і Герцоговини, де політики у сфері внутрішнього переміщення засновуються на принципах «5 I»: *influence assessment* – оцінка ризику та потенціалу ВПО, *inclusion* – включення ВПО до розробки та реалізації політик, *integration* – максимальне сприяння інтеграції ВПО у громади, *implementation* – реальне втілення практик, *inspection* – постійний моніторинг ситуації та перегляд політик.

Той факт, що на міжнародному рівні не існує жодного документу, а особливо такого, що покладає конкретні зобов'язання на держави, зовсім не означає, що не існує жодних механізмів захисту прав внутрішньо переміщених осіб. Внутрішнє переміщення не є підставою для того, що переселенці полишаються своїх природних прав або для того, що їх права будуть безпідставно порушені. Це означає, що ВПО знаходяться під захистом базових документів про права людини: Загальна декларація прав людини 1948, Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього, яка прирівнює примусове переміщення до геноциду; Міжнародна конвенція про ліквідацію усіх форм расової дискримінації 1965, яка визнає свободу пересування, житло, особиста недоторканність; Міжнародний пакт про громадянські та політичні права та Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966 року; Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації проти жінок 1979 року; Конвенція проти катувань 1984 року та ін.

На європейському регіональному рівні найбільш дієвим механізмом захисту прав внутрішньо переміщених осіб є Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ), завдяки еволюційному тлумаченню якого, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року стала релевантною для внутрішньо переміщених осіб (див. справи: *Cyprus v. Turkey* (2001), *Mozer v. the Republic of Moldova and Russia* (2016); *Sargsyan v. Azerbaijan* (2015); *Aziz v. Cyprus* (2004) та інші). Стаття 1 Конвенції зобов'язує високі договірні сторони гарантувати кожному, хто перебуває під їхньою юрисдикцією, права і свободи, визначені в розділі I Конвенції, а стаття 14 цієї статті Конвенції та Протокол 12 до Конвенції забороняють необґрунтоване дискримінаційне ставлення до усіх осіб у межах юрисдикції держави.

В Україні, попри удосконалення законодавства та втілення позитивних адміністративних практик, дискримінація ВПО все ще залишається досить актуальною проблемою. Важливо підкреслити, що аналіз національної судової практики свідчить про те, що важливі зрушення у практиці захисту прав людини ВПО відбулись саме внаслідок застосування міжнародних стандартів захисту прав людини. При цьому цифрове відображення цієї тенденції виглядає так, що сьогодні відсоток використання судами України визнаних стандартів захисту прав людини становить 54 %, і у більшості цих випадків мова іде про їх змістовне використання, коли воно призводить суддів до справедливого рішення, що відповідає вимогами верховенства права (Моніторинг судових рішень у справах щодо захисту прав внутрішньо переміщених осіб (2014–2017), виконаний на замовлення Проєкту ради Європи «Внутрішнє переміщення в Україні: розробка тривалих рішень»).

**Чиркін А.С.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
к.ю.н., асистент кафедри державного будівництва**

ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ ТА СУЧАСНИЙ СТАН РЕГІОНАЛЬНОЇ ДЕМОКРАТІЇ В СЛОВАЧЧИНІ

Регіональна демократія в Словацькій Республіці за останні п'ятнадцять років зазнала радикальних змін. Із достатньо централізованої країни вона перетворилася на децентралізовану,

побудовану на трьох територіальних рівнях управління, де регіональний рівень є «проміжним» між муніципалітетами і державою.

Процес формування самоврядних регіонів в Словаччині розпочався у кінці дев'яностих років двадцятого століття, головною метою була побудова ефективного рівня регіонального самоврядування і як наслідок вступ до Європейського Союзу.

Розробка стратегії. У 1999-2000 роках, коли децентралізація вже мала певні досягнення, Уряд Словацької Республіки постановою №230 від 11 квітня 2000 року затвердив стратегічний документ – «Концепцію децентралізації та модернізації державного управління». Основна мета реформи публічної управління полягала у територіальному розподіленні влади на три рівні: (а) державна адміністрація; б) регіональний рівень самоврядування; в) муніципалітети.

Реформування Конституції. Хоча запровадження самоврядних регіонів або «вищих територіальних одиниць» і було передбачено в Конституції Словаччини з 1992 року, Велика Хартія Вольностей була змінена у 2001 році з метою запровадити регіональну демократію в країні. Конституція Словаччини у статтях 64, 64а, 66, 68 та 69 закріплює основні положення, які встановлюють рівень регіонального самоврядування. Ці норми одночасно стосуються як місцевого, так і регіонального самоврядування, оскільки процес регіоналізації не можна розуміти незалежно від муніципалітетів. Наприклад, Словацька Конституція передбачає, що «територіальне самоврядування складається з муніципалітету та вищої територіальної одиниці» (ст. 64). Як і у випадку з муніципалітетами, регіони самоврядування відображаються як «незалежні територіальні та адміністративні одиниці Словацької республіки», деталі яких будуть закріплені законом (ст. 64а). Вони можуть видавати загальні обов'язкові правила (ст. 68). Крім того, стаття 69 Конституції встановлює основну організаційну організацію регіонів (див. Нижче). Крім того, ще одним кроком до формування регіонального самоврядування було прийняття у 2001 році Закону «Про вищі територіальні одиниці».

Регіональні вибори. Влітку 2001 року Парламент схвалив Закон № 303 «Про регіональні вибори», який передбачав проведення виборів до самоврядних регіональних органів. Перші такі вибори відбулися 1 грудня 2001 року. Вони мали дуже низьку явку виборців: 26% у першому турі та 22% у другому. Внаслідок проведення регіональних

виборів у грудні 2001 року були створені органи регіонального самоврядування, які почали свою діяльність у 2002 році.

Закон № 302/2001 «Про вищі територіальні одиниці» є основним законодавчим актом щодо статусу регіонів. Закон закріпив вісім регіонів: Братислава, Трнава, Тренін, Нітра, Жиліна, Банська Бистриця, Кошице та Прешов. Кожна регіональна влада має своє представництво в однойменному місті, що є столицею регіону. Перспективи членства Словаччини в Європейському Союзі відігравали вирішальну роль в остаточному територіальному визначенні регіонів. Насправді, вони були задумані як «NUTS-3» в термінології регіональної політики ЄС та відповідних фондів. Поступово термінологія «Вища територіальна одиниця» була замінена термінологією «самоврядного регіону» (*samospripravny kraj*), що звучить менш технократично і більше відповідає європейській термінології.

Закон «Про вищі територіальні одиниці» визначає регіони самоврядування як юридичну особу, яка за умов, встановлених законом, «самостійно управляє своєю власністю та доходами, забезпечує і захищає права та місцевих жителів». Межі регіонів можуть бути змінені лише законом. Що стосується структурної організації, то Закон «Про вищі територіальні одиниці» органами регіонального самоврядування визначає Асамблею або Раду і «Голову» або Президента. Рада і Голова регіону обирається на чотири роки основі загального, вільного, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування.

Впродовж перших етапів реформи децентралізації Уряд Словаччини передав на місцевий і регіональний рівень більше 400 повноважень. Компетенція регіонального самоврядування поділяється на власну і делеговану. Так, до власних повноважень регіонів відносяться:

- регіональне планування та розвиток;
- транспортна сфера;
- охорона здоров'я (лікарні другої категорії);
- соціальні послуги (будинки для пенсіонерів, соціальні послуги для дітей тощо);
- освіта (середні школи);
- культурні послуги (галереї, музеї, театри, деякі типи бібліотек);
- туризм;

- участь в цивільному захисті;
- ліцензії для аптек та приватних лікарів.

Що стосується делегованих повноважень, то регіони мають частина компетенції у сфері освіти, системи охорони здоров'я, автомобільного транспорту.

За останні п'ятнадцять років Словацька Республіка доклала значних зусиль у сфері децентралізації. Зокрема, завдяки реформі регіоналізації побудований ефективний рівень “проміжного” регіонального самоврядування із значним обсягом компетенції. “Вищі територіальні одиниці” Словаччини є справжніми регіонами європейського зразка, які мають певну автономність від державної влади і забезпечують належний розвиток території.

**Шуміло І.А.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
к.ю.н., доцент кафедри міжнародного приватного права
та порівняльного правознавства**

**Околот М.Г.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,
6 курс, 7 група**

ВИЗНАННЯ РІШЕНЬ ІНОЗЕМНИХ СУДІВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ КИТАЮ

Питання визнання та виконання рішень іноземних судів завжди займало одне з центральних місць у науковій літературі з міжнародного приватного права, оскільки співвідношення міжнародних та національних джерел регулювання цих відносин, паралельного судового розгляду та інші суміжні проблеми становлять предмет наукових дискусій і не мають одноманітних підходів до розв'язання. Окрім того, визнання та виконання рішень іноземних судів має дуже велике значення для юридичної практики, що зумовлює актуальність порівняльно-правових досліджень у цій царині.

В Україні, відповідно до ст. 81 Закону України «Про міжнародне приватне право», може бути визнане будь-яке судове рішення, яке

стосується цивільних, господарських, трудових, сімейних чи інших подібних правовідносин, а також кримінальні вироки – але лише в частині відшкодування шкоди. Що стосується Китаю, то законодавство КНР містить ряд обмежень з цього приводу.

По-перше, не кожне рішення може бути визнано та виконано. Науковці вказують на ряд критеріїв: рішення має бути вирішальним та заключним; кожна сторона має бути належним чином повідомлена; не повинно існувати рішення китайського суду між тими самими суб'єктами та з тих самих підстав; обов'язкова наявність попередніх угод про взаємодопомогу або звернення китайських судів до принципу взаємності; судові рішення не суперечить основним принципам китайського законодавства.

Наявність подібних вимог, особливо щодо існування попередніх угод, фактично виключає більшість країн світу зі списку країн, чії судові рішення можуть бути визнані в Китаї. Як правило, визнання принципу взаємності встановлюється за принципом «де-факто існування», тобто, такий принцип використовується тільки якщо китайське рішення було визнано цією країною раніше. Інакше кажучи, Китай лише відповідає взаємності. Причому цей процес тільки набирає обертів, оскільки, наприклад, рішення США Китай визнав тільки з 2017 року – справа «Liu Li v Tao Li & Tong Wu» стала першою в цьому напрямку.

Це було рішення Каліфорнійського суду, який визнав за Тао обов'язок повернути сплачений Ліу Лі завдаток, який останній сплатив на виконання зобов'язання по продажу акцій, та сплату відповідних компенсацій за прострочення зобов'язання. Враховуючи, що Тао акції не передав, Ліу звернувся до суду. Обидва займалися бізнесом у США, у зв'язку із чим справа потрапила до Каліфорнійського суду, який виніс рішення на користь Ліу Лі. Проте на момент винесення рішення Тао повернувся до Китаю, і перебував там, роблячи виконання рішення неможливим. Ліу Лі звернувся до Уханьського суду провінції Хубей із клопотанням про визнання та виконання цього рішення, що і було врешті решт зроблено на підставі принципу взаємності – у відповідь на одне з визнаних США рішень іншого китайського суду.

В кінці кінців, цей тренд, який критикувався вченими, та від якого поступово відходив Верховний Суд Китаю, зводиться нанівець новою політикою Китаю. Не останню роль тут грає ініціатива Belt and Road

Initiative, яка залучає до співробітництва в економічній сфері набагато більше країн, ніж їх представлено в переліку договорів КНР про правову допомогу. Це вимагатиме більшої гнучкості від китайських судів при розгляді спорів із іноземним елементом, на що вказав Верховний Суд Китаю 16.06. 2015 року у своїй промові, яка стосувалася Belt and Road Initiative.

Загалом, питання визнання рішень іноземних судів в Китаї викликає поки що зацікавленість суто дослідницьку, але в майбутньому, під час реалізації вищевказаної ініціативи, можна очікувати збільшення судових справ за участю іноземного елемента – громадян Китаю.

Штефан В.С.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
к.ю.н., спеціаліст відділу наукових досліджень

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ В АСПЕКТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ РЕФОРМИ

У 2014 р. було започатковано реформу децентралізації, в процесі якої затверджено «Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні», прийнято Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», внесені зміни до Бюджетного кодексу України щодо децентралізації. Всі ці аспекти можна вважати стартом реформування адміністративно-територіального устрою держави.

Наступним етапом реформування адміністративно-територіального устрою мало стати створення нових районів на основі об'єднаних територіальних громад, відповідно зі зменшенням їх кількості. Проте, наразі реформа загальмувалася. В Україні станом на вересень 2019 р. створено понад 900 об'єднаних територіальних громад, однак багато з них не врахували економічних розрахунків спільного розвитку. Вказане реформування неможливо проводити без узгодженості із реформуванням медицини, соціальної політики та освіти; політичної консолідації; чітко визначених меж відповідальності та контролю з боку держави тощо.

Відповідно до положень п. 13 ч. 1 ст. 92 Конституції України

порядок вирішення питань територіального устрою, включаючи порядок утворення, ліквідації адміністративно-територіальних одиниць та критерії, яким вони мають відповідати, має установлювати спеціальний закон України про адміністративно-територіальний устрій.

Наразі розроблено законопроект № 8051 від 22.02.2018 р. «Про засади адміністративно-територіального устрою України», згідно з яким пропонується адміністративно-територіальними одиницями базового рівня розуміти громади, які утворюються на основі населених пунктів (сіл, селищ, міст), а райони в містах – адміністративно-територіальними одиницями допоміжного рівня. Адміністративно-територіальні одиниці є регіонального, субрегіонального, базового та допоміжного рівнів. Крім того, законопроект встановлює засади, на яких будуватиметься адміністративно-територіальний устрій, органи, до повноважень яких належить розгляд і розв'язання питань адміністративно-територіального устрою, порядок утворення та ліквідації адміністративно-територіальних одиниць, встановлення і зміна їхніх меж, віднесення населених пунктів до категорії сіл, селищ, міст, найменування і перейменування населених пунктів, адміністративно-територіальних одиниць тощо.

На сьогодні в системі адміністративно-територіального устрою України базовий рівень представлений міськими та сільськими населеними пунктами, тобто містами, селищами та селами. На сучасному етапі розвитку держави місто є самостійним елементом в системі адміністративно-територіального поділу країни. Вищевказаний документ має норми, які чітко регулюють механізм створення населених пунктів. Однак, за цим законопроектом планується вилучити із законодавчого поля поняття «місто районного значення» та «місто обласного значення». Ці поняття в вітчизняне законодавство були введені для визначення повноважень та відповідних ресурсів за територіальними громадами, які спроможні їх виконувати у більшому (міста обласного значення) та меншому (міста районного значення) обсязі, незважаючи на те, що Конституція України не містить таких понять як «місто обласного значення» та «місто районного значення». Суб'єктами місцевого самоврядування виступають міські територіальні громади міст обласного та районного значень.

В залежності від статусу населеного пункту після проведення

процедури об'єднання територіальних громад сукупність жителів населених пунктів стають міською, селищною чи сільською територіальною громадою. Таким чином, термін «об'єднана територіальна громада» введений для того, аби, з точки зору повноважень та бюджетного процесу, виокремити їх серед інших територіальних громад міст районного значення, селищ та сіл, які не наділені такою кількістю повноважень як об'єднана територіальна громада.

На нашу думку, у вищевказаному законопроекті незрозумілим є питання трансформації статусу населених пунктів, адже наразі привілеї при отриманні громадою статусу міста обласного значення дуже перспективні. При отриманні відповідного статусу, за містом закріплюється досить стійке сполучення правових і політичних характеристик адміністративного значення, збільшується надходження до міського бюджету, покращується інвестиційний клімат, містобудівні параметри, індекс соціального розвитку та ін.

Наразі вирішення питань про віднесення міст до категорії міст обласного значення призупинено рішенням Комітету з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування Верховної Ради України, адже надання відповідного статусу демотивує територіальні громади міст до об'єднання. Вирішення відповідних питань потребують подальшого вдосконалення українського конституційного законодавства, що має прогалини в регулюванні відповідних суспільних відносин.

Стрімкий темп адміністративно-територіальних перетворень потребує якісних змін чинного законодавства. Ухвалення вищевказаного законопроекту має стати значущим та позитивним кроком в зміні адміністративно-територіального законодавства, яке в свою чергу повинно бути гнучким та відповідати сучасним реаліям.

Демиденко А.Л.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірантка кафедри конституційного права України

**МІСЦЕ НЕУРЯДОВИХ (ГРОМАДСЬКИХ)
ПРАВОЗАХИСНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ
У СТРУКТУРІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА
(ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ)**

Підвищення ролі неурядових правозахисних організацій у процесі зміцнення правової культури українського суспільства та відновлення суспільної справедливості за рахунок протидії порушенням законних прав громадян з боку представників влади є важливим показником демократизації суспільства. Такі організації забезпечують громадський контроль за діяльністю як державних органів, їх посадових осіб, так і за діяльністю суб'єктів приватного права, що сприяє зміцненню позицій громадянського суспільства в Україні як правовій державі.

У сучасній правовій науці використовуються різні терміни для визначення недержавного об'єднання, діяльність якого спрямована на захист прав його членів чи інших осіб. Такими термінами є неурядові правозахисні організації, недержавні правозахисні організації, громадські правозахисні об'єднання, неполітичні об'єднання громадян. В національному законодавстві України застосовується термін «громадські правозахисні організації».

Місце громадських правозахисних організацій України прямо впливає з основної мети їх діяльності: 1) захист прав людини в конкретних випадках (ця допомога повинна бути безкоштовною для заявника), громадські розслідування фактів порушень прав людини державними органами; 2) поширення інформації про права людини, правове виховання; 3) аналіз стану з правами людини.

Робота громадських правозахисних організацій передбачає тісний взаємозв'язок з органами державної влади, що потребує з'ясування законодавчих положень з цього приводу. Так, Закон України «Про громадські об'єднання» у ст. 22 встановлює: Втручання органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб у діяльність громадських об'єднань, так само як і втручання громадських об'єднань у діяльність органів державної влади, органів влади Автономної

Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, не допускається.

Конкретним прикладом цього положення може слугувати законодавче визначення адвокатури України, як недержавного самоврядного інституту.

У правозахисному механізмі забезпечення прав громадян правозахисні організації входять до організаційно-інституціонального блоку громадянського суспільства і утворюють сукупність недержавних інституцій, які здійснюють захист прав фізичних та юридичних осіб у конкретних випадках, проводять громадські розслідування фактів порушень прав людини державними органами; поширюють інформацію про права людини, організують заходи з правового виховання та подолання правового нігілізму; аналізують стан дотримання прав людини і громадянина при здійсненні постійного та систематичного контролю за їх діяльністю з боку держави.

Органи державної влади, місцевого самоврядування можуть залучати громадські правозахисні об'єднання до процесу формування та реалізації державної політики, вирішення питань місцевого значення, зокрема шляхом проведення консультацій з громадськими об'єднаннями, розроблення відповідних проектів нормативно-правових актів, утворення допоміжних, консультативних чи дорадчих органів при органах державної влади.

В «Європейській конвенції про визнання правосуб'єктності міжнародних організацій» серед інститутів громадянського суспільства виділяють саме поняття «неурядові організації», розуміючи його саме як визначальну інституцію громадянського суспільства в країні. В Європейському Союзі, наприклад, неурядові правозахисні організації (далі – НПО) мають ознаки вузькопрофільності, тому проблематично визначати їх місце в громадянському суспільстві через мету їх діяльності. Їх місце можливо визначити через деякі особливості взаємодії з органами публічної влади та особливостями здійснення власних функцій.

Серед відмінностей внутрішньої та зовнішньої організації, взаємодії з органами публічної влади та діяльності НПО в Україні та країнах ЄС можна виділити такі: 1) фінансування діяльності європейських НПО має диверсифікований характер і здійснюється як урядом, так і спонсорськими бізнесовими структурами, членськими та

благодійними внесками, в той час як діяльність українських НПО фінансується головним чином донорськими програмами НПО зарубіжних країн за незначної участі державних органів та громадян-членів НПО; 2) проекти українських НПО, як правило, не є довготерміновими; 3) діяльність українських НПО орієнтована на проведення проектів виключно на національному та регіональному рівні; 4) для досягнення мети українські НПО в більшості випадків здійснюють заходи в одному вибраному напрямку, тоді як європейським організаціям характерні багатоваріантні шляхи досягнення своєї мети, здійснюють заходи у декількох напрямках; 5) для українських НПО, на відміну від НПО країн ЄС, не є характерною розвинена структура організації з декількома департаментами; 6) недосконалість правових норм з регламентування взаємодії НПО з донорськими організаціями (зокрема, незначний відсоток зменшення податку бізнесовим структурам, які виділяють кошти на благодійність).

Отже, можна зробити висновок, що сьогодні правозахисні організації сприймаються як активні учасники розробки державної політики в сфері захисту прав і свобод людини. Вони відіграють важливу роль у виявленні проблем, пов'язаних з розвитком спільноти, життям людей і пошуку шляхів їх реалізації. Правозахисні організації по праву займають важливе місце в системі правозахисної діяльності України та в процесі демократизації суспільства. Європейський досвід діяльності неурядових правозахисних організацій являє приклад ефективного діалогу громадянського і політичного суспільств та подає ідеї для реформування цього інституту в Україні.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, завідувач кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Слінько Т.М.

**Макаров М.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри конституційного права України**

СУЧАСНІ КОНКУРУЮЧІ КОНЦЕПЦІЇ ГРОМАДЯНСТВА

На міжнародному рівні громадянство визначається як правовий зв'язок між особою та державою без зазначення етнічного походження особи, ст. 2 Європейської конвенції про громадянство. Керуючись

вищевказаним, можна припустити, що нормативне регулювання і розвиток громадянства в різних країнах відбувається однаково. Але, звернувшись до ч.1 ст.3 конвенції (кожна держава визначає у своєму законодавстві, хто є її громадянами), можна дійти висновку про пріоритетну роль національного регулювання громадянства. Втім, воно розвивається в кожній країні, зважаючи на багато факторів як національного, так і міжнародного характеру.

Таким чином, в міжнародному конституційному праві сучасне поняття громадянства розглядається як дві конкуруючі основні ідеї:

Ліберально-індивідуалістична або іноді ліберальна концепція громадянства. Передбачає головним чином, що громадяни повинні мати права, необхідні для людської гідності (так чи інакше пов'язані із нею). Для прикладу можна навести ст.3 Конституції України, яка закріплює: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю». Тобто згідно даної концепції, так звані «ваги» балансу між взаємними правами і обов'язками громадянина і держави тяжіють до першого. Це передбачає, що люди діють з метою досягнення особистого інтересу. Відповідно до цієї точки зору, громадяни є суверенними, морально автономними істотами, які зобов'язані сплачувати податки, дотримуватися закону, брати участь в ділових операціях і захищати націю, у разі посягань на державний суверенітет. Держава існує в інтересах громадян і зобов'язана поважати і захищати права громадян. Пізніше, й соціальні права стали частиною зобов'язання для держави.

Відомий німецький науковець, Херман ван Гунштерен, який розробив цю концепцію (1994р.), зазначав: «Всі люди максимізують власну вигоду. Вони обчислюють, який вибір дії призведе до найвищого добутого значення, віднесеного до бажаної ситуації. Версія індивідуальних прав дозволяє людям базувати свої розрахунки на власних правах, обмежених їх повагою до прав інших людей. Самі права мера можуть не впливати з утилітарних міркувань».

Аналіз ліберально-індивідуалістичної концепції громадянства, дозволяє зробити наступні висновки. По-перше, акцент робиться на економічних, соціальних правах і обов'язках, при цьому останніх менше, через індивідуалізацію суспільства. По-друге, громадянство постає, з одного боку, як суверенне право людини, яке держава має

закріпити та гарантувати на рівні конституції. А з іншого боку наявність громадянства покладає і певні обов'язки (наприклад своєчасна сплата податків, відкрите ведення бізнесу, повага до закону і політичного устрою тощо). По-третє, громадянство як явище, виступає пасивним правом.

Наступна, республіканська (іноді класична, комунітарна) концепція громадянства підкреслює політичну природу людини і розглядає громадянство як активний процес, а не пасивне право. Громадянство означає велику активність в різних сферах як державного сектору, так і громадянського суспільства. На думку Барта ван Стинбергена, більшість людей сьогодні живуть як громадяни відповідно до ліберально-індивідуалістичної концепції, але хотіли б, щоб вони жили більше відповідно до республіканських ідеалів. Ідеальний громадянин – це той, хто проявляє «громадянську поведінку». Вільні громадяни і уряд республіки «взаємопов'язані». Громадянство передбачає прихильність «відповідальності і громадянської чесноти».

Реформа громадянської активності виникла на початку 21-го століття після того, як провокаційна книга Роберта Патнема «Боулінг на самоті» виявила зміни в моделях громадянської участі. Патнем стверджував, що, незважаючи на швидке збільшення можливостей отримання вищої освіти, яке може сприяти участі громадянського суспільства, американці йдуть з політичного та організованого суспільного життя. У ряді досліджень висловлено припущення, що, хоча все більше молоді займаються волонтерством, все менше людей віком від 35 років голосують або стають політично активними.

Громадянська участь може приймати різні форми – від індивідуальної волонтерської діяльності, зусиль по залученню спільноти, організаційної участі і урядової роботи, такої як участь у виборах. Ці заходи можуть включати безпосереднє вирішення проблеми за допомогою особистої роботи, на основі спільноти або роботи через інститути представницької демократії. Багато людей відчують особисту відповідальність за активну участь в якості зобов'язання перед своїм співтовариством. Також відзначимо те, що молодим громадянам згідно цієї концепції приділяється значна увага. Зокрема, на національному рівні гарантується участь в розвитку держави і суспільних відносин, хоч і залучення молоді орієнтоване на

розширення їх власних прав і можливостей.

Ця концепція сильно підкреслює, що бути громадянином - означає приналежність до історично розвиненої громади, де індивідуальність походить від неї.

На користь цієї концепції можна сказати багато. По-перше, це дозволяє уникнути зазначених вище проблем індивідуалістичного громадянства. Індивіди формуються громадою. Якщо вони відповідають ustalеним в ній суспільним і правовим нормам поведінки, то це забезпечить постійне існування громади та людини. Вони просто повторюють успішну формулу, яка дала змогу громаді зростати.

Друга причина відстоювання комунітарної концепції громадянства полягає у розумінні того, що ідентичність та стабільність характеру неможливо реалізувати без підтримки спільноти друзів та однодумців. Людина з сильним характером непохитна в мінливих обставинах і її не легко вибити з рівноваги. Однак для більшості людей така сталість залежить від подальшого існування та належності до спільноти приблизно однодумців та аналогічних діячів, спільних способів життя.

На думку Хермана ван Гунштерена, дослідження та історичний досвід освітленого вище питання доводять, що залучені громадяни систематично недооцінюють цю залежність. Індивідуальна автономія та компетентне судження - це не те, чим вони здаються. Вони залежні від громади, проти якої вони часто повстають. Ця залежність залишається прихованою у наївній самосвідомості. Індивідуалісти, які втратили наївність і визнають цю залежність, захочуть приділяти більше поваги громаді, щоб зберегти (свою) індивідуальність. Однак це часто неможливо, оскільки громада для них є доцільною.

Варто відзначити сильні сторони комунітарної концепції:

По-перше, зміцнення довіри між громадянами і урядом, що покращує суспільну поведінку й загальний настрій громадян в державі. По-друге це розробка громадою кращих і більш креативних ідей і рішень на основі загальної ідеї. А звідси й третє,- реалізація ідей, програм – політичні питання вирішуються швидше і простіше. Також створення різноманітних форм об'єднань громадян з одним баченням, замість вимогливих індивідуалізованих громадян; Четверте, виступає активним правом. Політичний і громадянські процеси загальнодержавного характеру є пріоритетними в цій концепції, а

гене́за цього права не економічна, а політична.

Якщо протиставляти вищевказані концепції, то перше заперечення проти комунітарної полягає в тому, що усвідомлення корисності чи необхідності громади не дає достатньо міцної основи ні для підтримки такої громади, ні для приналежності до неї. У сучасних суспільствах громади не можна сприймати як належне. Існує безліч спільнот та окремих комбінацій членства. У такому суспільстві свідоме створення та культивування спільноти, яку можна сприймати як належне, є внутрішньою суперечністю.

Друге заперечення проти комунітарної точки зору стосується того, що громади можуть встановити обмеження щодо індивідуальної свободи, які людина не подолає. Сучасна держава повинна забезпечувати захист від таких небезпек. Це обмежує та регулює розуміння громад та захищає людей від них при необхідності. Враховуючи цей аспект, зусилля уряду щодо зміцнення комунітарної перспективи стають все більш прозорими. Погляд на те, що індивідуальність, самостійність та судження не можуть існувати без загальної основи, не обов'язково тягне за собою прийняття комунітарної концепції.

На нашу ж думку, головне завдання будь-якої концепції громадянства – пошук і забезпечення балансу прав і обов'язків між громадянином і державою.

Інше питання – який правильний баланс між політичним громадянством і соціальним громадянством.

Громадянство є скоріш активним чи пасивним правом?

Звісно, в кожній державі громадянство адаптується по різному. Тільки завдяки системному підходу, аналізу на основі сучасних соціальних процесів, економічної, політичної ситуації в країні, а також історії (правової традиції) можна дійти висновків, яка ж концепція буде більш прийнятною в конкретному суспільстві і державі.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, завідувач кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Слінько Т.М.

**Філіпський Д.П.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри конституційного права України**

СТАНОВЛЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ ОБМЕЖЕНОГО ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ

У сучасній юридичній науці суверенітет визнається невід'ємною ознакою будь-якої держави незалежно від її форми і розглядається як властивість державної влади, що визначає її верховенство, єдність, самостійність і незалежність від інших джерел соціальної влади. Таким чином, суверенітет – це поняття, що відображає найбільш загальні юридичні властивості держави, а саме верховенство держави в межах її території та її незалежність у взаєминах з іншими державами та іншими суб'єктами міжнародного спілкування.

Обґрунтування ідеї суверенітету історично пов'язано з генезисом абсолютизму. Занепад феодалізму, зародження капіталістичних суспільних відносин, підриг впливу церкви вимагали докорінної перебудови державної влади, її консолідації і централізації. Принцип суверенітету був покликаний теоретично і юридично обґрунтувати правомірність домагань абсолютної монархії. Виникнення даної політико-правової категорії було обумовлено необхідністю посилення державних зародків, формування централізованої державності. Ідея суверенітету формувалася як реакція на ослаблення державності, феодальну роздробленість для політичного і юридичного обґрунтування абсолютної державної влади монарха (сюзерена).

Першим ввів в політико-правовий обіг термін «суверенітет» Ж. Боден, який розглядає його як основну ознаку держави, задає форму і структуру її політиці, тобто суверенітет є основою держави, а держава, в свою чергу, постає у вченні Бодена як форма суверенітету, політична система підпорядкування безлічі суб'єктів єдності особистості суверена. Жан Боден починає свої міркування про суверенітет з лаконічного висловлювання: «Суверенітет є постійна і абсолютна влада держави».

Абсолютистська основа суверенітету державної влади вбачається і в концепції одного з основоположників теорії суспільного договору Т. Гоббса.

За Гоббсом, укладаючи між собою договір про припинення війни і встановлення миру в усьому світі, люди приходять до необхідності забезпечити його певної санкцією, тобто договором про загальне підпорядкування єдиної загальної волі, який здатний припинити анархію «природного стану». «Загальна воля» утворюється шляхом повної відмови кожної одиничної волі від її волі і її прав, в результаті чого відбувається концентрація одиничних воель в одному пункті, наділеному величезною владою, що є сумою влад, що належать кожному окремому громадянинуві.

Розвиток уявлень про обмежений суверенітет відбувається в рамках буржуазно-ліберальної доктрини Нового часу.

Теорія обмеженого суверенітету спочатку виступала у формі концепції народного суверенітету, який прийшов на зміну монархічного. Доктрина народного суверенітету, що визнає народ суб'єктом суверенної влади і джерелом владних повноважень держави зародилася ще у М. Падуанського (XIV ст.), отримала свій розвиток і обґрунтування у працях Дж. Локка і, особливо, у Ж.-Ж. Руссо.

Вчення Дж. Локка направлено проти абсолютної монархії. На думку Локка, в суспільстві, де існує абсолютна монархія, немає такого органу або судді, до якого кожен член суспільства міг би звернутися за вирішенням спору і яким повинен підкориться кожен член цього суспільства, і від якого можна було б очікувати відшкодування шкоди, завданої самим владикою або за його наказом. А оскільки немає судового органу, який би зрівнював перед обличчям закону «абсолютного государя» і будь-якого з підданих, то неможливо стверджувати, що люди знаходяться в цивільно-правовому стані. «У тих випадках, коли є особи, які не мають такого органу, до якого вони могли б звернутися для вирішення будь-яких розбіжностей між ними, ці особи все ще знаходяться в природному стані, і в такому стані знаходиться кожний абсолютний государ щодо тих, хто йому підвладний».

Отже, це означає, що абсолютний монарх, який бажає поставити свій особистий авторитет вище закону, насправді виявляється поза законом. Він, таким чином, перебуває в тому «позаправовому просторі», де кожен сам собі суддя, і, стало бути, засобом вирішення спірних питань може бути лише фізична сила. «... Влада, що панує над законом, – це незаконна, злочинна влада, яка має видимість законної

лише до тих пір, поки не з'явилася сила, здатна повалити її, затвердивши право свого меча або кулака».

Оцінюючи стан «правопорядку» в умовах такого типу панування верховної влади – абсолютистського (бо верховна влада не знає ніякого закону над собою) і авторитарного (бо вона може обґрунтувати свою «сверхзаконність» лише посиланнями на свій божественний авторитет), Локк висловлює сумнів з приводу його легітимності і формує образ держави, що втілює в собі «загальне благо». З цією метою Локк наділяє державну владу наступними прерогативами: правом створювати закони, які передбачають смертну кару і менш суворі заходи покарання для регулювання і збереження власності і застосовувати силу співтовариства для виконання цих законів і для захисту держави від нападу ззовні. Але сила державної влади відносно кожного громадянина не повинна бути безмежною. Громадянин – не власність і не кріпак держави, він – вільний член суспільства і підпорядковується державній владі свідомо до тих пір, поки її веління не йдуть проти його совісті.

Оскільки суспільний договір укладався заради кращого забезпечення природних прав, він наділяє владу чітко визначеними повноваженнями, які вона не може перевищувати. Держава, на думку Локка, має бути обмежена в своїх діях.

Прагнучи до того, щоб позбавити абсолютну владу законної підстави і обмежити компетенцію державної влади лише негативним завданням охорони підданих, Локк доводить, що політична влада в державі має своїм джерелом природну владу, якою володіла кожна людина в додержавному стані. Саме природна влада «є початковим правом і джерелом як законодавчої, так і виконавчої влади, а також і самих урядів і суспільств». Призначення і межі природної влади – збереження життя і майна, отже, влада, перебуваючи в руках посадовця, не може мати іншої мети і іншого мірила, окрім як зберігати членів цього товариства, їх свободу і майно.

Політична влада повинна застосовувати такі засоби для збереження свободи і власності, які схвалюються громадянами і які допускає природа. Іншими словами, оскільки природа не допускає деспотичної влади в природному стані, її не повинно бути і в державі. І оскільки влада в природному стані призначалася для збереження прав людини, в тому ж має складатися її призначення в державі. Якщо ж

державний апарат починає використовувати делеговані йому повноваження не на благо суспільству, а на шкоду, то, на думку Локка, народ може домагатися заміни влади навіть за допомогою насильницької акції.

Право громадян на збройний опір владі повинно використовуватися вкрай рідко, коли їх права явно порушені і не залишається жодної надії усунути зло звичайним конституційним способом. Це право впливає з фундаментальної теоретичної передумови лібералізму про пріоритет громадянського суспільства щодо держави. Товариство з природними і невід'ємними правами індивідуумів на життя, свободу, власність виникає раніше держави, останнім утворюється в першу чергу для захисту цих прав, а отже, їх нехтування створює легітимну основу для революційного повалення тиранії.

Таким чином, теорія державного суверенітету зароджувалася як ознака абсолютної влади держави, була проголошена в працях Ж. Бодена та Дж. Локка та функціонувала в такому вигляді майже сторіччя, після чого, в рамках буржуазно-ліберальної доктрини Нового часу була видозмінена в працях Дж. Локка та Ж.-Ж. Руссо в бік лібералізації, обмеження та недопущення випадків абсолютизму.

Науковий керівник: д.ю.н., професор кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Барабаш Ю.Г.

**Семенець О.Д.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри адміністративного права**

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ МИТНИХ РЕЖИМІВ

Загальнотеоретичні й галузеві аспекти правових режимів неодноразово ставали предметом дослідження вченими-юристами. Зусилля дослідників також спрямовувалися на пошук оптимальної правової моделі режиму на стику теоретичних і галузевих юридичних наук. Зокрема, предметом дослідження були теоретико-галузеві засади самого поняття «правовий режим», коли режимне регулювання державою соціальних процесів взаємопов'язувалося з такою

характеристикою правової системи як цілісність, здатністю забезпечити сталий розвиток і її функціонування в умовах впливу чинників об'єктивної та суб'єктивної реальності. У цьому плані заслуговує на увагу висновок про те, що правові режими в умовах високої динаміки суспільних відносин надають їм певної стійкості й тоді соціальні процеси в результаті режимного нормативного впливу відбуваються однаково на всій території держави.

Визначальна роль останньої в процесі режимного регулювання суспільних процесів (реалізація правових режимів дійсно відбувається цілою системою різного рівня органів державної влади) обумовили виокремлення адміністративно-правових режимів. У свою чергу, в переважній своїй більшості в класифікаціях правових, і зокрема адміністративно-правових режимів, чільне місце посідають митні режими.

Разом із тим, саме виокремлення (групування) правових митних режимів не дає відповіді на питання про змістовне навантаження цього терміну в теорії та законодавстві, співвідношення митних режимів із такими поняттями, як «режим управління митною справою» або «митна процедура», чи «режим митного права», «митно-правовий режим», «місце митних режимів у механізмі митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.»

За таких обставин неминуче постає проблема адекватного потребам практики здійснення зовнішньої торгівлі унормування тих митних режимів, які традиційно відносять до так званих економічних митних режимів.

Слід зазначити, що наразі не існує глибокого комплексного наукового аналізу нормативно-правового забезпечення митних режимів як окремого митно-правового інституту. Представники вітчизняної науки не приділили даній темі належної уваги. Але, майже у всіх дослідженнях зазначається, що митні режими є одним із ключових і найбільш важливих інститутів законодавства в галузі митної справи, визначаючи порядок транскордонного переміщення товарів через митний кордон. Важливість даного інституту підкреслюється встановленням міжнародних стандартів і навіть безпосереднього міжнародно-правового регулювання деяких з митних режимів (тимчасового ввезення, транзиту). Ці обставини обумовлюють складну структуру правового регулювання митних режимів і надають

актуальності й практичного значення науковому аналізу даної проблематики.

Усе це зумовлює необхідність системного вивчення відповідних режимних правил в їх сукупності крізь призму таких понять як правовий режим, адміністративно-правовий режим, митний режим.

Принципово важливим аспектом митної справи завжди було і залишається осмислення теоретичних положень щодо митних режимів, визначених у діючому МК України, та окресленні подальших напрямів удосконалення митного законодавства. Митний режим – це одне з найбагатогранніших понять у митній справі. Його умови стосуються порядку оформлення товарів, стягнення митних платежів і надання пільг, встановлення меж прав фізичних і юридичних осіб з розпорядження товарами, що перебувають у їх володінні, і транспортними засобами, ввезеними на митну територію України, вивезеними з цієї території або переміщуваними транзитом та ін.

Наша позиція полягає у визнанні митного режиму правовим, тому з'ясувати відповідь на питання щодо місця митних режимів у системі правових режимів, на нашу думку, можна за умови встановлення загальних понять, які їх визначають.

Однією з особливостей розвитку сучасного митного права є тенденція до уніфікації правових систем, завдяки чому відбуваються конвергенція і взаємодія внутрішнього законодавства різних держав з метою спрощення міжнародних економічних відносин, зняття перешкод у міжнародному обороті товарів, капіталів і робочої сили. Реалізація митних режимів, у тому числі спрощення процедур оформлення ввезення товарів, є предметом багатьох міжнародних договорів і конвенцій. Особлива увага звертається на ті митні режими, які дозволяють тимчасово без сплати мита та податків здійснювати переміщення товарів та транспортних засобів.

Науковий керівник: д.ю.н., професор, завідувач кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Гарашук В.М.

**Сендецька О.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірантка кафедри конституційного права України**

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ СВОБОДИ ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ: ДОСВІД ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

Право на свободу вираження поглядів є запорукою гармонійного розвитку держави в усіх сферах життя, воно відіграє чималу роль в функціонуванні демократичного суспільства. Пліуралізм політичних, соціальних, культурних аспектів розвитку країни дає можливість кожному громадянину бути інформованим та формувати свою думку щодо подій які відбуваються.

В світі існує багато підходів до прав людини, і право на свободу вираження поглядів та свободу слова не є виключенням. Конституції багатьох держав закріпили це право у своїх текстах та розробили дієві механізми їх реалізації та забезпечення. Однак є країни в яких відсутні «писані» конституції, але це не заважає їм бути лідерами серед країн в яких забезпечення права на свободу вираження поглядів знаходиться на дуже високому рівні.

До таких країн відноситься Великобританія, яка має багатовікову правову культуру. Традиційно, країною в якій була прийнята перша конституція вважається США, але норми які були закріплені в Великій хартії вольностей 1215 р. та Біллі про права 1689 р. не лише передували нормативному закріпленню людських прав в США, а й стали їх основою. Примітним також є те, що перша газета вийшла саме в Лондоні ще в 1621 р.

Розуміння права на свободу вираження поглядів в англійському суспільстві змінювалось відповідно до потреб часу, починаючи з Білліо про права, в якому закріпилися права на свободу слова і дебатів, та до сьогодення.

Звісно відсутність писаної конституції створювала певні складності в захисті права на свободу вираження поглядів, але з прийняттям Акту про права людини 1998 р. ставлення до людських прав було змінено дуже суттєво.

Великобританія відноситься до сім'ї загального права, в якій наявні свої категорії та методи, характерною ознакою яких є прецедент.

Саме прецедент, відповідно до загальної системи права, складає основу для формування правого змісту та займає ключове місце в ієрархії джерел права. У Великобританії відсутній конституційний суд і немає можливості перевірити на конституційність закон прийнятий парламентом. У тих випадках, коли юридичні тексти не зрозумілі, судді при вирішенні спорів керуються загальними традиційними принципами які вже існують та визначені в інших справах.

Однак, 8 березня 1951 р. Великобританія ратифікувала Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод (далі Конвенція), яка вступила в силу 3 вересня 1953 р. та стала частиною її національного законодавства.

Різний підхід до меж свободи вираження поглядів між класичною правовою доктриною Великобританії та критеріями оцінки свобод Європейським судом з прав людини (далі Суд або ЄСПЛ), стали причиною судової практики останнього.

Однією з перших справ проти Об'єднаного Королівства, а також дуже показовою щодо різниці сприйняття свободи вираження поглядів, стала справа «Санді Таймс» (26.04.1979) проти Об'єднаного Королівства. Ця справа стосувалась публікації, зміст якої поширював інформацію щодо наслідків вживання певних лікарських засобів під час вагітності. У статті були зазначені дані про те, що саме ці засоби призвели до народження хворих дітей. ЄСПЛ виправдав дії газети та обґрунтував свою позицію тим, що інформація, яку було поширено має суспільне значення та інтерес з боку суспільства. Також Суд відмітив необхідність засобів масової інформації висвітлювати події які розглядаються судами, бо це є запорукою додержання прав громадян на доступ до інформації та права бути проінформованими.

Така позиція Суду відмінна від позиції англійських судів, які вважають, що висвітлення подій, які відбуваються під час судового процесу, є «неповагою до суду». Більш того, що це може заважати здійснювати розгляд об'єктивно та неупереджено.

Аналізуючи практику ЄСПЛ, в контексті забезпечення права на свободу вираження поглядів в Об'єднаному Королівстві, звертає на себе увагу справа Уінгроу (Wingrove) проти Об'єднаного Королівства. Ця справа стосувалась захисту почуттів віруючих. Предметом судового розгляду стала кінематографічна стрічка «Бачення екстазу» в якій зображувались еротичні сцени за участю монахині Святої Терези

Авільської, яка, за сценарієм, мала сексуальні бачення за участю Ісуса Христа.

Заявник, Найджел Уінгроу, звернувся до Британського управління класифікації фільмів для отримання сертифікату який би надавав можливість поширювати цю відео-стрічку та отримав відмову. Підставою для цього стало порушення норм кримінального законодавства що забороняє богохульство.

ЄСПЛ, дослідивши матеріали справи, дійшов до висновку, що права закріплені в ст.10 Конвенції не були порушені. Своє рішення він обґрунтував тим, що метою відео-фільму не було розкриття характеру персонажів та висвітлення їх еротичних переживань а пробудження таких переживань насамперед у глядачів. Суд вважав, що така мета є характерною саме для порнографічних фільмів. Також Суд зазначив, що «в силу своєї природи, одного разу з'явившись на ринку, відеотвір може копіюватись, здаватись в прокат, продаватись та переглядатись в домашніх умовах, тим самим легко вислизати з-під контролю властей».

За таких обставин Суд вважає, що безконтрольне поширення цього відеоматеріалу може потрапити в руки тих людей, релігійні почуття яких можуть бути принижені через перегляд матеріалів подібного змісту. Саме з огляду на те, що заявник відмовився виправити кадри, які викликали заперечення, Суд вирішив, що «рішення національних властей не можна розцінювати як довільні чи надмірні».

Досліджуючи правову доктрину Великобританії в контексті європейських гарантій забезпечення прав на свободу вираження поглядів може виникнути враження, що це право в національному законодавстві є більш вузькими, ніж в практиці ЄСПЛ. Але журналісти, які найчастіше відчують на собі утиски цього права, відчувають себе в цій країні цілком впевнено і захищено. Запорукою цього керівник Британської спілки редакторів Боб Сетчуел (ця спілка досі вважається однією з найбільш впливових серед ЗМІ), називає те, що вже впродовж трьохсот років зберігається принцип саморегуляції преси.

Після інкорпорації норм Конвенції в національне законодавство рівень захисту прав людини в Об'єднаному Королівстві якісно змінився. Національні суди стали вибудовувати баланс між правами та інтересами людини, що надало можливість індивідуалізувати підхід в захисті свободи вираження поглядів. Але характерним для Великобританії є те, що пріоритетом це право користується насамперед

тоді, коли дана інформація складає загальний інтерес.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, завідувач кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Слінько Т.М.

**Сергієнко А.А.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірантка кафедри державного будівництва**

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ НА РАЙОННОМУ РІВНІ: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

Україна у 2014 році розпочала процес удосконалення публічного управління на місцях шляхом реформування територіальної організації влади. Прийняття Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» поклало початок трансформації існуючої системи місцевого самоврядування. В ході реалізації вище вказаного закону, станом на жовтень 2019 року в Україні сформовано 975 об'єднаних територіальних громад (ОТГ).

На сьогоднішній день, у результаті об'єднання, виникають ситуації, за яких межі території окремих ОТГ співпадають з межами території відповідного району. У 22 районах до ОТГ входить 100% території району, а 164 райони мають у своєму складі хоча б одну об'єднану громаду, що становить від 50 до 99% території. Органи місцевого самоврядування ОТГ дублюють повноваження районних рад та райдержадміністрацій. Фактичне двовладдя, яке виникає на місцях, породжує низку спірних моментів.

По-перше, районна рада, виступаючи вторинним рівнем місцевого самоврядування, покликана на демократичних засадах забезпечити спільні інтереси територіальних громад відповідного району (ч.4 ст. 140 Конституції України). В свою чергу, модель виборчої системи, що застосовується на виборах депутатів районних рад відповідно до Закону України «Про місцеві вибори» 2015 року є недосконалою, оскільки призводить або до часткового представництва територіальних громад у радах, що обираються, або взагалі до його відсутності.

Відповідно до положень Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», місцева рада ОТГ також

представляє інтереси територіальних громад, що входять до її складу (ст. 8). Виникає питання, про доцільність співіснування районної ради та місцевої ради ОТГ в межах території району, яку повністю покрито ОТГ.

По-друге, збільшення розмірів новоутворених ОТГ, надання їм нових ресурсів та повноважень вимагає перегляду не лише розміру районів, а й обсягу повноважень та функцій районного рівня влади. Управлінський дисбаланс, який полягає у неврегульованості ряду питань розмежування повноважень між базовим та районним рівнем, призводить до нераціонального використання бюджетних коштів для фінансування діяльності органів місцевого самоврядування цих рівнів. Функціонування районних рад стає неефективним через фактичну відсутність чи істотне зменшення їх функцій. Це, в свою чергу, створює соціальну напругу та непрості відносини між районною ланкою влади та новоствореними громадами.

У 2017 році була спроба удосконалити організаційно-правові засади функціонування районного рівня. Так, у Верховній Раді України був зареєстрований законопроект №4165 «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування районних рад», який не пройшов навіть перше читання, оскільки ліквідація районних рад не узгоджується з Конституцією України. Повторна спроба вирішити питання щодо забезпечення ефективного функціонування місцевого самоврядування на регіональному рівні виражена цілою низкою законопроектів, які надходять до законодавчого органу, спрямованих на скорочення кількості районів або зміну їх меж в тій чи іншій області. Проте і вони не увінчались успіхом, так як питання, які виникають у зв'язку з ліквідацією, створенням та зміною меж районів має бути предметом регулювання базового законодавчого акту – закону про адміністративно-територіальний устрій.

На сучасному етапі досить жваво обговорюється питання щодо формування спроможних районів. Відповідно до стандартів Європейського Союзу (система NUTS-3), населення району має бути не менше 150 тисяч, а це у свою чергу приведе до зменшення кількості районів в Україні у чотири рази.

Повноваження між громадами та районами повинні розподілятися за принципом субсидіарної. Проте, не зважаючи на схвалення Концепції про реформування місцевого самоврядування та

територіальної організації влади, подальші дії в цій сфері мають несистемний характер. З одного боку, реформа активно реалізується, але з іншого, базовий закон про адміністративно-територіальний устрій, який мав би стати нормативним підґрунтям цих змін, так і не прийнято, що призводить до відсутності стратегічного бачення кінцевого результату.

Вдосконалення публічної влади на районному рівні в процесі формування ОТГ має здійснюватися після внесення змін до Конституції України та схвалення Закону «Про адміністративно-територіальний устрій». Законодавець повинен закріпити єдині правила регулювання відповідних питань і на основі цих правил вже на підзаконному рівні мають вирішуватись питання, пов'язані з реорганізацією органів, які спричинені змінами меж відповідних адміністративно-територіальних одиниць (правонаступництвом; виконанням бюджетів тощо). Адже не викликає заперечення той факт, що розбудову ефективної системи органів публічної влади слід починати з визначення просторових меж здійснення цієї влади.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Соляник К.Є.

**Осьмірко І.Р.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
міжнародно-правовий факультет, 1 курс, 4 група**

**«ПАКТИ Й КОНСТИТУЦІЇ ПРАВ І ВОЛЬНОСТЕЙ
ВІЙСЬКА ЗАПОРІЗЬКОГО» ПИЛИПА ОРЛИКА,
ЯК ГОЛОВНИЙ РЕСУРС ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОГО-
ПРАВОВОГО УСТРОЮ УКРАЇНИ ЧАСІВ ГЕТЬМАНЩИНИ**

«Пакти і Конституція прав і вольностей Війська Запорозького», або так звана «Конституція Пилипа Орлика» є унікальним документом, який сміливо можна назвати одним з перших у світі демократичних конституцій. Конституцію П. Орлика одразу по її прийняттю визнали уряди інших країн, таких як, Швеція і Туреччина. Вона й сьогодні вражає своєю актуальністю й високим правовим рівнем. Вчені й політики нині не без підстав вважають, що, втіливши ідеї гетьмана

Івана Мазепи, «Пакти і Конституція...» як державний акт республіканського спрямування на десятки років випереджає свій час. Тобто цим і обумовлена актуальність цієї теми.

У квітні 1710 року, під час процедури обрання Пилипа Орлика на посаду гетьмана, між ним та старшиною й запорізькими козаками було укладено угоду, під назвою «Пакти й конституції прав і вольностей Війська Запорізького», які також зараз називають «Бендерські конституції». Авторами цього твору є П. Орлик, Г. Герцик і А. Войнаровський. Реальної сили Конституція так і не набула, а тому лишилася в історії як оригінальна правова пам'ятка, один із перших конституційних актів в історії, який обґрунтовує можливість існування парламентарної демократичної республіки.

Автори не робили вагомих смислових відкриттів в цьому документі, не створювали нових державних моделей, а зробили спробу узагальнити суспільно-політичний устрій козаччини. Він склався на основі звичаєвого права і військової демократії. «Конституція» складається з преамбули, 16 пунктів та присяги Гетьмана П. Орлика. У преамбулі схематично викладено історію Війська Запорізького, та всього малоросійського народу.

Основними положеннями були:

- Суверенність України під протекторатом Швеції.
- Встановлення православ'я, як державної релігії.
- Закладення основи принципу поділу влади на законодавчу, виконавчу та судову. За проектом конституції гетьман повинен був захищати населення Гетьманщини від свавілля чиновників і слідкувати за діяльністю адміністративних органів.

Конституція Орлика передбачала заходи, які обмежують владу гетьмана і виключають монархічні форми правління. Україна проголошувалася республікою, головним законодавчим органом якої була Генеральна рада, що складається не тільки з генеральної старшини, полковників, сотників і полкової старшини, а й із заслужених козаків від кожного полку, а також з депутатів від запорозького козацтва.

Як зазначав В. Шевчук, «Конституція прав і свобод війська Запорозького» стала «вищою точкою політичного мислення українців у XVIII столітті», бо вона проголошувала Україну незалежною республікою, над нею зберігався виключно протекторат шведського

короля замість колишнього підданства царю – це був, зрештою, крок уперед порівняно із вищим висловом української політичної думки XVII століття в Гадяцькому трактаті 1658 року. Головною ідеєю була незалежність України від Польщі та Москви, та влада повинна була стати більш демократичною.

Ю. Мицик вважав: «Тут звучить ідея про окремішність, самостійність української держави. Згідно з цією ідеєю, козацький народ відрізняється від сусідніх народів при всій їхній близькості по вірі чи за якимись іншими параметрами. Я шкодую, що ця Конституція, на жаль, не увійшла в практику... Конституція лишилася просто як пам'ятка правової думки, історичної думки»

Порівнюючи козацьку добу і сучасну Україною, слід зазначити, що 309 років тому українці мріяли звільнити Вітчизну "від ярма московського», і це дуже схоже на сучасну ситуацію в нашій країні.

На думку Т.В. Чухліба, цей конституційний проект переконливо засвідчив прагнення більшої частини тогочасної української еліти відійти від Переяславської угоди 1654 року та «Коломацьких статей» 1687 року й жити згідно з власними традиціями та законами. Конституційні положення, з одного боку, узагальнили увесь той державотворчий потенціал козацтва, що був накопичений ним з 1648 по 1709 роки, а з іншого – стали величезним джерелом для наступної боротьби українського народу за свою незалежність.

Цікаво те, що у деяких пунктах документа висвітлювалась тема антикорупційних заходів, що теж не може бути неактуальною у наші часи.

Отже я вважаю, що саме проект Конституції 1710 року Пилипа Орлика заклав основи конституційного процесу в Україні, та належним чином упорядкував модель державно-правового розвитку Гетьманщини, котра не лише відповідала тогочасним політико-правовим реаліям, а формувала передумови майбутнього українського національного державотворення.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри історії держави і права України та зарубіжних країн Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Григоренко Д.А.

Цололо В.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри теорії і філософії права

ПРАВА ЛЮДИНИ: УНІВЕРСАЛЬНІСТЬ ЧИ ОБМЕЖЕНІСТЬ КОНЦЕПТУ?

Протягом останніх десятиріч проблематика універсальності та визначення меж прав людини набула особливого значення та стала вкрай популярною. Постійне їх обговорення, розширення переліку прав, заборона звуження змісту існуючих прав і свобод свідчить про те, що права людини повернулися в міжнародний політико-правовий дискурс, по суті ніколи з нього не виходячи. З чим пов'язано таке повернення уваги наукової спільноти до цієї надзвичайно важливої та вкрай суперечливої теми? Боротьба за екологічні права, криза ліберальної демократичної держави, міграційні потоки, поширення радикальних рухів та сецесійних настроїв у сучасному світі свідчить про те, що концепт універсальності та обмеженості прав людини досі є надзвичайно суперечливим, і таким, що перетворився на глобальну політику.

Як справедливо зазначає Майкл Ігнат'єв, ставши своєрідною ідеологією, права людини постали як відповідь на зловживання владою тоталітарними та недемократичними режимами по всьому світу, надаючи звичайним людям можливості боротися проти деспотії і державної сваволі, та заявити про себе як рівного державі.

На думку Марти Нуссбаум сучасний дискурс про права людини має моральне обґрунтування, яке неможливо оминати у сучасному політичному просторі. В сучасній юридичній науці існує багато різноманітних визначень того, що таке право, та багато думок з приводу поняття "права людини". Потреба в знаходженні відповіді на питання чому людина має права, та чи є вони універсальними для всіх людей на планеті не виникає несподівано. Відповідаючи на це питання та намагаючись надати визначення прав людини, дуже часто говорять про права людини, як блага, можливості, вимоги й умови, необхідні людині для її розвитку та існування, та адресовані державі і суспільству. В багатьох випадках про права людини говорять як про права, які належать усім людям просто тому, що вони люди, або як особливо

нагальні інтереси людини як людських істот, які заслуговують захисту незалежно від того, де люди знаходяться.

Питанню визначення меж прав людини та виокремленню мінімального стандарту, який мають усі люди незалежно від раси, релігії, приналежності до певних соціальних груп, було присвячено багато досліджень. У сучасному світі, говорячи про універсальність прав людини, інколи стверджується, що світова спільнота повинна підпорядковуватися західній філософії прав або західній культурній моделі, незважаючи на відмінності, які наявні в африканській, азійській, арабській тощо правовій та культурній традиції. Натомість, хотілося б відмітити, що є певні основні права людини, які жоден уряд у світі не повинен порушувати та визнавати. Саме вибір та визначення такого каталогу прав людини має стати предметом дискусій. Не зважаючи на це, жодна дискусія не може виправдати порушень, що чиняться в ім'я культурних відмінностей, безпідставно обмежуючи права людини та її свободи. Дуже слушно стверджує Стівен Лукес, у свою чергу, визначаючи загальнолюдські права, як необхідний механізм обмеження вторгнення політичної системи у життя людини.

Незалежно від філософських та культурних розбіжностей, є певні речі які є спільними для усіх людей на землі, та таким, що схвалює кожне суспільство. Як слушно відмічає А. Дж. Мілн, усі суспільства встановлюють обмеження щодо застосування сили та насильства над своїми членами, а жодна культура чи ідеологія, не підтримує свавільне й безпідставне позбавлення життя чи ув'язнення особи. На думку Чарльза Тейлора, людям у всьому світі можна дійти консенсусу щодо певних основних норм людської поведінки, які засуджуються, оскільки всі культури засуджують геноцид, вбивства, тортури та рабство.

Такі універсальні норми, обмеження та заборони становлять основу для переліку конкретних норм, які можуть бути прийняті всіма культурами. Для багатьох західних вчених обґрунтуванням цього списку є універсальність поняття людської гідності, що є неоднозначним через те, що поняття гідності не сприймається деякими державами, як вдалий термін позначення духовного та ціннісного світу незахідної людини. Онума Ясуакі запропонував взагалі уникати використання терміну гідність через його західне походження. Натомість він пропонує фразу "духовне та матеріальне благополуччя людства", для позначення кінцевої та загальної цінності, чому повинні

слугувати права людини.

Намагаючись винайти міжкультурний консенсус щодо прав людини слід орієнтуватися на дуже конкретні права, а не на теоретичні чи філософські міркування. Більше того, такий перелік універсальних прав повинен бути мінімальним, щоб уникнути суперечок щодо конкретних норм, які можуть бути оскаржені окремими культурами. Такий мінімальний перелік прав включає ті права, які вважаються необхідними в кожній державі – незалежно від домінуючої культури, релігії чи традицій. Як слушно стверджує Віктор Осятинські, безумовно, кожна держава могла б вийти за межі цього мінімального переліку та отримати підтримку інших держав у захисті чи виконанні будь-яких додаткових зобов'язань, розширюючи перелік основних прав.

Проте, питанню виокремлення мінімального переліку таких прав для всіх країн світу присвячено недостатньо уваги. Незважаючи на деякі вдалі спроби знаходження такого переліку, спробуймо навести деякі з таких, що на наш погляд могли би сформулювати основні універсальні права, визнання та вимагання яких могла б домагатися кожна людина в будь-якій країні світу:

- право на життя;
- право на визнання людини як особистості та носія прав (включаючи право на громадянство);
- автономія індивіда (певна частина приватної сфери куди не може втручатись жодна влада);
- право на фізичну недоторканність, включаючи заборону тортур та нелюдського поводження;
- заборона бути підданим експериментам;
- заборона рабства, примусу та невмотивованого затримання;
- право на справедливий суд та належний процес;
- свобода думки, совісті, віросповідання та вираження поглядів;
- рівність перед законом та заборона дискримінації;
- можливості обирати та бути обраним.

Універсальність цих прав є потужним ресурсом, який можна використовувати для побудови більш справедливих і гуманних національних та міжнародних суспільств, головна мета яких буде створити умови за яких кожна людина відчуватиме себе захищеною, де б вона не знаходилася. А дискурс з приводу існування цінностей, що

покладені в основу концепції прав людини в певній державі поступово буде витіснений мінімумом на який заслуговує кожна людина у будь-якій країні. Саме задля цього у 1948 році приймалася Універсальна Декларація Прав Людини (Universal Declaration of Human Rights), щоб гарантувати кожному право на щасливе життя та вільний розвиток особистості.

Науковий керівник: д.ю.н., професор, завідувач кафедри теорії і філософії права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Петришин О.В.

**Третяк А.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірантка кафедри екологічного права**

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ У СФЕРІ ПОВОДЖЕННЯ З ПОБУТОВИМИ ВІДХОДАМИ В КОНТЕКСТІ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

В процесі своєї життєдіяльності людина продукує велику кількість побутових відходів. Відповідно до даних Державної служби статистики України, у 2018 році обсяг отриманих відходів від домогосподарств склав 5543,5 тон, накопичених побутових відходів на одну особу – 131 кг, а загальний обсяг зібраних відходів – 352333,9 тон. Враховуючи кількість проживаючого населення, яка за останні роки зменшилась, вказані показники невпинно збільшуються кожного року. Втім, на сьогоднішній день головний спосіб поводження з побутовими відходами в Україні обмежується їх збиранням і вивезенням на звалища і полігони для складування. Цих заходів явно недостатньо, особливо тому, що в останнє десятиліття змінився морфологічний склад побутових відходів, найбільш вагомю частиною яких є використана упаковка, здебільшого полімерна та комбінована, більшість з якої не піддається процесам біологічного розкладання. Тому проблема поводження з відходами сьогодні є дуже нагальною, важливою і підлягає активному обговоренню.

В Україні діє значна кількість законодавчих актів, що регулюють відносини у сфері поводження з побутовими відходами, а саме: Закони України «Про відходи», «Про охорону навколишнього природного

середовища», «Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення», «Про металобрухт», «Про житлово-комунальні послуги», «Про вилучення з обігу, переробку, утилізацію, знищення та подальше використання неякісної та небезпечної продукції», «Про державне регулювання у сфері комунальних послуг», «Про благоустрій населених пунктів», «Про житлово-комунальні послуги» та ін. Втім, достатньо великого і розгалуженого обсягу законодавчої бази виявилось недостатньо для того, щоб належним чином впорядкувати відносини у сфері поводження з побутовими відходами.

Основними проблемами у вказаній сфері є: великі обсяги накопичення побутових відходів, які створюють екологічну і санітарну небезпеку, потрапляючи на звалища, низький рівень їх використання як вторинної сировини, збільшення кількості сміттєзвалищ і полігонів, які не відповідають нормам санітарної безпеки, збільшення кількості екологічно небезпечних компонентів у відходах та недостатня кількість інвестицій і інноваційних інструментів впливу.

Усвідомлюючи необхідність вирішення нагальних проблем поводження з побутовими відходами 3 січня 2013 року була схвалена Концепція Загальнодержавної програми поводження з відходами на 2013 – 2020 роки. Для реалізації розпочатих в Україні процесів децентралізації, Кабінетом Міністрів України 8 листопада 2017 року була затверджена Національна стратегія управління відходами в Україні до 2030 року.

Концепція Загальнодержавної програми поводження з відходами на 2013 – 2020 роки передбачає два етапи: перший (2013 – 2015 роки) в межах якого планувалось здійснення заходів щодо ліквідації найбільш екологічно небезпечних об'єктів зберігання токсичних відходів, зменшення обсягу утворення відходів та запобігання їх несанкціонованому видаленню, а також реалізація пілотних проектів з будівництва полігонів та створення потужностей з утилізації, перероблення та знешкодження відходів. На другому етапі (2016 – 2020 роки) передбачається здійснення заходів щодо створення сучасної інфраструктури збирання, заготівлі та утилізації відходів як вторинної сировини, залучення інвестицій у сфері поводження з відходами.

Національна стратегія управління відходами в Україні до 2030 року визначає головні напрями державного регулювання у сфері

поводження з відходами на період до 2030 року. Вона передбачає створення органами місцевого самоврядування в населених пунктах з чисельністю населення більш як 50 тис. осіб спеціалізованих пунктів збирання усіх видів відходів, залучення населення до роздільного збирання побутових відходів та стимулювання такого збирання, збільшення охоплення населення послугами збирання та вивезення побутових відходів з подальшим поширенням послуг у селищах і селах, запровадження роздільного збирання та поведження з окремими небезпечними компонентами побутових відходів, виконання зобов'язань виробниками та імпортерами щодо збирання та переробки компонентів побутових відходів шляхом застосування принципу розширеної відповідальності виробника.

У відносинах поведження з побутовим відходами важливим є підвищення ролі органів місцевого самоврядування, оскільки саме на місцевому рівні проблеми пов'язані з побутовими відходами є найбільш загрозливими. Але збирання, транспортування, утилізація, знешкодження і переробка відходів є складними процесами і потребують значних фінансових інвестицій. В даному випадку важливим є залучення і стимулювання участі суб'єктів підприємницької діяльності, підтримка держави і міжнародних організацій, що потребує правового забезпечення. Водночас, потрібно підвищувати культуру поведження з побутовими відходами і запроваджувати жорсткі фінансово-економічні, юридичні санкції та інші стягнення для тих, хто нехтує встановленими законодавчими приписами поведження з побутовими відходами.

Науковий керівник: проректор з наукової роботи, д.ю.н., професор кафедри екологічного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Гетьман А.П.

**Цятковська А.М.,
ННІ «Юридичний інститут,
Державний вищий навчальний заклад
«Київський національний університет
імені Вадима Гетьмана»,
аспірантка кафедри конституційного
та муніципального права**

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНА СТРАТЕГІЯ УКРАЇНИ: ЦІННІСНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Після здобуття Україною незалежності перед країною постало чимало проблем та викликів, адже відбудувати нову державу в дусі модернізації та технологізації, відійти від радянських догм та стандартів виявилось вкрай важким завданням. Упродовж тривалого часу радянська система залишала відбиток на українській державності, проте із його плином стало зрозуміло, що необхідно будувати якісно нове громадянське суспільство та самостійну державу. Орієнтиром розвитку для України мають бути економічно розвинуті держави, які поділяють спільні з Україною цінності, такі як демократія, повага до прав людини, верховенство права, а також поважають міжнародну спільноту, мир та безпеку.

Україна має неймовірний потенціал: аграрний сектор, запаси природних копалин, потужна газотранспортна система, високий рівень освіти – і це не всі сильні сторони нашої держави. Для реалізації цього потенціалу Україні потрібно сконцентруватися на стратегії розвитку та її реалізації, активно залучати зовнішні інвестиції, технології та знання, позитивний закордонний досвід.

У цьому аспекті обрання Україною зовнішньополітичного курсу на інтеграцію до Європейського Союзу набуває неабиякого значення, адже Європа стала своєрідним орієнтиром розвитку, джерелом знань та досвіду. Відтоді розвиток та реформування України тісно пов'язані із процесом вступу до Європейського Союзу.

Забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі є однією з основних засад зовнішньої політики, визначеної Законом України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 1 липня 2010 р. № 2411-VI. Зазначеним Законом також

задекларовано здійснення реформ, спрямування державного розвитку, організація влади, тощо з урахуванням європейського досвіду, відповідність вимогам Європейських інституцій, впровадження європейських підходів, стандартів, перехід на європейську модель ринкового нагляду, якості та безпеки продукції; інтеграція в європейський та світовий освітній і науковий простір.

Через відсутність довгострокових стратегій, через недоліки інституційної бази, давні політичні розбіжності, часту зміну уряду і широко розповсюджену корупцію всередині країни, було вельми складно втілювати в життя навіть самі благі починання в сфері реформ. Навіть в умовах поточної кризи Україна, завдяки своєму географічному положенню, багатим природним ресурсам і людського капіталу, має оптимальні можливості для використання переваг чергового етапу глобалізації та євроінтеграції.

Варто підкреслити, що недоліки інституційних структур на тлі відсутності довгострокової стратегії євроінтеграції України істотно обмежували темпи і масштаби інтеграції України до Європейського простору, послідовність та ефективність реформ. Саме тому проблеми формування, удосконалення та реалізації євроінтеграційної стратегії України є актуальними та потребують комплексного ґрунтового дослідження.

У вересні 2019 року экс-прем'єр Литви Андрюс Кубілюс зазначив, що «треба мати довгострокову стратегію і (Євросоюзу) щодо України, і українську стратегію щодо Європейського Союзу. Треба мати більш чітку стратегію. Європейський Союз бачить свою роль у тому, щоб допомогти, з одного боку, Україні мати таку стратегію, стати власником подібної стратегії, а з іншого боку, просувати таку ж стратегію і в Європарламенті, в Єврокомісії, у головних столицях – у Лондоні, в Парижі, в Берліні, не забуваючи про Вашингтон, щоб справді справи просувалися вперед. Маючи чіткий проєкт, чітку стратегію, навчившись тому, як займатися постійним лобізмом, можна досягти реальних результатів».

Входження України до Європейського Союзу потребує великомасштабних послідовних реформ, які є частинами єдиного плану – євроінтеграційної стратегії України. Цей процес повинен бути поступовим, послідовним та взаємовигідним. При цьому бажаною метою для України має бути стійкий економічний розвиток,

благополуччя населення, безпечне середовище, демографічне зростання та високий рівень суспільного життя в Україні.

Для отримання членства в Європейському Союзі Україна повинна виконати низку обов'язкових умов. Відповідність України вимогам членства в Європейському Союзі одночасно наблизить нашу державу до бажаної мети. Таким чином, отримання членства в Європейському Союзі є своєрідним способом наближення України до бажаного рівня розвитку, а отже є вкрай важливим та потребує комплексного та системного підходу, а саме: формування довгострокової євроінтеграційної стратегії.

Науковий керівник: д.ю.н., професор, професор кафедри конституційного та муніципального права, директор навчально-наукового інституту «Юридичний інститут ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» Колодій А.М.

**Ібрагімзаде Ельшад Рафіг огли,
Національна академія державного управління
при Президентові України,
аспірант кафедри державознавства і права**

ПОНЯТТЯ ЗАКОННОСТІ У ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

В умовах реформи децентралізації проблеми законності у діяльності органів місцевого самоврядування набувають особливого значення. Саме органи місцевого самоврядування та їх посадові особи знаходяться найближче до громадян і вступають з ними в контакти в усіх сферах суспільних відносин, забезпечуючи реалізацію їх прав, свобод та інтересів, в тому числі конституційного права на участь у місцевому самоврядуванні.

Відповідно до статті 4 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» одним із принципів місцевого самоврядування є законність. Проте в подальших нормах зміст і вимоги цього принципу не розкриваються. Відсутнє єдине розуміння сутності цього поняття також і серед науковців. Невизначеність категорії законності у законодавстві та науці ускладнює вирішення нагальних завдань її гарантування та засобів забезпечення в умовах проведення в реформи децентралізації влади в Україні та може негативно

позначитися на виконанні покладених на місцеве самоврядування завдань і функцій.

З точки зору мети законність виступає засобом захисту прав, свобод і законних інтересів учасників відповідних суспільних відносин; запобігає вседозволеності і порушенню прав. Європейська Хартія місцевого самоврядування у статті 3 трактує поняття місцевого самоврядування як «право і реальна здатність органів місцевого самоврядування регламентувати значну частину державних справ і управляти нею, діючи в рамках закону, під власну відповідальність і в інтересах місцевого населення». З огляду на таку роль, необхідним є теоретичне осмислення змісту і вимог законності у діяльності органів місцевого самоврядування.

Законність є різноплановою категорією і може розглядатися як принцип діяльності органів місцевого самоврядування, а також як гарантія, метод, функція, мета діяльності тощо. Визначення через зазначені правові категорії допомагає розкрити різні аспекти категорії законності. Майже кожне визначення законності науковцями засноване на необхідності суворого та неухильного дотримання, виконання законів та підзаконних нормативних актів учасниками суспільних відносин.

В основі принципу законності лежить положення про загальнообов'язковість права. Проте слід відмітити, що до суб'єктів законності слід відносити не всіх суб'єктів права та учасників правовідносин, а лише органи та посадові особи, наділені владними повноваженнями. Отже, ними є представники публічної влади – органи і посадові особи місцевого самоврядування. Сфера поширення режиму законності визначається напрямками діяльності останніх. До форм діяльності місцевого самоврядування відносять нормотворчу, установчу, контрольну і правоохоронну функції. За більш загальною класифікацією доцільно виокремити правотворчу, правозастосовчу та контрольну діяльність.

Великою мірою порушення законності в діяльності органів місцевого самоврядування пов'язане із нечіткістю розподілу повноважень між органами місцевої влади, недоліками взаємодії управлінських структур на місцях, низьким рівнем теоретичної і правової підготовки посадових осіб органів місцевого самоврядування, відсутністю ефективної системи контролю та нагляду за діяльністю

тощо.

Законність як режим суспільних відносин виражається в наявності вимог і гарантій щодо неухильного дотримання і застосування законів. Аналіз наукової літератури, дозволяє визначити наступні вимоги або керівні положення, які виражають сутність законності у сфері місцевого самоврядування. По-перше, верховенство закону як визначальна засада ухвалення рішень місцевої влади. Він походить із ієрархії нормативно-правових актів: підзаконні акти повинні ухвалюватися на основі, на виконання та у відповідності із актом вищої юридичної сили – законом. При чому у правовій державі ця вимога передбачає верховенство не просто формальних законів, а правових законів, які відповідають природним правам і свободам людини.

По-друге, вимога до держави гарантувати місцеве самоврядування як відносно самостійну форму реалізації народовладдя. Важливою є чітка регламентація правового статусу органу управління, що є основою діяльності органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб. Діяльність органу місцевого самоврядування і посадової особи відповідає засаді законності, якщо вона здійснюється в межах компетенції, в установленому порядку, а також у встановленій формі. Згідно частини 2 статті 19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Отже, вимоги законності стосуються як матеріальних, так і процесуальних норм.

По-третє, повинна бути дотримана єдність законності. Остання означає, що дія і тлумачення законів, підзаконних нормативно-правових актів є однаковою, незалежно від рівня здійснення публічної влади.

По-четверте, положення про невідворотність відповідальності. За кожне порушення вимог законності посадова особа органу місцевого самоврядування має бути своєчасно притягнута до відповідальності. Відповідно до статті 74 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» органи та посадові особи місцевого самоврядування несуть відповідальність за свою діяльність перед територіальною громадою, державою, юридичними і фізичними особами. Із цим положенням пов'язана необхідність існування ефективної системи контролю та адміністративного нагляду за діяльністю. Однак, саме цей аспект на

сьогодні є найбільш недосконалим у національній системі забезпечення законності діяльності органів місцевого самоврядування.

Слід зазначити, що законність і доцільність є різними, проте взаємопов'язаними категоріями, які не повинні протиставлятися. Доцільність виражається в узгодженості із метою акту. Кожне рішення місцевої влади приймається з урахуванням доцільності, проте, не виходячи за межі вимог законності. Більше того, в разі наявності між ними протиріччя, пріоритетним є саме принцип законності. Неправильним є також отождення законності та дисципліни. Остання стосується внутрішньоорганізаційних відносин, передбачає точне виконання загальних і посадових обов'язків, розпоряджень і наказів вищестоящих керівників. Окрім того, законність не слід плутати з правомірною поведінкою, яка є ширшим поняттям і поширюється на всіх суб'єктів права, а не лише на діяльність органів публічної влади.

Отже, важливе значення має визначення меж поняття законності та відмежування його від суміжних понять «дисципліна», «доцільність», «правомірна поведінка». Враховуючи вищенаведене, під законністю діяльності органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб слід розуміти такий режим їхньої діяльності, за якого має місце точне, суворе та неухильне дотримання законів і підзаконних нормативних актів у їхній правотворчій, правозастосовній і контрольній діяльності; та за якого створюються належні умови для реалізації всіма учасниками правовідносин своїх суб'єктивних прав і юридичних обов'язків.

Науковий керівник: к.держ.упр., доцент, доцент кафедри державознавства і права НАДУ при Президентові України Гулісв Аріф Джаміль огли

**Минайчева М.В.,
Национальный центр законодательства
и правовых исследований Республики Беларусь,
соискатель отдела исследований в области государственного
строительства и международного права**

К ВОПРОСУ О ПОНЯТИИ И ВИДАХ СОМАТИЧЕСКИХ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА

Центральное место в основах конституционного строя Республики Беларусь занимают права и свободы человека и гарантии их

реализации, которые в соответствии с частью первой статьи 2 Конституции являются высшей ценностью и целью общества и государства.

Появление нового поколения прав человека, в ряду которых важное место занимают соматические, или «телесные» права, связано в первую очередь с изменениями общественной жизни, интенсивным развитием биомедицинской науки и стремительным технологическим прогрессом. Данный вид прав можно определить, как признанную государством и обществом возможность определенного поведения, выражающуюся в полномочиях по распоряжению человеком своим телом.

В современных условиях неотъемлемое право на жизнь, являющееся первоочередным элементом правового статуса личности, находится в стадии пересмотра своих обычных границ. Причиной тому послужило появление предпосылок возможного добровольного ухода из жизни, постановки проблемы определения момента начала жизни и ее окончания.

Таким образом, в процессе реализации прав человека в центре внимания находятся и проблемы признания прав человека на реконструкцию и распоряжение своим телом, определения сущности и природы соматических «телесных» прав человека, а также пределов вмешательства государства в их сферу регулирования. Без соматических прав правовой статус человека не воспринимается в полном объеме в силу расширения возможностей человека по распоряжению своим телом как объектом собственности.

Термин соматические права появился в российской юридической науке благодаря В.И. Круссу, который определил их как группу прав, которые основываются на фундаментальной мировоззренческой уверенности в «праве» человека самостоятельно распоряжаться своим телом: осуществлять его «модернизацию», «реставрацию» и даже «фундаментальную реконструкцию», изменять функциональные возможности организма и расширять их механико-агрегативными или медикаментозными средствами.

Под соматическими правами в узко юридическом смысле понимается признанная обществом и государством возможность определенного поведения, которая выражается в распоряжении своим телом. Однако определить исчерпывающий перечень притязаний

человека и причислить их к соматическим правам человека достаточно сложно.

Так, М.А. Лавриком разработана следующая классификация соматических прав:

1. Право на смерть как наиболее радикальная категория соматических прав человека, правомочие, после реализации которого обращение к другим не имеет смысла. Основными формами реализации данной категории права являются суицид и эвтаназия. Так, Законом Республики Беларусь «О здравоохранении» предусмотрено, что на территории страны осуществление эвтаназии, в том числе с помощью медицинских, фармацевтических работников, запрещено.

2. Право человека свободно распоряжаться своими органами и тканями, клетками и генетическим материалом. В данной категории особо важными элементами являются фигуры реципиента, живого донора и донора-трупа в трансплантологическом процессе. Во многих странах, в том числе Республике Беларусь, существует достаточно развитое законодательство в сфере трансплантологии. Основным предметом дискуссий выступает вопрос о праве человека распоряжаться своим телом после смерти и, как следствие, – вопрос о праве на изъятие органа.

В Беларуси действует презумпция согласия на изъятие органов и (или) тканей человека. Данное положение подтверждено Конституционным Судом Республики Беларусь в решении от 9 июля 2012 г. «О соответствии Конституции Республики Беларусь Закона Республики Беларусь «О внесении изменений и дополнений в некоторые законы Республики Беларусь по вопросам трансплантации органов и тканей человека». В данном решении указано на необходимость дальнейшего законодательного регулирования отношений, касающихся порядка и условий доступа заинтересованных физических лиц к Единому регистру трансплантации, определения четкого механизма информирования граждан о действующей презумпции согласия на забор органов для трансплантации в случае отсутствия соответствующего отрицательного волеизъявления гражданина либо его близких родственников или законных представителей.

Конституционным Судом подчеркнута важность соблюдения в нормотворческой деятельности принципа системности и

комплексности правового регулирования как одного из условий обеспечения верховенства права. Признавая трансплантацию, необходимо признавать и определенные соматические права в данной сфере как у доноров, так и у реципиентов, а также обеспечивать их защиту.

3. Сексуальные права человека. Данная категория является новой в юридической науке и, по мнению Всемирной организации здравоохранения, включает в себя возможность искать, получать и передавать информацию которая касается сексуальности, сексуального образования, вступления в брак, выбора партнера, самостоятельного решения вопроса о добровольных сексуальных контактах и др.

4. Репродуктивные права человека, которые можно разделить на права позитивного характера, такие как искусственное оплодотворение, и негативного характера – право на аборт, стерилизацию, контрацепцию.

Вопрос реализации гражданами репродуктивных прав рассмотрен Конституционным Судом в решении от 28 декабря 2011 г. «О соответствии Конституции Республики Беларусь Закона Республики Беларусь «О вспомогательных репродуктивных технологиях». В решении Конституционного Суда отмечено, что проверяемый Закон направлен на реализацию гражданами репродуктивных прав, являющихся гарантией конституционного права на материнство и отцовство. В частности, в целях преодоления бесплодия и реализации своего права на материнство и отцовство часть первая статьи 6 Закона допускает применение вспомогательных репродуктивных технологий в отношении лиц, достигших 18-летнего возраста, обладающих полной дееспособностью, а также прошедших медицинский осмотр и имеющих медицинские показания и не имеющих медицинских противопоказаний к их применению. Таким образом, женщине, не состоящей в браке, обеспечивается равное с женщинами, состоящими в браке, право на материнство, что свидетельствует о равенстве их перед законом независимо от семейного положения и согласуется с положениями статьи 22 и части первой статьи 32 Конституции.

5. Право на изменение пола. Фактическим основанием для данного права при его признании является заболевание транссексуализм, а юридическим – право на охрану здоровья. Данный вид соматических прав является весьма спорным и его законодательное

решение замедлено в следствии необходимости создания надлежащего механизма реализации права на смену пола.

Таким образом, с учетом изложенного можно сделать вывод, что новое поколение прав человека «вписывается» в уже сложившуюся систему прав и свобод человека и гражданина. Соматические права тесным образом связаны с личными правами в традиционном их понимании, поскольку они непосредственно связаны с правами человека на жизнь и достоинство, на свободу и личную неприкосновенность, которые являются базовыми для личностных прав.

Научный руководитель: к.ю.н., доцент, судья Конституционного Суда Республики Беларусь Чигринов С.П.

**Кузьміна В.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет адвокатури, 2 курс, 3 група**

ВИБОРЧА СИСТЕМА В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ

У нинішніх реаліях Україна не знайшла оптимальної та зручної виборчої системи, яка б влаштувала більшість. Чотири масштабні виборчі реформи зробили Україну однією з країн світу із найбільш часто змінюваною електоральною системою, але і на цьому зміні не припинились.

Питання справедливих виборів гостро постає в сучасності, оскільки рівень довіри громадян до влади зменшується з кожним роком. Одні й ті самі обличчя у Верховній Раді, підкуп громадян для отримання голосів, відсутність чіткої регламентації виборчого процесу – ці, та багато інших причин заважають створенню такої владної системи, яка б працювала як злагоджений механізм на благо українського народу.

Мажоритарна система, комбінована, потім повністю пропорційна і знову комбінована. Цей шлях обрання виборчої системи для нашої країни більше схожий на шлях «спроб і помилок», який досі не дав свого результату.

Один з останніх поданих законопроектів щодо реформування електоральної системи був поданий у травні 2019 року новим

президентом України: «Про внесення змін до деяких законів України у зв'язку зі зміною виборчої системи для виборів народних депутатів України» №1039 від 22.05.2019, який передбачив зміну комбінованої (мажоритарно-пропорційної) системи виключно на пропорційну із закритими партійними списками. Та на противагу законопроекту президента народними депутатами був зареєстрований законопроект №1039-1, який закріплює пропорційну виборчу систему з відкритими списками. Варто зазначити, що це не перша спроба змінити змішану систему на пропорційну, у 2017 році у Верховній Раді перебувало п'ять законопроектів з цього питання.

Однозначно можна сказати те, що мажоритарна система не дала бажаних результатів в Україні, більшість переваг цієї системи перетворилися в недоліки, перетворивши вибори в політичну гру. Підтримки набирають законопроекти, які передбачають встановлення пропорційної системи, що і відбувається зараз.

За пропорційною системою депутатські мандати розподіляються між партіями пропорційно до кількості голосів виборців, отриманих кожною з них у межах виборчого округу. Саме ця система передбачає, що будуть враховані інтереси громадян різних верств, зменшиться фальсифікація та підкуп голосів. Ще у 2010 році Парламентська Асамблея Ради Європи у резолюції 1755 (2010) щодо «Функціонування демократичних інституцій в Україні» надала рекомендацію про «...прийняття виборчої системи, яка передбачає пропорційну систему та ґрунтується на відкритих виборчих списках і регіональних виборчих округах».

Якщо необхідність введення пропорційної електоральної системи підтримує нинішній парламент, то постає питання щодо списків виборців і якими вони мають бути: відкритими чи закритими, протиборство між двома позиціями можна спостерігати на прикладі законопроектів №1039 і №1039-1.

Не можна казати про однозначну перевагу відкритих або закритих списків, кожен з них має свої переваги та недоліки. У закритих списках однозначним мінусом є те, що до парламенту будуть проходити кандидати у порядку черговості, визначеною самою партією, фактично можуть бути обрані особи, які не зможуть дослідити конкретні проблеми та шляхи їх вирішення у відповідному регіоні. Але незважаючи на це, закритий список виборців вказує на вироблену

партією стратегію, визначення кандидатів у залежності від їх професіоналізму, можливості приймати важливі рішення.

Вибори за відкритими партійними списками для України є новими й ще не випробуваними. Їх головна перевага над закритими списками полягає в тому, що громадяни зможуть голосувати не лише за партію, а й за одного з її кандидатів. Це забезпечить більш ефективне та злагоджене регулювання суспільних відносин у конкретному регіоні, який віддав голос за обрану особу.

Зважаючи на обставини, що склалися в нашій країні нині, на нашу думку, доречним буде реформування виборчої системи на пропорційну з відкритими списками. Такої ж думки дотримуються і народні депутати України, що внесли проект Виборчого кодексу України №3112-1 від 02.10.2015. Порядок запровадження відкритих списків є незвичайним, оскільки Виборчий кодекс пропонує створити на території України двадцять сім регіональних округів, в кожному з яких партія буде висувати відповідний список, і кандидатів буде передбачено від п'яти до двадцяти, що дозволить робити обдуманий вибір. Текст проекту кодексу, підписаний головою Верховної Ради України був опублікований на офіційному сайті Верховної Ради України 27.08.2019, але 13.09.2019 року президент наклав своє вето, подавши ряд правок, без яких відмовився підписувати даний проект.

Отже, можна зробити висновок, що питання про реформування виборчої системи залишається актуальним і досі нерозв'язаним протягом багатьох років, починаючи з отримання Україною незалежності й боротьба за реформування триває і досі.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Ткаченко Є.В.

**Долотіна В.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Слідчо-криміналістичний інститут, 2 курс, 3 група**

НЕПРЯМІ ВИБОРИ ПРЕЗИДЕНТА: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Дискусія щодо того чи іншого способу формування органів державної влади не втрачає актуальності, широко обговорюються питання щодо переваг та недоліків виборів президента безпосередньо

народом чи вибори президента парламентом (наприклад, ФРН) або колегією виборщиків (зокрема, США). У сучасних умовах, крім вищезазначених держав, такі вибори передбачені конституціями Австрії, Фінляндії, Румунії, Словенії, Литви, Грузії та інші. Важливою ця дискусія є й для України як і для будь-якої іншої демократичної держави.

На думку багатьох вчених, в президентських і напівпрезидентських республіках президент має обиратися безпосередньо народом, тобто корпусом виборців, і таким чином отримати від них власний мандат на керівництво державними справами. Зокрема, В.Ф. Погорілко вважав, що хоча і президент, і парламент обираються народом, але в жодному разі їх правовий статус не може бути однаковим. Адже призначення названих органів у державному механізмі, а також їхні функції далеко не рівнозначні. Погоджуємось з вищезазначеним: обрання президента шляхом прямих виборів, більш тісно зв'яже його з народом, ніж обрання законодавчим органом держави чи шляхом непрямих виборів, а також дає змогу президентові поводити себе більш незалежно стосовно парламенту.

Водночас необхідно наголосити на тому, що непрямі вибори глави держави, зокрема парламентом, мають свої переваги: наприклад, у країнах з невеликою територією та населенням, при обранні президента парламентом забезпечується достатня легітимність статусу та органів державної влади з боку населення; тісний взаємозв'язок парламенту з населенням, тому з боку громадян виникає довіра до органів державною влади у виборчому процесі, цей фактор виключає суперечності та протистояння між президентом та урядом; для певних країн світу обрання президента за процедурою непрямих виборів є історичною цінністю; завдяки виборам президента в парламенті, суспільство певною мірою виводиться з активної суспільної дискусії щодо кандидатури президента та політичної боротьби за цю посаду.

Цікавим є досвід Грузії, парламент якої затвердив проект нової Конституції, що остаточно перетворює країну на парламентську республіку.

З 2024 року президент буде обиратися не безпосередньо народом, а виборчою колегією з 300 представників (150 депутатів парламенту, а також 150 представників регіонів). Президент Грузії надалі не буде здійснювати зовнішню політику країни, при ньому не буде працювати

Рада національної безпеки, а повноваження верховного головнокомандувача він зможе використовувати тільки в разі війни. При цьому термін його повноважень збільшується з п'яти років до шести. Парламентська опозиція не підтримала при голосуванні цей законопроект, аргументувавши це тим, що нова Конституція відображає лише інтереси правлячої партії "Грузинська мрія" та порушує права громадян. Треба відзначити, що згідно з результатами соціологічного дослідження Міжнародного республіканського інституту (американська неурядова організація, що підтримує розвиток політичних партій), 92% опитаних заявили, що президент Грузії повинен обиратися шляхом загальних виборів, і тільки 5% респондентів висловилися на підтримку передачі Парламенту повноваження обирати президента.

Таким чином, слід зазначити, що порядок обрання президента займає важливе місце в процесі легітимації органів державної влади. Щодо можливості реформування моделі виборів Президента України, необхідно обов'язково враховувати як переваги так і недоліки системи непрямих виборів.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Романюк П.В.

**Dzenisenka N.V.,
Francisk Skorina Gomel State University,
4-year student of law department
of the specialty "Jurisprudence"**

THE CONCEPT AND REGULATION OF HUMAN SOMATIC RIGHTS

Now this there is an opportunity to change the human body, modify it, choose sexual orientation and change sex, solve issues related to organ donation and organ transplantation for renewing the body. Rights relating to the disposal of a person's own body are called somatic (personal) rights.

In order to analyze the effectiveness of legal regulation of somatic rights, it is necessary to define the concept of "somatic rights", as well as to consider aspects of the regulation of somatic rights in both Belarusian and international legislation.

There are several definitions of somatic human rights in the legal literature.

E.L. Potseluev and E.C. Danilova defines somatic rights as a totality of human rights, which provide for the recognized by society and the state the ability to freely and responsibly make legally significant decisions in relation to their own body with the help of achievements of biology, genetics, medicine and technology.

D.G. Vasilevich suggests, in our opinion, the most acceptable definition of somatic rights, which most fully reflects their legal nature. In his opinion, somatic rights are a group of rights at the disposal of a person with his body, including on the basis of advances in medicine, genetics, biology, to the extent not prohibited by law.

In the Republic of Belarus, in contrast to a number of foreign states, there are few individual regulatory legal acts concerning somatic powers that partially regulate certain rights and freedoms of this group: certain provisions of section 2 “Personality, society, state” of the Constitution, the Law “On Health Care”, The Law “On Transplantation of Human Organs and (or) Tissues” and other legislative acts, for example, the Instruction on Transplantation, Donation, Norms of the Criminal Code of the Republic of Belarus. A significant part of somatic rights and freedoms is regulated fairly concisely. For example, euthanasia is mentioned only in one normative legal act, which prohibits the right to it, – the Law “On Health Care”.

At the international level, a large number of documents relating to somatic rights have been adopted and are in force. Among them, we note the ECOSOC Resolution “Genetic Confidentiality and Non-Discrimination” of July 26, 2004, the UN Declaration on Human Cloning, adopted in 2005. Attention should also be paid to the Universal Declaration on the Human Genome and Human Rights, adopted by the UNESCO General Conference in 1997, which was triggered by attempts to go beyond therapeutic cloning with the goal of going to human cloning in the future. The Convention on the Protection of Human Rights and Dignity of the Human Being with regard to Application of Biology and Medicine, adopted by the Council of Europe in 1997, establishes basic guidelines in the field of biotechnology, one of which is recognition of the predominance of the interests and benefits of an individual over the interests of society or science.

Of course, speaking of the consolidation of somatic rights in the Belarusian legislation, we cannot blindly copy foreign experience. However,

a reasonable legal regulation can contribute to improving, and in some cases (for example, transplanted, assisting childless couples in finding opportunities to have children, etc.), saving a person's life.

Scientific director: Senior Lecturer of the Chair of Theory and History of State and Law Ivanova Y.I.

**Липченко А.М.,
Частное учреждение образования
«БИП – Институт правоведения»
(Могилевский филиал), 4 курс, группа ПВз-163**

МИГРАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

Миграция – это переселение людей или групп людей с одного места в другое. Миграционные процессы влияют на политику, экономику, этническую структуру общества, также миграция тесно связана с вопросами гражданства. Важное значение миграции населения, по мнению председателя Независимого исследовательского совета по миграции стран СНГ и Балтии Ж.А. Зайончковской, определяется следующими объективными обстоятельствами: территорией государства, уровнем и темпом социально-экономического развития, а соответственно, и уровнем жизни населения, региональными различиями в демографическом потенциале и уровне мобильности населения, что вместе с предыдущими аспектами обуславливает разную конъюнктуру рынков труда, интенсивным процессом урбанизации.

В современном мире проблема миграции населения во многом определяется тем, что необходимо постоянно отслеживать все процессы, происходящие при перемещении людей, а процессы часто могут выходить из-под контроля. Миграция бывают двух видов:

- внутренняя
- внешняя.

Внутренняя миграция представляет собой переселение из города в город или из деревни в город, т. е. не выходит за рамки одной страны.

Внешняя миграция делится на эмиграцию и иммиграцию. Эмиграция – это выезд граждан с одной страны в другую страну на постоянное жительство или же длительный срок, а иммиграция – это въезд граждан в другую страну на постоянное жительство или

длительный срок. К отдельному виду миграции относится трудовая миграция на добровольной основе.

Ранняя эмиграция из белорусских земель относится к XV–XVI вв., когда в ВКЛ (Великое Княжество Литовское) были созданы правовые основы для выезда свободных людей за границу. Вторая массовая волна белорусской эмиграции была связана с Первой мировой войной, событиями 1917 г., германской и польской оккупациями Беларуси. Вторая мировая война вызвала третью, самую большую в XX в. волну эмиграции из Беларуси. Самыми тяжелыми временами проблем миграции были времена после распада СССР (Союз Советских Социалистических Республик). Количество мигрантов увеличилось, в связи с этим пострадали такие сферы как политическая и социально-экономическая. Большое влияние на общество оказывало и оказывает до сих пор миграция рабочей силы, т.е. трудовая миграция. Безработица, низкий уровень развития экономики и низкий уровень жизни населения, это главные причины трудовой миграции. Как отмечает белорусский экономист А.И. Лученок, доля лиц старше трудоспособного возраста в структуре эмигрантов в 2 раза выше, чем в структуре иммигрантов, т.е. из Беларуси выезжают в основном лица трудоспособного возраста или вступающие в этот возраст, в то время как среди въезжающих в страну значительно больше лиц преклонного возраста. При подобной возрастной структуре миграционных процессов решить проблему недостатка кадров по отдельным профессиям представляется затруднительным.

В последнее время количество вынужденных мигрантов в мире продолжает постоянно увеличиваться. Эта проблема коснулась и Республики Беларусь. Государственные органы Республики Беларусь успешно справляются с решением новых задач, вызванных увеличением потока вынужденных мигрантов. В нашей стране имеются необходимые условия для эффективной работы с лицами, ищущими убежище, и беженцами, так же были созданы соответствующие международные стандарты, нормативная правовая база, подготовлены сотрудники, осуществляющие рассмотрение ходатайств иностранцев о предоставлении статуса беженца или дополнительной защиты в Республике Беларусь.

Беларусь не останавливается на достигнутом и прилагает усилия для совершенствования национальной системы убежища, стремясь

достичь полного соответствия национального законодательства международным нормам и современным тенденциям в области защиты вынужденных мигрантов.

Таким образом, последствия массовых миграций вызывают серьезную озабоченность населения и политиков многих развитых государств, куда устремляются потоки иммигрантов, в том числе нелегальных. Возникают вопросы готовности мигрантов из развивающихся стран к адаптации к культурным ценностям принимающих стран, достижения взаимного уважения между коренным и приезжим населением, борьбы с разными фобиями, недопущения межэтнических конфликтов. По мнению И. Молодиковой, страны содружества представляют собой миграционную систему, внутри которой есть скрепляющие ее элементы, включая зону свободного передвижения с некоторыми из стран единого экономического пространства, облегченную систему получения вида на жительство и регистрации (Украина, Молдавия, Беларусь). Решение подобных проблем возможно на основе формирования общего коммуникационного и культурного пространства, а также взаимной трансформации культур всех сообществ страны. В Республике Беларусь этот вопрос никогда не будет закрыт. Нашей стране удалось усовершенствовать законодательства Республики Беларусь в области вынужденной миграции с учетом национальных интересов и передового международного опыта в этой области.

Научный руководитель: к.ю.н., доцент, заведующий кафедрой общей теории права и гуманитарных дисциплин ЧУО «БИП – Институт правоведения» (Могилевский филиал) Трамбачева Т.Д.

**Радионов К.В.,
Гомельский государственный университет
имени Франциска Скорины,
юридический факультет, 4 курс, группа П-42**

МЕЖДУНАРОДНАЯ ФИНАНСОВАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ГОСУДАРСТВ

На современном этапе, в условиях трансформации региональных экономических систем, ощутимых последствий глобального финансового кризиса устанавливается взаимозависимость

экономических связей между государствами и созданными ими международными организациями, а также между ними и другими субъектами международных экономических отношений. Данные тенденции непосредственно влияют на обязанности каждого государства действовать в соответствии с установленными и признанными международным сообществом нормами, а в случае их нарушения – возместить причиненный ущерб. Международно-правовой режим мировой финансовой системы содержит ряд мер, нацеленных на сдерживание, сглаживание негативных экономических последствий кризисных ситуаций отношений государств в финансовой сфере, среди которых значительную позицию занимает институт ответственности государств в данной области, который стал предметом исследования в данной статье.

Являясь важнейшим и наиболее эффективным правовым средством обеспечения норм международного права, международно-правовая ответственность определяется как юридические последствия, которые могут наступить для субъекта международного права в результате его действий или бездействия, выраженные в обязанностях восстановить нарушенные права, компенсировать причиненный ущерб и понести иные неблагоприятные последствия, если при этом нарушены применимые к конкретному правоотношению международно-правовые нормы, установленные соответствующим источником права.

Правоотношения ответственности возникают в результате нарушения субъектом финансовых отношений принятого им международно-правового обязательства. Этим определяется сущность негативных последствий, которые составляют международную финансовую ответственность. Так, согласно статье V соглашения Международного Валютного Фонда от 22 июля 1944 г. (далее – статьи соглашения МВФ от 22.07.1944 г.) в случае, если Международный Валютный Фонд (далее – МВФ, Фонд) посчитает, что способ использования его общих ресурсов каким-либо государством-членом противоречит целям Фонда, то данному государству Фонд представляет доклад с изложением взглядов организации и предписанием о направлении ответа в установленный срок. После представления доклада МВФ может ограничить использование своих общих ресурсов названным государством. В случае если ответ от

государства-члена не поступит в установленный срок, либо полученный ответ окажется неудовлетворительным, Фонд вправе сохранить введенные ограничения на использование своих общих ресурсов или, представив заблаговременное уведомление, может объявить этому государству о лишении его права на пользование общими ресурсами Фонда.

Международная ответственность наступает лишь в том случае, если нарушено обязательство, обладающее юридической силой для государства в момент совершения им соответствующего деяния. В этих положениях воплощен общепризнанный принцип интертемпорального права, т.е. права, действующего в момент совершения противоправного деяния. Действие данного принципа наиболее четко прослеживается в области правопреемства государств в отношении государственных долгов. В части IV Венской конвенции о правопреемстве государств в отношении государственной собственности, государственных архивов и государственных долгов от 8 апреля 1983 г. (далее – Венская конвенция от 08.04.1983 г.) определен порядок возникновения обязательств государства-преемника в отношении государственных долгов в результате их перехода от государства-предшественника. Переход государственного долга осуществляется, в основном, либо путем соглашения между вышеуказанными государствами, либо в справедливой доле, при отсутствии соглашения, с учетом, в частности, имущества, прав и интересов, которые также переходят к государству-преемнику в связи с данным государственным долгом. Исключением является новое независимое государство в качестве государства-преемника, которое не обременяется переходом государственного долга от государства-предшественника, если соглашением между ними не предусматривается иное.

В данном случае, моментом перехода государственных долгов, следовательно, и ответственности за их исполнение, является момент правопреемства государств. Следует также отметить, что согласно статье 36 Венской конвенции от 08.04.1983 г. правопреемство государств как таковое не затрагивает права и обязательства кредиторов.

Квалификация деяния государства как международно-противоправного определяется нормами международного права. На такую квалификацию не влияет определение данного деяния в качестве

правомерного по внутригосударственному праву. Рассматриваемое положение, в частности, было закреплено Венской конвенцией о праве международных договоров от 23 мая 1969 г. в статье 27: "Участник не может ссылаться на положения своего внутреннего права в качестве оправдания для невыполнения им договора" (далее – Венская конвенция от 23.05.1969 г., Конвенция). Кроме того, согласно положениям Конвенции, к учредительным актам международных организаций и принятым в рамках организаций договорам нормы Венской конвенции от 23.05.1969 г. применяются "без ущерба для любых соответствующих правил данной организации". Из этого следует вывод о том, что международная организация может установить особые нормы об ответственности государств-членов за нарушение ее уставных документов.

Вопросы международной ответственности государств в финансовой сфере непосредственно связаны с деятельностью международных организаций как общей, так и специальной компетенции, составляющих целостную систему мировой экономики. Ведущую роль в обеспечении стабильности международных платежей, обменных курсов национальных валют играет МВФ – специализированное учреждение ООН.

В рамках статей соглашения МВФ от 22.07.1944 г. предусмотрены такие меры ответственности государств, как лишение права пользования общими ресурсами Фонда, лишение государства-члена права голоса в рамках МВФ, а также предъявление требования о выходе из числа членов Фонда, если по истечении разумного срока после принятия решения о применении иных мер ответственности государство-член настойчиво продолжает не выполнять какие-либо из своих обязательств по статьям соглашения МВФ от 22.07.1944 г.

Применение данных мер Фондом может прекратиться в любой момент при условии выполнения государством правил восстановления нарушенных обязательств по статьям соглашения МВФ от 22.07.1944 г.

Таким образом, первостепенной задачей в сфере международного финансового сотрудничества является усовершенствование общих положений международно-правовой ответственности, которые позволят в дальнейшем определять обязательства государств в рамках конкретных финансовых споров. Поскольку полномочия МВФ по вопросам ответственности представлены лишь осуществлением

общего контроля за выполнением уставных обязательств государствами-членами, необходимо усовершенствовать механизм урегулирования финансовых споров путем образования в структуре МВФ специализированного органа по разрешению споров, по примеру практики Всемирной торговой организации.

Научный руководитель: старший преподаватель кафедры теории и истории государства и права Гомельского государственного университета имени Франциска Скорины Иванова Ю.И.

**Озимко К.Д.,
Институт социологии НАН Беларуси,
аспирант отдела социальной теории и методологии**

ПРАВОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ МЕДИА-ИНФОРМАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

В условиях становления информационного общества происходит возрастание роли Интернета как средства массовой информации и коммуникации. С одной стороны, «Всемирная паутина» как источник получения информации имеет ряд преимуществ перед традиционными СМИ. Так, в сети у любого желающего появилась возможность создать собственное средство массовой информации – сайт, блог или видеоблог, оперативно получать информацию от разных источников из любой точки мира, а также обсуждать ту или иную новость с другими пользователями.

С другой стороны, доступность распространения заведомо ложных новостных сообщений, а также возможность комментирования способствуют тому, что новые средства массовой информации и коммуникации, в том числе социальные сети активно используются в качестве площадки для ведения информационных (или информационно-психологических) противостояний между различными геополитическими и политическими центрами мировых сил. Данные процессы могут приводить к целенаправленной дискредитации внешней и внутренней политики, как отдельных государств, так и межгосударственных союзов и объединений.

На этом фоне особое значение для национальной безопасности Республики Беларусь приобретает обеспечение медиа-

информационной безопасности, под которой понимается состояние защищенности сбалансированных интересов личности, общества и государства от внешних и внутренних угроз в медиа-информационной среде.

Учитывая возрастание роли новых медиа в жизни личности, общества и государства, а также распространенность информационных угроз, 18 марта 2019 года в Беларуси была принята Концепция информационной безопасности. В документе закреплены как основные внешние и внутренние угрозы в информационной сфере, так и цели, направления и методы государственной политики по обеспечению информационной безопасности. Государственная политика в данной области, согласно Концепции, включает в себя формирование, совершенствование и реализацию организационных, правовых, научно-технических, правоохранительных, экономических мер обеспечения национальной безопасности в информационной сфере.

Что касается правового обеспечения медиа-информационной безопасности в Беларуси, законодательство закрепляет гарантии свободы мнений, убеждений и их свободного выражения (ст. 33 Конституции), запрещает цензуру в работе СМИ (Закон о СМИ). Вместе с тем государство накладывает определенные ограничения на распространение информации, которая может затрагивать интересы отдельных граждан, общества либо национальной безопасности. В связи с этим, в Законе о СМИ закреплён перечень информации ограниченного доступа, которую запрещено публиковать в средствах массовой информации и коммуникации:

- сведения, составляющие государственные секреты, коммерческую, личную или иную охраняемую законом тайну;
- сведения о системе организации, об источниках, о способах, методах, планах и результатах оперативно-розыскной деятельности;
- материалы дознания, предварительного следствия и судебного разбирательства до окончания производства по уголовному делу;
- иная информация, предусмотренная законодательными актами Республики Беларусь.

Закон о СМИ также устанавливает запрет на: распространение в информационном пространстве Беларуси сведения от имени организаций, не прошедших государственную регистрацию; запрет на пропаганду потребления наркотических, психотропных веществ и их

аналогов, токсических и одурманивающих веществ; на распространение сведений о способах их изготовления и приобретения; запрет на пропаганду расовой, национальной, религиозной либо иной социальной розни, а также войны, экстремизма; запрет на распространение порнографии, сцен насилия и жестокости; запрет на распространение данных о физическом или юридическом лице, предоставившем сведения для публикации, без согласия этого лица.

Ограничения на распространение определенной информации в медиасреде закреплены и в иных нормативно-правовых актах. Так, СМИ не могут разглашать тайну усыновления (ст. 136 Кодекса Республики Беларусь о браке и семье), банковскую тайну (ст. 121 Банковского Кодекса), налоговую тайну (ст. 79 Налогового кодекса), адвокатскую тайну (ст. 16 Закона об адвокатуре и адвокатской деятельности), тайну нотариального действия (ст. 9 Закона о нотариате и нотариальной деятельности), аудиторскую тайну (ст. 17 Закон об аудиторской деятельности).

Что касается ответственности за распространение вышеуказанной информации, она может иметь как административный, так и уголовный характер. Уголовное законодательство закрепляет санкции за такие деяния в медиа-информационной сфере как пропаганда войны (ст. 123), незаконное собиране либо распространение информации о частной жизни (ст. 179), штраф за разглашение тайны усыновления (ст. 177) и т.д.

Кодекс об административных правонарушениях предусматривает штраф, как за нарушение законодательство о СМИ в целом (ст. 22.9), так и за конкретные правонарушения: распространение СМИ заведомо ложных сведений, порочащих честь и достоинство Президента Республики Беларусь, разглашение коммерческой, банковской тайн и т.д.

Закон о СМИ в свою очередь устанавливает ответственность для изданий и их редакций за дискредитацию Республики Беларусь, а также за унижение чести, достоинства или деловой репутации физических либо юридических лиц, если приведенные дискредитирующие сведения не совпадают с действительностью. При опубликовании сведений, способных нанести урон репутации государственных институтов либо конкретного индивида, СМИ обязуется проверить достоверность распространяемых сведений, а также предоставить

возможность комментария физических и (или) юридических лиц, в том числе государственных органов и иных государственных организаций (их пресс-служб).

Издание, которое нарушает вышеуказанные ограничения и предписания, подвергается ответственности в форме вынесения письменного предупреждения, приостановления выпуска СМИ на срок до 3 месяцев, либо прекращения выпуска СМИ или ограничение доступа к продукции электронных СМИ.

Для работы иностранных медиа в Республике Беларусь предусмотрен порядок аккредитации. Она осуществляется путем подачи документов с заявлением об аккредитации иностранного корреспондента в Министерство иностранных дел Беларуси. Данный порядок работы предусмотрен с целью предотвращения нарушений информационного законодательства Беларуси, а также обеспечения медиа-информационной безопасности.

Таким образом, анализируя правовое регулирование рассматриваемой сферы, можно сделать вывод, что белорусское законодательство ориентируется на достижение баланса между обеспечением свободы слова и медиа-информационной безопасности, гарантируя отсутствие цензуры в СМИ и право на выражение мнений, при этом защищает права и интересы личности, общества и государства от различных угроз в информационном пространстве.

Научный руководитель: д.соц.н., к.ю.н., доцент, главный научный сотрудник Института социологии НАН Беларуси Барановский Н.А.

**Сартаев Ж.Н.,
Военный институт
Национальной гвардии Республики Казахстан,
д.м.н., профессор кафедры военной педагогики и психологии,
академик военных наук Республики Казахстан
и Российской Федерации**

**Серов И.А.
Военный институт
Национальной гвардии Республики Казахстан,
заместитель начальника кафедры
военной педагогики и психологии, магистр**

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ЗАКОНОПРОЕКТНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ВООРУЖЕННЫХ СИЛАХ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Укрепление правовых основ государственной и общественной жизни, законности и правопорядка – важнейшее условие полноценного поступательного развития нашего общества, построения правового государства.

Конституция 1995 года дала мощный импульс к формированию новой законодательной базы, которая стала основой динамичного роста экономических показателей и стремительного развития общественно-политического уровня Казахстана.

В свою очередь, Концепция правовой политики Республики Казахстан, утвержденная Указом Президента Республики Казахстан от 20 сентября 2002 года, заложила основу для совершенствования национального законодательства.

Так, в области совершенствования законодательства в Концепции особое внимание уделено соблюдению принципов превосходства Конституции и иерархии нормативных правовых актов.

Концепция определила конкретный механизм совершенствования законодательства, путем реализации следующих мер:

- 1) восполнения пробелов в правовом регулировании и углубления его в наиболее важных сферах общественных отношений;
- 2) продолжения и расширения практики проведения научной экспертизы законопроектов, в том числе, на предмет соответствия интересам национальной безопасности;

3) формирования в целях унификации законодательства единого перечня используемых в нем терминов на государственном и русском языках;

4) в целях создания условий для эффективной реализации всех принимаемых законов, четкого соблюдения принципа достаточности их финансового обеспечения;

5) в целях выявления предпосылок, прямо или опосредованно создающих условия для совершения преступлений, коррупционных и административных правонарушений, введения криминологической экспертизы проектов нормативных правовых актов;

6) в целях улучшения планирования законопроектной деятельности введения практики ее перспективного планирования.

На наш взгляд, реализация указанных мер способствовала охвату и урегулированию на законодательном уровне широкого круга общественных отношений, а также различных сфер права, в том числе и военного права.

Вооруженные Силы, другие войска и воинские формирования оказались причастными к развитию законодательства Республики Казахстан.

Законодательные акты, регулирующие отношения в области обороны, прохождения воинской службы и социального обеспечения военнослужащих, были приняты на заре становления суверенного Казахстана.

Пакет новых законов в сфере военной безопасности был сформирован в период 2003-2005 годов, которые, в последующем, подвергались внесению изменений и дополнений.

Были концептуально изменены параметры строительства Вооруженных Сил, четко сформулированы полномочия государственных органов и функции органов военного управления, введена новая система комплектования войск, урегулирован порядок введения режима военного положения, регламентирована деятельность органов военной полиции.

Как известно, полное единство взглядов по основным вопросам военного строительства, обучения и воспитания войск, организации и ведения боевых действий, а также единообразия содержания войск и методики боевой подготовки в мирное время могут быть достигнуты только на основе уставных документов, соответствующих

современности и, возможно, более полно охватывающих различные стороны деятельности Вооруженных Сил в мирное и военное время.

В свою очередь, создание трудов уставного характера базируется на всех предыдущих, и, прежде всего, на капитальных, теоретических, исследованиях и на практическом опыте войск. К разработке таких трудов привлекаются генералы и офицеры, хорошо подготовленные в военно-теоретическом отношении, обладающие необходимым практическим опытом и глубоким знанием военного дела.

Повседневная управленческая деятельность командиров воинских частей и руководителей учреждений Вооруженных Сил Республики Казахстан четко регламентирована нормативными правовыми актами.

Согласно Закона Республики Казахстан от 27 ноября 2000 года «Об административных процедурах», государственные органы и должностные лица при осуществлении государственных функций и должностных полномочий принимают решения путем издания соответствующих правовых актов.

По мнению профессора Кузнецова Н.И., посредством издания таких актов обеспечивается всесторонняя и оперативная правовая регламентация отдельных сторон воинских отношений, возникающих новых вопросов в жизни и деятельности войск, чем достигается четкая организация внутреннего строя всего войскового организма.

Кроме того, профессор подчеркивает, что правовые акты служат средством обеспечения воинского правопорядка и поддержания воинской дисциплины. Правовым актам органов военного управления принадлежит немалая организующая роль в процессе военного управления, повседневной жизни войск, поскольку предписания актов направляются на обеспечение сплоченности, единства действий отдельных военнослужащих, воинских подразделений и частей, успешное решение задач их боевой и других видов подготовки, мобилизационной готовности.

Стремительное развитие национального законодательства, произошедшие изменения в социально-экономическом плане обусловили принятие нового закона «О воинской службе и статусе военнослужащих», который был подписан Президентом Республики Казахстан 16 февраля 2012 года.

В этой связи, законотворческий процесс, вопросы его организации, обеспечения качественной составляющей и, конечно же, вопросы

дальнейшего применения полученных результатов в практической деятельности имеет очень важное значение для Вооруженных Сил Республики Казахстан.

Сегодня мы должны акцентировать внимание на дальнейшем совершенствовании механизма повышения качества законодательства, его конкретизации и прозрачности, своевременного принятия подзаконных актов.

В этой связи, законопроектная деятельность рассматривается как неотъемлемая часть правовой работы Вооруженных Сил Республики Казахстан, процесс, направленный на качественную разработку нормативных правовых актов и их реализацию.

При этом, каждый этап работы по разработке того или иного нормативного правового акта должен сопровождаться участием подготовленных специалистов. Процесс нормотворческой деятельности способствует обучению и подготовке грамотных специалистов от начала разработки НПА до заключительного этапа.

Таким образом, эффективная законопроектная деятельность в области обороны и воинской службы позволила заложить основы и определить новые векторы развития Вооруженных Сил Республики Казахстан.

**Тенюта Е.С.,
Гомельский государственный университет
имени Франциска Скорины,
юридический факультет, 3 курс, 32 группа**

ON THE ISSUE OF GENDER ASYMMETRY IN PUBLIC ADMINISTRATION

Gender equality is one of the basic principles of building a modern democratic society. The equal rights of men and women should be characteristic of all spheres of society: economic, social, spiritual, as well as political. Recently, however, well-known scholars in the field of studying human rights and ensuring them note that in modern society there is a gender asymmetry in public administration.

Currently, discussions are continuing around the world on gender issues in the field of political power. The starting point of many studies on these issues was the fact that in the political sphere there is an overrepresentation

of men, while women constitute a minority of elected officials. The problem of gender equality in politics is due to the fact that previously there was no place for women in politics, since throughout the history of the development of human society, the image of a woman politician has been influenced by the belief that the person “politician” is a man. Such beliefs are rooted in the minds of citizens and later transformed into gender stereotypes. The existence of such gender stereotypes is a certain barrier to the inclusion of women in the world of big politics and the process of government.

The average representation of women in the national parliaments of European countries is only 32%. If we look in detail at statistics for 2019 (for the second quarter), the smallest percentage of women in parliament is presented in Hungary and Malta (less than 20%). In five European countries, almost equal representation of men and women has been achieved – this is in France (42%), Belgium (42%), Sweden (47%), Finland (46%) and Spain (49%). However, there is not a single state where there would be an equal number of men and women in national parliaments. Such a situation is characteristic not only of the legislative branch of government, but also of the executive branch at the same time. For example, in Europe, in only a few countries, the head of state is a woman (Croatia, Slovakia).

The implementation of the principle of gender equality is one of the priority tasks facing the Republic of Belarus. In 2017 in order to develop an effective policy aimed at implementing this principle in the state, the second national plan for ensuring gender equality in the Republic of Belarus is adopted in the history of sovereign Belarus. The plan defines the main directions of state policy with regard to women and men, is based on the constitutional principle of gender equality and is focused on the full and equal participation of men and women in the political, economic, social and cultural life of the country.

In the National Plan 2017-2020. it is stated that “important aspects of gender equality are the increased participation of women in decision-making, the realization of their leadership potential”. However, in order to form a clear idea of the normal level of gender equality in the sphere of making managerial decisions on the territory of the Republic of Belarus and whether the implementation of the National Plan for the achievement of equality in the political sphere is carried out, it is necessary to analyze the statistical data on the number of women in various state bodies whose competence includes making important management decisions.

According to the data provided by the official website of the House of Representatives of the National Assembly of the Republic of Belarus, women make up 33% of the current convocation of the House (37 deputies out of 110 deputies). In the Council of the Republic, the number of women is only 24% (17 women out of 64 members of the Council). It should also be noted that both bodies are chaired by men. Thus, the representation of women in the Parliament of the Republic of Belarus is about 28.5%.

We also analyzed the representation of women in the executive branch. Among the existing 24 ministries of the Republic of Belarus, only one is headed by a woman. The head of the executive branch (prime minister) is a man. Attention should be paid to the representation of women not only in the republican authorities, but also at the local level. In the Gomel Regional Executive Committee, 15% are women in the current convocation (2 deputies out of 13 members). In the Gomel Council of Deputies, the percentage of women is currently 25% (15 out of 60 deputies). From the above statistics, it can be concluded that the Republic of Belarus has an average statistical percentage of women in politics compared to European countries. The average percentage (approximately 31%) of women in the National Assembly allows us to form an opinion that certain prerequisites are created in the state for achieving equal representation of men and women.

However, there is another important aspect that allows us to talk about the state's readiness to ensure the equality of men and women in politics. The Republic of Belarus is far from the last in Europe in terms of the percentage of men and women in public administration, 31% of women is a high indicator of female representation (in Italy 36%, in Germany 32%), while this indicator remains over the past 10 years unchanged. According to data provided by the National Statistical Committee of the Republic of Belarus, in 2005 the proportion of women deputies in the National Assembly was 30%, in 2010 – 32%, i.e. women's representation ranged from 30%. At the same time, European countries took a serious step towards achieving equal representation of men and women; for example, in 2005 in Spain the proportion of women was 36%, in 2012 – 40%, in 2019 – 49%. A similar situation is typical for many states, a gradual increase in the representation of women in public administration, and today these states are really ready to achieve full equality.

The reason why the Republic of Belarus maintains the same level of representation of women in public administration over the past 15 years may

be the lack of special mechanisms and methods to increase the involvement of women in politics. In national legislation, not a single similar mechanism is enshrined, unlike Spain, France, Canada, Australia, Germany, and another 48 countries of the world. In these states, the government realized that it is impossible to achieve equal representation in a natural way, but it is necessary to artificially create conditions and take measures that will form equal representation of men and women in public administration. And such a decision gave its effective result in the form of an increase in the percentage of women in politics. For example, in Spain there is a system of gender quotas, the main task of which is to create a certain percentage of seats in the Parliament for women, which allows, albeit artificially, to increase the percentage of female representation.

Thus, the fight against gender asymmetry in public administration is currently considered as one of the priority areas of activity of any state. The Republic of Belarus also sees the value of the principle of gender equality and, for this reason, seeks to create all the necessary conditions for its achievement in all spheres of society. At the same time, it should be noted that certain difficulties in the Republic of Belarus still persist in the implementation of the principle of gender equality, in particular in the political sphere of society. The representation of women, which exists today in national government bodies is quite high, but not the same as men, and most importantly, this number remains unchanged, which allows us to conclude that, nevertheless, the state needs to review certain aspects of its policy in achieving gender equality in politics. In the Republic of Belarus there are no special tools that contribute to increasing the level of women's representation in the field of making state-important management decisions.

The Republic of Belarus should, first of all, study all possible ways of stimulating the growth of the representation of women that are used in other states, familiarize themselves with the consequences that may arise as a result of their application, and only then use them in practice. Such an approach to the creation and development of these mechanisms will help to choose a more appropriate way to combat gender asymmetry, specifically applicable to the Republic of Belarus, to find a way that will make it possible to achieve the goal for which the state will apply it.

Научный руководитель: старший преподаватель кафедры теории и истории государства и права ГГУ им. Ф. Скорины Иванова Ю.И.

**Сартаев Ж.Н.,
Военный институт
Национальной гвардии Республики Казахстан,
д.м.н., профессор кафедры военной педагогики и психологии,
академик военных наук Республики Казахстан
и Российской Федерации**

**Бегишев Р.Р.,
Военный институт
Национальной гвардии Республики Казахстан,
начальник цикла ВиСПР
кафедры военной педагогики и психологии, полковник**

**Малдыбаев К.Б.,
Военный институт
Национальной гвардии Республики Казахстан,
старший преподаватель цикла ВиСПР
кафедры военной педагогики и психологии, подполковник**

СОВРЕМЕННЫЕ ВЗГЛЯДЫ НА ИНФОРМАЦИОННЫЕ ВОЙНЫ В ИНТЕРНЕТЕ

Информационная война является одним из тех элементов, которые уже достаточно долго сопровождают человеческую жизнь. Однако в современном мире это окружение становится все активнее благодаря новым технологическим разработкам в сфере информационно-коммуникационных технологий.

В современном мире выражение «Самое ценное в мире – это информация» потеряло актуальность. Скорее, обилие информации, объемы которой превышают все мыслимые пределы, дает основание говорить о наносимом ею вреде. Современный человек уже давно не ищет информацию, а наоборот, пытается закрыться от нее.

Чрезвычайно опасным идеологическим оружием, способным в ближайшем будущем вытеснить современные методы ведения пропаганды и стать доминирующим пропагандистским инструментом, являются информационные войны, поскольку они дают возможность изменить сознание человека, не прибегая к прямому насилию, тем самым создавая почву для внедрения в его сознание необходимых заказчикам сведений, догм, доктрин и т.п.

Именно поэтому задача детального исследования стратегии, тактики и методов ведения информационных войн для разработки системы активного противодействия становится актуальной.

Определение понятия «информационные войны» включает целый ряд методов и приемов. Имеется целый ряд определений, связанных с формами и методами их проведения. По словам Г. Вирена: «Информационная война – это комплекс мероприятий по информационному воздействию на массовое сознание для изменения поведения людей и навязывания им целей, которые не входят в число их интересов, а также защита от подобных воздействий». Разработкой данной проблематики в свое время занимались многие ученые. Л. Воронцова и Д. Фролов представляют следующий перечень задач, которые ставит перед собой субъект информационного противоборства:

- навязывание определенных стандартов образа жизни и системы ценностей;
- формирование стереотипов в области воспитания и образования;
- использование акций информационной войны для разжигания расовой, национальной и конфессиональной розни, провоцирование межнациональных и межконфессиональных конфликтов;
- стимулирование и поддержка сепаратизма и иных центробежных тенденций;
- пропаганда насилия, порнографии, разрушение духовных ценностей гражданского общества;
- разрушение гражданского и национального самосознания и представлений граждан о долге перед страной».

Другие исследователи дополняют и конкретизируют этот список:

- навязывание ложной или бессодержательной информации, лишаящей возможности правильно воспринимать события или текущую обстановку и принимать верные решения;
- поддержание благоприятного общественного мнения;
- организация массовых демонстраций под ложными лозунгами;
- пропаганда и распространение ложных слухов».

В любой войне участвуют свои информационные армии, образованные из информподразделений, а те, в свою очередь, формируются из воинов информационного фронта. Силы, побуждающие воюющие стороны целенаправленно принимать участие

в так называемых боевых действиях – это результат воздействия двух факторов.

Первый – внутренний, психологический. Он выявляет потребность людей с определенными психологическими наклонностями доводить свои мысли и идеи до окружающих и склонять их на свою сторону. Дальше происходит объединение этих людей в группы по идеологическому признаку. Собственно, эти спецгруппы и становятся похожими на военные подразделения в реальных войнах.

Второй фактор – внешний, выборочный. Он указывает, куда следует направить деятельность идеологических групп. Принцип работы этого фактора заключается в следующем:

- выгодные и удобные заказчикам информационных войн идеи, люди, сообщения, комментарии и т.п. культивируются и поощряются в медийном пространстве, а неудобные, напротив, остаются без поддержки или вовсе уничтожаются.

Внешними факторами являются религия, СМИ, политические группировки и прочие институты, которые отвечают интересам заказчиков информационных войн. Говоря иными словами, люди (обычные посетители Интернета, блогеры или журналисты) действуют по своей воле, а заказчики только поощряют выгодные им идеи и направляют их в нужную сторону.

Возможность неограниченного распространения собственной информации расценивается пользователями сети Интернет как одно из ее важнейших достоинств. Постоянно растущее число сайтов, форумов, блогов и чатов в совокупности создает мощный канал для реализации человеческой потребности в демонстрации собственного мнения и самовыражении. Сверх быстрое развитие всемирной паутины, а также смежных с ней технологий уже в ближайшей перспективе способны привести к тому, что Интернет займет место ведущего СМИ и станет важнейшим источником информации, обеспечивающим деятельность всех структур общества.

Всемирная паутина стала превращаться в «виртуальное государство», размывающее национальные границы, с развитой киберкультурой и целым арсеналом мощных средств пропаганды. Существует общеизвестное мнение, что «зомбирование» происходит лишь по телевизору, а «на кухнях» («в интернете») исключительно – «мнение». Эта иллюзия сознательно поддерживается, ибо одна из

главных задач пропаганды – убедить всех, что ее не существует.

Интернет является уникальной технологией, которая в сочетании с современными методами политтехнологий по соотношению цена-эффективность на несколько порядков превосходит все остальные. К особенностям осуществления информационных войн в Интернете относятся национальная специфика, масштабность применения и сетевого распространения, обусловленные такими специфическими характеристиками сети, как анонимность, многовекторное воздействие, отсутствие верификации, приоритет живого общения и мультимедийность, которые позволили ему стать одним из главных, а в ряде случаев и основным каналом для ведения информационных войн в медиапространстве.

Это объясняется тем, что из существующих средств массовой коммуникации Интернет предоставляет наиболее удобные и широкие возможности для ведения информационного противоборства. Установлено, что с возникновением Интернета появилась новая, пока недостаточно исследованная серьезная проблема – использование сети как одного из инструментов информационно-психологического воздействия на общество. Возникла новая информационная среда, в которой информация передается, складывается, копируется практически мгновенно. Эта среда меняет смысл и ценность многовековых устоев и понятий.

Таким образом, информационные войны – понятие достаточно обширное, его сложно трактовать однозначно. В данное понятие включено колоссальное количество дополнительной терминологии, например, близко к данному термину относится понятие информации, конфликта и т.д.

**Dotsenko R.A.,
Yaroslav Mudryi National Law University,
1st year student, International Law Faculty**

CARL SCHMITT VS. HANS KELSEN: WHO SHOULD BE THE GUARDIAN OF THE CONSTITUTION?

Interwar period was quite productive for legal theory and philosophy. One of the most famous representatives of this discipline in Europe were Carl Schmitt and Hans Kelsen.

Carl Schmitt was a prominent German lawyer and politician of that

time. He researched mainly the relation between law and politics, standing on Conservative and Nationalist positions and defending the Authoritarianism from the legal side. Although Schmitt is often criticized for his collaboration with Nazi Party, no one will deny the fact he has made a great contribution to legal theory.

Hans Kelsen was no less prominent Austrian lawyer. Today he is known as founder of the Normativist school of law, leading developer of Austrian constitution (1920) and creator of the idea of the constitutional court.

The last of his achievements has aroused a great interest among European lawyers. It has been considered as a revolutionary concept, but on the other side, rather controversial. Kelsen has adopted the experience of the American Supreme Court, which among other functions since 1803 had had a power of judicial review of legislation, and suggested creating of a court that would be devoted to this function only. In 1920, Austrian government had created such one, and it had been working until 1934, when pro-Fascist forces led by Engelbert Dollfuss seized the power in the country. Although this court didn't last long, it proved to be successful in solving the problems due to which it had been made; so many countries followed the Austria's example during the postwar period. In fact, the entire concept of the constitutional court has left in its initial form until the present day.

However, this idea had its rivals as well. The most famous of them was aforementioned Carl Schmitt, who stood on the widespread position of this time, that the best guardian of the constitution would be the head of a state. In 1931 he published the work named «The Guardian of the Constitution», in which he described his views in details. Let us analyze them.

The first Schmitt's argument is based on Benjamin Constant's concept of *pouvoir neutre* – «the neutral power». Benjamin Constant was a well-known French politician and political philosopher of the Great French revolution times, who has written that the head of a state doesn't belong to any branch of power, but executes the function of the equilibrating force, that brings balance between main institutions of power. In fact, he had been speaking about monarch in constitutional monarchy, but Schmitt extrapolated his thoughts into republican conjuncture. Schmitt also sustained his opinion with the help of Weimar constitution Article 48, Paragraph 2, which stated: «If public safety and order be seriously disturbed or threatened within the German Reich, the President of the Reich may take the necessary measures to restore public safety and order; if necessary, with the aid of

armed force. For this purpose he may temporarily suspend in whole or in part the fundamental rights [...]».

Criticizing the concept of constitutional court, Carl Schmitt also claimed that this institution belongs to the legislative branch of power, not judicial. He justified this statement by the fact that constitutional court has the power to review the statutes and decide whether they should be passed or no, thus participating in the process of legislation. Because of this, he warned about the possible seizure of power by the legislative branch.

Moreover, Schmitt tried to sustain his thoughts from the ideological side as well. He wrote that modern state was performing the «turn to the total state», which meant the «unification of state and society, of government and parliament»; hence, there were no need in creating the new institution to guard the constitution, because the president must be a symbol and an embodiment of peace and order.

The answer from Kelsen was not long in coming. In the same 1931 he published his 52 pages long article named «Who Should Be the Guardian of the Constitution?», in which he criticized Schmitt's views.

Firstly, he stated that the head of a state couldn't be the guardian of the constitution because of the main political function of the constitution: to create legal limits of the implementation of power. Kelsen claimed that president in fact represents the executive branch of power, so, if he gains the right to decide, whether the statute is constitutional or no, then he receives a mechanism to control the legislation and, actually, to make the executive branch of power dominate over the legislative and judicial branches. In addition to this, Schmitt's idea just violates the basic legal principle that no one can be the judge in his own case, extrapolated in political sphere.

Kelsen also responded to Schmitt's claim that constitutional court represents the legislative power. He has written that constitutional court belongs to judicial branch because of the process of considering the statute's constitutionality, which is similar to considering of a simple case: we have a complaining side, something like corpus delicti, hypothesis, disposition and other elements, which characterize standard jurisprudence.

Kelsen criticized Schmitt's political arguments as well. For example, he stated that economy is one of the most important functions of the society, and if Schmitt's «total state» means complete unification between the state and society, then we have a socialist state. However, according to Marxist theories, there is a class conflict in every country, and it cannot be solved in

the way of strengthening the state; vice versa, decreasing of its role means gradual attenuation of class conflict. Hence, Kelsen wrote, Schmitt's views did not stand up even to sociological analysis.

Therefore, we should proceed to the conclusion. History shows us that, despite all arguments of Carl Schmitt, Hans Kelsen has become a winner in this dispute. Although in many nations a president is called «a guardian of the constitution», actually, it remains only a title without any real power to influence on constitutional law. Nowadays 63 countries around the world have a separate constitutional court and almost all countries have a supreme court with a function of judicial review of legislation, because Kelsen's design really helps rationalize this process and prevent the seizure of power by head of a state. Taking into account all aforementioned circumstances, we may summarize that a head of a state as real guardian of constitution is an outdated concept and the right way to the dictatorship; thus, if we want to build a state of justice and democracy, then we need a well-established constitutional court.

Scientific Adviser: PhD in Law, Assistant professor of Theory and Philosophy of Law of the Yaroslav Mudryi National Law University – Kristina Trykhlіb.

**Агамалієва А.М.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
2 курс, 1 група**

ПРОБЛЕМИ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ ГОЛОВАМИ МІСЦЕВИХ ДЕРЖАВНИХ АДМІНІСТРАЦІЙ

Управлінські рішення є основним продуктом діяльності будь-якого органу державної виконавчої влади. Ефективність великою мірою управлінських рішень залежить від характеристик перебігу процесу їх формування. Управлінські рішення, які приймаються місцевими державними адміністраціями – розпорядження голови адміністрації, накази керівників структурних підрозділів – за своєю природою є зобов'язальними, тобто мають примусовий характер. Їх приймають, спираючись на Конституцію, закони України, акти Президента й органів виконавчої влади вищого рівня, що дозволяє застосовувати різні владні важелі впливу на виконавців. Функції

місцевих державних адміністрацій щодо прийняття управлінських рішень закріплюються правовими нормами, що містяться в Законах України «Про місцеві державні адміністрації», «Про державну службу» та інших нормативних актах.

Особливість управлінських рішень, які приймають керівники місцевих державних адміністрацій, полягає в тому, що вони пов'язані з використанням державних бюджетних коштів, ось чому недостатньо обґрунтоване рішення тягне за собою невиправдані витрати, які негативно відбиваються на задоволенні потреб населення та можуть призвести до соціальних проблем.

Рішення місцевих державних адміністрацій відрізняються також неможливістю чіткого й однозначного визначення цілей у якомусь кількісному вимірі, як це роблять зазвичай комерційні організації. Ієрархічні відносини в місцевих держадміністраціях також зумовлюють певні обмеження в сфері прийняття й виконання управлінських рішень – перш за все, зменшення потенційного числа альтернатив у рішеннях, що приймаються. Проте гарантується їхнє інформаційне забезпечення та визначається міра відповідальності за виконання рішень. Обмеження певною мірою звужують свободу дій службовців, але не ліквідують її зовсім, оскільки практично у кожного службовця залишається простір особистісного вибору.

Поєднання формальних і неформальних складників механізму прийняття й виконання управлінських рішень створюють умови для їх обґрунтування. Але ефективне функціонування організації є скоріше припущенням, аніж реальністю. Насправді тенденції розвитку організації завжди модифікуються під впливом багатьох чинників, і дисфункційні наслідки ієрархічності прямо пропорційно залежать від кількості рівнів ієрархії. Модифікація зумовлюється також тим, що будь-яка діяльність проявляється в неформальних зв'язках, які мають власні системні характеристики. Тому науковці поділяють управлінські рішення на реальні та формальні. На практиці будь-яке рішення має прийматися в тому структурному підрозділі, де акумулюються найбільші масиви необхідної інформації, що забезпечується адміністративними методами. Але ця інформація має сприяти підготовці управлінських рішень і створювати умови, щоб вони корелювалися з іншими пов'язаними рішеннями, не су перечачи їм.

Дослідники вважають доцільним, щоб рішення аналізували й

затверджували на вищих рівнях організаційної ієрархії місцевих держадміністрацій. Проект рішення, розроблений спеціалістами відповідного структурного підрозділу адміністрації, стає більш раціональним, коли його у формі розпорядження затверджує голова місцевої адміністрації. На думку В.О. Величка, виправданою є одноособова форма роботи місцевих державних адміністрацій. Але й найвищі рівні ієрархії, як правило, не в змозі детально вивчати й оцінювати всі проекти рішень. Із збільшенням кількості та складності державних проблем зростає також обсяг роботи фахівців і технічного персоналу, виникає загроза, що на той час, коли проект рішення потрапить до керівника, останнє втратить свою актуальність.

Через ці обставини реальні рішення, розроблені на нижніх рівнях зумовлює єдність технології їх підготовки, прийняття та реалізації керівниками місцевих державних адміністрацій.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Чиркін А.С.

**Алієва А.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
2 курс, 3 група**

СТУДЕНТИ-УЧАСНИКИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН

Для досягнення високого рівня якості освітньої діяльності вищі навчальні заклади повинні чітко визначати у статутах особливості правового статусу усіх учасників освітнього процесу. Правовий статус розуміється як правове становище людини і громадянина, виражене в сукупності прав і обов'язків, що відображають його фактичне місце в системі соціальних цінностей, у взаємовідносинах з суспільством і державою.

Згідно із Законом України «Про вищу освіту»: студент – особа, зарахована до закладу вищої освіти з метою здобуття вищої освіти ступеня молодшого бакалавра, бакалавра чи магістра.

Статус студента базується, перш за все, на Конституції України,

Законах «Про освіту» та «Про вищу освіту». Відносини у процесі навчання можуть регулюватися постановами Кабінету міністрів України, наказами Міністерства освіти України, Указами Президента України, також внутрішніми нормативно-правовими актами навчального закладу, серед яких є його Статут.

Стаття 53 Конституції України зазначає, що держава забезпечує доступність і безоплатність, зокрема, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; її розвиток, а також надання державних стипендій та пільг учням і студентам.

Як учасник адміністративно-правових відносин студенти наділяються певним статусом, які складаються з прав та обов'язків. Так, відповідно до ст. 62 Закону «Про вищу освіту»: 1) усі студенти мають право на: вибір форми навчання під час вступу до закладу вищої освіти; безпечні і нешкідливі умови навчання, праці та побуту; трудову діяльність у позанавчальний час; 2) особи, які поєднують навчання з іншою діяльністю мають право на: додаткову оплачувану відпустку у зв'язку з навчанням за основним місцем роботи, скорочений робочий час та інші пільги, передбачені законодавством для таких осіб; 3) особи з особливими потребами мають право на: безоплатне забезпечення інформацією для навчання у доступних форматах з використанням технологій, що враховують обмеження життєдіяльності, зумовлені станом здоров'я (для осіб з особливими освітніми потребами); 4) право на користування: виробничою, культурно-освітньою, побутовою, оздоровчою базами закладу вищої освіти у порядку, передбаченому статутом закладу вищої освіти; гуртожитком та цілодобовим доступом до нього на строк навчання у порядку, встановленому законодавством; 5) право на участь: у науково-дослідних, дослідно-конструкторських роботах, конференціях, симпозіумах, виставках, конкурсах, представлення своїх робіт для публікації; у заходах з освітньої, наукової, науково-дослідної, спортивної, мистецької, громадської діяльності, що проводяться в Україні та за кордоном, у встановленому законодавством порядку і т.д.

Свої права студенти можуть захистити через органи студентського самоврядування. Відповідно до ст. 40 Закону України «Про вищу освіту», у закладах вищої освіти та їх структурних підрозділах діє студентське самоврядування, яке є невід'ємною частиною громадського самоврядування відповідних навчальних закладів.

Студентське самоврядування є правом і можливістю студентів (курсантів, крім курсантів-військовослужбовців) вирішувати питання навчання і побуту, захисту прав та інтересів студентів, а також брати участь в управлінні закладом вищої освіти. У своїй діяльності органи студентського самоврядування керуються законодавством, статутом закладу вищої освіти та положенням про студентське самоврядування закладу вищої освіти.

Статус студента підтверджує студентський квиток – електронний документ, що містить персональні дані про студента закладу вищої (фахової передвищої) освіти або учня закладу професійної (професійно-технічної) освіти. Він формується на підставі замовлення на створення квитків та виготовлення їх карток, що занесений за допомогою ІВС «ОСВІТА» до ЄДЕБО та частково відтворений на пластиковій картці встановленого зразка. Остання може бути використана для електронної ідентифікації особи, підтвердження права на пільгу та як платіжний інструмент. За пред'явленням студентського квитка студенти мають право: на проїзд у залізничному транспорті (становить 50% від вартості квитка), на проїзд у міському транспорті (зменшення вартості до 50%), на знижки у користуванні державними установами у сфері культури.

Статус студента є динамічним, в межах одного статусу він може поглиблюватися та удосконалюватися. В залежності від бажання особи розвиватися, з урахуванням її здатності набувати певних прав та виконувати обов'язки.

Так, статус студента може містити в собі також відповідні підстатуси, наприклад: 1) в залежності від форми навчання: денна (очна, вечірня), заочна (або дистанційна форма). Згідно із ст. 49 Закону України «Про вищу освіту»: навчання у закладах вищої освіти здійснюється за такими формами: 1) очна (денна, вечірня); 2) заочна (дистанційна); 2) в залежності від виду утримання (за рахунок коштів державного або місцевих бюджетів; або за рахунок фізичних та юридичних осіб). Так, відповідно до ч. 2 ст. 62 Закону «Про вищу освіту»: особи, які навчаються у закладах вищої освіти за денною формою навчання за рахунок коштів державного або місцевих бюджетів, мають право на отримання академічних та соціальних стипендій у встановленому законодавством порядку; ч. 3 ст. 62 цього Закону зазначає, що особи, які навчаються у закладах вищої освіти за

денною формою навчання, можуть отримувати інші стипендії, призначені фізичними (юридичними) особами; 3) в залежності від участі у спортивному русі – студент-спортсмен. Відповідно до положення про Центр студентського спорту вищих навчальних закладів, затвердженого Кабінетом Міністрів України, створюються центри студентського спорту вищих навчальних закладів. Згідно із ст. 14 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» центри студентського спорту вищих навчальних закладів – заклади фізичної культури і спорту, які забезпечують створення умов для поєднання навчання у вищому навчальному закладі та підготовки студентів, зокрема, до участі у чемпіонатах Європи та світу серед студентів з видів спорту, визнаних в Україні, Всесвітніх універсіадах. Також можна виділяти такі підстатуси студентів, як: студент-науковець, студент-учасник творчого гуртка, студент-бакалавр, студент-магістр, аспірант та багато інших.

З іншого боку, особи, які навчаються у закладах вищої освіти, зобов'язані: 1) дотримуватися: вимог законодавства, статуту та правил внутрішнього розпорядку закладу вищої освіти, академічної доброчесності, та досягати визначених для відповідного рівня вищої освіти результатів навчання; 2) виконувати: вимоги з охорони праці, техніки безпеки, виробничої санітарії, протипожежної безпеки, передбачені відповідними правилами та інструкціями; вимоги освітньої (наукової) програми (індивідуального) навчального плану. (ст. 63 Закону «Про вищу освіту»).

Отже, аналіз законодавства дозволяє зробити висновок про те, що держава приділяє значну увагу зміцненню соціального статусу студентів. Як зазначається в Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, сучасний ринок праці вимагає від випускника не лише глибоких теоретичних знань, а й здатності самостійно застосовувати їх у нестандартних, постійно змінюваних життєвих ситуаціях переходу від суспільства знань до суспільства життєво компетентних громадян. Тому держава у вигляді стипендій, іншого матеріального забезпечення допомагає студентам у сфері надання освітніх послуг, зміцнює соціальний статус таких осіб.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Червякова О.Б.

ПРИНЦИП РІВНОСТІ У ПРАВІ

Переоцінка цінностей, що відбувається як у нашій країні, так і в інших державах орієнтує право держав на встановлення єдиних загальнолюдських принципів і стандартів. Це робиться із метою забезпечення однакового становища і захисту всіх осіб, задля уникнення правової дискримінації. Для реалізації поставленої мети у праві використовується принцип рівності.

Принцип рівності є фундаментальним принципом конституційно-правового статусу людини і громадянина, який реалізується у праві через рівність правового становища всіх осіб перед законом і судом, наявність рівних загальносуспільних прав і обов'язків незалежно від національної, статевої, релігійної належності, походження, місця проживання, посадового стану та інших обставин.

Важливий аспект даної проблеми полягає передусім у тому, що правильне розуміння і тлумачення рівності є необхідною вимогою з'ясування і вирішення багатьох практичних питань, зокрема, шляхів розбудови демократичної, правової та соціальної держави, метою якої є забезпечення однакових умов для реалізації і захисту прав людини, гарантованих на конституційному рівні.

Конституція України зазначає вихідні положення, які забороняють встановлення обмежень чи переваг особам з огляду на їх будь-які ознаки чи властивості. З цього слідує принцип рівності, який ґрунтується на ідеї рівного ставлення до усіх, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Відтак, до суб'єктів права не можуть бути застосовані обмеження чи переваги з огляду на їх певні властивості чи ознаки. З цього слідує, що принцип рівності традиційно розглядають як конституційну вимогу і важливу умову існування правової держави. Проте конкретний зміст принципу рівності був, й дотепер залишається предметом наукових дискусій. Так, автори Оксфордського політичного словника вважають,

що ця нормативна вимога включає в себе чотири основні аспекти, які не є незалежними, однак суттєво відрізняються один від одного:

- рівна повага у межах певної схеми процесу ухвалення постанов (норм права) – вимога виявляти рівну повагу до думки кожного;
- об'єктивне ставлення – вимога однакового розгляду однакових випадків («до однакового слід ставитись однаково, і навпаки»);
- рівність розподілу (благ, ресурсів, прав і обов'язків) – вимога отримання кожним рівної частки певного блага;
- рівність результату – вимога, згідно з якою індивіди після процедури розподілу мають бути *de facto* на рівних умовах.

Через таку складність загальної концепції рівності, постають труднощі у реалізації даного принципу у сфері правового регулювання суспільних відносин.

У юридичній літературі спостерігається значна увага науковців, філософів та мислителів до проблеми змісту принципу рівності. Через це сформувалося чимало підходів у правовій літературі щодо його визначення, зокрема починаючи від Аристотеля, Т. Гоббса, Дж. Локка, І. Канта, й до сьогодні.

У наш час можна виокремити два суттєві аспекти принципу рівності, до яких належать рівність можливостей і рівність результатів. Рівність можливостей полягає в тому, що всі позиції у суспільстві повинні досягатися в результаті конкурентного відбору на основі освітніх (кваліфікаційних) досягнень і особистого таланту. У свою чергу, рівність результатів виходить із того, що суспільство і держава повинні гарантувати рівний розподіл ресурсів, незалежно від умов, в яких знаходиться конкретна особа чи група осіб.

Таким чином, у сучасній літературі визначають декілька основних напрямів досягнення рівності: забезпечення рівних можливостей і забезпечення рівних результатів.

Рівність можливостей полягає у тому, що кожному індивіду повинні бути гарантовані однакові права і можливості.

Рівність результатів – це ідея, згідно з якою суспільство і держава повинні гарантувати рівне розподілення доходів, робочих місць, контрактів і матеріальних винагород, незалежно від чийось життєвих умов, тобто має бути забезпечений перерозподіл соціальних благ, у тому числі, зокрема, запровадження так званої позитивної дискримінації. Цей вид рівності можливий лише за умови обмеження

вільної конкуренції, що лежить в основі рівності можливостей.

Формальна рівності можливостей реалізується у праві завдяки чотирьом пов'язаним між собою, але різним, загальним принципам: принципу рівності перед законом; принципу рівності перед судом; принципу рівності прав і свобод людини і громадянина; принципу рівності обов'язків людини і громадянина. Водночас, ідея фактичної рівності можливостей реалізується у праві за допомогою принципів диференціації правового регулювання та позитивної дискримінації.

Не менш важливого значення для реалізації правової рівності набуває принцип недискримінації, який ґрунтується на ідеї однакового ставлення до осіб, незалежно від їх раси, статі, національності, етнічного походження, релігії, віку, фізичних вад чи сексуальної орієнтації тощо. Цей принцип є загальновизнаним і засадничим для правових систем багатьох демократичних країн, в тому числі й для права України.

У цьому контексті неабиякого значення набуває практика Конституційного Суду України щодо боротьби з дискримінацією. Так, він сформулював низку правових положень, які визначають місце принципу недискримінації у правовій системі. Серед них найголовніше місце посідає визнання рівності та недопустимості дискримінації особи не тільки конституційними принципами національної правової системи України, а й фундаментальними цінностями світового співтовариств.

Отже, враховуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що принцип рівності є не тільки однією із основних вимог встановлення загальновизнаної справедливості, а й головною засадою розбудови сучасної демократичної, правової держави, що керується у своїй діяльності принципом верховенства права.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри теорії і філософії права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Трихліб К.О.

**Андренко В.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
2 курс, 4 група**

ІНСТИТУТ ОМБУДСМЕНА: УКРАЇНА І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Україна, застосовуючи міжнародно-правові стандарти, активно і послідовно розбудовує національну систему захисту прав і свобод людини. Інститут Омбудсмена давно став невід'ємною частиною механізму захисту демократії в розвинутих державах. Вперше він з'явився у скандинавських країнах, як протипага необмеженій владі короля, далі швидко здобув визнання і поширення в усьому світі. І хоча минуло майже 200 років від дня створення у Швеції інституту Омбудсмена, головне завдання народного правозахисника залишилося незмінним – здійснювати контроль за дотриманням державними органами прав та свобод людини і громадянина, а також ефективно захищати ці права у разі їх порушення.

В Україні посада омбудсмена, або Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (далі – Уповноважений) з'явилась у 1998 році. Діяльність Омбудсмена передбачено Конституцією України, законом України «Про уповноваженого Верховної ради з прав людини», законом України «Про регламент Верховної Ради України». Характерною особливістю інституту омбудсмена є те, що в різних країнах він має різну назву – в Польщі – речник громадянських прав, у Франції – посередник, в Литві – контролер сейму. Однак спільною ознакою, яка їх об'єднує є певні вимоги, які висуваються до кандидатів на посаду омбудсмена. Відповідно до ч. 2 ст. 5 ЗУ «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» в Україні, Уповноваженим може бути громадянин України, який на день обрання досяг 40 років, володіє державною мовою, має високі моральні якості, досвід правозахисної діяльності та протягом останніх п'яти років проживає в Україні. В більшості країн є особлива вимога – омбудсмен не повинен обіймати політичну посаду. Кожна країна визначає різний строк повноважень Уповноваженого. Так, в Україні Уповноважений призначається на посаду на 5 років, в Англії, Уельсі, Північній Ірландії омбудсмен призначається безстроково, в Данії – на 4 роки, у Фінляндії

– на 3 роки. Окрім строку перебування омбудсмена на посаді, (виключення складають країни, в яких омбудсмен призначається на посаду безстроково) діє обмеження стосовно кількості термінів (каденцій) такого перебування.

В Україні, як і в більшості країн, посада омбудсмена одноосібна, проте є країни в яких роль Уповноваженого виконує спеціально створений колегіальний орган. Важливою відмінністю цього інституту в Україні від інших зарубіжних країн є те, що є різні види цього інституту. Наприклад, в Німеччині є посада військового омбудсмена. Також в багатьох країнах діє ієрархічна система, тобто на різних рівнях (національному, регіональному, місцевому) діє окрема особа, яка виконує обов'язки правозахисника на своїй ланці. В Україні одним з видів посади омбудсмена можна вважати Уповноваженого Президента з прав дитини. Хоча вони мають багато відмінностей, однак в них спільна мета – здійснювати контроль за дотриманням державними органами прав та свобод людини і громадянина, а також ефективно захищати ці права у разі їх порушення. Для забезпечення діяльності омбудсмена в кожній країні діє певна інституція. В Україні це секретаріат Уповноваженого, який складається з керівника секретаріату, його заступника та першого помічника Уповноваженого, а також з консультативної ради, яка створюється при Уповноваженому з метою надання консультаційної підтримки, проведення наукових досліджень, а також вивчення пропозицій щодо поліпшення стану захисту прав і свобод людини і громадянина (яка може діяти і на громадських засадах) із осіб, що мають досвід роботи в галузі захисту прав і свобод людини і громадянина. Інститут омбудсмена в Україні хоч і не новостворений, але ще не працює на такому рівні, як в інших демократичних державах. Статус «наймолодшого» омбудсмена має Сербія, в якій цей інститут з'явився в 2007 році, після того, як вона отримала статус кандидата на вступ до ЄС.

Наступною особливістю Уповноваженого в Україні є те, що він здійснює парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина, що є поширеним для більшості держав.

Однак, на нашу думку, в Україні роль Уповноваженого є незначною, оскільки залишається достатньо велика кількість порушень прав людини і громадянина з боку державних органів. І хоча на

законодавчому рівні закріплена вся повнота повноважень Уповноваженого, але більшість з них використовуються вкрай рідко і давно вже перестали бути дієвими у відновленні порушених прав людини і громадянина.

Потрібно зазначити, що для розвитку України як правової держави, а нашого суспільства – як демократичного, права людини повинні бути пріоритетними, набути вищої цінності, виступати обмеженням всевладності держави не лише юридично, а й фактично.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Чиркін А.С.

**Бабенко Т.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,
2 курс, 4 група**

ПИТАННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ТА ПОЛІТИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Конституція України як вищий нормативно-правовий акт держави потребує встановлення гарантій реалізації та захисту прав, встановлених в Основному Законі. У сфері конституційно-правових відносин роль забезпечення виконує саме конституційно-правова відповідальність, як самостійний вид юридичної відповідальності, який має власний механізм впливу з визначеним колом суб'єктів. Особливість такого механізму полягає у примусовому характері реалізації відповідних санкцій, як негативна реакція з боку держави на конституційний делікт.

Зміст конституційно-правової відповідальності розкривається через її ознаки: загальні як для виду юридичної відповідальності і спеціальні як для специфічного виду. Підставою відповідальності є вчинення правопорушення, наслідком вчинення якого є застосування встановлених санкцій. Основним призначенням виступає правова охорона Конституції України.

Політична відповідальність ж відрізняється від конституційної, в першу чергу, тим, що постає як відповідальність за неналежне здійснення державної влади, державне управління в цілому або просто

зумовлена політичним рішенням уповноваженого органу, тоді як конституційна полягає у реалізації негативних санкцій за порушення визначених законом норм поведінки та діяльності. Також, якщо поділяти суб'єкти на загальні та спеціальні, спираючись на їх правовий статус, то політична відповідальність містить як загальні, так і спеціальні, а саме суб'єктів політики. Коло ж конституційно-правової відповідальності охоплює спеціальні суб'єкти, які мають відповідний конституційний статус (наділені владними повноваженнями) та вчинили конституційний делікт, тобто є значно вужчою за суб'єктною ознакою.

Аналізуючи працю доктора юридичних наук, професора Бисаги Ю.М., варто зробити висновок, що інколи однієї деліктної підстави замало для проведення чіткої межі між політичною та конституційно-правовою відповідальністю. В такому разі необхідне виокремлення допоміжного критерію, оскільки нерідко одні й ті ж заходи конституційного процесу можуть використовуватися і як санкції конституційно-правової відповідальності, і в якості заходів відповідальності політичної.

Також, якщо розглядати розмежування через призму нормативних баз, то політична відповідальність базується на більшій кількості нормативно-правових актів, тоді як конституційно-правова – на конституційних нормах.

Сутністю політичної відповідальності є відповідальність уповноважених органів державної влади і посадових осіб за невідповідність їх діяльності мандату довіри, суб'єктами ж при цьому виступають ті носії влади й управління, які справді визначають зміст державно-управлінських рішень і відповідної діяльності.

Конституцією України передбачено, що серед найвищих державних органів і посадових осіб конституційно-правова відповідальність поширюється лише на Президента України, Кабінет Міністрів України, Верховну Раду України і народних депутатів. Для наглядного розмежування конституційно-правової та політичної відповідальності, можна розглянути процедуру імпідменту Президента України та процедуру відставки Кабінету Міністрів України, які досліджувалась Мохончуком Б.С. та Муртішевою А.О.

Під процедурою імпідменту слід вважати спеціальну процедуру притягнення до конституційної правової відповідальності посадових

осіб держави за невиконання покладених на них обов'язків або за порушення норм конституції чи законів країни. Процедура імпичменту президента є видом саме конституційно-правової відповідальності, а не політичної, оскільки: підставою притягнення є порушення норм Конституції України, а саме вчинення Президентом України державної зради або іншого злочину, тоді як підстава політичної відповідальності – неналежна реалізація владних повноважень або політичне рішення уповноваженого органу; щодо суб'єктного критерію, то політична відповідальність охоплює більш широке коло суб'єктів, тоді як конституційно-правова – конкретних спеціальних суб'єктів. Як приклад, учасниками процедури імпичменту є Конституційний Суд України, Верховний Суд та Верховна Рада України.

Щодо процедури відставки Кабінету Міністрів України, то як зазначено у рішенні Конституційного Суду України від 07.05.2002 № 8-рп/2002 (справа щодо підвідомчості актів про призначення або звільнення посадових осіб): «Відставка Кабінету Міністрів України може бути наслідком політичної відповідальності як результату прийняття Верховною Радою України резолюції недовіри Кабінету Міністрів України, яка не має ознак юридичної відповідальності. Для останньої характерним є порушення юридичних норм, без чого неможлива реалізація санкції правової норми».

Досліджуючи політико-правові процеси останнього часу, варто відмітити, що питання конституційно-правової і політичної відповідальності органів державної влади набуває все більшої гостроти (так, дискусії викликали дострокове припинення повноважень всього складу Центральної виборчої комісії 13 вересня 2019 року), адже, хоча законодавством передбачені гарантії і шляхи притягнення до відповідальності, та все ж процедури мають досить розмитий регламент. На нашу думку органи, діяльність яких повинна будуватись на жорстких умовах політичної нейтральності та незаангажованості, повинні підлягати конституційно-правовій відповідальності. Підстави та процедура притягнення їх до зазначеного виду юридичної відповідальності повинні бути чітко регламентовані, що виступатиме гарантією захисту від кон'юнктурних політичних рішень.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Мохончук Б.С.

**Бутиліна К.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,
2 курс, 4 група**

ЗНАЧЕННЯ МІСЦЕВИХ РЕФЕРЕНДУМІВ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Для демократичних держав референдум є основним способом забезпечення народовладдя й безпосередньої участі громадян в управлінні державними й місцевими справами. Місцевий референдум – форма безпосередньої демократії, через яку територіальні громади, шляхом голосування, вирішують найважливіші питання місцевого значення. Основні засади, щодо місцевого референдуму висвітлені у Конституції України, законах України “Про центральну виборчу комісію”, “Про місцеве самоврядування в Україні”, “Про державний реєстр виборців”. Окрім того, основні принципи, на яких базується інститут місцевого референдуму, закріплені у міжнародних нормативно-правових актах, зокрема, у Європейській хартії місцевого самоврядування від 15 жовтня 1985 року та у Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи “Про участь громадян у місцевому публічному житті” від 2001 року.

Раніше, відповідно до законодавства України, місцевий референдум призначався місцевими Радами народних депутатів, з метою вирішення питань місцевого значення в інтересах територіальної спільноти. Зокрема, до таких питань належали: питання зміни назви населених пунктів, благоустрою населених пунктів, адміністративно-територіального устрою. Виключно на місцевому референдумі вирішувалися питання про добровільне об’єднання територіальних громад сусідніх сіл в одну територіальну громаду і вихід із її складу, про реорганізацію або ліквідацію комунальних дошкільних навчальних закладів, а також тих, що створені колишніми сільськогосподарськими колективами й державними господарствами.

Вагомість місцевого референдуму полягає в тому, що рішення, прийняті ним є обов’язковими до виконання і мають найвищу юридичну силу на відповідній місцевості. На думку науковців Національного інституту стратегічних досліджень, які у своїй

аналітичній доповіді “Законодавче врегулювання інституту місцевого референдуму в Україні”, найбільш універсальною формою безпосередньої демократії є інститут референдуму, зокрема, його різновид – місцевий референдум.

Незважаючи на велику значущість місцевого референдуму в законодавстві України утворилася невизначеність та неврегульованість законодавчого забезпечення права громадян на проведення місцевого референдуму. До Верховної Ради України Кабінетом Міністрів України було подано проект ЗУ “Про місцевий референдум” від 03.09.2010 № 7082, який не був прийнятий. Прийняття Закону України “Про місцевий референдум” дозволить створити механізм забезпечення реалізації громадянами України такої форми безпосередньої демократії як місцевий референдум, створить належні можливості для реалізації рішень, прийнятих на місцевому референдумі, а також сприятиме подальшому розвитку громадянського суспільства в Україні.

Крім того, реалізація Закону позитивно вплине на розвиток адміністративно-територіальних одиниць, зокрема, сприятиме зростанню соціальної активності кожного жителя, залучення населення до самоврядного процесу, а відтак становленню повноцінного місцевого самоврядування у адміністративно-територіальних одиницях.

Отже, однією із пріоритетних формою місцевої демократії на муніципальному рівні мають бути місцеві референдуми. У суспільно-політичне життя України вони були запроваджені порівняно недавно, тому для їх ефективного здійснення потребують реформування. Необхідно зміцнювати законодавчу базу з цього питання, вивчати можливості застосування в Україні досвіду інших країн. Тож для того щоб цей інститут став реальним засобом вирішення територіальними громадами справ місцевого значення знадобиться велика кількість часу, та діяльність по вдосконаленню інституту місцевого референдуму як теоретиків, так і практиків.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Фролов О.О.

**Zhytynskiy O.,
Yaroslav Mudryi National Law University,
first-year student of International Law Faculty**

THE FEATURES OF LEGAL AND POLITICAL SYSTEM OF THE REPUBLIC OF POLAND

The Republic of Poland (endonym: Rzeczpospolita Polska) is a unitary semi-presidential constitutional republic, which currently has 16 voivodeships. They consist of powiats, while powiats consist of gminas.

The Polish legal system is based on continental law. For centuries, it was forming under the influence of German, Roman, French, Austrian, Russian and Soviet law. In the modern period, the Polish legal system is improving and harmonizing with the system of law of the European Union.

The sources of compulsory law of the Republic of Poland are Constitution, laws, ratified international treaties, orders as well as local law acts. Such sources of law as custom, precedent and doctrine are causing a lot of discussion in Polish legal science. Public and private laws in Poland are divided into various areas, including, for example, civil law, copyright law, administrative law, constitutional law, criminal law, family law, labour law, media law, etc.

The Constitution of Poland is the supreme law of this state. It was adopted by the National Assembly of Poland in 1997 and approved by a national referendum. The Republic of Poland, according to the second article of its Constitution, is a democratic state of law, implementing the principles of social justice.

The political system of Poland is based on the separation and balance of legislative, executive and judicial power. Legislative power is made up of the Sejm (lower house) and the Senate (upper house). Executive power is exercised by the President and the Council of Ministers, while judicial power is exercised by courts and tribunals. Deputies of the Sejm, senators, the President, the Council of Ministers and citizens of Poland (at least 100 thousand) have the right of legislative initiative.

So, there is a bicameral parliament in Poland, called the National Assembly (Zgromadzenie Narodowe Polski). The Sejm considers laws within three readings. The law is adopted by a simple majority if at least half of the deputies are present. Then the law is sent to the Senate, which, subject to an absolute majority of votes, can adopt it as amended, without

amendments or not adopt it. Besides, the Senate veto on laws can be rejected by an absolute majority of the deputies of the Sejm. Then the law is sent for signature to the president of the Republic.

The Sejm consists of 460 deputies and controls the activities of the Council of Ministers within the limits, written in the Constitution and laws. The passage barrier for parties is 5 % and for coalitions is 8 % (exception – ethnic-minority parties). The Senate consists of 100 senators and does not play an important role in controlling the executive branch. Parliamentary elections occur simultaneously to the Sejm and the Senate and, in contrast to Ukraine, are held every four years.

The President of the Republic of Poland is the head of the state and the supreme commander of the Armed Forces. He may order a national referendum on important issues (for example, on Poland's accession to the European Union). In addition, the President orders the elections to the Sejm and the Senate, and can also dissolve the parliament under certain conditions. The President has a free choice in the appointment of the Prime minister. He signs the law within 21 days from the date of its submission and orders its official publication. Before signing the law, the President has the right to apply to the Constitutional Tribunal on its compliance with the Constitution. Instead of appealing to the Constitutional Tribunal, he can veto the law. Although, this veto may be overridden by a majority of three fifths in the Sejm. Then, the President is obligated to sign the law within 7 days. The President of Poland is elected directly by the people to serve for five years.

The Council of Ministers (Rada Ministrów) is the collective executive decision-making body of the Polish government. It consists of the Prime Minister (Prezes Rady Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej), the Vice prime minister and other ministers. Its members are usually chosen from the major party or coalition in the Sejm. The government is formally announced by the President and must pass a motion of confidence in the Sejm within two weeks.

The judicial branch plays a minor role in politics and consists of courts and tribunals. Polish courts include the Supreme Court (Sąd Najwyższy), courts of general jurisdiction, administrative courts (including the Supreme Administrative Court) and military courts. Court judges in Poland are nominated by the National Council of the Judiciary (Krajowa Rada Sądownictwa) and are appointed for life by the President of the Republic of Poland.

The Constitution of Poland also mentions the Constitutional Tribunal (Trybunał Konstytucyjny) and the State Tribunal (Trybunał Stanu). State tribunal examines cases concerning the infringement of the Constitution and laws or crimes committed by the President, the Prime minister, members of the government, members of the National Broadcasting Council, the President of the National Bank of Poland, heads of central administrative offices, etc.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри теорії і філософії права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Трихліб К.О.

**Баран Є.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Слідчо-криміналістичний інститут, 2 курс, 3 група**

ГЕНДЕРНІ КВОТИ У ПАРЛАМЕНТІ ЯК ГАРАНТІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ РІВНОСТІ

Гендерне квотування є втіленням справжньої політики рівності та справедливості, пошуку критерію гендерного прогресу, а водночас – політична форма можливостей реалізації конституційного права рівності чоловіків і жінок, що має на меті забезпечити подолання гендерного дисбалансу.

На міжнародному рівні в різноманітних звітах питання доступу жінок до ресурсів та влади є важливим критерієм рівних можливостей та економічного добробуту суспільства. У щорічному Звіті з людського розвитку Програми розвитку ООН (UNDP Human Development Report) один із індексів – Gender Equality Index – присвячено питанню гендерної рівності. У щорічному Звіті з глобального гендерного розриву (Global Gender Gap Index), що готується Світовим економічним форумом (World Economic Forum), одна з чотирьох важливих сфер нерівності між чоловіками та жінками поряд з економічною участю, рівнем освіти та сферою здоров'я стосується саме політичного представництва. Важливо додати, що загалом найгіршою є ситуація із політичною складовою участі жінок, адже гендерний розрив (gender gap) у цій сфері, станом на січень 2019 року, загалом у світі покритий лише на 77,1 %.

Але не може не привернути увагу той факт, що найбільш успішним

стосовно залучення жінок до політики є регіон Європейського Союзу (далі – ЄС). У країнах ЄС жінки посідають у середньому 28,6% місць у парламентах, що більш ніж удвічі перевищує число жінок у Верховній Раді України – лише 20,28%.

Комісія ООН по становищу жіноцтва відмічає, що представництво жінок на рівні 30 % слід розглядати як мінімальну частку посад директивного характеру на національному щабелі, яке дозволяє жінкам здійснювати суттєвий вплив на політику і процес прийняття рішень. Це є спосіб забезпечення представництва жіночого сегменту суспільства у парламенті. Virізнюються «жорсткі» і «м'які» типи квотування. У першому варіанті – норма представництва жінок (в процентах або числах) чітко фіксується в законодавстві (конституції, законах про вибори, політичних партіях, державній службі тощо); у другому – законодавчо оговорюється забезпечення умов для рівної участі жінок і чоловіків в конкурсах на виборні чи вакантні посадові місця.

Український жіночий фонд у своєму дослідженні «Участь жінок у політиці та процесі прийняття рішень в Україні. Стратегії впливу» рекомендує запровадити гендерні квоти у національне законодавство і передбачають позитивні наслідки та більш рівноцінне представництво суспільних інтересів в українській політиці. Запровадження квот може бути перевіреном, швидко дієвим тимчасовим методом для досягнення гендерного балансу в політиці. Після того, як ситуація виправиться і позитивні результати буде закріплено, квоти можна буде скасувати.

В Україні вперше гендерні квоти були законодавчо закріплені у Законі України «Про місцеві вибори»: «Представництво осіб однієї статі у виборчих списках кандидатів у депутати місцевих рад у багатомандатних виборчих округах має становити не менше 30% загальної кількості кандидатів у виборчому списку». Проте, закріплюючи таку гарантію, Закон не передбачив жодних санкцій за її недотримання. Внаслідок чого, революційна новела не спрацювала та залишилися декларатією.

11 липня 2019 року Верховна Рада України прийняла Виборчий кодекс, у якому передбачені гендерні квоти: «При формуванні виборчих списків кандидатів організація партії повинна забезпечити у кожній п'ятірці (місцях з першого по п'яте, з шостого по десяте і т. д.) кожного виборчого списку кандидатів присутність як чоловіків, так і жінок (не менше двох кандидатів кожної статі)».

На сьогодні, внаслідок накладеного вето щодо Виборчого кодексу, незакріплення в чинному законодавстві дієвих гендерних квот може призвести до того, що інтереси значної частини виборців не будуть представлені. Законодавець повинен продемонструвати свою готовність до змін та перейти до формування органів державної влади на паритетних засадах.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Романюк П.В.

**Білоус І.А.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки юридичних кадрів для СБУ,
2 курс, 2 група**

ПРИНЦИП СТРИМУВАННЯ І ПРОТИВАГ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕМОКРАТИЧНОГО ХАРАКТЕРУ ВЛАДИ

Теорія та практика побудови державного ладу України базується на основах демократії, верховенстві права, рівності, гуманізму та ін. Тому основним завданням держави є створення умов та приписів, які зможуть створювати умови для подальшого розквіту демократичного ладу в державі. Для запобігання концентрації політичного впливу лише в одній із гілок влади, може використовуватись принцип стримування і противаг.

Система «стримування і противаг» є основною демократичного політичного режиму. Саме вона забезпечує демократичний, правовий характер держави та ефективність її функціонування. В різних країнах має свої особливості, залишаючи при цьому незмінним головний принцип: на будь-яку спробу будь-якої гілки влади перебрати на себе функції та повноваження іншої гілки остання має законодавчо закріплені механізми протидії. В Україні даний принцип втілений у формі поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову. Медведчук В.В. визначає, що принцип поділу влад – це модель побудови державного апарату, відповідно до якої влада повинна бути розподілена між законодавчими, виконавчими та судовими органами. Причому кожна влада, стосовно до інших – самостійна і незалежна, що

унеможливило узурпацію всієї влади в державі певною особою чи окремим органом. Отже, головна ідея такого поділу полягає в запобіганні існуванню державної структури, яка могла б зосередити надзвичайні повноваження, котрі мають належати до різних гілок влади, запобігати створенню передумов для безконтрольного здійснення або зловживання владними повноваженнями.

Розглядаючи даний принцип на прикладі України можна виділити саме такі характерні риси: обрання президента та парламенту на загальних виборах; право президента розпустити парламент; широке коло спільних повноважень президента та парламенту країни, передусім установчих (формування уряду, судової гілки влади), контрольних (подвійна відповідальність уряду – і перед президентом, і перед парламентом); вкрай обмежені можливості відправити президента країни у відставку (досить складна процедура імпичменту); право відкладального вето президента країни; контрастигування актів президента країни главою уряду або профільним міністром;

Практика реалізації системи стримувань і противаг засвідчує факт залежності механізму контролю і балансу не тільки від юридично закріплених у конституціях та інших правових актах елементів даного механізму, а від чинників неюридичного характеру, до яких слід віднести характер та особливості політичної системи, рівень правосвідомості громадян, стан економічної системи держави та інші чинники. Підтвердженням даного факту є слова Моріса Дюверже: “реальний поділ влад є... результатом взаємодії партійної системи і конституційних норм”.

Отже, світовий досвід підтверджує, що надійним засобом усунення негативних явищ, котрі виникають під час організації та функціонування державної влади, є система стримувань і противаг, за допомогою якої взаємодіють різні гілки влади у процесі вирішення ними загальнодержавних питань. Конституція України також закріпила найзагальніші теоретичні положення, на котрих ґрунтується механізм стримувань і противаг. Водночас перманентне загострення парламентсько-урядової кризи впродовж років незалежності, що на сучасному етапі переросла у системну політичну кризу, засвідчує, що дієвий механізм функціонування згаданої системи не сформовано.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Фролов О.О.

**Блинова Д.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
1 курс, 10 група**

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПРАВОВИХ НОРМ У РУСЬКІЙ ТА САЛІЧНІЙ ПРАВДАХ

Порівняльна історія права тісно пов'язана з суспільним життям людини, тому, можна зробити висновок, що наука про право відіграє велику роль і сьогодні. Вона бере свої витoki з давніх літ і розвивається поступово шляхом введення нових і вдосконалення старих норм. Загалом, кожна держава розвивається по різному, на розвиток правових норм впливала неабияка кількість факторів. Проте в певних аспектах можна простежити деяку схожість, незважаючи на те, що вони розташовані на різних кінцях континенту. Можна припустити, що ця схожість викликана часом та є невід'ємним етапом формування держави.

Джерелом права у франків були постанови франкських королів законодавчого змісту та казуїстичного характеру. Салічна правда, як збірник записів звичаєвого права, не має систематичного викладу норм, які повністю б охоплювали суспільне життя населення. На відміну від франків, джерелом права в Київській Русі була «Руська правда», яка складалася вже не із звичаїв та постанов, а із кодексів та статей.

Одним із найважливіших питань була безпека особистості. Саме тому в одній з перших статей закону Руської правди вказано: «Хто вб'є людину, тому родичі вбитого мстяться за смерть смертю». В такому разі, якщо в убитого не знайдуть месників, то з убивці до скарбниці збивають грошову суму у таких розмірах: за голову боярина князівського або громадянина іменитого, або наближеного до князівського двору – 80 гривен; за князівського отрока, повара, конюха, купця, тобто за будь яку вільну людину – 40 гривен, тобто одну виру; за вбивство дружини – 20 гривен, тобто пів вири; за вбивство сільського старости, ремісника – 12 гривен; за холопа боярського і людського - 5 гривен; за раба - 6 гривен і понад те до скарбниці 12 гривен данини або пені. Слід зазначити, що 1 гривня на той час розцінювалася достатньо пристойно: так за 1 гривню можна було купити 20 баранів або одного

робочого вола.

Покарання та кримінальна відповідальність за варварським правом переслідувало подвійну мету:

- заслуговувати прощення за провину злочинця для того, щоб задовольнити родичів потерпілого (щоб передбачити та запобігти кровну помсту);
- охоронити додержання «королівського миру», тобто встановленого і визнаного владою суспільного порядку.

Більш того, вагомий внесок зробило і відшкодування образи або завданої шкоди. Серед видів стягнення виділялися штрафи, смертна кара, тілесні покарання. Як було зазначено раніше, кровна помста і вигнання з общини при первіснообщинному ладі видозмінюється на низку штрафів. Відповідно до Салічної правди вільний франк за вбивство сплачував так званий штраф родичам загиблого – вергельд. Штраф також залежав від того, хто був убитий і хто саме вбив. За холопа і раба відповідальність ніс господар, а саме: він міг або погасити штраф, або викрити вбивцю. Залежно від соціального і правового статусу, від статі і віку злочинця і постраждалого встановлюється розмір штрафу. Смертна кара і тілесні покарання застосовувалися, як правило, стосовно рабів. Потребує більш детального обговорення надмірна тяжкість матеріального покарання. Найнижчий штраф за крадіжку складав 3 соліди, а за вбивство – 200 солідів. Якщо мати на увазі те, що вартість бика становила 2 соліди, а корови – 3 соліди, то ці стягування були дуже обтяжливі. Салічний кодекс виокремлює такі форми вини: умисне і необережне посягання, підбурювання, співучасть, обставини, які посилюють або пом'якшують вину. Необережність вважалася пом'якшуючою обставиною і передбачала просте компенсування збитків. Наявність злого умислу, навпаки, примножувала вину. У кримінальних законах Руської правди враховувалися й умови, які стали причиною скоєння вбивства або замаху на нього, із завданням погроз або травм.

Можна зробити висновок, що збірки законів започаткували фундамент для вдосконалення і розвитку письмового права надалі.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри історії держави і права України та зарубіжних країн Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Григоренко Д.А.

Божко М.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
2 курс, 1 група

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ Й ДІЯЛЬНОСТІ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

На сьогодні існують актуальні питання організації й діяльності Верховної Ради України. Часте внесення змін і доповнень до законів після їх введення в дію, велика кількість законодавчих актів, які відхиляються Президентом України та Верховною Радою, критичне ставлення до багатьох прийнятих законів із боку суспільства зумовлюють необхідність в організації ефективної, законодавчо унормованої та науково обґрунтованої роботи Верховної Ради України. Також є необхідним створення такого механізму її внутрішньо-управлінської діяльності, результатом якого буде спланована, скоординована й відповідальна взаємодія всіх структурних ланок.

Діяльність Верховної Ради України можна розглядати як різновид державного управління, яке має забезпечувати взаємодію апаратів та структурних підрозділів Верховної Ради України, їх керівників та народних депутатів як єдиного цілого з метою забезпечення виконання норм законодавства України.

Варто зазначити, що досі не вироблено оптимальної системи законодавчої діяльності Верховної Ради України. Оскільки серед функцій Верховної Ради України важливе місце займає саме законодавча, то виявлення недоліків та визначення перспективних напрямів її здійснення є нині актуальним. Аналізуючи стан законодавства, можна сказати, що для нього характерні нестабільність і внутрішня суперечливість законодавчих актів, окремих їх норм щодо врегулювання певних суспільних відносин, недостатня наукова обґрунтованість частини законодавчих актів, їх декларативність, несформованість механізму реалізації тощо. Окрім того, рік-у-рік збільшується кількість законодавчих ініціатив, внесених на розгляд Верховної Ради України, половину з яких парламент не встигає розглянути, чим порушує конституційне право суб'єктів законодавчої ініціативи.

Щоб законодавство було дієвим, необхідно, щоб воно відповідало основній меті – вирішувало економічні, соціальні, політичні та інші завдання, визначені Конституцією України, відповідало сучасним вимогам, дійсності та ефективно працювало. Для цього можна визначити пріоритетні напрями законодавчої діяльності Верховної Ради України, зокрема, прийняття конституційних законів, що стосуються удосконалення всіх гілок державної влади і місцевого самоврядування, реформування системи правоохоронних органів; законів у соціальній сфері; законів екологічного спрямування, що забезпечують правовий режим використання природних ресурсів; ратифікація міжнародних договорів та приведення українського законодавства у відповідність до загальновизнаних норм міжнародного права, європейських конвенцій тощо.

Іншими поширеними видами порушення правил роботи Верховної Ради України є систематичне голосування народних депутатів картками відсутніх колег та пошкодження парламентського обладнання. Механізми боротьби з порушеннями норм депутатської етики під час роботи в сесійній залі визначені Регламентом Верховної Ради України. Але механізмів покарання за порушення вимог, що стосуються депутатської дисципліни, не передбачається, як і відшкодування депутатами пошкодженого державного майна.

Безумовно, питання правопорядку та депутатської дисципліни у Верховній Раді України також потребує вирішення. На сьогодні спостерігається домінування фракційної дисципліни над дисципліною парламентською і домінування фракційних інтересів чи навіть одноосібних інтересів лідерів парламентських фракцій. Це слід розглядати як одне з основних джерел недоліків у роботі законодавчого органу країни, що виникає, зокрема, внаслідок фізичного блокування пленарної роботи Верховної Ради, що нерідко спостерігається.

Необхідно зазначити, що домінування фракційної, або коаліційної, дисципліни над дисципліною парламентською, що має місце в Україні, відсутнє в розвинутих демократичних країнах. У першу чергу це свідчить про існування в цих країнах певної політичної культури. Саме тому використання зарубіжного досвіду має стати невід'ємною частиною нововведень пов'язаних із організацією діяльності Верховної Ради України.

Отже, можна зазначити, що парламент – це той майданчик

обговорень, де в результаті вироблення спільних позицій і досягнення консенсусу народжується закон, що відповідає суспільному благу.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Чиркін А.С.

**Бондаренко Є.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,
2 курс, 1 група**

ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУТУ КОНСТИТУЦІЙНОЇ СКАРГИ З УРАХУВАННЯМ ДОСВІДУ ПОЛЬЩІ ТА ІСПАНІЇ

13 липня 2017 року у продовження конституційної судової реформи було прийнято новий Закон України «Про Конституційний Суд України», який визначає порядок організації та діяльності Конституційного Суду України, статус суддів Конституційного Суду України, підстави і порядок звернення, процедуру розгляду справ і виконання його рішень. При цьому, особливих змін зазнав інститут звернення до Конституційного Суду України, оскільки поруч з класичними формами звернення, відповідно до ст. 50 Закону додалась також конституційна скарга. Тобто, фактично, в результаті конституційної реформи в сфері правосуддя, в нашій державі нормативно закріплено нове конституційне право на конституційну скаргу, як особливу форму звернення до Конституційного Суду України.

Перш за все, слід вказати, що поняття конституційної скарги на сьогодні закріплено в ст. 55 Закону України «Про Конституційний Суд України». Згідно з вказаною нормою конституційною скаргою є подане до Конституційного Суду України письмове клопотання щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) закону України (його окремих положень), що застосований в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу.

Проте, на нашу думку, законодавчим визначенням недоцільно обмежуватися, оскільки в конституційно-правовій доктрині

запропоновані й інші підходи до визначення поняття конституційної скарги.

На багатоаспектності та багатогранності конституційної скарги акцентують увагу О. Петришин, Ю. Барабаш та С. Серьогіна, які зауважують, що індивідуальна конституційна скарга виступає не тільки як гарантія захисту основних прав людини і громадянина від свавілля властей, але й як важливий засіб забезпечення й розвитку конституційної демократії, основу якої становлять права людини; сприяє реалізації одного з головних принципів правової держави – принципу зв'язаності всіх гілок влади Конституцією і Законом, що гарантують права людини. Крім того, конституційна скарга, будучи специфічним інструментом захисту конституційних прав особи, надає громадянину право в якості сторони вступати у правовий спір з державою та її органами, навіть із самим законодавцем, тим самим сприяючи інтеграції громадян у процес управління державою і суспільством.

Отже, як ми бачимо, конституційна скарга є доволі складним правовим інститутом, а тому для удосконалення механізму його реалізації доцільно використати досвід зарубіжних країн.

На нашу думку, в першу чергу варто звернути увагу на досвід польської моделі конституційної скарги.

Так, згідно ст. 79 Конституції Польської Республіки кожен, чий конституційні свободи або права порушені, має право відповідно до визначених законом принципів звернутися зі скаргою до Конституційного Трибуналу щодо відповідності Конституції закону чи іншого нормативного акта, на підставі якого суд або орган публічної адміністрації прийняв остаточне рішення стосовно його свобод або прав чи його обов'язків, визначених Конституцією. У ст. 182 передбачено, що Рішення Конституційного Трибуналу є підставою для відновлення судового провадження або скасування адміністративного рішення чи рішення в інших справах відповідно до принципів і у порядку, визначених стосовно такого відновлення або скасування. Як зауважує М. Гультай, Конституція Польщі заклала засади конституційної скарги, визначаючи підставу подання – порушення конституційних прав і свобод, а також предмет і суб'єктів подання (фізичні або юридичні особи, органи муніципалітету, професійні спілки, церкви, віросповідні союзи тощо).

Однією із важливих відмінностей інституту конституційної скарги у Польщі є те, що конституційна скарга подається не лише на закон, а й на будь-який інших нормативний акт. Окрім цього, суб'єктом, який застосував такий акт, може бути не лише суд, а й орган публічної адміністрації.

Також цікавим буде досвід іспанської моделі конституційної скарги. Так, наприклад, у Іспанії діє так звана «процедура ампаро», що закріплена в п. 2 ст. 53 Конституції цієї держави та має винятково індивідуальний характер. Конституційний суд Іспанії за твердженням К. Шаповалової розглядає скарги про посягання на основоположні права від фізичних та юридичних осіб, захисників народу та прокурора.

Отже інститут конституційної скарги перебуває на етапі свого становлення. Очевидно, що перехід до «повної» моделі конституційної скарги, розширення суб'єктів звернення, предмету оскарження повинні супроводжуватися інституційним забезпечення спроможності Конституційного Суду України розглядати відповідні скарги. Проте останнє є необхідним для посилення гарантій захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Мохончук Б.С.

**Бондаренко О.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
1 курс, 16 група**

ДО ПИТАННЯ ПРО ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК НЕГАТИВНОЇ І ПОЗИТИВНОЇ СВОБОДИ

Поняття свободи є одним з найскладніших в науках гуманітарного циклу. В правознавстві свобода досліджується як свобода індивіда в соціумі: з точки зору співіснування індивіда з іншими індивідами, індивіда і суспільства в цілому, співвідношення свободи і соціального контролю. Базовим є розуміння свободи як можливості здійснювати самостійний вибір відповідно до своїх бажань, інтересів і цілей. При цьому свобода розглядається як одна з фундаментальних цінностей права. Свобода є матерією і духом права, а саме право, за влучною метафорою В.С. Нерсесянца, є математикою свободи.

Свобода індивіда є можливою лише у випадку, коли вона обмежена. Необмежена (абсолютна) свобода означає свавільних індивідів, які вчиняють акти насильства один щодо іншого. Відповідно одним з найскладніших питань для права є визначення універсальних меж свободи суб'єктів права. Юридичним виміром свободи людини є право, передовсім, права людини як основа сучасного права.

Актуальним для розуміння свободи і її меж в праві є виділення негативної і позитивної свободи. Негативна свобода – це можливість самостійно обирати відповідний варіант поведінки у певних визначених межах; при цьому гарантується невтручання в сферу негативної свободи з боку будь-яких інших суб'єктів. Зазвичай кажуть, що людина вільна на стільки, що ніхто: ні інша людина, ні група людей – не може перешкоджати її діям. Чим ширше область невтручання, тим більшою стає свобода людини. Водночас, вимога невтручання в першу чергу звернена до держави, як суб'єкта, який наділений державною владою, неконтрольоване і свавільне використання якої унеможлиблює існування негативної свободи.

Позитивна свобода – це спроможність особи самостійно реалізувати ухвалені рішення щодо вчинення власних дій. Для того, щоб індивід був наділений позитивною свободою, він повинен мати достатні ресурси для реалізації власного потенціалу. Таке розуміння свободи не характерне для класичного лібералізму, а є одним із центральних понять соціал-лібералізму та соціал-демократії.

Небезпека позитивної свободи полягає в тому, що вона органічно корелюється з авторитарними політичними режимами. Це зумовлено тим, що в основі позитивної свободи лежать ідеї суспільного блага і зобов'язання держави здійснювати певну соціальну політику, спрямовану на забезпечення осіб певними ресурсами. Тут на перший план виходить не егоїстична природа індивіда, а колективна, соціальна. Людина, якщо вона хоче повною мірою реалізувати свій потенціал, повинна цінувати суспільні зв'язки, поважати їх, зберігати, а отже, повинна дбати не лише про себе, а й про суспільне благо для всіх і кожного. Також особа сама по собі, її вибір повинні бути корисними для інших, для примноження суспільного блага. Якщо позитивна свобода переважає над негативною, це означає, що колективне переважає над індивідуальним. Окрім цього, згідно позитивної свободи на державу покладається завдання забезпечувати громадян належними

ресурсами у рівному обсязі. Тобто держава повинна здійснювати соціальну політику, спрямовану на забезпечення соціального миру, соціальної справедливості, соціально орієнтованої ринкової економіки. В результаті концепція позитивної свободи доволі часто використовувалася, щоб виправдати та надати привабливості ситуації, коли в суспільстві відсутня негативна свобода.

Ліберальна версія позитивної свободи не заперечує негативної свободи, а доповнює її, разом з тим застерігаючи проти крайнощів абсолютизації позитивної свободи. При поєднанні позитивної і негативної свободи існує двоєдиність негативних і позитивних прав людини. Негативні права окреслюють сферу свободу індивіда, в яку держава та інші соціальні суб'єкти не можуть втручатися за жодних обставин, індивід реалізує цю свободу самостійно і на власний розсуд. Позитивні права окреслюють ті правові можливості індивіда, для реалізації яких необхідна активна діяльність держави. Це ті правові можливості, як не можуть бути реалізовані індивідом самостійно, для їх реалізації необхідна певна «колективна» дія. Власне на поєднанні негативної і позитивної свободи ґрунтуються сучасні демократичні правові соціальні держави, а саме їх зусилля, спрямовані на балансування індивідуальних і суспільних інтересів, на підтримку малозабезпечених і малозахищених прошарків населення, на формування соціально відповідальної ринкової економіки та інше.

На нашу думку, негативна і позитивна свобода нерозривно взаємопов'язані, одне не може існувати без іншого. Це повною мірою корелюється з сучасними ідеями про нерозривний зв'язок формальної та змістовної рівності, формальної та змістовної справедливості. Такий підхід демонструє й практика Європейського суду з прав людини, коли базові соціальні стандарти, які визнаються і захищаються правом, тлумачаться в аспекті таких класичних негативних прав, як право на життя чи право на людську гідність. При цьому, на нашу думку, певна перевага належить саме негативній свободі. Тобто саме вона є мінімально необхідною умовою наявності свободи у суспільстві. Якщо в суспільстві захищається лише позитивна свобода, то фактично в такому суспільстві свободи немає.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри загальної теорії і філософії права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Биля-Сабаш І.О.

Бугай Ю.Р.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки юридичних кадрів для СБУ,
2 курс, 2 група

ДЕПУТАТСЬКА НЕДОТОРКАНІСТЬ

Статус народного депутата України визначається Конституцією та законами України, згідно яких недоторканність посадових осіб є гарантією більш високого рівня у порівнянні з недоторканністю, яка встановлюється для всіх осіб, що відповідає принципу рівності прав і свобод громадян та їх рівності перед законом. Основна мета депутатської недоторканості є забезпечення безперешкодного та ефективного здійснення народним депутатом України своїх функцій і завдань.

Основними складовими недоторканості депутата є імунітет та індемнітет. В свою чергу депутатський імунітет означає, що народні депутати України не можуть бути без згоди Верховної Ради України притягнені до кримінальної відповідальності, затримані чи заарештовані, вони не несуть юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання у парламенті та його органах, за винятком відповідальності за образу чи наклеп. Сутність депутатського індемнітету в Україні полягає у захисті народного депутата України від переслідування за висловлювання і голосування під час виконання ним депутатських обов'язків у парламенті та у забезпеченні його права відстоювати свою позицію під час розгляду будь-яких питань у Верховній Раді України або її органах. Депутатський індемнітет має довічний характер, що виключає можливість переслідування народного депутата України у майбутньому навіть за умови припинення його депутатських повноважень.

Чинне законодавство України встановлює систему гарантій народних депутатів. Зокрема, правова гарантія, гарантує непорушність депутатських повноважень. Організаційні гарантії полягають у забезпеченні депутатів окремими технічно обладнаними кабінетами у парламенті, транспортне забезпечення, користування послугами помічників-консультантів. Інформаційні гарантії діяльності депутатів, тобто можливість одержання ним необхідних інформаційних

матеріалів, консультацій спеціалістів, використання технічних засобів. Група соціально-технічних гарантій означає надання права депутатства на фінансове, медичне, соціально-побутове забезпечення, а також забезпечення житловими приміщеннями.

Принцип депутатської недоторканності працює в країнах Європи. Але там він різко відрізняється від українського. Наприклад, в США недоторканність не допоможе у випадку скоєння кримінального злочину, корупційного діяння, підозри у вчиненні державної зради. У Великій Британії сьогодні працює «вестмінстерський» тип недоторканності. Це, по-суті, тільки індемнітет – обранці звільняються від відповідальності за те, що скажуть у стінах парламенту та за результати голосування, а сам депутат є недоторканою особою лише під час сесії парламенту. Тобто з одного боку, правоохоронці не можуть втручатися в його політичну і законотворчу діяльність, з іншого боку вони можуть провести арешт після її проведення. У Німеччині є практика міксувати імунітет та індемнітет. Депутати Бундестагу обираються в ході загальних, прямих, вільних і рівних виборів при таємному голосуванні. Вони є представниками всього народу, не зв'язані наказами і вказівками і підкоряються лише своїй совісті. Згідно зі своєю партійною приналежністю депутати об'єднуються у фракції, якщо для цього в них є необхідний мінімум депутатських місць. Чисельність фракції визначає кількість її представників у комітетах. Голова Бундестагу за традицією обирається з лав найчисельнішої фракції. Він веде пленарні засідання і стежить за дотриманням парламентського регламенту.

Депутатів цих країн фактично неможливо притягнути до кримінальної відповідальності без згоди парламенту, який в порівнянні з українським швидше та прозоріше дає на це погодження. В Україні депутатська недоторканність максимально захищає народних обранців від судових позовів та поліцейських арештів.

В законодавстві України скасовано твердження, що народні депутати не можуть без згоди Верховної Ради притягуватися до кримінальної відповідальності, або ж бути затриманими чи заарештованими, а також про те, що їм взагалі гарантується депутатська недоторканність. В планах запровадити офіційний факт депутатської доторканності, що зведе до мінімуму можливості для політичних переслідувань через парламентську діяльність. Наприклад,

депутатів не можна буде посадити за їхні висловлювання, а от за кримінальні правопорушення без жодних проблем.

Отже, до ключових елементів статусу члена парламенту належить недоторканність, метою якої є створення належних умов для виконання покладених на них державою обов'язків та захист від незаконного втручання у їх діяльність. Вважаємо, депутатська недоторканість є необхідним елементом життєдіяльності даних посадових осіб, але повинні бути певні обмеження стосовно неї для того, щоб депутати не зловживали своїми додатковими правами й не використовували їх в особистих інтересах та цілях.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Фролов О.О.

**Бурдяк Н.А.,
Чернівецький національний Університет
імені Юрія Федьковича,
юридичний факультет, 2 курс, 203 група**

СУДОВИЙ ПРЕЦЕДЕНТ І ЙОГО ФОРМА ІСНУВАННЯ В США

Правова система Сполучених Штатів Америки почала формуватись ще в XVII столітті. За період свого існування вона змінювалася, розширювалася і вдосконалювалася, поєднуючи в собі багато особливостей англійського загального права і традицій Королівства Англії. На даний момент ця правова система вважається однією з найліберальніших і найкомфортніших для сприйняття суспільством. Щоб детально зрозуміти як їм вдалось досягнути такого результату, потрібно проаналізувати джерела і особливості права США.

Сполучені Штати Америки відносяться до англосаксонської правової сім'ї, основним джерелом права, в якій є судовий прецедент, що створюється судовою практикою. Таку специфіку Америка перейняла в Англії, і прийнято вважати, що саме англійське право покладено в основу правової системи США. Проте, враховуючи федеративну структуру даної країни потрібно зазначити, що американське право існує та розвивається на двох рівнях – штатів та федерації. В такій системі кожен штат має досить широку автономну

концепцію, в межах якої вони створюють власне законодавство та відповідну систему прецедентного права. Також суди кожного зі штатів здійснюють свою юрисдикцію незалежно один від одного, згідно власного законодавства. Саме це і вносить деякі розбіжності у право країни, оскільки дане законодавство у багатьох аспектах є різним. Зазвичай право США будується на особливостях кожного штату, культурі суспільства і загальній свідомості громадян. Така структура є надзвичайно прогресивною і демократичною оскільки базується на потребах не всього суспільства, а конкретного регіону громадян, які мають свої звичаї і традиції, та на законодавчому рівні можуть їх закріплювати, не зустрічаючись з проблемою несприйняття іншими штатами чи регіонами.

Основною особливістю кожного штату є наявність в них безлічі етнічних груп і національних меншин, тобто людей які мають різну релігію і культуру, рівень право- обізнаності і розуміння, тому вони і по різному сприймають ті чи інші нормативні акти.

Зокрема, на даний момент 5 штатів Америки (Вашингтон, Орігон, Колорадо, Аляска, Меріленд) мають законодавчі акти про повну легалізацію марихуани. Натомість, 21 штат (Каліфорнія, Невада, Арізона, Нью-мексико, Монтана, Міннесота, Айово, Міссурі, Нью-Йорк, Мен та інші) закріпили тільки медичне застосування і використання даного продукту. Ще 4 штати (Небраска, Огайо, Північна Кароліна і Місісіпі) декриміналізували її, а інші ж регіони, а саме 21 штат, взагалі заборонили. Таке вирішення даної проблеми, забезпечило закріплення бачення кожного об'єднання громадян цієї країни і дозволило демократично вирішити питання, не зобов'язуючи нікого порушувати свої сталі принципи, звички і засади. Фактично реалізувавши основне право безлічі світових конвенцій, де закон створюється для забезпечення всіх прав і потреб людини, а не людина підлаштовується під рамки закону.

Важливо зазначити, що окрім штатних законів в США існує федеративна Конституція значення якої, є найвищим в даній правовій системі. Конституція США є основним законом, котрий визначає ті загальні засади, на яких ґрунтується суспільство. Даний акт виступає як вираз суспільного договору, що легітимізує владу та поєднує громадян. Конституція США має найвищий авторитет, а тому жодна людина, чи гілка влади не можуть ігнорувати її, а всі законодавчі акти

повинні будуватися на її основах, що передує будь якому свавілля адміністративним одиницям країни.

Як ми бачимо, роль судового прецеденту в Америці значно відрізняється від судового прецеденту Англії. Зокрема, судова практика США характеризується гнучким застосуванням і пристосуванням його до політичних і соціально-економічних умов на кожному історичному етапі розвитку країни. На відміну від Англії, Верховний Суд США і верховні суди штатів не зобов'язані слідувати власним рішенням і мають змогу, таким чином, змінювати свою практику. Крім того, штати є суверенними, і правило прецеденту стосується їх компетенції лише в межах судової системи відповідного штату. Зміни судової практики не рідкість, якщо звернутись до діяльності Верховного суду США. Вони, в основному, стосуються тлумачення Конституції США, тому що саме в конституційній сфері більше, ніж в будь-якій іншій, судді не прагнуть зв'язувати себе своїми попередніми рішеннями. В процесі інтерпретації Конституції, Верховний суд США розробив цілий ряд категорій, зокрема: "розмежування повноважень федерації і штатів", „поліцейська влада" та ін. Теж саме можна сказати і про Верховні суди штатів.

Потрібно розуміти, що право США ніколи не засновувалось виключно на судових прецедентах. В основі права США завжди були закони. На сьогодні кожен штат США має таку ж кількість законодавчих актів як і середньостатистична країна Європи. У статутному праві США існує значна кількість кодексів, що зовсім не характерні для англійського права. Систематизація та кодифікація у США проводяться на обох рівнях. За винятком штатів французького походження, в усіх інших кодекси зовсім не нагадують європейські. Адже у кодексах американці бачать результат консолідації, а не основу для вироблення і розвитку нового права. Особливою формою кодифікації в США стало створення так званих єдиних законів і кодексів, основна мета яких – встановити на рівні штатів можливу єдність у тих сферах загального права, де це особливо необхідно. Серед такого роду кодексів першим і найбільш відомим є Уніфікований торговий кодекс (Uniform Commercial Code), що був офіційно схвалений у 1962 році.

Аналізуючи все вище описане можна виділити такі джерела правової системи США:

- Федеративна Конституція;
- Закони і підзаконні нормативно правові акти штатів і загальне федеральне законодавство;
- Судовий прецедент що створений судовою практикою;
- інші джерела, які мають другорядний характер.

Отже, підводячи підсумок потрібно зазначити, що судовий прецедент США до сьогоднішнього дня відіграє важливу роль в правовій системі цієї держави, проте він має свою індивідуальну форму, яка дозволяє йому бути більш гнучким і універсальним джерелом права для забезпечення повного правового регулювання життя громадян. Оскільки судова практика Америки будується не на загально прийнятих світових стандартах, а на адаптації для конкретного суспільства і устрою.

Науковий керівник: д.ю.н., доцент кафедри людських прав Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича Заморська Л.І.

**Вареня А.Є.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
2 курс, 15 група**

ОСОБЛИВОСТІ СПІВВІДНОШЕННЯ

ПОНЯТЬ «СВОБОДА СОВІСТІ» ТА «СВОБОДА РЕЛІГІЇ»

Відповідно до статті 9 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод кожен має право на свободу думки, совісті та релігії, включаючи свободу змінювати свою релігію або переконання, а також свободу сповідувати свою релігію або переконання під час богослужіння, навчання, виконання та дотримання релігійної практики і ритуальних обрядів як одноособово, так і спільно з іншими, як прилюдно, так і приватно. Але не вказується на відмінність таких термінів як «свобода совісті» та «свобода релігії», актуальність даної проблеми полягає в тому, що чітке визначення змісту та сутності цих понять сприятиме глибшому пізнанню особливостей релігійних відносин та формуванню демократичних засад існування українського суспільства.

Проаналізувавши такі міжнародно-правові акти, що ратифіковані

Україною, як Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Міжнародна конвенція про ліквідацію всі форм расової дискримінації, Декларація ООН про ліквідацію всіх форм нетерпимості та дискримінації на підставі релігії чи переконань, слід зазначити, що вони ототожнюють зазначені поняття. Але чи правильно ставити знак рівності між «свободою совісті» та «свободою релігії»?

Згідно з релігієзнавчим словником, свобода совісті – право громадян сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати жодної, відправляти релігійний культ чи бути вільним від його впливу, вільно поширювати свої релігійні або нерелігійні погляди та переконання. Деякі науковці визначають свободу совісті як можливість безперешкодного вибору світогляду у сфері духовного життя, включаючи вираження як релігійних, так і атеїстичних поглядів і, нарешті, свободу релігії як вчинення релігійних обрядів, богослужінь, свободу церкви. Свобода релігії в той же час постає як право вибору й самоствердження індивіда лише в системі релігійних координат. Виходячи з двох вищенаведених визначень, можна стверджувати, що поняття «свобода совісті» є ширшим за обсяг «свободи релігії».

Також, розглядаючи дане питання, не можна оминати практику Європейського Суду з прав людини стосовно цієї проблеми. Так, зокрема у справі «Коккінакіс проти Греції» від 25.06.1993, в частині «Загальні принципи» Суд зазначає, що свобода релігії, будучи, перш за все, предметом совісті кожної людини окремо, передбачає, серед іншого, свободу «сповідувати релігію». Свідчення словами та справами нерозривно пов'язано з існуванням релігійних переконань. У справі «Мануссакіс та інші проти Греції» від 26.09.1996 зазначається, що «право на свободу релігії, як воно гарантується Конвенцією, виключає оцінку державою легітимності релігійних віросповідань та способів її вираження». Стосовно справи «Eweida та інші проти Сполученого Королівства» суд нагадує, що свобода думки, совісті та релігії, закріплена в статті 9, є однією з основ «демократичного суспільства» за змістом Конвенції. У своєму релігійному вимірі вона є одним з найбільш важливих елементів, з яких складається особистість віруючих та їхній світогляд; крім того, вона також є цінним надбанням і для атеїстів, агностиків, скептиків та байдужих. Від неї залежить плюралізм, який є невіддільним від демократичного суспільства та

який протягом століть завойовувався дорогою ціною. У справі «Калач проти Туреччини» суд вказував, що, не дивлячись на те, що свобода віросповідання є, перш за все, справою особистої совісті, вона також включає, *inter alia*, свободу виражати свої релігійні переконання не тільки спільно з іншими, але й публічно в колі прибічників цієї віри, але й також самостійно і в приватному порядку. Ст. 9 перераховує ряд способів вираження своїх релігійних переконань або віросповідання, такі як богослужіння, навчання, вчинення релігійних обрядів. Однак ст. 9 захищає не кожне діяння, мотивоване релігійною вірою. Більш того, користуючись своєю свободою сповідувати релігію, особа повинна брати до уваги свою особливу ситуацію.

Підбиваючи підсумок, на основі наведених думок, аналізі судової практики ЄСПЛ, слід зазначити, що у правовому, а також релігієзнавчому напрямі поняття «свобода совісті» та «свобода релігії» не є тотожними, їх співвідношення можна визначити як загальне та складова частина. Свобода совісті є однією зі складових людської особистості, вільною внутрішньою здатністю до осмислення різноманітних світоглядних поглядів, в першу чергу релігійних, та полягає у вільному виборі щодо них та їх реалізації.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Дахова І.І.

**Вовчанський І.І.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,
2 курс, 4 група**

ПРОБЛЕМА НЕДОТРИМАННЯ ВИМОГ ДО КОНСТИТУЦІЙНОЇ СКАРГИ

Актуальність обраної теми дослідження зумовлена тим, що практика здійснення конституційного контролю в Україні продовжує розвиватись значними темпами. Якщо формами звернення до Конституційного Суду України раніше виступали лише конституційне подання та конституційне звернення, то на сьогодні виникла нова форма взаємодії із цим органом конституційної юрисдикції – конституційна скарга. Конституційна скарга на міжнародному рівні не

є чимось новим або незвичним, подібні механізми активно використовуються в державах Європейського Союзу, країнах Балтії, Білорусії тощо.

Оскільки в межах українського правового поля ми ще не встигли накопичити достатній обсяг досвіду застосування конституційної скарги, а зарубіжний досвід її використання повністю імплементувати неможливо, виникають наочні проблеми із виконанням суб'єктом права на подання конституційної скарги вимог, передбачених законом щодо самої скарги. Метою цієї роботи є дослідження проблематики недотримання вимог при складанні та поданні конституційних скарг.

Перш за все, слід звернути увагу на те, що відповідно до статті 55 Закону України „Про Конституційний Суд України”, конституційна скарга є письмовим клопотанням, яке подається до Конституційного Суду щодо перевірки на конституційність закону або його окремих положень, які були застосовані у остаточному рішенні суду загальної юрисдикції щодо особи. У цій статті хоча не передбачено вимог щодо конституційної скарги, проте водночас встановлено перелік положень, які обов'язково слід висвітлювати у конституційній скарзі. У той час як більша частина таких положень є однозначною, складності виникають при мотивуванні конституційної скарги.

За словами Станіслава Шевчука, на сьогодні лише третина конституційних скарг приймається до розгляду внаслідок процесуальних порушень при поданні скарги, відсутності правосуб'єктності заявника та, перш за все, в силу нерозуміння заявниками правової природи механізму конституційної скарги. До того ж, прийняття конституційної скарги не означає автоматичного задоволення Конституційним Судом вимог скаржника щодо визнання закону неконституційним. Тобто є проблеми із мотивуванням конституційних скарг.

Суб'єкти, які подають конституційні скарги часто не розуміють що акценти, які слід розставити у цьому документі, відмінні від класичного позову. Перш за все, у Конституційному Суді України неможливо оскаржити рішення прокурора, Верховного Суду або іншої судової установи. Конституційний Суд України не належить до системи судів загальної юрисдикції і тому не може виступати судом четвертої інстанції. Рішення суду, яке оскаржується до Конституційного Суду України, потрібно лише в контексті визначення застосованих судом норм закону України, які, на думку скаржника, суперечать Конституції

України. Отже, задоволення конституційної скарги дозволить визнати неконституційним закон чи його окремі положення, однак не скасує рішення суду. Після визнання відповідного припису неконституційним має відбутися перегляд справи в межах загальної юрисдикції за нововиявленими обставинами.

Саме тому скаржник при поданні конституційної скарги повинен належним чином мотивувати свою правову позицію. Відповідно до статей 55 та 56 Закону України „Про Конституційний Суд України” для того, щоб заява була прийнята, зацікавлена особа повинна виявити норму закону України, застосовану судом загальної юрисдикції та співставити її з конкретним положенням Основного закону, довівши суперечливість закону та те, що його зміст порушує основоположне право особи. Лише в такому разі конституційна скарга буде належним чином мотивованою і збільшиться ймовірність позитивного результату від її розгляду.

Більша частина конституційних скарг «відсіюється» на стадії їх попереднього аналізу. Навіть у разі реального випадку неконституційності певного закону чи окремого його припису неможливість заявника оформити скаргу призводила до її відхилення. Найчастіше конституційні скарги відхилялися через порушення строку (вони були подані після спливу трьох місяців з дня набрання законної сили остаточного рішення суду загальної юрисдикції) та явної необґрунтованості. Багато скаржників зловживали своїми процесуальними правами, подаючи до Конституційного Суду України явно необґрунтовані скарги.

Певною мірою до типових недоліків також належать нездатність скаржників відрізнити процес відновлення порушених прав від доведення неконституційності закону, подання скарги недержавною мовою, відсутність належно посвідчених копій документів, невиконання вимог щодо вичерпання всіх засобів захисту особи в межах системи судів загальної юрисдикції.

Підводячи підсумки, слід зазначити, що конституційна скарга у разі подолання недоліків при її складанні і подачі, може стати дієвим та ефективним механізмом захисту прав фізичних та юридичних осіб.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Мохончук Б.С.

**Воронюк П.А.,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет, 2 курс, 13 група**

ДЕРЖАВОТВОРЧА ІДЕЯ КИРИЛО-МЕФОДІЇВСЬКОГО БРАТСТВА

Актуальність дослідження історії феномена державотворчої ідеології посилюється у зв'язку з трансформаційними процесами, які відбуваються нині, особливо в Україні. Київ, як і сьогодні, так і в 40-х роках ХІХ століття був і є центром політичного національного руху. Саме тут в цей період була створена справжня нелегальна політична організація – Кирило-Мефодіївське товариство (братство), названо так на честь Кирила і Мефодія – відомих слов'янських просвітителів та проповідників християнства. Членами братства були переважно вихованці Київського і Харківського університетів, більшість з них викладачі або студенти віком від 19 до 30.

Це була перша організація політичного спрямування. Її діяльність свідчила про те, що українська інтелігенція зробила вирішальний крок політичного етапу національних змагань від суто культурницького за власну державу. Звичайно члени братства не відмовились й від просвітництва як засобу піднесення національної свідомості мас. Проте їх програмні вимоги лежали в площині політики і передбачали корінні державні перетворення. Головною метою своєї діяльності Кирило-Мефодіївське братство вважало утвердження національно-державної незалежності України з демократичним ладом за зразком Сполучених Штатів Америки або Французької Республіки у конфедеративній спілці, таких же незалежних слов'янських держав. Кожна з цих держав мала б становити окремих штат або ж розподілятися на кілька штатів, їм забезпечувалась широка автономія («самостійність»), кожна була повинна мати свій обраний народом верховний законодавчий орган – сейм, місцеві органи влади також мусили бути виборними. Київ мав стати центральним місцем конфедеративної спілки, в якому раз на чотири роки збирався б найвищий спільний консультативно-регулюючий міждержавні взаємини, передусім зовнішні зносини, питання армії і флоту, орган – собор (або сейм) з представників усіх народів.

Для загального захисту федерації від зовнішніх ворогів передбачалося мати невелике регулярне військо, а кожний штат мав би свої збройні сили, упорядковані постійними міліцейськими формуваннями. Всі громадяни мали навчатися військової справи, щоб бути готовим в разі війни стати на захист Батьківщини. Щодо громадянських прав населення Всеслов'янської федерації й України в ній, то передбачалося абсолютна рівність громадян, мали бути ліквідовані стани, дворянські та інші привілеї, смертна кара й тілесні покарання, забезпечена свобода віросповідання, запроваджене обов'язкове навчання народу, єдину систему мір, ваги, монети, свободу торгівлі і усунені митні кордони, заборона «будь-якої пропаганди як марної при свободі». Отже члени братства, відкидали усі форми поневолення, особливо кріпацтво і виступали проти всієї системи самодержавного ладу.

Програмні документи Кирило-Мефодіївського братства, автором яких був М. Костомаров, «Книга битія українського народу», «Правила» і дві відозви утверджують ідеї українського національного відродження, українського месіанізму, панславізму. Творчі й наукові досягнення цього вченого стали підґрунтям найважливіших історіософських засад української націотворчої ідеї.

У «Книзі битія», яка згодом серед братчиків отримала назву «Закону Божого», провідною є ідея, що кожен народ має свою місію в історії, дану йому Богом. На початку, як приклад наводяться два народи: євреїв та греків. Звертаючись у творі до історичного досвіду високорозвинених держав світу, головною запорукою їх вільного розвитку вважається відсутність там експлуатації та поневолення людини людиною. Навіть намагання людини стати паном у «Книзі» зрівнюється з первородним гріхом.

У документі змальовано образ ідеального, народного лідера, з гаслом на устах: «Хто хоче першим бути, повинен бути всім слугою». На основі цього розвивається ідея рівності усіх перед законом, що основою миру і добробуту є те, що закон повинен керувати суспільством, а не люди.

Витоки національних проблем України М. Костомаров бачив у глибині віків. Він виокремлював дві головні причини: це – незгода між собою, із-за чого не змогли створити сильну державу і сліпе копіювання традицій інших народів.

Згадуючи історичний шлях України у «Книзі», відзначається особливе місце в ньому рівних між собою лицарів-козаків та їхню визвольну боротьбу. Ідеал козацької республіки протиставляється російським самодержцям, які спотворили вчення Христа. В цілому в творі чітко простежується переконання, що саме українському народу – демократичному за своєю природою, органічно несприйнятливому до всякої неволі і рабства випала історична місія бути ініціатором боротьби за визволення слов'янських народів. Завершувався твір положенням, який доводив справедливість справи братчиків (п. 108) «... бо голос України не затих. І встане Україна з своєї могили, і знову озветься до всіх братів своїх слов'ян, і почують крик її, і встане Слов'янщина, і не позостанеться ні царя, ні царевича, ні царівни, ні князя, ні графа, ні герцога, ні сіятельства, ні превосходительства, ні пана, ні боярина, ні кріпака, ні холопа – ні в Московщині, ні в Польщі, ні в Україні, ні в Чехії, ні у Хорутан, ні у Сербів, ні у Болгар». Майбутнє України – незалежна і вільна держава в союзі слов'янським.

«Об'єднання» слов'янських народів розглядалося не як їх злиття з утратою національних особливостей, передбачалося створення слов'янських демократичних держав-республік, об'єднаних на принципах федеративності у слов'янський союз під покровительством закону, любові і свободи кожного. При цьому кожний народ мав одержати власну незалежну державу, рівні права і свободи для громадян. Про це більш докладно йшлося у «Статуті Слов'янського товариства св. Кирила і Мефодія». Цей документ закріплював рівність усіх громадян слов'янського світу, незалежно від релігійної приналежності і соціального стану. Ще одним ідеологом товариства Василем Білозерським було дано пояснення до статуту. Він зазначав, що шляхом до об'єднання слов'янських народів є пропаганда християнства, високої моральності і освіти народів. Великого значення він надає формуванню чесного і справедливого законодавства, адже саме покровительство такого закону здатне полегшити народові шлях до щасливого майбутнього. Він також культивує ідею самопожертви в ім'я служіння народів.

Кирило-Мефодіївці, еднаючись на основі спільних політичних поглядів, бачили різні шляхи втілення їх у життя – від ліберально-поміркового реформізму (М. Костомаров, В. Білозерський, П. Куліш) – до революційних методів боротьби (Т. Шевченко, М. Гулак,

Г. Андрузький).

Найбільш рішучу і безкомпромісну позицію у відстоюванні та здійсненні ідеалів братства займав Т. Шевченко, котрий з гарячою любов'ю ставився до всіх пригноблених, до своєї рідної, поневоленої України.

Кирило-Мефодіївське товариство проіснувало трохи більше року. Навесні 1847 р. царські жандарми заарештували у Киві всіх 12 постійних учасників засідань братства і під конвоєм відправили їх до Петербургу, де їх було кинуте до в'язниць або заслано у віддалені губернії під нагляд поліції. Розгром братства завдав відчутного удару українському національному руху. Однак започатковані його членами державотворчі традиції продовжували наступні покоління борців за українську справу.

Науковий керівник: к.іст.н., історичний факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка Жданович О.П.

**Габрієлян К.А.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
2 курс, 1 група**

ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА ЯК ПЕРВИННИЙ СУБ'ЄКТ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Територіальні громади посідають провідне місце в системі місцевого самоврядування. Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» вони являють собою жителів, об'єднаних постійним проживанням в межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр і вирішують питання місцевого значення в межах Конституції і законів України.

Система місцевого самоврядування включає: територіальну громаду, сільську, селищну, міську раду; сільського, селищного, міського голову; виконавчі органи сільської, селищної, міської ради; старосту; районні та обласні ради, що представляють інтереси

територіальних громад, сіл, селищ, міст; органи самоорганізації населення.

Можна виокремити основні ознаки територіальної громади:

1. Інтеграційна ознака (до складу територіальної громади входять не лише громадяни України, а й іноземні громадяни, особи без громадянства, які перебувають на території України на законних підставах);

2. Територіальна ознака (громада формується як сукупність тих осіб, що пов'язані з територією певного населеного пункту фактом постійного проживання);

3. Інтелектуально-комунікативна ознака (у територіальних громадах існує система зв'язків і відносин, які призводять до утворення громадської інфраструктури громадян);

4. Функціонально-цільова ознака (територіальна громада має самостійні функції та компетенцію у вирішенні питань місцевого значення);

5. Організаційна ознака (територіальна громада як первинний суб'єкт місцевого самоврядування запроваджує організаційну систему – сукупність інститутів і форм здійснення місцевого самоврядування);

6. Майнова ознака (елементом правового статусу територіальної громади є характеристика її як суб'єкта права комунальної власності);

7. Історико-культурна ознака (історичні, культурні особливості та традиції територіальної громади відбиває її символіка – герб, прапор тощо).

Територіальна громада виконує ряд важливих функцій необхідних для забезпечення продуктивного виконання своїх повноважень органами місцевого самоврядування, а саме:

1. Соціальна функція (діяльність територіальної громади пов'язана із задоволенням потреб життєзабезпечення її членів, розвитком системи соціальної взаємодії та розбудовою громадянської інфраструктури громади);

2. Політична функція (здійснення на місцевому рівні особливої форми публічної влади);

3. Економічна функція (формування достатньої для задоволення потреб громад та їх членів матеріально-фінансової бази та здійснення заходів з ефективного її використання);

4. Екологічна функція (підтримання безпечного для життя і

здоров'я громадян навколишнього середовища, доцільним, ефективним і дбайливим використанням належних громаді природних ресурсів).

На основі вищезгаданих положень, можна зробити висновок, що місцеві жителі повинні бути більш активні, з метою обрання якісних органів місцевого самоврядування для того, щоб останні спрямовували свою діяльність на поліпшення інтересів територіальної громади.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Чиркін А.С.

**Гавриленко Д.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інституту прокуратури та кримінальної юстиції,
2 курс, 1 група**

ІНСТИТУТ СТАРОСТИ, ЯК НОВИЙ ЕЛЕМЕНТ В СИСТЕМІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

9 лютого 2017 р. Верховна Рада України прийняла в другому читанні та в цілому проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо статусу старости села, селища)». Відповідний законопроект зареєстровано за № 4742.

Законом вводиться поняття старостинського округу. Під ним розуміються населені пункти (села, селища), що розташовані на території юрисдикції сільської, селищної ради, яка увійшла до складу об'єднаної територіальної громади. По суті, цим поняттям визначено територію, на яку поширюються повноваження одного старости.

Таким чином, внесені зміни в Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні». Статтю 1 доповнено абзацом двадцять четвертим такого змісту: «старостинський округ – частина території об'єднаної територіальної громади, утвореної відповідно до Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», на якій розташовані один або декілька населених пунктів (сіл, селищ), крім адміністративного центру об'єднаної територіальної громади, визначена сільською, селищною, міською радою з метою забезпечення представництва інтересів жителів такого населеного пункту (населених

пунктів) старостою».

З прийняттям закону № 4742 в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» в статті 14¹ закріплено, що староста є виборною посадовою особою місцевого самоврядування. Староста обирається жителями села, селища (сіл, селищ), розташованого на території відповідного старостинського округу, на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування в порядку, визначеному законом, і здійснює свої повноваження на постійній основі.

У Законі України «Про місцеві вибори» внесені зміни, що вибори старости проводяться за мажоритарною системою відносної більшості в єдиному одномандатному виборчому окрузі, до якого входить територія одного або кількох населених пунктів (сіл, селищ), визначених сільською, селищною, міською радою об'єднаної територіальної громади з метою забезпечення представництва інтересів жителів такого населеного пункту (населених пунктів) старостою (ч. 6 ст. 2).

Відповідно до вищесказаного, абзац шостий ч. 1 ст. 3 Закону України «Про місцеві вибори» викладено в такій редакції: «Право голосу на виборах старости мають громадяни України, які мають право голосу відповідно до ст. 70 Конституції України, належать до відповідної об'єднаної сільської, селищної, міської територіальної громади та проживають на території відповідного села, селища (сіл, селищ) в межах відповідного старостинського округу».

Строк повноважень старости, обраного на чергових виборах, становить п'ять років, крім випадків дострокового припинення його повноважень з підстав і в порядку, визначених цим законом.

Врегулювалось питання статусу старости як посадової особи місцевого самоврядування: у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» закріплено, що староста є членом виконавчого комітету сільської, селищної, міської ради за посадою. Крім того, староста не може мати інший представницький мандат, суміщати свою службову діяльність з іншою посадою, у тому числі на громадських засадах, займатися іншою оплачуваною (крім викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту) або підприємницькою діяльністю.

Законодавчо визначено періодичність та порядок звітування старости про свою роботу. Зокрема, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» доповнений статтею 54¹ такого змісту: «При здійсненні наданих повноважень староста є підзвітним, підконтрольним і відповідальним перед жителями відповідного села, селища, відповідальним – перед сільською, селищною, міською радою. Староста не рідше одного разу на рік звітує про свою роботу перед жителями відповідного села, селища на відкритій зустрічі з громадянами. На вимогу не менше половини депутатів сільської, селищної, міської ради староста інформує раду про свою роботу».

Поширення на старост гарантій діяльності депутатів місцевих рад, передбачається у ст. 52 Законом України «Про статус депутатів місцевих рад» де зазначено, що на старост поширюються гарантії діяльності депутатів місцевих рад, передбачені цим законом.

Таким чином, прийнятим Законом № 4742 законодавчо закріплено статус старости як нової посадової особи місцевого самоврядування, врегульовано механізм наділення повноважень для представлення інтересів жителів старостинського округу в радах об'єднаних територіальних громад, щоб соціальні, культурні та інші потреби мешканців були задоволені, щоб проблеми місцевого значення розв'язувалися швидко, відкрито, зрозуміло.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Чиркін А.С.

**Гайлюнас О.Д.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
2 курс, 5 група**

ФРАНЦУЗЬКИЙ ДОСВІД ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ПРЕФЕКТА ДЛЯ УКРАЇНИ

На сучасному етапі розвитку України як демократичної, правової держави важливу роль відіграє реформа децентралізації влади, яка полягає в утвердженні демократичного управління, передачі владних повноважень територіальним органам та забезпечує широку участь громадян в управлінні справами держави й суспільства в цілому.

Однак, в умовах сучасної політичної, економічної та соціальної кризи, за обставин надання можливості самостійно вирішувати свою долю, можливе поглиблення негативних тенденцій зокрема посилення регіональних ідентичностей серед населення та сепаратистських тенденцій в окремих регіонах. Послаблення концентрації влади в результаті політики децентралізації може стати каталізатором для свавілля місцевих чиновників і зростання незадоволення населення центральною і місцевою владою. Саме тому для проведення ефективної політики децентралізації вкрай важливим і необхідним є внесення змін до чинної Конституції, які б відповідали європейським та міжнародним стандартам. На нашу думку, прийняття законопроекту «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)» (№ 2217а від 01.07.2015 р.) змінило б належним чином окремі положення Конституції України щодо адміністративно-територіального устрою. Зокрема, як передбачалося в проекті закону, Україна поділялася б на громади. Завдяки цьому громада стане первинною одиницею у системі адміністративно-територіального устрою України. У законопроекті зазначається, що адміністративно-територіальний устрій України ґрунтується на засадах єдності та цілісності державної території, децентралізації влади та спроможності місцевого самоврядування, сталого розвитку адміністративно-територіальних одиниць. У ньому також передбачено, що розмежування повноважень у системі органів місцевого самоврядування та їх виконавчих органів різних рівнів здійснюється за принципом субсидіарності, що відповідає Європейській хартії місцевого самоврядування. Так, відповідно до статті 4 Хартії, органи місцевого самоврядування в межах закону мають повне право вільно вирішувати будь-яке питання, яке не вилучене зі сфери їхньої компетенції і вирішення якого не доручене жодному іншому органу. Ураховуючи зазначене, змінами вилучалися з конституційного регулювання місцеві державні адміністрації та відповідно скасовувався інститут голів місцевих державних адміністрацій. Натомість основні повноваження зосереджувалися б на базовому рівні – у громаді, які підконтрольні і підзвітні раді громади. При цьому голова громади головував би на засіданнях ради громади і очолював виконавчий орган місцевого самоврядування громади. Зі свого боку районна та обласна рада обирала б із складу відповідно голову районної ради, голову обласної ради, який очолював би

виконавчий комітет ради. Саме тому для забезпечення нагляду за додержанням Конституції і законів України органами місцевого самоврядування пропонується запровадити інститут префектів.

Тут доречним може стати досвід країни, у якій діє інститут префектів з кінця XVIII ст. За словами екс-заступника голови Офісу Ради Європи в Україні О. Литвиненко, французька модель є «відносно м'якою», оскільки, відповідно до цієї моделі, префекти можуть лише призупинити рішення актів місцевого самоврядування, а не скасовувати їх, як в деяких інших європейських країнах. Такий висновок можна зробити, проаналізувавши повноваження французьких префектів. Саме до їх повноважень належить: нагляд за виконанням законів, указів і постанов уряду та окремих міністрів; забезпечення підтримання громадського порядку; здійснення адміністративного контролю за діяльністю департаменту та його комун (тобто органів місцевого самоврядування); передача на розгляд адміністративного суду незаконних, на його погляд, рішень територіальних колективів; представлення держави з питань дотримання всіх юридичних актів на рівні департаменту; підпис угоди від імені держави, а також представлення інтересів від імені держави у органах правосуддя; розпорядження державними видатками в департаменті та іншим державним майном; керування роботою всіх місцевих служб державних центральних органів виконавчої влади та посередництво у відносинах цих служб із центральними міністерствами. Крім того, префект здійснює загальне керівництво діяльністю периферійних урядових служб у департаменті, а також виступає посередником у відносинах між периферійними службами та їх міністерствами. Хоча деякі служби префектом не контролюються – це периферійні служби міністерства оборони, фінансів, освіти, юстиції, а також інспекція праці. Префект, який є представником державної влади, не блокує будь-яку діяльність органів місцевого самоврядування, а оскаржує дійсно незаконні акти. Якщо він починає зловживати цим правом без належних для цього підстав – постає питання щодо його компетентності і, як наслідок, про доцільність обіймання ним відповідної посади, що в свою чергу обмежує можливість зловживання своїми повноваженнями.

Усі аргументи свідчать про те, що саме досвід Французьких децентралізаційних реформ є важливим, оскільки, він демонструє, що

держава у вигляді префектів матиме дієвий механізм для збереження унітарності, територіальної цілісності, незалежності України, її суверенітету, захисту права і свобод громадян. І як зазначав експрезидент Франції Ф. Міттеран: «Франція потребувала сильної влади і централізації для того, щоб створитись. Вона потребує децентралізованої влади, щоб не зруйнуватись». Ці слова актуальні і для сучасної України.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Чиркін А.С.

**Грибовська Ю.І.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,
5 курс, 2 група**

ПОЛІТИКА БЕЗПЕКИ Й ОБОРОНИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ВІДПОВІДІ НА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

Формування й реалізація ефективної політики безпеки й оборони з огляду на сучасні події в Європі та у світі в цілому стає пріоритетним завданням для Європейського Союзу (далі – ЄС).

Міграційна криза 2015-2016 рр. стала загрозою для безпеки ЄС. Негативними наслідками неконтрольованої міграції, зокрема, стали розвиток організованої злочинності та тероризму. До того ж населення ЄС відчуло загрозу національній ідентичності, внаслідок чого популярними стали антиіммігрантські та націоналістичні рухи.

Але справжнім випробуванням для безпеки ЄС стали терористичні акти. Серед великої кількості терактів можна назвати найбільші, які вражають своїми жахливими наслідками. Так, 13 листопада 2015 року відбувся теракт в Парижі, внаслідок якого загинуло не менше 129 людей, 250 отримали поранення; 22 березня 2016 року мав місце теракт в Брюсселі – 31 людина загинула, близько 316 отримали поранення; 28 червня 2016 року теракт в аеропорту Стамбула – 45 людей загинули, 239 отримали поранення, 14 липня 2016 року теракт в Ніцці – 84 людини загинули, близько 150 отримали поранення. Велика кількість жертв та повторюваність терористичних актів продемонстрували неспроможність ЄС забезпечити безпеку власному населенню.

Неабияким викликом для ЄС також став вихід Великої Британії з ЄС (Брексіт). Політики та науковці, передбачаючи наслідки Брексіту, прогнозують кілька сценаріїв майбутнього для ЄС. Одні наголошують на тому, що вихід Британії послабить позицію ЄС на міжнародній арені, негативно вплине на його економіку, і врешті-решт запустить «ефект доміно», коли вслід за Великою Британією про свій вихід заявлять і інші держави-члени. Інші ж тримаються позиції, відповідно до якої держави-члени ЄС, враховуючи внутрішні й зовнішні ризики, навпаки консолідують власні сили, і розвиток ЄС відбуватиметься в більш швидкому темпі, адже Велика Британія часто перешкоджала проведенню реформ, вимагаючи для себе привілеїв та окремих прав.

У відповідь на зазначені виклики ЄС змінює власну політику безпеки й оборони. Зокрема, в ЄС запровадили Європейську систему інформації та авторизації подорожей (далі – ETIAS) – автоматизована електронна система, яка виявляє потенційні ризики, пов'язані з особами, які подорожують до ЄС з безвізових країн. ETIAS допоможе прикордонним та правоохоронним органам виявити осіб, які потенційно можуть становити ризик, пов'язаний із безпекою, незаконною міграцією або здоров'ям населення. Ця система повноцінно запрацює з 2021 року. Особи, які бажають подорожувати до ЄС, повинні подати заявку на авторизацію не пізніше ніж за 96 годин до подорожі. Процедура відбувається в онлайн-режимі на офіційному сайті або за допомогою офіційного мобільного додатку, і вона є платною. Рішення схвалити заявку на поїздку чи відхилити її приймається на основі проведених системою перевірок. Якщо ETIAS виявить ризики, то прикордонні органи проведуть додаткову перевірку щодо цієї особи й приймуть остаточне рішення.

До того ж у вересні 2019 року агентство Європейського союзу з судового співробітництва запустило єдиний контртерористичний реєстр для обміну інформацією про підготовку терактів з боку терористів в країнах ЄС. Він дозволить виявляти зв'язки між терористичними справами в різних державах-членах ЄС і забезпечувати своєчасний зворотний зв'язок з органами національної влади.

Скандал з естонським підрозділом одного з найбільших банків Данії Danske Bank, який підозрюють у відмиванні коштів представників Росії, України та інших пострадянських країн на суму близько 200 млрд євро, привів до посилення нагляду у сфері протидії

відмиванню коштів та фінансуванню тероризму на рівні ЄС. Наразі функції щодо боротьби з відмивання грошей виконує Європейське банківське управління (далі – ЕВА), проте його діяльність спрямована насамперед на вироблення загальних рекомендацій. Застосування ж цих рекомендацій покладається на національні фінансові органи конкретної країни, кожна з яких встановлює власні критерії і процедури моніторингу, відмінності між якими можуть використовуватися несумлінними особами при здійсненні міжнародних фінансових трансакцій. З метою вирішення цієї проблеми пропонуються два варіанти: трансформувати ЕВА або створити абсолютно новий орган, який буде видавати конкретні акти, спрямовані на боротьбу з відмиванням грошей, та стежити за їх застосуванням. Обговорення проекту документа про створення цього органу має пройти в грудні цього року на зустрічі міністрів фінансів країн ЄС.

Посилення боротьби ЄС у сфері відмивання грошей і фінансуванню тероризму є актуальним питанням і для України. У жовтні 2019 року в Києві відбулася презентація спільного з ЄС проекту під назвою «Зміцнення заходів протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму в Україні». Проект буде здійснюватися в період 2019-2021 рр. 80% проекту фінансується ЄС, а 20% – Радою Європи. Він спрямований на зміцнення інституційного потенціалу та нормативної бази відповідно до європейських та міжнародних стандартів.

Зовнішні та внутрішні загрози безпеці ЄС призвели до зміни політики оборони ЄС. Наприкінці 2017 року лідери держав-членів ЄС оголосили про запровадження програми постійної структурної співпраці у сфері оборони – Permanent Structured Cooperation (далі – PESCO). Участь в цій програмі є добровільною, тому до неї не приєдналися Данія, Мальта та Велика Британія, отже учасниками PESCO є 25 держав-членів ЄС. Програма наразі не передбачає створення європейської армії або організації, яка б дублювала функції НАТО, її метою є підвищення ефективності у сфері оборони, зокрема, ефективності використання коштів. PESCO складається з двох елементів: 20 зобов'язань та 34 проектів. Половина проектів була запущена в березні 2018 року, інша половина – в листопаді того ж року. Вони спрямовані на створення нового озброєння чи техніки та підвищення боєготовності. Одним із зобов'язань є регулярне підвищення учасниками оборонних бюджетів. Допоміжними органами

для PESCO є Європейське оборонне агентство та Європейський оборонний фонд, який надаватиме фінансову підтримку проектам.

Отже, ЄС, враховуючи зовнішні та внутрішні ризики, активно змінює й розвиває власну політику безпеки й оборони, і Україна, яка прагне набути членства в ЄС повинна уважно слідкувати за всіма змінами, з їх урахуванням корегувати власну політику і запроваджувати найбільш ефективні заходи, а також приводити національне законодавство у відповідність до законодавства ЄС.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Бойчук Д.С.

**Діброва Т.А.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
2 курс, 1 група**

ЩОДО АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

На сьогодні питання адміністративно-правового статусу внутрішньо переміщених осіб є вкрай актуальним для України. Не дивлячись на те, що формально законодавець закріплює обсяг правосуб'єктності таких осіб, на практиці їх права та обов'язки не завжди реалізуються так, як цього вимагає закон і міжнародні стандарти.

Особа, яка виявила намір отримати такий спеціальний статус відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», має за допомогою довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи підтвердити факт внутрішнього переміщення. Така довідка видається органом соціального захисту за заявою відповідної особи.

Після реєстрації у відповідному органі людина наділяється тими самими правами і обов'язками, що і громадяни України, але є винятки. Ними може бути, наприклад, зазначене у Законі України «Про безоплатну правову допомогу» право внутрішньо переміщених осіб на безоплатну вторинну правову допомогу. Також відмінності можна спостерігати у сфері надання місця проживання; освіти; отримання

послуг, виплат; працевлаштування та ін. Особливість прав, якими держава наділяє таких осіб, полягає у тому, що їм компенсується та матеріальна і моральна шкода, якої зазнала дана категорія населення.

Основне навантаження щодо реалізації прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, створення умов для їхнього добровільного повернення на попереднє місце проживання покладено на Міністерство у справах ветеранів, тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України. Велике значення також має діяльність Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Так, одним із основних стратегічних напрямів його діяльності за останній рік був моніторинг дотримання прав внутрішньо переміщених осіб, аналіз діяльності державних органів з цього питання, розгляд відповідних звернень громадян. З метою вирішення існуючих проблем у Щорічній доповіді Уповноваженим були сформульовані пропозиції щодо подальшого вдосконалення державного регулювання даної сфери суспільних відносин.

Перша проблема, на якій було наголошено – це забезпечення права на отримання гарантованих державою виплат і допомог, а саме – пенсійне забезпечення. Зокрема, увагу привернули безпідставні припинення пенсійних виплат пенсіонерам-переселенцям у результаті процедури верифікації та ідентифікації. Тому Уповноважений запропонував розірвати зв'язок між виплатою державних допомог даній категорії населення та їх реєстрацією, як внутрішньо переміщених осіб.

Гострою проблемою для таких людей залишається втрата житла, а також завдані матеріальні збитки. При цьому в законодавстві немає чіткого механізму компенсації втраченого. Як результат, люди вимушені шукати прихисток у родичів, знайомих, брати житло в оренду, одночасно перебуваючи у значній фінансовій скруті. Заходи Кабінету Міністрів України у даній сфері є недостатніми. Так, навіть програма «50 на 50» часто не забезпечує захист для внутрішньо переміщених осіб. Тому Уповноваженим зроблено пропозицію Уряду: затвердити порядок надання пільгових іпотечних кредитів на будівництво чи придбання житла для такої категорії осіб.

Не вирішеною залишається проблема забезпечення свободи пересування. Під час перетину пунктів пропуску громадяни страждають через значні черги. Контрольні пункти в'їзду-виїзду

потребують також покращення санітарно-гігієнічних умов. Визначено, що обмеження свободи пересування внутрішньо переміщених осіб, а саме скасування дії довідки за відсутності особи понад 60 днів у місті проживання – є дискримінацією. З метою врегулювання даного питання набула чинності постанова Кабінету Міністрів України від 17 липня 2019 р. № 815 «Про затвердження Порядку в'їзду осіб, переміщення товарів на тимчасово окуповані території у Донецькій та Луганській областях і виїзду осіб, переміщення товарів з таких територій».

Щодо освітньої галузі, то права абітурієнтів цієї групи населення в основному дотримуються. Проте через відсутність необхідної поінформованості про можливості і порядок здобуття вищої освіти такими особами, права внутрішньо переміщених осіб обмежуються. Важливим є усунення таких проблем і вдосконалення інформаційної кампанії.

Окрім того, серед проблем забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб виділяють нестачу фінансових і людських ресурсів; порушення принципу законності органами публічної адміністрації, про що свідчить судова практика; відсутність механізму притягнення посадових осіб до відповідальності за порушення прав і свобод внутрішньо переміщених громадян.

В підсумку зазначимо, що, не дивлячись на значну трансформацію законодавства у цій сфері, чимало питань залишаються не врегульованими і потребують подальшого вирішення.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Червякова О.Б.

**Доценко В.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
2 курс, 3 група**

КОМПЕТЕНЦІЯ МІСЦЕВИХ ДЕРЖАВНИХ АДМІНІСТРАЦІЙ

Питання компетенції органів державної влади дуже активно розглядається як в юридичній теорії, так і на практиці. Визначення компетенції є важливим при роботі органів публічної влади з

суспільством, громадськими організаціями, органів державної влади всередині, з міжнародними організаціями тощо. Оскільки від правильного розподілу повноважень, які закріплені для окремого органу, стає ефективне їх здійснення. На думку вчених, вона відіграє значну роль у встановленні місця конкретного органу серед інших органів державної влади, є своєрідним засобом (формою) суспільного поділу праці з професійного управління державою її владними органами і суспільством.

Місцева державна адміністрація – це місцевий орган державної виконавчої влади в Україні. Який у межах своїх повноважень здійснює виконавчу владу на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці країни (область, район, міста Київ та Севастополь), а також реалізує повноваження, делеговані їй відповідною радою.

Згідно з ст. 7 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» Правовий статус місцевих державних адміністрацій встановлюється Конституцією України, цим Законом та іншими законами України, актами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, органів виконавчої влади вищого рівня.

Компетенція місцевих державних адміністрацій поділяється на власну та делеговану. До власної компетенції можна віднести вирішення питань загального значення. Зокрема, до їх компетенції належить вирішення питань: забезпечення законності, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян; соціально-економічного розвитку відповідних територій; бюджету, фінансів та обліку; управління майном, приватизації, сприяння розвитку підприємництва та здійснення державної регуляторної політики; промисловості, сільського господарства, будівництва, транспорту і зв'язку; науки, освіти, культури, охорони здоров'я, фізкультури і спорту, сім'ї, жінок, молоді та дітей; використання землі, природних ресурсів, охорони довкілля; зовнішньоекономічної діяльності; оборонної роботи та мобілізаційної підготовки; соціального захисту, зайнятості населення, праці та заробітної плати.

Іншим різновидом компетенції місцевих державних адміністрацій є делегована. Здійснення державними адміністраціями повноважень інших органів. Делегування районними та обласними радами

повноважень місцевого самоврядування місцевим державними адміністраціями викликане тим, що зазначені ради не мають власних виконавчих органів.

Кабінет Міністрів України в межах, визначених законами України, може передавати місцевим державним адміністраціям окремі повноваження органів виконавчої влади вищого рівня.

Таким чином, розглянувши аспект повноважень якими наділена місцева державна адміністрація необхідно зазначити, що компетенція є динамічним явищем, бо вона досить часто змінюється, уточнюється, доповнюється у зв'язку з оптимізацією, вдосконаленням державного апарату, що зумовлене постійними процесами державного й суспільного розвитку.

Функції державного органу зумовлюють його компетенцію та виявляються саме через сукупність усіх елементів компетенції. При цьому основні напрями діяльності державних адміністрацій є похідними від головних функцій держави, або, інакше кажучи, функції держави розподіляються між усіма органами залежно від місця кожного з них у державному механізмі. Компетенція виражає функції в повноваженнях органу – його правах та обов'язках, тобто є правовим вираженням їхніх обсягу та меж. Компетенція є більш динамічним явищем, ніж функції, бо вона досить часто змінюється, уточнюється, доповнюється у зв'язку з оптимізацією, вдосконаленням державного апарату, що зумовлене постійними процесами державного й суспільного розвитку.

Науковий керівник: к.ю.н, асистент кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Чиркін А.С.

**Дроздик О.А.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
2 курс, 1 група**

ПРАВО НА МИРНІ ЗІБРАННЯ:

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Конституція України визначає права і свободи людини та їх гарантії змістом і спрямованістю діяльності держави. Юридичні

гарантії – це створення державою умов, необхідних і достатніх для того, щоб кожна людина мала можливість скористатися своїми конституційними правами і свободами. Вони встановлюються в Конституції та законах України. Їхня мета – реальне забезпечення правовими засобами максимального здійснення, охорони й захисту конституційних прав і свобод громадян.

Відповідно до ст. 39 Конституції України «Громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити зібрання, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування. Обмеження щодо реалізації цього права може встановлюватися судом відповідно до закону і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку – з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей».

Відповідно до правил юридичної техніки, юридична термінологія має бути однозначною. Термін «громадяни» в Конституції України означає лише громадян України. Таким чином це обмежує іноземців, осіб без громадянства, біженців, та інших категорій осіб, які на законних підставах перебувають на території України, у праві на мирні зібрання. Існує думка, що це право належить до політичних прав, і тому таке обмеження є цілком обґрунтованим, оскільки лише громадяни можуть брати участь в політичному житті держави. Я не можу погодитись з таким твердженням, оскільки головним завданням мирних зібрань є вираження різноманітних (наприклад соціально-економічних або релігійних), а не лише політичних поглядів. Також варто звернути увагу на те, що право на мирні зібрання тісно пов'язані з правом на свободу вираження поглядів.

Якщо звернутись до положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, то ст. 11 також гарантує право на свободу зібрань та об'єднання, а за суб'єктивним складом вказана стаття передбачає можливість обмеження щодо реалізації цього права для осіб, що входять до складу збройних сил, поліції чи адміністративних органів держави. Водночас ст. 16 Конвенції передбачає можливість обмеження політичної діяльності іноземців, серед іншого й права на свободу зібрань та об'єднання. Однак ключовим є те, що ст. 16 дозволяє «Високим Договірним Сторонам встановлювати обмеження на політичну діяльність іноземців», а відтак заборона повинна

визначатись законодавством. Зазначене кореспондується із національним правовим режимом для іноземців та осіб без громадянства, який встановлений у ст. 26 Конституції України. Так як ст. 39 Основного Закону не передбачає обмежень щодо реалізації права на мирні зібрання для іноземців та апатридів, відтак можна стверджувати, що вони також можуть ним користуватись.

Великою проблемою правового регулювання права на мирні зібрання є відсутність спеціального закону. Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) у справі «Веренцов проти України» вказав, що відповідно до ст. 39 та ст. 92 Конституції України обмеження цього права може бути лише відповідно до закону. Суд зазначає, що державі необхідний певний час для прийняття такого закону, проте затримка більше двадцяти років є неприпустимою, оскільки це стосується основоположних прав людини. У такій ситуації я вважаю за необхідне застосувати українськими судами практику ЄСПЛ, яка є чіткою і послідовною з цього питання.

Що ж до закону про мирні зібрання, то його основним призначенням має бути порядок реалізації права на мирні зібрання. Кожен має право знати, за яких саме підстав суд має право забороняти такі зібрання, у яких випадках і в якому обсязі суд може встановлювати обмеження у часі та місці проведення зібрань. Також потрібно встановити загальні строки повідомлення органів публічної влади про проведення таких заходів та випадки, коли такі строки можуть бути не дотримані. Вважаємо, що критерієм встановлення таких строків може виступати передбачувана кількість мітингувальників (оскільки чим більше людей – тим більше часу необхідно для підготовки для забезпечення громадського порядку та безпеки) та підстави для його проведення (так, окремі політичні рішення можуть зумовлювати нагальну необхідність у реакції громадян).

Дуже необхідним є забезпечення правового регулювання контрзібрань. Оскільки в українському законодавстві відсутні норми, які регулювали б таке питання, це інколи створює необґрунтовані підстави для обмеження права на мирні зібрання задля забезпечення громадського порядку. Відповідно до практики ЄСПЛ, наявність групи осіб, які мають інші погляди, ніж організатори мирних заходів, не може бути підставою для обмеження права на мирні зібрання. У такому випадку органи публічної влади мають не забороняти проведення

заходу, а забезпечити право на проведення і альтернативних зібрань, а також охорону громадського порядку.

Отже, кожна людина має право захищати свої різноманітні інтереси, зокрема завдяки мирним зібранням. Відсутність спеціального закону може створювати необґрунтовані підстави для обмеження цього права, тому його прийняття є дуже необхідним для розвитку демократичного суспільства. У такому законі мають бути закріплені чіткі механізми реалізації та захисту права на мирні зібрання.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри конституційного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Мохончук Б.С.

**Дубина К. В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
2 курс, 4 група**

НАЦІЯ ЯК СУБ'ЄКТ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА

Народ і нація належать до одних із найважливіших суб'єктів конституційно-правових відносин. У преамбулі Конституції України згадуються українська нація та Український народ, які здійснили право на самовизначення. Там же міститься згадка про «громадян України всіх національностей». У ст. 11 Основного Закону зазначено, що «держава сприяє консолідації та розвитку української нації...». У Конституції України також можна зустріти такі поняття: «всі національності» (преамбула), «національні меншини» (ст. 10, 11), «національно-культурні потреби» (ст. 12), «національне багатство» (ст. 14), «національні інтереси» (ст. 18), «національний гімн» (ст. 20), «корінний народ» (ст. 11) тощо.

Актуальність проблеми зумовлена відсутністю чіткого розуміння понять нації й народу. Важливими для сучасного конституціоналізму є визначення вищезгаданих понять, з'ясування співвідношення цих категорій і розуміння конституційних вимог, що впливають зі змісту національного та народного суверенітету.

Зазвичай науковці використовують термін «нація» у трьох значеннях: 1) нація як етнос; 2) нація як політична спільнота; 3) нація як держава.

У першому розумінні нація виступає синонімом терміну «етнос». Учений Ю. В. Павленко визначає етнос як «сталу групу людей, що історично склалася, усвідомлює свою єдність поза економічним, соціальним, політичним та конфесійним поділом та має спільні етнічно маркуючі ознаки. За значенням є близьким до поняття «народ» у його буденному розумінні».

У другому значенні нація виступає як політологічна категорія. Науковець К. Ю. Галушко визначає політичну націю як «суверенну спільноту громадян певної держави, незалежно від етнічного походження».

У третьому розумінні слово «нація» згадується в назвах таких міжнародних організацій як Організація Об'єднаних Націй, Ліга Націй, Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури та ін. Це означає, що основними суб'єктами прийняття рішень на міжнародному рівні є нації, представлені їх державами.

Внаслідок багатозначності терміну «нація» можуть виникнути непорозуміння в його застосуванні. З метою їх уникнення, учений, суддя Конституційного Суду України В.П. Колісник радить при використанні нації як етнічної категорії використовувати конструкцію «національно-етнічні».

Важливе значення у контексті існування нації як політичної спільноти набуває поняття громадянства. За допомогою громадянства як правового зв'язку між фізичною особою й державою нація намагається подолати певні розбіжності: історичні, економічні, соціальні, релігійні або культурні. У цьому розумінні принципом та метою створення нації є участь у житті держави всіх її громадян. Діяльність держави спрямована насамперед на інтеграцію населення шляхом застосування інституту громадянства та, водночас, на встановлення відносин між іншими націями – політичними одиницями.

У науковій літературі найчастіше згадуються поняття державного та народного суверенітету. Народний суверенітет є пріоритетним щодо державного суверенітету, на що, вказує Конституційний Суд України у рішенні від 5 жовтня 2005 р. №6-рп/2005 у справі про здійснення влади народом. У ньому зазначено, що «Положення "носієм суверенітету... є народ" закріплює принцип народного суверенітету, згідно з яким влада Українського народу є первинною, єдиною і невідчужуваною, тобто органи державної влади та органи місцевого самоврядування

здійснюють владу в Україні, що походить від народу» (абзац третій п. п. 4.1 п. 4 мотивувальної частини).

Отже, нація посідає важливе місце серед суб'єктів конституційного права. Часто виникає проблема непорозуміння при використанні поняття нація в науці конституційного права. В обговоренні проекту Конституції України на пленарному засіданні Верховної Ради України було зазначено, що «...незважаючи на юридичну або скоріше політичну неточність («нація», а потім ще й «народ»), тут компромісу більше, ніж без слова «народ», бо «тут відображено і право нації на самовизначення, і право народу, який визначився шляхом референдуму у 1991 році... слід мати на увазі, право на самовизначення реалізовано завдяки не тільки українській нації, а й підтримці всіх, хто проживає в Україні... якщо говорити про історичну правду, то відбулося самовизначення української нації, підтримане більшістю людей усіх інших національностей». Як бачимо, у Конституції України термін «нація» використовується в розумінні політичної спільноти, при якому акцент робиться на громадянство як правовий зв'язок особи з державою, а не на спільні культурні та етнічні особливості. У цьому значенні вжиті, наприклад, такі вирази: «національне багатство» (ст. 14 Конституції України), «національні інтереси» (ст. 18 Основного Закону).

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Мохончук Б.С.

**Затулій А. О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,
5 курс, 7 група**

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПРАВОСВІДОМОСТІ СУДДІ

Правосвідомість зазвичай визначається як сукупність ідей, уявлень, поглядів, почуттів, у яких виявляється ставлення до права як справедливого чи не справедливого і до дій людей як правомірних чи не правомірних. Деякі вчені розглядають правосвідомість як результат насамперед правових явищ, вважаючи, що суспільні відносини

відображаються у свідомості лише після того, як опосередковуються правом. Вважаємо, формування будь-якої свідомості – це процес нашарування, накопичення, який відбувається протягом всього життя. Спочатку, у кожної людини формується своя побутова свідомість, яка і є основою для правосвідомості, зазначати, що формування професійної правосвідомості в першу чергу відбувається після опосередковування правом, не можна. Вона вважається сформованою, коли вже є певна побутова та теоретична свідомість. Формування правосвідомості судді є надзвичайно важливим питанням не тільки як для особи, яка претендує на таку посаду, а й для суспільства у цілому. Суддя як гарант справедливості та незалежного правосуддя, особа яка повинна володіти бездоганною репутацією, чітко сформованою правосвідомістю для належного виконання своїх функцій. Проблемою сьогодення є відновлення довіри до суду і ми вважаємо, що професійна, неупереджена, незалежна правосвідомість є одним із шляхів її подолання. Кожен, хто звертається до суду, покладає надію на справедливе рішення, на рішення судді, у якого своє сформоване, реальне бачення ситуації.

Звичайно з роками відбувається професійна деформація свідомості, але роки роботи у галузі правосуддя не повинні впливати на належне здійснення своєї роботи, а тільки навпаки формувати сталі принципи та цінності не зважаючи ні на що. Факторів, які впливають на особливість формування правосвідомості достатня кількість, слід також зазначити, що у кожної особи це виключно індивідуальний процес. Загалом, на індивідуальну правосвідомість впливають побутові, політичні, філософські та моральні принципи, ідеї, погляди, взяті не окремо, а в єдності, в якій проявляється цілісність стану свідомості. Тому професійна правосвідомість судді в усіх випадках виступає і реально існує лише в органічному зв'язку.

Професійна правосвідомість судді включає в себе як систему правових ідей, що виражають інтереси суспільства в сфері правосуддя, так і систему власних поглядів та переконань, оцінок про справедливість або не справедливість правових норм, ефективність правового регулювання, відповідність правових приписів характеру суспільних відносин, які ця норма регулює. Слід зазначити, що головною особливістю є те, що вона відіграє важливу роль у становленні тенденцій щодо однакового застосування матеріальних і

процесуальних норм. Її можна зазначати як певним регулятором, який дає змогу зрозуміти та виділити правильність та ефективність правового регулювання певних явищ, адже застосування закону в практиці залежить і від розуміння судді правової норми.

Окремою особливістю є і те, що правосвідомість виконує певні функції на практиці, а саме: 1) вироблення ціннісного підходу до фактичних обставин з огляду правової норми, морально-правової оцінки учасників судового процесу; 2) вміння знаходити спільну мову з будь-ким з метою створення оптимального режиму судового процесу; 3) співвідношення доказів і професійних знань для формування якісного рішення судді. Можна вважати, що суддя користується правосвідомістю поряд із законом, а його подальші висновки та рішення – це ідеальне для конкретної ситуації поєднання. Так, наприклад, у дослідженні фактичних обставин справи настає момент, коли суддя вважає, що в ході судового слідства зібрано таку кількість доказів, які для нього здаються достатніми і дають змогу зробити висновок про доведеність події злочину, в основі такого рішення лежить переконання та правосвідомість судді. Професійна свідомість спонукає до аналізу інформації, співвідносить отримані знання і з кожним роком досвід та свідомість в поєднанні дають позитивний результат.

Професійна правосвідомість систематизує, узагальнює знання судді, його навички та вміння, допомагає орієнтуватися у доказовій інформації та вилучати з неї те, що дійсно необхідно для правильного рішення. Досвід судді зумовлює особливе бачення тих фактичних обставин справи, які є найбільш значущими та суттєвими для встановлення події злочину, індивідуалізації покарання тощо.

Отже можна підвести підсумок, що формування правосвідомості – це постійний багатоетапний процес, який формується у поєднанні з досвідом та зовнішніми факторами суспільного життя. Відіграє неабияку роль на становлення судової практики, судові рішення, діяльність судової влади, як окремої гілки та судді як суб'єкта здійснення правосуддя.

Науковий керівник: к.ю.н, асистент кафедри судоустрою та прокурорської діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Ребриш А.С.

Зеленська Є.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції, 2 курс, 1 група

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ РЕФОРМУВАННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Місцеве самоврядування є однією з основ побудови демократичної держави, що забезпечує право громадянина безпосередньо брати участь в управлінні на локальному та регіональному рівнях. Без реформування місцевого самоврядування і здійснення процесів децентралізації неможливо подолати негативні сторони у соціально-економічному та культурному розвитку територіальних громад і регіонів, а також забезпечити суттєве підвищення рівня та якості життя більшої частини громадян України.

Схвалена Кабінетом Міністрів України у 2014 р. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні (далі – Концепція) визначає головні шляхи вирішення проблем системи місцевого самоврядування. Ключовими питаннями, які визначають сутність її змін, є:

- визначення об'єднаної територіальної основи для діяльності органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади;
- створення належних матеріальних, фінансових та організаційних умов для забезпечення здійснення органами місцевого самоврядування як власних, так і делегованих повноважень;
- розмежування повноважень між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади на різних рівнях адміністративно-територіального устрою за принципами субсидіарності та децентралізації;
- максимальне залучення населення до прийняття управлінських рішень, сприяння розвитку форм прямого народовладдя.

Після схвалення Концепції на забезпечення розвитку системи місцевого самоврядування було спрямовано прийняття таких Законів України, як: «Про співробітництво територіальних громад» від 17 червня 2014 р.; «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 5 лютого 2015 р.; «Про засади державної регіональної політики» від 5 лютого 2015 р.

Сьогоднішня реформа місцевого самоврядування покликана

вирішити три основні проблеми:

- відмовитися від надмірної централізації влади, яка тягне за собою високий рівень корупції, низький рівень управлінських рішень та неузгодженість політики розвитку і реалізації інтересів територіальних громад;

- вирішити проблему слабкої матеріально-фінансової основи територіальних громад, яка є причиною низької якості публічних послуг, зношеності мереж та створює ризики виникнення техногенних катастроф;

- розв'язати проблему надмірної подрібненості адміністративно-територіальних одиниць, наслідком якої є низький рівень професіоналізму посадових осіб місцевого самоврядування, зникнення з карти України багатьох сільських населених пунктів.

Україна розпочала реформу з реалізації добровільного об'єднання громад. За Законом України «Про добровільне об'єднання громад» суб'єктами добровільного об'єднання територіальних громад є суміжні територіальні громади сіл, селищ, міст. Це здійснюється з дотриманням таких умов: нерозривність території двох громад, у складі об'єднаної територіальної громади не повинно бути іншої територіальної громади із власним представницьким органом, об'єднана територіальна громада має бути розташована в межах однієї області, якість та доступність публічних послуг повинна залишатись такою ж, як і до об'єднання.

Важливою передумовою проведення територіально-адміністративної реформи та побудови демократичної держави є фінансова незалежність органів місцевого самоврядування, оскільки розв'язання більшості фінансових питань саме на місцевому рівні – основа вирішення загальнодержавних соціально-економічних і політичних проблем. Право самостійно вирішувати органами місцевого самоврядування питання місцевого значення значною мірою залежить від законодавчо закріплених на постійній основі за місцевими бюджетами податків та зборів. Кошти від цих надходжень створили б реальні умови для виконання місцевою владою своїх повноважень та сприяли б децентралізації бюджетних ресурсів. Вагомим кроком у здійсненні бюджетної децентралізації є прийняті в грудні 2014 р. Верховною Радою України зміни до Податкового і Бюджетного кодексів України, які дали змогу розширити права місцевих органів влади щодо формування доходів місцевих бюджетів і надали їм значну бюджетну самостійність. У результаті внесених змін до українського

законодавства органи місцевого самоврядування отримали реальні ресурси для вирішення питань місцевого значення. Однак тільки розширення джерел наповнення місцевих бюджетів не дасть бажаних результатів без реально працюючої економіки. Збільшення фінансових ресурсів на регіональному рівні, з одного боку, передбачає збільшення відповідальності, у тому числі перед власною громадою, а з іншого – сприяє породженню корупції. Для того щоб зменшити можливості чиновників для зловживань, необхідно, щоб інформація про планування та використання фінансових коштів була публічною. Не менш важливим моментом є й залучення населення та громадських організацій до бюджетного процесу.

Серед важливих завдань реформування місцевого самоврядування є і становлення реальної та дієвої системи безпосередньої муніципальної демократії. Як наголошує Концепція, ефективного та швидкого розв'язання потребує, зокрема, проблема неспроможності членів громад до солідарних дій, спрямованих на захист своїх прав та інтересів, у співпраці з органами місцевого самоврядування і місцевими органами виконавчої влади та досягнення спільних цілей розвитку громади. Один із шляхів і способів розв'язання цієї та інших проблем вбачають у розвитку форм прямого народовладдя. Участь громадян у публічному управлінні в Україні передбачена в окремих нормативних документах. Однак вона, на жаль, ще не стала постійною практичною складовою для всіх органів місцевого самоврядування в нашій державі.

Таким чином, головні напрями реформування місцевого самоврядування й децентралізації влади сьогодні встановлено у Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Головні завдання реформування системи місцевого самоврядування у нашій державі полягають у завершенні формування спроможних територіальних громад на всій території країни, посиленні інституційної та ресурсної спроможності громад, запровадженні стратегічного планування розвитку системи місцевого самоврядування, розбудові інфраструктури громад, підвищенні якості надання всього спектру публічних послуг населенню.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Чиркін А.С.

**Землякова Д. О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
2 курс, 3 група**

ПОВНОВАЖЕННЯ МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного й культурного розвитку особистості, гарантією її успішної соціалізації, а також економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави. Її метою є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, здібностей, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору. Згідно зі ст. 53 Конституції України, ст. 26 Загальної декларації прав людини, ст. 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Законом України «Про освіту», кожен має право на освіту. Незалежно від віку, статі, раси, громадянства, національності, політичних, релігійних чи інших переконань, кольору шкіри, а також інших обставин та ознак, всі мають рівні умови доступу до освіти.

Створення умов для реалізації такого права є завданням держави. Головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері освіти, здійсненні державного нагляду (контролю) за діяльністю закладів освіти тощо, є Міністерство освіти і науки України (МОН). Його компетенцію визначено Законом «Про освіту», відповідно до якого найголовнішою функцією цього міністерства є формування та реалізація державної політики у сфері освіти. Постановою КМУ від 16 жовтня 2014 року затверджено Положення про Міністерство освіти і науки України (далі – Положення), яке деталізує функції МОН і містить невичерпний перелік завдань у досліджуваній сфері.

Як визначає МОН на власному сайті, між іншим, на нього покладені: розробка стратегії розвитку та форматів вітчизняної освіти, інших стратегічних документів, відповідних державних цільових

програм, участь у їх реалізації та надання методичних рекомендацій, і все це – з неухильним збереженням та захистом національних інтересів; нормативно-правове забезпечення функціонування системи освіти; збір та обробка освітньої статистики, її аналіз та подальші прогнози; міжнародне співробітництво у сфері освіти і науки; формування пропозицій про обсяг та подекуди розподіл освітніх субвенцій та державного фінансування різних видів освіти і стипендійного фонду; визначення державних пріоритетів з підготовки та перепідготовки освітян; їх сертифікація та підвищення їхньої кваліфікації; розробка та затвердження умов прийому до навчальних закладів; умов провадження освітньої діяльності, її ліцензування та перевірка; затвердження порядку проведення інституційного аудиту закладів освіти, акредитації типових освітніх програм та інших заходів контролю якості освіти тощо.

У зв'язку з реалізацією цих завдань, Міністерство надає певні послуги з ліцензування, акредитації, визнання іноземних освітніх документів, надання грифів та свідоцтв тощо. Єдиний державний портал адміністративних послуг дає такий перелік послуг МОН: 1) видача дубліката ліцензії на надання освітніх послуг у сфері вищої та професійно-технічної освіти; 2) видача копії ліцензії на надання освітніх послуг у сфері вищої та професійно-технічної освіти; 3) видача ліцензії на надання освітніх послуг у сфері професійно-технічної освіти; 4) видача ліцензії на провадження освітньої діяльності у сфері вищої та професійно-технічної освіти; 5) переоформлення ліцензії на провадження освітньої діяльності у сфері вищої та професійно-технічної освіти. Також МОН засвідчує апостилом (спеціальний штамп, який проставляється на офіційних документах, що надходять від держав-учасниць Конвенції 1961 року, яка скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів) офіційні документи про освіту, що видані навчальними закладами, державними органами, підприємствами, установами і організаціями. Це, зокрема, атестати, дипломи і додатки до них, довідки і навчальні плани, сертифікати і посвідчення про підвищення кваліфікації і деякі інші.

Для забезпечення якості освіти та освітньої діяльності, здійснення державного нагляду (контролю) за закладами освіти щодо дотримання ними законодавства утворена Державна служба якості освіти України (далі – Служба), яка є центральним органом виконавчої влади,

діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра освіти і науки, та реалізує державну політику у сфері освіти. На службу, окрім іншого, покладається проведення інституційного аудиту закладів освіти; надання рекомендацій закладам освіти (крім закладів вищої освіти); затвердження освітніх програм дошкільної та загальної середньої освіти (крім типових і тих, що розроблені на основі типових); проведення моніторингу якості освітньої діяльності та освіти; акредитація громадських фахових об'єднань та інших юридичних осіб, що здійснюють незалежне оцінювання якості освіти та освітньої діяльності закладів освіти (крім закладів вищої освіти), ведення їх реєстру; здійснення державного нагляду (контролю) за діяльністю закладів освіти щодо дотримання ними вимог законодавства про освіту та надання обов'язкових до виконання ними розпоряджень щодо усунення виявлених порушень у визначені строки.

Таким чином, МОН, як центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки, володіє широким колом повноважень щодо забезпечення реалізації конституційного права на доступ до якісної та безоплатної освіти.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Червякова О.Б.

**Лавренов А.Г.,
Национальный юридический университет
имени Ярослава Мудрого,
международно-правовой факультет, 1 курс, 4 группа**

ОСОБЕННОСТИ ИСТОЧНИКОВ ПРАВА ПРАВОВОЙ СИСТЕМЫ ЯПОНИИ

Япония – страна самобытной культуры, древних традиций, своеобразного мышления, инноваций и последней империи.

Для определения особенностей источников права Японии необходимо проанализировать историю формирования и развития её права. Официально Япония как государство было образовано в 660 г. до н.э. Данный факт закреплён указом японского парламента в 1966 году. Хотя, справедливо замечу, что по китайским календарям в 1 веке н.э. на Японских островах в результате распада первобытнообщинного

строю существовало множество небольших государств. Большинство этих малых государств в 4 – 5 вв. н.э. объединилось в единое государство. То есть, фактическое становление государства Япония произошло около полутора тысяч лет назад.

Однако активное развитие правовой системы Японии и источников права, в частности, такой формы, как нормативно-правовой акт в Японии приходится на конец 18 – начало 19 веков. До этого времени право также имело свои формы интерпретации, впрочем, все эти формы имеют продолжение в нормативно-правовых актах последующих периодов. Следует отметить, что во второй половине 18 – начале 19 веков в Японии существовало своеобразное двоевластие и две столицы. Один центр возглавлял «сёгунат», а второй – императорский двор. И олицетворяли их, соответственно, власти двух городов – Эдо (Сёгунат) и Киото (Император). Однако властные полномочия императора были чисто номинальными. Этот дуализм закончился упразднением власти сёгуна в результате «реставрации Мейдзи» в 1867 г.

Япония – унитарное государство, разделённое на 47 префектур (областей). В свою очередь, префектуры делятся на 2 звена: первое – высшее звено, включающее в себя 4 префектуры: Токио, Хоккайдо, Осака и Киото, и второе – низшее звено – остальные 43 префектуры. При этом правовой статус префектур низшего и высшего звеньев *de facto* не отличается, а отнесение их к разным категориям является лишь традицией. Столица же, – Токио представляет собой 23 специальных района, имеющих статус городов. Японское государство децентрализовано.

Принцип местной автономии заложен в Конституции Японии (Глава 8) и Законе о местной автономии 1947 г. Кроме данного закона действуют ещё несколько десятков других нормативно-правовых актов, таких как: «Закон о местных коммунальных служащих» (1950 г.), «Закон о сельскохозяйственных комитетах» (1951 г.), а также ряд законов, определяющих механизм финансирования органов местного самоуправления.

Исследуя особенности источников права правовой системы Японии, необходимо отметить, что, во-первых, Япония – конституционная монархия, из чего следует, что в формальном смысле главным источником права является конституция. Во-вторых,

дополняют конституцию такие источники права, как: международные соглашения и договоры, кодексы и законы, прочно установившиеся обычаи, распоряжения кабинета министров, указы и объявления министерств.

Конституция Японии по своему содержанию уникальна. Так, в предисловии к ней и в третьем разделе установлено, что японцы навеки отрекаются от войны, как неотъемлемого (суверенного) права народа и от силы (силового фактора), как способа разрешения международных конфликтов. Также в ней закреплены и гарантированы основополагающие права человека. Таким образом, Конституция Японии выступает в роли своеобразного «оружия», защищающего людей.

Первая конституция Японии 1889 года провозгласила императора носителем верховной власти в государстве. И только после поражения во Второй мировой войне, которая велась от имени императора, и послевоенные реформы снизили авторитет императора.

Конституция Японии 1946 г. утвердила принцип суверенитета народа, не наделяя императора какой-бы то ни было властью; однако влияние монарха в сфере религии и идеологии сохранилось. Примером такого влияния может служить система летоисчисления «гэнго», по которой названия годов даются в соответствии с эрами правления императоров. И, конечно же, песня «Кими га ё» – «Царствование императора», которая является государственным гимном страны.

Высшим законодательным органом государственной власти является парламент. Однако члены парламента не разрабатывают проекты законов самостоятельно. Законопроекты создаются по инициативе членов кабинета министров, которые имеют своё представительство в парламенте. Ещё одной особенностью функционирования парламента в Японии является условие утверждения или принятия какого-либо законопроекта. Суть его заключается в необходимости наличия определённого и неизменяемого числа членов парламента для принятия какого-либо законопроекта. Например, для установления бюджета требуется минимум 50 голосов. При этом член парламента не имеет права самостоятельно выдвигать на рассмотрение законопроект. То есть, наиболее влиятельным органом государственной власти является кабинет министров, тогда как наиболее влиятельным государственным лицом – премьер-министр.

При этом не стоит пренебрегать значимостью судов в процессе нормотворчества. Так, решения Высшего Суда Японии рассматриваются как пример, связующий элемент для судов более низкого ранга.

Официальным информационным источником, в котором публикуются тексты законопроектов, является «Канпо», – газета, в которой публикуются принятые парламентом законы. Кроме этой газеты существует ещё один неофициальный способ закрепления, а точнее традиционный. По давней традиции император зачитывает текст закона, написанный в «Канпо». Кроме этого, законы, подзаконные акты, тексты кодексов публикуются в частных изданиях «Роппо». Многие тексты кодексов публикуются ежегодно. Решением 142-го заседания парламента (1998 г.) было принято решение о создании сайта «Дома Представителей» – «Гиан» (анг. House of Representative's Web site – Gian).

Научный руководитель: к.ю.н., ассистент кафедры теории и философии права Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого Трихлеб К.А.

**Кіян А.С.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
2 курс, 2 група**

ФОРМИ ДІЯЛЬНОСТІ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

У встановленні парламентаризму майже кожної країни одним із найскладніших і найважчих завдань є встановлення певної системи порядку в роботі її парламента. Це обумовлено багатьма факторами: змістом і формами його роботи, складом та структурою, статусом і особистими рисами парламентарів тощо.

Першочергове значення у встановленні порядку роботи парламента, тобто організації його роботи має його нормативно-правове визначення. Порядок роботи Верховної Ради, а також її органів та посадових осіб визначається Конституцією, законами України «Про Регламент Верховної Ради», «Про комітети Верховної Ради», «Про статус народного депутата України» та іншими законодавчими актами.

Державна влада в Україні здійснюється на основі її поділу на

законодавчу, виконавчу та судову відповідно до ст. 6 Конституції України. У ст. 75 основного закону визначено, що єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Верховна Рада України. Оскільки носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в державі є народ, а народ може здійснювати владу безпосередньо і через органи державної влади, діяльність парламенту є формою опосередкованого управління народом державою.

Форми діяльності Верховної Ради України можна визначити як сукупність способів та заходів, за допомогою яких суб'єкти Верховної Ради України здійснюють парламентську діяльність, вони обумовлені колегіальним характером цього органу та універсальністю його компетенції. За юридичними наслідками форми діяльності парламенту поділяються на правові та неправові, а останні у свою чергу – на організаційні та матеріально-технічні.

До правових форм роботи українського парламенту належать нормотворча, установча, правозастосовча та контрольна.

Виходячи з функціонального призначення парламенту, основною правовою формою його роботи є нормотворча форма. Нормативними є всі закони України, а також деякі постанови Верховної Ради України (наприклад, постанови «Про затвердження Положення про загальні збори громадян за місцем їх проживання в Україні» від 17 грудня 1993 року № 3748-ХІІ, «Про структуру апарату Верховної Ради України» від 20 квітня 2000 року № 1678-ІІІ та ін). У межах нормотворчої форми вирізняються законопроектне та ординарне провадження, результатами яких є підготовлені законопроекти чи акти нормативного характеру

Установча форма діяльності парламенту складається з низки проваджень, спрямованих на внесення змін до структури державного механізму, власної структури парламенту, а також кадрових змін.

Правозастосовча форма діяльності не належить до числа основних правових форм роботи парламенту, але має істотне значення з точки зору забезпечення національної безпеки й оборони України, гарантування основних прав та свобод людини і громадянина. Правозастосовчі провадження, пов'язані із забезпеченням національної безпеки, відзначаються оперативністю (рішення має бути прийняте протягом двох днів з моменту звернення глави держави) і завершуються схваленням відповідної постанови Верховної Ради України.

Контрольна форма діяльності залежить від предмета контролю. Контрольні провадження можуть бути щодо імпічменту Президенту України, щодо резолюції недовіри Кабінету Міністрів України, щодо спостереження за конституційністю та законністю актів органів державної влади та інші. Актами індивідуальної контрольної діяльності парламентарів є депутатські звернення й запити.

Інтерпретаційна форма діяльності парламенту на сьогодні обмежена тлумаченням постанов Верховної Ради України, оскільки офіційне тлумачення Конституції та законів України є прерогативою Конституційного Суду України. Тому інтерпретаційна діяльність Верховної Ради України зводиться лише до тлумачення її постанов.

Організаційні форми роботи Верховної Ради України – це передбачені Конституцією України. Регламентом Верховної Ради України та іншими нормативно-правовими актами способи організації роботи парламенту України, його органів, народних депутатів України і посадових осіб з метою здійснення ними своїх функцій і повноважень протягом встановленого часу. Відповідно до Конституції (ст. 82) і Закону України "Про внесення змін і доповнень до Конституції України" Верховна Рада працює сесійно. Сесії Верховної Ради України поділяються на чергові й позачергові. Чергові сесії Верховної Ради починаються першого вівторка лютого і першого вівторка вересня. У зв'язку з конституційною визначеністю щодо часу свого початку чергові сесії не скликаються.

Організаційні форми діяльності Верховної Ради України також можна поділити на основні та допоміжні. До основних організаційних форм діяльності Верховної Ради України належать: сесія; засідання депутатських груп і фракцій, Погоджувальної ради, комітетів, підкомісій і робочих груп, тимчасових слідчих і спеціальних комісій; персональна робота Голови Верховної Ради України, його заступників, голів комітетів; парламентські та комітетські слухання; індивідуальна робота народних депутатів у парламенті та виборчих округах. Серед допоміжних організаційних форм діяльності можна виділити особистий прийом громадян і посадових осіб; роботу з заявами, скаргами і зверненнями громадян; проведення прес-конференцій та інтерв'ю; організаційні форми діяльності, пов'язані з участю в міжпарламентських заходах; закордонні візити делегацій депутатів і парламентського керівництва та ін.

Матеріально-технічні форми діяльності парламенту здійснюються підрозділами апарату Верховної Ради України, до них належать: фінансово-господарське, матеріально-технічне, соціально-побутове забезпечення діяльності парламенту і народних депутатів.

Отже, можна сказати, що в кожній формі діяльності Верховної Ради України розкриваються її функції, які мають свій порядок здійснення або свої особливості. В них відображаються основні напрямки діяльності українського парламенту, які втілюються в його компетенції, визначеній Конституцією та іншими нормативно-правовими актами України, що зумовлюються об'єктивними потребами державного та суспільного розвитку з погляду внутрішніх і зовнішніх завдань держави, у яких виражаються і конкретизуються сутність, соціальне призначення та роль Верховної Ради України як єдиного законодавчого органу, відповідно до її місця в механізмі Української держави для досягнення визначених завдань і реалізуються в передбачених чинним законодавством формах.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Чиркін А.С.

**Ковригіна Г.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Слідчо-криміналістичний інститут,
6 курс, 1 група**

ОСОБЛИВОСТІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В НІМЕЧЧИНІ

Питання природи місцевого самоврядування є досить поширеним у науці. Розглядаючи місцеве самоврядування, необхідно зазначити, що конституційне регулювання місцевого самоврядування в різних країнах світу має свою історію та особливості. Існує три основні системи місцевого самоврядування: англосаксонська, континентальна (романо-германська) та іберійська. В Європі, зокрема, в Німеччині, поширена континентальна система місцевого самоврядування. Ця система місцевого самоврядування характеризується поєднанням державних органів управління (центральної) та органів місцевого самоврядування (місцевих (комунальних) представницьких органів). Проте, у ФРН в

силу федерального устрою ця система має певні особливості. Так, у федеральних землях уся влада належить місцевим органам, які реалізують загальнодержавну політику на місцях.

Правовий статус органів місцевого самоврядування у Федеративній Республіці Німеччини, порядок їх утворення і функціонування визначаються конституціями та законодавством окремих земель. Чинний Основний закон ФРН від 1949 року закріплює, що територіальними одиницями у ФРН є землі, округи та громади. Оскільки територія Німеччини поділена на 16 земель, то дослідження місцевого самоврядування в Німеччині доцільно здійснювати через розгляд основних особливостей місцевої влади.

Так, перша особливість – це те, що кожна із земель наділена широкою автономією, яка, в свою чергу, виявляється у тому, що кожна федеральна земля має свою систему місцевого самоврядування, склад і функціонування яких різняться залежно від існуючої моделі системно-структурної організації місцевого управління. Фактично в Німеччині функціонує чотири таких моделі: 1) південнонімецька модель (землі – Баварія, Саксонія, Баден-Вюртенберг): самоврядування здійснюється через представницький орган (раду) і бургомістра, які обираються населенням громади. Бургомістр є головою виконавчого комітету та водночас головою цієї ради. Він має досить сильні позиції в системі місцевого самоврядування, оскільки у багатьох випадках без погодження з радою вирішує кадрові питання, володіє суттєвими правами у фінансово-бюджетній сфері; 2) північнонімецька модель (землі – Нижня Саксонія, Північна Рейн-Вест-фалія): представницький орган (рада) обирає директора громади, який є главою виконавчої влади і формує свій виконавчий орган. Крім того, зі складу депутатів обирається бургомістр, який є главою самоврядування, однак діє на громадських засадах; 3) модель рада-бургомістр (землі Рейнланд-Пфальц, Саар, сільські громади землі Шлезвіг-Гольштейн): виборний представницький орган (рада громади чи міська рада) обирає бургомістра, який має досить широку компетенцію, одноосібно вирішуючи багато важливих питань громади; 4) рада-магістратура (земля Гессен, земля-місто Гамбург): виборний представницький орган (рада) обирає голову ради і формує з числа професійних управлінців свій колегіальний виконавчий орган (магістратуру). Визначення конкретної моделі утворення публічної влади у відповідній землі

здійснюється виключно населенням, а, отже, саме населення вирішує, який тип публічної влади є найбільш характерним для тієї адміністративно-територіальної одиниці, на якій вони проживають.

Наступною особливістю є те, що для німецької політики в цілому характерним є шанобливе ставлення до інституту місцевого самоврядування, місцевої політики і муніципальних політиків. Активна участь у місцевому самоврядуванні, в муніципальній політиці схвалюється. Муніципальні діячі вважаються «золотим фондом», резервом державної політики. У свою чергу це призводить до суттєвої підтримки з боку громадян. На мою думку, це пояснюється високим рівнем довіри простого населення до посадових осіб, упевненості у тому, що саме місцева влада шляхом здійснення ефективного управління має вирішальний вплив на суспільний, економічний, політичний розвиток територіальної одиниці, на рівень життєдіяльності населення тощо.

Ще однією особливістю є те, що фактично в усіх землях самоврядування є розвинутим, в громадах вирішується понад 80% питань, коли громадянин вступає у відносини з владою. Виділяють головні функції органів місцевого самоврядування: 1) забезпечення діяльності інфраструктури (житло, вулиці, виробничі майданчики, вода, вивезення сміття, електрика, газ); 2) побутове обслуговування: громадський транспорт, культура, бані, спорт, дозвілля; 3) соціальні питання: соціальний захист, інтеграція меншин, забезпечення участі в громадському житті, підтримання соціальної злагоди (миру) тощо.

Отже, Німеччині притаманна континентальна система місцевого самоврядування, що характеризується поєднанням державних органів управління (центральных) та органів місцевого самоврядування (місцевих (комунальних) представницьких органів). Однак в Німеччині в силу федерального устрою ця система має певні особливості. Першою особливістю є наявність своєї системи місцевого самоврядування в кожній федеральній землі, яка різниться залежно від існуючої моделі системно-структурної організації місцевого управління. Наступною особливістю є шанобливе ставлення до інституту місцевого самоврядування, місцевої політики і муніципальних політиків, яке проявляється у взаємній повазі громадян і муніципальних діячів. І нарешті ще однією з особливостей є те, що коли громадянин вступає у відносини з владою, то у більшості випадках таке питання буде

вирішуватись громадою на місцевому рівні.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Чиркін А.С.

**Козлова К.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,
2 курс, 5 група**

АМЕРИКАНСЬКИЙ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ: ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Попри відсутність єдності наукових підходів щодо розуміння поняття конституціоналізм, його можна визначити як сукупність джерел конституційного права й політико-правових цінностей, а також дієвих механізмів їх застосування на практиці, вивчення яких дозволяє визначити структуру органів державної влади, механізми їх реалізації та міру їх обмеження (системою стримувань і противаг), що дозволяє оцінювати реальний рівень демократії в суспільстві. У даній роботі пропонуємо узагальнити головні засади побудови моделей американського і європейського (континентального) конституціоналізму та порівняти їх.

Первинний текст Конституції США 1787 року встановив структуру органів державної влади, їх взаємини й жорстку систему поділу на законодавчу (Конгрес), виконавчу (Президент) та судову (Верховний Суд) гілки. Сполучені Штати побудовано на принципах президентської республіки та федералізму (створено федеральні органи влади й органи влади штатів; компетенцію розподілено як «по горизонталі», так і «по вертикалі»). Американському конституціоналізму властива кодифікована Конституція. Тут слід зауважити, що вперше саме батьки-засновники закріпили вищу юридичну силу писаної Конституції над іншими нормативними-правовими актами. Сутність американського конституціоналізму формувалась, перш за все, під значним впливом ідеології лібералізму, а основними категоріями є «свобода» й «вільний ринок». Конституція США першою в світі вивела свободу совісті, думки, слова і преси з-під контролю держави. Ідея мінімального втручання влади у приватне життя громадян є фундаментальною, саме тому при прийнятті

Основного Закону, в ньому був відсутній Біль про права людини. На думку А. Гамільтона, наявність положень цього документу в тексті Конституції містило б різного роду обмеження щодо обсягу і змісту прав людини, замість цього в Основному Законі містяться гарантії судового захисту прав людини. Більше того, саме Верховний суд є тим головним інститутом, який володіє монополією щодо визначення критеріїв конституційності всіх законів, які приймаються Конгресом.

Держави західної Європи протягом тривалого часу формували свою конституційну ідентичність. Після виникнення національних систем конституціоналізму окремих країн (передусім Франції та Німеччини), вони приєдналися до інтеграційних процесів, заснованих на спільному визнанні верховенства права й демократії, що спричинило утворення Ради Європи у 1949 році. Венеціанська комісія як орган Ради Європи займається розробкою висновків відповідності конституційних та звичайних законів міжнародним стандартам. Комісія також займається поширенням європейських стандартів у сфері функціонування інститутів демократії, захисту прав людини, виборчого права й конституційного судочинства. На формування європейського конституціоналізму значною мірою вплинув і Європейський Союз, вимагаючи уніфікації, тобто зведення до єдиних стандартів, а також Європейський суд з прав людини. За формою державного правління країни континентального європейського конституціоналізму поділяються як на монархії, так і на республіки; за формою державного устрою – на унітарні та федеративні. Проте всі вони забезпечують політичну та економічну свободу народу й права людини.

Різниця між американським та європейським конституціоналізму існує, бо поняття «конституціоналізму» формувалося під впливом політичних реалій відповідних держав, потреб їх політичних еліт й особливостей історії та культури. Можна зробити висновок, що конституційні засади континентальної Європи є більш консервативними, ніж у США. У європейському конституціоналізмі поряд з національними інструментами обмеження державного правління на користь прав і свобод людини та громадянина існують наднаціональні. Європейська модель конституціоналізму менш послідовна у питаннях захисту свободи ринку й принципу рівних можливостей, ніж американська. У американському конституціоналізмі пріоритетними цінностями є свобода творчості й

вільний ринок, а в європейському – демократія та порядок; обидві конституційні моделі прагнуть до оптимального впорядкування політичного життя.

Отже, визначити ефективнішу модель конституціоналізму неможливо, бо її визначальною метою є забезпечення демократії та верховенства права, яку успішно виконують країни американського і європейського конституціоналізму. Відповідно до індексу демократії складеному «Economist Intelligence Unit», повноцінна демократія функціонує як в США, так і в країнах західної Європи, а згідно з дослідженнями «World Justice Project» рівень верховенства права також досить високий в країнах обох моделей конституціоналізму.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Мохончук Б.С.

**Коливанова Л.І.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,
2 курс, 7 група**

ПРАВО НА ПОВАГУ ДО ЛЮДСЬКОЇ ГІДНОСТІ

Право на повагу до людської гідності сформульовано в статті 28 Конституції України, відповідно до якої «ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню. Жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим досліддам».

Ця конституційна норма відтворює відповідні положення: Загальної декларації прав людини 1948 року (ст. 5), Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 року (ст. 7), Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (ст. 3).

Для уявлення сутнісних характеристик права на повагу до людської гідності, слід згадати окремі рішення із зарубіжної судової практики. Зокрема, Державна рада Франції розглядала справу щодо гри «метання карликів», яка полягала у забороні цієї забави. При розгляді цієї справи Державна рада Франції співвідносила право на повагу до людської гідності з правом розпоряджатися своїм тілом та дійшла

висновку щодо порушення права на повагу до людської гідності. В основу обґрунтування рішення було покладено те, що, оскільки ця гра є публічним заходом, карлик виступає не як приватна особа, а є представником людського роду. Виходячи з цього, перетворення людини з суб'єкта права на об'єкт (предмет, знаряддя гри) порушує право на повагу до людської гідності.

Наступною справою, яка має доктринальне значення для розуміння права на повагу до людської гідності, є кейс Конституційного Трибуналу Польщі, який у 2005 році розглянув справу щодо «продажу в рабство». Ця справа полягала у тому, що особа, будучи в скрутному матеріальному становищі, уклала договір з іншою стороною. В договорі закріплювалось можливість зневажливо ставитися до особи, а саме: принижувати, наносити легкі тілесні ушкодження. Орган конституційного контролю Польщі визнав, що природна і невідчужувана гідність людини є джерелом свобод і прав людини і громадянина. Воно є непорушним, а його повагу і охорона є обов'язком органів державної влади.

У тому ж році Конституційний суд Федеративної Республіки Німеччини прийняв рішення, яке скасовує закон, що дозволяє Бундесверу збивати захоплені терористами пасажирські авіалайнери. Рішення Конституційного Суду Німеччини було побудовано на наступному: 1) Основний Закон гарантує право на життя, людську гідність та держава ніяк не має право приймати рішення кого врятувати, а кого вбити; 2) дії, які передбачені цим законом, тягнуть за собою неминучу смерть пасажирів та команди авіалайнера; 3) є різниця від пострілу поліцейського, який вбив злочинця, що загрожував життю іншим людям та пострілом в авіалайнер, в цьому випадку жертвами застосування закону стають невинні люди.

Проаналізувавши окремі рішення із зарубіжної судової практики, можемо дійти висновку, що право на повагу до людської гідності є одним із основоположних прав, яке є вкрай необхідним для існування людини і не може бути порушено ні законодавцем, ні внаслідок дій інших осіб. У цьому значенні людина завжди зберігає свою гідність (особисту), і ніхто й ніщо не може позбавити або порушити її. Гідність належить людині завжди, незалежно від її дій чи поведінки.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Романюк П.В.

**Кононенко В.А.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
2 курс, 3 група**

ОСНОВНІ ОРГАНІЗАЦІЙНІ ФОРМИ РОБОТИ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

В Україні функції законодавчої гілки влади здійснює парламент Верховна Рада України. Складається український парламент з 450 народних депутатів. Організаційними формами роботи Верховної Ради України можна визначити сесію, засідання депутатських груп і фракцій, Погоджувальної ради комітетів, підкомісій і робочих груп, тимчасових слідчих і спеціальних комісій, персональна робота Голови Верховної Ради України, його заступників, голів комітетів, парламентські та комітетські слухання, індивідуальна робота народних депутатів у парламенті та виборчих округах, а також інші допоміжні організаційні форми роботи, такі як особистий прийом громадян, наприклад.

Основні положення, які пов'язані з Верховною Радою України визначені Конституцією України, а саме в Розділі IV. Зокрема, в ст. 76 КУ вказано, що народним депутатом може бути лише громадянин України, якому на момент виборів вже є 21 рік, та який останні 5 років проживає на території України, також ця особа не повинна мати судимість за вчинення умисного злочину, якщо ця судимість не знята чи не погашена. Разом з цим вказано, що строк повноважень Верховної Ради України складає 5 років.

Визначення питання організаційних форм діяльності Верховною Радою України є важливим, оскільки ці форми діяльності в своїй сутності виражають основні функції парламенту, принципи та методи. До питання визначення організаційних форм роботи Верховної Ради України підходило багато вчених. Так, вчені В.Ф. Погорілко та В.Л. Федоренко стверджують, що «організаційні форми роботи Верховної Ради України – це передбачені Конституцією України. Регламентом Верховної Ради України та іншими нормативно-правовими актами способи організації роботи парламенту України, його органів, народних депутатів України і посадових осіб з метою

здійснення ними своїх функцій і повноважень протягом встановленого часу».

В правовій науці до основних організаційних форм роботи Верховною Радою України відносять сесії – адже відповідно до статті 82 КУ та ч. 2 ст. 9 Закону України «Про регламент Верховної Ради України», парламент діє сесійно. Також останнім законом вказано, що сесії можуть бути чергові та позачергові. В свою чергу, відповідно до цього Закону сесії складаються із засідань Верховної Ради (а також комітетів, спеціальних комітетів, тимчасових слідчих або спеціальних комісій) які проводяться в період між пленарними засіданнями. Так, чергові сесії Верховної Ради України починаються першого вівторка лютого та вересня щороку. Позачергові ж сесії можуть скликатися і в інший період, але тільки на підставі вимоги Президента України Головою Верховної Ради України. Другим видом організаційної форми роботи Верховної Ради України є пленарне засідання, яке проводиться в рамках сесії Верховної Ради. Звернувшись до каталогу юридичних позицій Конституційного Суду України видно, що пленарні засідання – основна форма діяльності Верховної Ради України як єдиного органу законодавчої влади під час її сесій. Це – регулярні зібрання народних депутатів України у визначений час і у визначеному місці, що проводяться за встановленою процедурою. На них розглядаються питання, віднесені Конституцією України до повноважень Верховної Ради України, і приймаються відповідні рішення з цих питань шляхом голосування народних депутатів України. Більшість пленарних засідань проходять відкрито (закритий порядок повинен бути підтверджений більшістю від складу Верховної Ради, тобто 226 і більше народних депутатів).

Як влучно відмічає С.Г. Серьогіна, Верховна Рада України також здійснює свою діяльність за допомогою засідань депутатських груп (та фракцій), персональній роботі як Голови Верховної Ради, так його заступників і голів різних комітетів, а також через діяльність Погоджувальних рад вищевказаних депутатських груп та фракцій, також за допомогою парламентських та комітетських слухань.

Розглянувши основні організаційні форми роботи Верховної Ради України слід зробити висновок, що найбільш важливим видом здійснення діяльності Верховною Радою України є чергові сесії Верховної Ради, в межах яких проводяться пленарні засідання. Також

безперечно пленарні засідання дуже важлива частина діяльності Верховної Ради, це пояснюється зокрема і тим, що під час пленарних засідань, які відбуваються регулярно обговорюються найбільш важливі питання, які вирішуються шляхом голосування народних депутатів.

Науковий керівник к.ю.н, асистент кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Чиркін А.С.

**Коньшина Л.Р.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,
2 курс, 9 група**

ЗМІНА АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО ПОДІЛУ У ПРОЦЕСІ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Останні роки в Україні впроваджується така нагальна та необхідна нашій державі та суспільству реформа децентралізації. Її початком стало законодавче закріплення та створення нового суб'єкту організації населення – об'єднаної територіальної громади але на цьому реформа не повинна завершуватися адже децентралізація є процесом багатоаспектним, який охоплює багато сфер життєдіяльності суспільства і держави. Тому вже довгий час активно розробляються проекти реформування адміністративно-територіального поділу України. На даний час розроблення цього питання знаходиться на стадії законопроекту та потребує доопрацювання, але сам зміст законопроекту є сукупністю змін, що стосуються поділу на райони, які, звісно, є органічним продовженням процесу децентралізації. Тому пропоную розглянути теоретичні та практичні аспекти цього питання. На мою думку, його розгляд не можливий без осьового для даного питання поняття адміністративно-територіального устрою. Так адміністративно-територіальний устрій зазвичай визначають як поділ території країни на окремі частини – адміністративно-територіальні одиниці залежно від якого створюються і діють органи державної влади та місцевого самоврядування. Так зі стартом реформи децентралізації була вироблена стратегія уряду спрямована на подальшу передачу повноважень на місця, а своєю ціллю ставить запровадження інституту префектів, нової територіальної основи України зі зменшенням

кількості районів, подальший розвиток форм прямого народовладдя, що безумовно зачіпає і адміністративно-територіальний устрій нашої країни.

Нині популярною є позиція, згідно якої одним із важливих аспектів децентралізації є реформування адміністративно-територіального устрою нашої країни. Так у відповідності до затвердженої розпорядженням КМУ від 01.04.2014 р. «Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» та проекту Закону України «Про засади адміністративно-територіального устрою України» пропонується залишити три рівні розподілу територій: область, район, громада. Така схема цілком відповідає європейським стандартам згідно номенклатури територіальних одиниць статистики (Nomenclature of Territorial Units for Statistical Purposes, NUTS), а саме: NUTS-1 (область), NUTS-2 (район), NUTS-3 (громада). Тому пропоную більш детально дослідити питання реформування адміністративно-територіального поділу відповідно до цього законопроекту та виокремити позитивні та негативні для державного будівництва результати такого реформування. Так до позитивних варто віднести: - закріплення громади як основи місцевого самоврядування; - зменшення кількості районів за рахунок їх злиття, що дозволить більш ефективно розпоряджатися ресурсами та організовувати управління в межах нового, укрупненого району та більш ефективно організувати управління по владній вертикалі область-район; - відмова від суворого централізованого управління та передання повноважень «на місця»; - збільшення фінансово-матеріальної основи діяльності органів місцевого самоврядування; - підвищення рівня довіри населення до місцевої влади; - можливість у разі прийняття ряду законів запровадження інституту місцевих референдумів; - поліпшення умов для самоорганізації населення, об'єднання в громадські організації. До негативних належать: - менша можливість мобілізації ресурсів у разі необхідності; - нерівномірний розвиток різних місцевостей; - посилення процесів внутрішньої міграції; - занепад міст і селищ, які будуть позбавлені статусу адміністративних центрів.

Отже, реформування адміністративно-територіального устрою на рівні районів є необхідним. Проте як і будь-які зміни має позитивні та негативні сторони, що найбільше відбивається на місцевому населенні.

Тому варто доопрацювати різні проекти такого реформування в комітетах за участі громадських організацій та представників органів ЄС, що дозволить зі зміною адміністративно-територіального устрою підвищити рівень фінансування та доступності влади на місцях, що, безумовно, підвищить ефективність управління та позитивно відіб'ється на розвитку районів, міст, сіл та селищ України.

Науковий керівник: асистент кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Челомбитько Л.В.

**Корпан О.А.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
2 курс, 2 група**

ЕЛЕКТРОННІ ПЕТИЦІЇ: ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЇХ ЗАПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Останнім часом в українському суспільстві запроваджуються зміни та новації, спрямовані на допущення громадян до участі в державному управлінні. Однією з інноваційних форм взаємодії та комунікації влади і суспільства є інструмент електронних петицій.

Право на звернення є одним із конституційних прав. Стаття 40 Основного Закону України передбачає: «Усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк». Не встановлено жодних обмежень щодо форми подання таких звернень.

Українське законодавство визначає електронну петицію як колективне звернення в електронній формі до суб'єкту владних повноважень у вигляді тексту скарги (протесту) та пропозиції. Суб'єкт владних повноважень має на електронну петицію публічно оголосити свою позицію стосовно згоди чи незгоди по суті петиції, інформувати про аргументи у разі незгоди та організувати спільну з авторами та їх прихильниками роботу з розроблення та втілення плану реалізації петиції у разі згоди.

Електронна петиція підсвічує реальну проблему, має на меті підказати шляхи її вирішення. Перевагою є можливість направити енергію протесту в іншу форму (в електронну форму). Водночас не виключені й маніпуляції, у тому числі з боку влади, та інші ризики. Хоча це буде репрезентативно в процесі напрацювання практики подання та розгляду електронних петицій.

Електронні петиції стали досить популярним інструментом для колективних звернень громадян до влади, метою якого є гучне гасло із закликком впливати. Але чи ефективним інструментом – питання залишається відкритим.

В Україні механізм електронних петицій запровадили у 2015 році. Загалом за майже два роки функціонування системи електронних петицій в Україні близько 30 000 петицій було подано тільки на сайт Президенту України і понад 11 000 – на офіційні сайти обласних центрів.

Петиції не є обов'язковими для виконання, як органами місцевого самоврядування, так і Президентом та Верховною Радою України. Їх реалізація залежить від того, чи визнає петицію орган, який її розглядає. Закон не дає поля для двозначних висновків: «у разі визнання за доцільне викладені в електронній петиції пропозиції можуть реалізовуватися органом, якому вона адресована, шляхом прийняття з питань, віднесених до його компетенції, відповідного рішення».

Аналізуючи стан активності громадян, А. Ємельянова зазначає, що на початку запуску системи електронних петицій в Україні у грудні 2015 р. 74 % представників активної громадськості були схильні користуватися сервісом е-петицій як інструментом е-демократії. Таким чином, активність громадян у перший рік функціонування петицій була прогнозованою. Дослідниця вважає, що для того, щоб зробити український сервіс е-петицій більш ефективним, слід скористатися досвідом США та Великої Британії щодо попереднього публічного опрацювання петицій із наданням пояснень заявнику петиції, у разі яких вона дублює іншу чи має некоректні висловлювання, та не є реальною для реалізації. Причиною спаду активності громадян є не стільки об'єктивні світові тенденції, скільки суб'єктивна позиція представників української влади щодо сприйняття петицій. Керівник Українського центру прямої демократії, один із ініціаторів законопроекту про запровадження в Україні системи електронних

петицій І. Курус зазначає відсутність політичної волі у керівництва країни і недосконалість чинного законодавства. За словами експерта, під час прийняття чинного Закону фактично нівелювали розроблену ініціаторами процедуру реагування на петицію, залишивши тільки поняття «відповісти на петицію», вказано на веб-сайті nbuviar.gov.ua Центру дослідження соціальних комунікацій.

Вивченням стану запровадження е-петицій в органах місцевого самоврядування Полтавської області встановлено наступне. На виконання положень щодо функціонування електронних петицій Полтавська облрада розробила Положення «Про електронні петиції до Полтавської обласної ради» №195 від 11.08.2016. Згідно з розділом 3 п. 3.7 цього Положення: «Електронна петиція, адресована Полтавській обласній раді, розглядається у порядку, встановленому Регламентом Полтавської обласної ради, цим Положенням, за умови збору на її підтримку не менш як 1000 підписів громадян упродовж 90 календарних днів з дня оприлюднення петиції». Електронна петиція, яка в установлений строк не набрала необхідної кількості голосів на її підтримку, після завершення строку збору підписів на її підтримку розглядається як звернення громадян відповідно до Закону України «Про звернення громадян». На сайті Єдиної системи місцевих петицій зазначено, що у Полтавській обласній раді зареєстровано усього дванадцять петицій, на які триває збір підписів. Ще дев'ять петицій – в архіві. Жодна з них не набрала потрібної кількості голосів, хоча в них піднімалися такі важливі теми як: ремонт доріг, освітлення траси Київ-Харків, підтримка онкохворих, забезпечення медичних закладів Полтавської області сучасним медичним обладнанням, реанімобілями та паливно-мастильними матеріалами тощо.

Миргородська міська рада не розробляла окремий розділ «Петиції» на своєму сайті, а скористалися платформою організації «Фонд Східна Європа», до якої має намір приєднатися Полтавська обласна рада. Тут громадяни з різних куточків України розміщують свої електронні звернення до обласних та місцевих органів влади. Миргород – поки що єдине місто Полтавщини, яке користується цим сервісом. На теперішній час відкрите голосування по п'яти питаннях, які цікавлять жителів міста. Відповіді на е-петиції, які набрали 100 і більше голосів миргородців, публікуються і на сайті міської ради, і на e-dem.in.ua. Але при цьому знайти їх на ресурсі м. Миргорода особам, які не володіють

навичками роботи з електронними ресурсами – нелегко.

Отже, можна зробити висновок, що форма взаємодії громадян на місцевому рівні через петиції має свої переваги і недоліки. Зокрема, потрібно: по-перше, щоб громадяни були більш обізнані з механізмом е-петицій, і, по-друге, щоб вбачали сенс користуватися ними. Для того, щоб вирішити цю проблему, треба проводити просвітницькі заходи й популяризувати сервіс е-петиції у мас-медіа; організувати діалог авторів петицій і представників влади; моніторити розгляд і контроль за виконанням е-петицій; прозоро розглядати петиції і регулярно звітувати перед громадськістю про результати їх розгляду.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Червякова О.Б.

**Костюкевич У.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
2 курс, 3 група**

ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Питання взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування є зараз досить актуальним. Реформи які проводяться в наш час в суспільно-політичних, економічних сферах, щодо підвищення рівня життя громадян децентралізації, деконцентрації, залежать від ефективної взаємодії між державною виконавчою владою та органами місцевого самоврядування.

Правова основа взаємовідносин цих органів закріплена в певних нормативно-правових акта, а саме в Конституції України, законах “Про місцеві державні адміністрації” та “Про місцеве самоврядування в Україні”. Можна виділити такі організаційно-правові форми взаємодії цих органів:

1) делегування повноважень місцевих державних адміністрацій виконкомом сільських, селищних і міських рад, а також обласних і районних рад – обласним і районним державним адміністраціям;

2) проведення спільних засідань колегій і президій та прийняття узгоджених управлінських рішень головою відповідної місцевої

державної адміністрації та головою обласної (районної) ради;

3) присутність голів місцевих адміністрацій на засіданнях органів місцевого самоврядування, бути заслуханими з питань, що їх стосуються;

4) утворення спеціальних органів на рівноправній основі для реалізації спільних програм.

Така тісна співпраця приносить позитивний результат. Ефективна взаємодія органів державної влади та органів на місцях дозволяє реалізовувати інтереси державного і місцевого значення, поліпшити якість державного управління, так як делегуючи повноваження обласним державним адміністраціям завдання вирішуються з розумінням суті проблем населення на місцях.

Однак під час цієї взаємодії починають з'являтися проблеми, які спричиняє спільність території та об'єктів, які підпадають під їхнє управління, схожість функцій, соціальний тип держави, а також теперішня система місцевого управління. Однією з особливостей є те, що, згідно з Конституцією, районні та обласні ради є органами місцевого самоврядування, які будучи представниками інтересів територіальних громад не мають власних виконавчих органів. Таким чином свої функції відповідні ради вимушені делегувати місцевим державним адміністраціям. Це призводить до виникнення однієї з найскладніших проблем – проблеми розмежування функцій і повноважень між місцевими органами державної виконавчої влади та органами місцевого самоврядування.

Аналізуючи закони України “Про місцеве самоврядування в Україні” та “Про місцеві державні адміністрації” повноваження цих органів значно збігаються і, через те що вони розуміють межі їх здійснення по-різному, це породжує конфлікти між місцевим органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування. Тому реформування потребує не тільки розподіл повноважень, а взагалі потребує зміна моделі організації на місцевому і регіональному рівнях, а саме зміна статусу обласних і районних рад, створення в них виконавчих органів, зміна повноважень і компетенції органів державної адміністрації.

Отже потрібно розмежувати повноваження між органами виконавчої влади і органами місцевого самоврядування, передати певні функції від центральних органів виконавчої влади до органів місцевої

влади. Подальше удосконалення співпраці місцевих державних адміністрацій і органів місцевого самоврядування, може реалізовуватись шляхом:

1) зміни певних положень в законах “Про місцеві державні адміністрації” і “Про місцеве самоврядування в Україні”, що стосуються питань взаємодії цих органів, перетворення деякі повноваження, що були делеговані органами місцевого самоврядування у власні;

2) зміни внутрішньої будови органів виконавчої влади з переходом від галузевого до функціонального принципу їх структурування, закріплення за ними, контрольної-наглядових функцій;

3) реформування адміністративно-територіального устрою;

4) створення на регіональному рівні координаційних рад, які б вирішували питання взаємодії місцевих державних адміністрацій і органів місцевого самоврядування;

5) можливості врегулювання конфліктів судом між місцевими управлінськими центрами;

6) створення певних засобів розмежування повноважень органів місцевої публічної влади;

7) зміна статусу місцевих державних адміністрацій.

Реалізація цих заходів сприятиме підвищенню ефективності взаємодії місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування. Це дозволить їм уникнути дублювання повноважень, підвищить результативність їхньої роботи та спростити систему управління, що приведе до економії бюджетних коштів.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Чиркін А.С.

**Костюкович Д.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
2 курс, 1 група**

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПАРЛАМЕНТСЬКОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ

Україна, як і більшість демократичних країн світу, закріпила

принцип поділу влади на конституційному рівні. Наявність в Основному Законі концепції розподілу влади між кількома відносно самостійними гілками влади, є прямою гарантією недопущення концентрації влади в руках однієї особи або групи осіб. Даний принцип реалізується за допомогою механізму «стримувань і противаг», який унеможлиблює узурпацію влади шляхом здійснення взаємного впливу та контролю між органами законодавчої, виконавчої та судової влади.

В умовах сучасності, підвищення ефективності парламентського контролю є одним з найважливіших завдань нашої держави. Заступивши на шлях Європейської інтеграції, Україна повинна в найбільш повній мірі узгодити національне законодавство з європейськими стандартами. Якщо парламент має повноваження ухвалювати нормативно-правові акти, він повинен певною мірою контролювати їх виконання. На жаль, ніщо не ідеальне, і сфера парламентського контролю також має свої недоліки та прогалини. Для їх подолання необхідно проаналізувати механізм здійснення парламентського контролю, і на основі даного аналізу окреслити шляхи вдосконалення цієї сфери діяльності парламенту.

По-перше, парламентський контроль за діяльністю Кабінету Міністрів України здійснюється при розгляді та прийнятті рішення щодо схвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів України; затвердженні загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля; розгляді питання про відповідальність Кабінету Міністрів України та прийнятті резолюції недовіри Кабінету Міністрів України. Контрольні функції парламенту виявляються також в опитуванні Кабінету Міністрів України на «годинах запитань до Уряду». Даний процедурі дійсно відводиться лише одна година на тиждень. На нашу думку, за одну годину неможливо отримати той об'єм інформації, який є необхідним для контролювання діяльності уряду. Саме тому необхідно проводити такі опитування частіше або, хоча б, довше. До того ж, згідно з Регламентом ВРУ, парламент завчасно попереджає Кабінет Міністрів України про тему та коло питань, що будуть винесені на обговорення. Така процедура проведення «годин запитань до Уряду» де-факто виключає той сенс, який покладено в основу контрольної функції ВРУ. Ми вважаємо, що опитування Уряду потрібно проводити без попередження. Лише за таких обставин можна

дійсно перевірити його діяльність по суті.

По-друге, певний парламентський контроль Верховна Рада здійснює також щодо діяльності Президента України. Такий контроль виявляється в заслуховуванні щорічних та позачергових звітів Президента про внутрішнє і зовнішнє становище України, схваленні рішень про згоду щодо надання військової допомоги іншим державам, затвердженні указів Президента України про введення воєнного або надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях, про загальну або часткову мобілізацію, здійснення процедури усунення Президента України з поста в порядку імпічменту.

Проведення парламентських і комітетських слухань є не менш важливою формою реалізації парламентського контролю. На слухання, згідно з Регламентом Верховної Ради, можуть запрошуватись Перший віце-прем'єр міністр, віце-прем'єр міністр, голови державних органів, посадові особи, представники органів місцевого самоврядування та інші суб'єкти. Вони зобов'язані доповісти на слуханні стосовно того питання, з приводу якого їх викликали.

Функцію парламентського контролю також виконують тимчасові слідчі комісії – колегіальні органи, які проводять розслідування з питань, що становлять суспільний інтерес. Ці органи мають недосконалу правову базу, а їх компетенція в законодавстві не є чітко визначеною. Крім того, поряд із тимчасовими слідчими комісіями функціонують і інші спеціалізовані суб'єкти парламентського контролю – комітети Верховної Ради України, тимчасові спеціальні комісії, Рахункова палата, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, які діють на підставі спеціальних законів та у порядку, встановленому Регламентом Верховної Ради України.

На нашу думку, для того, щоб підвищити ефективність парламентського контролю в Україні, необхідно доповнити його систему певними заходами. Найбільш дієві форми парламентського контролю існують в правових системах країн Європейського Союзу. Візити на місця – це один із найпоширеніших способів здійснення контролю в Європі. Візити дозволяють парламентарям (або їх персоналу) контролювати програми та виявляти проблеми у їхньому впровадженні. Візити дають можливість службовцям виконавчих органів влади пояснити подробиці їх програм і заручитися підтримкою законодавців. Візити також покращують комунікації між

законодавцями та службовцями виконавчих органів влади. Комітети також можуть бути ефективним інструментом контролю. Ширше висвітлення на телебаченні контрольних заходів, таких як комітетські слухання, може розглядатись як розширення участі законодавців у контрольній діяльності та зміцнення політичних стимулів для контролю.

Можемо зазначити, що в Україні наявна досить широка система парламентського контролю. З метою підвищення її ефективності, необхідно вдосконалити нормативно правову базу, яка регламентує діяльність парламенту і його окремих органів, точно визначити компетенцію органів ВРУ в питаннях парламентського контролю, а також налагодити процедуру неупереджених перевірок уряду на предмет належного виконання іншими гілками влади своїх функцій. До того ж, доцільним було б впровадити в національне законодавство певні форми парламентського контролю, що здійснюються в країнах ЄС. Запозичення європейських цінностей для України є великим кроком вперед на шляху Європейської інтеграції.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Чиркін А.С.

**Котова А.І.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
2 курс, 4 група**

КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ НА ДЕРЖАВНІЙ СЛУЖБІ

Державний службовець, володіючи спеціальним правовим статусом, є одночасно виразником публічних інтересів держави, а також носієм своїх приватних інтересів. У процесі виконання державними службовцями своїх посадових обов'язків можуть виникати ситуації, які в узагальненому вигляді отримали назву «конфлікт інтересів», коли особиста зацікавленість державних службовців впливає або може вплинути на виконання ними своїх посадових обов'язків. При конфлікті інтересів страждають інтереси служби, а саме, виникає протиріччя між належним виконанням державним службовцем покладених на нього посадових (службових)

обов'язків і особистими інтересами (корисливими цілями).

Відповідно до абзацу четвертого статті 1 Закону України «Про запобігання корупції», конфлікт інтересів – це суперечність між особистими майновими, немайновими інтересами особи чи близьких їй осіб та її службовими повноваженнями, наявність якої може вплинути на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, а також на вчинення чи невчинення дій під час виконання наданих їй службових повноважень.

Д.І. Дедов, розглядаючи поняття «конфлікт інтересів», пов'язує його виникнення з відсутністю у людини свободи вибору і стверджує, що «навіть формально незалежні особи, якими ми всі є, в окремих випадках змушені встати перед вибором, і найчастіше цей вибір виявляється не на користь тих інтересів, які потребують правового захисту (публічних інтересів)».

М.Р. Гілязева вважає, що конфлікт інтересів є соціальним явищем, що характеризується сукупністю суб'єктивних і об'єктивних чинників, які в сумі можуть привести до виникнення інциденту. Ситуація з конфліктом інтересів – це інцидент, при якому взаємодію чиновника і пов'язаних з ним осіб визначають як асоціальну дію (бездіяльність) чиновника. Соціальні дії чиновника або / і громадянина з порушенням правових норм, закріплених у законодавстві, є підставою для визнання суспільно – небезпечного діяння як злочинного із залученням винних суб'єктів до відповідальності.

На думку А.В. Соловйова, «специфічна ситуація», яку законодавець кваліфікує як «конфлікт інтересів», є дійсним або уявним порушення державним службовцем «внутрішньоорганізаційних» правил поведінки. Крім того, ця ситуація виникає у результаті антисоціального характеру навмисної або ненавмисної поведінки державного службовця. Сама ж поведінка індивідуума, що лежить в основі конфлікту, визначеного законодавцем як «конфлікт інтересів», входить до визначення соціального феномена, названого «корупцією».

На думку Т.В. Мілушевої, конфлікт інтересів у системі державної служби за своєю природою і змістом є більшою мірою моральною колізією державних інтересів та особистих інтересів особи, що заміщає відповідну посаду. На практиці дуже часто виникає вельми спокуслива для державного службовця ситуація, в якій його особисті та громадські інтереси перетинаються. Більше того, реалізація публічного інтересу

«на свою користь», за своїм розсудом вимальовує для чиновника чималу матеріальну, політичну чи іншу вигоду.

І. Свириденко вважає, що «корупція – негативний для суспільства результат конфлікту інтересів особи, наділеної посадовими (владними) повноваженнями. Конфлікт інтересів проявляється частіше, а, отже, схильність до корупції вища у людей з високим рівнем егоцентричної мотивації, які прагнуть до власної зручності, особистої вигоди, престижу. Такі люди сприймають себе як самоцінність, а ставлення до інших у них виключно споживацьке, як до засобу досягнення своїх цілей».

Конфлікт інтересів не завжди призводить до корупції. Його можна запобігти на початковій стадії. Відповідно до ст. 16-1 Закону України «Про державну службу», у випадку виникнення конфлікту інтересів під час виконання службових повноважень державний службовець зобов'язаний негайно доповісти про це своєму безпосередньому керівникові. Безпосередній керівник державного службовця зобов'язаний ужити всіх необхідних заходів, спрямованих на запобігання конфлікту інтересів, шляхом доручення виконання відповідного службового завдання іншому державному службовцю, особистого виконання службового завдання чи в інший спосіб, передбачений законодавством.

На нашу думку, конфлікт інтересів і механізм його подолання на державній службі вимагає подальшої розробки і вивчення. Неприйняття необхідних заходів з вирішення конфлікту інтересів сприяє вчиненню корупційних правопорушень.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Чиркін А.С.

**Кошель В.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
4 курс, 10 група**

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ РОЗУМНИХ СТРОКІВ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Однією з умов здійснення ефективного розгляду адміністративної справи, уникнення випадків затягування розгляду справи

адміністративної юрисдикції та, зрештою, підвищення довіри до судової гілки влади, її спроможності здійснювати захист прав і свобод громадян, прав та законних інтересів юридичних осіб є установлення та дотримання процесуальних строків. Вказане кореспондується із завданням адміністративного судочинства, яке відповідно до ст. 2 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАСУ) є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень. Нашою метою є дослідження визначення та змісту категорії розумних строків в адміністративному судочинстві.

Спершу зазначимо, що у юридичній літературі строк нерідко визначають як проміжок часу, протягом якого мають бути вчинені дії матеріального чи процесуального характеру. Строки, будучи часовою характеристикою розгляду адміністративних справ, суцільно пронизують правовідносини, які виникають у зв'язку із здійсненням адміністративного судочинства. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблеми строків в адміністративному судочинстві займалися такі вчені-адміністративісти, як Банчук О.А., Зелінська Я.С., Куйбіда Р.О., Писаренко Н.Б., Тацій Л.В. та ін.

З огляду на це, розрізнять матеріально-правовий та процесуально-правовий строки. При цьому під матеріально-правовим строком, встановленим КАСУ, розуміється проміжок часу, протягом якого приватна особа вправі звернутися до адміністративного суду за захистом прав, свобод та інтересів від порушень з боку суб'єкта владних повноважень. В свою чергу, процесуальні строки, передбачені КАСУ, можуть бути умовно розділені на дві групи: а) основні; б) строки здійснення забезпечувальних заходів. До основних строків, приміром, відносять строк розгляду адміністративної справи або строк розгляду заяви про роз'яснення судового рішення. Процесуальні строки встановлюються законом, а якщо такі строки законом не визначені – встановлюються судом. Згідно з ст. 119 КАСУ суд має встановлювати розумні строки для вчинення процесуальних дій, тобто такі, які передбачають час, достатній, з урахуванням обставин справи, для вчинення процесуальної дії, та відповідає завданню адміністративного судочинства.

Для розуміння змісту категорії розумного строку розгляду адміністративної необхідним є звернення до інформації, розміщеної у п. 11 ч. 1 ст. 4 КАСУ, відповідно до якої ним є найкоротший строк розгляду і вирішення адміністративної справи, достатній для надання своєчасного (без невинуватих зволікань) судового захисту порушених прав, свобод та інтересів у публічно-правових відносинах.

Для більш глибокого аналізу поняття «розумний строк» вбачаємо за доцільне звернутися до приписів інших процесуальних кодексів, у яких законодавець запропонував інформацію про предмет нашого дослідження. На підставі вивчення відповідних норм Цивільного процесуального кодексу України та Господарського процесуального кодексу України доходимо висновку про уніфікований підхід, демонстрований законодавцем при визначенні та формулюванні критеріїв розумного строку розгляду судової справи, а також вчинення окремої процесуальної дії, незалежно від їх (справ) специфічних ознак та галузевої належності. Для досягнення мети цього дослідження важливим є опанування змісту міжнародних договорів, ратифікованих Україною, у яких закріплено вимоги до діяльності національних судів з розгляду й вирішення справ, віднесених до їх юрисдикції.

Так, відповідно до п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) розумність строку розгляду справи судом є однією з гарантій його справедливості. Зокрема, у згаданому конвенційному приписі зафіксовано, що кожен у вирішенні питання щодо його цивільних прав та обов'язків або встановленні обґрунтованості будь-якого кримінального обвинувачення, висунутого проти нього, має право на справедливий і відкритий розгляд упродовж розумного строку незалежним та безстороннім судом. При цьому, незважаючи на те, що в даній статті мова йде про цивільні права та обов'язки та кримінальне обвинувачення, Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ, Суд), покликаний застосовувати положення Конвенції, неодноразово роз'яснював, що останні розповсюджують свою дію й на справи з розв'язання публічно-правових спорів. Так, у рішеннях по справах «Кудла проти Польщі» від 26.10.2000 р., «Мікулич проти Хорватії» від 07.02.2002 р. та «Паскал проти України» від 15.09.2011 р. Європейський суд з прав людини відзначає, що поняття «розумний строк» є суб'єктивним і може зумовлюватися (а) складністю справи, (б) поведінкою заявника й відповідних органів влади, а також

(в) залежати від значущості для заявника питання, що розглядається судом. Звернемо також увагу і на те, що відповідно до Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» Конвенція та рішення ЄСПЛ мають застосовуватися українськими судами при розгляді справ як джерело права.

Порушенням розумних строків розгляду справ може також вважатися тривале невиконання судових рішень з вини державних органів. Згідно з прецедентною практикою ЄСПЛ, процедура виконання рішень суду є невід'ємною частиною судового розгляду. Також право на отримання виконання за судовим рішенням розглядається Європейським Судом складовою права на доступ до суду. З цього приводу ЄСПЛ підкреслив, що невиконання рішень національних судів є системною проблемою для України. Так, 12 жовтня Суд прийняв безпрецедентне рішення у справі «Бурмич та інші проти України», об'єднавши в одне провадження 12 143 заяви, що стосуються питання невиконання судових рішень в Україні.

Для з'ясування, чи було винесено рішення судом без невинуватого зволікання, не встановлено чіткого часового порогу. Тому при встановленні дотримання чи порушення права особи на судовий розгляд у розумний строк необхідно з'ясувати специфіку обставин кожної справи. Необхідно враховувати: тривалість зволікань з розглядом справи; складність процесу (кількість учасників та обсяг позовних вимог, наявність інших проваджень та рішень, важливих для вирішення справи, обсяг доказів, складність обставин справи та застосованого закону); поведінку сторін; поведінку компетентних органів; шкоду, яку завдано особі внаслідок такого зволікання.

Відтак, провівши аналіз процесуального законодавства України та дослідивши практику Європейського суду з прав людини, ми приходимо до висновку, що змінами, внесеними у процесуальне законодавство країни, законодавець намагався встановити єдині правила провадження судочинства в країні. Це торкнулось і питання визначення розумності строків в адміністративному судочинстві. Тобто, законодавцем було продемонстровано уніфікований підхід при визначенні та формулюванні критеріїв розумного строку розгляду судової справи в усіх формах судочинства, а також вчинення окремої процесуальної дії, незалежно від їх (справ) специфічних ознак та галузевої належності. Окремо підкреслимо, що це питання потребує

подальшого вивчення та аналізу, адже зміни в законодавство внесені досить нещодавно та повинні з годом розглядатись у часовій перспективі.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Зелінська Я.С.

**Кравчук А.С.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
міжнародно-правовий факультет, 1 курс, 4 група**

ПРОЦЕС ПОСТУПОВОЇ ІНКОРПОРАЦІЇ ГЕТЬМАНЩИНИ ДО СКЛАДУ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ, ШЛЯХОМ ОБМЕЖЕННЯ ЇЇ У ПРАВАХ

Узагальнення та вивчення процесу включення територій Гетьманщини до складу Російської імперії є важливим та актуальним в умовах сьогодення, коли Україна знаходиться під впливом військової агресії з боку Росії. Так, на порядку денному постає питання дослідження історичної практики, що може допомогти віднайти шляхи вирішення проблем сучасного становища нашої держави. Окрім цього, поширеною є думка, що пояснює явище загарбання Гетьманщини як фактор імперської агресії. Таке ставлення до описуваної проблеми є помилковим та потребує ґрунтовного спростування.

Відповідно до вищезгаданого, наступ царизму на автономію Гетьманщини почався майже одразу після підписання Березневих статей 1654 року Богданом Хмельницьким. Адміністративно-політичний характер автономії, що склався після Переяславської угоди, більш-менш задовольняв українську сторону: відходячи від Польщі до Московії, вона лише змінювала один протекторат на інший. Та Росія вважала дану угоду першим кроком у встановленні повного політичного контролю над Гетьманщиною. Тому особливістю перебування Лівобережжя та Слобожанщини у складі Росії з кінця XVII ст. був безперервний наступ самодержавства на права України. А кожна нова угода змушувала українських гетьманів підписувати принизливі поступки з російськими царями, що й спричиняло низку українсько-російських конфліктів, у яких вирішувалася доля української державності.

Так, згідно з Переяславськими статтями Ю. Хмельницького (1659 р.) гетьман позбавлявся права здійснювати самостійну зовнішню політику, призначати й усувати генеральних старшин і полковників, а Генеральній раді без царського дозволу заборонялося позбавляти посади й переобирати гетьмана. В основні фортеці на території Гетьманщини вводилися царські залоги з воєводами, які мали контролювати місцеве життя й представляти інтереси Московської держави. Таким чином, автономія Гетьманщини з адміністративно-політичної перетворювалася лише на адміністративну.

З плином часу загарбницькі настрої російських монархів лише посилювалися, а отже відбувався тривалий і поступовий наступ на автономію України.

Тому кожні наступні договірні документи з гетьманами значно обмежували їх права на користь царського уряду.

За часів гетьмана Самойловича посилювалися намагання зберегти самостійність гетьманського уряду, але, у той же час значною перевагою Москви цього періоду стало переведення в 1686 р. Київського митрополита з юрисдикції константинопольського патріарха під владу московського. Це не тільки гарантувало контроль Москви над главою духовної влади, а й нейтралізувало впливового опонента Росії в особі української православної церкви, предстоятелі якої ще в 1654 р. не підтримали Переяславської угоди. Так, було здійснено наступний вагомий крок у справі приєднання Гетьманщини.

Згодом унаслідок дій Мазепи, за Петра I при гетьманові І. Скоропадському було призначено царського резидента Ізмайлова, з метою постійного контролю. Отже, у 1708-1709 рр. російський уряд уперше здійснив два радикальних заходи з обмеження автономії Гетьманщини: провів вибори гетьмана без укладання відповідних договірних статей та призначив свого резидента, фактичного співправителя.

У 1722 р. з'явився новий, обмежувачий українську автономію чинник – Малоросійська колегія, яка, приймаючи від населення скарги на українські суди, контролюючи фінанси, стежачи за відносинами старшини та козацтва, не лише звужувала владні повноваження гетьмана, а й була неабияким дестабілізуючим чинником, що дедалі глибше вбивав клин між українською елітою та народом.

У 1734–1750 рр. в Гетьманщині діяло Правління гетьманського уряду. Справи Гетьманщини були передані до Сенату. Подальший

наступ на автономні права Гетьманщини продовжувався.

У 1734 р. було конфісковано давні документи Києва, заохочувалися шлюби між українцями та росіянами, з метою асиміляції українського народу, втрати ним національної самобутності, що, безумовно, в майбутньому посприяло б безперешкодному включенню територій Гетьманщини до складу Російської імперії.

У 1763 р. в Глухові старшинська рада розробила петицію про повернення колишніх вольностей і створення в Гетьманщині шляхетського парламенту. Кирило Розумовський звернувся до Катерини II з пропозицією зробити посаду гетьмана спадковою в його роді. Але 10 листопада 1764 р. гетьманство в Україні було скасоване.

На заходи козацької старшини вибрати нового гетьмана цариця відповіла інструкцією «щоб навіть сама назва гетьмана зникла, а не то, щоб якусь особу вибрати на таке становище».

У «Секретній настанові» князеві Вяземському при призначенні його на посаду генерал-прокурора Сенату Катерина II вказувала: «Мала Росія, Лівонія та Фінляндія – це провінції, що правляться дарованими їм привілеями, порушити ці привілеї відразу було б незручно, але не можна вважати ці провінції за чужі і поводитись з ними як з чужими землями – це був би явний нерозум. Ці провінції, так само як Смоленщину, треба легкими засобами привести до того, щоб вони обрусіли і перестали дивитися, як вовки до лісу». Саме ці слова імператриці й підтверджують доцільність думки стосовно того, що ліквідація Гетьманщини, перш за все, була поступовою інкорпорацією з послідовним обмеженням її прав.

Згодом у 1765 року Гетьманщину було переформовано в Малоросійську губернію, що свідчить про остаточне її входження до складу Російської імперії.

Отже, шляхом послідовного обмеження у правах, Гетьманщиною було втрачено самостійність. В результаті чого, її було перетворено на складову частину іншої держави, відбувся наступ на культуру, впроваджувалася політика асиміляції українського населення з російським, в національну самоідентифікацію українського населення було вкарбовано принцип меншовартості.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри історії держави і права України та зарубіжних країн Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Григоренко Д.А.

**Кравчук А.С.,
Харківський національний університет
внутрішніх справ,
2 курс, група Ф2-203**

КОНСТИТУЦІЙНА СКАРГА ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

Будь-яка правова демократична держава, якою є й Україна, одним із своїх найголовніших завдань має створення умов для дотримання прав і свобод людини, вжиття заходів щодо якомога ефективнішого їх захисту. Крім того, формування громадянського суспільства у такій державі безпосередньо пов'язано зі створенням ефективних правових гарантій захисту прав і свобод людини та громадянина, системи їх дієвого захисту. Національний механізм захисту прав особи включає в себе, в тому числі, й можливість звернення до органу конституційної юрисдикції – Конституційного Суду України, до завдань якого входить забезпечення верховенства Конституції України, вирішення питання про відповідність їй законів України та інших актів у передбачених законодавством випадках, здійснення офіційного тлумачення Основного Закону, тощо.

Верховенство права є однією з найважливіших засад конституційного ладу будь-якої держави. Конституційний Суд України пояснює, що верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Цілком справедливо, що задля реалізації цієї тези у ст. 55 Закону України «Про Конституційний Суд України» 2017 року закріплено можливість звернення до цього органу саме громадянина, фізичної особи, а не юридичної особи публічного права. Це значно розширює можливості особи захистити свої права у тому випадку, якщо судові органи ухвалили рішення, що, на думку такої особи, може не відповідати (суперечити) Конституції України. На наш погляд, це значний та вагомий крок до побудови держави як демократичної та правової, до панування права у суспільстві.

Це нове право громадяни, іноземці, особи без громадянства, юридичні особи в Україні отримали з 30 вересня 2016 року. До внесення змін до законодавства конституційну скаргу мали право

подати тільки Президент, щонайменше, 45 народних депутатів, уповноважений Верховної Ради з прав людини, Верховний суд і Верховна Рада АРК.

Законодавство визначає алгоритм дій особи, яка подає конституційну скаргу. Конституційний суд у «Пам'ятці для громадян та юридичних осіб про порядок внесення конституційних скарг до Конституційного Суду України» уточнює, що до поняття «особа» включено такі категорії, як громадяни України, іноземці, особи без громадянства та юридичні особи.

Однак, як зазначають науковці, для широкого загалу конституційна скарга і досі залишається чимось занадто складним і дуже далеким. Варто зауважити, що певною мірою саме необізнаністю наших співгромадян можна пояснити, чому так і не сталося прогнозованого фахівцями шквалу конституційних скарг. Так, за період з 30 вересня 2016 року до 31 січня 2019 року до Конституційного Суду України надійшло 1237 конституційних скарг, що значно менше від очікуваної кількості звернень. Зауважимо, що станом на 8 листопада 2019 року на офіційному сайті Конституційного Суду України зареєстровано 588 конституційних скарг, переважна більшість з яких надана фізичними особами. При чому, значна кількість поданих скарг підлягає поверненню через невідповідність форми скарги вимогам Закону «Про Конституційний Суд України». Так, не відповідає зазначеним у Законі вимогам та підлягає поверненню – 321 справи, відмовлено у відкритті конституційного провадження у справі у 220 випадках, розподілена судді – доповідачу – 39 справ.

Тож, з одного боку в Україні з'явився потужний інструмент, який дозволяє громадянам довести неконституційність закону або його окремих положень, на які спирається судовий орган при прийнятті рішення. З іншого ж боку, як свідчить практика та статистика, недостатньо злагоджено працює механізм підготовки та подання конституційної скарги. Особи – суб'єкти подання дуже часто з тих чи інших причин не дотримуються формальних вимог, що унеможлиблює прийняття та розгляд Конституційним Судом скарги по суті. В свою чергу, відмова у розгляді може тягнути за собою неможливість поновлення та захисту порушеного права.

Таким чином, ми можемо констатувати, що включення до чинного законодавства норм, які дають право особі порушувати клопотання

щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) закону або іншого нормального акту, зумовило наближення національної правової системи України до європейських та міжнародних стандартів захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних та юридичних осіб, до реалізації принципу верховенства права. Однак, існуючих рекомендацій та роз'яснень недостатньо для реалізації особами свого права на подання конституційної скарги. Тож, на наш погляд, існує потреба створення більш конкретизованого та доступного для використання громадянами та іншими суб'єктами подання скарги документу (методичних вказівок з детальним тлумаченням змісту скарги, підстав її подання, прикладами оформлення тощо), який міг би використовуватися для чіткого дотримання формальних вимог до конституційної скарги.

Науковий керівник: к.ю.н., старший викладач кафедри конституційного і міжнародного права Харківського національного університету внутрішніх справ Філіпська Н.О.

**Кригіна Ю.С.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет адвокатури, 2 курс, 8 група**

ОСОБЛИВОСТІ СПАДКУВАННЯ АВТОРСЬКИХ ПРАВ

Спадкове право – один із основних інститутів цивільного права. Особливість спадкових відносин полягає не тільки в тому, що вони торкаються приватної сторони життя людини та її сім'ї, а й опосередковують майновий оберт об'єктів цивільних прав, через що потребують особливої уваги законодавця. Проблема спадкування авторських прав має досить значний інтерес, як практичний, так і теоретичний. Вона пов'язана, по-перше, з тим, що в нашому законодавстві, зокрема в Цивільному кодексі, відсутня чітка регламентація порядку спадкування таких прав; по-друге, існують певні розбіжності між положеннями Закону України «Про авторське право і суміжні права» та Цивільного кодексу.

Відповідно до ст. 1218 Цивільного кодексу України до складу спадщини входять усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті. До складу спадщини можуть належати тільки майнові права

інтелектуальної власності, тому що в ст. 1219 ЦК України зазначено, що особисті немайнові права не входять до складу спадщини. Вони не можуть відчужуватися (передаватися), окрім винятків, встановлених законом. За загальним правилом передавати у спадщину майнові права може лише та особа, якій належить виключне авторське право. Відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права» виключне право – це майнове право особи, яка має щодо твору, виконання, постановки, передачі організації мовлення, фонограми чи відеограми авторське право і (або) суміжні права, на використання цих об'єктів авторського права і (або) суміжних прав лише нею і на видачу лише цією особою дозволу чи заборону їх використання іншим особам у межах строку, встановленого цим Законом. У спадщину можуть передаватися: право на використання твору, право дозволу та перешкоджання неправомірному використанню твору іншими особами (ст. 440 ЦК України).

В деяких нормативно-правових актах встановлені особливості спадкування авторських прав. Невідчужуваним правом, відповідно до ст. 448 ЦК України, проте таким, що «передається у спадок», є «право слідування». Автор має невідчужуване право на одержання грошової суми у розмірі п'яти відсотків від суми кожного продажу оригіналу художнього твору чи оригіналу рукопису літературного твору, наступного за відчуженням оригіналу, здійсненим автором. «Право слідування», відповідно до цієї статті, переходить до спадкоємців автора твору та спадкоємців цих спадкоємців і діє до спливу строку чинності майнових прав інтелектуальної власності на твір. Схожа норма є в Законі України «Про авторське право і суміжні права». Там зазначено, що до спадкоємців виконавців і правонаступників виробників фонограм і відеограм та організацій мовлення переходить право дозволяти чи забороняти використання виконань, фонограм, відеограм, публічні сповіщення, а також право на одержання винагороди у межах установленого цією статтею строку (ч.5 ст.44). Багато дискусій точаться навколо питання, до яких прав слід відносити «право слідування» – майнових чи особистих немайнових. Деякі науковці відносять його до специфічних авторських прав і я погоджуюся з цією думкою, оскільки воно має двояку правову природу. З одного боку, воно є майновим, оскільки впливає з права на дозвіл чи заборону використання твору іншими особами. Тобто, при передачі

останнього спадкоємці автоматично набувають і права на авторську винагороду при використанні твору. З іншого боку, ми можемо віднести це право до особистих немайнових тому, що воно не може бути відчужене іншим особам, як спадкоємцями, так і самим автором.

У постанові Пленуму Верховного Суду №7 від 30 травня 2008 р. зазначено наступне: до складу спадщини входять майнові права інтелектуальної власності, чинні на час відкриття спадщини (право на отримання винагороди за використання твору, право на відтворення, опублікування і розповсюдження авторських творів, право на оформлення винаходу, корисної моделі тощо). Проте, чимало питань при спадкуванні виникає щодо немайнових авторських прав. Як вже зазначалося, за загальним правилом вони не можуть спадкуватися, але вони діють безстроково і саме через це вірогідність їх порушення є дуже високою навіть у разі смерті автора. Так, відповідно до ст. 439 ЦК України у разі смерті автора недоторканність твору охороняється особою, уповноваженою на це автором. За відсутності такого уповноваження недоторканність твору охороняється спадкоємцями автора, а також іншими заінтересованими особами. Спадкоємці мають право захищати авторство на твір і протидіяти перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору, а також будь-якому іншому посяганню на твір, що може завдати шкоди честі та репутації автора (ст. 29 Закону України «Про авторське право і суміжні права»). Як ми бачимо, до спадкоємців переходить право на захист твору. Ми можемо побачити розбіжності між положеннями Цивільного кодексу та Закону України «Про авторське право і суміжні права» в питанні щодо осіб, до яких може переходити право захисту твору. Так, в ст. 439 Цивільного кодексу зазначено, що такими особами є спадкоємці, особи, уповноважені на це автором та інші зацікавлені особи. Закон України «Про авторське право і суміжні права» обмежується лише спадкоємцями.

Потрібно згадати таке право, як право на оприлюднення твору. Воно, відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права» визначене як здійснена за згодою автора чи іншого суб'єкта авторського права і (або) суміжних прав дія. Але, в ЦК України встановлені певні заборони щодо обнародування твору. Твір не може бути опублікований, якщо він порушує права людини на таємницю її особистого і сімейного життя, завдає шкоди громадському порядку,

здоров'ю та моральності населення. У разі смерті автора його правонаступники мають право на опублікування твору, якщо це не суперечить волі автора (ст. 442 ЦК України). Наприклад, якщо в заповіті автор твору встановить заборону на його оприлюднення, то спадкоємці так і не набудуть цього права, тому що це буде суперечити волі автора. В наукових дослідженнях неодноразово наголошувалось щодо необхідності закріплення права на відкликання твору, оскільки наразі воно не має належного регулювання в нашому законодавстві. Про нього не згадується ні в ЦК України, ні в Законі України «Про авторське право і суміжні права».

Отже, права інтелектуальної власності автора – це особливий об'єкт спадкового права, які через розбіжності між Цивільним кодексом та Законом України «Про авторське право і суміжні права» і відсутність чіткого регламентування спадкування таких прав, потребують ґрунтовних досліджень, щоб вдосконалити чинне законодавство.

**Науковий керівник: асистент кафедри цивільного права №1
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
Донець А.Г.**

**Кучер А.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
2 курс, 1 група**

ДЕЯКІ ФОРМИ УЧАСТІ ГРОМАДЯН В УПРАВЛІННІ ДЕРЖАВНИМИ СПРАВАМИ

На сьогодні участь громадян в управлінні державними справами є одним із найвагоміших інститутів та проявів демократії. Він допомагає громадянам захищати свої інтереси, створює можливості для їх самореалізації в різних сферах суспільного життя і є серйозною перешкодою для можливих спроб узурпації державної влади.

Взаємна відповідальність і взаємний контроль громадян і держави за станом дотримання основних прав і обов'язків є необхідною умовою демократичного поступу. Складовою цього процесу є, з одного боку, готовність громадян використати власний потенціал на благо суспільства, з іншого – публічна відповідальність влади за свої дії.

Правовою основою залучення громадськості до процесу прийняття управлінських рішень є передусім ст. 38 Конституції України, відповідно до якої громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Закріплення цього права в Конституції України повністю відповідає міжнародним нормам, зокрема, передбаченому у пункті «а» ст. 25 «Міжнародного пакту про громадянські і політичні права» положенню про право кожного громадянина без будь-якої дискримінації та без обґрунтованих обмежень брати участь у веденні державних справ як безпосередньо, так і за посередництвом вільно обраних представників.

Наступною формою участі є реалізація права на звернення до органів державної влади, місцевого самоврядування, яке закріплено у ст. 40 Конституції України, так усі мають право подавати індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, місцевого самоврядування, посадових і службових осіб цих органів, які зобов'язанні розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк. Механізм реалізації цього права передбачено Законом України «Про звернення громадян» від 02.10.1996 року, у якому йдеться про такі форми звернень, як оскарження дій посадових осіб та їх бездіяльності у зв'язку з реалізацією громадянами своїх соціально-економічних, політичних та особистих прав і законних інтересів чи їх порушень, а також пропозиції щодо поліпшення діяльності таких органів.

Ще однією формою діяльності громадян в управлінні державними справами є їх участь у формуванні та реалізації державної політики. Так постановою Кабінету Міністрів України «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» від 3 листопада 2010 р. № 996 рекомендовано утворити громадські ради при органах державної влади та місцевого самоврядування. Типове положення визначає, що громадські ради створюються не тільки як механізм впливу громадськості на вироблення державної політики, але і як додатковий експертно-інформаційний ресурс для органів виконавчої влади. Що суттєво підвищує рівень довіри громадян до влади й дозволяє запобігти протистоянню суспільства чинній владі

через незадоволення політикою чи обмеженням громадянських свобод.

Забезпеченню участі громадян сприяє відкритість та прозорість діяльності суб'єктів владних повноважень. Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2011 року визначає порядок здійснення та забезпечення права кожного на доступ до інформації, яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом, та інформації, що становить суспільний інтерес

Залученню громадян до обговорення широкого кола актуальних питань державотворення є громадські слухання. Втім, ефективному використанню таких заходів заважають положення статутів громад та інші положення, які регламентують реалізацію права територіальної громади на проведення громадських слухань, належність права їх скликати виключно міському голові, голові районної у місті ради, що є порушенням ч.1 ст.13 Закону «Про місцеве самоврядування в Україні». Тому оскільки право на проведення громадських слухань закріплене за територіальною громадою, вказані обмеження унеможливають право територіальної громади скликати громадські слухання з ініціативи безпосередньо мешканців громади.

Мають місце і інші суттєві інституційні перепони у сфері реалізації громадських ініціатив на місцевому рівні: тільки 11 % територіальних громад мають затверджені статuti, де врегульовані форми взаємодії населення із владою. Відсутність статутів негативно позначається на практиці застосування механізму місцевої ініціативи. Підтвердженням цього стали численні конфлікти між громадськими організаціями та представниками органів влади на місцевому рівні з приводу вирішення соціально-економічних проблем територіальних громад.

Таким чином право на участь в управлінні державними справами є комплексним, воно включає в себе широкий спектр форм здійснення. Але для ефективної реалізації громадянами України цього права, по-перше, необхідним є подальше удосконалення національного законодавства в цій сфері та розробка більш дієвого механізму втілення його положень у життя, а, по-друге, створення мотиваційних умов для участі громадян у державному управлінні.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Червякова О.Б.

Левицька А.Д.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,
2 курс, 1 група

ПИТАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ГОЛОСУВАННЯ В УКРАЇНІ

Визначальною ознакою будь-якої демократичної та правової держави є проведення періодичних, вільних виборів, що забезпечує громадянам реальну можливість здійснення своїх виборчих прав. Виборче право є одним з найважливіших прав і свобод людини, яке ґрунтується на таких основних принципах, як загальні, прямі, рівні, періодичні, вільні вибори і таємне голосування.

Виборчий процес в Україні регулюється Конституцією України та Законами України «Про вибори народних депутатів України», «Про вибори Президента України», «Про місцеві вибори», «Про Центральну виборчу комісію», «Про державний реєстр виборців» та інші. Хоча протягом останніх років представники різних державних інституцій наголошували на необхідності уніфікувати та вдосконалити виборче законодавство, єдиного комплексного акту в Україні прийнято не було. Так, наприклад, в деяких країнах Європи проведення виборів урегульоване Виборчими кодексами. До основних факторів, що перешкоджають прийняттю Виборчого кодексу України можна віднести:

- відсутність належної правової основи для кодифікації виборчого законодавства;
- відсутність консенсусу, а саме, які виборчі системи мають використовуватись на парламентських та місцевих виборах;
- проблема застосування прогресивних виборчих технологій на рівні світових виборчих стандартів;
- нехтування рекомендаціями міжнародних фахівців.

Після проведення виборів в Україні нова влада почала розробляти проект «The Vote» щодо можливості запровадження електронного голосування при волевиявленні громадян. Беручи до уваги розвиток інформаційного простору, технологій та вільний доступ до Інтернет мережі у сучасному світі, таке ноу-хау є досить логічним. Тим паче, що

світова практика вже певний час використовує, змінює, вдосконалює систему електронного голосування.

Яскравим прикладом може слугувати Естонія, яка активно використовує її ще з 2005 року. Голосування відбувається шляхом використання ID-картки або спеціальної захищеної сім-картки і MobilID. Крім того, проголосувати можна протягом тижня, без прив'язки до місця свого перебування. При цьому, громадяни можуть самостійно обирати – голосувати онлайн чи на дільницях.

Але є й інші країни, які використовують змішані способи голосування, тобто використовуються лише певні елементи електронних технологій. Наприклад, в Сполучених Штатах на дільницях встановлюють спеціальні сканери, виборці заповнюють бюлетень та відправляють його до цього сканеру, де інформація одразу опрацьовується, що дає змогу швидше обробити результати. Франція тривалий час практикувала голосування за допомогою електронних засобів для громадян, які знаходилися за кордоном, але нещодавно вони повернулися до звичайного голосування. Аналогічна ситуація у Фінляндії. У Швейцарії запроваджена система електронного голосування «E Voting» у рамках реалізації проекту «Vote électronique». Перше експериментальне голосування відбулося у 2003 році, а у 2015 на чергових парламентських виборах в мережі Інтернет проголосувала абсолютна більшість громадян, навіть ті, що перебували за кордоном.

Які ж переваги електронного голосування? Гарантована більш висока явка на виборах, не потрібно їхати на дільницю, ти можеш проголосувати з будь-якої точки земної кулі. За допомогою нових способів ідентифікації особи (таких як електронний цифровий підпис) можна уникнути маніпуляцій зі списками виборців. Чіткість та оперативність при підрахунку голосів дозволить швидше виявити кандидата за якого проголосувала більшість виборців та полегшити роботу членів виборчих комісій.

Звичайно ця система не досконала і породжує певні ризики. По-перше, існує ризик масової фальсифікації результатів онлайн-голосування. По-друге, великі труднощі виникають через недосконалий рівень доступу електорату до мережі, адже існують віддалені села нашої країни, де якісний Інтернет відсутній. Також існує когорта людей (наприклад люди похилого віку), частина яких через брак знань і навичок не зможуть проголосувати. Інше питання це

необхідність забезпечити прозорість виборчих процедур, таємницю голосування, запобігти витоку даних, що може породжувати недовіру до такої системи. На сьогодні в Україні використання електронного голосування знаходиться лише на стадії обговорення, реальний прогрес поки відсутній. Проте слід відмітити перші кроки у цьому напрямі, зокрема, запровадження закордонного біометричного паспорту громадянина України та внутрішнього паспорта у вигляді ID-картки. Вже зараз кожен має можливість отримати свій електронний цифровий підпис, який у подальшому може використовуватись під час онлайн-голосування.

Отже, інститут виборів в Україні розвивається, вдосконалюється, виникає чимало проблем і спірних питань, вирішення яких покращить виборчий процес та ефективність виборів. Можна зробити висновок, що на сьогоднішньому етапі розвитку людства питання запровадження нових технологій і спрощення окремих процедур під час проведення виборів є актуальним та потребує поступового впровадження.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Мохончук Б.С.

**Лисюк А.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
1 курс, 17 група**

ДО ПИТАННЯ РОЗВИТКУ СУДОВОГО ПРЕЦЕДЕНТУ ЯК ДЖЕРЕЛА ПРАВА УКРАЇНИ (ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ)

Історія розвитку систем джерел права більшості країн Європи та світу показала, що одним із найдавніших із них є судовий прецедент, який відіграв вагомий роль у різних правових системах і правових сім'ях. Не винятком стала і система права України, яка хоча і не визнає судові прецеденти офіційним та основним джерелом права, але вслякко зазнає їх впливу у процесі вітчизняного правотворення. У зв'язку з цим виникає необхідність проаналізувати історичний процес розвитку інституту судового прецеденту в Україні та його роль і правову природу в умовах правової системи України, у тому числі в контексті

впровадження інституту зразкових рішень Верховного Суду (далі – ВС).

У ході аналізу історії національної системи права слід зазначити про наявність цілого ряду джерел права, що містять ознаки судових прецедентів. Так, положеннями ст. 2 Розширеної версії Руської правди проголошено: “А все інше судити, як Ярослав судив. Так сини його встановили”, що свідчить про посилення на судову діяльність князів та обов’язковість її врахування при вирішенні нових спорів.

У подальшому за часів Української козацької держави Війська Запорозького (XVII-XVIII ст.) основним джерелом права були звичаї, що часто мали характер судових або адміністративних прецедентів. Зазначимо, наприклад, що суддя зобов’язувався скласти присягу такого змісту: “клянуся розглядати справи по суті, ... керуючись законом, а якщо “право мовчало”, – совістю, прикладом інших прав християнських і прецедентом”.

Реалізація різних проявів прецедентного права простежується і в історії України у складі Російської імперії. Згідно з положеннями Торгового статуту Російської імперії 1714 року комерційні суди зобов’язані не лише засновувати свої рішення на законах, а й у разі відсутності чітких та/або якісних правових норм спиратися на попередні судові рішення, які вступили в законну силу.

Відповідно до “Прав, за якими судиться малоросійський народ” 1743 року судді повинні спиратися на категорії справедливості та порядності у разі відсутності писаної норми права. Отже, ми можемо стверджувати про існування у тогочасній правовій системі судових прецедентів.

Однак цікавим є той факт, що згодом система суддівської правотворчості була скасована внаслідок судової реформи 1864 року. Зауважимо, зокрема про те, що нормами Статуту цивільного судочинства було заборонено судам зупиняти провадження у справі у випадку неточності закону та необхідності його тлумачення або роз’яснення.

У контексті розгляду історії становлення інституту судового прецеденту в Україні варто відзначити, що кінець XIX - початок XX ст. характеризувався розвитком теорії так званого “живого права”. Тенденція була заснована, зокрема, фундаментальними працями відомого австрійського юриста Є. Ерліха. Заперечуючи пріоритетність

“писаного” права, Є. Ерліх вважав, що кожен суддя повинен мати власні моральні устої, що відповідають відносинам його часу, а не усталеним нормам минулих століть.

Тенденція до заборони суддівської правотворчості продовжила свій розвиток за часів становлення соціалістичної правової доктрини. Принципово, що здійснення правосуддя в СРСР (і відповідно в УРСР) повинно було базуватися на суворому дотримання вимог і норм законодавства, що підкріплювалося запереченням існування судового прецеденту на доктринальному рівні.

Незважаючи на це, деякі дослідники, зокрема Марченко, зазначають про фактичне існування проявів судової практики за радянських часів. Так, згідно з Законом УРСР “Про судоустрій Української РСР” від 30.06.1960 та Законом УРСР “Про судоустрій” від 05.06.1981 Верховний Суд УРСР був уповноважений на видання “керівних роз’яснень з питань судової практики”. Також Марченко стверджує, що цей факт свідчить про існування на той час судової практики та фактичне визнання її джерелом права, оскільки правотворчість Верховного Суду УРСР була обов’язковою для застосування нижчими судами в першу чергу у зв’язку з авторитетністю цього судового органу.

Таким чином правова доктрина Радянського Союзу всебічно обмежувала розвиток, а також заперечувала наявність судового прецеденту як джерела права у союзних республіках. Це, у свою чергу, призвело до уповільнення темпів становлення цього інституту у правовій системі УРСР і, на нашу думку, стало вирішальним фактором у неусвідомленні важливості ролі судового прецеденту у системі джерел права країн пострадянського простору багатьма вченими-юристами сучасної України.

В умовах незалежності України продовжується розвиток системи джерел права, а також набуває визнання концепція багатоджерельності національного права, що зумовлено рядом чинників.

По-перше, глобалізація суспільних процесів викликала до життя потребу гармонізації та уніфікації правового життя на міждержавному рівні. Очевидним є той факт, що у країнах континентальної Європи, що умовно належать до романо-германської правової сім’ї, судовий прецедент є другорядним, неосновним джерелом права. Це й зумовлює деякі відмінності в ознаках прецеденту в різних правових системах,

зокрема рівень їх обов'язковості, порядком ухвалення тощо. Проте саме процес зближення англо-саксонської та романо-германської правових сімей призводить до зростання ролі судового прецеденту в правовій системі України.

Іншим вагомим фактором є ратифікація Україною Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 17.07.1997, а також прийняття Закону України “Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини” від 23.02.2006. На нашу думку, саме ці фактори стали поштовхом до інтегрування прецедентного права в правову систему України.

Про посилення ролі судового прецеденту як джерела права в Україні свідчить особливий статус окремих рішень Верховного Суду. Особливістю судового прецеденту у вітчизняній правовій системі є його юридичний статус, оскільки рішення ВС, не маючи офіційного визнання як прецеденту, є обов'язковим для врахування нижчими судами у зв'язку зі своєю переконливістю та авторитетністю, а його положення можуть враховуватися іншими судами для аргументації власних рішень.

Першим кроком на шляху до розвитку судового прецеденту в Україні, на нашу думку, можна вважати впровадження інституту типових та зразкових справ в адміністративному судочинстві і формування інституту зразкових рішень ВС. Відповідно до пояснювальної записки авторів законопроекту від 27.03.2017 процедуру розгляду типових справ за прикладом зразкового рішення можна порівняти з “пілотними рішеннями” ЄСПЛ, що підтверджується аналізом і порівнянням їх структури.

На основі викладеного можна дійти таких висновків: у зв'язку з актуалізацією питання щодо ролі судового прецеденту в системі джерел права України, пов'язану у першу чергу із запровадженням інституту зразкового рішення Верховного Суду, було розглянуто основні тенденції його розвитку в історико-правовому контексті. У результаті дослідження теперішнього стану правової доктрини, а також зважаючи на світові глобалізаційні процеси, судовий прецедент можна вважати самостійним, хоча й допоміжним джерелом права в Україні, що підтверджується аналізом вітчизняної історії права.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри теорії і філософії права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Биля-Сабаш І.О.

**Літошко Я.С.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
2 курс, 3 група**

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ АПАРАТУ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

Важливою організаційною тенденцією розвитку апарату глави держави тривалий час залишалося доволі стрімке розростання системи органів, що його утворюють. Процес постійного збільшення числа допоміжних органів та штатів їх персоналу несе реальну загрозу появи дублюючих ланок і функцій, послаблення контролю за їх діяльністю і, як наслідок, зменшення ефективності діяльності і апарату, і глави держави. Проте останнім часом в умовах реалізації адміністративної реформи, яка торкнулася всього державного апарату, процес розростання президентського апарату був призупинений — відбувся перегляд системи припрезидентських структур та скорочення чисельності службовців допоміжних органів. Водночас проблема упорядкування системи допоміжних органів залишається вкрай актуальною.

В той же час, науковці зазначають, що нині в Україні відсутнє належне теоретичне обґрунтування системи та структури президентського апарату, що, у свою чергу, заважає системному вивченню та аналізу цієї ланки державного управління.

Перш за все, щоб визначити особливості організації діяльності апарату президента України, треба визначити найбільш характерні ознаки, які визначають статус апарату. Апарат Президента України – це сукупність органів, що заперечують діяльність Президента України, які знаходяться у певному функціональному взаємозв'язку, мають між собою горизонтальні взаємозв'язки, підпорядковуючись по вертикалі главі держави.

Характерними ознаками апарату Президента є:

1. Він є системою, тобто впорядкованою сукупністю органів, взаємопов'язаних між собою;
2. Його цілісність забезпечується єдиними цілями і завданнями;
3. Його основним елементом виступають допоміжні органи, що

сприяють главі державі у реалізації його повноважень;

4. Він є тією організаційною та матеріальною силою, за допомогою, якої глава держави здійснює свою владу, досягає конкретних результатів.

Характеризуючи правове регулювання діяльності апарату Президента України, доцільно першочергово розглянути його суб'єктів. Так, серед основних суб'єктів правового регулювання діяльності апарату Президента України маємо зазначити Президента України, Верховну Раду України, керівника апарату глави держави, а також Кабінет Міністрів України. Певна річ, що вказані суб'єкти наділяються різними повноваженнями по регулюванню суспільних відносин з формування апарату глави держави в Україні, але в цілому саме їх нормотворчість і формує правову основу функціонування основного допоміжного органу Президента України.

Сукупність консультативно-дорадчих органів при главі держави становлять органи:

1. існування яких безпосередньо передбачене Конституцією – Рада національної безпеки і оборони України, Представництво Президента України в АРК;

2. що утворюються за вирішенням Президента – ради, комісії, комітети, робочі групи тощо.

Структурні підрозділи апарату створюються за предметною та функціональною ознаками: предметні – створюються для допомоги главі держави у виконанні його повноважень і є жорстко спеціалізованими, а функціональні забезпечують діяльність апарату в цілому (Адміністрація Президента). При цьому в складі апарату виділяються допоміжні служби Президента як Верховного Головнокомандувача, групи радників і помічників, підрозділи господарсько-технічного забезпечення.

Результативність діяльності Президента України значною мірою залежить від належної організації діяльності Адміністрації Президента України, яка є постійно діючим допоміжним органом, утвореним Президентом України, основними завданнями якої є організаційне, правове, консультативне, інформаційне, експертно-аналітичне та інше забезпечення здійснення Президентом України визначених Конституцією України повноважень.

Таким чином, на сьогодні немає чіткої системи видів допоміжних

органів, створених при Президентові України. Питання пошуку оптимальної моделі організації апарату Президента України залишається остаточно не вирішеним. Системність апарату Президента України вбачається в тому, що органи які його утворюють, знаходяться у постійній динаміці. Однак можна виділити характерні ознаки апарату Президента України, що дозволяє визначити особливості організації його роботи.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Чиркін А.С.

**Ліхтей В.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,
2 курс, 3 група**

ПИТАННЯ НАДАННЯ ПРАВА ЗАКОНОДАВЧОЇ ІНІЦІАТИВИ НАРОДУ

Історія доводить, що іноді без участі народу неможливо вирішити проблеми, які виникають перед державою. Тому постає необхідність забезпечення ефективного механізму здійснення народовладдя. Одним з таких є механізм здійснення народної законодавчої ініціативи.

Намагання здійснити конституційне регулювання участі громадян у процесі прийняття владних рішень не є новим. Так, у Конституції УНР від 29 квітня 1918 року вбачалося, що вносити законодавчі проекти на розгляд Всенародних зборів могли не тільки відповідні органи державної влади, а й виборці які були громадянами Республіки. Відповідно не менш як 100 тисяч громадян повинні були зібрати заяви, підписи яких підтверджувалися судами.

Спроби врегулювання народної законодавчої ініціативи також відбувалися і після проголошення незалежності України. Була розроблена низка проектів Конституцій в яких по різному трактувалася ідея щодо надання народу законодавчої ініціативи. Згідно проекту Конституції України від 1 липня 1992 року народ мав право вносити до парламенту відповідний законопроект, який повинен бути позачергово розглянутий у парламенті. Цей законопроект мали вносити не менш як 300 тисяч виборців, якщо проект був про зміни і доповнення до

Конституції, то не менш як 2 мільйони виборців. У 1993 році новий проект Конституції передбачав позачерговий розгляд законопроекту, який був ініційований громадянами держави, проте він не передбачав вимог щодо порядку ініціювання, розробки та кількості підписів необхідних для подання до парламенту. В процесі прийняття чинної Конституції 1996 року також розглядалось питання щодо права народної законодавчої ініціативи, але Верховна Рада України не підтримала цю пропозицію. Протягом останніх років політичні діячі також звертали увагу на створення інституту законодавчої ініціативи народу в Україні. Пропозицію створення такого інституту свого часу висували Президент України, а також у своїх передвиборних програмах окремі партії-переможці парламентських виборів.

Сьогодні активно обговорюється законопроект № 1015, в якому пропонується викласти ст. 93 Конституції у новій редакції: «Стаття 93. Право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України належить народу, Президентові України, Кабінету Міністрів України, народним депутатам України та реалізується ними у випадках і порядку, визначених Конституцією України і законами України...». Цей законопроект був підтриманий 338 голосами народних депутатів та направлений на розгляд до Конституційного Суду України, який у своєму висновку зазначив, що законопроект №1015 відповідає ст. 157 та 158 Конституції України.

Водночас Конституційний Суд України зауважив, що народ не може бути визначено суб'єктом законодавчої ініціативи без встановлення в Конституції України відповідної кількості громадян України, які мають право голосу, для здійснення законодавчої ініціативи запропоноване законопроектом положення унеможливило реалізацію такої ініціативи. Постає питання, щодо процедури надання права законодавчої ініціативи народу.

Світовий досвід свідчить про те, що визнання народу як суб'єкта законодавчої ініціативи є доречним. В багатьох країнах Європи на законодавчому рівні закріплені права народу щодо внесення змін до законодавства. Так, наприклад, в Конституції Литовської Республіки вказано, що право законодавчої ініціативи належить не тільки членам Сейму, Президенту Республіки та Уряду, а й громадянам Литви. Проект закону можуть внести в Сейм 50 тисяч громадян, які мають виборче право, і він підлягає розгляду Сеймом в обов'язковому порядку. Якщо

взяти до уваги Конституцію Словенії, то в ній закріплено, що право законодавчої ініціативи має Уряд, кожний депутат та група виборців чисельністю не менше 5 тисяч. Згідно Конституції Румунії законодавча ініціатива належить уряду, депутатам, сенаторам та ряду щонайменше 100 тисяч громадян, які мають право голосу. Також Конституція Румунії передбачає, що громадяни які висловлюють своє право на законодавчу ініціативу, повинні приїхати щонайменше з чверті повітів країни, і в кожному з цих округів, відповідно до муніципалітету Бухаресту, на підтримку цієї ініціативи має бути зареєстровано не менше 5 тисяч підписів. Важливим уточненням також є те, що фінансові проблеми, міжнародні питання, амністія та помилування не можуть бути об'єктом законодавчої ініціативи громадян.

Проаналізувавши зарубіжний досвід, слід зазначити, що в Україні також повинен бути запроваджений механізм реалізації народної законодавчої ініціативи. На нашу думку, необхідно на конституційному рівні встановити базові вимоги щодо реалізації права законодавчої ініціативи народом, а також прийняти закон про народну законодавчу ініціативу, в якому більш детально регламентувати процедуру його здійснення.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Мохончук Б.С.

**Лобкова К.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет адвокатури, 2 курс, 6 група**

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД В МЕХАНІЗМІ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ

Україна є правовою соціальною державою, тому людське життя визнається найвищою цінністю, ніхто не може посягнути на честь та гідність людини. Конституція України, як акт вищої юридичної сили, сприяє обов'язку держави захищати права і свободи своїх громадян, ефективно долати шляхи протиправних посягань.

Одним із впливових механізмів забезпечення дотримання прав людини є судовий захист. Науковці зазначають, що жоден з органів і організацій не володіє настільки універсальною компетенцією і

засобами захисту прав людини, як судові інстанції. Саме від діяльності суддів залежить довіра громадян до справедливості судової влади, утвердження дієвої системи здійснення правосуддя, побудова її таким чином, щоб кожна людина, чиє право було порушено, змогла отримати гарантії його відновлення і могла бути впевнена в запобіганні майбутніх неправомірних дій.

Провідне місце в вище зазначеному механізмі займає Конституційний Суд України, він є окремою ланкою в судовій системі, бо є органом конституційної юрисдикції. На нього покладено гарантування верховенства Конституції на всій території України, на здійснення цієї функції спрямовані й інші надані йому повноваження. Тобто можна стверджувати, що, здійснюючи правову охорону Основного закону та забезпечуючи так його дотримання, КСУ тим самим сприяє реалізації й захисту тих прав і свобод людини та громадянина, які безпосередньо гарантовані на рівні відповідних положень Конституції. Обсяг і зміст захисту прав розкриваються через повноваження суду, форми виконання цієї функції, що визначені і закріплені законодавством.

Перш за все, за ст. 150 Основного Закону, це:

1) вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів та інших нормативно-правових актів задля уникнення порушень прав внаслідок прийняття неконституційних актів;

2) офіційне тлумачення Конституції України. Щодо цього можна навести владний приклад з практики Суду: на посилення гарантій права кожної людини на справедливий суд і на справедливий розгляд справи в розумний строк спрямоване рішення Конституційного Суду України від 11 березня 2010 р., яким фактично усувався «касаційний дуалізм», що спостерігався в результаті існування двох касаційних інстанцій для перевірки рішень спеціалізованих судів. Тобто рішення сприяють зміцненню правових гарантій, що підтверджує ефективність діяльності органу конституційної юрисдикції.

Також існує функція ефективного захисту прав і свобод громадян, за ст. 159, вона здійснюється шляхом здійснення перевірки законопроектів про внесення змін до Конституції України на предмет скасування чи обмеження прав людини і громадянина (ст. 157), це є реалізацією обов'язку попереднього конституційного контролю.

Щодо вузького розуміння місця прав людини і громадянина в діяльності Конституційного суду, краще за все функція проявляється саме у процесі розгляду індивідуальних звернень. Практика прийнятих рішень по персональних справах свідчить про дотримання прав кожної людини, що використала прямий доступ до суду для свого захисту.

Хотілося б звернути увагу ще на один засіб юридичного захисту прав особи. Це можливість подання конституційної скарги. Як і звернення до Європейського суду з прав людини, звернення до Конституційного Суду України зі скаргою покликане відігравати в певному сенсі екстраординарне, виключне призначення та може бути реалізоване, якщо всі інші національні засоби юридичного захисту будуть вичерпані. На мій погляд, якщо суперечності між державою і особою будуть вирішені на національному рівні, це тільки зіграє «на краще», бо у цьому випадку наша держава стане ще більше сприяти ефективній реалізації права на судовий захист, допоможе виявити невідповідності в законодавстві. Тому на сьогодні наша ціль розвивати цей інститут засобу впливу на владне свавілля, а виявлення проблем в провизастосовній практиці зупинить подальші порушення прав.

Підбиваючи підсумки, я дійшла висновку, що діяльність Конституційного Суду України, хоча поки не без недоліків, є надзвичайно важливою для механізму захисту прав і свобод людини і громадянина, а ефективні і впливові рішення органу, практика, що покращує становище громадян, дає поштовх до формування впевненої думки, що ми живемо в демократичній, правовій державі.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Кичун В.І.

**Логойко О.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
2 курс, 19 група**

ОСОБЛИВОСТІ КОМПЕТЕНЦІЇ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ: ПОНЯТТЯ ТА ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Інститут президентства є не лише гарантом конституційних засад і державного ладу, а й інтеграційним інститутом у системі органів

державної влади. Важливим аспектом компетенції глави держави є форми його діяльності, тобто зовнішні форми здійснення функцій та повноважень Президента України, у межах яких відповідні дії отримують упорядкований, організаційно завершений вигляд. Конкретний перелік форм діяльності глави держави обумовлений характером покладених на нього функцій, змістом та обсягом його компетенції. Інститут глави держави характеризується універсальністю та багатофункціональністю компетенцій. Сьогодні проблема визначення класифікації форм діяльності Президента посіла важливе місце в наукових працях вітчизняних і зарубіжних учених

Інститут президентства України, як впливає з аналізу монографічних і дисертаційних досліджень, не є дуже розповсюдженою темою серед українських науковців та політологів. Це відбувається через: низький рівень транспарентності цього інституту, публічність прийняття політичних і кадрових рішень, недоступність наукових даних, що стосуються цього політичного і владного інституту. Але з праць деяких вчених відомо, що інститут глави держави відзначається багатофункціональністю та універсальністю компетенції, його діяльність здійснюється практично у всіх правових та не правових формах: установчій, нормотворчій, правозастосовчій, інтерпретаційній, контрольно-наглядовій та організаційній.

На мою думку, розгляд даного питання доцільно розпочати з аналізу нормотворчої форми реалізації компетенції глави Української держави. Конституція України не містить чіткого переліку питань, які підлягають самостійному нормативному регулюванню з боку Президента, що інколи призводить до виходу глави держави за межі закріпленої за ним компетенції. У сфері законодавчої та нормотворчої діяльності приймає Президент України акти правозастосування як результат правозастосовної діяльності. Правозастосовна діяльність Президента пов'язана зі створенням юридичних актів, покликаних продовжити загальне нормативне регулювання, задане правотворчістю, одночасно доповнюючи його індивідуальним правовим регламентуванням.

Установча форма реалізації компетенції держави в сфері державного управління обумовлена наділенням його повноваженнями щодо створення, реорганізації і ліквідації за поданням Прем'єр-міністра

України, міністерства інших центральних органів виконавчої влади. Контрольна діяльність Президента України не отримала належного нормативного закріплення, проте це не може слугувати підставою для заперечення проти такої форми реалізації його компетенції, оскільки контроль є необхідним елементом будь-якої управлінської діяльності.

Інтерпретаційна діяльність Президента характеризується розробкою, прийняттям і оприлюдненням правороз'яснювальних актів, що оформлюються указами глави держави. Загалом, рівень правової регламентації правових форм реалізації компетенції Президента України ще залишається низьким, особливо у частині процесуальних норм; виключення становлять провадження з питань громадянства, нагородження і помилування, а також більшість нормотворчих проваджень.

Значним елементом діяльності глави Української держави є неправові форми реалізації його компетенції, до числа яких слід віднести проведення координаційних зборів, нарад, науково-практичних конференцій, здійснення робочих поїздок по країні, робочих та офіційних закордонних візитів, проведення прес-конференцій та ряд інших. При цьому слід розрізняти неправові форми реалізації компетенції Президента, які реалізуються ним особисто, і ті, що здійснюються співробітниками Офісу Президента. Значною мірою місце органів забезпечення діяльності Президента України в механізмі державного управління пов'язано з їх значенням як посередника між главою держави і зовнішнім середовищем. У даному випадку їх призначення полягає в наступному: – у точному і повному повідомленні главі держави всіх зовнішніх сигналів, що мають значення для прийняття їм рішень з предмету своєї компетенції.

Отже, можна зробити висновок, що компетенція президента України реалізується як у правових так і не правових формах. Щодо правових форм реалізації компетенції Президента, то вони можуть відображатись у актах, що визначені Конституцією та законами України, а саме указах та розпорядженнях. Крім того, повне забезпечення нормативного-правового регулювання даного питання сприятиме кращій організації влади, удосконаленню інституту президентства. Організаційна діяльність глави держави відноситься до неправових форм реалізації компетенції. Але результат такої діяльності має бути зафіксований у правовому акті, що приймаються президентом

безпосередньо.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Маринів А.В.

**Лукаш Є.Ю.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет адвокатури, 2 курс, 3 група**

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК ОДИН З ДЕТЕРМІНУЮЧИХ ФАКТОРІВ ВСТАНОВЛЕННЯ ЛІБЕРАЛЬНОЇ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ

Довготривале перебування України у складі СРСР наклало свій відбиток на процеси демократизації України, які мають певну специфіку. Підтвердженням цього є результати багаточисленних досліджень, проведених авторитетними міжнародними організаціями, серед яких Freedom House (міжнародна правозахисна неурядова організація, фінансована урядом США, що займається підтримкою та дослідженням стану демократії, політичних свобод і дотримання основних прав людини). Предметом дослідження даної організації став рівень демократії у постсоціалістичних країнах. Рівень розвитку демократії в Україні на 2018 рік отримав рейтинговий бал 4,64 з 7, де 7 – це авторитаризм, а 1 – повна демократія. Дані результати говорять про те, що наша країна є державою, в якій панує перехідний тип правління (або країна зі змішаним політичним режимом). Країни з рейтинговим балом від 5 до 7 вважаються авторитарними та напівавторитарними. Тому постає актуальне питання щодо можливості переорієнтації поглядів українського суспільства у бік ствердження ліберальної демократії в Україні.

Ліберальна демократія як форма суспільно-політичного устрою держави формується на основі представницької демократії, у якій воля більшості та здатність обраних представників здійснювати владу обмежені задля захисту прав меншості та свобод окремих громадян. Ліберальна демократія ставить за мету рівне забезпечення кожному громадянину прав на приватну власність, недоторканність особистого життя, свободу слова, думки, віросповідання, мирних зібрань. Тобто створення повних умов для самореалізації індивіда, що є дуже

актуальним, коли ми говоримо про проблеми, які гальмують перехід українського суспільства від індустріального до постіндустріального.

У концепції ліберальної демократії, сама по собі демократія не є ціллю, а є лише одним із засобів максимального задоволення особою власних потреб, що є зовсім протилежною до того, що характерне для української демократії, основу якої складає євразійський архетип сильної держави, яка задовольняє інтереси більшості. На нашу думку, східноєвропейський тип демократії не виправдав себе на теренах України, яка досить тривалий проміжок часу знаходилась під владою сильної держави – Радянського Союзу, тому демократичні цінності і орієнтири потребують переосмислення та переорієнтації.

Успішність будь-якої форми демократії, у тому числі ліберальної, багато в чому залежить від рівня розвитку та «зрілості» громадянського суспільства. Саме воно є посередником між індивідом і державою, з цього слідує висновок про те, що існує пряма залежність між рівнем його розвитку та впливом громадян на політичну владу в країні, існуванням та ефективним функціонуванням механізмів попередження централізації влади та порушення індивідуальної свободи громадян.

Одним із стовпів ліберальної демократії є громадянське суспільство, яке вимагає від її членів активної участі в політичних процесах у країні, високого рівня ініціативності індивідів. Проблемою громадянського суспільства в Україні є те, що, по-перше, досить тривалий час серед населення України спостерігалась тенденція до політичної пасивності, яка була спричинена відчуженням значної частки громадян від політичного життя країни через існування високого рівня недовіри до влади, причиною якої стала значна її бюрократизованість, корумпованість та неефективність діяльності у сфері економіки та соціальної політики; по-друге, відсутність концепції «спільних цінностей», яка б сприяла інтеграції суспільства задля досягнення як спільних цілей, так і окремих – кожним індивідом самостійно; по-третє, на думку деяких науковців, відсутність сформованого середнього класу в українському суспільстві, який у розвинутих країнах виступає гарантом соціальної, політичної, економічної стабільності; по-четверте, закріплення патерналістських стереотипів щодо ролі держави у житті суспільства; по-п'яте, низький рівень розвитку різномірних громадських об'єднань.

На нашу думку, саме політична та громадська пасивність є

основною перешкодою в утвердженні в Україні громадського суспільства, і, як наслідок, ліберальної демократії. Причиною цього є відсутність дієвих та реально ефективних засобів комунікації між державою та суспільством, тому наразі перед державою постає завдання щодо створення механізмів реальної участі громадян у політичному житті країни, шляхом зміни старих та налагодження нових. Досить цікаві шляхи реформування були запропоновані у науковій праці Клодія А.Ф., які передбачають:

1. Зміну суспільних інститутів на такі, які панують у громадському суспільстві.

2. Створення громадських організацій, діяльність яких спрямована на контроль за дотриманням прав людини урядовцями і не допускають їх втручання у громадське життя.

3. Залучення пересічних громадян до повсякденного творення «малих справ», вирішення проблем своєї громади. Автор наводить у приклад концепцію Токвіля, яка говорить про реальну важливість створення мережі громадських асоціацій, направлених у своїй діяльності на вирішення «малих» справ, на противагу «загальним». Формування механізму реалізації малих інтересів є дуже важливим, оскільки «місцеві і особисті свободи, такі необхідні для підтримання демократичної рівності і запобіганню тиранії більшості стосовно меншості».

4. Просвітню діяльність, зміст якої передбачає впровадження цінностей відкритого громадського демократичного суспільства. Основним засобом здійснення просвітньої діяльності повинні стати ЗМІ.

На сьогодні в Україні помітні тенденції до переосмислення серед населення значення громадянського суспільства житті держави, проте подолання суспільно-політичної кризи в Україні можливе за умови формуванням нового типу громадянської свідомості.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Ткаченко Є.В.

Макарчук Ю.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
2 курс, 20 група

ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИБОРЧИХ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Внаслідок агресії Російської Федерації, окупації Криму та окремих районів Донецької та Луганської областей серед населення України з'явилась нова категорія громадян зі статусом внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Кількість таких осіб постійно зростає. Наприклад, за останній місяць їх збільшилось на 5 тисяч. За даними Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб, наразі 1 млн 415 тис. 575 ВПО взято на облік. Держава повинна піклуватися про гарантування та забезпечення конституційних прав та свобод таких громадян, адже стаття 21 та 24 Конституції вказує, що ми всі є рівними у правах, у тому числі незалежно від місця проживання.

Питанням, яке потребує законодавчого вдосконалення, є виборче право внутрішньо переміщених осіб. Необхідною умовою є внесення змін до Законів України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», «Про вибори народних депутатів України», «Про місцеві вибори», «Про держаний реєстр виборців».

В Законі України « Про Державний Реєстр виборців», а саме в частині 3, статті 8 зазначається, що адресою, за якою громадяни України можуть здійснювати своє виборче право, є адреса реєстрації їхнього місця проживання. Постанова ЦВК «Про забезпечення тимчасової зміни місця голосування виборця без зміни його виборчої адреси» передбачає, що для того, щоб внутрішньо переміщені особи могли здійснити своє право голосу, їм потрібно тимчасово змінити місце голосування без зміни виборчої адреси. Це вказано також у статті 8 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». Після цього виборець може голосувати на президентських виборах та на парламентських виборах у багатомандатному виборчому окрузі, хоча не може цього зробити у одномандатному виборчому окрузі. Варто зауважити, що заяву про зміну місця голосування потрібно подавати кожного разу перед

наступними виборами (в тому числі перед повторним голосуванням, відомим у народі як «другий тур» на виборах Президента України).

Щодо адреси голосування, то її не можливо змінити на місцевих виборах. Це означає, що внутрішньо переміщені особи не можуть брати участь у виборах до органів місцевого самоврядування у громадах, де вони постійно проживають. Адже згідно з ЗУ «Про місцеві вибори», право обирати владу на місцях мають ті громадяни, які належать до даної територіальної громади. «Належність громадянина до відповідної територіальної громади та проживання його на відповідній території визначається його зареєстрованим місцем проживання», – вказано у статті 3 Закону.

Законопроектом Верховної Ради №6240 «Про внесення змін до деяких законів України (щодо виборчих прав внутрішньо переміщених осіб та інших мобільних всередині країни громадян)» пропонується вирішення цих питань. Він також згадується у Рекомендаціях Європарламенту та Національного виборчого інституту. Ним пропонується внести зміни до Закону України «Про Державний реєстр виборців», за якими внутрішньо переміщена особа, яка фактично проживає не на своєму місці реєстрації, може звернутися до органу ведення Державного реєстру виборців із заявою про зміну виборчої адреси. Таку заяву можна подати максимум на 5 день після початку виборів, повторно – після 180 днів з дня останньої зміни. Це передбачено у законопроекті для запобігання різноманітних спекуляцій. За виборчою адресою й буде визначатись належність виборця до територіальної громади. Такі зміни пропонуються і до Закону «Про місцеві вибори» у законопроекті №6240.

Так як виборче право внутрішньо переміщених осіб станом на сьогодні обмежено на місцевому рівні, відповідно ускладнюється процес їхньої інтеграції зі своєю територіальною громадою. Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи «Про гуманітарні наслідки війни в Україні» від 23 січня 2019 року в пункті 11.11 зазначає, що Україна повинна створити всі необхідні умови для того, щоб внутрішньо переміщені особи могли здійснювати свої виборчі права на всіх рівнях.

Варто зазначити, що сприяють реалізації виборчих прав осіб зі статусом внутрішньо переміщених і громадські активісти, які нещодавно підписали звернення до Президента, в якому вимагали

захисту виборчих прав внутрішньо переміщених осіб та трудових мігрантів.

Щодо забезпечення інших політичних прав, то тут немає обмежень з боку держави, законодавства. Закон України «Про громадські об'єднання» говорить, що право на заснування громадських організацій мають всі громадяни України, які досягли 18 років. Внутрішньо переміщені особи не є винятком. Також вони можуть бути членами політичних партій, адже ними можуть бути громадяни України, які мають право голосу на виборах, як це зазначено у Законі України «Про політичні партії».

Внутрішньо переміщені особи – це категорія громадян України, які повинні мати однакові права та обов'язки з іншими громадянами країни. На даний момент немає механізмів для повноцінного забезпечення виборчих прав таких осіб. Вони не можуть реалізовувати своє виборче право у одномандатних виборчих округах на виборах народних депутатів, а також фактично не мають права голосу на виборах органів місцевого самоврядування тих територіальних громад, де проживають постійно. Вирішення цієї проблеми можливо шляхом законодавчого регулювання, яке передбачатиме процедуру голосування внутрішньо переміщених осіб на всіх рівнях влади.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Мохончук Б.С.

**Маленко В.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
2 курс, 19 група**

ОСОБЛИВОСТІ РЕГЛАМЕНТУ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ ЯК ПРАВОВОГО АКТУ

У правовій науці термін «регламент» традиційно використовується для найменування такого джерела права, яким встановлюються правила діяльності законодавчого і представницького органу державної влади – парламенту. Поняття «регламент» можна розглядати в широкому і вузькому значеннях. У широкому сенсі «регламент» охоплює всю сукупність правил роботи парламенту і охоплює всі

норми, які відносяться до внутрішнього функціонування законодавчого органу, незалежно від їх правового джерела і рівня юридичної сили. У вузькому значенні «регламент» означає єдиний юридичний акт, що приймається самим парламентом або кожною з його палат, який кодифікує, регламентує їх внутрішнє життя, і, як саме правило, що прямо називається Регламент. На мій погляд, у визначенні регламенту повинні бути відображені в обов'язковому порядку наступні його формально юридичні особливості, як предмет регулятивного впливу, його особлива правова природа та його зв'язок з Конституцією. Але уявлення про регламент буде неповним, якщо не враховувати його істотні і змістовні особливості, його політичний дух і значення.

Закон України «Про Регламент Верховної Ради України» – це єдиний процесуальний нормативно-правовий акт, що встановлює порядок діяльності єдиного органу законодавчої влади в Україні – українського парламенту – Верховної Ради України, який має особливий порядок внесення змін, доповнень і, безпосередньо, його скасування. Ухвалення Верховною Радою України 10 лютого 2010 року Закон України «Про Регламент Верховної Ради» № +1861-VI поставило крапку в тривалих дискусіях щодо правового статусу цього визначального для організації парламентської роботи нормативно-правового акта. З 2010 року Регламент Верховної Ради України є, а точніше затверджений Законом України. З цього часу він, нарешті, став самодостатнім нормативно-правовим актом і отримав силу закону. Зауважимо, що, на відміну від інших законів, Регламент парламенту України регулює процесуально-правові відносини, що складаються в зв'язку з виконанням Верховною Радою України конституційних функцій і повноважень. По суті, цей документ є своєрідним «компенсаторним» актом в тому сенсі, що, оскільки Конституція України не містить великої кількості присвячених покладених на неї врегулювання Парламентської діяльності процесуально-правових норм, то саме Регламент Верховної Ради України взяв на себе відповідну регулятивну роль. Закон про Регламент і власне сам Регламент становлять певну єдність, змістовну органічну цілісність. Вони є важливою інтегрованою частиною парламентського законодавства України. Регламент містить положення, які детально визначають внутрішній порядок функціонування органу державної влади в процесі здійснення ним повноважень, закріплених законом

(динаміку, процедуру функціонування). Він виділяється ступенем деталізації щодо упорядкування внутрішньої структури і відносин, що виникають в процесі реалізації органом державної влади своїх повноважень. Регламент Верховної Ради України отримав конституційного значення: він безпосередньо згаданий в пункті 15 частини першої статті 85 Конституції України. Кількома рішеннями Конституційного Суду України було підтверджено його роль і значення в системі законодавства України, а саме роль його як закону.

Не можна не відзначити певної наступності чинного Регламенту від попередніх його версій зразка 1994, 2006 і 2008 року. Всі вони в основному заклали основи тієї змістовної структури парламентського Регламенту, яка зберіглася і існує в ньому до цих пір. Також неможливо ігнорувати те, що чинний Регламент змістовно багато в чому є правонаступником цих своїх «попередників». У той же час його істотно оновлено.

Таким чином, можна зробити висновок, що наявність такої кількості різних думок і підходів до визначення регламенту обумовлено, на мій погляд, не тільки неоднаковим розумінням його суті і правової природи, а й відсутністю визначеності щодо обов'язкових елементів дефініції, необхідних для характеристики такого складного комплексного правового явища. А, безпосередньо, ЗУ «Про Регламент Верховної Ради України» є надбанням правового регулювання діяльності колегіальних органів влади, до того ж не обов'язково тільки законодавчих.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Маринів А.В.

**Мамараимова С.,
Национальный юридический университет
имени Ярослава Мудрого,
международно-правовой факультет,
2 курс, группа 07мп-18i-03**

ФОРМА ГОСУДАРСТВЕННОГО ПРАВЛЕНИЯ УЗБЕКИСТАНА: ОБЩЕТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ

Согласно Конституции Узбекистана, государственная власть в Республике строится на основе одного из фундаментальных принципов

правового государства – принципа разделения властей, который носит институциональный, функциональный и персональный характер. В первом случае разделение властей предполагает, что государственная власть, с одной стороны разделяется на представительную, исполнительную и судебную ветви, т. е. по горизонтали, а с другой – на центральную и местную, т. е. по вертикали. Во втором случае речь идёт о разделении сфер труда и чётком распределении функций и полномочий между органами различных ветвей и уровней государственной власти.

Центральные органы власти сосредотачивают своё внимание на решении вопросов общегосударственного значения, а местные – на решение региональных проблем. Благодаря такому чёткому разграничению функций между различными ветвями и уровнями государственной власти, каждая ветвь и каждый уровень власти сосредотачивают своё внимание на решение только присущих им публично- властных полномочий, что избавляет общество от монополизации власти, резко снижает возможность превращения государства в орудие неограниченного деспотического управления.

Власть Президента ограничивается чёткой регламентацией срока его полномочий, правом парламента отстранить президента от исполнения обязанностей.

Президентская форма правления в Республики Узбекистан была введена в начале 1990 г., причём Узбекистан был первой из республик бывшего Союза, которая перешла на данную форму правления. Российский учёный Мишин Н.В. в предисловии к книге И.А. Каримова «Стабильность и реформы», изданной в Москве в 1996 г., так пишет по этому поводу: «Весной 1990 г. Каримов, пожалуй, первым среди тогдашних политиков СССР осознал, что горбачевская перестройка находится на излёте, что она зашла в тупик. Нужно было предпринимать решительные меры, чтобы не допустить в Узбекистане хаоса, все больше и больше нараставшего на российских и распадающихся союзных просторах». После смерти первого Президента И. Каримова был избран второй Президент Ш.М. Мирзиёв.

Президент по согласованию с Олий Мажлисом формирует правительство Республики, руководит его работой, обеспечивает взаимодействие представительной и исполнительной органов власти,

образует и упраздняет министерства, государственные комитеты и другие органы государственного управления, назначает и освобождает от должности Генерального прокурора Республики Узбекистан и его заместителей, представляет на рассмотрение Олий Мажлиса кандидатуры на посты председателей и членов Конституционного, Верховного и Высшего хозяйственного судов, назначает и освобождает от должности хокимов областей и города Ташкента, принимает в гражданство, осуществляет помилование, в случае необходимости вводит на территории Республики чрезвычайное положение.

Олий Мажлис Республики Узбекистан – это высший орган государственной власти, обладающий прерогативой принятия законов и возглавляющий всю систему органов представительной власти. Закон, одобренный Сенатом Олий Мажлиса Республики Узбекистан, в течение десяти дней направляется Президенту Республики Узбекистан для его подписания и обнародования. При этом закон, отклонённый Сенатом Олий Мажлиса Республики, возвращается в Законодательную палату Олий Мажлиса Узбекистана.

Если при повторном рассмотрении закона, отклонённого Сенатом Олий Мажлиса Республики Узбекистан, Законодательная палата большинством в две трети голосов от общего числа депутатов вновь одобрит закон, он считается принятым Олий Мажлиса и направляется Законодательной палатой Президенту Республики Узбекистан для подписания и обнародования.

По отклонённому Сенатом Олий Мажлиса Республики Узбекистан закону Законодательная палата и Сенат на паритетных началах могут образовывать из числа депутатов Законодательной палаты и членов Сената согласительную комиссию для преодоления возникших разногласий. При принятии палатами предложений согласительной комиссии закон подлежит рассмотрению в обычном порядке.

Президент Республики Узбекистан вправе вернуть закон со своими возражениями в Олий Мажлиси Республики Узбекистан.

Законодательная палата Олий Мажлиса избирает из своего состава Спикера Законодательной палаты и его заместителей. Спикер законодательной палаты Олий Мажлиса и его заместители избираются большинством голосов от общего числа депутатов тайным голосованием на срок полномочий Законодательной палаты. Спикер законодательной палаты Олий Мажлиса издаёт распоряжения.

Жокаргы Кенес Республики Каракалпакстан является высшим представительным органом республики Каракалпакстан, осуществляющим законодательную власть. Жокаргы Кенес состоит из 75 депутатов, избираемых по территориальным избирательным округам на многопартийной основе сроком на пять лет.

Работа Жокаргы Кенеса возглавляется Председателем, который является Высшим должностным лицом Республики Каракалпакстан. Для ведения законопроектной работы, предварительного рассмотрения и подготовки вопросов, выносимых на сессии Жокаргы Кенеса, при нём создаются депутатские комитеты и комиссии.

Следует также отметить, что основу системы представительных органов власти составляют Кенгаши народных депутатов. Деятельность Кенгаши народных депутатов регламентируется законом «О государственной власти на местах», принятым Верховным Советом Республики Узбекистан 2 сентября 1993 года. К ведению Кенгаши народных депутатов Законом отнесено: обеспечение законности, правопорядка и безопасности граждан; формирование и использование местного бюджета, местных налогов, сборов, внебюджетных фондов; управление коммунальным хозяйством; охрана окружающей среды; обеспечение регистрации актов гражданского состояния; принятие нормативных актов; решение других вопросов, относящихся к их компетенции, в соответствии с Конституцией и законами Республики.

Основной организационно-правовой формой работы Кенгаши народных депутатов являются сессии, которые созываются по мере необходимости, но не реже двух раз в год.

Государственная власть Кенгаши осуществляется через народных депутатов – полномочных представителей народа, призванных на основе его доверия выражать и защищать интересы населения, руководить делами государства, социально-экономическим развитием, направлять и контролировать работу государственного аппарата.

Научный руководитель: к.ю.н., ассистент кафедры теории и философии права Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого Трихлеб К.А.

**Матвієнко В.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інституту прокуратури та кримінальної юстиції,
2 курс, 2 група**

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕЛЕКТРОННОЇ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ

На саміті ООН, що відбувся в Нью-Йорку у 2015 році, світові лідери прийняли «Дорожню карту», призначену допомогти керівництву країн у реалізації цілей сталого розвитку. Порядок денний визначив 17 цілей сталого розвитку і 169 завдань націлених стимулювати діяльність країн і спрямовувати її на благо людей, планети, співробітництва. Даний документ формує уявлення про світ, в якому «демократія, належне управління, верховенство закону, а також сприятливе середовище на національному і міжнародному рівнях мають найважливіше значення для сталого розвитку». В цілі 16 цього Порядку денного особлива увага присвячена необхідності формування мирного та справедливого суспільства, в якому забезпечені рівний доступ до правосуддя та панує повага до прав людини. Також у документі зазначено, що окремої уваги потребує підтримка верховенства закону і створення прозорих та ефективних державних установ. Тим самим зроблено наголос на необхідності удосконалення політики електронного урядування в цілях підтримки управління, що має важливе значення для створення дієвих, підзвітних та інклюзивних інститутів на всіх рівнях.

Згідно з останнім дослідженням ООН (United Nations E-government Survey 2016) щодо розвитку електронного урядування, наразі Україна посідає 62 місце серед 193 країн. У зв'язку з цим в 2017 році Урядом була ухвалена Концепція розвитку електронного урядування в Україні, періодом до 2020 року. Даний документ визначає напрями, механізми і строки формування системи електронного урядування, що спрямовані на реалізацію інтересів та потреб фізичних та юридичних осіб. Такі заходи вдосконалять систему державного управління та підвищать конкурентоспроможність держави. Відповідно до цієї Концепції, основною метою є підвищення прозорості та відкритості роботи органів державної влади та органів місцевого самоврядування, задля досягнення нового рівня державного управління. Однією зі складових електронного

урядування є електронна демократія (далі е-демократія). Більшість вчених вважають, що не варто розглядати е-демократію лише як інформатизацію адміністративних процедур; дане явище є силою, здатною оновити демократичність політичного процесу та удосконалити політичну взаємодію між усіма складниками громадянського суспільства.

Перші спроби вивести політику в режим «онлайн» були зроблені у деяких країнах інженерами-ентузіастами на замовлення органів влади з метою винайти альтернативу застарілій рутинній практиці державного управління. Такі експериментальні проекти, як «Е-політика» у Мінесоті США (1994р.) та «Онлайнова демократія для громадян» у Великобританії (1996р.) були першими у справі розбудови соціальних мереж та створення дискусійних форумів. Свого часу деякі місцеві органи влади Скандинавських країн, Канади та Великобританії пропагували і підтримували проекти е-демократії, але більшість з них не мали законодавчого унормування та ресурсного забезпечення.

Електронна демократія визначається як форма суспільних відносин, за якої громадяни та організації залучаються до державотворення та державного управління, а також до місцевого самоврядування шляхом широкого застосування інформаційно-комунікаційних технологій в демократичних процесах. Це дає змогу: посилити участь, ініціативність та залучення громадян на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівні до публічного життя; поліпшити прозорість процесу прийняття рішень, а також підзвітність органів публічної влади та демократичних інститутів; поліпшити зворотну реакцію суб'єктів владних повноважень на звернення громадян; сприяти публічним дискусіям та привертати увагу громадян до процесу прийняття рішень, що впливають на їх правовий статус, тощо. (Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації»).

Принципами е-демократії є: прозорість, підзвітність, відповідальність, включення, проведення дискусій, інклюзивність, доступність, участь, субсидіарність, довіра до демократії, демократичних інститутів та демократичних процесів, соціальне згуртування.

Е-демократія включає в себе електронне посередництво, електронну ініціативу, електронні вибори, електронний референдум,

електронне голосування, електронні консультації, електронні звернення, електронну агітацію, електронний підрахунок голосів та електронні опитування. Електронна демократія використовує переваги електронної участі, електронної дискусії та електронних форумів.

Найбільш розвинутими інструментами е-демократії, наразі, в Україні є електронні консультації, електронні петиції, електронні звернення, бюджети участі (громадські бюджети). Також створені ресурси для оприлюднення наборів даних у формі відкритих даних, у тому числі з використанням електронних платформ, наприклад «Громадянське суспільство і влада», «Розумне місто» чи «Єдина система місцевих петицій», які поєднують у собі кілька електронних інструментів участі.

Сьогодні в українському суспільстві обґрунтовується думка про доцільність введення в Україні ще одного виду е-демократії – е-виборів. Це пояснюється тим, що існуючі алгоритми, системи і засоби забезпечення вільного волевиявлення, його формалізації, збереження, захисту та гарантій об'єктивного врахування в процесі підрахунку, узагальнення та підбиття підсумків піддаються великим сумнівам. Вони є морально застарілими, що викликає у виборців недовіру, політичну апатію та призводить до різкого падіння кількості голосуючих від загальної чисельності виборців, а відтак легітимність прийнятих рішень стає надто сумнівною

Перейняти досвід проведення е-виборів Україна може в Естонії, де у 2000 році було введено електронну ідентифікаційну карту. Її, як і паспорт, має кожен дорослий громадянин країни. Вона дозволяє контролювати банківські рахунки, користуватися електронним підписом, подавати декларацію в податкову, оплачувати транспортні послуги в найбільших містах, подорожувати країнами ЄС, а віднедавна – ще й брати участь у виборах.

Задля розвитку е-демократії в Україні було створено Міністерство цифрової трансформації, яке має на меті сформувати та реалізувати державну політику у сфері надання електронних та адміністративних послуг; оптимізувати державну політику у сфері електронних довірчих послуг та удосконалити цифрові навички та цифрові права громадян.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Червякова О.Б.

Мацакова Г.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,
5 курс, 6 група

ЗАПРОВАДЖЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ «РОЗУМНОГО МІСТА» В УКРАЇНІ

На сьогодні загальносвітовою є тенденція урбанізації, яка може викликати надмірне навантаження на міську інфраструктуру і стати причиною екологічних проблем. За даними ВООЗ, до 30-х рр. XXI ст. міськими жителями стануть понад 60% населення Землі. Зменшити потенційні ризики, які неодмінно виникнуть у перенаселених містах, можливо, втіливши в життя концепцію «розумного міста». Таке місто визначається, як місто, де гармонійно поєднано інтереси громадян, бізнесу та влади завдяки використанню сучасних новітніх технологій та різноманітних «розумних» рішень задля вирішення нагальних проблем та оптимізації процесів муніципального управління.

В Україні діє низка нормативно-правових актів, які впливають на використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, та можуть визначати і закладати передумови для розвитку розумних міст: Закони «Про Національну програму інформатизації»; «Про захист персональних даних»; «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 рр»; а також Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020»; Концепція розвитку електронної демократії в Україні; Концепції розвитку електронного урядування в Україні; «Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки»; Концепція «Київ смарт сіті 2020» (Київської міської ради) та інші. Проаналізувавши нормативно-правове забезпечення розумних міст в Україні, можна зробити висновок, що наразі відсутня єдина державна Стратегія розвитку таких міст.

Концепція «розумного» міста в Україні діє декілька років і вже є певні результати. Важливою подією для розвитку таких міст став Київ Smart City Forum 2018, який сприяв популяризації впровадження інноваційних рішень у містах. Під час форуму були визначені місталідери з впровадження інноваційних рішень.

У номінації «Найкомфортніше місто для життя» – перемогло місто

Київ, в якому протягом 3-х років запроваджено майже 40 проектів, спрямованих на підвищення безпеки, комфорту та рівня довіри мешканців міста до влади. Запроваджено «Контактний центр міста Києва 1551» – єдиний портал для прийому скарг і пропозицій від мешканців міста з метою покращення якості життя у столиці. Створено Кабінет киянина – ресурс, на якому завдяки ідентифікації через картку киянина, електронну пошту, електронний цифровий підпис або Bank ID, кияни можуть користуватися е-послугами, зокрема записатися онлайн: на прийом до лікаря (щодня 4 500 е-записів); до дитячого садочка (з березня 2017 р. було зроблено 133 тисячі записів у дитячий садок). 1211 одиниць міського транспорту обладнані безпроводними точками доступу до мережі інтернет. Задля безпеки киян, контролю роботи комунальних служб, контролю й управління трафіком у місті запроваджено проект «Безпечне місто». В рамках якого встановлена загальноміська система відеоспостереження з технологією розпізнавання обличчя, розпізнавання номерів автомобілів, працює 5 823 камери.

У номінації «Найкраще інноваційне місто» переможцем стало місто Харків як центр науки та студентства. У 2018 році в місті була реалізована низка проектів, які стосуються різних сфер життєдіяльності міста (інфраструктура, електронне урядування, адміністративні послуги, екологія): інноваційна система прокладання рейок, табло прибуття транспорту, е-квиток у громадському транспорті, система безконтактної авторизації електромобіля, портал електронних сервісів, smart-світлофор, сміттєпереробний завод із сортування та переробки відходів, удосконалення системи мулового господарства на очисних спорудах міста та ін.

У номінації «Найкраща транспортна модель міста» – перемогу здобуло місто Тернопіль за створення автоматизованої системи оплати проїзду та обліку пасажирів. У номінації «Місто стартапів» – переможцем місто Львів, а у номінації «Відкрите місто 2018» переможцем стало місто Дорогобич.

Також великим поштовхом для впровадження концепції «розумних» міст стало створення Міністерства цифрової трансформації, положення про яке затверджено Кабінетом Міністрів від 18 вересня 2019 року, відповідно до якого дане Міністерство забезпечує формування та реалізацію державної політики у сферах

цифровізації, цифрового розвитку, цифрової економіки, цифрових інновацій, електронного урядування та електронної демократії, розвитку інформаційного суспільства, інформатизації та інших сферах.

Але, не дивлячись на такі досягнення, Україна значно відстає у швидкості впровадження «розумних» технологій, порівняно з іншими країнами світу. Це залежить від багатьох факторів, зокрема від розвитку економіки, політичної ситуації в країні та ін. Лише окремі компоненти «розумного» міста можна зустріти в Києві, Харкові, Дніпрі, а Львів навіть планує згодом перевести у смарт-режим один з мікрорайонів. Тобто рух у цьому напрямі відбувається, але дуже повільно.

Так в Україні немає таких складових «розумних міст», які вже наявні у багатьох містах світу: розумний парковочний прилад, який би використовував додаток, щоб знайти вільні парковочні місця для водіїв; міська система Wi-Fi, яка б дозволяла підключитися до мережі у будь-якому місці; система «Смарт будинків», яка б дозволила слідкувати за станом конструктивного «здоров'я» будівель; використання датчиків для вимірювання параметрів води і гарантії якості питної води, з правильним видаленням стічних вод і дренажем; сміттєві баки, підключені до Інтернету, з можливістю дистанційного контролю за рівнем сміття в них та інші.

Впровадження даної системи залежить не тільки від економічної спроможності країни та політичних рішень, але й від містян. Оскільки основною рушійною силою у впровадженні концепції «смарт сіті» є розумні містяни. Бути чи не бути інноваційним змінам, визначає освітній та культурний рівень населення, його схильність здобувати знання упродовж всього життя та брати активну участь у вирішенні проблем розвитку міста. Також на найвищому рівні має бути сформована екологічна свідомість населення, визначити яку можна через відповідальне ставлення громадян до навколишнього середовища, якою мірою їх непокоїть стан забруднення довкілля, наскільки розвинута система сортування побутових відходів та інші. На жаль, на сьогоднішній день освітній та культурний рівень жителів України відстає від рівня жителів інших міст світу.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Червякова О.Б.

Мацнєва О.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інституту прокуратури та кримінальної юстиції,
1 курс, 10 група

РОЛЬ ВЕЛИКОЇ ХАРТІЇ ВОЛЬНОСТЕЙ У ЗАКОНАХ СУЧАСНОЇ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

Англія є однією з найрозвиненіших країн світу і, навіть за відсутності письмової конституції, славиться своєю сім'єю Англо-саксонського права, яка є основою права більшості країн Британської співдружності та Сполучених Штатів Америки. На сьогоднішня Велика хартія вольностей є частиною великої Англо-саксонської системи. Вона не втрачає своєї актуальності, бо прояви саме цієї правової пам'ятки досі мають місце в сучасних законах Англії.

15 червня 1215 року король Іоанн Безземельний підписав Велику хартію вольностей, яка фактично була договором між королем і баронами. Англійський король вів чисельні війни в яких зазнавав поразки, через що почав збільшувати податки для всіх верств населення, що дало підставу обуренню людей і створенню антикоролівського союзу всередині країни. Після визнання себе васалом папи Інокентія III, Іоанн викликав ще більші протиріччя між собою і народом. Проти нього почалася війна. Іоанн капітулював і підписав Велику хартію вольностей. У вересні 1215 року, за дозволом того ж папи, Іоанн Безземельний визнає цей документ недійсним, що спричинило Першу баронську війну, але у 1216 несподівано англійський король захворів і помер. Престол зайняв його дев'ятирічний син Генріх. Нарешті, в 1297 році Едуард I зачислив Велику хартію до статутів королівства, і вона набула сили закону. У XV-XVI століттях суперечки навколо хартії вщухли.

За своїм змістом хартія містить несистематизовані 63 статті, які регулювали права і свободи, в першу чергу- баронів, васалів короля, вільного населення, а згодом і всіх підданих Великобританії. Знамениті нині статті, пов'язані із заборонаю безпідставних затримань, судом рівних і неприпустимістю стягувати великі податки.

У наші дні Велика хартія виявилась пов'язаною з розширенням захисту прав людини на все людство. Коли в перші повоєнні роки

Організація Об'єднаних Націй розробляла Загальну декларацію прав і свобод людини, Елеонора Рузвельт, вдова знаменитого американського президента, назвала цю декларацію «Великою хартією вольностей для всього людства». Так у другій половині ХХ століття Велика хартія стала символом гарантії від свавільного правління, доктрини верховенства права і універсальних прав людини.

На думку англійського історика права Стеббса, «уся конституційна історія Англії є не що інше, як коментар до Великої хартії вольностей»

Формально діють лише три статті, які захищають верховенство права, надають права і вольності місту Лондону і околицям, і судове переслідування за законним вироком рівних обвинуваченому:

- Стаття 13: І місто Лондон може мати всі стародавні вольності і вільні свої звичаї як на суші, так і на воді. Окрім того, ми бажаємо і дозволяємо, щоб усі інші міста і бурги та містечка, і порти мали усі вольності і вільні свої звичаї.

- Стаття 39: Жодна вільна людина не буде оштрафована або заточена у в'язницю, або позбавлена володіння, або якимсь іншим чином обездолена, і ми не підемо на нього і не пошлемо на нього, тільки як за законним рішенням рівних йому і за законом країни.

- Стаття 45. Ми будемо призначати суддів, констеблів, шерифів і бейлифів тільки із тих, які знають закон королівства і мають бажання його добросовісно виконувати. (Є вимогою верховенства права у чистому вигляді. Також є виявом потреби щодо моральних якостей державного апарату, які особливо актуальні сьогодні).

Отже, я вважаю, що Велика хартія вольностей поклала початок визначенню прав і свобод людини. Хоч лише незначна кількість її статей діє зараз, але вона таки стала фундаментом до створення законів сучасної Англії.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри історії держави і права України та зарубіжних країн Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Григоренко Д.А.

Мельник М.Ю.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,
2 курс, 2 група

ПИТАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ НАРОДНОЇ ЗАКОНОДАВЧОЇ ІНІЦІАТИВИ

На тлі широких дискусій щодо референдарних можливостей українського народу та відсутності їх належного законодавчого забезпечення, дещо менша увага сьогодні приділена законопроекту № 1015 про внесення змін до статті 93 Конституції України, яким пропонується наділити правом законодавчої ініціативи народ.

Відповідно до ст. 93 Конституції України право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України належить Президентові України, народним депутатам України та Кабінету Міністрів України. У законопроекті № 1015 пропонується внести зміни до чинної ст. 93 і викласти її в наступній редакції: «Право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України належить народу, Президентові України, Кабінету Міністрів України, народним депутатам України та реалізується ними у випадках і порядку, визначених Конституцією України і законами України».

Народна законодавча ініціатива – це один з інститутів безпосередньої демократії. Це право громадян (у визначеній законом кількості) пропонувати проект закону або проект змін до чинного закону, який підлягає обов'язковому розгляду парламентом. Парламент може прийняти рішення щодо прийняття законопроекту, відхилення його або прийняття з поправками. Ця конституційна форма прямого народовладдя добре відома європейській і світовій конституційній теорії.

У зарубіжних країнах механізм реалізації законодавчої ініціативи народом досить детально регламентується у спеціальних законах про народну законодавчу ініціативу, а також у деяких галузевих законодавчих актах. Право на участь у народній законодавчій ініціативі мають особи, що володіють активним виборчим правом. Для внесення законопроекту потрібна певна кількість підписів, які згодом перевіряються уповноваженими органами. Кількість підписів у різних

країнах відрізняється. Встановлюється чи фіксована їх кількість чи відсоток від загальної кількості виборців. Для того, щоб у порядку народної законодавчої ініціативи розглядалися законопроекти загальнодержавного, а не місцевого значення, законодавством передбачено, що виборці повинні представляти різні регіони країни у відповідній пропорції. Подання законопроектів в порядку народної законодавчої ініціативи не допускається з тих самих питань, що й на референдум (бюджет, податки, амністія, міжнародні питання та ін.). Право законодавчої ініціативи народу передбачено у конституціях Італії, Іспанії, Португалії, Швейцарії, Угорщини, Республіки Польща, Республіки Білорусь, Латвійської республіки, Македонії, Бразилії, Республіки Куба, Румунії тощо.

В Україні теж під час тривалого процесу розробки Основного Закону України були спроби запровадження інституту народної законодавчої ініціативи. Він по різному трактувався політиками і представниками наукових шкіл у проектах конституцій. У ч. 1 ст. 156 проекту Конституції від 01.07.1992 р. було передбачено, що народ має право здійснювати законодавчу ініціативу шляхом внесення до парламенту відповідного законопроекту, який позачергово повинен бути розглянутий у парламенті. Визначалося, що законопроект вноситься на розгляд парламенту не менше 300 тис. виборців, а законопроект про зміни і доповнення до конституції – від імені не менше 2 млн. виборців. Ще один проект Конституції України від 26.10.1993 р. у ст. 27 теж визнавав за народом право законодавчої ініціативи. Наразі законопроект № 1015 про внесення змін до Конституції України щодо законодавчої ініціативи народу направлений до Конституційного Суду для отримання висновку про відповідність ініціативи ст. 157 і ст. 158 Основного закону.

Отже, беручи до уваги позитивний зарубіжний досвід відповідного законодавчого регулювання як стандарт демократії, а також враховуючи особливості українського законотворчого процесу та правозастосування, сьогодні є можливість побудувати концептуально нову модель народної законодавчої ініціативи. Основними причинами її запровадження є, по-перше, необхідність швидше реагувати на зміни в суспільстві, у зв'язку з ускладненням суспільних відносин, по-друге, урівноваження цілей громадянського суспільства та законодавчого органу і налагодження змістовного діалогу між ними, по-третє,

залучення народу до законодавчого процесу, що сприятиме підвищенню рівню правової і політичної культури. Хоча і в Конституції України гарантовано право брати участь у референдумі, однак за роки незалежності України практика показала недовір до даного інституту. Прикладом може слугувати той факт, що з моменту прийняття Конституції України на всеукраїнському референдумі не було прийнято жодного закону. Також потрібно враховувати той факт, що недостатньо лише закріплення у Конституції права законодавчої ініціативи народу, у подальшому необхідно прийняти відповідний закон, який буде регламентувати порядок реалізації цього права. Таким чином, закріплення за народом конституційного права законодавчої ініціативи сприяє ефективному механізму здійснення народовладдя, забезпечення участі громадськості у процесі прийняття владних рішень, а також у розбудові демократичної і правової.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Мохончук Б.С.

**Метеджи Д.Ю.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
2 курс, 1 група**

ЗНАЧЕННЯ НАУКИ ДЕРЖАВНОГО БУДІВНИЦТВА І МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ДЛЯ МАЙБУТНЬОГО ЮРИСТА

Державне будівництво і місцеве самоврядування – це наука, що являє собою систему узагальнених знань про організацію роботи органів публічної влади. Її предметом є суспільні відносини, які складаються у процесі організації та діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування.

Прийнято вважати, що головними завданнями науки державного будівництва і місцевого самоврядування є:

1. підготовка кваліфікованих кадрів, обізнаних у сфері організації роботи органів публічної влади і здатних до подальших наукових досліджень;
2. вивчення досвіду зарубіжних країн, міжнародно-правових

стандартів щодо організації роботи органів публічної влади;

3. наукова підтримка нормотворчої діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування;

4. розгортання наукових досліджень у сфері організації роботи органів публічної влади, спрямованих на зміцнення теоретичних основ процесу державного будівництва;

5. доктринальне тлумачення чинного законодавства, пристосування його до нових політико-правових реалій.

Аргументуючи вищесказане наведемо такий приклад, зараз в Україні законодавець має на меті провести низку реформи у зміні державного управління та місцевого самоврядування, а для того щоб це реалізувати законодавцю потрібна підтримка у вигляді кваліфікованих кадрів які будуть обізнані у сфері організації роботи органів публічної влади, матимуть досвід у вивченні зарубіжних країн, міжнародно-правових стандартів щодо організації роботи органів публічної влади.

Науковці наголошують на те, що значення науки державного будівництва і місцевого самоврядування полягає в тому, що її розробки дозволять надати відповіді на основні питання щодо організації і діяльності органів публічної влади. Досліджуючи площину організаційно-функціональної сфери публічної влади, наука державного будівництва і місцевого самоврядування показує динаміку їх розвитку, основні проблеми становлення, виробляє та пропонує способи усунення цих проблем. Студентам потрібно надати загальні знання, вироблення конкретних умінь та навичок розуміння процесу публічного управління. Оволодіння базовим інструментарієм державного та місцевого управління дозволить сформувати уміння і навички та застосовувати отримані знання в майбутній професійній діяльності, особливо у випадку служби в органах державної влади та місцевого самоврядування.

Також вчені вважають, що без знання організаційно-функціональних засад української держави, стати громадянином високої юридичної культури неможливо. На нашу думку, цю науку повинні знати не тільки юристи, а також пересічні громадяни. Хоча б для того, аби розуміти державну будову.

Взагалі в Україні постає досить неприємна ситуації у недостатньому рівні знань студентів. Аргументом даного твердження є результати зовнішнього незалежного оцінювання юристів-бакалаврів у

2019 році, понад 50 відсотків не склали іспит. Для розв'язання цієї проблеми доцільно зробити наступне:

По-перше, збільшення академічних годин для вивчення фундаментальних наук.

По-друге, знаходити нові способи зацікавлення студентів у навчанні.

Ці дії матимуть значний вплив на рівень знань, особливо для державного будівництва, адже ця наука є досить складною для вивчення. Пропонуємо збільшення академічних годин для більш складних тем, а саме:

- 1) Кабінету Міністрів України.
- 2) центральні органи виконавчої влади.
- 3) організація роботи місцевих державних адміністрацій.
- 4) місцевого самоврядування в Україні.

Студентам особливо важко дається вивчення місцевого самоврядування, а ця тема як ніколи є актуальною для України. Законодавець має на меті децентралізувати владу. Децентралізація – це передача значних повноважень та бюджетів від державних органів органам місцевого самоврядування. Так, аби якомога більше повноважень мали ті органи, що ближче до людей, де такі повноваження можна реалізувати найбільш успішно. Підтвердженням цього є те, що Кабінет Міністрів України видав розпорядження «Про затвердження плану заходів з реалізації нового етапу реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні на 2019-2021 роки». На жаль, з тим часом, який виділений для вивчення державного будівництва, студенти не мають можливості розглянути у повному обсязі концепції майбутніх змін, проаналізувати досвід зарубіжних країн, тощо.

Отже, державне будівництво та місцеве самоврядування є однією із найважливіших наук не тільки для юристів, а й для держави. Університети повинні більше приділяти увагу та мотивувати учнів вивчати цю науку.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Чиркін А.С.

ПОДВІЙНЕ ГРОМАДЯНСТВО: ДОСВІД УКРАЇНИ ТА США

Проблема подвійного громадянства (тут і надалі для зручності ми будемо вживати термін «подвійне громадянство», хоча усі висловлені тези характерні і для множинного громадянства) потребує дослідження та глибокого аналізу всіх можливих наслідків цього явища. Питання є актуальним, тому що воно розглядається як в контексті прав і свобод людини і громадянина, так і з огляду інтересів держави. Дослідженням цього питання займалися такі вчені як Ю.М. Тодика, Р.Б. Бедрій, Ю.Р. Боярс, Л.Д. Воеводін та ін.

Подвійним громадянством є правовий статус особи, за яким вона перебуває у громадянстві декількох держав одночасно. Подвійне громадянство в Україні вважається негативним явищем з огляду на застосування на конституційному рівні принципу «єдиного громадянства», який не дозволяє визнавати «подвійного» громадянства у взаємовідносинах із Україною. З іншого боку, окремі вчені-конституціоналісти переконані, що наявність подвійного громадянства не є небезпекою та не передбачає необхідності вибирати між національною ідентичністю країни народження або проживання, а в інноваційному світі відповідає сучасним викликам глобалізованого світу і виражає всю повноту особистої ідентичності. Подвійне громадянство може бути наслідком своєрідних колізій в законодавстві різних держав. Одна держава оперує приналежністю до свого громадянства за принципом «права крові», це означає що держава визнає своїми громадянами тих осіб, батьки яких є громадянами даної держави. А інші держави можуть регулювати це питання за принципом «права ґрунту», тобто в даному випадку встановлює своїми громадянами осіб, що народилися на її території.

Згідно з Законодавством України кожна особа що мешкає на території України має можливість отримати громадянство України. Тоді ця особа буде мати змогу володіти всіма конституційними правами і свободами згідно з Конституцією України та мати відповідні

обов'язками громадянина України перед державою. Законодавство нашої держави врегульовує це питання таким чином, що кожному гарантується право набути та вийти з громадянства України відповідно до Закону. Важливим є те, що при цьому не враховується походження, соціальне положення, расова та національна належність, стать, освіта. Приналежність особи до громадянства України дає можливість брати участь в державному управлінні, всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати та бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування відповідно до статті 38 Конституції України. Аналізуючи законодавство України можна дійти висновку про те, що воно направлене на скорочення випадків біпатризму. Одним із прикладів та спроб врегулювання даного питання є Договір між Україною та Республікою Узбекистан про запобігання виникненню випадків подвійного громадянства, підписаний 15 грудня 1996 р. та ратифікований 13 липня 1999 р. Гаазька конвенція від 12 квітня 1930 р. не визнає подвійне громадянство та відповідно до неї до біпатридів потрібно ставитися як до таких осіб, що мають тільки одне громадянство. Врегулювати це питання пропонувалось таким чином: визначати громадянство або за місцем «звичайного чи переважного проживання», або за принципом «ефективного» громадянства, тобто за громадянством тієї держави, з якою особа більш тісно пов'язана.

Якщо аналізувати історію розвитку інституту громадянства в США, то можна звернутися до думки двадцять шостого Президента США Т. Рузвельта, який висловив свою антипатичну точку зору, назвавши подвійне громадянство «очевидним абсурдом», оскільки в епоху того часу вважалось, що це негативне явище провокує в особи роздвоєння почуття вірності. Однак, життя мінливе і зараз ми можемо впевнено сказати, що час стирає стереотипи. Відомі американські вчені-конституціоналісти вважають, що саме завдяки рішенню Верховного суду США у справі *Afroyim v. Rusk* (1967 р.), в якому було визнано неконституційність положення Закону «Про громадянство» 1940 згідно з яким громадянин США автоматично втрачав громадянство прийнявши участь у виборах іншої держави. Рішення суду оперувало тим, що громадянство є конституційним правом, яке забезпечує держава і відмова від нього має бути добровільною, тобто за власним бажанням. Цим самим були відкриті «двері» у США для подвійного громадянства, які попередньо були «закриті» рішенням

Верховного суду США у справі Perez v. Brownell (1958 р.). На думку Голови Верховного суду США Ерл Воррен: «громадянство є основним правом людини, яке є нічим іншим, ніж право мати права».

На нашу думку США впевнено та вірним шляхом крокує вперед, бо проаналізувавши законодавство та судову практику Верховного суду США можемо зробити висновок про те, що громадянство США переважно засноване та поєднує людей на почутті вірності. Очевидно, що впровадження інституту «подвійного громадянства» на сучасному етапі може становити певні загрози для національної безпеки та суверенітету держави. Проте з розвитком демократичних традицій фактором об'єднання людей не може бути лише «паспорт громадянина України» і в кінцевому рахунку питання набуття громадянства певної держави залишатиметься предметом розсуду самої людини. Більш важливим у цьому контексті є необхідність визнання національної ідентичності України, повага до встановлених Основним Законом цінностей, визнання та дотримання положень українського законодавства. Саме такі громадяни України в змозі поважати державу та національні інтереси, готові виконувати суспільні вимоги та обов'язки перед державою.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Мохончук Б.С.

**Науменко Є.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
господарсько-правовий факультет, 2 курс, 4 група**

ПРЕДМЕТ РЕФЕРЕНДУМУ: МИНУЛЕ ТА МАЙБУТНЄ

Сьогодні майже кожна держава з демократичним режимом передбачає таку процедуру прийняття рішень як референдум. Референдум – це інститут безпосередньої демократії як і вибори, але ці явища, попри їх схожість, мають дещо різні ознаки. Наприклад, об'єктом волевиявлення на виборах є людина, а на референдумі – певне питання, з якого проводиться референдум; спосіб визначення результатів голосування при виборах може бути як за пропорційною, так і за мажоритарною системами, тоді як при референдумі – тільки за мажоритарною.

Поняття «референдум» та його процедура були відомі ще в часи Стародавнього Риму, а починаючи з середини XIX ст. цей інститут був сприйнятий у більшості штатів США і в Швейцарії. Характерно, що й сьогодні у Сполучених Штатах проводяться тільки місцеві референдуми на рівні штатів, адміністративно-територіальних одиниць. У Швейцарії референдуми проводяться як на місцевому рівні, так і на рівні федерації, починаючи з 1874 р., відбулося близько 150 тільки конституційних референдумів.

Референдуми проводяться для вирішення найважливіших питань державного та громадського життя. З чого випливає, що предметом будь-якого референдуму є суспільні відносини, пов'язані з реалізацією права громадян на участь у референдумах, тобто права шляхом безпосереднього голосування вирішувати найважливіші суспільно значущі питання загальнодержавного та місцевого значення.

Статтею 69 Конституції України визначено, що народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії. Тобто, в Україні існує такий вид прямої демократії як референдум. Основним Законом визначено, з яких питань громадяни України не мають право проводити референдум (ст.74). Отже, предметом всеукраїнського референдуму не можуть бути питання стосовно податків, бюджету та амністії. В той же час, ст. 73 Конституції України вказує на виключний предмет такого референдуму – питання про зміну території України.

За загальним правилом (формулою) референдум не може проводитися з таких питань: надзвичайного і невідкладного характеру (прийняття екстраординарних і термінових заходів щодо забезпечення здоров'я та безпеки населення); які потребують спеціальних знань (прийняття і зміни бюджету, виконання або зміни внутрішніх фінансових зобов'язань держави); відповідь на які відома заздалегідь (підвищення заробітної плати, зниження податків). Також не виносяться на суд виборців питання про формування складу органів державної влади та органів місцевого самоврядування або їх персональному складі, амністії або помилування.

У більшості країн Європи предмет референдуму чітко окреслений у конституції, але практика проведення законодавчих референдумів малопоширена. Законодавство більшості європейських країн частіше закріплює проведення референдуму, як одну із стадій процесу внесення

змін до конституції (Австрія, Данія, Естонія, Італія, Іспанія, Латвія, Литва, Польща, Словенія, Швеція тощо) або як повне (часткове) скасування законів ("народне вето"), що передбачене в законодавстві Албанії, Італії, Латвії, Ліхтенштейну, Швейцарії та окремих штатів США.

Отже, наявність референдуму одна з головних ознак більшості демократичних країн світу. Цей вид безпосередньої демократії дає змогу громадянам певної держави приймати участь у вирішенні питань стосовно найважливіших сфер державної політики. Предмет референдуму завжди визначений в Основному Законі та відповідному законі, але більшість країн прописують так звану загальну формулу референдуму. В Україні ця формула прописана в Конституції, але регулювання інституту референдуму в законі немає. І це становить проблему! На мою думку, закон про референдум – першочергове завдання, яке повинне бути виконане ВРУ, адже правове регулювання даного явища – запорука демократичного режиму в країні.

Практика показує, що застосування референдуму - дієвий метод здійснення народного суверенітету. За допомогою референдуму вирішувалися питання про вступ Іспанії до НАТО, Великобританії – до ЄС, Швейцарії – до ООН. Референдуми створили конституції Данії, Естонії, Литви, Польщі, Туреччини, Франції та інших країн. На референдумі 1 грудня 1991 р. було прийнято рішення про державний суверенітет України. В період від 1991 р. до середини 2012 р. відбулося 165 місцевих референдумів, в той час як всеукраїнських було взагалі проведено лише два.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Павшук К.О.

**Осохівська Н.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
2 курс, 3 група**

СТАТУС ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

Президент України є одним із вищих органів державної влади. Він є главою української держави і виступає від її імені, є гарантом

державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина.

Згідно зі ст. 103 Конституції України ст. 9 Закону України «Про вибори Президента України» Президентом України може бути особа, яка:

- є громадянином України;
- володіє державною мовою;
- на день виборів досягла 35 років;
- має право голосу;
- проживає в Україні протягом 10 останніх перед днем виборів років.

Згідно Конституції України Президент України складає присягу на вірність Україні. Зобов'язується усіма своїми справами боронити суверенітет і незалежність України. Дбати про благо Вітчизни і добробут Українського народу. Захищати права і свободи громадян, додержуватися Конституції України і законів України, виконувати свої обов'язки в інтересах усіх співвітчизників, підносити авторитет України у світі. Він займає особливе місце у державному механізмі забезпечує єдність усіх гілок державної влади і злагоджене їх функціонування.

Одна й та сама особа не може бути Президентом України більш ніж 2 строки підряд.

Президент є виборним главою держави, що відіграє важливу роль у формуванні політики держави, керуванні державними справами. Президент відповідно до конституційних норм не може передавати свої повноваження іншим особам або органам.

У ст. 106 Конституції України визначені широкі повноваження законно обраного Президента України. Президент України забезпечує державну незалежність, національну безпеку і правонаступництво держави, представляє державу в міжнародних відносинах, здійснює керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави, веде переговори та укладає міжнародні договори України, призначає всеукраїнські референдуми.

Президент України:

- вносить подання про призначення Верховною Радою України Прем'єр-міністра України;
- призначає на посаду та звільняє з посади за згодою Верховної

Ради України Генерального прокурора;

- призначає позачергові вибори до Верховної Ради України у строки, встановлені цією Конституцією;

- призначає на посади третину складу Конституційного Суду України;

- вносить до Верховної Ради України кандидатури про призначення Міністра оборони України, Міністра закордонних справ України;

- призначає на посади та звільняє з посад половину складу Ради Національного банку України та половину складу Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення;

- вносить до Верховної Ради України подання про призначення на посаду та звільнення з посади Голови Служби безпеки України;

- призначає та звільняє глав дипломатичних представництв України в інших державах і при міжнародних організаціях;

- припиняє повноваження Верховної Ради України у випадках, передбачених Конституцією України.

Також:

- присвоює вищі військові звання, вищі дипломатичні ранги та інші вищі спеціальні звання і класні чини;

- нагороджує державними нагородами; встановлює президентські відзнаки та нагороджує ними;

- здійснює помилування.

Президент України зупиняє дію актів Кабінету Міністрів України, які не відповідають Конституції України з одночасним зверненням до Конституційного Суду України щодо їх конституційності, скасовує акти Ради міністрів Автономної Республіки Крим. Підписує закони, прийняті Верховною Радою України, має право вето щодо цих законів. Видає укази та розпорядження, які є обов'язковими до виконання на території України.

Президент України є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України, саме він призначає на посади та звільняє з посад вище командування Збройних Сил України, інших військових формувань; очолює Раду національної безпеки і оборони України.

У разі збройної агресії проти України Президент приймає рішення про використання Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вносить до

Верховної Ради подання про оголошення стану війни. Відповідно до закону приймає рішення про загальну або часткову мобілізацію та введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях. А також приймає рішення про введення в Україні або в окремих її місцевостях надзвичайного стану, надзвичайної екологічної ситуації - з наступним затвердженням цих рішень Верховною Радою України.

До функцій Президента України належить прийняття рішень про визнання іноземних держав, про прийняття до громадянства України, припинення громадянства України, надання притулку в Україні, приймає вірчі і відкличні грамоти дипломатичних представників іноземних держав.

Для здійснення своїх повноважень глава держави створює консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи і служби у межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України.

Повноваження Президента припиняються достроково у випадках: відставки, неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я, усунення з поста в разі імпічменту, смерті.

Отже, варто зазначити, що Президент України не входить до жодної гілок влади, але має широке коло повноважень, в кожній із них, які закріплені у Конституції України. Президент України наділений гарантованими представницькими і контрольними функціями у всіх сферах державного і суспільного управління.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Чиркін А.С.

**Остапчук В.Ю.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
2 курс, 4 група**

МІСЦЕВА ВЛАДА ШВЕЙЦАРІЇ: УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Аналіз світового досвіду у вирішенні питань, що стосуються місцевої влади, є актуальними. Так як багато вчених вважають, що тенденція до централізації управління, яка притаманна нашій країні є провальною, адже неможливо досконало знати, які проблеми існують і як їх вирішити на місцях.

Швейцарія може слугувати яскравим прикладом для країн, що перебувають у пошуку оптимальних процесів та структур самоврядування. Саме в цій країні існує широке різноманіття процесів урядування та місцевих інституцій.

Швейцарія – федеративна парламентська республіка. Федералізм та демократія є основними принципами її конституції. Багато політологів вважають, що саме ця країна є успішним та цікавим прикладом ефективного самоврядування та децентралізації влади. Тому, що Швейцарія має власні органи місцевого самоврядування та парламенти, 26 кантонів, вирішує питання через принципи громадської ініціативи та референдуми, у житті кантону та країни активну участь беруть громадяни.

На сьогоднішній день, в Україні можна неодноразово почути заклики до реформування системи місцевого самоврядування, децентралізації влади. Щодо цього було багато звернень, а саме у передвиборчих програмах, але далі ця справа не просувалася. Вчені вважають, що передусім потрібно організовувати зустрічі з головами сільських, селищних та міських рад, запроваджувати тренінги, уроки та семінари для громадського сектору, наводити приклади успішного функціонування органів місцевого самоврядування у інших країнах (зокрема у Швейцарії).

Ще однією рекомендацією для України у цьому контексті є створення інформаційної системи зворотного зв'язку: порталів на рівні області, районів, міст та селищ, де висвітлювалися б основні події та можна було обговорювати проблеми, які виявили місцеві жителі та шляхи їх вирішення, що буде доступно для урядовців та полегшить збір інформації на локальному рівні. В економічній сфері реформи варто розпочати із запровадження місцевих податків, зокрема, частина рекомендацій стосується введення податку на рекламу, що значно зменшить кількість реклами на вулицях та принесе доходи у місцевий бюджет. Також необхідно контролювати відкритість формування місцевих бюджетів, а також підзвітність щодо використання бюджетних коштів.

Адміністративний устрій та самоврядування Швейцарії побудовані таким чином: щоб забезпечити комфорт кожному громадянину, незалежно від мови, якою він розмовляє (4 офіційні мови), кантону у якому проживає (26 кантонів та 2352 комуни), релігії,

яку сповідує. У кожному місці, яке хоч трохи для цього підходить – лавка із символом міста (міська власність), поруч – смітники із символом міста (також власність міста), що означає, що це встановлено за кошти місцевих податків, сплачених жителями кантону.

Тобто в Україні потрібно зосередити більшу увагу на встановленні смітників закритого типу у місцях, де відпочиває велика кількість людей.

Потрібно впровадити муніципальний орган для забезпечення правопорядку на місцях в Україні не стільки для каральних функцій, скільки для інформаційно-просвітницьких.

Також реформування системи місцевого самоврядування та децентралізація влади нададуть більше можливостей місцевим громадам, щодо облаштування міського простору для максимального комфорту місцевих мешканців.

Отже, добробут людей залежить від самих людей. Швейцарія – це країна, де усе продумано для кожного конкретного громадянина. Разом з тим, кожен громадянин є частиною своєї держави, а тому важливо, як він користується послугами від держави.

Однією зі складових успіху державотворення є децентралізація влади, реформування органів місцевого самоврядування, органів виконавчої влади. Саме високий рівень місцевого самоврядування та активна участь населення у процесі розвитку міста та покращення благоустрою, а також відповідальність кожного за чистоту та порядок формують той комфорт та високий рівень життя, що є візитною карткою Швейцарії, а отже ми маємо чудовий приклад для наслідування. Окрім цього, потрібно бути не лише активними у процесі розвитку та покращення свого міста, чи області, але і відстоювати власні громадянські права та вимагати від політиків та інших державних діячів виконання своїх обов'язків. Адже держава працює на своїх громадян, а не навпаки.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Чиркін А.С.

**Осьмирко И.Р.,
Национальный юридический университет
имени Ярослава Мудрого,
международно-правовой факультет, 1 курс, 4 группа**

ПРАВОВОЙ РЕАЛИЗМ АЛЬФА РОССА

Проблема сущности и действительности права всегда остаётся актуальной, так как изучение этой темы выделяет особенности всех явлений правовой сферы: правопонимание, законность, толкование права, принципы права и другие насущные вопросы.

В современной теории права существует огромное количество концепций, среди которых особое место в наше время занимает правовой реализм, основанный в XX веке. Ключевым направлением течения данной концепции является американский правовой реализм, или так называемый скандинавский правовой реализм. В частности, изучением этой концепции занимались С. Мюнцер, Г. Кельзен, Г.Л.А. Харт, В. Лундстедт, К. Оливекрон, А. Хэгерстрём и др.

Альф Росс является одним из самых известных представителей данного течения. Альф Росс – датский философ права и морали, исследователь также и международного права. Учёный известен таким понятием, как «парадокс Росса» – самый известный парадокс логики, который подразумевает под собой то, что «парадоксальность» возникает только тогда, когда выполнение (невыполнение) какого-либо действия, связанного с нормой, влечёт за собой невозможность выполнения (невыполнения) другого действия.

Изучение деятельности А. Росса вызывало трудности с переводом, так как переводы его работ на английский имеют некие различия с оригиналом, именно поэтому теряется суть некоторых понятий, возникает терминологическая проблема.

При анализе понятия права в своих основных работах А. Росс отвергает классический позитивизм и антипозитивистский подходы, использует реалистический подход и выстраивает свою концепцию для изучения некоторых правовых систем. Он предлагает нетрадиционные определения таких понятий как, например, «действительность права», или «действенность права», «правовые системы», подкрепляя это высказыванием о том, что обычные определения природы, понятия и сущности права не предоставляют никакого интереса для дискуссий.

Виденье юриспруденции Росса заключалось в исключении всех существующих абстрактных концепций. В своей работе «On Law and Justice» Росс писал: «Главная идея в том, чтобы довести эмпирические принципы в сфере права до их конечных выводов. Из этой идеи вытекает методологическое требование, что изучение права должно следовать традиционным моделям наблюдения и проверки, которые присущи всей эмпирической науке; и проверка подразумевает, что фундаментальные правовые идеи должны быть истолкованы как концепции социальной реальности, поведения индивида в обществе, и никак иначе».

Концепция Росса, изложенная в работе «Навстречу реалистической теории права» заключается в соотношении понятий «действительность» и «действенность», необходимых для разрешения сложностей, связанных с проблемой дуализма должного и сущего. Росс обозначает понимание концепции «действительного права». По его мнению: «Право, в отличие от морали, не является чистым идеалом», но также и не является чистой социальной реальностью. Право одновременно является действительным и фактическим, идеальным и реальным, метафизическим и физическим. Действительность проявляется в реальности и доступна исследованию в границах юриспруденции через действительность, то есть действительность и реальность – не тождественные понятия.

Действительность, должна быть объяснена через реальность, через факт: не существует объективной действительности, есть лишь концептуально рационализированные переживания индивидов. Действительность служит для обозначения эмоций, проявляющихся в определённых поведенческих позициях.

М.В. Антонов отметил, что для скандинавских правовых реалистов действительность права синонимична социально-психологической эффективности и сводится к воплощению норм в реальном поведении людей.

Действительное право означает абстрактное влияние нормативных идей, служащих схемой интерпретации для феномена права в действии, которое также означает, что эти нормы на самом деле соблюдаются и ощущаются как социально обязательные. Реализм Росса подразумевает под собой то, что норма действительна, если она признана распространённым правовым сознанием. Эта теория, которая поддерживается Россом, преобразовывает право в индивидуальное

явление, основанное только на субъективных мнениях. Корректным же подходом является чёткое осознание, что данная норма будет применяться в судах и что норма действительна вне зависимости от распространённого правового сознания.

Альф Росс выделяет несколько признаков права, например, он считает, что право содержит в себе правила, связанные с применением силы. Право состоит не только из норм поведения, а также из норм компетенции, создающих публичную власть для установления норм поведения и применения силы в соответствии с ними.

Также Росс писал о том, что право не должно восприниматься через моральное или эмоциональное отношение к нему. То есть, это система норм, и не важно, нравится она нам или нет, она является социально обязательной.

Росс описывал также свою идею справедливости права, которая требует, чтобы основой судебного решения было право, применяемое корректно.

Следует отметить, что взгляды и представления Альфа Росса отличались от взглядов многих других, указанных выше, представителей скандинавского правового реализма. Росс считает, что право и мораль формируют друг друга, хотя и не являются тождественными понятиями, призывает к исследованию правоприменительной практики для изучения права, утверждает и рассматривает понятие о двойственном праве, а действительность права, как структурирование определённых эмоциональных переживаний людей.

Научный руководитель: к.ю.н., ассистент кафедры теории и философии права Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого Трихлеб К.А.

**Перепелиця М.Б.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,
2 курс, 1 група**

СВОБОДА СЛОВА В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів та переконань – одне з фундаментальних засадничих прав

людини, гарантоване Конституцією України. Двадцять перше століття характеризується бурхливим розвитком науки та впровадженням інформаційних технологій в усі сфери життя суспільства. Мережа Інтернет стала невід'ємною частиною життя сучасної людини, відтепер кожен з нас має можливість поширювати інформацію цілодобово, перебуваючи в будь-якій точці світу. Такий безперешкодний доступ до інформації звичайно є позитивним явищем з огляду на утвердження конституційних цінностей, проте має низку проблем, які потребують значної уваги з боку влади. Усе більш актуальним стає питання щодо вироблення та запровадження ефективних механізмів правового регулювання суспільних відносин у віртуальному просторі.

Усесвітній мережі притаманні певні ознаки, які значним чином вирізняють її з-поміж інших засобів масової інформації, наприклад, інформація здебільшого залишається у відкритому доступі протягом необмеженого періоду часу. Для позначення інформації, яка публікується в Інтернеті у будь-якій формі, переважно використовується термін «контент». Окрім тих хто створює контент, значну роль в його розповсюдженні відіграють так звані Інтернет-посередники, якими можуть виступати реєстратори доменної особи, Інтернет-провайдери, хостинг-провайдери, а також соціальні мережі та інформаційно-пошукові системи тощо. Усі вони постають учасниками правових відносин, а, отже, їхня діяльність має регулюватися законом. Наразі у вітчизняному законодавстві відсутні чіткі правила такого регулювання, проте частиною 3 статті 34 Основного Закону встановлено певні обмеження щодо здійснення права на свободу думки й слова, зокрема, це право може обмежуватися з урахуванням інтересів національної безпеки, задля захисту територіальної цілісності або громадського з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту репутації людей тощо.

Комітет міністрів Ради Європи ухвалила рекомендацію СМ/рес(2018)1 державам-членам щодо плюралізму медіа та свободу медіа-власності, у якій наголосила на тому, що засоби масової інформації, їхня незалежна діяльність, відіграють одну з провідних ролей у житті демократичної держави. На думку Комітету міністрів Ради Європи, активне використання мультимедійного контенту широким загалом дає можливість людям спілкуватися та дебатовати з приводу найактуальніших питань сучасності. З огляду на це мережа

Інтернет сприяє об'єднанню громадськості. Рада Європи пропонує вживати термін «мультимедійна екосистема» для позначення кола учасників, які беруть участь у виробництві та поширенні контенту та рекомендує державам-членам усіляко сприяти роботі цієї системи з додержанням вимог Європейської конвенції з прав людини.

Слід звернути особливу увагу на додаток до Рекомендації, у якому закріплюються принципи, якими повинна керуватися держава при здійсненні регулювання діяльності Інтернет-посередників. Україна, як член Ради Європи має додержуватися встановлених вимог.

Будь-які вимоги органів державної влади до Інтернет-посередників з приводу видалення чи блокування контенту мають бути обґрунтованими, висуватися на підставі закону, відповідати приписам статті 10 Конвенції та загальному принципу пропорційності. Окрім цього, органи державної влади повинні отримати розпорядження від незалежного адміністративного органу або суду у разі вимоги обмеження Інтернет-посередником доступу до інформації. На державу покладається обов'язок не нав'язувати Інтернет-посередникам, які є розпорядниками контенту, обов'язок контролю над ним. Інтернет-посередники не несуть відповідальності за зміст контенту, який зберігають, поширюють тощо.

Отже, мережа Інтернет, яка виступає глобальним засобом масової інформації, має притаманні лише їй особливості. Кількість учасників «мультимедійної системи» зростає щорічно. Перед Україною, як сучасною демократичною державою, стоїть завдання у процесі законодавчої діяльності створити належні умови забезпечення свободи слова для Інтернет-користувачів з дотриманням міжнародних стандартів.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Мохончук Б.С.

**Перцель К.С.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет адвокатури, 2 курс магістратури, 8 група**

ЗУПИНЕННЯ, ЗМІНА ТА ПРИПИНЕННЯ ДІЇ АКТИВ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Основний Закон визначає місцеве самоврядування як право територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого

значення у межах Конституції України і законів держави, а також закріплює припис, згідно із яким органи місцевого самоврядування в межах повноважень, визначених законом, приймають рішення, які є обов'язковими до виконання на відповідній території.

Акти органів місцевого самоврядування становлять значну частину правової основи організації та діяльності органів місцевого самоврядування, комунальних підприємств, установ та організацій, створюють механізми реалізації муніципальних прав та обов'язків.

На сьогодні в Україні законодавчо не закріплені правила нормотворчої техніки, які б чітко регламентували порядок розробки, прийняття, внесення змін, зупинення та припинення дії актів органів публічної влади. Це зумовлює різноманітність нормотворчого процесу для кожної територіальної громади.

Відповідно до ч.1 ст.59 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» (далі – Закон) рада в межах своїх повноважень приймає нормативні та інші акти у формі рішень. Традиційно такі акти поділяються на два види: акти нормативного характеру та ненормативні (індивідуальні) акти. Першими є локальні документи, які встановлюють, змінюють чи скасовують обов'язкові для виконання на певній території правила поведінки. Такі документи не стосуються якогось одного суб'єкта правовідносин і розраховані на багаторазове застосування. Ненормативними є ті, що встановлюють юридичні факти, на підставі яких у фізичних та юридичних осіб приватного права виникають, змінюються або припиняються конкретні права та обов'язки. Вони стосуються певних суб'єктів правовідносини розраховані на одноразове застосування.

Однією з форм впливу сільського, селищного, міського голови на рішення, які приймаються сільською, селищною, міською радою та її виконавчим комітетом є зупинення рішень органів місцевого самоврядування з подальшим винесенням цих питань на розгляд відповідної ради, що передбачено ч.4 та ч.7 ст. 59 Закону.

Необхідно зазначити, що у проекті Закону України (2019 р.) «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)» пропонується запровадити посаду префекта, який буде здійснювати виконавчу владу в районах і областях, у Києві та Севастополі. Одним з повноважень префекта є здійснення нагляду за додержанням Конституції і законів України органами місцевого самоврядування і який, згідно з ст.

144 запропонованого законопроекту, може зупиняти дію актів місцевого самоврядування з мотивів їх невідповідності Конституції чи законам України з одночасним зверненням до суду. Крім того, пропонується, що у разі ухвалення головою громади, радою громади, районною, обласною радою акта, що не відповідає Конституції України, створює загрозу порушення державного суверенітету, територіальної цілісності чи загрозу національній безпеці, Президент України зупиняє дію відповідного акта з одночасним зверненням до Конституційного Суду України, тимчасово зупиняє повноваження голови громади, складу ради громади, районної, обласної ради та призначає тимчасового державного уповноваженого. В цьому контексті необхідно зазначити, що можливість скасування рішень органів місцевого самоврядування є засобом контролю, що фактично встановлює зв'язки підпорядкування і підконтрольності органів місцевого самоврядування (посадових осіб) Президентові України.

Зміна рішень органів місцевого самоврядування передбачає внесення змін та (або) доповнень до раніше прийнятих актів органом, який їх раніше ухвалив. В даному випадку ухвалюється рішення про внесення до акту необхідних змін та (або) доповнень. Тобто відповідна частина акту редакційно змінюється, а окремі норми доповнюються новим текстом. Часто питання зміни рішень органів місцевого самоврядування набуває принципового значення у випадках, коли вносяться зміни до відповідних індивідуальних актів. На практиці непоодинокими є випадки, коли в індивідуальні акти вносяться зміни, які за своїм змістом формують нові юридичні факти або ж тягнуть за собою настання інших наслідків.

Що стосується припинення дії актів органів місцевого самоврядування, то постає питання про те, чи всі рішення орган місцевого самоврядування має право змінювати та скасовувати?

Аналіз судової практики свідчить про те, що найбільш проблемним питанням правозастосування є припинення дії індивідуальних актів. Так, наприклад, поширеною є практика вилучення земельної ділянки шляхом скасування рішення про її виділення.

Конституційний Суд України у своєму Рішенні № 7-рп/2009 висловив позицію, що право на зміну та скасування власних рішень впливає із конституційного повноваження органів місцевого самоврядування самостійно вирішувати питання місцевого значення шляхом прийняття рішень, що є обов'язковими до виконання на

відповідній території, оскільки вони є суб'єктами правотворчості, яка передбачає право формування приписів, їх зміну, доповнення чи скасування. В той же час, органи місцевого самоврядування не можуть скасовувати свої попередні рішення, вносити до них зміни, якщо відповідно до приписів цих рішень виникли правовідносини, пов'язані з реалізацією певних суб'єктивних прав та охоронюваних законом інтересів, і суб'єкти цих правовідносин заперечують проти їх зміни чи припинення. Це є «гарантією стабільності суспільних відносин» між органами і громадянами, породжуючи у громадян впевненість у тому, що їхнє існуюче становище не буде погіршене прийняттям більш пізнього рішення. Така позиція неодноразово була висловлена і в постановах Верховного Суду, який зазначає, що зазначені рішення є ненормативними правовими актами одноразового застосування, які вичерпали свою дію фактом їх виконання, вони не можуть бути в подальшому скасовані органом місцевого самоврядування.

Крім того, необхідно звернути увагу на те, що припинення дії актів може відбуватися шляхом скасування такого акта або ж визнання його таким, що втратив чинність. На відміну від втрати чинності, скасування відповідного акта тягне за собою автоматичне припинення дії всіх інших рішень, що були прийняті на його основі. До того ж, при наданні повноважень відповідним представникам державної влади необхідно враховувати те, що скасування обмежуються діями з припинення дії актів, і не тягне за собою можливість встановлювати правовідносини, що віднесено до компетенції органу, чиє рішення скасовується.

Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що наразі важливим є прийняття законодавчого акта, який би встановлював єдині правила нормотворчого процесу. Зокрема, необхідно детально визначити умови та порядок прийняття рішень про припинення дії нормативно-правових актів, юридичні наслідки щодо таких рішень, розкрити можливість скасування індивідуальних актів. Правова невизначеність в цій сфері унеможлиблює контроль за нормотворчою діяльністю органів місцевого самоврядування та може призводити до зловживання правом з боку органів та посадових осіб місцевого самоврядування.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Соляник К.Є.

ЩОДО ПРИНЦИПУ ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ

Правова визначеність розкривається як загальний принцип права, який забезпечує «легкість» з'ясування змісту права і гарантує змогу користуватися цим правом у разі його потреби. Ця засада може вживатися як у вузькому, так і в широкому значенні. У вузькому розумінні правова визначеність є вимогою чіткості, зрозумілості та однозначності правових норм, які за своїм змістом вважаються правилами до їх формулювання. Тобто вона стосується лише процесу правотворчості, а реалізація їх здебільшого залежить від рівня володіння суб'єктом нормотворчості юридичною технікою.

У широкому значенні цю засаду можна розглядати як цілісність вимог до процесів правотворчості та правозастосування, які призначені забезпечити захист індивіда від ймовірних проблисків державного свавілля. Слід зазначити, що до цих вимог можна віднести: 1) чітке формулювання умов, за яких здійснюється обмеження чи позбавлення свободи – це є необхідним, оскільки ця вимога спрямована на захист особи у її відносинах із державою; 2) обов'язковість опублікування нормативно-правових актів; 3) вимога несуперечливості, тобто відсутність колізій; 4) певний поділ компетенції між гілками влади; 5) неспроможність скасовувати остаточне судові рішення, яке набрало чинності.

Юридична наука та судова практика мали значний вплив на формування принципу правової визначеності. Наприклад, деякі вчені вважали, що вимоги, які були згадані вище, можуть складати зміст принципу правової визначеності та можуть впливати з концепцій користування правом, легкого пояснення та передбачуваності права. С. Погребняк визнавав, що оскільки цілісність вимог реалізується як у процесі правотворчості, так і в процесі реалізації права, тому можна визначити дві групи відповідних вимог – це вимоги до норм права та вимоги щодо їх використання.

Експерти Венеціанської комісії стверджують, що принцип правової визначеності є істотно необхідним для питань, які пов'язані з довірою до

судової системи та верховенства права, навіть, для плідності бізнесу, з метою формування розвитку та економічного доступу. Та для того щоб досягти цієї довіри держава повинна зробити текст законів легкодоступним та сама дотримуватись законів, які запровадила. Також вчені цього дорадчого органу вважають, що засада правової визначеності передбачає обов'язкову публікацію законів, мінімізацію повноважень виконавчої влади, які застосовуються на власний розсуд, та вимагає, щоб правові норми були чіткими й точними.

Щодо судової практики, Європейський суд з прав людини, наприклад, для обґрунтування своїх рішень також застосовує принцип правової визначеності. Тому практика Європейського суду з прав людини дає виділити три види вимог щодо визначеності: 1) вимоги щодо визначеності судових рішень; 2) вимоги щодо визначеності законодавства; 3) вимоги щодо визначеності повноважень.

Так рішенням у справі «Гешмен і Герруп проти Сполученого Королівства» від 25 листопада 1999 р. Європейський суд з прав людини звернув увагу на вимогу правової визначеності. Суд зазначив, що однією із вимог, яка впливає зі словосполучення «встановлено законом» вважається передбачуваність. Норму не можна вважати законом, якщо вона не визначена достатньо чітко та не дає можливість скористатися цією нормою у свої намірах.

Отже, можна зробити висновок, що відсутність такого принципу як правова визначеність може не лише призвести до порушення прав і свобод індивіда, а також підірвати один із базових принципів цивілізованих держав – верховенство права.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Мохончук Б.С.

**Пізняк О.Є.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
2 курс, 20 група**

ЧИ ПОРУШУЄ КЛОНУВАННЯ ЛЮДСЬКОГО ОРГАНІЗМУ ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ПРАВА ЛЮДИНИ?

У розвитку такого явища як клонування велику роль відіграв

науково-технічний прогрес, зокрема, у сфері молекулярної біології, генетики та штучного запліднення. Це і не дивно, бо в умовах сучасного світу все розвивається і має за мету досягнення найвищих цілей на благо науки й людства. Але правовий аспект вчені та науковці, як правило, ігнорують. Проте варто серйозно звернути на це увагу, адже не всі наукові розробки позитивно впливають на життя індивіда, бо на пряму можуть порушувати його фундаментальні права.

Насамперед, механізм клонування є одним зі способів розмноження статеві роздільних істот, тобто тварин або людей, в результаті якого безстатевим шляхом можна одержати новий організм, який буде генетично ідентичним до організму, який є метою клонування. Зрозуміло, що постановка проблеми даного явища не може обмежитися винятково зведенням людини до біологічної істоти. Людина як соціальна істота на пряму пов'язана з соціальним та духовним вимірами суспільного життя, суспільною діяльністю та різноманітними соціальними інститутами, що унеможливує суто технократичний підхід до клонування людського організму. На думку правознавців, дане явище належить до прав четвертого покоління. До нього як правило відносять права, що виникли у результаті науково-технічного прогресу в поєднанні з розвитком суспільної моралі. Зокрема, Резолюцією Європейського парламенту від 1989 року визначається, що клонування людини є серйозним порушенням її основоположних прав, що перечить принципів рівності та гідності індивідів, оскільки припускає расову та еugenічну селекцію людського роду. Як бачимо, клонування є забороненим на міжнародно-правовому рівні. Проте дискусійним залишається законодавче підґрунтя даного явища безпосередньо в Україні та питання його співвідношення зі ст. 21, 27 та 28 Конституції України.

Клонування – по суті одне з наукових досягнень, яке є надто недосконалим і несе потенційну загрозу для соціуму. Цілком очевидно, що виникнення даного явища породило низку правових питань. Необхідність правового регулювання в даній сфері пов'язана з ризиком і наслідками щодо застосування технології клонування. Так, даний спосіб розмноження, як вище зазначено, є далеко недосконалим і містить ряд негативних аспектів:

- 1) його ефективність надзвичайно низька;
- 2) існує надзвичайно високий ризик безпосередньо для здоров'я

жінок як потенційних учасниць таких експериментів;

3) висока ймовірність появи індивідів з різноманітними вадами, а також невизначеність їх правового статусу та стосунків із суспільством і т. д.

З правової точки зору, клонування людини порушує низку фундаментальних прав людини, а саме – право на гідність, життя, цілісність особистості тощо. Єдиним виправданням репродуктивному клонуванню людини може бути лише досягнення високих етичних цілей, проте це прямо суперечить принципів рівності людей. Об'єктивних причин для узаконення клонування на даний момент просто немає. За загальним правилом це явище повинно стати забороненим, якщо воно прямо порушує права людини.

На міжнародному рівні все більшого поширення набуває заборона клонування людського організму. До даної заборони спонукають, зокрема, Загальна Декларація ООН про геном людини та з прав людини, Додатковий протокол про заборону клонування людини до Конвенції Ради Європи про права людини та біомедицину, а також Хартія Європейського Союзу про основні права.

В процесі клонування людського організму з'являється новий тип відносин, що мають вагоме значення з точки зору прав та інтересів, що охороняються законодавством України, оскільки при проведенні репродуктивного клонування людини порушуються такі важливі конституційні права і свободи громадян, як право на життя і здоров'я (ст. 27 Конституції України), на повагу до гідності (ст. 28 Конституції України) та особисту недоторканість (ст. 29 Конституції України). Щодо вирішення врегулювання даного питання потрібен досконалий механізм захисту прав людини у сфері біомедицини.

На сьогодні при урядах багатьох країн діють комісії з біоетики, що сприяють захисту прав пацієнтів і учасників дослідів, а також контролю за виконанням положень міжнародних актів, що стосуються даного питання. Важливим етапом задля досягнення належної охорони прав людини та врегулювання досліджуваного явища має стати створення ефективного законодавства у галузі генної інженерії і біотехнологій. До його розробки необхідно залучити не винятково юристів, а й генетиків, медиків-спеціалістів у відповідній галузі, адже дана проблема також на пряму стосується регулювання їх професійної діяльності. На території нашої держави діє Закон України “Про репродуктивне клонування в

Україні” від 14.12.2004 року, який повинен регламентувати питання безпеки робіт з будь-якими генно-інженерними об’єктами, безпеки біотехнологічного виробництва і т. п. Але, попри те, що в нашій державі існує такий нормативно-правовий акт, його статті все одно не відповідають сучасним реаліям. Зокрема, науковці зауважують, що не так клонування самої людини, як частин людського організму є неминучим і актуальним. В підсумку зрозуміло, що даний процес потребує відповідного нормативного забезпечення. Також для розв’язання даної проблеми потрібна імплементація Конвенції Ради Європи про права людини та біомедицину від 1997 року з Додатковими протоколами у національне законодавство України.

На сьогоднішній день правова регламентація явища клонування є важливою та актуальною. Це той випадок, коли правовий вплив може мати превентивний характер і дає змогу простежити за процесом регулювання нової сфери суспільних відносин. Так як клонування належить до прав четвертого покоління, то воно перебуває на стадії активного розвитку та обговорення. Більшість прав четвертого покоління недостатньо регламентовано на законодавчому рівні, тому зараз гостро стоїть питання регламентації даних відносин, а для цього відповідно потрібен час, ресурси та кваліфіковані кадри.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Мохончук Б.С.

**Піскуровська А.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
2 курс, 2 група**

КОНЦЕПЦІЯ «СМАРТ-МІСТА» І ЇЇ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

В наш час дуже важко уявити повсякденне життя без інформаційно-комунікаційних технологій. Запровадження програми «смарт-міста» стало основою для комфортного і безпечного життя його мешканців. За підрахунками світової компанії з надання послуг Deboitte у світі вже існують тисячі таких міст. Щодо України, то вона перебуває лише на початковому етапі впровадження цієї концепції у

життя. Тож звернімо свою увагу на міжнародний досвід і розглянемо переваги та недоліки такої програми.

У 2015 році Барселона була визнана самим «розумним» містом на планеті, випередивши Сінгапур, Нью-Йорк і Лондон. Удосконалення високих технологій, яке спостерігається у цьому місті, є хорошим прикладом для інших міст, які прагнуть поліпшити свою технологічну інфраструктуру аналогічними способами. Зокрема тут використовуються розумні бункери для утилізації відходів, за допомогою яких відсмоктуються відходи в підземне сховище. Це також дозволяє відстежувати рівень відходів, що надходять від різних споживачів і оптимізувати збір відходів, що зменшує як ресурси, так і час, необхідний для цієї послуги. А продукти від подальшої утилізації відходів, згодом використовуються для отримання енергії для систем опалення.

Освітлення із застосуванням світлодіодів скорочує витрати на освітлення та оптимізує подачу енергії. Працюють вони в залежності не тільки від часу доби, а й від погодних умов: вологості, температури і рівня забруднення повітря.

Автобуси у Барселоні – одні з найбільш екологічних у всій Європі. Зупинки транспорту обладнані електронними табло, на яких висвічується час очікування кожного автобуса. Ці табло працюють від сонячних батарей, розташованих на даху металевих навісів. А на кількох зупинках навіть є інтерактивні карти і USB-порти.

В основу усіх «розумних» пристосувань Барселони покладено систему Sentilo, яка порівнює дані з усіх датчиків з даними про місцеве водопостачання, освітлення, дорожню обстановку, рівень шуму, тощо. Крім чисто технічних даних до системи також надходить інформація про кількість жителів в кожному кварталі міста, про податки, інші дані з соціальних мереж. Таким чином, система не тільки опрацьовує повну картину того, що відбувається в будь-який проміжок часу у місті, але і може робити прогноз на майбутнє на основі аналітичних даних, які в ній зберігаються.

Головним елементом «розумного міста» в Сінгапурі є вуличний рух: тут інтелектуальні рішення використовуються і як для громадського, так і для персонального транспорту. На вулицях міста-держави встановлені розумні світлофори, які мінімізують кількість заторів, і дорожні датчики, які вимірюють щільність транспортного

поток. Це місто пронизано мережею смарт-парковок, які реєструють число залишених на них автомобілів і надсилають в додаток дані про те, де є вільні місця. Як відзначили дослідники Juniper Research, в місті розроблений концепт «Віртуальний Сінгапур»: 3D-симуляція, на якій можна проводити тести. Наприклад, спланувати евакуацію міста в разі виникнення надзвичайної ситуації.

Невелике за китайськими мірками місто Іньчуань називають втіленням Smart City. Це – єдине місто в світі, де взагалі не потрібна готівка. Замість цього працює технологія розпізнавання обличчя, за допомогою якої можна оплачувати товари та послуги. В автобусі система сканує обличчя пасажира – і гроші списують з його рахунку автоматично. Те ж саме відбувається по всьому місту у всіх сферах життєдіяльності: розрахунок в магазинах та банках, у громадському транспорті та ресторанах. Людське обличчя – це і є банківською картою.

Звернімо свою увагу на впровадження таких інноваційних рішень у містах України. Передумовою для цієї концепції стало запровадження електронних міст, метою якого є спрощення та прозорість, з тим, щоб кожен громадянин, який бажає взяти участь в житті міста міг це зробити. Процес трансформації Києва в «розумне місто» розпочався з 2015 року, який передбачав три рівні ключових змін: технологічні, зміни в управлінні містом, суспільні зміни. Станом на початок 2019 року вже реалізовано такі проекти: відкритий бюджет, запроваджено систему електронних державних закупівель (завдяки яким заощаджено 2,27 млрд. грн.), електронні петиції та система інформування киян, реєстр територіальної громади Києва, інформаційно-аналітична система «Майно», розвивається міська мережа Wi-Fi, працює контактний центр міста Києва. Також запроваджено 610 тис. карток киянина, визначення прибуття транспорту, безконтактний прохід у метро, електронний запис на прийом до лікаря та до дитячого садочка. Стартувала програма «Безпечне місто», в рамках якої в Києві встановлено близько шести тисяч камер системи відеоспостереження, які в режимі реального часу передають дані до міського Центру обміну даними. За допомогою «розумних» камер спостереження за минулий рік поліція розкрила 2,5 тисячі кримінальних злочинів.

Важливою подією для розвитку таких «розумних міст» в Україні є проведення Kyiv Smart City Forum. Метою якого було привернути

увагу суспільства до переваг використання смарт-сіті технологій для розбудови міської інфраструктури, а також познайомити громадськість із кращими українськими і світовими практиками.

Проте, не дивлячись на переваги втілення у життя програми «смарт-місто» вона має і деякі недоліки. Так, дискусійним є питання етичних засад використання персональних даних жителів: вони фактично знаходяться під цілодобовим наглядом. Певну загрозу становить можливість незаконного використання персональних даних. Це може призвести до крадіжки персональних даних і акумулювання всіх даних в одних руках. Питання контролю та захисту такої інформації залишається відкритим. Як варіант вирішення такої проблеми Європейський союз запропонував компаніям і чиновникам охороняти дані користувачів та разом із цим використовувати досвід Сінгапуру де було створено раду з етики при розробці технологій штучного інтелекту.

Приклад зарубіжних країн свідчить, що впровадження програми «смарт-місто» має удосконалити систему управління і взаємодії держави з суспільством, підвищити якість і ефективність роботи міських служб, а все разом якісно змінить життя населення.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Червякова О.Б.

**Плетньов О.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,
2 курс, 3 група**

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ч. 3 ст. 89 ЗАКОНУ УКРАЇНИ ПРО КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

В результаті конституційної реформи у сфері правосуддя, в Україні нормативно закріплено нове конституційне право фізичних та юридичних осіб на конституційну скаргу.

Конституційною скаргою є подане до Суду письмове клопотання щодо перевірки на відповідність Конституції України конституційність закону України (його окремих положень), що застосований в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на

конституційну скаргу.

Венеційська комісія тривалий час вже рекомендувала Україні запровадити цей інститут. Адже ним повинна вирішуватись проблема доступу громадян до конституційного правосуддя шляхом створення можливостей захисту основоположних прав засобами конституційної юрисдикції. По суті вводиться додатковий інструмент, покликаний збалансувати конституційну систему публічної влади, не допустити державного свавілля, забезпечити функціонування конституційної системи обмеженого правління.

Таким чином, запровадження конституційної скарги може стати важливим і водночас необхідним кроком до формування конституційної держави. Водночас існує і велика імовірність того, що запровадження конституційної скарги в Україні буде віднесено до категорії втрачених можливостей оскільки багато питань, пов'язаних із запровадженням цього інституту в Україні, залишаються не вирішеними і потребують значно більш пильної уваги.

Однією з таких неоднозначних норм є положення частини 3 статті 89 Закону України «Про Конституційний Суд України», яка встановлює, що у випадку, коли закон або його окремі положення конституційність яких оскаржується у конституційній скарзі були визнані такими що відповідають Конституції України, водночас застосування судом такого закону або норми відбувається шляхом його витлумачення у неконституційний спосіб Суд вказує на це у резолютивній частині рішення.

Зазначені положення узгодженні і з прикінцевими положеннями цього закону, якими вносяться зміни до процесуальних кодексів, що встановлює підставу для перегляду судом рішень не тільки якщо буде визнано неконституційним закон, а й у випадку надання Конституційним Судом України тлумачення норми відмінного від тлумачення наданого судом у своєму рішенні. Окрім цього, процесуальними кодексами (частина 3 статті 423 Цивільного процесуального кодексу України, частина 3 статті 320 Господарського процесуального кодексу України, частина 5 статті 361 Кодексу адміністративного судочинства України, частина 3 статті 459 Кримінального процесуального кодексу України) передбачено серед підстав для перегляду судових рішень (здійснення кримінального провадження) у зв'язку з виключними обставинами є не лише

встановлена Конституційним Судом України неконституційність закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого судом при вирішенні справи, а й встановлена конституційність зазначених актів.

Фактично цим положенням законодавець посилив можливості Конституційного Суду України із захисту прав і свобод людини та верховенства Конституції, адже суб'єкт права на конституційну скаргу стає захищеним не тільки від неконституційності законів, але й від неконституційної діяльності судових органів.

В той же час Венеційська Комісія у своєму Висновку щодо проекту закону «Про Конституційний Суд України» у пункті 45 вказує на те, що це положення може породити такі ситуації. коли особи будуть звертатися до Суду, повністю усвідомлюючи, що положення закону є конституційним виключно з метою встановлення Судом неконституційності застосування такого закону. Також зауважується, що такі скарги є неприйнятними через їх явну необґрунтованість.

Тобто фактично можливість для захисту від неконституційного застосування судом положень закону встановлена, однак, можливість звернутися за таким захистом може бути ускладненою, оскільки законом прямо встановлена підстава для подачі конституційної скарги, – неконституційність закону, а не судової практики його застосування.

Важливим у цьому контексті є рішення Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Жабо Тетяни Максимівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 40 Кодексу законів про працю України. Так, у своїй окремій думці суддя Городовенко В.В. вказав на те, що Суд фактично розширив критерії прийнятності конституційної скарги та здійснив повноваження, яке на конституційному рівні не передбачено. Оскільки на його думку аналіз конституційної скарги Жабо Т.М. свідчить, що автор клопотання фактично просить перевірити «правильність застосування» Верховним Судом статі 40 Кодексу законів про працю України, тобто оспорується саме неконституційність практики застосування, а не норми права.

З огляду на це науковці також часто висловлюють побоювання стосовно того, що використовуючи частину 3 статті 89 Конституційний Суд України перетворюється на четверту інстанцію, яка переглядає правильність практики судів нижчих інстанцій та нівелюються позиція

Верховного суду, як суду найвищої юрисдикції.

Також постає проблема у тому, що фактично за положенням цієї статті суд дає тлумачення закону, на що відповідно до Конституції він не має права. Оскільки до його повноважень належить виключно тлумачення Конституції України.

Тому на нашу думку положення цієї статті потребують законодавчого уточнення (згідно принципу правової визначеності), для того щоб не допустити вихід державних органів за межі своїх повноважень та з метою уникнення неузгодженостей у судовій системі.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Мохончук Б.С.

**Плотнікова А.Д.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
2 курс, 4 група**

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Ратифікувавши Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 17 липня 1997 року наша держава зобов'язалась вчиняти певні дії щодо захисту прав і свобод людини. Згідно з 46 статтею Конвенції, Україна визнає юрисдикцію Європейського суду з прав людини (далі ЄСПЛ) та зобов'язується виконувати остаточні рішення Суду в будь-яких справах проти України. Для ефективного виконання рішень ЄСПЛ 23 лютого 2006 року було прийнято Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». Згідно цього Закону, рішення ЄСПЛ є обов'язковими до виконання, а практика Європейського суду з прав людини та Європейської комісії з прав людини разом з Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод мають застосовуватися національними судами як джерело права при розгляді справ.

На сьогодні думка вчених, стосовно обов'язкового виконання Україною рішень ЄСПЛ, винесених щодо інших держав, поділяється. Деякі вчені зазначають, що рішення ЄСПЛ мають обов'язковий

характер лише для держави-відповідача. До того ж, екс-голова Європейського суду з прав людини Жан-Поль Коста на конференції зазначив: «Рішення Європейського суду з прав людини мають лише відносну силу *res judicata*, а не *erga omnes*, ... унаслідок чого держави, яких не торкається прямо те чи інше рішення, не зобов'язанні йому відповідати». Прихильники іншої точки зору намагаються довести обов'язковість рішень ЄСПЛ, інколи проводячи паралель з рішеннями Конституційного Суду України (далі КСУ). Так, рішення КСУ щодо офіційного тлумачення Конституції України є обов'язковими до виконання, тому аргументується що рішення ЄСПЛ щодо тлумачення Конвенції повинні визнаватися обов'язковими для держава-учасниць.

На жаль, на сьогодні існує проблема неналежного виконання судових рішень ЄСПЛ Україною. Також загострює цю проблему відсутність дієвої концепції виконання рішень ЄСПЛ.

Згідно зі статтею 1 ЗУ «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», виконання рішень визначається як виплата відшкодування та вжиття державою додаткових заходів індивідуального характеру, які спрямовані на усунення певного порушення, а також заходів загального характеру, які спрямовані на усунення підстав для надходження до ЄСПЛ подібних заяв проти України у майбутньому.

Внаслідок того, що проблема невиконання судових рішень присутня у багатьох країнах-членів Ради Європи, ЄСПЛ запровадив процедуру винесення «пілотних рішень». Один з прикладів використання такого рішення відбулося у справі «Бурмич та інші проти України». Як зазначено у цьому рішенні ЄСПЛ, всі заяви, яких стосується це рішення, включаючи ті, що знаходилися на розгляді в суді на момент постановлення рішення (зазначені в додатках до цього рішення), так і будь-які інші подібні майбутні заяви, мають розглядатися національними органами влади в межах заходів загального характеру, зобов'язання по яких визначені у пілотному рішенні у справі «Юрій Миколайович Іванов проти України». Такі рішення ЄСПЛ приймає для спонукання України до вирішення багатьох аналогічних справ.

Головною проблемою невиконання Україною рішень ЄСПЛ є недосконалість національного законодавства. Наприклад, Європейський Суд з прав людини у справі «Півень проти України»

відмітив порушення Конвенції та зауважив, що недоліки законодавства не можуть виправдовувати невиконання судового рішення.

Наступною проблемою є відсутність коштів у Державному бюджеті, необхідних для виконання рішень, винесених ЄСПЛ. У справі «Шмалько проти України» Суд зазначив, що держава не може виправдовувати невиконання рішення ЄСПЛ через відсутність коштів у Державному бюджеті. Однак, на той час національні суди на користь свого рішення навели аргумент, що відповідно до закону про Державний бюджет України видатки для виплат не передбачалися і тому заявник протягом певного часу не мав права на такі виплати.

Отже, відповідно до Закону «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», рішення ЄСПЛ в справах проти України мають обов'язкову юридичну силу та повинні виконуватися. Але проблема невиконання рішень ЄСПЛ Україною триває досить довго. Основними причинами цієї проблеми є недосконалість національного законодавства та відсутність коштів у Державному бюджеті, необхідних для виконання рішень ЄСПЛ. Водночас найбільш ефективним способом її подолання вбачаємо забезпечення прав, гарантованих Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, а також повсюдне врахування національними судами юридичних позицій, викладених у рішеннях ЄСПЛ.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Мохончук Б.С.

**Поліщук Д.І.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,
2 курс, 1 група**

ЗАКОНОДАВЧА ІНІЦІАТИВА НАРОДУ: ПИТАННЯ МОДЕЛІ ВПРОВАДЖЕННЯ

За поданням Президента України, від 29.08.2019р. до Верховної Ради України, було зареєстровано проект Закону про внесення змін до статті 93 Конституції України (щодо законодавчої ініціативи народу). Даний законопроект почав активно обговорюватись у суспільстві,

однак в цілому, можна зазначити, що був сприйнятий позитивно. Але одразу ж постало багато питань щодо його реалізації. І тут варто зауважити, що виключно змінами до Конституції це питання не врегулювати, однозначно потрібно створювати нормативну базу, яка і буде встановлювати механізм такого інституту, як законодавча ініціатива народу.

В багатьох конституціях європейських країн можна побачити приписи, що закріплюють за народом право законодавчої ініціативи. Історично ж, вперше даний інститут був зазначений у Союзній Конституції Швейцарської конфедерації 1874р. Щодо України, то вперше таке право було запроваджено в Конституції УНР 1918р., яка на жаль проіснувала нетривалий час. Вже за часів незалежної України даний інститут намагалися відродити і знайти йому місце в новій конституції, а це так і не було зроблено.

Для об'єктивної оцінки даного законопроекту потрібно вирішити наступні питання: визначення суб'єкту народної законодавчої ініціативи, форма реалізації законодавчої ініціативи, предмет правового регулювання та механізм здійснення.

Суб'єктом законодавчої ініціативи у законопроекті визначено народ. Відповідно до Преамбули Конституції України, Український народ – громадяни України всіх національностей. Щодо якісних ознак такого суб'єкта варто вказати щодо розмежування поняття громадян України та електорату, осіб які володіють активним виборчим правом.

Щодо якісних ознак, досвід зарубіжних держав демонструє, що практична реалізація права законодавчої ініціативи відбувається шляхом збору підписів певної кількості осіб. Наприклад у Литві, Італії та Білорусії це 50 тис., в Македонії та Кубі 10 тис., в Бразилії 1%, а у Латвії 1/10 громадян наділених виборчим правом. Також важливою ознакою є пропорційне представництво відповідно до адміністративно-територіального устрою. Наприклад, в Румунії Конституція встановлює необхідну кількість підписів виборців для народної ініціативи - 100 тис., а також умову, що ці підписи повинні бути зібрані не менше як з 1/4 всіх земель та не менше 5 тис. підписів з кожної із них.

Про форми реалізації законодавчої ініціативи слід зазначити, що вона може відбуватися шляхом обов'язкового створення законопроекту або шляхом достатньо неформальної законодавчої ініціативи (тобто подачі документу, який містить найзагальніші принципи регулювання

певних відносин). Друга форма втілена в Конституції Швейцарії, згідно з якою підготовка законопроекту покладається на головний законодавчий орган.

Щодо предмету правового регулювання, то він може бути обмежений. Так наприклад, народна законодавча ініціатива може стосуватися лише змін до конституції або не може стосуватися питання про державний бюджет, податкову систему, помилування або амністії.

Найскладнішим завданням, що постає перед законодавцями – це питання механізму реалізації законодавчої ініціативи народу. Необхідно щоб цей інститут не ставав просто дорадчим, рекомендаційним щодо основних суб'єктів ініціювання законів. Народна ініціатива повинна мати механізм захисту. Наприклад, як у вже згаданій Литві, в якій народ має можливість винести окреме питання на народне голосування за умови, якщо це питання було відхилено або докорінно змінено Сеймом. Також важливо встановлення строків розгляду питань внесених народом. Наприклад, у Швейцарії такі питання розглядаються у дворічний термін.

Не дивлячись на те, що інститут народної законодавчої ініціативи існує в багатьох країнах, важко стверджувати, що він активно використовується. А в деяких країнах, за багато років існування, він так і не був реалізований.

В Україні, для запровадження інституту народної законодавчої ініціативи, законодавцю необхідно вирішити значну кількість питань. Адже ефективне впровадження інституту законодавчої ініціативи народу може стати проявом демократизації політико-правового середовища, в той час як недосконалість процедури реалізації – перетворити на правову фікцію.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Мохончук Б.С.

**Попович М.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інституту прокуратури і кримінальної юстиції, 2 курс, 1 група**

СУЧАСНЕ РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ «ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ»

У теоретичних і практичних дослідженнях поняття «децентралізація» є багатоаспектним та розглядається різнопланово.

На семантичному рівні децентралізація трактується як знищення, ослаблення або скасування централізації, тобто – це система розподілу функцій і повноважень між державним і місцевими рівнями управління із розширенням прав останніх. Роль децентралізації управління в процесах становлення інституту місцевого самоврядування є визначальною. Адже децентралізація є своєрідною системою управління, за якої частина функцій центральної влади переходить до органів місцевого самоврядування.

Існують безліч підходів щодо визначення поняття «децентралізація», серед яких:

1. Самостійність у підходах до управління з урахуванням багатоманітності місцевих особливостей при збереженні єдності в основному, суттєвому;

2. Передання частини функцій державного управління центральних органів виконавчої влади місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування, розширення повноважень нижчих органів за рахунок вищих за рівнем;

3. Процес передачі частини функцій та повноважень вищими рівнями управління нижчим (від центральних органів виконавчої влади до місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування); у широкому розумінні – ослаблення або скасування централізації.

«Децентралізація», на відміну від деконцентрації, полягає у передачі владних повноважень не представникам центральної влади, а органам, які не перебувають в ієрархічному підпорядкуванні центральної влади і які, як правило, обираються зацікавленими громадянами. Таким чином, при децентралізації відбувається відчуження повноважень держави як юридичної особи публічного права на користь іншої юридичної особи публічного права – територіальної громади, що саме і характеризує зміст місцевого самоврядування.

До основних завдань, що лежать в основі децентралізації варто віднести:

- передачу повноважень від органів виконавчої влади на рівень територіальних громад і закріплення за ними достатніх фінансових ресурсів;
- чітке розмежування повноважень між органами виконавчої

влади та між різними рівнями органів місцевого самоврядування;

- посилення відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування за свої рішення перед виборцями і державою.

Якщо наводити типологію децентралізації влади, то децентралізацію розподіляємо на адміністративну (формалізований тип децентралізації, при якому зберігається реальна підпорядкованість центральним органам влади); політичну (децентралізація органів влади та управління, прийняття управлінських рішень); бюджетну (децентралізація фінансових та матеріальних ресурсів, що є основою економічної незалежності окремих територій); ринкову (розподіл окремих функцій аналізу та управління на державні та приватні структури).

Всі типи децентралізації представляються взаємопов'язаними, доповнюють один одного, підсилюють загальну тенденцію. Ефективна децентралізація неможлива без реального самоврядування нижніх рівнів влади та демократії як способу здійснення влади.

Децентралізація є специфічним методом управління, який є важливим для місцевої демократії та розвитку самоврядування. Основними перевагами децентралізації влади можемо виокремити: спрощену структуру управління на місцях, налагодження тіснішого зв'язку із громадянським суспільством, підвищення прозорості прийняття управлінських рішень, стимулювання прийняття рішень на основі реординації, підвищення ступеня відповідальності перед територіальною громадою. Основними недоліками децентралізації влади можемо виокремити такі: ризики неузгодженості напрямів розвитку окремих територіальних одиниць та стратегічних цілей, ускладнення координації між рівнями управління.

Отже, у сучасних умовах державного будівництва можна визначити децентралізацію через призму передачі владних повноважень від органів державної влади територіальним органам, які безпосередньо вирішують питання місцевого значення, здійснюють свою діяльність публічно у тісному зв'язку із громадським суспільством.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Чиркін А.С.

**Приблуда П.М.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
4 курс, 1 група**

ГЛОБАЛЬНА ЗМІНА КЛІМАТУ: АНАЛІЗ ВІТЧИЗНЯНОГО ТА МІЖНАРОДНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Останнім часом в Україні спостерігається аномальна спека. Середня температура повітря все частіше перевищує показники минулих років. Але це є глобальною проблемою всього світу, а не тільки нашої країни. На законодавчому рівні зміна клімату регулюється Законом України «Про охорону атмосферного повітря». Так законом визначає правові і організаційні основи та екологічні вимоги в галузі охорони атмосферного повітря, серед них передбачені такі нормативи: екологічної безпеки атмосферного повітря; гранично допустимих викидів забруднюючих речовин стаціонарних джерел; гранично допустимого впливу фізичних та біологічних факторів стаціонарних джерел; вмісту забруднюючих речовин у відпрацьованих газах та впливу фізичних факторів пересувних джерел; допустимого викиду забруднюючих речовин. Зокрема, тільки в ч.2 ст. 16 Закону зазначено, що підприємства, установи і організації відповідно до міжнародних угод зобов'язані скорочувати і в подальшому повністю припинити виробництво і використання хімічних речовин, що шкідливо впливають на озоновий шар, а також скорочувати викиди діоксиду вуглецю та інших речовин, накопичення яких у атмосферному повітрі може призвести до негативних змін клімату.

На міжнародному рівні дана проблема регулюється: Рамковою конвенцією ООН про зміну клімату, та Кіотським протоколом до неї, Віденською конвенцією, щодо охорони озонового шару, Монреальським протоколом та іншими.

Головними причинами кліматичних змін є значний викид парникових газів, а також порушення енергетичного балансу біосфери та її складників. У зв'язку з цим, природні екосистеми не можуть самі стабілізувати ситуацію, внаслідок чого виникає дисбаланс. Основною метою Рамкової конвенції є розроблення стратегії захисту та збереження кліматичної системи, досягнення стабілізації концентрацій

парникових газів в атмосфері на такому рівні, який не допускав би небезпечного антропогенного впливу на клімат. В ній визначені загальні напрямки боротьби із кліматичними змінами у світі. Учасниками конвенції є 190 країн світу, долучилась до неї й Україна. Сьогодні у світі діє Кіотський протокол – це міжнародна угода про обмеження викидів в атмосферу парникових газів. Головна її мета: стабілізувати рівень концентрації парникових газів в атмосфері на рівні, який не допускав би небезпечного антропогенного впливу на кліматичну систему планети. Протокол є частиною Рамкової конвенції ООН про зміну клімату, яку прийняли ще у 1992 році.

Також була ратифікована Віденська конвенція про охорону озонowego шару та Монреальський протокол. Конвенція встановила загальні зобов'язання, щодо захисту здоров'я людини і навколишнього середовища від несприятливих наслідків, які є або можуть бути результатом людської діяльності, що змінюють чи здатні змінити стан озонowego шару. Зазначені основні види співробітництва між країнами в цьому напрямку. У Монреальському протоколі перелічено речовини та сполуки, які руйнують озоневий шар. Кожна нова речовина додається до протоколу окремою поправкою.

Враховуючи той факт, що зміна клімату може мати прямий та непрямий вплив на життя людини. Мільйони людей в світі потерпають від підвищення рівня моря, повеней та ураганів, опустелювання, пересихання річок та втрати ґрунтових вод, танення льодовиків та інших негативних впливів. Зміна клімату впливає на дотримання фундаментальних прав людини – права на життя, здоров'я, культуру, воду, їжу та притулок. Ці права людини визнані в основних договорах стосовно захисту прав людини та регіональних конвенціях з прав людини. Такими є Загальна декларація з прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, Американська конвенція з прав людини, Європейська конвенція про захист прав та основних свобод людини, Африканська хартія про захист прав людини та народів. У всіх вище перелічених документах зазначено те, що зміна клімату має безпосереднє відношення до прав людини.

У 2008 році були прийнята Резолюція ООН «Права людини і зміна клімату», в якій зазначено, що «зміна клімату створює безпосередню та далекосяжну загрозу для людей та спільнот в усьому світі і впливає на

повне дотримання прав людини», а також, що «зміна клімату є глобальною проблемою, котра вимагає глобального вирішення».

У 2015 році в Парижі була підписана так звана Паризька кліматична угода. Головна мета цієї угоди – утримати підвищення середньої температури планети на рівні нижче 2 °С, угода стосуватиметься всіх країн.

Варто зазначити, що, попри усі домовленості, викиди парникових газів в атмосферу Землі вже давно сягнули рекордної позначки. Цифри вдвічі перевищують ті, які були у 1990 р. Країною – лідером у списку найбільших забруднювачів сьогодні є Китай. На нього припадає більше чверті усіх викидів в атмосферу, а це вдвічі більше ніж у США. До десятки найбільших забруднювачів входять також Росія та Німеччина, а Україна цей список замикає.

Проаналізувавши міжнародне законодавство, можна зробити висновок, що воно носить декларативний характер та не встановлює жодних імперативних приписів, щодо глобальної зміни клімату. В Україні діє відповідний Закон, однак в ньому не врегульована вищезазначена проблема.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри екологічного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Єрмолаєва Т.В.

**Прокопенко К.С.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
2 курс, 3 група**

ПОРЯДОК РЕАЛІЗАЦІЇ КАБІНЕТОМ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ НОРМОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Нормотворча форма діяльності Кабінету Міністрів України є основним напрямком роботи, яку вона здійснює. Така діяльність Уряду проявляється у трьох видах: по-перше, ординарне провадження, яке становить безпосередню діяльність Кабінету Міністрів зі створення особистих нормативно-правових актів – постанов; по-друге – законопроектне провадження, яке полягає в реалізації Кабінетом Міністрів України права законодавчої ініціативи; по-третє – спеціальне провадження, яке реалізується через розроблення Кабінетом Міністрів

України проектів актів Президента.

Прийняття нормативно-правових актів Кабінетом Міністрів України є основною формою реалізації його компетенції. Основними нормативно-правовими актами, які регулюють нормотворчу діяльність Кабінету Міністрів України, є Закон України «Про Кабінет Міністрів України», Регламент Кабінету Міністрів України та Правила підготовки проектів актів Кабінету Міністрів України, затверджені відповідними постановами Кабінету Міністрів України, та деякі інші.

Проекти актів Кабінету Міністрів готуються на основі та на виконанні Конституції і законів України, актів і доручень Президента України, актів Кабінету Міністрів, доручень Прем'єр-Міністра, а також за ініціативою членів Кабінету Міністрів, центральних органів виконавчої влади, державних колегіальних органів, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських держадміністрацій.

Етап розроблення проекту нормативно-правового акта Кабінету Міністрів України є обов'язковим етапом нормотворчого процесу уряду, який врегульовано окремим нормативно-правовим актом – Правилами підготовки проектів актів Кабінету Міністрів України, затвердженими відповідною постановою уряду. Зазначеними Правилами визначаються загальні вимоги до підготовки проектів актів Кабінету Міністрів України взагалі та постанов, зокрема, їх форми, структури тощо.

Регламентом Кабінету Міністрів України передбачено, що розробниками проектів актів Кабінету Міністрів є міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, державні колегіальні органи, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські держадміністрації відповідно до своєї компетенції.

Із зазначеного вбачається, що Кабінет Міністрів, як найвищий орган виконавчої влади в Україні, не розробляє проектів особистих нормативно-правових актів, а лише розглядає та приймає проекти нормативно-правових актів, розроблених центральними органами виконавчої влади.

Тож у нормотворчій діяльності Кабінету Міністрів не може бути етапу створення проекту нормативно-правового акта. Це – етап процесу створення постанови, але фактично реалізується він не Кабінетом

Міністрів безпосередньо, а центральним органом виконавчої влади, який таким чином бере безпосередню участь у процесі створення нормативно-правового акта Кабінету Міністрів – постанови.

Готовий проект постанови Кабінету Міністрів України проходить необхідні погодження, правову експертизу в Міністерстві юстиції, подається Кабінетові Міністрів із супровідним листом і пакетом необхідних додатків для подальшого опрацювання в Секретаріаті Кабінету Міністрів та за умови позитивного висновку Секретаріату питання розгляду проекту нормативно-правового акта вноситься до порядку денного чергового засідання Кабінету Міністрів.

Так, після розгляду проекту нормативно-правового акта на засіданні Кабінету Міністрів, за відсутності зауважень, нормативно-правовий акт приймається голосуванням. У подальшому здійснюються заходи щодо його підписання, оформлення та введення в дію.

Враховуючи вище зазначене, «в чистому вигляді» нормотворча діяльність Кабінету Міністрів України складається з надання завдання центральному або іншому органу виконавчої влади щодо розроблення проекту нормативно-правового акта, опрацювання Секретаріатом Кабінету Міністрів України поданого проекту нормативно-правового акта, прийняття щодо нього рішення та здійснення заходів щодо введення його в дію. Але якщо ставити питання про процес проходження нормативно-правового акта Кабінету Міністрів України, можна визначити, що на сьогодні він складається з таких стадій: визначення необхідності прийняття нормативно-правового акта (на виконання вищих за рангом нормативно-правових актів; реалізується Кабінетом Міністрів України, іншими органами виконавчої влади); розроблення проекту нормативно-правового акта (реалізується розробником – органами виконавчої влади); погодження та правова експертиза (погодження проекту нормативно-правового акта здійснюється розробником із зацікавленими органами; процедура правової експертизи – Міністерством юстиції України); опрацювання проекту нормативно-правового акта Секретаріатом Кабінету Міністрів України та прийняття рішення щодо нього на засіданні (реалізується безпосередньо Кабінетом Міністрів України); введення в дію нормативно-правового акта уряду (реєстрація, присвоєння реквізитів тощо; реалізується безпосередньо Кабінетом Міністрів України).

Отже, нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України є

результатом колективної роботи органів виконавчої влади, які мають якісно регулювати всі процеси життєдіяльності країни.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Чиркін А.С.

**Прокопова А.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,
2 курс, 9 група**

НОРМИ ЕТИКИ ТА ДИСЦИПЛІНИ НА ПЛЕНАРНИХ ЗАСІДАННЯХ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Сьогодні питання щодо дотримання норм етики та дисципліни на пленарних засіданнях Верховної Ради України є вкрай актуальним. Це підтверджує практика вітчизняного парламентаризму через порушення вимоги особистого голосування, відсутності на пленарних засіданнях та інших дисциплінарних правопорушеннях з боку народних депутатів.

Обговорення зазначеної тематики на сучасному етапі включає 2 аспекти: 1) етичний, який може проявлятися через зловживання депутатським індемнітетом в разі образи та наклепу; 2) дисциплінарний - відсутність на пленарних засіданнях.

Згідно з чинним законодавством відповідні етичні та дисциплінарні норми закріплені в Законі України «Про Регламент Верховної Ради України» (далі – Закон). Відповідно до ч. 2 ст. 51 Закону народні депутати України не повинні перешкоджати виступу, вживати образливі висловлювання та непристойні слова, закликати до незаконних дій. Також у ч. 4 ст. 51 Закону зазначено, що якщо депутат виголошує образливі слова на адресу іншого народного депутата чи фракції, то головуєчий на пленарному засіданні попереджає цього народного депутата про неприпустимість таких висловлювань. Також, відповідно до ч. 2 ст. 80 Конституції України депутати несуть юридичну відповідальність за висловлювання образи чи наклеп, виступаючи у залі парламенту.

Незважаючи на обов'язковість присутності депутатів на пленарних засіданнях парламенту, що обумовлено природою депутатського

мандату, відсутня конституційна відповідальність за недотримання без поважних причин цієї вимоги. Водночас, главою держави ініційовано зміни до ст.81 Конституції України. Вони передбачають, що в разі відсутності без поважних причин на третині пленарних засідань Ради або комітетів парламенту впродовж однієї сесії повноваження народного депутата можуть бути достроково припинені.

Окрім того, нещодавно були внесені зміни до частини п'ятої статті 33 Закону України «Про статус народного депутата України», які передбачають, що «у разі, якщо народний депутат протягом календарного місяця упродовж однієї чергової сесії Верховної Ради України без поважних причин не бере особисту участь у більш, ніж одній третині пленарних засідань Верховної Ради України або більш, ніж половині засідань комітету Верховної Ради України, до складу якого він входить, такому народному депутату не відшкодовуються витрати, пов'язані з виконанням депутатських повноважень, за відповідний календарний місяць».

Підсумовуючи, слід зазначити, що дотримання етичних і дисциплінарних норм народними депутатами підвищує довіру суспільства до парламенту. Водночас ігнорування цих вимог спрямовано на порушення основоположних засад представницького мандату депутатів. Тому виникає необхідність у встановленні конституційної відповідальності за порушення дисциплінарних норм, яка б сприяла демократизації діяльності депутатів у парламенті.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Романюк П.В.

**Псьота О.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
4 курс, 10 група**

МЕДІАЦІЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

На цей час в Україні однією з найбільш важливих реформ є судова. У рамках судової реформи, окрім запровадження ефективної та прозорої системи судоустрою, також розглядається можливість

удосконалення системи альтернативного вирішення публічно-правових спорів. Чинне нормативно-правове регулювання не забороняє застосовувати процедуру медіації в адміністративному судочинстві. Метою нашого дослідження є впровадження зарубіжного досвіду у вітчизняне законодавство інституту медіації в адміністративному судочинстві, а також формулювання пропозицій та рекомендацій щодо вдосконалення статті 184 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС) на основі аналізу наукових праць та нормативно-правових актів у цій сфері.

Спираючись на етимологічне походження поняття «медіація» (від латинського «mediare» – бути посередником) – це вид альтернативного врегулювання спорів, метод вирішення спорів із залученням медіатора, який допомагає сторонам конфлікту налагодити процес комунікації і проаналізувати конфліктну ситуацію таким чином, щоб вони самі змогли обрати той варіант рішення, яке задовольнило б інтереси і потреби обох сторін. При цьому медіатор не приймає рішення за сторони конфлікту, а лише сприяє останнім у пошуку взаємовигідного рішення й оформленні його документально (медіаційною угодою). Дане тлумачення «медіації» є поширеним в правовій науці.

Зазначимо, що в КАС не міститься визначення терміну «медіація», хоча є 4 глава розділу 2 КАС, яка регламентує врегулювання спору за участю судді. На нашу думку, під поняттям «медіація» варто розуміти диспозитивну процедуру вирішення публічно-правового спору, в якому медіатор сприяє сторонам справи домовитись з метою врегулювання спору. Спираючись на вказане визначення, можна зробити висновок, що головним елементом є метод вирішення публічно-правового спору, але за обов'язковою участю медіатора.

Якщо звернутися до зарубіжного досвіду, бачимо, що медіація як альтернативний спосіб вирішення спорів широко застосовується в усьому світі, насамперед у США, в Австралії та Європі. У багатьох країнах вона закріплена на законодавчому рівні. Також, у багатьох судах реалізуються модельні проекти; перші експерименти, що проводилися з залученням науковців, успішно завершилися. Наприклад, Німеччина почала експеримент з впровадженням медіації в судах (у т. ч. й адміністративних) ще у 2000 році. Згодом, у липні 2012 року була імплементована Директива ЄС 2008/52/EWG у вітчизняне законодавство. Потім набув чинності Закон Німеччини про медіацію

(Mediationsgesetz) від 21 липня 2012 року, який став першим законодавчим актом, що регулює послуги медіації в Німеччині. Закон інкорпорував положення Директиви 2008/52/ЄС і розширив їх, в той час, як Директива стосується лише транскордонних спорів, закон поширюється на усі форми медіації незалежно від форми спору та громадянства або місця перебування сторін.

Провівши порівняльне дослідження передового досвіду деяких країн світу в сфері медіації, Рада Європи підготувала рекомендації щодо наступних кроків, які слід здійснити Україні, та запропонувала свої висновки щодо відповідної нормативно-правової бази. Результати дослідження мають рекомендаційний характер і ставлять за мету не пропагувати «імпорт» певної моделі медіації, а поширити інформацію про успіхи і невдачі різноманітних починань у цій галузі. Рекомендації та керівні принципи викладені у Рекомендації Rec (2001) 9 щодо альтернативного судового розгляду спорів між адміністративними органами і сторонами – приватними особами (адміністративні справи).

Водночас в ч. 1 ст. 184 КАС передбачена можливість врегулювання спору за участю судді, за винятком деяких категорій справ. Принципи примирних процедур – це основні положення, які розкривають правову природу діяльності щодо врегулювання спору, визначають способи впливу на суспільні відносини, що виникають між судом та учасниками процесу в межах його проведення, послідовність здійснення, а також права та обов'язки її суб'єктів. Ці засади є процесуальними гарантіями проведення примирення сторін, належної процесуальної форми врегулювання спору, статусу її учасників тощо.

Відповідно до ст. 184 КАС медіатором в даному випадку є суддя, обов'язковою умовою застосування даної процедури є згода сторін на її застосування, підстава проведення даної процедури – подання відповідної заяви лише до початку розгляду справи по суті, тобто під час підготовчого провадження. Вважаємо, що стадія підготовчого провадження має фундаментальне значення в аспекті вивчення обґрунтованості позову і заперечень на нього, контролю за перебігом справи з метою запобігання його можливої надмірної тривалості розгляду, недопущення здійснення необґрунтованих процесуальних дій, забезпечення правильності судового розгляду, створення умов для укладення мирової угоди.

Наразі існує законопроект «Про діяльність в сфері медіації»

№10425, роллю якого є закріплення основних засад здійснення медіації як альтернативної процедури врегулювання конфлікту. Законопроект передбачає обов'язкову досудову медіацію по всім категоріям справ, окрім кримінальних. Вважаємо, що обов'язкову медіацію доцільно використовувати лише щодо окремих категорій справ, що підпадають під предметну юрисдикцію адміністративного судочинства, адже медіація має бути саме альтернативним способом вирішення спорів.

З урахуванням вищенаведеного, нині й в Україні планується широкоформатне застосування інституту медіації як альтернативної форми вирішення спорів, передусім в адміністративному судочинстві. В адміністративному судочинстві існує, на нашу думку, не достатньо дієвий механізм медіації, хоча КАС, наприклад, надає можливість учасникам справи вживати заходів для досудового врегулювання спору за домовленістю між собою або у випадках, коли такі заходи є обов'язковими згідно із законом. Це означає, що в адміністративному судочинстві, за загальним правилом, процедура досудового врегулювання спору є альтернативною по відношенню до судового процедури.

Безсумнівно, з прийняттям Закону України «Про медіацію» виникне потреба у внесенні відповідних змін до КАС. Спершу, пропонуємо внести зміни до ст. 184 вказаного Кодексу. В даній статті має бути закріплено дефініцію терміна «медіація» як диспозитивної процедури вирішення публічно-правового спору, в якому медіатор сприяє сторонам справи вступити у прямі перемовини, домовитися з метою врегулювання спору. Попри те, що процедура медіації є альтернативною судовій процедурі, вважаємо розширення переліку категорій справ, де досудове врегулювання спору є обов'язковим, необхідним заходом. Адже завдяки застосуванню медіації в адміністративному судочинстві навантаження судів зменшується, скорочуються строки розгляду справ, зменшуються витрати суду на розгляд справи, зменшується кількість оскаржуваних рішень.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Зелінська Я.С.

ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ІМПЕРАТИВНОГО МАНДАТУ В УКРАЇНІ

Інститут представницького мандату грає важливу роль у формуванні ефективної системи представницької демократії. У політико-правовому аспекті мандат можна визначити як повноваження, надані особі діяти від імені конкретної людини, спільноти, суспільства, держави; бути представником їх волі та інтересів. Слід зазначити, що від типу депутатського мандату залежать як права, обов'язки, організація діяльності депутатів, так і напрямки та темпи розвитку вищої представницької установи держави в цілому. Можна виділити два основних різновиди депутатського мандату: вільний та імперативний, які істотно відрізняються один від одного.

Вільний або загальний мандат набув поширення в абсолютній більшості сучасних демократичних країн світу, його сутність полягає в тому, що депутат є представником не тільки своїх виборців, а усього народу, діє у його інтересах. Він не пов'язаний будь-якими інструкціями, є вільним та незалежним у своїх діях, має право самостійно приймати політичні рішення. Вибрані представники не можуть бути відкликані виборцями, не зобов'язані підтримувати свою партію, а виключення або добровільний вихід з неї не має наслідком втрату депутатського мандату.

Необхідно зазначити, що в Конституціях багатьох країн (наприклад, Франції, Польщі, Хорватії, Молдови, Італії, Болгарії, Вірменії, Румунії та інших) міститься пряма заборона імперативного мандату, який є повною протилежністю вільного мандату. У класичному розумінні імперативний мандат означає можливість для виборців контролювати діяльність депутатів, надаючи їм накази та доручення, а також право дострокового відкликання обранця з посади. Застосування імперативного мандату означає що депутат, при здійсненні своїх повноважень, повинен діяти відповідно і у спосіб, передбаченою інструкцією, наданою виборцями, саме в їхніх інтересах,

що виключає можливість депутата дієти на власний розсуд. Цей тип представницького мандату закріплений в Основних законах таких країн як Китайська Народна Республіка, Куба, Індія, Північна Корея, В'єтнам та деяких інших.

Проте з розвитком систем партійного представництва у світовій практиці з'явився інститут так званого партійного імперативного мандату, який передбачає обмеження діяльності депутата вимогами партійної (фракційної) дисципліни. У цьому випадку депутат зобов'язаний виконувати вказівки партії, від якої він був обраний. Вихід з партії тягне за собою втрату депутатського мандату. Слід підкреслити, що подібна практика сприяє посиленню ролі партійних лідерів у керівництві партіями та нівелює роль «рядових» членів у прийнятті рішень. Законодавче закріплення партійного імперативного мандату свідчить про слабку розвиненість демократичних ідей та традицій у державі та суспільстві. Прикладом таких країн можуть виступати Білорусь, Намібія, Ефіопія, Замбія, Зімбабве, Гвінея, Фіджі, Шрі-Ланка, Ямайка та Україна.

Принцип партійного імперативного мандата закріплений у ч. 6 ст. 81 Конституції України: «У разі невходження народного депутата України, обраного від політичної партії (виборчого блоку політичних партій), до складу депутатської фракції цієї політичної партії (виборчого блоку політичних партій) або виходу народного депутата України із складу такої фракції його повноваження припиняються достроково на підставі закону за рішенням вищого керівного органу відповідної політичної партії (виборчого блоку політичних партій) з дня прийняття такого рішення».

Слід зазначити, що в редакції Конституції від 28 червня 1996 року ця норма була відсутня. Натомість у ч. 3 ст. 7 Закону України «Про статус народного депутата» від 17 листопада 1992 року було зазначено, що «Депутата, який не виправдав довір'я виборців, може бути відкликано ними на підставах і в порядку, встановлених чинним законодавством». На той момент був чинним Закон України «Про відкликання народного депутата України» від 19 жовтня 1995 року, згідно зі статтею 2 цього закону: «Право порушувати питання про відкликання народного депутата України належить виключно виборцям відповідного виборчого округу, яке реалізується ними в порядку і формах, визначених цим Законом». Отже, на той момент в

Україні існувала класична форма імперативного мандату.

Проте Закон України «Про відкликання народного депутата України» втратив чинність 7 серпня 2001 року, у момент набрання чинності нової редакції Закону України «Про статус народного депутата України», норми якого не містили класичного імперативного типу мандату.

Згодом норма щодо застосування імперативного мандату трансформованого, партійного типу, з'явилася у зв'язку зі змінами до Конституції 2004 року (зміни були скасовані рішенням Конституційного суду від 30 вересня 2010 року, знов набрали чинності 2 березня 2014 року і діють нині).

Впровадження інституту імперативного мандату в Україні супроводжувалося жорсткою критикою як усередині країни, так і з боку деяких європейських інституцій, зокрема, Ради Європи. Наприклад, у Резолюції 1466 (2005) ПАРЄ зазначено, що конституційні зміни від 8 грудня 2004 року містять положення, які Венеціанська комісія неодноразово визнавала такими, що не відповідають принципам демократії і верховенства права, зокрема стосовно імперативного мандату народних депутатів. Що стосується Венеціанської комісії, то у своєму висновку від 10-11 червня 2005 р. вона застерігала, що встановлення у Конституції України можливості позбавлення депутатів мандату рішенням керівного органу політичної партії, до фракції якої у Верховній Раді України належить депутат, надає політичним партіям можливість перегляду наслідків виборів, результатом чого може стати послаблення українського парламенту. Парламентарій буде змушений голосувати не відповідно до власних переконань, а для того, щоб зберегти членство у парламенті. Також було зазначено, що принцип імперативного мандату суперечить іншим конституційним принципам, тому Комісія наполегливо рекомендувала усунути з Конституції України положення про імперативний мандат та натомість запровадити вільний мандат.

Слід наголосити на тому, що існує ще низка резолюцій ПАРЄ та висновків Венеційської комісії щодо недоцільності використання імперативного мандату.

Необхідно підкреслити, що у ч. 6 ст. 81 Конституції України зазначено: «...повноваження припиняються достроково на підставі закону...», але наразі не існує закону, на який міститься посилання у

цій статті, – він знаходиться лише на стадії розробки. Однак в історії України були прецеденти застосування ч. 6 ст. 81 Основного Закону. На підставі цієї норми у березні 2016 року були позбавлені мандату двоє депутатів Верховної Ради VIII скликання – Микола Томенко та Єгор Фірсов.

Підсумовуючи, слід відповісти на запитання: чи доцільно взагалі існування в Україні імперативного мандату? Задля наближення української політичної системи до європейських стандартів, враховуючи досвід розвинутих демократичних держав, зауваження і поради міжнародних інституцій, а також прагнення України до повноправного членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору можна із впевненістю стверджувати – скасування конституційної норми про партійний імперативний мандат з одночасним запровадженням вільного мандату є необхідним.

Науковий керівник: к.ю.н, асистент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Мохончук Б.С.

**Ружинська А.П.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,
2 курс, 5 група**

ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ОКРЕМИХ ЦЕНЗІВ ЩОДО КАНДИДАТІВ НА ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРАХ

В наш час актуальності набирає питання вдосконалення виборчого законодавства, зокрема підходів щодо реалізації пасивного виборчого права на виборах депутатів парламенту. Згідно Кодексу належної практики у виборчих справах, для виконання покладених обов'язків (депутата парламенту) потрібні певні знання, вміння та досвід, задля чого і існує система цензів.

Загалом, «ценз» – це певні умови, які дозволяють громадянину здійснювати виборчі права. В даному випадку пасивне виборче право або право бути обраним. Доцільним є порівняльний аналіз цензів для кандидатів на виборах депутатів парламенту, оскільки останнім часом спостерігається криза легітимності в США та країнах Європи через низький професійний та моральний рівень парламентарів.

Розглянемо основні виборчі обмеження, які найчастіше викликають питання стосовно доцільності їх застосування.

Першим слід вважати віковий ценз, що у свою чергу означає досягненням особою певного віку, з якого вона може користуватися своїм пасивним виборчим правом. Відповідно до ч. 2 ст. 76 Конституції України народним депутатом України може бути громадянин, який досяг 21 року. При цьому, аналізуючи досвід зарубіжних країн варто зазначити, що часто мінімальні вимоги щодо віку депутатів нижньої палати парламенту складає від 23 до 25 років. Прикладом цього можна вважати законодавство Аргентини, відповідно до якого до Палати депутатів може бути обраний громадянин країни, якому виповнилося 25 років.

Наступним та не менш важливим цензом є ценз осілості. Він означає те, що людина може балотуватися до депутатів парламенту лише після того, як проживе в країні певний проміжок часу. Ця умова є досить важливою, адже майбутній депутат має бути ознайомлений з проблемами своєї країни.

Порівняно з іншими державами, ценз осілості в Україні є досить вагомими обмеженням з точки розу можливості реалізації пасивного виборчого права. Повертаючись до статті 76 Конституції України, а саме її другої частини, можемо зазначити, що ценз осілості народного депутата України повинен складати не менше 5 років, при тому, що ценз осілості для кандидата у Президенти України вдвічі більше.

Важливим у цьому питанні є забезпечення принципу правової визначеності шляхом встановлення однозначних вимог щодо розуміння поняття «проживання». Неоднозначність правового регулювання цензу осілості можна розглянути на прикладі рішення ЄСПЛ у справі «Мельниченко проти України», яка стосується вирішення питання щодо дійсності проживання на території України та висування кандидатури до депутатів парламенту. Окрім цього, варто звернути увагу на той факт, що підходи до встановлення факту проживання суттєво відрізняються у Законі України «Про вибори народних депутатів України» (ст. 9) та Законі України «Про вибори Президента України» (ст. 9).

Звертаючись до зарубіжного досвіду можна також виокремити ценз грамотності, різновидом якого є вимога володіти державною мовою. Остання присутня й в Україні, однак може, по аналогії з

попереднім цензом, породжувати ситуацію правової невизначеності та, як наслідок, призводити до порушення принципу рівного виборчого права. Для уникнення цього необхідно встановити чіткі щодо рівня володіння державною мовою, а також порядок підтвердження цього факту. Прикладом порушення державою принципу рівного виборчого права є рішення ЄСПЛ у справі «Підколзіна проти Латвії».

Повертаючись до розгляду цього питання в Україні можна побачити, що відповідно до Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» обов'язковим є володіння та використання державної мови під час здійснення службових обов'язків. Наприклад, Президент України зобов'язаний володіти державною мовою. Так само встановлено вимоги щодо виконання та поширення матеріали передвиборної агітації державною мовою. Проте норма щодо необхідності володіння державною мовою народними депутатами України відсутня.

Можна дійти висновку, що система цензів на виборах депутатів парламенту є легітимною та загальновизнаною. Водночас встановлення неоднозначних вимог до кандидатів у депутати може призводити до порушення як загальноправового принципу правової визначеності, так і окремих принципів виборчого права (зокрема принципу рівного виборчого права). В Україні доцільно уніфікувати та деталізувати окремі цензи на виборах народних депутатів України, такі як вимога проживати в Україні протягом останніх 5-ти років та володіти державною мовою.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Мохончук Б.С.

**Рязанцева Ю.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
господарсько-правовий факультет, 5 курс, 5 група**

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ В КОРПОРАТИВНОМУ ПРАВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ І УКРАЇНИ

Глибокі євроінтеграційні процеси України обумовлюють актуальність дослідження оновлення права Європейського Союзу (далі – ЄС). Угода про асоціацію між Україною та ЄС передбачає

гармонізацію законодавства України до права ЄС. Важливою частиною інтеграційної співпраці в державах-членах ЄС є створення спільного європейського правового простору. Враховуючи курс України на набуття членства в ЄС, опрацювання регулювання діджиталізації в корпоративному праві в рамках України і ЄС є значущим, оскільки при вступі до ЄС український ринок має витримати конкурентний тиск, а спрощення реєстрації формує легкість ведення бізнесу (яка відображена, наприклад, у звіті Doing Business), яка втілюється в інвестиційній привабливості. Підвищення інвестиційної привабливості є запорукою конкурентоспроможності України на європейському та світовому ринку і збільшення потоку інвестицій в українські підприємства. Прийняття Директиви ЄС 2019/1151 20.06.2019 року, що вносить зміни до Директиви 2017/1132 стосовно використання цифрових інструментів і процесів в корпоративному праві створило позитивні зобов'язання держав-членів ЄС щодо забезпечення вступу в силу до 01.08.2021 року актів, що гарантуватимуть, зокрема, реєстрацію компаній онлайн.

Проблеми діджиталізації в рамках ЄС раніше досліджували Експертна група з питань корпоративного права (The Informal Company Law Expert Group), Антігоні Олександропулу, Енріка Сеніні, Геерт Сомерс. Надзвичайно широко історію розвитку діджиталізації в ЄС, існуюче правове регулювання, проекти директив (на 2018 рік) Алесіо Бартолачеллі висвітлює в роботі «Нова основа діджиталізації в європейському корпоративному праві». В Україні діджиталізацію, як новий етап розвитку корпоративного права, найбільш прискіпливо вивчала Олена Кібенко.

Зміни процесів обміну інформацією, особливо такі глобальні, як створення мережі Інтернет, не могли не потягнути за собою розвиток організації взаємодії держави з бізнесом. Діджиталізація в корпоративному праві може бути визначена як передача, зберігання, забезпечення доступу за допомогою електронного зв'язку до вираженої в електронній формі інформації в процесі формування компанії, реєстрації та публікації нею інформації. Також до визначення можуть бути включені елементи корпоративного управління – процесу взаємодії органів управління компанії та її акціонерів, засновників, учасників.

Прийняття Директиви 2019/1151 поповнило ряд актів, що

регулюють питання реєстрації компаній і філій, подання документів, розкриття інформації, доступу до розкритої інформації онлайн, який складають директиви 2017/1132, 2012/17, 2009/101, 2007/36, 2004/109, регулювання 2018/1724, 910/2014.

Відповідно до прийнятої 20.06.2019 року директиви, держави-члени ЄС мають до 01.08.2021 року ввести в силу акти, які забезпечать виконання Директиви 2019/1151. З 01.08.2021 року має бути створене правове регулювання, що гарантуватиме повноцінну онлайн-реєстрацію компаній та філій компаній, зареєстрованих в інших державах-членах (за певними виключеннями, зокрема, для реєстрації товариства з обмеженою відповідальністю може бути висунута вимога особистої присутності під час реєстрації), створення публічно доступного онлайн-реєстру з інформацією про кожну зареєстровану компанію та превалювання такої інформації у випадку розбіжностей, наприклад, з опублікованою в офіційних виданнях, надання інформації з реєстру як в паперовому, так і в електронному вигляді, взаємодію реєстрів держав-членів ЄС.

Питання реєстрації компаній онлайн в Україні регулюється як загальними актами – Цивільним кодексом України, Законом України «Про акціонерні товариства», Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» (далі – ТОВ та ТДВ), так і актами спеціальної дії, що окрім того, передбачають створення реєстру компаній і розкриття інформації – зокрема, діяльність Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань (далі – Єдиний реєстр) регулюється Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» (далі – ФОП, ЮО та ГФ), Порядком надання відомостей з Єдиного реєстру; діяльність он-лайн будинку юстиції, що є порталом електронних сервісів ЮО, ФОП та ГФ, що не мають статусу юридичної особи, врегульована Порядком державної реєстрації ЮО, ФОП та ГФ, що не мають статусу юридичної особи. Он-лайн будинок юстиції забезпечує онлайн реєстрацію ТОВ (які здійснюють діяльність на підставі модельного статуту), переходу ТОВ на діяльність на підставі модельного статуту. Окремо слід відмітити діяльність порталу державних послуг iGov, що створювався волонтерами як недержавний ресурс для переведення всіх можливих державних процедур в електронний формат. iGov наразі знаходиться на

балансі Дніпропетровської ОДА і надає інформацію і власне адміністративні послуги бізнесу.

Проаналізувавши регулювання діджиталізації в корпоративному праві України і ЄС можна дійти наступних висновків:

1. Механізм онлайн реєстрації компаній, закріплений Директивою 2019/1151, втілений частково – Директива 2019/1151 фіксує можливість для Держав-членів ЄС встановлювати виключення стосовно онлайн реєстрації товариств з обмеженою відповідальністю. Український сервіс Он-лайн будинок юстиції навпаки провадить реєстрацію юридичної особи виключно організаційно-правової форми ТОВ і виключно на підставі модельних статутів.

2. Мито за онлайн реєстрацію компанії відповідно до вимог, встановлених Директивою 2019/1151, не повинно перевищувати відшкодування витрат на надання послуги. В Україні онлайн реєстрація ТОВ наразі здійснюється безкоштовно, що відповідає вимогам, висунутим Директивою. Внесення змін до відомостей про ЮО потребує сплати адміністративного збору в розмірі, як мінімум 580 грн.

3. Реєстр компаній, діяльність якого передбачає Директива 2019/1151, в Україні створено. Єдиний реєстр містить всю інформацію, згідно вимог Директиви 2019/1151 і надає безоплатний доступ до всієї інформації, надання якої закріплено Директивою 2019/1151.

4. Директива 2019/1151 закріплює положення стосовно мови, яка повинна бути зрозуміла «якомога більшій кількості транскордонних користувачів». Єдиний реєстр надає інформацію українською мовою, яка в рамках ЄС не є найрозповсюдженішою, тому доцільним видається створення англomовної версії Єдиного реєстру, зокрема, для привернення інвесторів і вдосконалення іміджу України як інвестиційно привабливої держави.

Правове регулювання діджиталізації в корпоративному праві України і ЄС засновано на тотожних принципах і містить досить споріднені положення, щоб стверджувати, що діджиталізація в Україні і ЄС втілюється в одному напрямі. Удосконалення нормативного закріплення процедури онлайн реєстрації, розширення доступних для онлайн реєстрації організаційно-правових форм юридичних осіб, ребрединг Он-лайн будинку юстиції, створення механізму майбутньої взаємодії між Єдиним реєстром і реєстрами Держав-членів ЄС вбачається спрямованістю подальшої законотворчої діяльності в даній

сфері. Орієнтирами подальших наукових досліджень видаються: поглиблення розроблення історичної бази діджиталізації, уточнення змісту поняття «діджиталізація в корпоративному праві», аналіз стану юридичного закріплення і реального втілення діджиталізації, формулювання пропозицій стосовно удосконалення правового регулювання діджиталізації в корпоративному праві.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Бойчук Д.С.

**Савенко Н.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України
2 курс, 5 група**

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОД ЯК СУБ'ЄКТ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Український народ розглядається як один із основних суб'єктів конституційного права, так як саме народ є носієм суверенних прав та єдиним джерелом влади у державі. Поняття народу часто характеризують у співвідношенні категорією «нація». Саме у Преамбулі Конституції нація і народ вживаються у контексті права на самовизначення. Проте, якщо говорити про реалізацію права на самовизначення, то слід відмітити, що воно відбулось на референдумі у 1991 році. Якщо детальніше, то саме на цьому референдумі українська нація здійснила своє право на самовизначення, за підтримки людей всіх національностей. Адже на момент, коли незалежна держава лише створюється, навряд чи можна стверджувати про існування інституту громадянства відповідної держави.

Відповідно до норм Конституції держава забезпечує розвиток української нації, а також розвиток всіх етнічних, культурних, мовних та релігійних аспектів усіх корінних народів і національних меншин України. Таким чином, слід вказати, що держава визнає природні права національних та етнічних спільнот.

Саме про те, що тільки народ є основним суб'єктом конституційного права, йдеться у рішенні Конституційного Суду України від 05.10.2005 № 6-рп/2005, яке засвідчує, що саме народу притаманне право визначати і змінювати конституційний лад України,

та це право не може бути привласнене у будь-який спосіб державою, її органами та посадовими особами. Влада народу здійснюється через вибори, референдуми та через інші форми безпосередньої демократії.

В даному контексті виникає питання існування конституційної правосуб'єктності в українського народу. В першу чергу, треба зрозуміти, що правосуб'єктність – це здатність особи бути суб'єктом правових відносин.

Варто звернути увагу на думку таких вчених як С.С. Алексєєв, В.Т. Кабишев, А.В. Міцкевич, І.Є. Фарбер, котрі займалися розв'язанням цього питання та вважали, що народ не може бути суб'єктом права, так як він не володіє певними характерними якостями, які повинні бути наявними.

Слід зазначити, що такі науковці як В.Т. Кабишев і О.О. Миронов відзначили, що народ – це лише творець нових суспільних відносин, він може бути учасником конституційних відносин, в яких і формується державна влада, але володіти правосуб'єктністю він не може. Проте все ж таки, конституційною правосуб'єктністю народ володіє під час проведення референдуму.

Однак слід наголосити на тому, що держава взагалі не здатна наділяти народ характерною рисою правосуб'єктності. Реальна роль народу у політичному житті відображена у конституційних нормах. Треба додати, що саме народу надається право визначати та змінювати конституційний лад і це право не може бути узурповане державою, та виключно народ затверджує зміни до розділів 1, 3 та 13 Конституції України на всеукраїнському референдумі. Слід звернути увагу на те, що з приводу цього зазначав Ю.Г. Барабаш, а саме те, що з однієї сторони, застосування конституційного ладу відносно установчої влади народу у нормах Конституції має перш за все формальний зміст, який характеризується як сукупність відносин, які врегульовані Конституцією. З іншої – конституційний лад, який застосовується відносно правосуб'єктності народу, потрібно розглядати через категорію народ у демократичній державі. Саме створення демократичної і правової держави було закладено в Преамбулі як мета реалізації права на самовизначення Українського народу. Що тим самим призвело не тільки до визначення чіткого аспекту державотворення, а й до формування народу як справжнього джерела влади, та як суб'єкта, який є носієм демократичних цінностей.

Слід додати, що на сучасному етапі розвитку нашої країни текст Основного Закону зазнає все більше змін. Наприклад, у цьому році до парламенту було внесено законопроект щодо внесення змін до 93 статті Конституції України (№ 1015). Метою цього законопроекту є надання народу права законодавчої ініціативи. Варто зауважити, що стосовно згаданого законопроекту було надано позитивний висновок Конституційного Суду України 13 листопада 2019 року № 5-в/2019. Попри те, що Конституційний Суд України визнав законопроект № 1015 таким, що відповідає вимогам ст. 157 і 158 Конституції України, було зроблено важливе зауваження. Конституційний Суд України наголосив у резолютивній частині рішення, що відповідно до ч. 2 ст. 5 Конституції України народ є носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні, тому його не може бути визначено суб'єктом законодавчої ініціативи без встановлення в Конституції України відповідної кількості громадян України, які мають право голосу, для здійснення законодавчої ініціативи запропоноване Законопроектом положення унеможливує реалізацію такої ініціативи

Таким чином, можна прийти до висновку, що народ України – це основний суб'єкт конституційного права, якому не притаманна типова для суб'єктів правових відносин правосуб'єктність. В цьому контексті важливим є визнання його джерелом влади та носієм суверенітету, що, як зазначено у рішенні Конституційного Суду України від 3 жовтня 1997 року № 4-зп, в тому числі означає первинність установчої влади порівняно з владами встановленими.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Мохончук Б.С.

**Ситенька О.С.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
2 курс, 20 група**

АБОРТ: ПОРУШЕННЯ ПРАВА НА ЖИТТЯ ЧИ ПРАВО РОЗПОРЯДЖАТИСЬ ВЛАСНИМ ОРГАНІЗМОМ?

Актуальним питанням на сьогодні є питання абортів, яке з точки зору багатьох суперечить одній з найважливіших статей Конституції

України, що стосується права на життя. У ст. 27 Конституції України на законодавчому рівні закріплено «Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини. Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань». Слід зазначити, що за статистикою в Україні реєструється понад 100 тисяч абортів на рік. Приблизно половина з них – не за медичними показниками, а за бажанням вагітної жінки. Станом на 2018 рік за інформацією наданої Центром медичної статистики МОЗ, із загальної кількості абортів 1451 – медичні легальні аборти за медичними показаннями після 12 тижневої вагітності; 19 878 – медичні легальні аборти до 12 тижнів вагітності. У ч. 6 ст. 281 Цивільного кодексу України закріплено «Штучне переривання вагітності, якщо вона не перевищує дванадцяти тижнів, може здійснюватися за бажанням жінки. У випадках, встановлених законодавством, штучне переривання вагітності може бути проведене при вагітності від дванадцяти до двадцяти двох тижнів. Перелік обставин, що дозволяють переривання вагітності після дванадцяти тижнів вагітності, встановлюється законодавством».

Тривалий час в багатьох державах будь-яке переривання вагітності штучним методом розглядалося як злочин проти життя ще ненародженої дитини. У таких країнах, як Канада та Польща аборти можливі лише за запитом, а в Ірландії аборти взагалі заборонені. Сьогодні у багатьох країнах світу населення обговорює проблему абортів з моральної точки зору. Саме тому світ умовно розділився на два табори: «за життя» і «за вибір». Перший табір виступає за заборону абортів та захист права на життя ще ненародженої дитини, а інший – за право жінки на приватне життя та її право на можливість самостійно керувати власним вибором.

У 2017 році у Верховній Раді розглядали законопроект щодо введення нових обмежень на проведення операцій штучного переривання вагітності. Головною метою законопроекту він вбачав вилучення норми Цивільного кодексу України щодо штучного переривання вагітності до дванадцяти тижнів, яке жінка може здійснюватися за бажанням. Цей задум не був втілений в закон, адже ми можемо спостерігати яскравий негативний досвід Польщі та Румунії, в яких законопроект щодо абортів є одним з найсуворіших, що стало наслідком розвитку таких процесів, як «абортний туризм» та

«нелегальні аборти». Ці явища призвели до зросту такого показника, як материнська смертність, погіршення доступу жінки до кваліфікованої медичної допомоги. Оскільки жінки, не дивлячись на заборону, продовжують переривати вагітність нелегальними методами, використовуючи антисанітарні засоби та некваліфікованих осіб. Тому вводити цей законопроект в дію є небезпечним для українських жінок, їх здоров'я та й взагалі життя.

Проблему абортів не можливо вирішити лише офіційно заборонивши їх, адже досвід окремих країн демонструє, що ситуація може лише погіршитися. З одного боку, позбавлення життя ще не народженої дитини є порушенням її права на життя, а з іншого, враховуючи різні життєві обставини, що можуть статися з жінкою, а саме згвалтування, проблеми зі здоров'ям, загроза її життю є вагомими причинами для здійснення абарту.

Визнання права на життя за ще ненародженим організмом на нашу думку може призвести до своєрідних обмежень права на розпоряджання власним організмом. Проте на сьогодні більшість держав світу закріпила у своєму законодавстві різного роду обмеження на аборти, це слід використати й у нашому законодавстві. Так, вбачаємо доцільним зменшити строк проведення цієї процедури за бажанням з 12 до 7 тижнів, коли плід ще не сформований та з 7 до 12 тижнів за рекомендаціями лікаря, тобто до закінчення першого триместру вагітності. Водночас повна заборона абортів або заборона на їх вчинення за власним бажанням жінки протягом певного строку вагітності може мати негативні наслідки у вигляді поширення явищ «абортного туризму» та «нелегальних абортів»

В Україні для зменшення кількості абортів слід застосувати такі заходи:

- 1) зменшити строки для проведення абортів;
- 2) проводити належну підтримку для вагітної жінки;
- 3) забезпечити належне матеріальне та соціальне забезпечення вагітної;
- 4) надавати вагітним належну медичну та психологічну допомогу.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Мохончук Б.С.

Туров В.Д.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Слідчо-криміналістичний інститут,
2 курс магістратури, 1 група

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ДОХІДНОЇ ЧАСТИНИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Важливою передумовою побудови демократичної держави є фінансова незалежність органів місцевого самоврядування. Фінансовий бік незалежності місцевих органів влади є визначальним, адже від фінансових можливостей залежать в кінцевому підсумку їх реальні владні функції. Тому, серед фінансових правовідносин між державою та органами місцевого самоврядування важливе місце посідають відносини щодо формування доходної частини місцевих бюджетів.

Актуальність дослідження полягає в тому, що механізм функціонування місцевих бюджетів повинен створити таку систему суспільних відносин, яка б в повній мірі забезпечувала фінансовими ресурсами усі сфери адміністративно-територіальної одиниці, визначала оптимальність формування джерел доходів і пропорційність та економність витрачання грошових коштів в умовах фінансової децентралізації.

Законодавчу базу, що регулює відносини в сфері формування доходної частини місцевих бюджетів в Україні становить: Конституція України, Європейська хартія місцевого самоврядування, Бюджетний кодексом України, щорічні закони про Державний бюджет України, ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні».

Згідно статті 9 Європейської Хартії місцевого самоврядування – органи місцевого самоврядування мають право в рамках національної економічної політики на свої власні адекватні фінансові ресурси, якими вони можуть вільно розпоряджатися в межах своїх повноважень. Частина фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування формується за рахунок місцевих податків та зборів, розмір яких вони мають повноваження встановлювати в межах закону.

Фінансова децентралізація потрібна для фінансової самостійності

органів місцевого самоврядування та підвищення ефективності розв'язання завдань, що були передані на локальний (місцевий) рівень, покращення надання послуг і максимального їх наближення до населення, вдосконалення системи управління. Фінансова незалежність досягається шляхом акумуляції фінансових ресурсів на даному владному етапі.

Таким чином, фінансова децентралізація – це процес розподілу функцій, фінансових ресурсів і відповідальності за їх використання між центральним та місцевими рівнями управління. З цього слідує, що одним із пріоритетів бюджетної політики в Україні на сучасному етапі залишається проведення комплексної реформи місцевого самоврядування, головною метою якої є підвищення рівня фінансової незалежності та видаткової автономності місцевих бюджетів, а також посилення ефективності використання бюджетних коштів.

Для розвитку будь-якої території необхідні розробка і реалізація відповідної стратегії управління її фінансовими ресурсами, яка дає змогу розробити ефективну методику їх управління.

Так, Міністерство фінансів України визначило основні параметри, які слід використовувати для формування місцевих бюджетів на 2019 рік. Державна бюджетна політика щодо місцевих бюджетів та міжбюджетних відносин повинна спрямовуватись на розбудову спроможної, ефективної, прозорої та підзвітної системи управління місцевими фінансами, орієнтованої на досягнення цілей сталого економічного та соціального розвитку.

Одним із нововведень, що позитивно вплинуть на доходи місцевих бюджетів, є норми законопроекту 6490-д «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законів України щодо сплати земельного податку за лісові землі. Чинна норма передбачає, що податок за лісові землі справляється як складова рентної плати, що визначається податковим законодавством. Натомість законопроектом запропонована наступна редакція: «Податок за лісові землі складається з земельного податку та рентної плати, що визначається податковим законодавством». Тобто місцеві бюджети мають змогу отримати додаткові ресурси за рахунок оподаткування лісових земель.

Наступна норма регулює правила зарахування податку на доходи фізичних осіб за здані в оренду земельні ділянки за місцезнаходженням таких орендованих земель. Дана норма є вкрай необхідною, оскільки

часто податкові агенти здійснюють сплату ПДФО за орендовані ними землі за місцем свого знаходження або за місцем своєї податкової адреси. Відповідно, територіальні громади, на територіях яких знаходяться відповідні земельні ділянки та проживають її орендодавці, не отримують надходжень до своїх бюджетів.

Таким чином, децентралізація фінансових ресурсів має наступні переваги: фінансова самостійність територіальних громад у забезпечення населення суспільними благами; взаємодія державного сектору з громадянами на місцях; формування конкурентного середовища на різних рівнях місцевої влади; розширення компетенції органів місцевого самоврядування в процесі вирішення питань щодо розвитку відповідних територій.

Резюмуючи, слід зазначити що, місцева влада з року в рік змушена працювати в умовах обмеження власних фінансових ресурсів і глибокої залежності від державного бюджету. Важливим напрямком досягнення фінансової спроможності місцевих бюджетів є децентралізація фінансових ресурсів, яка б в повній мірі дала можливість органам самоврядування самостійно визначати шляхи формування та напрямки реалізації їх фінансової політики, зокрема фіскальної.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Чиркін А.С.

**Турчак Д.А.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
господарсько-правовий факультет, 2 курс, 4 група**

ЧИ ПРАЦЮВАТИМЕ ЗАКОН ПРО ІМПІЧМЕНТ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ?

Щонайперше, варто зазначити, що імпічмент не є «мертвою» процедурою, яка ніколи не була реалізована. Про це свідчить застосована процедура проти Президента Литви Р. Паксаса, якого у 2004 році було усунуто з посади в порядку імпічменту за порушення Конституції Литовської Республіки, президентської присяги, а також за розголошення державної таємниці. Окрім цього, в історії США налічується декілька спроб імпічменту американських президентів Р. Ніксона і Б. Клінтона. Президента Російської Федерації Б. Єльцина

також намагалися двічі усунути з поста. Не можна не згадати і про Д. Трампа, щодо імпічменту якого нині триває розслідування. Тобто, усі ці приклади вказують на те, що імпічмент є дієвою практикою, а не декларацією такої можливості на папері.

10 вересня 2019 року Верховна Рада України в першому читанні і в цілому ухвалила Закон України «Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпічмент)». Подібного закону в державі до цього не було, як і практики імпічменту. Беззаперечно, цей закон є фундаментальним, повинен захищати український парламентаризм та регламентувати парламентський контроль. Однак чи буде цей закон, ухвалений в «турборежимі», ефективним та, головне, дієвим?

Проблеми почалися ще за декілька днів до голосування та прийняття закону. Головне науково-експертне управління Верховної Ради України у висновку від 5 вересня вказує, що законопроект потребує доопрацювання. По-перше, зазначається, що чимало норм закону були перенесені із чинного Регламенту Верховної Ради України, що є невиправданим, оскільки парламентські процедури (якою є процедура імпічменту) є предметом регулювання саме Регламенту. Більше того, таке дублювання норм було здійснено без належного змістовного доопрацювання, внаслідок чого зберіглася велика кількість недоліків. По-друге, йдеться про відсутність конкретизації щодо того, скільки депутатів і спеціальних слідчих має входити до складу комісії, які повноваження мають спеціальний прокурор і спеціальні слідчі, які права мають захисники Президента. Тобто банальний позов до адміністративного суду на ті чи інші дії процесуальних осіб здатен зупинити процедуру імпічменту. По-третє, ч. 14 ст. 4 Закону потенційно може унеможливити створення спеціальної комісії, тому що вимагає, щоб голова комісії, заступник голови і секретар були з різних депутатських фракцій. Відповідно, якщо в парламенті буде дві фракції, створити спеціальну комісію буде неможливо. По-четверте, нелогічною є диспозиція п. 1 ч. 3 ст. 5 Закону про те, що «спеціальна тимчасова слідча комісія має право заслуховувати Президента України та захисника (захисників) його прав». Тобто, перевіряючи факти та обставини, що підтверджують або спростовують наявність у діяннях Президента України ознак державної зради або іншого злочину, спеціальна комісія може навіть не заслухати його.

Наступний нюанс, на якому наголошували всі фракції, окрім

фракції політичної партії «Слуга народу», це порушення Регламенту Верховної Ради при ухваленні закону. Що саме було порушено? Відповідно до ч. 2 ст. 114 Регламенту «Верховна Рада України після прийняття законопроекту за основу може прийняти рішення про прийняття законопроекту в цілому, за умови дотримання вимог частини 4 статті 102 Регламенту». У свою чергу, ч. 4 ст. 102 встановлює, що «за рішенням Верховної Ради допускається остаточне прийняття законопроекту (крім проектів кодексів і законопроектів, які містять понад 100 статей, пунктів) відразу після першого чи другого читання, якщо законопроект визнано таким, що не потребує доопрацювання, та якщо не надійшло зауважень щодо його змісту від народних депутатів, інших суб'єктів права законодавчої ініціативи, юридичного чи експертного підрозділів Апарату Верховної Ради». Однак, незважаючи на те, що були наявні і зауваження від депутатів, і експертний висновок, закон все ж прийнято у першому читанні в цілому. Таке порушення Регламенту дає можливість в будь-який момент звернутися до Конституційного Суду України з поданням про визнання цього закону неконституційним у зв'язку з порушенням процедури розгляду.

Не можна оминати увагою і високий поріг голосів – 3/4 від конституційного складу Верховної Ради України, який потрібно подолати парламенту для остаточного прийняття рішення про усунення Президента з поста. Ця норма закону відповідає ч. 6 ст. 111 Конституції України. Нонсенс полягає також у тому, що навіть для внесення змін до Конституції України необхідно 2/3 голосів. Виходить, що Глава держави захищений більше, ніж Основний Закон.

Вважаю за необхідне запропонувати зміни до процедури імпичменту Президента України, шляхом внесення змін до ст. 111 Конституції. Ініціатором процедури може бути третина народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради України. Простою більшістю створюється спеціальна тимчасова слідча комісія, яка подає результати свого розслідування до Конституційного Суду України і Верховного Суду. Перший надає висновки щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про імпичмент. Другий дає висновок про наявність в діяннях Президента України ознак державної зради або іншого злочину. Після отримання позитивних висновків судів, питання про імпичмент Президента виноситься на голосування у парламенті. Рішення про імпичмент

вважатиметься прийнятим за умови підтримки двох третин депутатів від конституційного складу Верховної Ради.

Подібна практика імпічменту існує у Південній Кореї, однак, там остаточне слово за Конституційним судом. Я ж пропоную залишити право прийняття рішення про імпічмент за парламентом. Оскільки Президент, так само як і парламент, обраний громадянами України, то і право усунути його з поста повинно належати також органу первинного представництва.

На завершення, потрібно розуміти, що імпічмент – це лише процедура усунення Президента із займаної посади. Натомість, відповідно до Рішення Конституційного Суду України у справі щодо недоторканності та імпічменту Президента України від 10.12.2003 р., недоторканність означає, по-перше, що глава держави на час виконання повноважень не несе кримінальної відповідальності й, по-друге, проти нього не може бути порушена кримінальна справа. Окрім того, сама процедура імпічменту Президента України здійснюється без порушення кримінальної справи.

Резюмуючи вищевикладене, слід зазначити, що Закон України «Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпічмент)» фактично деталізує положення ст. 111 Конституції України та конкретизує процедуру. Попри це, має низку недоліків як матеріального, так і процедурного характеру та потребує доопрацювання.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Павшук К.О.

**Фідарова Д.А.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інституту прокуратури та кримінальної юстиції,
2 група, 1 група**

ОРГАНИ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ В СИСТЕМІ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Децентралізація влади сприяє розвитку громадянського суспільства, місцевого самоврядування та різноманітних форм самоорганізації населення. Розвиток локальної демократії дозволяє

громадянам брати реальну участь у вирішенні питань місцевого значення на рівні своїх територіальних громад. Однією з таких форм є органи самоорганізації населення. Органи самоорганізації населення – представницькі органи, що створюються жителями, які проживають на законних підставах на території села, селища, міста або їх частин, для вирішення окремих питань місцевого значення. Це будинкові, вуличні, квартальні комітети, комітети мікрорайонів, районів у містах, сільські, селищні комітети.

Їх діяльність регулюється Законом України «Про органи самоорганізації населення».

Основною функцією органів самоорганізації населення є допомога органам місцевого самоврядування (місцевим радам та їх виконавчим органам) вирішувати питання місцевого значення. Для цього вони виконують такі завдання: 1) створення умов для участі жителів у вирішенні питань місцевого значення в межах Конституції і законів України; 2) задоволення соціальних, культурних, побутових та інших потреб жителів шляхом сприяння у наданні їм відповідних послуг; 3) участь у реалізації соціально-економічного, культурного розвитку відповідної території, інших місцевих програм.

Територією діяльності органу самоорганізації населення є територія вулиці, будинку, мікрорайону, кварталу, району в місті, села та селища.

Підставою для створення органу самоорганізації населення є факт компактного проживання певної кількості осіб у межах однієї території. Проведення зборів чи конференції можуть ініціювати міський (селищний) голова, виконавчий комітет органу місцевого самоврядування, а також ініціативна група громадян, котрі тимчасово чи постійно проживають на даній території та мають право голосу.

Проаналізувавши всі функції та завдання органів самоорганізації населення, я дійшла до висновку, що цей орган є дуже важливим, бо:

- по-перше: представники організації «закривають» усі питання місцевого значення, на рішення яких зазвичай у місцевої влади не доходять руки;

- по-друге: організація щорічно приносить місту мільйони гривень, збережених від безгосподарного ставлення і розкрадань;

- по-третє: організація точно діагностує те, що найбільше хвилює населення;

-по-четверте: об'єднуються зусилля з громадою у відстоюванні інтересів перед державною владою та політичною кон'юктурою.

Виходячи з поглядів різних науковців, можна зробити висновок, що органи самоорганізації населення, що поєднані спільною територією та соціально-побутовими умовами життєдіяльності, утворюються для реалізації їх практичних інтересів і дають населенню змогу виробити ефективний управлінський механізм активізації діяльності громадян. Таким чином, через органи самоорганізації можливе досягнення високого рівня залученості громадян до самоуправління, вирішення певних питань місцевого значення безпосередньо, а не через інститути представницької демократії.

Для їх ефективності роботи органів самоорганізації населення потрібно усунути певні недоліки: не повинно бути закріплення строку діяльності органу самоорганізації з терміном діяльності відповідної ради, оскільки ОСН вирішують, як правило, питання життєдіяльності будинків, вулиць, мікрорайонів; залучення вільних грошових коштів мешканців на вирішення проблем населених пунктів; забезпечити відсутність конкуренції повноважень вказаних суб'єктів, надати більш вагомим повноважень ОСН з метою підвищення їх ролі і значення в управлінні місцевими справами.

Самоорганізація співвідносна з процесом формування інституційного середовища місцевого життя та взаємовідносин у соціумі на основі вільного вибору правил і процедур для підтримання стійких міжособистісних стосунків. Вона базується на прагненні, готовності й діях місцевих жителів, які поділяють спільний життєвий простір, до поліпшення його економічного, соціального й екологічного становища. Системну сутність соціальної самоорганізації визначає структура моделі функціональних та особистісних взаємозв'язків і відносин, єдність головної мети, стимулів і обмежень, нормативних вимог і неформальних ініціатив. Самоорганізація людей, які прагнуть поліпшити якість життя й розв'язувати спільні проблеми разом, включає створення громадської організації й визначення лідера з числа її членів

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Чиркін А.С.

Хоменко А.С.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,
5 курс, 2 група

УКРАЇНА – СУСІД ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ. ОСОБЛИВОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПОЛІТИКИ СУСІДСТВА

Європейська політика сусідства – це інструмент зовнішніх відносин Європейського Союзу, який прагне пов'язати країни на сході та півдні європейської території ЄС із Союзом. До цих країн входять насамперед країни, що розвиваються, та деякі, які прагнуть одного дня стати або країною-членом Європейського Союзу або тісніше інтегруватися з Європейським Союзом. Європейська політика сусідства не поширюється на сусідів із самих віддалених регіонів ЄС, зокрема на території Франції у Південній Америці, а лише на країни, близькі до території країн-членів ЄС.

Серед охоплених країн – Алжир, Марокко, Єгипет, Ізраїль, Йорданія, Ліван, Лівія, Палестина, Сирія, Туніс на півдні, Вірменія, Азербайджан, Білорусь, Грузія, Молдова, Україна на Сході.

ЄС пропонує фінансову допомогу країнам в межах європейського сусідства, якщо вони відповідають жорстким вимогам реформування уряду, усвідомлюють необхідність проведення економічної реформи та вирішення інших питань, що стосуються позитивної трансформації. Цей процес, як правило, лежить в основі Плану дій, погодженого як Брюсселем, так і цільовою країною та визначає пріоритетні завдання, виконання яких має зблизити країну та ЄС.

ЄС зазвичай укладає угоди про асоціацію в обмін на зобов'язання щодо проведення політичної, економічної, торговельної реформи або реформ у галузі прав людини в країні. Натомість країні може бути запропонований безтарифний доступ до деяких або всіх ринків ЄС (промислові товари, сільськогосподарська продукція тощо), а також фінансова або технічна допомога.

Завдяки Угоді про асоціацію між Україною та ЄС, підписану у 2014 році, що включає глибоку та всеосяжну зону вільної торгівлі, почалась посиленна співпраця між українським урядом та ЄС.

Протягом п'яти років з часу Революції Гідності Україна зробила

важливі кроки у здійсненні складних реформ. Партнерство будується на принципі, що поки Україна продовжує втілювати в життя реформи, ЄС продовжує підтримувати Україну. Починаючи з 2014 року, підтримка передбачає щорічні кошти до 200 мільйонів євро, залучені з Європейського інструменту сусідства, для посилення економічного розвитку, ефективного управління та підтримання суспільства в Україні.

Підтримка ЄС України в рамках Інструменту європейського сусідства координується Групою Європейської комісії з підтримки України. Разом з Представництвом ЄС в Україні Група Європейської комісії з підтримки України розробляє програми підтримки для ключових реформ (наприклад, децентралізації, боротьби з корупцією чи зміцнення верховенства права), які часто фінансуються та реалізуються державами-членами ЄС, також відбувається постійний діалог між урядом України та ЄС. ЄС підтримує українське громадянське суспільство за допомогою грантів з різних фінансових інструментів, через внески в Європейський фонд підтримки демократії, тобто відбувається фінансування проектів, основною метою яких є розвиток і зміцнення демократичного громадського суспільства в Україні.

За останні роки Україна отримала доступ до різних програм Європейського Союзу, ставши, наприклад, лідером програми Erasmus + серед країн Східного партнерства. Erasmus + – це програма ЄС, що підтримує проекти співпраці, партнерства, заходи і мобільність у сфері освіти, професійної підготовки, молоді та спорту. У 2015 році Україна стала асоційованим членом Рамкової програми ЄС з досліджень та інновацій «Горизонт 2020», що надало українським учасникам рівноправний статус поряд з іноземними партнерами. Україна підписала угоду про участь у програмі «Креативна Європа», що спрямована на підтримку культурного, креативного та аудіовізуального секторів.

ЄС також співпрацює з Україною в рамках східного регіонального виміру Європейської політики сусідства, Східного партнерства.

ЄС підтримує Україну за допомогою різноманітних інструментів. Загалом, ЄС та фінансові установи (Європейський інвестиційний банк та Європейський банк реконструкції та розвитку) починаючи з 2014 залучили понад 13 мільярдів позик та 2 мільярди дотацій, щоб допомогти Україні стабілізувати свою економіку, провести комплексні реформи та вдосконалити життя своїх громадян. Це включає значну двосторонню фінансову та технічну допомогу в рамках Європейського інструменту

сусідства (понад 1,4 млрд євро).

Україна використовує інструмент Twinning, що є особливою формою технічної допомоги, у рамках якої відбувається співпраця між органами державної влади та інституціями держав-членів ЄС, спрямована на ефективне адаптування законодавства України до законодавства ЄС. Функціонує Інструмент технічної допомоги та обміну інформацією (TAIEX), що надається Європейською Комісією з метою розбудови інституціональної спроможності, наближення та імплементації національного законодавства до законодавства ЄС. Окрім Чорнобильського фонду «Укриття», підтримка надається через Інструмент співробітництва у сфері ядерної безпеки.

ЄС також допомагає Україні боротися з гуманітарними, соціальними та економічними наслідками конфлікту у східних регіонах країни. Забезпечивши фінансування загалом понад на 402 мільйони євро з початку конфлікту, ЄС та його держави-члени є найбільшим гуманітарним донором України, вирішуючи потреби людей у районах, безпосередньо постраждалих від конфлікту, внутрішньо переміщених людей та біженців. Крім того, ЄС надає підтримку якнайшвидшого одужання та співфінансування Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ.

Нарешті, з 2017 року діє 50-мільйонна комплексна програма підтримки підконтрольних уряду частин Донецької та Луганської областей. Вона спрямована на зміцнення належного управління та децентралізації, підтримує економічне пожвавлення, малі та середні підприємства, підвищує безпеку громадськості та соціальну згуртованість, сприяє розвитку регіональної системи охорони здоров'я, підтримує переміщені університети та допомагає у вирішенні інфраструктурних проблем. Програма нещодавно була доповнена на 10 мільйонів євро та була розширена для підтримки Азовського моря.

Інвестиції спрямовуються в Україну через План зовнішніх інвестицій ЄС, зокрема Інвестиційну платформу сусідства. З 2014 року в Україну було направлено понад 180 мільйонів євро на підтримку фінансування інфраструктури у таких сферах, як транспорт, вода, каналізація, енергоефективність, навколишнє середовище як фінансування та кредитування в місцевій валюті.

Позики на суму 4,6 млрд. євро були використані Європейським інвестиційним банком з 2014 року для підтримки розвитку інфраструктури та реформ у транспортному, енергетичному, сільському

господарстві, освіті та муніципальному секторі, а також для розвитку малого та середнього бізнесу в Україні. Інвестиції на суму 4 млрд. євро від Європейського банку реконструкції та розвитку були залучені з 2014 року для сприяння розвитку та реформуванню, зокрема, банківського сектору, агробізнесу, транспорту та малого бізнесу.

Через Консультативну місію Європейського Союзу в Україні міжнародні експерти, що базуються в Україні, переважно з держав-членів ЄС, допомагають Україні в реформі цивільного сектору безпеки.

Можна зробити висновок, що Україна обрала європейський вектор розвитку, що є мотивацією втілювати в життя реформи задля приведення українського законодавства у відповідність до європейського законодавства. Наразі щодо України діє політика сусідства, що виключає вступ до Європейського Союзу. ЄС розробляє конкретні плани дій для України, на цій основі відбувається партнерство, цей процес супроводжується постійним моніторингом та поетапним плануванням інтеграційних кроків, що може призвести до створення спільного внутрішнього ринку, а у подальшій перспективі – до вступу України до Європейського Союзу.

Науковий керівник: асистент кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Бойчук Д.С.

**Циганок М.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Слідчо-криміналістичний інститут,
6 курс, 1 група**

ОСОБЛИВОСТІ СТАТУСУ ПОСАДОВИХ ОСІБ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Посадовою особою місцевого самоврядування є особа, яка працює в органах місцевого самоврядування, має відповідні посадові повноваження щодо здійснення організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій і отримує заробітну плату за рахунок місцевого бюджету.

Посадова особа місцевого самоврядування має певний правовий статус, який являє собою сутність службових відносин. Він складається із сукупності прав, обов'язків, обмежень, заборон і відповідальності

посадових осіб місцевого самоврядування, передбачених чинним законодавством і гарантованих державою. Зокрема, ст. 8 Закону «Про службу в органах місцевого самоврядування» визначає основні обов'язки, а ст. 9 – основні права державних службовців, а саме: ознайомлення з документами, які визначають його права та обов'язки на посаді служби в органах місцевого самоврядування, критерії оцінки якості роботи та умови просування по службі, а також організаційно-технічні умови, потрібні для виконання ним посадових обов'язків; ознайомлення з усіма матеріалами своєї особової справи, з відгуками про свою діяльність та іншими документами до внесення їх в особову справу, додання до особової справи своїх пояснень; проведення на його вимогу службового розслідування.

Крім того, у п. 2 наказу ГУ Держслужби від 29.12.09 р. № 406 рекомендується обласним, міським, районним (районним у містах), сільським, селищним радам під час розробки конкретних професійно-кваліфікаційних характеристик і відповідних посадових інструкцій посадових осіб місцевого самоврядування керуватися Типовими професійно-кваліфікаційними характеристиками посадових осіб місцевого самоврядування, затвердженими цим наказом. Перелік посад ОМС, зазначених у цих Типових характеристиках: керуючий справами (секретар) виконавчого комітету (апарату) місцевої ради; директор департаменту міської ради; перший заступник, заступник директора департаменту міської ради; начальник управління, відділу (самостійного), іншого виконавчого органу міської (районної в місті) ради; заступник начальника управління, відділу (самостійного), іншого виконавчого органу міської (районної в місті) ради; начальник управління, відділу, завідувач сектору у складі департаменту, начальник відділу, завідувач сектору у складі управління, іншого виконавчого органу; заступник начальника управління, відділу у складі департаменту, заступник начальника відділу у складі управління, іншого виконавчого органу; начальник управління, відділу, іншого структурного підрозділу виконавчого комітету (апарату) місцевої ради; головний бухгалтер, адміністратор, державний реєстратор, головний спеціаліст, провідний спеціаліст, спеціаліст 1-ї категорії, спеціаліст 2-ї категорії, спеціаліст; радник міського голови, голови обласної, районної (районної в місті) ради; помічник міського голови, голови обласної, районної (районної в місті) ради. Цей перелік загалом відповідає переліку посадових осіб місцевого

самоврядування (за територіально-адміністративною ознакою), наведеному у ст. 14 Закону № 2493.

Основні обов'язки визначені ст. 8 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування». Посадова особа місцевого самоврядування при виконанні своїх обов'язків має діяти в межах своїх повноважень і не може допускати їх перевищення.

Складовою правового статусу службовців є існування правообмежень та заборон. Обмеження щодо посадових осіб місцевого самоврядування бувають двох видів: обмеження, пов'язані з прийняттям на службу в органи місцевого самоврядування, обмеження, пов'язані з проходженням служби в органах місцевого самоврядування.

Перший вид обмежень передбачає, що на службу в органах місцевого самоврядування не можуть бути прийняті особи, які: не мають громадянства України, визнані у встановленому порядку недієздатними, мають судимість, що є несумісною із зайняттям посади, у разі прийняття на службу будуть безпосередньо підпорядковані або підлеглі особам, які є близькими родичами.

До другого виду обмежень відноситься встановлена Законом України «Про службу в органах місцевого самоврядування» та ст. 1 і 5 Закону «Про боротьбу з корупцією». З метою забезпечення якісного виконання посадовими особами місцевого самоврядування завдань і функцій громади, посадових обов'язків, реалізації наданих їм законних прав чинне законодавство України визначає основні гарантії їх професійної діяльності. Зокрема, посадовій особі місцевого самоврядування гарантуються: умови роботи, які забезпечують виконання ним посадових обов'язків, заробітна плата й інші виплати, передбачені законами та іншими нормативно-правовими актами, щорічна оплачувана відпустка, медичне обслуговування службовця та членів його сім'ї, в тому числі після виходу на пенсію, підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації зі збереженням грошового утримання на період навчання, пенсійне забезпечення за вислугу років і пенсійне забезпечення членів сім'ї службовця в разі його смерті, що настала у зв'язку з виконанням ним посадових обов'язків, захист його самого та членів його сім'ї від насилля, погроз, інших неправомірних дій у зв'язку з виконанням ним посадових обов'язків у порядку, визначеному законом

Також важливим елементом правового статусу посадової особи

місцевого самоврядування є етичні вимоги службової поведінки, які закріплюються у відповідних посадових обов'язках і сприяють професійному здійсненню публічно-службових завдань у сфері місцевого самоврядування. Правова регламентація етики поведінки посадової особи місцевого самоврядування надає можливість визначати межі відповідальності, а це має важливе значення у забезпеченні прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб. Ми вважаємо, що дане питання не може врегульовуватися на рівні підзаконних нормативно-правових актів, а вимагає законодавчого закріплення.

Отже, необхідно розмежувати повноваження між органами державної влади й органами місцевого самоврядування у сфері правового регулювання муніципально-службових відносин. Результатом відсутності відповідного механізму є колізії та прогалини в законодавстві України, неможливість реалізації повноважень органів влади внаслідок відсутності коштів на їх фінансування. Усунення прогалин у нормативному закріпленні статусу посадових осіб муніципальних органів. Ці та інші обставини зумовлюють необхідність проведення системних реформ, спрямованих на пошук і вироблення заходів для створення правових засад удосконалення муніципального управління, формування ефективної системи взаємовідносин органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Чиркін А.С.

**Чала В.Є.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,
2 курс, 4 група**

ПИТАННЯ ОБМЕЖЕННЯ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА МИРНІ ЗІБРАННЯ У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Право громадян на мирні збори є невід'ємним. Воно гарантується державою і закріплене в статті 39 Конституції України, а також в Загальній декларації прав людини (ст. 20), Конвенції про захист прав

людини і основоположних свобод (ст. 11), Міжнародному пакті про права людини (ст. 21), що відповідно до статті 9 Конституції України становлять частину національного законодавства.

Наразі в Україні відсутній нормативно-правовий акт, який би деталізував проведення мирних зборів. Це призводить до неоднакового тлумачення статті 39 Конституції України, особливо 2 частини цієї статті, що стосується обмеження щодо реалізації права на мирне зібрання. Наслідком цього стала резонансна справа «Веренцов проти України». Розглянемо зміст цієї справи.

Заявник 17 серпня повідомив Львівську міську раду про намір щовівторка у період з 17 серпня по 1 січня проводити мирні зібрання біля будівлі прокуратури Львівської області. 12 жовтня відбулося зібрання, але працівники міліції спробували затримати заявника. 13 жовтня Львівський окружний адміністративний суд заборонив проведення мітингу, за клопотанням виконавчого комітету Львівської міської ради. Коли заявник з'явився до відділу міліції, щодо нього було складено протоколи адміністративних правопорушень: злісна непокора вимозі працівника міліції та порушення порядку організації і проведення зборів. Суд призначив йому покарання у вигляді трьох днів адміністративного арешту. Заявник оскаржував рішення, але йому відмовили. Саме тому він і звернувся до Європейського суду з прав людини. Європейський суд дійшов висновку, що було порушено статтю 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Ухваливши таке рішення суд зауважив, що в Україні не існує нормативно-правового акта, який би містив чіткий механізм організації, проведення і обмеження проведення мирних зборів.

Проаналізувавши цю справу, необхідно звернути увагу на підстави щодо обмеження і заборони проведення мирних зборів, мітингів і демонстрацій в Україні.

У частині 2 статті 39 Конституції України та у частині 2 статті 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, встановлений вичерпний перелік підстав щодо обмеження реалізації цього права. А саме, обмеження може встановлюватися судом лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку – з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Національна безпека – це захищеність державного суверенітету,

територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу. Національна безпека є досить складним утворенням, яке складається з таких елементів як зовнішня безпека та внутрішня безпека. Зовнішня безпека – це запорука безпечному функціонуванню держави, яка характеризується діяльністю державних органів влади щодо забезпечення суверенітету, територіальної недоторканності та обороноздатності держави, забезпечує мирне життя. Внутрішня безпека – передбачає систему законів, спрямованих на охорону державних інтересів та проведення ефективної внутрішньої політики держави.

Європейський суд з прав людини справі «Станков та об'єднана македонська організація «Ілнден» проти Болгарії» виклав правову позицію щодо заборони проведення мітингу, який може спричинити загрозу національній безпеці. Суд вказав, що заклик до автономії чи поділу території країни, не може слугувати підставою для заборони проведення мітингу. Адже сама вимога щодо таких змін, не становить загрози. Свобода зібрань та свобода думки визнаються однією з найголовніших ознак демократичного суспільства. А їх заборона – становить під загрозу існування демократії. Загроза національній безпеці має мати конкретний і явний характер, тобто проявлятися у діях, які можуть бути кваліфіковані як злочин.

Ще однією підставою для заборони проведення мирних зібрань є можливість порушення громадського порядку. Громадський порядок – це система суспільних відносин, яка урегульована правовими та іншими соціальними нормами, що забезпечує захист прав і свобод громадян, їх життя, здоров'я, честь та гідність. Зібрання може порушити громадський порядок і бути заборонене у випадку, якщо його можна кваліфікувати як адміністративне або кримінальне правопорушення. Такий висновок можна зробити із статті 1 Кодексу України про адміністративні правопорушення та статті 1 Кримінального Кодексу України, де вказано, що одним із завдань цих Кодексів, є саме забезпечення охорони громадського порядку.

Європейський суд в рішенні до справи «Станков та об'єднана македонська організація «Ілнден» проти Болгарії» вказав, що заборона проведення зборів, яка пов'язана з можливістю порушення громадського порядку, має засновуватися лише на достовірних доказах, а не на припущеннях органів державної влади. Суд також зауважив, що

будь-яка демонстрація, яка проводиться в громадському місці, певною мірою може призвести до порушення громадського порядку, тому підлягають забороні тільки ті дії, які можна кваліфікувати як адміністративне або кримінальне правопорушення.

Наступною підставою для заборони проведення мирних зібрань є саме запобігання злочинам. Очевидно, що ця підстава є найбільш конкретизованою, адже відповідно до частини 1 статті 11 Кримінального Кодексу України злочином є передбачене цим Кодексом суспільно-небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину. Рішення про заборону може прийматися тільки на об'єктивних і беззаперечних доказах, які свідчать про підготовку дій, які кваліфікуються як злочин.

Уповноважені органи можуть заборонити проведення мітингів у випадках охорони здоров'я населення. Така небезпека може виникнути у вигляді масових отруень, епідемій, радіаційних уражень, тощо. Підставою заборони не може бути припущення про таке зараження, а тільки рішення Кабінету Міністрів, органів центральної влади, органів місцевої влади, органів місцевого самоврядування про встановлення карантинно-обмежувальних заходів на території виникнення і поширення інфекційних хвороб та уражень людей.

Останньою підставою для заборони проведення мітингу є необхідність захисту прав і свобод інших людей, що можуть порушуватись чи обмежуватись внаслідок проведення зібрання. Правова держава – це така організація суспільства, в якій закон і права людини мають найбільший пріоритет. У правовій державі забезпечується вільна реалізація прав і свобод людини. Саме тому, закон охороняє права і свободи від незаконного їх позбавлення чи обмеження.

Отже, тема мирних зібрань завжди є актуальною, оскільки саме гарантування державою права на мирні зібрання є одним із головних критеріїв демократії і дієвим способом впливу на органи публічної влади. Проаналізувавши практику Європейського Суду з прав людини, можна зробити висновок, що досить часто зустрічаються справи, в яких заявники оскаржують неправомірну заборону владою на проведення мирних зібрань. Перелік підстав для заборони є вичерпним і міститься в частині 2 статті 39 Конституції України та частині 2 статті 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. При

оцінці наявності таких підстав надзвичайно важливо щоб суди використовували практику Європейського суду з прав людини як джерело права, особливо щодо пропорційності обмежень права як елементу трискладового тесту.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Мохончук Б.С.

**Чернов Д.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
2 курс, 5 група**

НОРМОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ: ПОРЯДОК ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЗДІЙСНЕННЯ

В наш час визначення функцій глави держави належить до актуальних проблем конституційного процесу. Однак найбільш дискусійним є питання його нормотворчої діяльності. Як зазначає В. Федоренко, саме існування інституту президентури нерозривно пов'язане з необхідністю проектування і видання правових актів, за допомогою яких об'єктивується воля глави держави, набуваючи тим самим юридичної сили. Тобто за допомогою нормотворчості будь-яке усне або письмове рішення глави держави може реалізуватися у відповідному акті (нормі матеріального права).

Нормотворча діяльність є правовою формою реалізації компетенції глави української держави, що займає провідне місце у складному механізмі правового регулювання. Порівнюючи з країнами Європи, Президент України не має права видавати акти, що мають силу закону, ані в порядку делегованого законодавства, ані навіть за надзвичайних умов. Подібна практики не передбачена ні Конституцією України, ні Законом «Про правовий режим надзвичайного стану», ні іншими законодавчими актами. Згідно з п.1 Положення про порядок підготовки і внесення проектів указів і розпоряджень Президента України, нормативні акти глави держави, тобто акти, розраховані на постійну або багаторазову дію, оформлюються тільки указами Президента України.

В межах нормотворчої діяльності Президента України, як і в межах його установчої діяльності, нині доцільно розрізняти ординарне і особливе провадження. Ординарне нормотворче провадження являє собою діяльність з оновлення нормативного матеріалу та заповненню прогалин у праві, а особливе охоплює діяльність по внесенню змін в чинні нормативні укази Президента. Ці провадження характеризують самостійну нормотворчу діяльність глави держави. Крім того, Президенту надано право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України, що обумовлює наявність ще одного різновиду нормотворчого провадження – законопроектного. Треба зазначити, що стаття 93 Конституції України зобов'язує Верховну Раду України розглядати законопроекти, визначенні Президентом як невідкладні, позачергово.

Ординарне і особливе провадження (в межах нормотворчої форми діяльності Президента України) досить ретельно внаормовані указами №346/93 від 20 серпня 1993 р. «Про порядок підготовки і внесення актів Президента України» (із змінами і доповненнями) та № 503/97 від 10 червня 1997 р. «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності».

Ці провадження складаються з таких стадій:

1) розробка проекту нормативного указу Президента України (проекти цих актів готують Кабінет Міністрів України, міністерства, інші центральні органи виконавчої влади в межах своєї компетенції, центральні органи громадських організацій України, Рада Міністрів Автономної Республіки Крим, Глава Адміністрації Президента України, Радники Президента України, а також структурні підрозділи Адміністрації Президента);

2) погодження проекту з відповідними органами, установами, організаціями та його візування керівниками й посадовими особами цих органів і установ;

3) реєстрація проекту в Загальному відділі Адміністрації Президента України з доповіддю про це Главі Адміністрації;

4) виконання резолюції Глави Адміністрації Президента України, за необхідності – опрацювання проекту згідно з резолюцією Глави Адміністрації;

5) візування проекту Керівником Головного державно-правового управління і Главою Адміністрації Президента України; подання проекту Главою Адміністрації на підпис Президенту України;

б) підписання указу Президентом України і його оприлюднення.

Проекти актів Президента України подаються разом із супровідним листом і пояснювальною запискою щодо необхідності їх прийняття, а в разі потреби – і з економічним обґрунтуванням, довідковими та аналітичними матеріалами. Проекти актів Президента, подані без додержання зазначених вимог, можуть бути повернені Главою Адміністрації керівникам, які внесли такі проекти.

Законодавче провадження складається з тих самих стадій, що й ординарне, але кожна з них є специфічною за своїм змістом, оскільки в даному випадку мова йде про розробку актів, що мають вищу юридичну силу, а результатом цього провадження є не чинний нормативний акт, а законопроект (тобто у цьому випадку діяльність Президента носить не остаточний, а первинний характер).

До специфіки цього провадження слід віднести такі вимоги: 1) законопроекти, що потребують змін чи доповнень до Конституції України, а також положення законопроектів, остаточне прийняття рішення по яких можливе лише за результатами референдуму, повинні містити необхідні позначення, 2) у супровідній записці на ім'я Президента ініціатор підготовки законопроекту повинен зазначити, кого він рекомендує для участі в роботі комітетів Верховної Ради України під час попереднього опрацювання законопроекту перед винесенням його на розгляд на пленарному засіданні парламенту, 3) до законопроектів та законодавчих пропозицій, які стосуються питань, віднесених до компетенції уряду, або реалізація яких потребує бюджетних витрат, необхідно додавати висновок Кабінету Міністрів України, 4) законопроекти, підготовані для внесення на розгляд парламенту в порядку законодавчої ініціативи Президентом України, обов'язково візуються не тільки Керівником Головного державно-правового управління і Главою Адміністрації Президента України, але й Керівником Управління з питань забезпечення зв'язків з Верховною Радою України, Конституційним Судом України та Кабінетом Міністрів України (на предмет відповідності вимогам щодо оформлення законопроектів), 5) підписані Президентом України законопроекти не оприлюднюються, а реєструються у Секретаріаті Адміністрації Президента і передаються до Верховної Ради України.

Тобто поняття «нормотворча діяльність» є тотожним поняттю «нормотворчість» і в широкому розумінні охоплює весь період часу від

здуму прийняти акт до його повної реалізації. Такий підхід до двоєдиної сутності нормотворчості пов'язаний з тим, що її метою є не лише прийняття акта (набрання ним чинності), але і його реалізація, тобто досягнення результату, на який, власне, і спрямована нормотворча діяльність. Отже, нормотворчість являє собою сукупність послідовно виконуваних процесуальних дій, яких мають дотримуватись суб'єкти нормотворчості з метою дотримання законності у процесі створення підзаконних актів.

Таким чином, нормотворчість Президента України можна визначити як урегульований законодавством вид цілеспрямованої юридичної діяльності, спеціально уповноважений приймати, змінювати чи скасовувати нормативно-правові акти, що здійснюється в межах його компетенції в установлених процедурно-процесуальних формах.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Чиркін А.С.

**Чубата Д.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
2 курс, 3 група**

УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМОТВОРЧОЇ ФОРМИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

Удосконалення нормотворчої форми діяльності органів публічної влади є одним із найбільш дискусійних питань в механізмі державного будівництва України. Досконала та ефективна діяльність нормотворчої форми є особливо актуальною на стадії розбудови правової держави.

Нормотворча форма складає основу правових форм роботи органів публічної влади і являє собою сукупність дій, які знаходяться у певних організаційних рамках, встановлених законом. Вона включає в себе створення, зміну, скасування нормативних приписів.

Сьогодні актуальною темою є саме недосконалість та суперечність існуючих нормативно-правових актів. Така проблема вирішується шляхом проведення державної реєстрації нормативно-правового акту, що супроводжується різними видами експертиз. І хоча Міністерство

юстиції України та його територіальні управління відповідно до Указу Президента України від 03.10.92р. № 493 «Про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади» здійснюють державну реєстрацію, реєстрацію актів міністерств, інших органів виконавчої влади, але на сьогодні спостерігається ситуація ухилення від подання нормативно-правового акту на державну реєстрацію. Наприклад, наказ Міністерства охорони здоров'я України 27.09.2005р. № 493 «Про формування Реєстру медичних, фармацевтичних та науково-педагогічних працівників системи МОЗ України» не пройшов державну реєстрацію, бо створений правовий документ не міг вважатися нормативно-правовим актом.

Суспільне життя постійно змінюється, виникають нові ситуації, які потребують належного правового регулювання. Тож удосконалення потребує робота органів публічної влади з питань внесення змін та доповнень до власних нормативно-правових актів, для приведення їх у відповідність із законодавством. Ця проблема може бути вирішена спираючись на підпункт 5 пункту 10 Постанови Кабінету Міністрів України від 26.11.2008р. № 2040 «Про затвердження Загального положення про юридичну службу міністерства, іншого органу виконавчої влади, державного підприємства, установи та організації». Важливим моментом здійснення цього правового регулювання є недопущення утворення великої кількості законопроектів щодо внесення змін до чинного законодавства, адже наявність багатьох змін у відносно нових законах може вказувати не на динамічний розвиток українського законодавства, а на непрофесійний рівень законодавця.

Відсутність системного підходу – наступне нерегульоване питання нормотворчого процесу в Україні. Для його подолання процесу розроблення законопроектів повинен передувати процес розроблення стратегій, концепцій, основних напрямів реалізації державної політики. Істотним прикладом можуть стати країни континентальної Європи, де підготовкою цих стратегій і концепцій займаються посадові особи відповідних міністерств, урядові юристи. Українське законодавство вже почало використовувати практику створення концепцій майбутніх нормативно-правових актів. Прикладом є проект Закону України «Про засади зовнішньоекономічної політики України на середньостроковий та довгостроковий періоди».

Запозичення міжнародного досвіду можливе і з питання розширення повноважень Міністерства юстиції України. Наприклад, Федеральне міністерство юстиції Німеччини здійснює експертний контроль за нормотворчою діяльністю інших федеральних міністерств. Указом Президента України від 26.11.2003р. № 1348 «Про поліпшення організації законопроектної діяльності» Міністерству юстиції України вже надано повноваження щодо розроблення законопроектів, що мають важливе значення для суспільства.

Таким чином, зміни в Україні, що відбулися протягом останніх років, нестабільність суспільного життя, порушення налагоджених зв'язків, поставили перед державою велику кількість завдань для невідкладного рішення. Основною метою для країни в умовах сьогодення є прийняття концептуального нормативно-правового акту, який закріпив би основні вимоги до нормотворчого процесу, посилення контролю за належним проходженням нормативно-правових актів державної реєстрації, запозичення міжнародного досвіду з питань попереднього розроблення стратегій, концепцій майбутніх нормативно-правових актів, а також удосконалення процесу внесення змін та доповнень до цих актів.

Науковий керівник: к.ю.н, асистент кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Чиркін А.С.

**Шведенко В.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
2 курс, 1 група**

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ СТАТУСУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНОЇ ОСОБИ В УКРАЇНІ

У зв'язку із сучасними подіями на території України питання ВПО стоїть дуже гостро. У 2014 році і по теперішній час країна зазнає глобальної внутрішньої міграції у зв'язку із анексією Криму, військовими діями на Сході країни, посяганням на цілісність та суверенні права держави.

Після початку бойових дій у зоні антитерористичної операції та

анексії Криму за останніми даними Міністерства соціальної політики України, станом на 23 жовтня 2019 року, в Україні налічується 1 604 059 внутрішньо переміщених осіб (ВПО).

Необхідно зазначити, що українському законодавстві поняття «особи, переміщені всередині країни» до цього часу не застосовувалося, питання внутрішньо переміщених осіб стало актуальним і досить важливим зараз для України. Хоча надто багато внутрішніх переселенців і досі не мають можливості реалізувати свої права.

Для вирішення проблеми статусу та становища внутрішньо переміщеної особи були прийняті законодавчі акти: Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 р., Постанова Кабінету Міністрів України «Про облік осіб, які переміщуються з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції» від 1 жовтня 2014 р. та Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання оформлення і видачі довідки про взяття на облік особи, яка переміщується з тимчасово окупованої території України або району проведення антитерористичної операції» від 04.03.2015 р.

Відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 р., внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, який постійно проживає в Україні, якого змусили або який самостійно покинув своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, масових порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру.

Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» визначає поняття «внутрішньо переміщеної особи», врегульовує питання обліку внутрішніх переселенців, реєстрації місця їх проживання, містить норми, які мають забезпечити реалізацію ними права на зайнятість, допомогу у зв'язку із безробіттям, соціальне забезпечення. Також в Законі визначаються специфічні права та обов'язки внутрішньо переміщених осіб, джерела фінансового та матеріально-технічного забезпечення їх прав; передбачає допомогу внутрішнім переселенцям у поверненні до попередніх місць проживання і доступ до соціального житла або іпотечного

кредитування на пільгових умовах для тих, хто хоче оселитися в іншому місці.

Але при цьому, в жодному НПА не вирішується проблема реалізації свого законного виборчого права цими особами. Таким чином, 4% українських виборців, які змушені були покинути власні домівки через зовнішню військову агресію, не мають можливості повноцінно реалізувати свої політичні права. Через неврегульованість законодавства, внутрішньо переміщені особи вже п'ять років не можуть голосувати на місцевих виборах та на парламентських виборах в одномандатних округах.

Основною відмінністю внутрішньої міграції є те, що особи, переміщені всередині країни – це, як правило, громадяни цієї держави. Тому у законодавстві країни, та у міжнародних документах, повинні бути визначені умови для реалізації їх прав та свобод.

27 березня 2017 року 24 народні депутати України зареєстрували проект Закону № 6240 «Про внесення змін до деяких законів України (щодо виборчих прав внутрішньо переміщених осіб та інших переміщених)». Цей законопроект передбачає внесення змін до Закону «Про Державний реєстр виборців» та суміжних інших НПА, спрямованих на забезпечення виборчих прав ВПО в Україні у всіх видах виборів.

Одним із способів рішення питання щодо становища внутрішньо переміщених осіб є звернення до досвіду інших країн, яким ця проблема знайома. Це необхідно для формування національних інструментів надання допомоги ВПО.

Зокрема, Україна у цьому питанні частково перейняла досвід Грузії. А саме, при розробці Закону «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» був взятий за основу Закон «Про внутрішньо переміщених осіб з окупованої території Грузії».

На перших місцевих виборах у 1998 році ВПО були позбавлені права на голосування згідно з Законом «Про вибори до представницьких органів місцевого самоврядування». Проте після прийняття у 2001 році Органічного закону про Єдиний виборчий кодекс, ВПО закріпили своє право на участь у виборах. Проблеми, які були характерними для виборчого процесу Грузії щодо виборчих прав ВПО, є аналогічними для сучасної України. Міжнародний експерт О. Ніжарадзе зазначає, що влада Грузії запровадила можливість права

голосу для ВПО, оскільки такий статус не призводить до позбавлення виборчого права особи.

Як свідчить досвід Грузії, для розв'язання проблем ВПО необхідними є спеціальна законодавча база, адміністративні органи з її виконання, координація зусиль різних відомств та врахування досвіду інших зарубіжних країн, які зіткнулися за зазначеною проблемою.

Науковий керівник: к.ю.н, асистент кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Чиркін А.С.

**Шуть А.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України
1 курс магістратури, 4 група**

ГРОМАДСЬКІ ІНІЦІАТИВИ В ПРАВІ ЄС

Вже більше ніж 28 років українське суспільство прагне вирішити проблему дефіциту соціального капіталу, пов'язаного із здатністю людей до самостійного об'єднання з метою участі у житті суспільства. Події 2013-2014 рр. активізували процеси самоорганізації громадян та значним чином пришвидшили процес подолання деформацій посткомуністичного розвитку суспільства, сприяючи підвищенню шансів побудови ефективного громадянського суспільства зі свідомим та ініціативним громадянином у центрі.

Дана тема є досить актуальною у наш час, адже свідомість громадян, на нашу думку, на даному етапі є найвищою за усі роки незалежності України, а в порівнянні з часами СРСР, в Україні не обмежується вільне волевиявлення та свобода слова. Громадяни можуть не хвилюватися, що через їхню активну громадську позицію будуть страждати родичі, друзі, колеги. Навпаки, як можна спостерігати багато активних людей, які не бояться сказати «гострі» речі чи бути лідером у певній громаді, добивають висот, займають високо-політичні посади, стають керівниками великих підприємств, установ та інше .

Дане питання, котре ми бажаємо розкрити у роботі, вже неодноразово досліджувалось. Дослідження базується на вітчизняних наукових розвідках М. Баймуратова, О. Батанова, В. Кравченка, О.

Лазор, О. Лисяка, Н. Мішиної, М. Пітцика, В. Рубцова, Т. Яременко та ін., які вивчають питання локальної демократії, зокрема, діяльність громадських організацій та органів самоорганізації населення, місцеві ініціативи, громадські слухання, громадські збори, звернення громадян тощо. Також є багато міжнародних дослідників, таких як К. Ензель, Е. Геш, Е. Остром, Дж. Баккер, М.О. Врієлінк, П.-Ж. Клок та ін. Вони займалися питаннями європейської громадянської ініціативи, проблемами, перешкодами та перспективами її реалізації. У той же час в українській політичній науці термін «громадянська ініціатива» на сьогодні залишається маловивченою темою, та потребує ретельного аналізу, вивчення її як в широкому так і у вузькому значенні.

Дослідження правових засад реалізації громадянської ініціативи в ЄС є надзвичайно цікавим та актуальним для вітчизняної юридичної науки, адже практика застосування громадянської ініціативи в Європейському Союзі може слугувати зразком для розбудови демократичних процесів у нашій державі.

Аби сформувати термінологію, я б визначила у даній темі наступний термін у вузькому значенні: громадські ініціативи – це інструменти участі, які дозволяють громадянам впливати на свої місцеві установи, збираючи підписи. Зазвичай вони не вимагають великих зусиль і мають потенціал, щоб охопити широку аудиторію та зменшити соціальну упередженість.

Варто додати, що правовою основою права на європейську громадянську ініціативу є стаття 11.4 Договору про Європейський Союз, відповідно до якої не менше одного мільйона громадян ЄС, які є представниками щонайменше однієї чверті держав-членів, можуть звертатися безпосередньо до Європейської Комісії із пропозицією розробити новий правовий акт у сфері правовідносин, в яких Євросоюз наділено компетенцією. Стаття 24.1 Договору про функціонування ЄС визначає процедуру та порядок реалізації ЄПІ, так, зокрема, тут зазначено, що Європейський парламент і Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою, встановлюють положення щодо процедур і умов, необхідних для представлення громадянської ініціативи, включаючи мінімальну кількість громадян, що виступають з такою ініціативою.

Громадські ініціативи у кожній країні ЄС відрізняються по своєму, наприклад:

1. Сполучене Королівство – у Великобританії громадська ініціатива проявляється у формі петицій, будь яка петиція, котра буде підтримана мінімум 5-ма громадянами буде опублікована офіційно та розглянута Комітетом. Якщо кількість громадян буде більше ніж 10000 тис. осіб, дану петицію розгляне Уряд. Відповідно 100000 тис. – Парламент. Тобто ми бачимо, що у разі виявлення проблеми у найменшому суспільстві із 5-ти осіб, проблема буде розглядатися комітетом, та факт вирішення може передаватися вищестоящому органу для повноцінного вирішення питання;

2. Нідерланди – можна подавати петиції одноосібно в певний компетентний орган, відповідно 40000 тис. підписів розглядається в Палаті представників;

3. Німеччина – існує комісія з Петицій, яка виконує роль омбудсмена. 50000 тис. підписів зобов'язує внести петицію на громадські слухання, де має питання остаточно вирішитись;

4. Франція – Єдина вимога, написання петицій на рідній мові (французькій), або законними резидентами для того аби питання було винесено на обговорення у певну Раду. Для винесення у Раду питання необхідно 500 тис.

Як можемо зрозуміти, система громадської ініціативи в країнах Європи є дуже схожою на українську систему. Але, на відміну від України, де петиція може бути не розглянутою, або «забутою», в Європі таке зустрічається вкрай рідко. На офіційних сайтах, може побачити відсутність таких показників. Це показує що дійсно у країнах ЄС високооціненим є поняття «народ – це влада». В країнах ЄС часто за бездіяльність компетентних органів можна справу передати до суду .

Як бачимо із наведених порівнянь, у Європейському Союзі було створено правові засади для реалізації громадянами ЄС свого права на громадянську ініціативу, яка користується попитом та має завершальну стадію, тобто є розглянута.

Отже, населення ЄС досить активно використовує ті можливості, які були надані йому Лісабонським договором, і незабаром саме громадянське суспільство в ЄС може стати активним учасником законодавчого процесу. Адже промоніторивши статистичні дані ряду країн, можемо стверджувати, що громадянське суспільство орієнтується краще в багатьох тонких законодавчих проблематиках, аніж будь хто, тому що це тільки вони захищають себе після невдало

прийнятих законодавчих актів, а не самі законодавці.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Бойчук Д.С.

**Юненко Д.І.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,
5 курс, 6 група**

ЕЛЕКТРОННІ ПЕТИЦІЇ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД, ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Цифрові технології відкривають нові можливості для залучення громадян до участі в суспільних та політичних процесах. Як зазначається у Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р, традиційні (оф-лайн) демократичні процеси можуть бути переведені до цифрового формату. В Україні електронна демократія перебуває на початковому етапі розвитку і тісно пов'язана із суспільно-політичними явищами. Однією з головних складових розвитку електронної демократії є електронна петиція.

Даний механізм є найпростішою формою участі громадян у публічному управлінні, що вимагає від них мінімальних зусиль, і водночас дозволяє доносити їх вимоги й позиції з тих чи інших питань до осіб, від яких залежить прийняття необхідних рішень.

Така форма взаємодії суспільства і влади практикується у понад 70 країнах світу, а в Україні інститут електронних петицій запроваджено з 02.07.2015 року шляхом доповнення Закону «Про звернення громадян» ст. 23.1 «Електронна петиція, порядок її подання та розгляду».

Для того, щоб визначити природу та дієвість інституту електронних петицій, необхідно звернутись до зарубіжного досвіду. Велика Британія є однією з перших держав, де було запроваджено електронні петиції; у 1999 році розпочав роботу проект E-Petitioner, через який можливо було подати власну пропозицію депутатам. Наразі

подання таких петицій стало звичайною практикою, а Парламент Шотландії враховує зміст петицій та результати їх розгляду у своїй діяльності.

Уряд США у вересні 2012 року створив спеціальну громадську Інтернет-платформу *We the People: Your Voice in Our Government*. Вона надає можливість кожному, хто досяг 13 років, створити петицію на сайті Білого дому. Первинне ініціювання її публікації має забезпечити автор петиції шляхом отримання посилання, на якому він може вільно її поширювати через мережу Інтернет для збирання перших 150 підписів. Кожна пропозиція має набрати 150 підписів, перш ніж стати публічною, тобто бути розміщеною на сайті.

У Фінляндії система електронних петицій була запроваджена 1 березня 2012 року. Особливість фінської системи полягає в тому, що вона дає змогу громадянам подавати не просто електронні петиції, а справжні законодавчі ініціативи до парламенту цієї країни. Будь-яка електронна петиція, що отримала понад 50 тисяч підписів громадян, які мають право голосу, автоматично стає законопроектом і одразу підлягає розгляду парламентом.

Електронні петиції є дієвим інструментом сучасного демократичного ладу у багатьох країнах. Вони дозволяють побудувати діалог між активною частиною населення та владою з актуальних проблем у різних сферах життя. За допомогою електронних петицій можна звертатися до Президента, Верховної Ради та місцевих рад з пропозиціями. Такий механізм містить в собі наступні переваги: є зручним для тих, хто бажає приєднатися та підтримати петицію; зменшує ризик маніпуляцій кількістю осіб, що підписали петицію, бо для підтримання петиції необхідно пройти верифікацію; відповідь має бути швидкою та публічною, оскільки петиція звернена до найвищих суб'єктів державної влади.

Однак даний інститут в Україні також містить певні недоліки. Зокрема, йдеться про ускладнений інтерфейс. Перед тим, як голосувати, необхідно розібратись та не заплутатись в різних розділах сайту. Не випадково, що зараз зареєстровано більше 20 петицій з пропозиціями змінити інтерфейс. Далі унеможливується підписання петицій деякими верствами населення (наприклад, особи похилого віку) через відсутність доступу до інтернету та цифрову неосвіченість. До того ж, існує наявність різних порталів для петицій, адресованих

різним органам. Через необізнаність в компетенції, петиції подаються не до того органу, до компетенції якого віднесено вирішення питань, про які йдеться у зверненні, що ускладнює та подовжує термін проходження петиції. Також деякі питання стосуються інтересів лише мешканців певного села, селища або району в місті. Це унеможлиблює набрання петиціями 5000 голосів.

Нарешті, крім недоліків організаційного характеру, впадає в око і недосконалість правового регулювання цього інституту: не передбачений механізм усунення дублювання петицій, що по суті «відтягує» голоси громадян; блокування петицій явно жартівливого змісту, що знижує рівень довіри населення до такої форми участі громадян у публічному управлінні. Наприклад, 8 вересня 2015 року на сайті Президента було зареєстровано петицію про призначення на посаду прем'єр-міністра лорда Дарта Вейдера. Так, не закріплено обов'язок органу, до якого подана петиція, врахувати її при прийнятті рішень. До того ж, через відсутність діючого Закону України «Про електронні петиції», регулювання цього інституту не набуло свого остаточного характеру.

Враховуючи вищенаведене, можна запропонувати наступні шляхи вирішення даних проблем:

- 1) Створити підрозділи в Центрах надання адміністративних послуг для забезпечення можливості приєднатися до петиції особам, які не мають доступу до інтернету. Для забезпечення обізнаності в існуванні петицій – передбачити їх публікування в офіційних друкованих виданнях та трансляцію на всеукраїнських та місцевих каналах телебачення швидкоплинною стрічкою, за умови, що петиція за перший місяць збору підписів набрала 20-30% від необхідного обсягу.

- 2) Враховуючи досвід зарубіжних країн, передбачити можливість набуття петицією статусу законопроекту. Для того, щоб запровадити даний механізм в Україні, вважаємо, що варто підвищити кількість підписів, необхідних для цього, до 400-500 тис. Це забезпечить більш повне вираження петицією публічного інтересу та волі громадян. Після цього законопроект має бути внесеним до Парламенту Президентом України, або народними депутатами, або Кабінетом Міністрів України (залежно від того, до чийої компетенції належить вирішуване питання).

- 3) Ліквідувати дублювання петицій, але надати можливість

залишити коментар при підписанні петиції, який має бути прийнятий до уваги при складанні законопроекту, якщо петиція отримає необхідну кількість підписів.

4) Для підвищення авторитету даного механізму необхідно відмовляти в публікації жартівливих петицій з наданням роз'яснень автору петиції щодо підстав відмови у її оприлюдненні.

5) Запозичити досвід США та створити єдиний портал для петицій Президенту України, Верховній Раді та Кабінету Міністрів України.

6) Закріпити законодавче визначення поняття «електронна петиція».

7) Як компроміс, внести зміни до ст. 3 Закону «Про звернення громадян» та додати четвертий вид звернення «електронна петиція», передбачивши в подальшому прийняття Закону «Про електронні петиції».

8) Для петицій, які мають значення для невеликої кількості громадян, варто встановити поріг у 30% від мешканців певної території.

Науковий керівний: к.ю.н., доцент кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Червякова О.Б.

**Гой А.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки юридичних кадрів
для Служби безпеки України, 2 курс, 2 група**

ЩОДО ПОРІВНЯННЯ КОМПЕТЕНЦІ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ ТА ФРАНЦІЇ

Характерною особливістю Французької Республіки є президентство, яка є однією з найбільш впливових та прогресивних моделей серед європейських держав. Франція має більший досвід у президентстві ніж Україна, тому даний аналіз та порівняння дозволять виокремити певні переваги та недоліки, а також можливість застосування їх на практиці у нашій державі.

Для початку слід проаналізувати ст. 5 Конституції Франції, де зазначено, що Президент республіки стежить за дотриманням конституції. Він виступає гарантом і арбітром належного

функціонування органів громадської влади та державного управління. Він зобов'язаний бути гарантом національної незалежності, територіальної цілісності та дотримання міжнародних угод. Ключовим у даному випадку є виконання функції арбітра, що означає досягнення згоди між усіма органам влади. У Конституції України аналогом є стаття 102: «Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина». Також слід зазначити, що у Конституціях обох країн встановлено практично однакові положення щодо строку обіймання посади Президента та їх кількостей підряд (ст. 6 КФ та ст. 103 КУ).

Французька Конституція передбачає тісну взаємодію Президента та уряду: «Акти президента республіки, крім передбачених у статтях 8 (абзац перший), 11, 12, 16, 54, 56 і 61, контрасигнуються прем'єр-міністром, у разі необхідності відповідальними міністрами». За цією нормою, більшість повноважень Президента потребують контрасигнації Прем'єр-міністром або відповідальним міністром. Конституційні приписи процедури контрасигнації у вітчизняній правовій системі є недосконалими та майже не застосовуються практично. Щодо законодавства України, то акти Президента скріплюються підписами Прем'єр-міністра України і міністра, відповідального за акт та його виконання, якщо вони пов'язані з призначення та звільнення голів дипломатичних представництв, введення надзвичайного стану, утворення судів та питань, що стосуються сфери компетенції Ради національної безпеки і оборони України.

Відповідно до п. 17 ст. 106 КУ: Президент України є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України; призначає на посади та звільняє; з посад вище командування Збройних Сил України, інших військових формувань; здійснює керівництво у сферах національної безпеки та оборони держави. Аналогічну функцію за ст. 15 КФ має й Президент Франції: Президент республіки є главою збройних сил. Він головує у вищих радах і комітетах національної оборони.

Отже, інститут Президента займає неабияку роль у структурі політичних систем України та Французької Республіки. З вищезазначеного можна зробити висновок, що дані посади Президента даних країн мають багато спільних рис, але також наявні відмінності,

які можуть мати позитивний вплив на Україну. По-перше, у Французькій Республіці Президент є фактично керівником Уряду, а в Україні Президентів належать лише певні права (призначення осіб на посади). По-друге, Президент Франції вимушений співпрацювати, знаходити компроміси з парламентом; натомість в Україні через особистий інтерес певних політичних груп це може бути вкрай важко або навіть неможливо.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Фролов О.О.

**Мічківський Р.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
2 курс, 3 група**

ПРАВОВА ПРИРОДА НАЦІОНАЛЬНОГО АГЕНСТВА З ПИТАНЬ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ

Законом «Про запобігання корупції» (далі – Закон) на виконання Угоди про асоціацію України з ЄС передбачено створення Національного агентства з питань запобігання корупції (далі – НАЗК), центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України безпосередньо. На агентство покладається забезпечення формування та реалізація державної антикорупційної політики (ст. 4 Закону). З метою зосередження в межах одного органу всіх основних функцій щодо попередження та боротьби з корупцією, а також для сприяння формуванню доброчесності, нульової терпимості до корупції в державі та суспільстві.

Відповідно до ст. 11 Закону до повноважень НАЗК, перш за все, належить проведення аналітичної роботи з метою оцінки рівня корупції. Для виконання таких завдань НАЗК розроблені «Методики стандартного опитування щодо рівня корупції в Україні» схваленої рішенням від 12.01.2017 № 12, а безпосереднє завдання щодо здійснення моніторингу ситуації у сфері протидії корупції передбачене Законом «Про засади державної антикорупційної політики». На підставі результатів зазначених досліджень НАЗК є відповідно до

пункту 4 ч. 1 ст. 11 Закону формує комплексну програму антикорупційної політики та розробляє антикорупційну стратегію та заходи щодо її виконання. В цілому в державі залишається нерозв'язаним питання запровадження соціологічного інструментарію в системі моніторингу протидії корупції відповідно до сучасних вимог, які конкретизовані в рекомендаціях міжнародних моніторингових структур (Рекомендація 1.3) в межах Третього раунду Стамбульського плану дій з протидії корупції ОЕСР, а саме: «Проводити регулярні дослідження корупції з метою забезпечення аналітичної бази для моніторингу реалізації Антикорупційної стратегії та розробки її подальших поновлень».

Повноваження щодо реалізації методичної діяльності, зокрема, надання роз'яснень, методичної та консультаційної допомоги з питань застосування актів законодавства з питань етичної поведінки та координація та надання методичної допомоги щодо виявлення державними органами, органами влади АР Крим, органами місцевого самоврядування корупціогенних ризиків у своїй діяльності та реалізації заходів щодо їх превенції (пункт 7 ч. 1 ст. 11).

Згідно з пунктом 6 ч. 1 ст. 11 Закону, має повноваження у сфері реалізації контрольно-наглядових функцій, а саме: контролю за виконанням актів законодавства з питань етичної поведінки, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

До відання НАЗК також віднесено контроль та перевірка е-деклараций публічних службовців, проведення моніторингу їх життя та ведення Єдиного державного реєстру електронних декларацій. Згідно з Законом «Про запобігання корупції» агентство здійснює державний контроль за фінансуванням політичних партій, цільовим використанням ними коштів, своєчасним поданням звіту про доходи, майно, витрати, зобов'язання фінансового характеру, звіту зовнішнього фінансового аудиту діяльності партій (пункт 8-1, 8-2 ст. 11 Закону).

Важливе значення у сфері запобігання корупції має підготовка, перепідготовка й підвищення кваліфікації з питань, пов'язаних із запобіганням корупції, працівників державних органів, органів місцевого самоврядування, яку проводить НАЗК (пункт 14 ч. 1 ст. 11 Закону).

До компетенції НАЗК віднесено також співробітництво з міжнародними та іншими компетентними органами, організаціями, обмін з ними інформацією, що знайшло свій вияв в підписанні меморандумів і протоколів про співпрацю. Наприклад, 18.10.2016 р. підписано Протокол про наміри між НАЗК і Центром зі зниження ризиків корупції в оборонному секторі (CIDS).

Для контролю за діяльністю НАЗК розпорядженням Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2017 р. була утворена Громадська рада при НАЗК, як консультативно-дорадчий орган, через який забезпечується участь громадян у формуванні та реалізації державної політики у сфері запобігання корупції.

Отже, НАЗК є спеціалізованим превентивним органом із запобігання корупції, інструментом імплементації в національне законодавство положень Конвенції ООН проти корупції, покликаним забезпечити виконання багатьох рекомендацій GRECO та інших міжнародних інституцій.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Червякова О.Б.

**Мамараймова С.,
Национальный юридический университет
имени Ярослава Мудрого,
международно-правовой факультет,
2 курс, группа 07мп-18i-03**

К ВОПРОСУ О СИСТЕМАТИЗАЦИИ ИНДУСКОГО ПРАВА

В наиболее общем виде индуское право можно определить, как религиозно-правовую систему, которая регламентирует общественные отношения внутри общины, которая исповедует индуизм.

Его особенностями является: индуское право является составной частью религии индуизма; персональный характер действия права, которое распространяется только на лиц, исповедующих индуизм, независимо от того, в каких государствах они проживают; ярко выраженный кастовый характер; деление индуского права на несколько направлений (школ); сильное влияние других правовых

систем – исламского и английского права; большая роль у правоприменительной практики сельских кастовых судов панчаятаев.

В XX веке была предпринята попытка систематизировать религиозное индусское право на уровне национального законодательства Индии.

Перестройка правовой системы страны в целях приведения ее в соответствие с положениями либеральной Конституции 1950г., начатая с кодификации и реформирования персонального индусского права, не могла не вызвать острое политическое противоборство между отдельными сегментами индийского общества, социальными группами, движениями, партиями, теми, кто отстаивал традиционные ценности и правовые институты, и теми, кто стоял на позициях необходимости проведения радикальных правовых реформ.

Традиционное, религиозно право подвергалось реформе во многих азиатских странах: Японии, Таиланде, Турции и др. В ряде случаев эта реформа была столь радикальна, что в ходе ее полностью заимствовалось западное право. Так, в Турции был фактически целиком заимствован швейцарский Гражданский кодекс 1911 г.

Борьба за кодификацию индусского права имела длительную историю. Впервые этот вопрос был поднят еще в середине XIX в., когда в Индии разрабатывался проект уголовного кодекса. Правовая комиссия пришла тогда к выводу, что кодификация индусского права невозможна в силу его неразрывной связи с религией. Дискуссия о кодификации индусского права, об устранении его архаических институтов, крайней, запутанности и сложности возникли вновь в 1920 г., когда с проектом индусского кодекса выступил член Законодательного совета Индии Ганганатх Ихья, но решение вопроса было отложено колониальными властями ввиду трудности и несвоевременности.

Организованную оппозицию идее создания единого Гражданского кодекса для всех индийцев с самого начала составили некоторые высшие судебские авторитеты и крупные правоведы. Они основывались на том, что различные школы индусского права так четко установлены, а обычаи и обыкновения различных частей Индии так резко разнятся, что создание единого кодекса революционизирует всю социальную структуру и придет к хаосу и противоречиям.

Письменное заявление с такими мотивами последовало в правительство от Мукерджи, ставшего впоследствии главным судьей Верховного суда Индии, Сена-судьи Высокого суда в Калькутте и других. Соглашаясь с рядом изменений, внесенных биллем комитета Роу в институт индусского брака, авторы заявления высказывались за то, чтобы были четко разграничены священный индусский брак и брак гражданский, который должен регулироваться специальным законом о браке. Комментируя позицию авторов заявления, известный индийский юрист У.С. Саркаров отмечал ее как наиболее приемлемую, «уравновешенную», «обдуманную», так как они предлагали лишь частичные реформы индусского права.

Индуизм придает каждому действию человека духовный смысл и напрямую связывает путь к совершенному общественному устройству с нравственным совершенствованием природы и духа самого человека.

Индусское право восприняло в качестве философской основы учение индуизма, которое стало основой для правового регулирования как социальной, так и частной жизни индусов. Поскольку ритуалы считались одним из важнейших способов социокультурной регуляции жизни и поведения индусов, они оставили свой отпечаток и на формировании индусского права.

В результате кропотливой работы индийских юристов были разработаны и приняты законы «О специальном браке» 1954, «О браке и разводе индусов» 1954, «О несовершеннолетних детях и опеке индусов» 1956, «О усыновлении и содержании индусов» 1956. Все вместе они стали называться «Индусским кодексом», который регулирует особенности личного статуса индусов.

Научный руководитель: к.ю.н., ассистент кафедры теории и философии права Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого Трихлеб К.А.

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРАВознавства у Глобалізованому світі

Шульга Т.М.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
к.ю.н., доцент кафедри фінансового права

ДЕЯКА ПРОБЛЕМАТИКА ЗЕМЕЛЬНОГО ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ

У зв'язку із запланованим незабаром відкриттям в Україні ринку землі, питання щодо її оподаткування набувають ще більшої актуалізації. Слід відмітити, що з набуттям незалежності нашої держави, законодавець постійно намагався оптимізувати земельне оподаткування. Так, земельний податок спочатку був віднесений до загальнодержавних податків і зборів, проте з роками стало зрозуміло, що таке положення не дає достатньої фіскальної ефективності цього платежу. І лише з прийняттям Податкового кодексу України (далі – ПК України) земельний податок отримав статус місцевого, що переслідувало мету наповнення місцевих бюджетів та встановлення контролю за його сплатою на місцях. Включення даного платежу до складу податку на майно обумовлюється юридичною природою самої землі як об'єкта майнових прав. З іншого боку, це проявлялося в намаганні законодавця оптимізувати податкову систему шляхом зменшення загальної кількості податків, результатом чого мало стати зниження податкового тиску на платника.

На сьогоднішній день земельний податок можна вважати одним із найбільш ризикованих податків в аспекті його впливу на формування дохідної частини місцевих бюджетів. Це пов'язано з низкою таких проблем як, зокрема: специфічність об'єкту оподаткування, що водночас може виступати об'єктом оподаткування інших податків, наприклад, рентної плати; часті зміни податкового й відповідного галузевого законодавства; прогалини в роботі органів Держгеокадастру, які мають забезпечити повноту обліку всіх земельних ділянок (що фактично використовуються); складнощі із визначенням бази оподаткування та розрахунком закріплених в ПК України ставок; досить низький рівень здійснення обліку платників та

об'єктів оподаткування, що в свою чергу породжує неефективний контроль за нарахуванням та сплатою цього податку тощо.

Проте, незважаючи на вищесказане, слід підкреслити і позитивні моменти. Наприклад, ставки земельного податку встановлюються самими органами місцевого самоврядування на підконтрольній їм території. Законодавець лише обмежує їх мінімальні та максимальні розміри. Але, якщо місцевою радою не ухвалено рішення щодо місцевих податків та зборів, то плата за землю справляється за ставкою, що діяла до 31 грудня року, який передує бюджетному періоду, у якому має сплачуватися цей податок. Дуже важливим для платників земельного податку є те, що законодавець закріпив положення, згідно з яким фізичним особам у сільській та селищній місцевості дозволяється сплачувати земельний податок через каси сільських рад або рад об'єднаних територіальних громад, що для таких платників є вкрай зручним.

Статтями 281-283 ПК України закріплено податкові пільги щодо сплати земельного податку. Здебільшого ці пільги носять соціальний характер, разом з тим, вони поширюються на одну земельну ділянку за кожним видом використання у межах граничних норм для безоплатної приватизації визначених п. п. 281.1.5. ст. 281 ПК України та ст. 121 Земельного кодексу України. В даному випадку слід виокремити ще одну проблему в земельному оподаткуванні. Так, для отримання цієї пільги та її застосування особа самотійно повинна звернутися до контролюючого органу, а у зв'язку з низькою правовою обізнаністю громадян, яким надана пільга, дана можливість багатьма платниками фактично не використовується. Щодо застосування податкових пільг для юридичних осіб, то вони, як правило, також носять соціальний характер, або ж суб'єкти яким вона надається виконують загальнодержавну політику. У ст. 283 ПК України закріплюється перелік земельних ділянок, які не підлягають оподаткуванню земельним податком. Як правило, це землі, які не приносять значної економічної вигоди їх власникам, або землі зайняті державними об'єктами.

В сучасних умовах дуже спірним є положення п. п. 283.1.8 ст. 283 ПК України, згідно із яким звільняються від оподаткування земельним податком земельні ділянки надані для будівництва і обслуговування культових та інших будівель, необхідних для забезпечення діяльності

релігійних організацій. Дане питання є предметом дискусій багатьох фахівців у сфері податкового права. Оскільки Україна визнає себе світською державою, тобто такою, що не підтримує і не засуджує жодну релігію, то наявність дуже великої кількості різноманітних конфесій, які мають у своїй власності земельні ділянки, які звільняються від оподаткування за цим пунктом, частково не дозволяє досягнути такого принципу оподаткування, як фіскальна достатність.

Насамкінець слід зазначити, що на сьогодні адміністрування земельного податку має низку проблем, про які згадувалося вище. І оскільки земля вважається основним засобом здійснення будь-якого виду діяльності, з яким пов'язана життєдіяльність людини, то її оподаткування повинно бути чітким, справедливим та ефективним. Переслідуючи мету відносно досягнення максимальної фіскальної ефективності земельного оподаткування в Україні, законодавцю не слід забувати що земля, яка перебуває у власності, не повинна виступати тягарем її власнику внаслідок високого податкового тиску.

**Задихайло Д.Д.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
к.ю.н., асистент кафедри екологічного права**

ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ В СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ: УДОСКОНАЛЕННЯ СУСПІЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ

Як відомо, будь-яка суспільна динаміка генерується тими чи іншими суспільними інтересами, що спонукають людей на діяльність, спрямовану на їх реалізацію шляхом досягнення усвідомлених цілей та завдань.

Проблемою є те, що по-перше, суспільних інтересів дуже багато і виникають вони щодо цілої низки різноманітних суспільних цінностей, зокрема і таких як життя, здоров'я, гідність, освіта, достатній життєвий рівень, соціальний захист і багато-багато інших. По-друге, зазначені та багато інших суспільних інтересів виникають водночас формуючи при цьому яскраву палітру непередбачуваного суспільного життя, що прагне до повної їх реалізації. А по-третє, ці суспільні інтереси знаходяться у складному співвідношенні – інколи узгоджуючись один

з одним, інколи залишаючись нейтральними, а інколи суперечачи друг другу продукують різноманітні соціальні конфлікти.

Як відомо, суспільні інтереси можуть бути диференційовані за змістом – економічні, політичні, екологічні, соціальні, конфесійні, національні, безпекові, споживчі тощо. За проявом у часі – сьогоднішні, близького та далекого майбутнього. За масштабом – місцеві, регіональні, загальнодержавні, міждержавні тощо.

Як уявляється, доволі складним та проблематичним є співвідношення саме економічних та екологічних інтересів. Їх взаємодія налічує досить довгу історію, яка, в свою чергу, наповнена драматичними поразками, головним чином, що стосується стану навколишнього природного середовища.

Цікаво, що на рівні Основного Закону можна встановити зафіксовані у конституційно-правових нормах основні суспільні екологічні інтереси, такі як, забезпечення екологічної безпеки, підтримання екологічної рівноваги, збереження генофонду Українського народу (ст. 16 КУ). Зазначені в Конституції України і суспільно-індивідуальні екологічні інтереси-права на: безпечне для життя і здоров'я довкілля, вільний доступ до інформації про стан довкілля, якість харчових продуктів і предметів побуту тощо (ст. 50 КУ).

Слід констатувати, що на відміну від екологічних інтересів, економічні інтереси не отримали прямої фіксації в Основному Законі. Однак керуючись змістом ЗУ «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики» до категорії основних економічних інтересів на макрорівні можна віднести, зокрема «забезпечення конкурентоспроможності національної економіки, досягнення високих темпів її зростання, забезпечення макроекономічної стабільності» тощо. Очевидно, що на рівні державної політики, структурування органів державної виконавчої влади, суспільного усвідомлення екологічної проблематики, структурування правового і законодавчого регулювання відповідних видів діяльності, що пов'язані із реалізацією екологічних і економічних інтересів ці «дві планети» все ще існують фактично автономно одна від іншої. Більш того, економічне зростання як таке було і залишається основним критерієм успішності діяльності Уряду та держави в цілому.

Таким чином, господарська діяльність, що здійснюється в форматі

підприємництва, а саме самостійної інноваційної, на власний ризик, що здійснюється з метою отримання прибутку, як це передбачено у ст. 42 ГК України, тяжіє до максимально беззатратного використання природних ресурсів та всілякої економії на проблемі утилізації відходів та обов'язку мінімізувати шкоду довкіллю, яка причиняється в процесі виробництва продукції. Якщо ж мова йде про сегмент тіньової господарської діяльності, то зазначена мотивація в такому випадку набуває крайніх суспільно-клінічних форм, що ілюструють, наприклад, наслідки стихійного видобування бурштину в Рівненській області.

В цьому сенсі підприємницькі інтереси та екологічні інтереси суттєво розходяться і мають протилежний вектор один до одного. Важливо зазначити, що антиекологічні економічні інтереси можуть переслідувати не лише підприємці-суб'єкти господарювання, але і інвестори-засновники таких підприємств, працівники і, навіть, споживачі відповідних товарів та послуг, якщо саме така економія на виробничих витратах підприємців забезпечує споживачам високу купівельну спроможність за рахунок цінової доступності таких товарів. Адже прибутки, доходи та відносно дешеві товари отримуються і споживаються в короткостроковій перспективі, а фатальні наслідки для екології – у відносно довгостроковій, що однак стає все коротшою. Економічні інтереси в їх суперечливому співвідношенні до екологічних інтересів виявляють себе не тільки на мікрорівні, але і на макрорівні. Так, держави проводячи власну національну економічну політику, що зазвичай, спрямована на «досягнення високих темпів економічного зростання» можуть керуватися необхідністю зростання ВВП за рахунок зростання обсягів видобування та продажу корисних копалин, сировини, розміщення на свої території екологічно шкідливого виробництва, виснаження та забруднення ґрунтів тощо. Номінально ВВП може зростати, доходи підприємств, працівників і державного бюджету також, але при цьому накопичуються, акумулюються екологічні проблеми – вичерпаності ресурсів, забруднення довкілля, зростання захворюваності населення тощо. Всі ці проблеми також мають матеріальний еквівалент, що навантажує і буде навантажувати в подальшому не тільки сьогоднішнє покоління, але перекладається на майбутні.

На макроекономічному рівні у глобальному вимірі, окремі країни, що активно, розвиваються свідомо нехтують охороною довкілля для

забезпечення швидких темпів економічного зростання, гальмуючи на цій підставі досягнення низки важливих домовленостей щодо міжнародних зобов'язань країни в сфері охорони довкілля.

Такі приклади можна шукати не тільки в країнах Східної Азії, але і в Центральній Європі. Так, за рахунок негативної позиції Польщі, Чехії, Угорщини та Естонії країни ЄС в ході саміта в Брюсселі 1 червня 2019 року щодо досягнення, так званої, кліматичної нейтральності до 2050 року, не змогли домовитись про створення умов, що виключають негативний вплив на клімат. Голова Польського Уряду мотивував свою позицію необхідністю захисту інтересів польських підприємців та польських громадян, що могли понести ризики додаткових податків та видатків, що пов'язані із впровадженням екологічно чистих технологій.

Таким чином, суспільство і держава мали б створити мапу сучасного співвідношення екологічних та економічних інтересів, визначити найбільш драматичні сегменти їх співвідношення та на рівні державної політики шукати шляхи і механізми їх узгодження. Креативність людського розуму стосується не тільки знаходження шляхів економії виробничих видатків за рахунок природи, але стосується також і створення нових екологічно чистих технологій зеленої енергетики, технологій утилізації відходів, створення безвідходних виробничих технологій тощо.

На рівні державного управління в екологічній сфері, зазначена креативність має реалізовуватись шляхом створення таких правових умов екологічного господарювання, що гармонійно узгоджували б зазначені інтереси.

Таким чином, важливим завданням економічної і екологічної політики держави є створення життєздатних моделей узгодження зазначених інтересів в процесі здійснення господарської діяльності. Важливим є також і те, що такі моделі теоретично і практично могли б створюватись за рахунок застосування правових засобів впливу, що напрацьовані в системі екологічного та господарського права і можуть ефективно комбінуючись між собою створюючи спеціальні екологічно спрямовані правові режими функціонування відповідних суб'єктів господарської діяльності.

Ревягіна А.А.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри земельного та аграрного права
1-го року навчання, заочної форми

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК ДЛЯ ПРОМИСЛОВОГО БУДІВНИЦТВА

Земельний Кодекс України (ст. 19) виокремлює самостійну категорію земель України, яка має назву «Землі промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення». Це збірна категорія земель, яка об'єднує різні за характером використання землі, що використовуються в якості операційної, територіально-просторової основи. У складі земель цієї категорії окреме місце займають землі промисловості. Будучи окремим різновидом земель у складі об'єднаної категорії земель, вони характеризуються певною специфікою.

Ст. 66 Земельного кодексу України до земель промисловості відносить землі, надані для розміщення та експлуатації основних, підсобних і допоміжних будівель та споруд промислових, гірничодобувних, транспортних та інших підприємств, їх під'їзних шляхів, інженерних мереж, адміністративно-побутових будівель, інших споруд. Ці землі належать до земель спеціального несільськогосподарського призначення, правовий режим яких характеризується як загальними, так і спеціальними юридичними ознаками. Вони використовуються переважно під забудову промисловими об'єктами та відповідними об'єктами інфраструктури. Процедура забудови земельних ділянок для промислового будівництва унормована в основному Законом України «Про регулювання містобудівної діяльності», а також будівельними нормами і правилами. Окрім того слід зазначити, що на сьогодні прийнято низку законів та підзаконних актів України, які регулюють відносини з використання даних земель, проте спеціальний закон «Про землі промисловості» поки що не прийнятий.

У межах основного цільового призначення землі названої категорії використовуються для різних функціональних потреб, в тому числі і для будівництва промислових підприємств. При цьому важливим є визначення розміру земельної ділянки та обов'язкове їх нормування.

Саме наведена обставина зумовлює особливості використання земель промисловості.

У генеральних планах і схемах планування при розміщенні виробничих підприємств, технопарків, індустріальних парків у відповідних територіальних зонах слід визначати такі складові: громадського центру, підприємств, технопарків, у тому числі ділянок, які перебувають у складі технопарків, індустріальних парків, загальних об'єктів допоміжних виробництв і господарств, пожежних частин.

Розподіл на зони має здійснюватися з урахуванням конкретних містобудівних умов та особливостей виробництва.

Ділянки промислових майданчиків призначені для розміщення основних і допоміжних виробництв різних галузей, майстерень, складів, будівель для компаній-початківців, дослідницьких об'єктів. В окремих випадках допускається розміщувати у їх межах об'єкти громадського призначення – торговельні, громадського харчування тощо.

Щільність забудови майданчика промислового підприємства визначається у відсотках як відношення безпосередньої площі забудови до площі підприємства в огорожі (або за відсутності огорожі – у відповідних їй умовних межах) із включенням площі під колійний розвиток.

Основною задачею зонінгу є визначення меж зон і підзон однорідних видів та умов використання на території населеного пункту і встановлення, диференційовано по зонах та підзонах, містобудівних регламентів. Зміст Зонінгу повинен конкретизуватись з урахуванням місцевих особливостей та нормативно-правових актів місцевого самоврядування у сфері містобудування, будівництва, благоустрою території. Розміри та внутрішнє зонування земельних ділянок промислових підприємств визначаються проектною документацією на підставі СНиП П-89-80 «Генеральні плани промислових підприємств», де, зокрема, визначаються нормативи мінімальної щільності забудови, що впливає на площу необхідної земельної ділянки, передбачається функціональне зонування території «з урахуванням технологічних зв'язків, санітарно-гігієнічних та протипожежних вимог, вантажообігу та видів транспорту» (п.3.3 та ін.), визначаються конфігурація забудови (п.3.22), відстані між будівлями (п.п.3.25,3.26, табл. 1-4 та ін.) тощо.

Зокрема, п.3.8 будівельних норм і правил передбачено виділення

на майданчику підприємства таких зон: передзаводської (за межами огорожі чи умовної межі підприємства), виробничої, підсобної, складської. На території промислового вузла виділяються зони громадського центра, майданчиків підприємств, загальних об'єктів допоміжних виробництв і господарств. Поділ на зони допускається уточнювати з урахуванням конкретних умов підприємства. Слід підкреслити, що користування зазначеними землями безпосередньо пов'язане з можливою шкідливістю виробничої діяльності розташованих на них об'єктів. У зв'язку з цим законом передбачено створення навколо об'єктів, які є джерелами виділення шкідливих речовин, запахів, підвищених рівнів шуму, вібрації та інших, санітарно-захисних зон.

Зовнішнє зонування земель, прилеглих до ділянок промислових підприємств, а саме, встановлення навколо підприємств санітарно-захисних зон, здійснюється на підставі Державних санітарних правил планування та забудови населених пунктів, затверджених наказом МОЗ України від 19.06.1996 №173 (замінили СН 245-71 «Санітарні норми проектування промислових підприємств», затверджені Державним комітетом РМ СРСР у справах будівництва ще 05.11.1971).

Відповідно до санітарної класифікації підприємств, виробництв та споруд (Додаток 4 до Правил), встановлюється 5 класів небезпечності підприємств (І клас – найбільш небезпечні підприємства, виробництва та споруди), відповідно до яких санітарно-захисна зона складає від 50 до 3000 м.

Закон не передбачає обмежень щодо кола суб'єктів, які можуть використовувати на праві власності або праві користування землі промисловості (ч.2 ст.66 ЗКУ).

Отже, землі для промислової забудови мають важливе значення для збереження територіальної цілісності держави та сталого функціонування різних галузей економіки, так як їх складовими виступають: землі підприємств добувної промисловості, землі підприємств металургії та оброблення металу, землі підприємств з виробництва та розподілення електроенергії, виробництва будівельних матеріалів та ін.

Науковий керівник: д.ю.н., професор, завідувач кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Шульга М.В.

Гузе К.А.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
к.ю.н., асистент кафедри цивільного процесу

ПРОБЛИМИ ЗДІЙСНЕННЯ ПРОКУРОРОМ ПРЕДСТАВНИЦТВА ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ В ФОРМІ ВСТУПУ У ЦИВІЛЬНУ СПРАВУ В СУДІ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ

Верховною Радою України 3 жовтня 2017 р. прийнято Закон України № 2147-VIII «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», який вступив в законну силу одночасно з початком роботи нового найвищого судового органу в системі судоустрою України – Верховного Суду. Цим законом внесені системні зміни до процесуального законодавства України з метою забезпечити ефективний, справедливий, неупереджений і своєчасний захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

Однією із законодавчих новел стала зміна правового статусу прокурора в суді. Зокрема, трансформації зазнала регламентація однією з форм його участі в цивільному процесі – вступ прокурора у справу, провадження у якій відкрито за позовом іншої особи.

Так, ч. 3 ст. 56 ЦПК України передбачено, що у визначених законом випадках прокурор звертається до суду з позовною заявою, бере участь у розгляді справ за його позовами, а також може вступити за своєю ініціативою у справу, провадження у якій відкрито за позовом іншої особи, до початку розгляду справи по суті, подає апеляційну, касаційну скаргу, заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами.

Слід зазначити, що наведена норма ЦПК України до внесення в неї змін вищезазначеним Законом України № 2147-VIII від 3 жовтня 2017 р. передбачала: «З метою представництва інтересів громадянина або держави в суді прокурор в межах повноважень, визначених законом, звертається до суду з позовною заявою (заявою), бере участь у розгляді справ за його позовами, а також може вступити за своєю ініціативою у справу, провадження у якій відкрито за позовом інших осіб, на будь-якій стадії її розгляду, подає апеляційну, касаційну скаргу, заяву про

перегляд судового рішення Верховним Судом України, про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами» (ч. 2 ст. 45 ЦПК України в редакції від 3 серпня 2017 р.). Подібним чином участь прокурора в досліджуваній формі регулюється і в чинному Законі України «Про прокуратуру».

Так, відповідно до п. 2 ч. 6 ст. 23 цього Закону, прокурор має право вступати у справу, порушену за позовом (заявою, поданням) іншої особи, на будь-якому етапі судового провадження.

Порівняльний аналіз вищевказаних норм ЦПК України дозволяє зробити висновок про те, що до внесення в нього змін Законом України № 2147-VIII прокурор наділявся правом вступу в справу на будь-якій стадії процесу. Аналогічний порядок встановлений чинним Законом України «Про прокуратуру».

У той же час, чинна редакція ЦПК України допускає можливість здійснення прокурором таких повноважень виключно до початку розгляду справи по суті. При цьому, відповідно до глави 6 розділу III чинного ЦПК України, розгляд справи по суті – це самостійна стадія цивільного процесу в суді першої інстанції (а не частина судового засідання, що в редакції ЦПК України від 3 серпня 2017 р. проводилась в рамках стадії судового розгляду), якій передують стадія відкриття провадження у справі (глава 2 розділ III ЦПК України), а також стадія підготовчого провадження (глава 3 розділу III ЦПК України).

Таким чином, з точки зору стадійності (циклічності) цивільного процесу, і тих логіко-часових меж, в яких прокурор має право вступити в розпочату справу в суді першої інстанції, в оновленому ЦПК України можна відзначити тенденцію обмеження законодавцем повноважень прокурора при реалізації конституційної функції представництва інтересів держави.

Що ж стосується Закону України «Про прокуратуру», який визначає правові засади організації і діяльності прокуратури, то в цьому питанні зазначена форма не набула змін, що вказує на її невідповідність процесуальному законодавству.

Уявляється, що встановлення процесуальним законодавством зазначених обмежень є обґрунтованим, оскільки вступ прокурора в розпочату справу в суді першої інстанції, наприклад, під час встановлення обставин справи, а також дослідження доказів або під час судових дебатів, безумовно негативно впливатиме на ефективність

його розгляду, а також своєчасність здійснення судом правосуддя.

Як справедливо відзначається в юридичній літературі, реалізація покладеної на прокуратуру України конституційної функції представництва в формі вступу в цивільну справу, слід пов'язувати з реальною, фактичною можливістю участі у вирішенні судом питань матеріального і процесуального права.

Тому вважаємо, що при розгляді справи в загальному порядку в суді першої інстанції, прокурору повинно бути надано право вступу у справу до початку процедури встановлення судом обставин і дослідження доказів, що проводиться під час судового засідання в межах стадії цивільного процесу – розгляд справи по суті.

У свою чергу, слід мати на увазі, що ЦПК України, крім загального порядку розгляду цивільних справ закріплює процедуру їх розгляду у спрощеному позовному провадженні. Однією з його властивостей є те, що розгляд справи проводиться без проведення судового засідання.

Так, згідно до ч. 5 ст. 279 ЦПК України суд розглядає справу в порядку спрощеного позовного провадження без повідомлення сторін за наявними у справі матеріалами, за відсутності клопотання будь-якої зі сторін про інше. За клопотанням однієї із сторін або з власної ініціативи суду розгляд справи проводиться в судовому засіданні з повідомленням (викликом) сторін.

Отже у разі, якщо прокурор ініціює свій вступ у справу, яка розглядається судом із застосуванням процедури спрощеного позовного провадження (гл. 10 розділу III ЦПК України), і її розгляд проходить без судового засідання (в письмовому порядку), в такому випадку вважаємо, що прокурор вправі вступити в справу до розгляду справи по суті (до початку цієї стадії), як це передбачено в ч. 3 ст. 56 ЦПК України.

З урахуванням вищенаведеного, слід внести зміни до ч. 3 ст. 56 ЦПК України та викласти її перше речення в такій редакції: «У визначених законом випадках прокурор звертається до суду з позовною заявою, бере участь в розгляді справ за його позовами, а також може вступити за своєю ініціативою у справу, провадження у якій відкрито за позовом іншої особи, до початку встановлення судом обставин і дослідження доказів, а у порядку спрощеного позовного провадження – до початку розгляду справи по суті».

За аналогією з ЦПК України корекції підлягає і п. 2 ч. 6 ст. 23

Закону України «Про прокуратуру». У його тексті слід передбачити, що прокурор має право «вступити у справу, порушену за позовом (заявою, поданням) іншої особи, до початку встановлення судом обставин і дослідження доказів, а у порядку спрощеного позовного провадження – до початку розгляду справи по суті».

**Силкіна А.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірантка кафедри цивільного права №1**

ПРАВОВА ПРИРОДА «ФОРМАТУ» В ПРАВІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Сфери в яких використовується категорія «формат» є різноманітними, але об'єктом правової охорони формат стає лише в виключних випадках. На сьогодні слово «формат» одне з найпоширеніших понять в сучасній медіасфері. Походить від латинського «liber formatus», що перекладається як «сформована книга», тобто створена в певній формі та визначеному розмірі, в подальшому формат використовуються з 1955 років у комп'ютерній сфері.

За основу науково-теоретичної бази даного дослідження бралися роботи вітчизняних та зарубіжних дослідників в сфері журналістики, мультимедіа та юриспруденції: Ананьєва А., Борисова В., Булаєва Н., Венедиктова І., Галустян А., Дей Є., Джордан К., Дозорцев В., Жилінкова О., Канхем Л., Лазутіна Г., Моран А., Пекер Р., Сухачова А. Хедкок Є. та ін.

Аналіз наукових публікацій із використанням даної категорії виявляє, що формат використовується в основному як спеціальний диференціатор розміру без чіткого визначення (наприклад, цифровий формат проти фізичного, електронний формат проти друкованого). Грунтовне дослідження формату здійснене в «Paratexts Genette» (1997), тоді формат був всеохоплюючим аспектом виробництва книг, означав спосіб складання аркушів книги, а також розмір самого оригінального аркушу. «Формат» з плином часу використовують не лише в друкованій продукції, існує також радіо-формат, формат гри, формат зображення, формат телеканалу, формат аудіовізуального твору та багато інших.

Вбачаючи багатоманітність вектору значення поняття «формат» існує необхідність проаналізувати, який вид формату є об'єктом права інтелектуальної власності, а який – ні. Аналіз наукових досліджень свідчить про те, що сучасні правники та журналісти мають різні погляди на сутність категорії «формат». При чому це або вузький підхід, коли формат ототожнюють з жанром, або навпаки, коли формат розглядається, як складний комплексний об'єкт права інтелектуальної власності. У першому випадку формат використовується для опису жанрових характеристик, в той час як в іншому (у випадку налагоджених і успішних форматів) це унікальне поєднання елементів ноу-хау, авторського права, дизайну, торговельної марки, конфіденційної та комерційної інформації, різних прав інтелектуальної власності.

Викладені особливості форматів, дають право стверджувати, що слід розрізняти який саме вид формату підлягає охороні правом інтелектуальної власності, так як відповідно до ст. 8 ЗУ «Про авторське право», передбачена цим законом правова охорона поширюється тільки на форму вираження твору і не поширюється на будь-які ідеї, теорії, принципи, методи, процедури, процеси, системи, способи, концепції, відкриття, навіть якщо вони виражені, описані, пояснені, проілюстровані у творі. Вважаємо, що при віднесенні певного виду формату до об'єктів права інтелектуальної власності, необхідно детально вивчити структуру та елементи з яких він складається. Зрозуміло з вищенаведеного, що коли формат розглядається в сенсі жанру, про правову охорону не може йти мова.

У сучасних умовах практичне та теоретичне значення для учасників цивільно-правових відносин мають формати, які охороняються правом інтелектуальної власності або потребують такої охорони. Формат радіостанції розуміється, як принципи та параметри віщування, орієнтовані на потенційну аудиторію. Враховуючи той факт, що формат радіостанції – це своєрідний принцип віщування, то охороні відповідно до ЗУ «Про авторське право та суміжні права» він не підлягає. Однак, необхідно зауважити, що формат («програмна концепція мовлення») є визначальною при оформленні ліцензії з Нацрадою з питань телебачення та радіомовлення.

Останнім часом набуває популярності вид розважальних ігор таких, як квест-кімната «escape-room». Сутність гри полягає в тому, що

команду гравців зачинають в приміщенні з тематичним антуражем, з цієї кімнати необхідно вибратися за встановлений час виконуючи різні завдання та інтелектуальні ребуси. Сама концепція гри не нова, вперше цей формат гри був розроблений програмістами США у 2006 році. Постає запитання: Чи може формат гри квеста розглядатися, як об'єкт авторського права? З одного боку, коли мова йде про текст, в якому описується формат гри, найближчим об'єктом захисту в авторському праві є сценарій. З іншого боку квест-кімната – це тематична концепція гри, учасникам якої необхідно вирішити завдання в межах розважального простору, але ідеї та концепції відповідно до чинного законодавства України не охороняються. Для визначення місця формату квеста серед об'єктів необхідно розібратися з яких елементів складається формат квест-кімнати. Згідно ст.8 ЗУ «Про авторські та суміжні права» об'єктами авторського права є твори у галузі науки, літератури і мистецтва. Наприклад, Д. Роулінг має право подати до суду на особу, що створить квест-кімнату у форматі для втечі Гаррі Потера. За законодавством Великої Британії, авторка має довести що плагіат є «substantial similar» (істотно подібним) до її оригінального твору. Авторці необхідно вказати схожість з оригінальним сюжетом та персонажами (домашні сови, блискавка, спортивні мітли тощо.)

В еру комп'ютерних та цифрових технологій велику популярність набули комп'ютерні ігри, які безперечно є об'єктами авторського права. Формат гри складається з різних елементів. Загалом, залежно від юрисдикції та обставин, відеоігри та їхні елементи можуть захищатися авторським правом, товарними знаками, патентами, комерційною таємницею тощо. В деяких країнах відеоігри сприймаються здебільшого як сукупність об'єктів інтелектуальної власності (США, Японія, Індія, Німеччина), в деяких випадках вони розглядаються як комп'ютерні програми (Канада, Китай, Ізраїль), дуже рідко – як аудіовізуальні елементи (Південна Корея).

Формат лонгриду – це один з найновіших мультимедійних продуктів, який не визначено серед об'єктів права інтелектуальної власності на рівні законодавства, проте елементи з яких він складається охороняються нормами авторського права. Взагалі лонгрид «long read» – з англійської перекладається, як «довгий текст, довге читання». Це своєрідний блог, сайт на якому подається інформація у вигляді тексту та супроводжується фотографіями, відео, анімаціями, музикою,

кількість елементів лонгриду може досягати більше 100. Перша публікація такого формату під назвою «Snow Fall», створена редакцією The New York Times у 2012 г., створила справжню революції в світі мультимедійної журналістики.

Телевізійний формат є наступним складним об'єктом права інтелектуальної власності, який потребує законодавчого врегулювання. Поняття формат (ТВ формат) виникло в процесі створення і реалізації зарубіжними телевізійними компаніями телевізійного продукту – телефільмів, телевізійних розважальних шоу, програм. При їх створенні був використаний прийом, який ще на початку ХХ століття застосовувався для створення таких аудіовізуальних творів як кінофільми, особливість якого полягала в поєднанні результатів інтелектуальної діяльності різних творців – сценариста, композитора, художника, виконавців тощо для досягнення єдиного результату – появи нового оригінального аудіовізуального твору.

Отже, вбачаючи різноманітність категорії формат в праві ІВ, в більшості випадків формат, як об'єкт є складним об'єктом права інтелектуальної власності, що складається з різних аудіовізуальних елементів. Формати, сутність яких наближена до жанру, шаблону, правил, концепцій – охороні авторським правом не підлягають, однак формати в складі яких є об'єкти авторського права, як складний об'єкт права ІВ під таку охорону потрапляє. Звертаємо увагу, що в Словнику з права інтелектуальної власності є таке поняття, як «format rights», права на формат. Науковці його інтерпретують на прикладі судових справ, пов'язаних з телевізійним форматом. Бурнемозький університет під час проведення дослідження телевізійних форматів проаналізував 69 судових справ з різних частин світу.

Науковий керівник: к.ю.н., професор, завідувач кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Борисова В.І.

Бібік А.М.,
Житомирський торговельно-економічний коледж
Київського національного
торговельно-економічного університету, викладач
Папп В.Д.,
Житомирський торговельно-економічний коледж
Київського національного
торговельно-економічного університету, студент

КОЛІЗІЇ В НОРМАХ ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА, ЩО РЕГУЛЮЮТЬ СТВОРЕННЯ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ НА ПІДСТАВІ ЗАКОНУ ТА ЗАПОВІТУ

Наше життя побудоване таким чином, що рано чи пізно постає питання визначення гідних спадкоємців. Як відомо заповіт (testamentum) – це розпорядження власника своїм майном на випадок смерті. Отже, заповіт – це одностороннє волевиявлення, на підставі якого можуть виникнути права та обов'язки у спадкоємців. Це односторонній правочин, який може реалізовуватися лише за умови, що особи, визначені як спадкоємці, також виявлять свою волю на прийняття спадщини. Призначення спадкоємців – основний елемент змісту будь-якого заповіту. В Стародавньому Римі спадкоємцем можна було призначити лише особу, яка мала пасивну заповідальну правоздатність. Передусім вона мала бути конкретною – *persona certa*. До невизначених же належали юридичні особи. Але з часом Юстиніан визнав за можливе призначати і цих осіб спадкоємцями за заповітом.

Актуальним стає питання про можливість створення в Україні юридичної особи на підставі заповіту, що є звичайною практикою в державах – учасницях Конвенції Ради Європи "Про запровадження системи реєстрації заповітів".

Учасниками майнових і особистих немайнових відносин, що регулюються чинним цивільним законодавством, крім фізичних осіб, виступають різноманітні організації – державні, кооперативні, громадські, господарські товариства та інші організації. Для того, щоб ці організації стали суб'єктами цивільних правовідносин, вони повинні бути юридичною особою.

На відміну від фізичних осіб, юридичні особи не є живими істотами і тому не мають природної волі, однак у них діє об'єднана

людська воля і об'єднана людська сила в певному напрямі, зумовленому метою створення юридичної особи. Внаслідок цього за юридичною особою і визнається можливість бути суб'єктом права.

Слід зазначити, що юридична особа є самостійним суб'єктом правовідносин і існує незалежно від фізичних осіб, які її утворили, і хоч це колективне утворення і визнається суб'єктом правовідносин, однак як юридична особа воно може бути носієм лише таких прав та обов'язків, які не пов'язані з природними властивостями людей.

Закон поділяє юридичні особи залежно від порядку їх створення на юридичні особи приватного і публічного права (ч. 2 ст. 81 ЦК України). Сутність цієї класифікації полягає в тому, що юридичні особи публічного права створюються незалежно від волі приватних осіб, як правило, для здійснення спеціальних функцій, не обумовлених їх участю в цивільному обороті. Крім того, ЦК України встановлює порядок створення, організаційно-правові форми та правовий статус саме юридичних осіб приватного права. Порядок створення та правовий статус юридичних осіб публічного права встановлюється не ЦК, а Конституцією України та законом.

Створення юридичної особи здійснюється у визначеному порядку. При цьому ставиться воля й ініціатива тієї або іншої особи (осіб), яка приймає рішення про це. Істотними є також інші елементи механізму створення юридичної особи.

Юридичні особи приватного права створюються по волі приватних осіб (в тому числі і внаслідок реалізації волі особи після її смерті). При цьому варто мати на увазі наступне – на підставі заповіту в Україні можна створити установу, в управлінні якою засновник-спадкодавець участі не бере, але виділяє майно для досягнення визначеної мети.

Установчим документом товариства є статут (положення) або засновницький договір між учасниками, якщо інше не передбачено законом.

Але створенню статуту, безперечно передуює складення засновником (засновниками) установчого акту. Установчий акт є лише вираженням волі особи створити установу і як такий може міститися в заповіті, може бути окремим документом на взрєць рішення засновників про створення товариства. Якщо установчий акт міститься в заповіті, то установа має діяти на підставі модельного статуту.

В установчому акті установи вказується її мета, визначаються

майно, яке передається установі, необхідне для досягнення цієї мети, структура управління установою. Якщо в установчому акті, який міститься у заповіті, відсутні окремі із зазначених вище положень, їх встановлює орган, що здійснює державну реєстрацію.

Отже процедура створення юридичних осіб на підставі заповіту має ряд правових проблем, а саме:

по-перше, у випадку відсутності в заповіті положень про мету установи, майно, що передається установі для досягнення цієї мети, структури управління установою, їх встановлює орган, що здійснює державну реєстрацію. Однак така норма є дискусійною, оскільки частина науковців вважає, що відсутність у заповіті, де спадкодавець зафіксував розпорядження про створення установи, її мету, не дає права спадкоємцеві або державному реєстраторові визначати самостійно мету установи. Всі прогалини в цьому питанні має заповнити суд. Оскільки, може йти мова і про тлумачення заповіту (ст. 1256 ЦК), право на що мають спадкоємці і суд, і про виконання заповіту (ст. 1290 ЦК) виконавцем, який може інакше, ніж орган державної реєстрації, розуміти волю заповідача;

по-друге, як будуть співвідноситися і діяти заповіт і документ, видаваний органом державної реєстрації;

по-третє, у цілому сумнівно те, наскільки юридична природа заповіту як одностороннього правочину відповідає трансформації цього заповіту по суті в юридичний акт зовсім іншого призначення – установчий документ установи.

Очевидно, ці питання вимагають окремого правового регулювання.

**Білоус К.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри цивільного процесу**

ПРИРОДА МАЛОЗНАЧНИХ СПРАВ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНА ФОРМА ЇХ РОЗГЛЯДУ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Малозначність справи в цивільному судочинстві – це новий, раніше невідомий процесуальному законодавству критерій диверсифікації цивільних справ за ціною позову. Його інституціоналізація є закономірною та відображає світову тенденцію

диференціації позовного провадження і виникнення спрощених форм відправлення правосуддя, що детерміновано об'єктивними причинами та історичними особливостями генези цивільного процесуального права.

Слід наголосити, що позначена тенденція не є новою і тим більше революційною з огляду на те, що абсолютна більшість судових реформ, відомих світовій історії, проходили під гаслом спрощення, пришвидшення і здешевлення правосуддя. Історія розвитку судових систем та процесуального законодавства України і зарубіжних держав яскраво демонструє життєздатність та універсальність вказаних цілей, що разом із тим, говорить про відсутність однозначності та антагоністичності у виборі можливих шляхів їх досягнення.

Головною метою використання критерію малозначності, для характеристики окремих категорій цивільних справ, є сприяння режиму процесуальної економії, що виступає важливим фактором забезпечення ефективності та доступності правосуддя. При цьому процесуальна діяльність суду та учасників справи при розгляді малозначних справ має забезпечувати реалізацію завдань цивільного судочинства та узгоджуватися із основними його засадами.

Малозначність стала предметом правових досліджень і наукового дискурсу ще у пореформений період, після ухвалення Статуту цивільного судочинства 1864 року. Загалом в академічному середовищі того часу сформувалося негативне відношення та простежувався відвертий скептицизм у ставленні до проблеми диверсифікації цивільних спорів за певними критеріями, серед яких в першу чергу прийнято виокремлювати спори із невеликим розміром позовних вимог, як окрему категорію цивільних справ. Зокрема І.Є. Енгельман і Т.М. Яблочков наголошували на безперспективності та потенційній неефективності малозначності, як процесуального інституту, обґрунтовуючи свою позицію тим, що в практичній площині дуже складно, а зазвичай і неможливо диверсифікувати такі справи з огляду на наявність конгломерату факторів суб'єктивного (оціночного) характеру. Професор Е.В. Васьковський прямо і категорично закликав відмовитися від диференціації цивільних справ за критерієм малозначності. Позначена тенденція зберігалася за часів радянської влади і в умовах незалежності, оскільки процесуальний інститут малозначності не знайшов свого відображення у подальших

кодифікаціях, зокрема у Цивільному процесуальному кодексі УРСР 1963 р. та Цивільному процесуальному кодексі України 2004 р..

Нормативна конструкція «малозначності спору» була запозичена із процесуального законодавства країн Західної Європи, яке в абсолютній більшості випадків закріплює певну систему ознак за наявності чи відсутності яких суддя може віднести ту чи іншу справу до числа малозначних. З метою оптимізації, пришвидшення та здешевлення процесуального порядку розгляду і вирішення малозначних спорів, а також забезпечення узгодженості правил, що застосовуються при відправленні правосуддя у цій категорії справ, 11 липня 2007 року був прийнятий Регламент Європейського Парламенту та Ради Європейського союзу N 861/2007 «Про заснування європейської процедури вирішення дрібних спорів», який поклав початок формуванню уніфікованої (загальноєвропейської) процедури, яка характеризується: 1) застосуванням примирних механізмів досудового та позасудового врегулювання спору; 2) використанням стандартизованих форм процесуальних документів; 3) відсутністю обов'язкової вимоги процесуального представництва; 4) присіченістю строків судового розгляду; 5) деформалізацією процесуального порядку розгляду і вирішення справи по суті; 6) процесуальною активністю суду; 7) обмеженістю у праві подачі зустрічного позову; 8) регламентацією доказової бази, шляхом визначення кола фактичних обставин, що підлягають доказуванню; 9) встановленням процесуальних фільтрів апеляційного та касаційного перегляду; 10) зменшеним розміром судових витрат.

Категорія малозначних справ отримала свою законодавчу регламентацію на рівні національної правової системи після набуття чинності Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» № 2147а-VIII від 03.10.2017 року. Так, ч. 6 ст. 19 Цивільного процесуального кодексу України (далі за текстом – ЦПК) до малозначних відносить справи, у яких ціна позову не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, а також справи незначної складності, визнані судом малозначними, крім справ, які підлягають розгляду лише за правилами загального позовного провадження, та справ, ціна позову в яких перевищує п'ятсот розмірів

прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Більше того, Президентом України подано до Верховної Ради України «Проект Закону про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України щодо удосконалення перегляду судових рішень в апеляційному та касаційному порядку» № 2314 від 25.10.2019 року, де передбачається розширення кола цивільних справ, які слід вважати малозначними. До числа останніх пропонується віднести: 1) справи про стягнення аліментів, збільшення їх розміру, оплату додаткових витрат на дитину, стягнення неустойки (пені) за прострочення сплати аліментів, індексацію аліментів, зміну способу їх стягнення, якщо такі вимоги не пов'язані із встановленням чи оспорюванням батьківства (материнства); 2) справи про розірвання шлюбу; 3) справи про захист прав споживачів; 4) справи про захист честі та гідності фізичної особи, ділової репутації фізичної або юридичної особи, якщо учасник справи не заявив клопотання про розгляд справи за правилами загального позовного провадження.

Малозначні справи розглядаються у порядку спрощеного позовного провадження, що прямо передбачено ч. 1 ст. 274 ЦПК. Кваліфікація справ як малозначних здійснюється з огляду на ціну пред'явленого позову та за розсудом самого суду, виходячи із малозначності тієї чи іншої справи. При цьому, ч. 3 ст. 274 ЦПК містить вичерпний перелік критеріїв, котрі суд зобов'язаний приймати до уваги і враховувати при віднесенні тієї чи іншої справи до категорії малозначних, зокрема: 1) ціну позову; 2) значення справи для сторін; 3) обраний позивачем спосіб захисту; 4) категорію та складність справи; 5) обсяг та характер доказів у справі, в тому числі чи потрібно у справі призначити експертизу, викликати свідків тощо; 6) кількість сторін та інших учасників справи; 7) чи становить розгляд справи значний суспільний інтерес; 8) думку сторін щодо необхідності розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження.

Крім того, законодавець визначив перелік справ, які не можуть бути розглянуті в порядку спрощеного позовного провадження, тобто не підпадають під поняття малозначних: 1) що виникають з сімейних відносин, крім спорів про стягнення аліментів та поділ майна подружжя; 2) щодо спадкування; 3) щодо приватизації державного

житлового фонду; 4) щодо визнання необґрунтованими активів та їх витребування; 5) в яких ціна позову перевищує п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Таким чином, малозначність – це вартісний критерій диверсифікації цивільних справ, для розгляду і вирішення яких, за наявності передбаченої процесуальним законом сукупності умов/властивостей (ціна позову, обраний позивачем спосіб захисту, складність справи та її значний суспільний інтерес), застосовується спрощений порядок відправлення правосуддя. Законодавцем зроблені певні кроки, щодо врегулювання інституту малозначності на рівні національної правової системи. Разом із тим, багато питань залишаються відкритими, зокрема актуальною є проблема вироблення не абстрактних і умовних, а цілком конкретних критеріїв малозначності цивільної справи, прив'язаних не лише до ціни позову, а й до правової природи спірних правовідносин, що має важливе науково-теоретичне та практичне значення.

Науковий керівник: к.ю.н., професор кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Комаров В.В.

**Косінова Д.С.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри права Європейського Союзу**

ЩОДО ПІДХОДІВ ДО КЛАСИФІКАЦІЙ ФРАНЧАЙЗИНГУ

На сьогодні в умовах жорсткої конкуренції, наявності певних складнощів у реалізації ідей щодо запровадження нового товару чи послуги, які будуть користуватися попитом серед потенційних споживачів, франчайзинг стає все більш актуальним методом здійснення підприємницької діяльності. Це обумовлено тим, що франчайзинг передбачає придбання франчайзі франшизи, тобто комплексу прав на здійснення підприємницької діяльності з використанням торгової марки франчайзера, який вже зарекомендував себе на ринку товарів та послуг як успішна компанія. Така передача прав опосередковується укладанням договору франчайзингу. На сьогодні, на жаль, ні на національному, ні на міжнародному рівні немає належного правового регулювання відносин франчайзингу. В

переважній більшості більш менш врегульованими залишаються переддоговірні відносини, на етапі надання франчайзером франчайзі інформації про франшизу. Проте відносини, що виникають під час укладання сторонами різних видів договорів франчайзингу фактично залишаються поза увагою національних доктринальних практик, у зв'язку із чим це питання залишається актуальним для дослідження і в вітчизняній правовій науці.

Так, першим критерієм поділу франчайзингу на певні види можна зазначити місце виникнення франшизи. За цим критерієм виокремлюють національні та імпортовані франшизи. Як впливає із самої назви, національні створюються та розвиваються суб'єктами господарювання, які зареєстровані такими в межах однієї держави. В свою чергу, імпортовані франшизи створюються іноземними суб'єктами підприємницької діяльності та розвиваються і набувають свого поширення в іншій країні, будучи адаптовані до правил та потреб певного регіону.

На нашу думку, до такого поділу доречно додати експортні франшизи, які передбачають створення суб'єктів підприємницької діяльності на території іншої держави. З одного боку імпорتنі та експортні франшизи є схожими, проте мають різний акцент. Так, у випадку імпоротної франшизи увагу зосереджено на застосуванні франшизи у державі, яка є відмінною від місцезнаходження головної компанії-франчайзера. У разі використання експортної франшизи, акцент зміщено на регіон створення такої франшизи, який є відмінним від держави, де франшиза знаходить своє подальше поширення.

Наступним критерієм виступають суб'єкти, що беруть участь у франчайзингових відносинах. В цьому разі франчайзинг поділяють на національний та міжнародний. Так само як і у випадку із поділом франшиз на національні, експортовані та імпортовані, в основі лежить іноземний елемент. Якщо в основу класифікації франшиз покладено об'єкт, то у разі поділу на міжнародний та національний – суб'єкт. Так, міжнародний франчайзинг являє собою відносини між суб'єктами підприємницької діяльності, які зареєстровані в різних державах. Національний же франчайзинг передбачає участь у франчайзингових відносинах суб'єктів господарювання, які зареєстровані за законодавством однієї країни.

За формою взаємовідносин сторін, франчайзинг поділяють на

класичний (простий), територіальний (послідовний) та регіональний (мастер-франчайзинг). Класичний франчайзинг передбачає передачу класичної франшизи, що являє певний комплекс прав, який є однаковим для франчайзі, що укладають договори франчайзингу із головної компанією – франчайзером. Територіальний франчайзинг (в іноземній економічній літературі відомий як «multiple-unit franchise»), в свою чергу, є певним різновидом класичного франчайзингу, проте передбачає передачу права франчайзі на заснування декількох суб'єктів підприємницької діяльності або відкриття декількох пунктів, що здійснюють свою діяльність на умовах договору франчайзингу в певному регіоні. Застосовуючи територіальну франшизу, франчайзер має змогу зосередити свою увагу на співробітництві із більш перспективними контрагентами. Регіональна (мастер-франшиза) передбачає ексклюзивне право, яке отримує франчайзі на пошук та навчання інших франчайзі. В такому випадку, франчайзі, який працює за регіональною франшизою виступає в певній мірі посередником між франчайзером та іншими франчайзі. Передаючи такі права головному франчайзі, франчайзер делегує йому свої повноваження щодо пошуку потенційних суб'єктів підприємницької діяльності для укладання договору франчайзингу. На нашу думку, використання мастер-франшизи є досить зручною при поширенні бренду франчайзера та відкритті нових пунктів під торговою маркою франчайзера в інших регіонах та державах. Знаходження головного франчайзі у відповідних регіонах дає змогу вивчити національний ринок товарів та послуг, знайти необхідний персонал, провести необхідні тренінги працівників, що є досить складним для головної компанії, яка знаходиться в іншій державі. Слід зазначити, що мастер-франшиза має спільні риси із субфраншизою, яка надається франчайзі субфранчайзі. Схожість полягає у тому, що франчайзі вступає у відносини з іншими франчайзі, а головна компанія – франчайзер залишається якби поза цими відносинами. Але, відмінність полягає у правомочностях франчайзі: у разі придбання регіональної франшизи, франчайзі отримує статус офіційного представника франчайзера у певному регіоні, виконуючи частину делегованих функцій, тоді як субфранчайзер лише має право на продаж субфраншизи.

За характером взаємовідносин сторін виокремлюють: стандартний (класичний), вільний, срібний (бізнес «під ключ») та золотий (мастер-

франчайзинг) франчайзинг. Так, вільний франчайзинг відрізняється від класичного наданням франчайзі більшого обсягу свободи. Він має змогу вносити певні зміни до приміщень, запроваджувати нові продукти до асортименту, порівняно із тими, що пропонуються франчайзером. У класичному франчайзингу франчайзер встановлює чіткі вимоги до дизайну, асортименту, тощо, які є обов'язковими для виконання франчайзі. Важливою відмінністю між цими видами є модель руху фінансів. Класичному франчайзингу притаманна схема «знизу-вверх», що означає рух грошових коштів від франчайзі до франчайзера, адже франчайзі зобов'язаний сплачувати франчайзеру платежі за користування його торговельною маркою. Такий ж обов'язок існує у франчайзі при перебуванні у відносинах вільного франчайзингу, проте має місце і схема «зверху-вниз». Іншими словами, франчайзер, надаючи франчайзі більше свободи, зацікавлений у нових ідеях щодо розвитку бізнесу. За пропонування певних новацій франчайзер сплачує франчайзі фінансову винагороду, тим самим мотивуючи його до подальшої активної участі у розвитку бізнесу. Срібний франчайзинг (бізнес «під ключ») передбачає самостійне створення франчайзером точки, де буде здійснюватися підприємницька діяльність під його брендом. Такий філіал передається франчайзі у володіння, який зобов'язується сплачувати відсоток від прибутку. Виходячи із цього вбачається, що принциповою відмінністю срібного франчайзингу від інших видів є початок таких відносин, де франчайзі отримує у володіння вже створений за всіма стандартами створену бізнес модель. В усіх інших видах франчайзі є відповідальним за побудову бізнесу, оформлення приміщення, налагодження обслуговування та ін.

Таким чином франчайзинг, як метод ведення бізнесу є одним із перспективних напрямків співробітництва із суб'єктами господарювання різних держав. Разом із тим, фактична відсутність прогресивних уніфікацій цієї сфери (як на міжнародному, так і на національному рівнях) не сприяє виникненню сталих господарських зв'язків між суб'єктами цих правовідносин, що вкрай негативно впливає як на їх правове становище, так і на потенційні можливості ведення цього бізнесу.

Науковий керівник: д.ю.н, доцент кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Білоусов Є.М.

**Халецкая Т.М.,
Академия управления
при Президенте Республики Беларусь,
доцент кафедры правового обеспечения
экономической деятельности**

ЛИЧНО-ДОВЕРИТЕЛЬНЫЙ ХАРАКТЕР И БЕЗВОЗМЕЗДНОСТЬ КАК ПРИЗНАКИ СЕМЕЙНЫХ ИМУЩЕСТВЕННЫХ ПРАВООТНОШЕНИЙ

В научной литературе, посвященной характеристике семейных имущественных правоотношений выделяют достаточно большое количество признаков этих правоотношений с тем, чтобы отграничить их от имущественных правоотношений, составляющих предмет гражданского права. В числе наиболее существенных признаков, позволяющих провести такое отграничение, чаще всего называют лично-доверительный характер и отсутствие возмездности и эквивалентности семейных имущественных правоотношений.

Такие признаки выделяют В.Ф. Яковлев, утверждающий, что поскольку имущественные семейные отношения производны от личных отношений, то их основу составляет «безэквивалентная материальная поддержка членов семьи». Аналогичной точки зрения придерживаются В.И. Пенкрат, Е.С. Захарова, М.Г. Бруй, Е.С. Сидорова, Л.В. Саенко.

На лично-доверительном характере семейных имущественных отношений настаивают М.Б. Смоленский и Л.М. Пчелинцева, Т.Т. Алиев, Ю. В. Константинова.

Полагаем, что ни лично-доверительный характер, ни отсутствие возмездности и эквивалентности не являются теми признаками, которые однозначно свидетельствуют об абсолютной самостоятельности и независимости семейных имущественных правоотношений от гражданско-правовых имущественных отношений.

Лично-доверительный характер отношений, который относят чуть ли не к основному признаку семейных отношений, на наш взгляд, для них, в целом, мало характерен. Напротив, нормы брачно-семейного законодательства начинают «работать», зачастую тогда, когда ни о каком доверии не может быть и речи, например, в случае расторжения брака, отказа уплачивать алименты и т.п. Согласимся с мнением

М.В. Антокольской о том, что «существование семейных отношений не ставится в зависимость от наличия или отсутствия доверия между их участниками: доверяют друг другу плательщик и получатель алиментов или нет, обязательство сохраняется». Супруги имеют право распоряжаться общим имуществом по обоюдному согласию и тогда, когда не доверяют друг другу. Контрагент заключает сделку с одним из супругов, предполагая лишь, что действия этого супруга согласованы с другим супругом, при этом он вряд ли придает значение тому, есть ли между супругами доверительные отношения. При обращении взыскания на общее имущество супругов по их обязательствам лично-доверительный характер отношений между супругами также не имеет значения.

Полагаем, что лично-доверительный характер отношений имеет юридическое значение как раз не в семейных, а в гражданско-правовых отношениях. Например, именно отпадение доверия может быть причиной прекращения доверенности; в связи с отпадением доверия любая из сторон договора поручения может в любое время прекратить его.

Как было отмечено выше, еще одним немаловажным признаком брачно-семейных имущественных отношений сторонники самостоятельности этих отношений считают отсутствие в них возмездности и эквивалентности. Полагаем, что сам по себе данный признак не может служить критерием, позволяющим разграничить брачно-семейные и гражданско-правовые имущественные отношения. Возмездность и эквивалентность не закреплены в белорусском гражданском законодательстве в качестве характерных признаков гражданско-правовых имущественных отношений, поскольку последние, также могут носить и безвозмездный характер. Примерами могут служить договор дарения, договор безвозмездного пользования имуществом, безвозмездное хранение, беспроцентный займ и т.д.

Кроме того, нельзя не согласиться с Е.Н. Кондратьевой, отмечающей, что сегодня тезис об отсутствии в брачно-семейных имущественных правоотношениях возмездности и эквивалентности в значительной степени подорван тем обстоятельством, что в настоящее время брачно-семейное законодательство признает возмездный и эквивалентный характер тех имущественных отношений, которые ранее рассматривались как безвозмездные. Во-первых, современное

белорусское брачно-семейное законодательство позволяет супругам предусмотреть в Брачном договоре условие о невозможности признания имущества общей совместной собственностью супругов, «если в период брака за счет общего имущества супругов или личного имущества другого супруга будут произведены вложения, значительно увеличивающие стоимость этого имущества (капитальный ремонт, реконструкция и т.п.)» (абз. 6 ч. 2 ст. 13 Кодекса Республики Беларусь о браке и семье (далее – КоБС)). Во-вторых, положениями ч. 3 ст. 26 КоБС предусмотрено, что «имущество каждого из супругов может быть признано их общей совместной собственностью, если будет установлено, что в период брака за счет общего имущества супругов или личного имущества другого супруга были произведены вложения, значительно увеличивающие стоимость этого имущества».

Из всех имущественных брачно-семейных отношений, на наш взгляд, только алиментные отношения лишены признаков возмездности и эквивалентности, поскольку они не рассчитаны на получение какой-либо компенсации или иного встречного предоставления.

Третьякова Ж.В.,
Частное учреждение образования
«БИП-Институт правоведения»
Республика Беларусь,
к.ю.н., доцент кафедры юридических дисциплин

К ВОПРОСУ О ПРЕДСТАВИТЕЛЬСТВЕ РОДИТЕЛЯМИ ЗАКОННЫХ ИНТЕРЕСОВ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ ДЕТЕЙ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ

Поскольку споры, связанные с воспитанием детей, достаточно распространены в судах Республики Беларусь, то определение соотношения между определенной мерой поведения родителей (при осуществлении родительских прав) и законными интересами ребенка имеет большое значение, как для разрешения каждого конкретного спора, так и для обеспечения единообразного применения судами норм семейного законодательства. В любом споре о детях при вынесении судебного решения необходимо соблюдать законные интересы ребенка.

Термин «интересы ребенка» упоминается во многих статьях

Кодекса Республики Беларусь о браке и семье (далее – КоБС). Несмотря на то, что интересы ребенка в ряде случаев используются как оценочная категория в правовом регулировании отношений между родителями и детьми, само их понятие в семейном законодательстве не определено. Только в п. 18 постановления «О судебной практике по делам об усыновлении (удочерении)» от 20.12.2000 г. № 9 Пленум Верховного Суда Республики Беларусь указал: «Судам надлежит иметь в виду, что под интересами ребенка ... следует понимать обеспечение полноценного физического, психического, духовного и нравственного развития». Представляется, что указанное определение правовой категории требует конкретизации. В данном случае можно по-разному сделать вывод о том, что следует понимать под интересами ребенка при рассмотрении судами отдельных категорий дел. Что же включают в себя интересы ребенка и каково соотношение между интересами родителей при осуществлении ими родительских прав и интересами ребенка? К сожалению, семейное законодательство Республики Беларусь конкретно и точно не дает ответа на поставленные вопросы. Обеспечение прав и законных интересов ребенка урегулировано недостаточно четко: не определено соотношение между интересами родителей при реализации ими родительских прав и интересами ребенка, то есть не определены пределы осуществления родительских прав.

В силу особенностей своего развития и возраста сам ребенок не всегда в состоянии осознавать свои потребности и интересы, а нередко осознает их неправильно. Родители также могут иметь неверное представление об интересах и потребностях своих детей. Полагается, что указанные обстоятельства не исключают право ребенка претендовать на защиту своих законных интересов, как со стороны представителей, так и со стороны государства. На этом основании считается, что статью 73 КоБС необходимо дополнить нормой следующего содержания: «Родительские права не могут осуществляться в противоречии с законными интересами детей. При осуществлении родительских прав родители не вправе причинять вред физическому и (или) психическому здоровью детей, их нравственному развитию». Итак, законные интересы ребенка служат той гранью, за пределами которой действия (бездействие) родителей следует считать недопустимыми по отношению к ребенку, как нарушающими его

права.

В соответствии с ч. ч. 2, 3 ст. 73 КоБС родители являются законными представителями своих несовершеннолетних детей и выступают в защиту их прав и законных интересов во всех учреждениях, в том числе в судах без специальных полномочий. Причем указанные функции могут осуществляться как отцом, так и матерью ребенка либо ими обоими одновременно. Свои полномочия на защиту прав и законных интересов детей родители подтверждают документами об отцовстве и материнстве – свидетельством о рождении ребенка, а также документом, удостоверяющим личность.

Возложение обязанностей по защите прав и законных интересов несовершеннолетних детей на их родителей можно охарактеризовать как восполнение дееспособности несовершеннолетних детей. Законодатель таким образом дает возможность родителям надлежащим образом обеспечивать и защищать права и законные интересы своих детей. Объем полномочий родителей определяется в соответствии с гражданским законодательством о представительстве. Предметом защиты являются права и законные интересы детей, которые предусмотрены семейным, гражданским, жилищным, трудовым, административным и другими отраслями законодательства. При этом полагается, что все действия родителей в качестве законных представителей будут осуществляться в интересах детей. Но иногда родительские права в соответствии с законом существуют, а фактически родители ими злоупотребляют либо осуществляют ненадлежащим образом (например, родители могут представлять права и законные интересы детей до вступления в законную силу решения суда о лишении их родительских прав).

В соответствии с ч. 1 ст. 162 КоБС опекун (попечитель), их супруги и близкие родственники не вправе совершать определенные сделки с подопечным, а также опекун (попечитель) не может представлять подопечного при заключении сделок или ведении судебных дел между подопечным и своим супругом или близкими родственниками. Данная норма защищает права и законные интересы подопечного от возможных злоупотреблений со стороны опекуна (попечителя), поскольку в указанном случае интересы сторон могут противоречить друг другу (фактически может сложиться ситуация, когда опекун (попечитель) будет представлять законные интересы подопечного в

отношениях с самим собой).

Следует отметить, что конфликт интересов может возникнуть при осуществлении родительских прав между родителями и их несовершеннолетними детьми. Наиболее типичными примерами таких конфликтов являются отношения в семье, где имеются основания для отобрания ребенка у родителей или лишения их родительских прав. Кроме того, между сторонами родительского правоотношения могут возникнуть иные принципиальные, значимые противоречия, которые в последующем приведут к нарушению законных интересов детей. При этом родители даже могут заблуждаться относительно верного представления об интересах и потребностях своих детей либо эти представления у обоих родителей окажутся противоречивыми. Полагается, что следует предусмотреть возможность ограничения права родителей представлять законные интересы своих детей, если интересы родителей и детей противоречат друг другу. При этом наличие противоречий устанавливают органы опеки и попечительства и назначают детям своего представителя. Подобные ситуации, только касающиеся имущественных отношений между родителями и детьми, уже урегулированы действующим семейным законодательством (ст. 89 КоБС).

Например, родители не вправе без согласия органа опеки и попечительства отчуждать приватизированную квартиру (собственность образовалась при суммировании жилищной квоты родителей и ребенка), на которую имеет право их ребенок. В случае, если орган опеки и попечительства откажет родителям в совершении данной сделки, будет очевидно, что она не соответствует законным интересам ребенка, а, следовательно, имеются в наличии противоречия интересов сторон родительского правоотношения. Своевременное выявление органом опеки и попечительства указанных противоречий, не допускает нарушений прав и законных интересов ребенка и обеспечивает их надлежащую защиту. На основании вышеизложенного надлежит дополнить статью 73 КоБС нормой следующего содержания: «Родители не вправе представлять законные интересы своих детей, если органом опеки и попечительства установлены противоречия между интересами родителей и детей. В таком случае орган опеки и попечительства обязан назначить представителя для защиты прав и законных интересов детей». По мнению автора, деятельность всех

законних представителів (опекунов, попечителів, родителів), повинна бути обумовлена однаковими межами.

**Конопельцева О.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
к.ю.н., асистент кафедри трудового права**

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ ТА В КРАЇНАХ СВІТУ

Вища юридична освіта займає особливе місце в системі вищої школи. Це обумовлено тією роллю, яку повинно відігравати право у нашому житті. Фахівці з юридичною освітою становлять основу кадрового забезпечення процесів побудови правової держави, мають важливе соціальне призначення, несуть відповідальність за дотримання прав і свобод громадян.

Вища юридична освіта є необхідною складовою юридичної професії. Так, наприклад, однією з вимог для призначення на посаду судді є наявність у громадянина України вищої юридичної освіти (ч. 3 ст. 127 Конституції України).

В ст. 69 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» закріплено визначення «вищої юридичної освіти», під якою слід розуміти вищу юридичну освіту ступеня магістра (або прирівняна до неї вища освіта за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста), що здобута в Україні, а також юридична освіта відповідного ступеня, здобута в іноземних державах та визнана в Україні в установленому порядку.

Однак, серед поглядів вчених немає єдності думок, що слід розуміти під «вищою юридичною освітою». Її визначають і розглядають як складову більш загальної правової освіти, як галузь вищої освіти, як фундамент юридичної професії, як запоруку професійної компетентності правника, як середовище формування нового покоління правників, як один з інструментів реалізації соціальної функції права, як критерій соціальної стратифікації, як специфічний вид підприємницької діяльності, як шлях розбудови політичної кар'єри, як спосіб реалізації особистих амбіцій тощо.

В.Г. Гончаренко під вищою юридичною освітою розуміє частину системи спеціалізованої освіти, яка забезпечує підготовку правознавців

(юристів) для роботи в державному апарат, судах, адвокатурі, народному господарстві, правоохоронних органах.

У ст. 1 проекту Закону України «Про юридичну (правничу) освіту і загальний доступ до правничої професії», передбачається, що під юридичною (правничою) освітою слід розуміти вищу освіту за спеціальністю «право», здобуття якої відбувається за наскрізною програмою в рамках магістерського рівня вищої освіти. З цього випливає, що всі хто отримав диплом магістра за спеціальністю «право», але не навчався за наскрізною магістерською програмою, ні за будь-якою іншою, не вважатимуться такими, які здобули вищу юридичну освіту. Оскільки, в перехідних положеннях законопроекту відсутнє положення, яке допускає, що усі дипломи про здобуття ступеня магістра за спеціальністю «право», які були видані до набрання чинності цим законом, прирівнюються до аналогічних дипломів, які будуть видані після набрання ним чинності. Запропоновані зміни суперечать Конституції України, яка забороняє при прийнятті нових законів звужувати зміст і обсяг існуючих прав.

Популярність юридичної професії та відсутність чітких критеріїв визначення попиту юристів спричинили хаотичне збільшення кількості закладів вищої освіти з підготовки таких фахівців.

Так, наприклад, станом на 1991 рік в Україні було всього сім вищих навчальних закладів, які готували юристів. На сьогодні підготовкою юристів займаються заклади вищої освіти, класичні університети, непрофільні заклади вищої освіти (технічні, економічні, педагогічні, транспортні тощо), відомчі та приватні заклади вищої освіти. За статистикою на даний час освітню діяльність за спеціальністю «право» здійснюють 300 закладів вищої освіти. При цьому в Польщі таких закладів вищої освіти 25 (з яких 10 – приватні), в Німеччині – 42, у Великобританії – 97, в Нідерландах – 10, в Австрії – 5 і навіть в Сполучених Штатах Америки - менш 200.

Актуальним як для України, так і для багатьох інших країн, надзвичайно гострим залишається питання щодо забезпечення якості вищої юридичної освіти. Поняття «якість вищої юридичної освіти» володіє атрибутивними характеристиками, властивими вихідної категорії «якість вищої освіти». Науковці розглядають зазначене поняття, як: 1) соціальний інститут, 2) педагогічний процес; 3)

суспільний процес; 4) процес суб'єкт-суб'єктної взаємодії; 5) загальноцивілізаційний феномен; 6) соціально-культурна система та ін.

У європейських університетах до 80-років ХХ століття проблему якості освіти тільки декларували, оскільки реальні механізми й інструменти забезпечення не були розроблені. Тільки в 90-х роках минулого століття система якості вищої освіти починає швидко розвиватися, що було зумовлене зростанням масовості вищої освіти; зацікавленістю роботодавців у якісній підготовці фахівців; зменшенням обсягів державного фінансування вищої освіти з одночасною вимогою щодо ефективності витрат отриманих закладами вищої освіти коштів; підвищенням вимог суспільства щодо прозорості й відкритості діяльності університетів; формуванням конкурентного середовища серед університетів.

Процеси з забезпечення якості вищої освіти починають відбуватися спочатку в окремих країнах Європи, потім у вигляді пілотних проєктів. З часом було створено Європейську мережу забезпечення якості у вищій освіті (the Europe Network for Quality Assurance in Higher Education, ENQA), яка почала свою роботу у 2000 році з метою формування єдиних критеріїв і методології оцінки якості. І вже сьогодні, ми можемо спостерігати, що основні підходи до трактування вищої освіти в багатьох зарубіжних країнах практично повністю окреслені. Це, зокрема, підтверджується у процесі міжнародного співробітництва у сфері створення й розвитку міжнародних стандартів і критеріїв оцінки якості вищої освіти крізь розуміння результатів навчання й компетентностей, які отримують здобувачі вищої освіти.

В Україні, з метою підвищення якості вищої юридичної освіти на підставі Закону України «Про освіту» та Закону України «Про вищу освіту», було уперше на практиці української вищої освіти унормовано національну систему забезпечення якості, що відповідає «Стандартам та рекомендаціям із забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти» (ESG, Єреван, 14-15 травня 2015 року), яка передбачає втілення принципово нової моделі вимірюваної, порівнюваної, вірогідної та конкурентоспроможної якості вищої освіти.

**Ежова Т.Б.,
Белорусский институт правоведения,
старший преподаватель кафедры
общей теории права и гуманитарных дисциплин**

ГАРАНТИИ ГОСУДАРСТВА ПО СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЕ ДЕТЕЙ-СИРОТ: ОПЫТ КОДИФИКАЦИИ

Основные социальные гарантии для детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей, изложены в Законе Республики Беларусь от 21 декабря 2005 года № 73-З «О гарантиях по социальной защите детей-сирот, детей, оставшихся без попечения родителей, а также лиц из числа детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей» (в редакции Закона Республики Беларусь от 17 июля 2018 г. № 135-З) (далее – Закон). Вновь принятый Закон явился итогом более чем трехлетней работы по систематизации норм, определяющих сущность и содержание государственной социальной политики в отношении детей, лишенных родительского попечения, и представляет собой уникальный опыт целостного законодательного регулирования общественных отношений, фрагментарная правовая регламентация которых обеспечивалась ранее рядом подзаконных актов еще советского времени.

Согласно Закону Республики Беларусь от 19 ноября 1993 г. № 2570-ХІІ «О правах ребенка» (в редакции Закона Республики Беларусь от 11 мая 2016 г. № 362-З), защита государством и обществом детства является важнейшей политической, социальной и экономической задачей. Тем более актуальна задача обеспечить защиту прав и интересов тех категорий детей, которые находятся в трудной жизненной ситуации.

В соответствии со статьей 191 Кодекса Республики Беларусь о браке и семье от 9 июля 1999 г. № 278-З (в редакции Закона Республики Беларусь от 17 июля 2018 г. № 135-З), каждый ребенок имеет право на такое материальное обеспечение со стороны семьи и государства, которое необходимо для его полноценного физического и умственного развития, реализации природных наклонностей и талантов, получения образования в соответствии с его способностями в целях содействия гармоничному развитию личности и воспитанию достойного члена общества. Безусловно, в первую очередь обеспечение прав и интересов

детей является правом и обязанностью их родителей. Если же родительское попечение по тем или иным причинам отсутствует, функции родителей берет на себя государство, предоставляющее детям-сиротам и детям, оставшимся без попечения родителей (далее – также дети-сироты), особые гарантии по их социальной защите.

Формирование системы государственных гарантий социальной защиты детей-сирот происходило в течение последних нескольких десятилетий и было обусловлено как ростом числа случаев социального сиротства из года в год, так и постепенным увеличением внимания государства к этой проблеме. Введение определенных гарантий, как правило, было связано с социально-политическими задачами того времени.

Если поначалу первоочередной задачей было сохранение жизни и здоровья детей-сирот, то позже, наряду с этим, их образование и воспитание становилось основным объектом внимания. В 1956 году возрастной предел для детей в детских домах был увеличен до 18 (ранее 14), чтобы обеспечить таким детям всеобщее среднее образование. По мере того как социальная направленность общества возрастала, государство брало на себя все больше функций по защите интересов детей-сирот. Были открыты новые школы-интернаты, предоставляющие жилье, содержание, воспитание и образование для детей-сирот и детей, временно оставшихся без попечения родителей. С 1978 года дети-сироты, обучающиеся в средних специальных учебных заведениях, получают полную государственную поддержку. Это предусматривало возможность проживания и питания в детских домах бывших воспитанников, обучающихся в высших учебных заведениях.

С 1987 года дети-сироты получают право неконкурентного приема в высшие и средние специальные учебные заведения, им обязательно предоставляется общежитие, дети этой категории имеют право проводить каникулы в детских интернатах, где их воспитывают, с предоставлением бесплатного жилья и питания; при проезде с места учебы до места отдыха и обратно оплачивалось из средств учебного заведения.

В 1988 году были введены новые формы размещения детей-сирот: детские дома семейного типа, детские городки, в 1993 году в юридическом объединении нашли понятие «детская деревня». С 1999 года активно развивается еще одна форма устройства детей-сирот для

воспитания; приемная семья.

Таким образом, общественные отношения по предоставлению социальных гарантий детям-сиротам до настоящего времени регулировались более чем 20 нормативными правовыми актами разного уровня и времени принятия, зачастую морально и юридически устаревшими.

Примечательно, что как дети-сироты, так и дети, оставшиеся без попечения родителей, в соответствии с законом имеют равные права на защиту и гарантии со стороны государства. В то же время статья 3 Закона устанавливает, что эти гарантии предоставляются и охраняются государством и финансируются из республиканского и местных бюджетов, а также из других источников, не запрещенных законом. Государственный контроль за выполнением гарантий возлагается на органы опеки и попечительства, а также другие государственные органы в соответствии с их компетенцией.

Следует отметить, что, исходя из задачи обеспечения равенства прав детей-сирот, независимо от формы их устройства для обучения, оригинальная редакция Закона, подготовленная межведомственной рабочей группой, содержала положение о равных стандартах государственная поддержка детей-сирот, воспитывающихся в семьях, и детей-сирот, воспитывающихся в детских интернатах. Это положение установлено пунктом 12.4 постановления Совета Министров Республики Беларусь от 17 октября 1988 года № 294 «О создании детских домов семейного типа в Республике», третий абзац пункта 2 Постановление Верховного Совета Республики Беларусь от 5 февраля 1991 года «О дополнительных мерах по улучшению охраны материнства и детства в Республике Беларусь», однако, не осуществляется на практике. В то же время правительство не поддержало соответствующие нормы, поскольку они повлекли за собой увеличение государственных расходов.

Таким образом, Закон устанавливает предпосылки для равной государственной поддержки детей-сирот независимо от их организационной формы, что с улучшением финансовых возможностей государства позволит оказывать государственную поддержку всем сиротам в соответствии с едиными стандартами. Решение этой проблемы очень важно, тем более что в последнее время наметилась положительная тенденция сокращения количества детских интернатов

и воспитываемых в них детей, что обусловлено развитием семейных форм размещения для воспитания детей-сирот. Закон призван обеспечить всеобъемлющее и качественно новое регулирование отношений, связанных с предоставлением государством гарантий сиротам по социальной защите, что, в свою очередь, будет способствовать эффективному выполнению поставленной государством задачи по защите детей и созданию целостной, логичной системы белорусского законодательства в целом.

Давиденко П.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри конституційного права України

ПРОБЛЕМИ ІНСТИТУТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Захист права власності людини є одним з основних напрямів діяльності держави. Джон Локк писав, що власність – це той початковий вимір людської свободи, з якої повинна брати початок уся система природного права.

Але слід зазначити, що Основний Закон також містить винятки у вигляді норми ч. 1 ст. 64 Конституції України, відповідно до якої, права і свободи людини можуть бути обмежені в умовах воєнного стану або надзвичайного стану. Вищенаведена стаття також містить перелік прав, які не можуть бути обмежені навіть за таких надзвичайних обставин. Але до цього переліку право власності не включено.

Нормою ст. 41 Конституції України передбачено, що примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток із мотивів суспільної необхідності на підставі й у порядку, встановлених законом, і за умови попереднього та повного відшкодування їх вартості. Примусове відчуження таких об'єктів із наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного й надзвичайного стану.

У науковій спільноті не втихають дискусії з приводу збройного конфлікту, що виник у 2014 р. на Сході України. Науковці не можуть знайти консенсус у питанні: «Чи достатньо існування збройного конфлікту для створення умов введення воєнного стану у країні?». Але

не дивлячись дискусії, введення в дію правового режиму воєнного стану відбулося пізніше, а саме Указом Президента №390/2018 у 2018 р., хвиля вилучень різноманітного майна пройшла ще в 2014 р.

З метою конкретизації положень Конституції щодо можливості обмеження права власності в умовах надзвичайних правових режимів, в Україні було прийнято низку Законів України: «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 р. № 389, «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» від 17.05.2012 р. №4765, «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності» від 17.11.2009 р. №1559, «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» від 21.10.1993 р. №3543, «Про оборону України» від 06.12.1991 р. № 1932 та Порядок розгляду заяв та здійснення виплат для наступної повної компенсації за майно, примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану, що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 31.10.2012 р. № 998.

Одним з заходів правового режиму воєнного стану, відповідно до ст. 8 Закону №389 (перекликається з нормою ст. 17 Закону №1932), є примусове відчужування майна, що перебуває у приватній, державній або комунальній власності. Вищенаведена норма кореспондує до обов'язку громадян надати таку власність. Зокрема, цей обов'язок закріплюється у ст. 22 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію». Компетенцію з відчужування майна, відповідно до ст. 15 Закону №389, надано військовому командуванню разом з органами виконавчої влади, Радою міністрів Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування.

Так, Закон № 1559 дозволяє військовому командуванню та органам, що мають відповідну компетенцію відчужувати земельні ділянки, що перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності. Ці дві підстави вищезазначений Закон визначає таким чином: суспільна потреба – обумовлена загальнодержавними інтересами або інтересами територіальної громади потреба у земельних ділянках, у тому числі тих, на яких розміщені об'єкти нерухомого майна, викуп яких здійснюється в порядку, встановленому законом; суспільна необхідність – обумовлена

загальнодержавними інтересами або інтересами територіальної громади виключна необхідність, для забезпечення якої допускається примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, у встановленому законом порядку.

Отже, ми бачимо, що вищевикладені поняття відносяться до земельних ділянок та об'єктів нерухомості, що на них розташовані, а тому не можуть бути застосовані до усіх об'єктів власності, як зазначено у ч. 5 ст. 41 Конституції України. Ускладнюється ситуація також тим, що законодавче визначення поняття «виключна необхідність» – відсутнє. Тим самим, цей факт, на нашу думку є провокаційним та дає підстави зацікавленим особам тлумачити цей термін на власний розсуд, що призводить до неминучого розширення переліку випадків відчуження землі.

Також існує потреба в доопрацюванні механізму компенсації за відчужену власність в умовах воєнного стану.

Прикладом слугує норма ст. 3 Закону України «Про передачу, примусове відчуження в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану», що передбачає три способи вилучення майна, з яких відшкодовується тільки два: примусове відчуження майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану може здійснюватися з попереднім повним відшкодуванням його вартості; у разі неможливості попереднього повного відшкодування за примусово відчужене майно таке майно примусово відчужується з наступним повним відшкодуванням його вартості (протягом п'яти бюджетних періодів); вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану здійснюється без відшкодування вартості такого майна.

Оскільки рішення про компенсацію приймається представниками влади, то це робить, на нашу думку, особу заручником ситуації за умови неотримання попередньої компенсації за рахунок коштів державного бюджету. У результаті чого, повна наступна компенсація може проводитись протягом п'яти років (відповідно до Порядку № 998), що занадто багато для осіб, що проживають на території, на якій введено воєнний стан.

Щодо відсутності компенсації, то в законі взагалі не визначені умови, за яких вилучення майна відбувається без компенсацій, що є порушення ч. 5 ст. 41 Конституції України, у результаті чого може

зрости кількість правопорушень у сфері власності. Прикладом можуть слугувати події 2014-2015 р. коли пропри те, що в Україні існували умови воєнного стану, але його не введено було та незважаючи на це, військовим командуванням відчувалося у осіб люксові авто. Хоча навіть за умови введення воєнного стану, більш дешевші авто могли б виконувати ті ж самі завдання, але з меншою вартістю обслуговування таких авто.

Отже, зважаючи на вищевикладене, вбачається необхідність внесення змін у галузеве законодавство за для забезпечення інституту власності в умовах воєнного стану. Також важливим є використання досвіду міжнародного співтовариства, що без сумніву сприятиме поліпшенню становища людини у цілому.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, завідувач кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Слінько Т.М.

**Швидка Т.І.,
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
к.ю.н., асистент кафедри господарського права, адвокат**

ПОЛІТИКО-ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Згідно із ч. 4. ст. 9 ГК Правове закріплення економічної політики здійснюється шляхом визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики, у прогнозах і програмах економічного і соціального розвитку України та окремих її регіонів, програмах діяльності Кабінету Міністрів України, цільових програмах економічного, науково-технічного і соціального розвитку, а також відповідних законодавчих актах. У сфері господарювання держава здійснює довгострокову (стратегічну) і поточну (тактичну) економічну і соціальну політику, спрямовану на реалізацію та оптимальне узгодження інтересів суб'єктів господарювання і споживачів, різних суспільних верств і населення в цілому. Досягнення цілей конкурентної політики можливе лише завдяки вдало розробленій стратегії та тактиці, що передбачає досягнення та вирішення масштабних економічних та соціальних завдань, поряд із вирішенням невідкладних, найближчих цілей.

Існує Закон України «Про державні цільові програми» від 18

березня 2004 року № 1621-IV, який визначає державну цільову програму як комплекс взаємопов'язаних завдань і заходів, що спрямовані на розв'язання найважливіших проблем розвитку держави, окремих галузей економіки або адміністративно-територіальних одиниць. Однією з цілей розроблення державних цільових програм є сприяння реалізації державної політики на пріоритетних напрямках розвитку держави, окремих галузей економіки та адміністративно-територіальних одиниць.

Проте Закон не інституціалізує поняття державної програми в сфері конкурентної політики. Основними завданнями та цілями цієї програми повинні стати стимулювання і розвиток конкуренції, подолання рівня олігархізації, вдале регулювання та контроль за монопольними утвореннями в сферах, де це економічно вигідно. Кінцевою метою повинно стати підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

Програми розвитку галузей економіки розробляються з метою реалізації державної структурно-галузевої політики щодо стимулювання розвитку відповідних галузей економіки, концентрації фінансових, матеріально-технічних та інших ресурсів, виробничого і науково-технічного потенціалу країни, а також координації діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування для розв'язання найважливіших проблем галузі. Реалії сьогодення вимагають від держави програмної діяльності і відносно окремих ринків як системних та комплексних об'єктів правового регулювання.

А отже ми робимо наголос, що поряд з державними програмами розвитку, необхідно враховувати і регіональний та міжрегіональний рівень програмних документів. Поряд з цим програмні і прогностичні документи мають бути як довготривалі і мати глобальні цілі, так і короткострокові, враховуючи динамічність розвитку ринкових відносин, появу нових сфер економіки, гнучкість до умов сучасності та врахування сьогодишнього стану ринкової економіки.

Але постає актуальне питання – де закріплена економічна політика держави? В яких документах прописаний чіткий алгоритм виконання завдань, що ставить перед собою держава? Яка відповідальність уряду за невиконання цих завдань? Та вкрай актуальним є питання правонаступності щодо виконання програм наступним урядом. Частіш

за все ми маємо ситуацію, коли уряд приймаючи ту чи іншу програму на 5 років, вказуючи цілі, досягнення яких є стратегічно важливим, наголошуючи на шляхах досягнення цих цілей, просто їх не досягає. І гучно проголошені цілі так і залишаються на стадії цілей. Інший уряд приймає нову програму, наголошуючи на реальності досягнення цілей, поставлених в програмах. Постає питання – чи передбачена за це якась відповідальність уряду!

У 2012 році було розроблено Концепцію Загальнодержавної програми розвитку конкуренції на 2014-2024 роки, схвалену розпорядженням Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2012 р. № 690-р. Метою Концепції визначався розвиток конкуренції на товарних ринках як засобу забезпечення сталого економічного зростання, покращення умов для їх ефективного функціонування, удосконалення механізму державного регулювання таких ринків. Необхідно зазначити про «результативність та ефективність» впровадження в життя вказаних в Концепції цілей і порівняти очікувані результати з реальними результатами щодо розвитку конкуренції на ринку. Наразі розроблено Проект Концепції державної політики розвитку та захисту економічної конкуренції в Україні, схвалений 28 грудня 2018 Антимонопольним комітетом України, яка визначає засади формування та реалізації єдиної та цілісної державної політики у сфері розвитку та захисту конкуренції та обмеження монополізму в Україні.

Але в цьому сенсі актуальним питанням є не просто прийняття та розроблення Програми розвитку, Концепції або іншого документа. Більш важливим питанням є реалізація та застосування дієвих механізмів, врахування умов сьогодення, сегментацію ринку, застосування диференційованих підходів до регулювання різних ринків, сфер виробництва тощо. Цілі, які поставлені в програмах розвитку повинні бути досягнуті та реалізовані.

Серед програм діяльності урядів завжди гучно проголошені цілі, зокрема макроекономічна стабілізація; створення сприятливих умов для розвитку бізнесу; забезпечення верховенства права та протидія корупції; підвищення якості державного управління та державних послуг; відновлення безпеки держави та громадян. Але цілі програм досягнуто не в повному обсязі, не враховуючи умови сьогодення та реальність виконання цих завдань.

Отже, всі ці програми є періодичними та мають реактивний характер,

зачіпають частіш за все проблеми, які вже настали і потребують негайного вирішення, в той час як ці програми повинні враховувати розвиток та прогресивні зміни, умови глобалізації чи навпаки, передбачати протекціоністські методи. Необхідно відмітити відсутність системного характеру програмних документів, які мають передбачати стратегічні та динамічні напрямки, носити як загальнодержавну так і регіональну направленість, бути адаптованими для умов сьогодення та передбачати зміни в майбутньому. Необхідно бути визначена загальна політика, мати всеосяжний характер та взаємозв'язок із різними напрямками економічної політики держави, політики розвитку та захисту конкуренції, інвестиційної та інноваційної політики держави. Необхідність застосування превентивних механізмів поряд із каральними функціями за невиконання основних принципів ринкової економіки та порушення основоположних правил конкуренції. Потрібна конкурентна політика на сучасних засадах глобалізації, основним напрямком якої поряд із захистом економічної конкуренції на національному ринку, захистом національного товаровиробника було б стимулювання виходу національних товаровиробників на зовнішні ринки із конкурентоспроможною продукцією, підвищення конкурентоспроможності національної економіки в цілому, захист від недобросовісної конкуренції, враховуючи механізми боротьби із недобросовісними конкурентними практиками міжнародного рівня, так і не менш важливим є врегулювання питання діяльності суб'єктів природних монополій, питання контролю за концентрацією, недопущення зловживань, узгоджень, налагодження механізму та принципів конкурентності при публічних торгах та вдосконалення системи моніторингу в сфері надання державної допомоги суб'єктам господарювання.

Остапенко Ю.І.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
к.ю.н., асистент кафедри господарського права

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ЯК МАТЕРІАЛЬНА ОСНОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ СУВЕРЕННОСТІ

Сучасні інтеграційні та глобалізаційні процеси, поява об'єднаних ринків та міжнародних торгових союзів, нарощування експансії транснаціональних корпорацій актуалізують питання забезпечення

економічної безпеки у світі. Часткові поліпшення систематики функціонування національного господарського механізму, так і правового господарського порядку в цілому є обмежено ефективними, адже саме нові цивілізаційні виклики зумовлюються пошук нових шляхів розвитку будь-якої держави, у тому числі і України, а провідну роль у цьому розвитку має виконувати пакет стабілізаційних заходів, спрямованих на подолання негативних наслідків та проявів сучасної соціально-економічної та геополітичної реальності. Нині держава опинилася у досить складній ситуації, що спричинено збройним конфліктом на Сході країни, анексією Криму та низкою інших причин. Відповідна скрутна ситуація у державі викликана погіршенням рівня життя більшості населення, зниженням рівня конкурентоспроможності вітчизняних підприємств, погіршенням інвестиційного клімату як у відповідних регіонах, так і по всій країні в цілому. Висока фінансова залежність країни та проблеми внутрішнього і зовнішнього характеру, в свою чергу, є причинами зниження рівня національної безпеки. А, відтак, у системі національної безпеки економічна безпека виконує чітко визначені функції, несе на собі суттєве функціональне навантаження.

Визначено, що сутність економічної безпеки полягає у тому, що вона є матеріальною основою національної суверенності, що визначає реальні можливості в забезпеченні інших видів безпеки (кібербезпеки, бактеріологічної безпеки, інноваційної безпеки, продовольчої безпеки тощо). Тобто економічна безпека – це підґрунтя для функціонування всіх інших її елементів, що входять у цю систему. Обґрунтовано, завдяки аналізу об'єктів економічної безпеки зрозумілим стає саме розуміння механізмів, які впливають на стан забезпечення економічної безпеки держави: останній визначається синергетичним ефектом від гео економічних чинників і тенденцій розвитку світового господарства та умов й особливостей економічних процесів у середині держави, розвитку суб'єктів господарювання та окремих регіонів, що є реакцією на зміну економіко-правової дійсності.

Трактування національним законодавством терміну «економічна безпека» було б доцільно визначити як комплекс дієвих заходів офіційних державних органів, які забезпечують стійкість до зовнішніх та внутрішніх загроз від країн-агресорів, характеризують здатність національної економіки до розширеного самовідтворення та

задоволення потреб громадян, суспільства і держави на певному визначеному рівні та часовому проміжку. Зазначено, що сьогодні виникає конституційно-правова необхідність у визначенні категорії «економічна безпека» на рівні Конституції України.

Законодавець у решті-решт повинен оптимально оцінити реальне становище країни та прийняти окремо Закон України «Про економічну безпеку», у якому позначимо функцію безпеки і систематику відносин щодо відповідної функції, звісно відповідна функція (економічної безпеки) відтворилася з прийняттям Закону України «Про економічну безпеку», який би був прийнятий через призму Закону України «Про деякі питання заборгованості підприємств оборонно-промислового комплексу – учасників Державного концерну "Укроборонпром" та забезпечення їх стабільного розвитку» від 06.09.2012 року № 5213-VI.

Звісно, економічна безпека є явищем неоднорідним, а, відтак, має власну структуру. Звісно існують узагальнені підходи до класифікації видів економічної безпеки. Серед них, наприклад, А.І. Сухоруков виокремлював: інвестиційну, інноваційну, фінансову, енергетичну, зовнішньоторговельну, продовольчу, воєнно-економічну, соціальну (окремо виділяються проблеми «тіньової» економіки, криміналізації та впливу капіталу. Інший приклад – В.К. Сенчагов, який виокремив: фінансову, енергетичну, військову (оборонну), оборонно-промислово, продовольчу безпеку. Звісно, існує багато класифікацій, на рівні закону, то відповідна класифікація надається у Законі України «Про національну безпеку» від 21.06.2018 № 2469-VIII, де надається опосередковано наступна класифікація: громадська економічна безпека та безпека цивільного захисту України; безпека оборонно-промислового комплексу України; кібербезпека України. Звісно, відповідна класифікація повинна бути допрацьована законотворцями і, як уявляється, мати на рівні окремих дефініцій у окремій статті у Законі України «Про економічну безпеку» такий вигляд: макроекономічна; фінансова (банківська, боргова, валютна, бюджетна, грошово-кредитна); зовнішньоекономічна, інвестиційна; інноваційна; енергетична; виробнича; соціальна (демографічна, безпека життєвого рівня та соціального захисту населення); продовольча; кібернетична; екологічна.

Сьогодні виникає конституційно-правова необхідність у визначенні категорії «економічна безпека» на рівні Конституції

України. Законодавець у решті-решт повинен оптимально оцінити реальне становище країни та прийняти окремо Закон України «Про економічну безпеку», у якому позначимо функцію безпеки і систематику відносин щодо відповідної функції, звісно відповідна функція (економічної безпеки) відтворилася з прийняттям Закону України «Про економічну безпеку», який би був прийнятий через призму Закону України «Про деякі питання заборгованості підприємств оборонно-промислового комплексу – учасників Державного концерну "Укроборонпром" та забезпечення їх стабільного розвитку» від 06.09.2012 року № 5213-VI.

**Заїченко Л.І.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
к.ю.н., спеціаліст відділу наукової та
інформаційно-аналітичної підтримки фахових видань**

ПУБЛІЧНО ТА ПРИВАТНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ В ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ СПОРТИВНИХ ВІДНОСИН

Аналіз господарсько-правового статусу професійних спортивних організацій, що дозволяє встановити професійні спортивні організації (федерації з видів спорту, спілки, асоціації, професійні спортивні клуби) мають загальні функції, як і будь-які юридичні особи. Між тим, такі суб'єкти професійних спортивних відносин, як федерації (союзи, асоціації), на відмінність від професійних спортивних клубів та інших суб'єктів спортивного права, наділені організаційно-господарською компетенцією. Більше того, зазначену організаційно-господарську компетенцію, вони набувають на підставі закону. Це пов'язано не тільки з особливостями підприємницької діяльності в області професійного спорту, а й зі специфікою самих професійних спортивних відносин.

Одна з основних особливостей господарсько-правового статусу професійних спортивних організацій полягає в наступному: з одного, боку, професійні спортивні організації є правовою формою здійснення господарської діяльності у сфері професійного спорту, з іншого – окремі види цих організацій, зокрема, федерації (союзи, асоціації), з видів спорту, будучи суб'єктами господарського права, виступають в якості суб'єкта організаційно-господарських повноважень щодо такої

діяльності. Відомо, що система професійних спортивних організацій є правовим засобом саморегулювання у сфері професійного спорту і, як наслідок, встановлена двояка правова природа цих організацій. З одного боку, це звичайні юридичні особи, як правило, некомерційні організації, а з іншого – більша частина з них виконують організаційно-господарські повноваження.

Також актуальним є питання щодо визначення основних суб'єктів спортивної діяльності. Такими мають стати спортивні клуби, що можуть бути за своєю організаційно-правовою формою господарськими товариствами, унітарними або колективними підприємствами або громадськими організаціями щодо здійснення ними комерційної діяльності та комерціалізації спортивних послуг. Окреме місце в системі суб'єктів спортивної діяльності посідає спортсмен-професіонал, який, має реалізовувати свою професійну правоздатність у формі фізичної особи-підприємця. З точки зору організаційно-правових форм суб'єктів правовідносин, що вважаються спортивними клубами та отримують статус юридичної особи у відповідності до чинного цивільного та господарського законодавства України можна знайти цілу низку потенційно придатних варіантів.

Однак, фактична комерціалізація спортивної діяльності може забезпечуватись в результаті створення спортивних клубів у формі господарських організацій, що у свою чергу можуть створити унітарні підприємства, на які і покладається проведення господарської діяльності або може існувати у формі особливого типу господарської організації, організаційно-правову природу якої має визначити законодавець. Підприємство, у свою чергу поділяється на комерційне підприємство, а також, на некомерційне, зокрема, комунальне некомерційне підприємство, яке також може слугувати правовою формою для організації спортивної діяльності на місцевому рівні.

Проаналізувавши діяльність сучасного спортивного клубу, зроблений висновок про превалювання в ньому приватноправових начал, що виражається в пріоритетності вирішення приватних завдань та інтересів над публічними. Мова про інше співвідношення відповідних інтересів можна вести, мабуть, тільки у відношенні спортивних клубів, створених у формі некомерційних організацій, визнаних соціально орієнтованими, а також освітніх спортивних клубів, діяльність яких здійснюється у встановленому порядку і,

передбачається статутами відповідних освітніх установ, при яких вони створюються. Мабуть, публічні інтереси повинні превалювати також у діяльності окремих видів фізкультурно-спортивних організацій, створених у формі громадських об'єднань, наділених владними повноваженнями і мають право приймати рішення, тобто є носіями організаційно - господарських повноважень. Також розглянуті основні підстави необхідності розробки нової редакції Закону України «Про фізичну культуру і спорт», в якому необхідно: здійснити чіткий кваліфікаційний розподіл сфер фізичної культури як такої, що має ціллю укріплення здоров'я та спорту як такого, що спрямований на досягнення кваліфікаційних спортивних результатів в організаційній формі публічних змагань; інституціалізувати комерційне і некомерційне господарювання в названих сферах, що стало фактично невід'ємною частиною функціонування відносин «великого спорту», а відтак потребує прозорості та визначеності у правових оцінках.

Доденко І.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри господарського права

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ХЕНДЛІНГУ: ПРОБЛЕМА УНІФІКАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ

Курс на євроінтеграцію вимагає від України розбудови не лише правової системи а й інфраструктури відповідного сектору економіки. Законодавець активно вносить зміни до нормативно-правових актів щодо перевезень, нормативних актів з питань активізації інвестиційних процесів, а також законодавства щодо технічного регулювання у сфері авіаційних (повітряних) перевезень.

Приведення вітчизняних норм у відповідність до європейських та міжнародних стандартів породжує нову проблему – зв'язку основних понять у полі світової цивільної авіації та української. Яскравим прикладом такого співвідношення є діяльність з обслуговування повітряного судна.

Швидкість, ефективність, точність – слова, що чітко характеризують «handling» підчас обслуговування повітряних суден. Слід чітко розуміти, що саме складає «handling», хто є суб'єктами з надання відповідних послуг.

У перекладі з англійської «handling» (далі – хендлінг) означає певну сукупність процедур та операцій з обслуговування повітряного судна на території аеропорту (аеродрому) або за його межами, а саме: зустріч повітряного судна (далі – ПС), буксирування, забезпечення наземним електроживленням, кондиціонування, розвантаження та завантаження повітряного судна, заправка, прибирання, забезпечення харчуванням на борту, процедури з запобігання обледенінню, запуск двигунів ПС, випуск.

Із наведеного вбачається – хендлінг являє собою діяльність, що безпосередньо провадиться персоналом аеропорту – станції, де останні – певний структурний підрозділ суб'єкта господарювання.

Відповідник поняття хендлінга, закріплено в п. 64, статті 1 Повітряного кодексу України. «Наземне обслуговування» – послуги з наземного обслуговування повітряних суден, екіпажу, пасажирів, вантажу, багажу, пошти, що надаються користувачам аеропорту на території аеропорту (аеродрому) або за його межами.

Суб'єктний склад такої діяльності та процедурні елементи, що виконуються персоналом суб'єктів комерційного обслуговування передбачено у Наказі Державної Авіаційної служби «Про затвердження правил сертифікації аеропортів» від 13 червня 2006 року № 406.

Аеропортова діяльність – виконання технологічних процесів і підтримання в експлуатаційному стані споруд, механізмів, машин та обладнання для забезпечення зльоту, посадки, маневрування, стоянки ПС, технічного обслуговування ПС, забезпечення паливно-мастильними матеріалами (далі – ПММ) і спеціальними рідинами, обслуговування пасажирів, екіпажів, багажу, пошти, вантажів та забезпечення авіаційних робіт.

Із наведеного вище, можна зробити висновок, що поняття «хендлінг», «наземне обслуговування» та «аеропортова діяльність» характеризують одне і те саме явище, вказують на певний перелік процедур задля належного надання послуг авіаційним персоналом певного суб'єкта господарювання.

Україна наразі рухається шляхом уніфікації законодавства задля вироблення правових норм, що однаково регулюють певний вид суспільних відносин, де повітряні перевезення становлять не лише окремий вид господарської діяльності, а й правовий інститут. Тому нагальною потребою є забезпечення однакової застосування і

розуміння української термінології в поєднанні із міжнародною та невечернім досвідом світової цивільної авіації.

Заважаючи на «вигідне» географічне положення нашої держави, перетин території чотирма міжнародними транспортними коридорами, залучення авіакомпаній «low cost», зростання конкурентоспроможності вітчизняних авіаційних підприємств на внутрішньому та зовнішньому ринках – зростає й «питома вага» авіаційного транспорту в галузі надання послуг із перевезення пасажирів.

Задля забезпечення сталого розвитку такого кластеру економіки та спрощення доступу суб'єктів господарювання в галузь повітряних перевезень необхідно усунути «нагромадження» понятійних конструкції, привести їх у відповідність із нормами, рекомендаціями ІКАО – Міжнародної організації цивільної авіації та ІАТА – Міжнародної асоціації повітряного транспорту.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Бойчук Р.П.

**Мазалова А.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри господарського права**

ДО ПИТАННЯ ПРО РЕАЛІЗАЦІЮ ПРОЕКТІВ ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА В ІННОВАЦІЙНІЙ СФЕРІ

Недостатній інноваційний розвиток економіки України значною мірою зумовлений неефективною взаємодією основних чинників інноваційної системи – держави і приватного сектору, а також невизначеністю форм їх участі у інвестиційному забезпеченні інноваційної діяльності, неузгодженістю механізмів поєднання ринкових чинників з державними методами регулювання та формами участі держави у створенні інноваційних продуктів тощо.

Незважаючи на спроби активізації інноваційної діяльності, їх не було реалізовано у повному обсязі. У Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року визначені проблеми функціонування національної інноваційної системи, зокрема: високий рівень економічних ризиків, що супроводжують майже всі етапи

інноваційного процесу; конкуренція з боку транснаціональних компаній та інноваційно розвинених держав; вузько спрямований попит національного сектору економіки, який ігнорує інноваційну продукцію; недостатність внутрішніх фінансових ресурсів, що спрямовані на заохочення інноваційних процесів.

Досвід розвитку українського господарського законодавства має в своєму арсеналі запровадження спеціального правового режиму інноваційної діяльності. Зокрема, чинний Закон України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» визначив спеціальний режим інноваційної діяльності як правовий режим, який передбачає надання державної підтримки щодо стимулювання діяльності технологічних парків, їх учасників та спільних підприємств при реалізації проектів за пріоритетними напрямками діяльності технологічних парків.

Так, статтею 19 Закону України «Про наукові парки» передбачено звільнення від сплати ввізного мита на наукове, лабораторне і дослідницьке обладнання, а також комплектуючі та матеріали, передбачені проектом наукового парку, що ввозяться науковим парком та його партнерами для реалізації проекту, що пройшов передбачену законом процедуру державної реєстрації.

Однак, як бачимо, уся сутність зазначених спеціальних режимів зводиться до декількох митних пільг та форм підтримки, які фактично не досягають поставлених перед спеціальним режимом цілей: стимулювання інноваційної діяльності та мінімізація пов'язаних з нею ризиків. Запропоновані законодавцем стимули надто слабкі, щоб приваблювати інвестиції та нових учасників до інноваційної сфери.

У тому випадку, коли ми розглядаємо публічно-приватне партнерство як форму індивідуалізації спеціального режиму господарювання, воно може стати достатнім механізмом подолання зазначених вище ризиків або їх суттєвого зменшення під рішення конкретного інноваційного проекту, якому властиве унікальне публічне значення. Саме ця модель співпраці найбільше підходить для застосування в рамках спеціального режиму інноваційної діяльності, оскільки вона органічно вписується в концепцію національної інноваційної системи, яка включає суб'єктів публічного і приватного права, що взаємодіють з метою розвитку і поширення інновацій у межах держави. Причому до суб'єктів публічного права належать не

тільки суб'єкти державного управління, а й державні установи, організації та об'єднання у сфері вищої освіти та науки, які є ключовими суб'єктами, що генерують інновації.

Основною причиною державної участі в інноваційній діяльності є об'єктивна необхідність забезпечення високого рівня конкурентоспроможності інноваційних компаній та їх продукції на зовнішніх ринках і тим самим підвищення рівня добробуту населення. Однак партнерство у сфері інновацій передбачає, що держава виступає в новій не характерній для себе ролі – не регулятора, а партнера, який взаємодіє з приватним сектором на основі принципу рівноправності сторін як підприємець, готовий поділити ризики від інноваційної діяльності.

Закон України «Про державно-приватне партнерство» закріплює, що лише із застосуванням його вимог мають бути реалізовані усі інвестиційні проекти, що відповідають ознакам державно-приватного партнерства. Так, чинний закон спрямований на регулювання інвестиційного проекту, однак виникає питання, яким має бути проект якщо він реалізується в інноваційній сфері. На нашу думку, інвестиційно-інноваційний проект в змозі задовольнити потреби обох сторін ППП, оскільки виключно інноваційний характер такого проекту дещо звужуватиме можливості такого виду співпраці, потребуючи виключно фінансування, пільг або інших видів державної допомоги з боку публічного партнера. Інвестиційний компонент запропонованого проекту надає можливість публічному партнеру інвестувати, придбати корпоративні права та, врешті-решт, бути соінвестором спеціалізованого інноваційного підприємства – стартапу.

Таким чином, інвестиційно-інноваційний проект може реалізуватись у таких формах:

1. шляхом участі держави в статутному капіталі стартапу;
2. через індивідуальний спеціальний режим ППП, з урахуванням особливого публічного значення такого проекту;
3. шляхом фінансування державою розробки – надання гранту.

Як бачимо, інвестиційний компонент реалізується у різних варіаціях, і хоча у двох останніх випадках немає інвестування у пряму розумінні, але є підтримка, що має грошовий еквівалент. У цьому розумінні можлива ціла низка і інших варіацій участі держави. З огляду на зазначене, вбачається, що в Україні зафіксовано лише окремі

елементи публічно-приватного партнерства в інноваційній сфері як на практиці, так і в правовій і організаційній сферах. Для ефективного розвитку необхідно запровадження сучасних моделей і організаційно-правових форм найбільш логічних партнерству в інноваційній сфері, спираючись на міжнародний досвід а також ефективних інструментів державної підтримки.

Науковий керівник: д.ю.н., професор, завідувач кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Задихайло Д.В.

**Гольсва Н.К.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірантка кафедри господарського права**

ІННОЗЕМНИЙ ДОСВІД ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ГОСПОДАРСЬКОГО ВПЛИВУ ДЕРЖАВИ НА ІННОВАЦІЙНУ СФЕРУ

Забезпечення стійкого економічного розвитку та зростання показника рівня життя населення – є основною ціллю національних інноваційних систем. Яка реалізується завдяки надходженням до бюджетів держави за рахунок збільшення виробництва наукоємної продукції, що призводить до потреби створення нових робочих місць в сфері науки та виробництва, а також зростанню доходів населення. Ця ознака інноваційності економіки позитивно впливає на суспільство і державу, а також їхні процеси.

В своєму позитивному вияві інновації дозволяють вирішувати проблему економічної конкурентоспроможності, якісно змінювати зміст праці, вирішувати екологічні та енергетичні проблеми суспільства тощо. Саме інноваційність, як ключова властивість економічної системи вимагає її комплексного та дуже тонкого налаштування. Це налаштування виходить далеко за межі проголошення державних програм та стратегій. В програмі розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні, затвердженій Постановою КМУ зазначено, що на даний час не визначено інституційних засад формування національної системи та не створено сприятливих умов для збільшення кількості підприємств, що впроваджують інновації Також не отримали увагу законодавця заходи

розвитку НІС та покращення інноваційного середовища в країні, які є юридичними інструментами досягнення таких цілей. Наявне становище демонструє, на жаль, низький рівень інноваційності національної економіки, який залежить від рівня розвитку національного інноваційного законодавства України, розвиток і систематизація якого на сьогодні є відкритим та незавершеним питанням для законодавця.

З економічної точки зору, задля покращення інноваційної середовища в країні та підвищення її рівня держава повинна організувати попит та пропозицію на інноваційні товари, послуги, тощо. Інноваційний розвиток потребує ефективної дії його механізмів, а також активної діяльності інноваційних підприємств, які залежать, насамперед, від попиту та пропозиції на ринку інноваційної продукції. Саме попит на інноваційну продукцію прямо впливає на розвиток інноваційного ринку, але за сучасних умов в Україні на інноваційному ринку переважає пропозиція над попитом.

За даними рейтингу найінноваційніших країн світу до «десятки лідерів» увійшли Південна Корея, Німеччина, Фінляндія, Швейцарія, Ізраїль, Сінгапур, Швеція, США, Японія, Франція. В той же час законодавство США має такий рівень організаційно-господарського впливу в сфері інновацій, який дозволяє країні бути одним з світових лідерів інноваційних країн.

Особливість інновацій в США полягає в тому, що їх розвиток є «національною ідеєю». Інноваційні процеси відповідають стратегії накопичення інновацій та охоплюють всі етапи життєвого інноваційного процесу, послідовно включаючи фундаментальні та прикладні дослідження, розробки. Наукові та навчальні заклади не тільки виконують свої прямі функції, але і безпосередньо розвивають економіку, шляхом створення в формі стартапу малі інноваційні підприємства, які мають великий потенціал зростання. Комерційні підприємства при взаємодії з науковими та освітніми закладами впливають на спрямованість наукових досліджень та освітній процес, а держава в цьому випадку виступає, як венчурний інвестор із функцією суспільного контролю.

Одним із недавніх прикладів державної інноваційної політики, що привертає велику увагу, є Каліфорнійська ініціатива з досліджень та інновацій. Ініціатива на суму \$ 95 млн. (€ 73 млн.), яка фінансується за

рахунок дохідних облігацій, включає кілька чистих технологічних зусиль, таких як проект Геліос для створення альтернативної енергетичної установи в лабораторії Лоуренса Лівермора в Берклі, а також новий Інститут енергетичних біологічних наук, що підтримує дослідження дотримання чистоти при виробництві викопного палива та дослідження біомаси.

Прикладом такого державного механізму стимулювання інноваційної діяльності в США, як розробка державних програм розвитку та фінансування інновацій є запровадження державної програми Small Business Innovation Research Program (SBIR). Програма спрямована на підтримку малих підприємств із великим виробничим та суспільно-корисним потенціалом на ранніх стадіях інноваційного процесу, шляхом надання грантів на дослідницькі проекти. Програма SBIR є прикладом державно-приватного партнерства, яка ілюструє успішні партнерські відносини, що можуть бути побудовані між державою та приватним сектором. Гранти за умовами програми обмежені у часі та за розміром, вимагають від фірми взяти на себе відповідальність шляхом розподілу ризиків та витрат. Поширення інноваційної технології сприяє підвищенню конкурентоспроможності як малих, так і великих фірм, допомагає уряду виконувати заплановані програми по інноваційному розвитку швидше та за менших витрат, підвищує продуктивність нації загалом, дозволяє всім громадянам користуватися плодами технічного прогресу та економічного зростання. Тобто запровадження державно-приватного партнерства в сфері інновацій, запровадження стримуючих державних програм розвитку та державні замовлення інноваційної продукції є вдалим механізмом розвитку інновацій, які призвели інноваційність США до сьогоденного рівня розвитку.

Також у США досить успішно використовується податковий кредит у стимулюванні інноваційного підприємництва. Він складає 20% від суми 3 приросту витрат на НДДКР у порівнянні з середнім значенням за останні три роки. Для нових, ще невідомих, компаній цей кредит надавався за умови, що їх витрати на НДДКР перевищують 3% від всього їх обороту. Досвід США доводить, що, використовуючи механізм податкового кредиту, держава виступає у ролі стратегічного інвестора і заохочує інноваційну активність підприємства.

США також не залишили без уваги стан національного законодавства в сфері інновацій. Для регулювання інноваційної діяльності штати

розробили та прийняли такі нормативно-правові акти: 1) Закон про організацію і пріоритети науково-технічної політики (National Science and Technology policy, organization and priorities of 1976), визначає основні принципи національної політики в сфері науки нанотехнологій та закріплює їх основну роль для розвитку і оздоровлення економічного середовища; 2) Закон Стівенсона-Вайдлера про технологічні інновації (Stevenson – Wydler technology Innovation act of 1980) визнає інноваційну діяльність пріоритетною для розвитку економіки та розвитку різни галузей промисловості; 3) Закон Баючі-Частка (Bayh-Dole patent of 1980) передбачає захист прав інтелектуальної власності та можливість для університетів, підприємств малого бізнесу та некомерційним організаціям займатися винахідницькою діяльністю за рахунок федеральних коштів; 4) Закон про розвиток інновацій у малому бізнесі (Small business innovation act of 1982) передбачає обов'язок федеральних агенцій виділяти асигнувати для формування бюджету на проведення дослідницьких робіт.

Успіху та позиції світового лідеру в інноваційній сфері США вдалося домогтись шляхом побудови якісної моделі інноваційної політики та чіткому механізму реалізації наступних засобів організаційно-господарського впливу: акумулювання фінансових засобів на НДДКР та інноваційну діяльність, стимулювання інноваційної діяльності за допомогою податкових пільг та спеціальних режимів, страхування ризиків інноваційної діяльності, координацію та фінансування дослідницької діяльності в університетах, підприємствах та організаціях, створення розгалуженої та якісної системи освіти для забезпечення інноваційної діяльності кадровим потенціалом, організація науково-дослідних установ в приватному секторі, створення розвиненої системи інноваційного законодавства.

Як висновок можна сказати, що реалізація механізмів організаційно-господарського впливу на інноваційну діяльність є комплексним процесом в США, який успішно застосовується на усіх рівнях інноваційної діяльності та національної інноваційної системи. Такий іноземний досвід є одним із прикладів для розвитку національної інноваційної системи України, особливо в сфері гармонізації вітчизняного законодавства і фінансування інноваційної діяльності.

Науковий керівник: д.ю.н., професор, завідувач кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Задихайло Д.В.

Жорняк А.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірантка кафедри господарського права

ПРАВОВА ПРИРОДА ІНФОРМАЦІЇ ЯК ОБ'ЄКТА ГОСПОДАРСЬКОГО ОБОРОТУ

В умовах стрімкого розвитку ринкових відносин, появою нових видів товарів та послуг у сфері господарювання, а також глобальною цифровізацією економічного сектору, інформація набуває нових ознак, що спричиняє виникненню нових підходів до розуміння її поняття та сутності. Більше того, в залежності від галузі правового регулювання та характеру відносин в яких інформація є об'єктом, категоріальне значення останньої може змінюватися і якісно відрізнятися від вже існуючих дефініцій.

В загальнонауковому значенні термін «інформація» (від лат. *informatio* – роз'яснення, виклад, ознайомлення) розглядається як відомості про оточуючий світ, події, факти, діяльність, що передавалися між людьми усним, письмовим або яким-небудь іншим способом, а також сам процес передачі або здобуття таких відомостей.

О.В. Кохановська розглядає інформацію як благо особливого роду, що нерозривно пов'язане з життям, з його виникненням і закінченням, що проявляється як особисте немайнове благо, як результат впливу на людину і інших суб'єктів та об'єктів права, як результат інтелектуальної творчої діяльності й як відомості про осіб, події та явища, предмети, об'єкти і процеси незалежно від форми їхнього представлення.

У Законі України «Про інформацію» законодавець закріпив поняття інформації, під яким розумів будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. Однак, що таке «дані» та «відомості» і яка між ними різниця Закон не визначає. Звідси виникає питання що саме ми можемо вважати даними або відомостями, чи відносяться до цих категорій жести або думка людини. Крім цього, у законодавчому визначенні поняття «інформації» має бути закріплена вимога яка стосується змісту, значення, сенсу відомостей і даних. Так, наприклад, не може вважатися інформацією лист аркушу, на якому безсистемно і без будь-якого значення для суб'єкта сприйняття надруковано письмові символи. І тут доречно згадати відомого давньогрецького мислителя

Платона, який говорив про те, що все що існує в земному світі має свою ідею, сенс. Ідеєю інформації для нього була безбарвна, безформна і невідчутна суть, по суті своїй існуюча, зрима тільки для керманича душі – розуму. Звідси можна зробити висновок, що інформація може існувати тільки при поєднанні змісту (ідеї, сенсу) та форми (даних та/або відомостей).

Досить широко окреслюється поняття інформації у Законі України «Про захист економічної конкуренції», який визначає її як відомості в будь-якій формі й вигляді та збережені на будь-яких носіях (у тому числі листування, книги, помітки, ілюстрації (карти, діаграми, органіграми, малюнки, схеми тощо), фотографії, голограми, кіно-, відео-, мікрофільми, звукові записи, бази даних комп'ютерних систем або повне чи часткове відтворення їх елементів), пояснення осіб та будь-які інші публічно оголошені чи документовані відомості.

Множинність підходів до трактування поняття «інформація» спостерігається і в юридичній науці. Так, у доктрині цивільного права інформація, будучи об'єктом цивільних прав, може виступати, як особисте немайнове благо, як об'єкт виключних прав інтелектуальної власності, як об'єкт правочинів (інформаційний продукт, товар, послуга). В контексті останнього підвиду, Цивільний кодекс України (далі – ЦК України), відносить інформацію до об'єктів права власності, і наділяє її ознаками правового режиму речі (майна). Відповідно до ст. 179 ЦК України річчю є предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки. Це означає, що інформація як об'єкт права власності може виступати лише в матеріалізованій товарній формі. Однак, серед вчених сформувалась думка, відповідно до якої, інформація не може повноцінно підпадати під три правомочності відносин власності. Так, зокрема, інформацією не можна володіти (право володіння) – її можна знати, зберігати у пам'яті людини або на носіях, те саме стосується права користування, яке в класичному значенні не відповідає потребам інформаційних відносин, і означає, скоріш за все, право ознайомлюватись, аналізувати, обробляти інформацію. Право розпорядження, в такому випадку, буде полягати у поширенні інформації, особливістю якого є неповна відчужуваність інформаційного об'єкту, тобто інформація залишається у попереднього “власника”.

Інформацію як об'єкт господарського обороту можна розглядати в

декількох значеннях. Так останнім часом зростає актуальність інформації як об'єкта прав інтелектуальної власності у сфері господарювання, особливості правового регулювання якого встановлені главою 16 Господарського кодексу України (далі – ГК України). Зокрема, право інтелектуальної власності на торговельну марку, винахід, корисну модель, промисловий зразок може бути передано як вклад до статутного капіталу суб'єкта господарювання. У такому випадку інформація є нематеріальним активом та входить до майнової основи підприємства.

Важливе значення у діяльності суб'єкта господарювання посідає комерційна таємниця, яку можна визначити як комерційно цінну конфіденційну інформацію, що охороняється суб'єктом господарювання і доступ до якої обмежений з метою захисту прав і законних інтересів її володаря від неправомірного доступу до неї, розголошення або використання. З огляду на зазначене, у суб'єкта господарювання виникає право діяти певним чином – визначати склад інформації, що становить комерційну таємницю, режим її конфіденційності, вживати заходів щодо збереження її секретності, використовувати та розпоряджатися нею, вимагати, щоб зобов'язані особи діяли відповідно до чинного законодавства, не порушували його право, звертатися за захистом до уповноважених державних органів у разі порушення права на комерційну таємницю, зокрема, неправомірного збирання, розголошення та використання комерційної таємниці суб'єкта господарювання.

Інформація як об'єкт фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання у більшості випадків виникає у організаційно-господарських відносинах і включає в себе широке коло відомостей, передбачених законодавством. Для прикладу, у ст. 90 ГК України визначається інформація господарського товариства яка потребує обов'язковому оприлюдненню: цілі діяльності господарського товариства та стан їх досягнення, квартальна та річна фінансова звітність (у тому числі консолідована) господарського товариства за останні три роки, аудиторські висновки щодо річної фінансової звітності (у тому числі консолідованої) господарського товариства за останні три роки, статут господарського товариства у чинній редакції, а також у редакціях, що діяли раніше і т.д.

Інформація як об'єкт договірних відносин у сфері господарювання,

а саме – у межах господарсько-виробничих відносин, виступає у формі інформаційного продукту/товару яким забезпечується споживач у процесі надання інформаційної послуги. Така складна конструкція окреслених відносин обумовлена особливою природою інформації як об'єкта правочинів. Окремо варто наголосити, що не будь-яка інформація може бути об'єктом таких договірних відносин, а лише та, яка відповідає наступним ознакам: здатність задовольнити інформаційні потреби споживача, актуальність (пов'язана з можливістю морального старіння відомостей), цінність, індивідуальність (інформація надається за запитом конкретного споживача), вартісна визначеність. Крім цього, така інформація є результатом професійної, систематичної, діяльності суб'єкта господарювання, що передбачає багаторазове здійснення таких інформаційних дій щодо необмеженого кола споживачів у сфері господарювання.

Отже, як бачимо, інформація у сфері господарського обороту охоплює широке коло специфічних ознак, що дозволяє визначити її як відомості та/або дані, які містяться на матеріальних та/або електронних носіях та передаються між суб'єктами господарювання та іншими учасниками відносин у сфері господарювання в процесі здійснення господарської діяльності.

Науковий керівник: д.ю.н., професор кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Мілаш В.С.

**Косінова К.С.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри господарського права**

ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ СТИМУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВОЮ ВІДНОСИН ПРОМИСЛОВОГО АУТСОРСИНГУ В УКРАЇНІ

В умовах глобалізації спостерігається активна взаємодія підприємств різних держав між собою, розвиток та активізація діяльності ТНК, а, як наслідок, й гостре підвищення конкуренції. В таких умовах підприємства вимушені застосувати нові засоби оптимізації витрат, підвищення рівня виробництва для того, щоб

залишатися конкурентоспроможним в умовах динамічного ринку. Відтак, аутсорсинг як засіб, застосування якого здатне в той чи іншій мірі вирішити такі завдання, є актуальним на сьогодні як для ТНК, так й для невеликих підприємств. Крім цього, аутсорсинг можна розглядати і як засіб розвитку міжнародних партнерських стосунків між підприємствами, а також й зміцнення національної економіки та виробництва в цілому. А тому ми вважаємо, що розвиток аутсорсингових відносин в такому контексті має стимулюватися державою за допомогою різних засобів, одним із яких є створення спеціальних режимів.

На сьогодні в Україні спеціальні режими вважаються не новою категорією, а достатньо сталою, яка може бути застосована до різних об'єктів як з метою стимулювання розвитку певних відносин, так й обмеження їх активності. Під правовим режимом необхідно розуміти систему взаємопов'язаних правових засобів, що базуються на загальних типах правового регулювання та запровадження державою у відповідності із цілями державної економічної політики, за допомогою яких забезпечуються впорядкування відповідного кола суспільних відносин, шляхом створення сприятливих чи обмежувальних умов для задоволення інтересів суб'єктів з метою регулювання їх активності.

Враховуючи потенційну цінність аутсорсингових відносин як засобу залучення інновацій та інвестицій в країну, виходу на світовий ринок, а також й зміцнення національної економіки, то такі відносини мають бути об'єктом спеціального режиму сприяння, але за умови відповідності таких відносин чітко встановленим критеріям.

Враховуючи юридичну конструкцію правового режиму, на нашу думку, доцільним є розподіл таких критеріїв на такі дві групи, як вимоги до суб'єкта господарювання та вимоги до продукції. До першої групи ми пропонуємо віднести, по-перше, пріоритетність для держави відповідної галузі економіки, в якій такі аутсорсингові відносини є, по-друге, наявність іноземного партнера в особі ТНК, технологічного лідера або іншого потужного виробника, по-третє, необхідність у створенні додаткових робочих місць через виконання додаткових замовлень.

За допомогою таких критеріїв до суб'єкта господарювання, уповноважений орган щодо прийняття рішень про доцільність створення спеціального режиму зможе виокремити такого суб'єкта з

великої кількості інших через його особливе значення для економіки України. Це пояснюється тим, що за рахунок активної діяльності із іноземними партнерами відбувається збільшення надходжень до бюджетів, залучаються інновації в державу, а також вирішуються певною мірою проблеми соціально-економічного характеру, за рахунок створення робочих місць та розвитку малорозвинених регіонів, що може бути здійснено за рахунок залучення суміжних підприємств, без залучення яких виконання переданої функції компанією-виконавцем є важким або неможливим (наявність мультиплікативного ефекту).

До другої групи ми відносимо такі вимоги, як, по-перше, передача компанією-замовником інноваційних розробок для забезпечення виконання аутсорсером переданої функції. По-друге, виробництво тієї продукції, що є новою та непоширеною на вітчизняному ринку. По-третє, наявність корпоративного компонента в таких відносинах, а саме, коли компанія-замовник, створює нове чи купує відповідну корпоративну частку у вже існуючому українському підприємстві, що свідчить про більш серйозні та довготривалі наміри щодо такого співробітництва з боку іноземного замовника. По-четверте, збільшення чи наявність перспективи постійного збільшення виробничої функції аутсорсера, а також створення виробничих вузлів на території України. По п'яте, наявність мультиплікаційного ефекту.

Наступним кроком після встановлення факту відповідності аутсорсингових відносин таким критеріям є обрання відповідних форм державної допомоги, пільг, гарантій, відповідальності суб'єктів господарювання за зловживання такою допомогою. Серед таких форм можна виокремити такі, як надання податкових та митних пільг, державно-приватне партнерство для того, щоб заохотити іноземного партнера здійснювати інвестування у відповідну українську компанію. Важливо підкреслити те, що застосування вище перелічених форм державної допомоги (які закріплені в ст. 4 Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання») не дорівнює створенню спеціального режиму, оскільки вони лише визначають його особливості та сутність правового регулювання.

Створення спеціального режиму є доречним у тому випадку, якщо конкретні аутсорсингові відносини мають важливе значення для держави щодо підвищення надходжень у бюджеті у вигляді податків, створення можливостей для вирішення проблем соціально-

економічного характеру, наявності інноваційного компоненту тощо. Саме створення спеціального режиму щодо таких відносин надасть змогу досягнути стабільності та передбачуваності такого регулювання для приватних суб'єктів господарювання, оскільки це забезпечить розуміння того, що за умови відповідності конкретним критеріям вони зможуть отримати відповідні форми державної допомоги. Враховуючи різноманітність аутсорсингових відносин, доцільним може бути й розробка та прийняття Закону України «Про спеціальні режими господарювання», в якому чітко прописати критерії та підстави для надання пільг та форми таких пільг, обмежень в різних галузях економіки, підстави та заходи для притягнення до юридичної відповідальності за зловживання наданими формами державної допомоги тощо.

Доцільними формами серед передбачених ст. 4 Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» такої допомоги для аутсорсингових відносин можуть бути кредитування, надання податкових та митних пільг, зменшення фінансових зобов'язань щодо обов'язкового державного соціального страхування. Крім іншого, на нашу думку, додатковими формами можуть бути надання гарантій щодо стабільності та незмінюваності законодавства щодо ведення господарської діяльності, отримання пільг, зменшення податкових зобов'язань для окремих суб'єктів господарювання, що забезпечує передбачуваність ведення господарської діяльності та впевненість у плануванні та розвитку своєї діяльності.

Таким чином, для встановлення спеціального правового режиму щодо аутсорсингових відносин мають бути встановлені чіткі підстави та умови їх застосування з метою виокремлення тих відносин та в тих сферах економіки, які дійсно є пріоритетними для держави з точки зору їх розвитку та задоволення публічного інтересу.

Науковий керівник: д.ю.н., професор, завідувач кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Задихайло Д.В.

Лядов А.Г.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри фінансового права

ЩОДО ПИТАННЯ ПРИНЦИПІВ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У ЗАКОНІ УКРАЇНИ «ПРО ВАЛЮТУ І ВАЛЮТНІ ОПЕРАЦІЇ»

Більше двадцяти п'яти років режим здійснення валютних операцій на території України встановлював Декрет Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» (далі – Декрет). Але, як ми можемо простежити, початок третього тисячоліття характеризується стрімким розвитком та якісним перетворенням суспільних відносин, які, об'єктивно, потребують належного нормативного регулювання. Не виключенням є і валютні відносини, адже розвиток зовнішньоекономічної діяльності, міжнародної торгівлі, інноваційної та інвестиційної діяльності, встановлення курсу на євроінтеграцію зумовлюють необхідність створення такої нормативної бази, яка б забезпечила валютне регулювання із врахуванням сучасного стану справ в державі та суспільстві.

Як відомо, принципи – це первісне начало, фундаментальні положення, провідні засади, на яких базуються норми, спрямовані на регулювання певних правовідносин та які виступають допоміжним інструментом у випадку виникнення певних протиріч в законодавстві. Декрет, у своїй преамбулі, містив положення, згідно з яким він визначає загальні принципи валютного регулювання, проте, проаналізувавши норми Декрету, виявляємо, що жодного принципу до його змісту не включено. Цю проблему вдалося вирішити в Законі України «Про валюту і валютні операції» (далі – Закон).

Значним проривом у регулюванні валютних відносин стало включення до Закону положень, що визначають правові засади здійснення валютних операцій. Загалом, Закон оперує такими принципами валютного регулювання: свобода здійснення валютних операцій; ризикоорієнтованість, прозорість, достатність та ефективність валютного регулювання; самостійність та ринковість валютного регулювання, зміст яких деталізується в ст. 2 Закону. Пропонуємо розглянути їх детальніше.

Свобода здійснення валютних операцій розкривається через категорію прав резидентів на здійснення валютних операцій та обмеження втручання держави у валютні операції. Так, відповідно до абз. 1, 2 п. 1 ч. 1 ст. 2 Закону встановлюється право фізичних та юридичних осіб – резидентів укласти угоди з резидентами та (або) нерезидентами та виконувати зобов'язання, пов'язані з цими угодами, у національній валюті чи в іноземній валюті, у тому числі відкривати рахунки у фінансових установах інших країн та право фізичних та юридичних осіб – резидентів придбавати валютні цінності, активи за кордоном, переміщувати через митний кордон України валютні цінності. Як можна простежити, даний принцип поширюється на резидентів (фізичних та юридичних осіб), при цьому суб'єктами валютних операцій також виступають нерезиденти, які здійснюють валютні операції. На права нерезидентів також вказує ч. 5 ст. 4 Закону, яка говорить, що у сфері здійснення валютних операцій нерезиденти мають усі права надані нерезидентам. Не зрозумілою залишається логіка законодавця, який не включає нерезидентів до переліку суб'єктів, яким надана свобода на здійснення валютних операцій.

Окрім цього, свобода здійснення валютних операцій передбачає запровадження обмежень і заходів захисту, з метою забезпечення стабільності фінансової системи і рівноваги платіжного балансу України. В даному випадку необхідно говорити про можливість обмеження суб'єктів валютних операцій за наявних підстав, передбачених законом, у здійсненні валютних операцій. При цьому, існують й інші положення, які вказують на можливість обмеження здійснення валютних операцій. Так, ч. 1 ст. 4 Закону вказує, що валютні операції здійснюються без обмежень відповідно до законодавства України, крім випадків, встановлених законами України, що регулюють відносини у сферах забезпечення національної безпеки, запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму чи фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, виконання взятих Україною зобов'язань за міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також випадків запровадження Національним банком України відповідно до цього Закону заходів захисту.

Принцип ризикоорієнтованості, прозорості, достатності та

ефективності валютного регулювання спрямований на забезпечення стабільності фінансового, економічного та соціального розвитку держави, який реалізується шляхом застосування інструментів валютного регулювання, зокрема заходів захисту, які запроваджуються за наявності ознак нестійкого фінансового стану банківської системи, погіршення стану платіжного балансу України, виникнення обставин, що загрожують стабільності банківської та (або) фінансової системи держави. При цьому слід зазначити, що наявність вказаних ознак має бути підтверджено відповідним рішенням Ради з фінансової стабільності.

Вказаний принцип містить вказівку на пріоритетність менш дискримінаційних інструментів валютного регулювання над більш дискримінаційними та пропорційності застосування таких інструментів. Якщо виходити з того, що один з провідних правових принципів недискримінації спрямований на створення умов недопустимості обмеження прав та свобод людини, залежно від соціальних, антропологічних, майнових чи інших ознак особи, то держава будь-якими способами та засобами має впливати на недопущення проявів дискримінації. Проте, зі змісту принципу ризикоорієнтованості, прозорості, достатності та ефективності валютного регулювання випливає, що законодавець допускає можливість застосування дискримінації.

Останній принцип самостійності та ринковості валютного регулювання передбачає гнучкість валютного курсу та незалежність Національного банку України у формуванні та реалізації валютної і монетарної політики у межах, визначених законом. Гнучкість валютного курсу проявляється в першу чергу через здатність реагувати на усі прояви попиту і пропозиції відповідної валюти за допомогою встановленого державою валютного режиму. В нашому випадку, мова йде про валютну лібералізацію, згідно з якою, учасникам валютних відносин «дозволено все, що не заборонено законом».

Національний банк України приклав немало зусиль для лібералізації валютного регулювання в Україні. Так, замість 56 нормативно-правових актів у цій галузі, було видано лише 8, які є зрозумілими та більш-менш зберігають системні зв'язки з іншими актами валютного законодавства.

Окремо необхідно сказати про прагнення законодавця в переході

від командно-адміністративного управління до ринкового (ліберального, зі свободою дій для кожного), що проявляється в ліквідації такого інституту валютного регулювання як валютний контроль та запровадження нового – валютного нагляду. Враховуючи, що валютний контроль був складовою частиною державного фінансового контролю, залишається відкритим питання про можливість віднесення валютного нагляду до фінансового контролю та співвідношення їх як частини та цілого.

Отже, підсумовуючи, слід зазначити, що важливим досягненням Закону України «Про валюту і валютні операції» є закріплення принципів, які виступають фундаментом валютного регулювання. Незважаючи на ті недоліки, які містяться в їх змісті, існування цих засад само собою вказує на прагнення законодавця створити таку систему валютного регулювання, яка буде враховувати інтереси суб'єктів валютних операцій.

Науковий керівник: д.ю.н., професор кафедри фінансового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Дмитрик О.О.

Карпенко Р.В.,

**Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
викладач кафедри цивільно-правових дисциплін**

ТОРГОВЕЛЬНА МАРКА:

ОБЛІКОВИЙ, ПРАВОВИЙ І МАРКЕТИНГОВИЙ АСПЕКТИ

В умовах ринкової економіки й інформаційного суспільства зростає роль нематеріальних активів та інтелектуальної власності, яка є результатом творчої інтелектуальної діяльності людини у будь-якій галузі. Конкурентна боротьба між підприємствами обумовлює широке застосування такого об'єкта права інтелектуальної власності як торговельна марка або знак для товарів і послуг.

Торговельною маркою називають словесне, графічне або інше позначення, за допомогою якого відрізняють товари і послуги одних виробників від інших. Торговельна марка виконує ряд функцій, зокрема: розрізнявальну (відокремлює товари і послуги одних виробників від аналогічних товарів і послуг інших виробників), рекламну (слугує об'єктом реклами), охоронну (становить засіб

правової охорони маркованих товарів), гарантійну (гарантує високу якість товарів та послуг) та інші.

Торговельна марка є важливим фактором конкуренції, оскільки забезпечує захищеність товару від атак конкурентів і зміцнює позиції щодо товарів-замінників. В Україні права на торговельну марку засвідчує свідоцтво терміном дії 10 років від дати подання заявки до патентного відомства – Українського інституту інтелектуальної власності (Укрпатенту). Відповідно до Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15.12.1993 № 3689-ХІІ власник зареєстрованої торговельної марки отримує виключне право на її використання, зокрема, нанесення знака на товар з метою продажу, застосування в рекламі і мережі Інтернет та інші, а також право забороняти іншим особам таке використання.

Іноді правової охорони торговельної марки в межах однієї країни недостатньо. Коли у суб'єкта господарювання виникає потреба реєстрації знака у декількох країнах, він може скористатися двома шляхами набуття прав. По-перше, можна подати заявку до відомства держави, у якій заявник бажає одержати охорону згідно із законом і правилами, які регламентують реєстрацію знака в країні подання. По-друге, можна зареєструвати знак в іноземних державах згідно з Мадридською угодою про міжнародну реєстрацію знаків або Протоколом до цієї угоди. У цьому випадку заявка із зазначенням переліку країн, у яких заявник бажає одержати охорону, подається через Укрпатент. Скориставшись такою процедурою, заявник заощаджує витрати на реєстрацію знака в кожній країні окремо та економить час на оформлення декількох заявок.

Розширення території розповсюдження торговельної марки є передумовою набуття нею статусу брэнда (добре відомої торговельної марки). Для визнання знака добре відомим підприємство має подати до Апеляційної палати заяву та додатки до неї. До факторів, які можуть братись до уваги при визнанні знака добре відомим в Україні, належать: ступінь відомості чи визнання знака у відповідному секторі суспільства; тривалість, обсяг та географічний район будь-якого використання знака; тривалість, обсяг та географічний район будь-якого просування знака, включно з рекламуванням чи оприлюдненням та представленням на ярмарках чи виставках товарів та/або послуг, щодо яких знак застосовується; тривалість та географічний район будь-

яких реєстрацій та/або заявок на реєстрацію знака за умови, що знак використовується чи є визнаним; свідчення успішного відстоювання прав на знак, зокрема територія, на якій знак визнано добре відомим компетентними органами; цінність, що асоціюється зі знаком.

Визнання знака добре відомим надає його власнику ряд переваг, зокрема, на відміну від звичайних торговельних марок охорона добре відомого знака поширюється і на неоднорідні товари і послуги, а термін охорони є безстроковим. Окрім зазначених вище прав власник зареєстрованої торговельної марки має право дати будь-якій особі дозвіл (видати ліцензію) на використання знака на підставі ліцензійного договору. Торговельні марки, які виступають в ролі складового компонента в оцінці вартості фінансових угод під час придбання чи злиття компаній, можуть бути предметом ліцензійних угод на передавання прав користування ними.

Надання ліцензій на використання своєї торгової марки може бути дуже прибутковою операцією, особливо якщо така торгова марка має гарну репутацію. Таким чином, торговельна марка, виконуючи низку функцій, забезпечує конкурентоздатність товару і, як наслідок, підприємства загалом. Важливими заходами при її використанні є: здійснення міжнародної реєстрації знака, набуття статусу добре відомого знака, укладання ліцензійного договору про передачу права користування знаком. Зазначені дії сприятимуть зростанню конкурентних переваг 140 підприємства, зокрема, отриманню додаткового прибутку, збільшенню обсягу продажів та покращенню іміджу компанії.

Крут К.О.,
Харківський національний університет
внутрішніх справ,
к.ю.н., науковий співробітник
відділу організації наукової роботи

ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ **У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я У ПІВНІЧНІЙ АМЕРИЦІ**

У Сполучених Штатах Америки, на відміну від переважної більшості розвинених країн світу, не існує обов'язкового медичного страхування. Взагалі, логіка американської системи охорони здоров'я заснована на тому, що конкуренція сприяє найдешевшому

обслуговуванню, оскільки дозволяє споживачам робити вибір. Вади такого підходу всім добре відомі. Насправді споживачі не мають змоги ходити і прицінюватися, коли вони хворі, і, як правило, вони неспроможні технічно оцінювати якість тих послуг, що їм пропонуються. Люди з обмеженими фінансовими можливостями мають також обмежений доступ до медичних послуг. Заможним людям набагато легше купити собі доброякісну медичну продукцію, аніж тим, у кого з грішми сутужно. У свою чергу особи, чії потреби повністю задовольняє медичний страховий поліс, мало зацікавлені в тому, щоб шукати собі дешевше обслуговування. У результаті утворюється система охорони здоров'я, яка надто дорого коштує, щоб функціонувати відповідно до вже досягнутого рівня стану здоров'я, і яка має серйозні прогалини в обслуговуванні потреб усього населення.

Слід підкреслити, що в США громадський контроль за діяльністю органів влади перебуває на високому рівні, що, в першу чергу, пов'язано із тим, що вказана країна має чи не найрозвиненішу систему демократії у світі. Основою демократії у США, так само, як і в інших розвинутих демократичних країнах, є реальна можливість громадян бути залученими не тільки до прийняття рішень, а й до здійснення ефективного контролю за їх реалізацією. Одним із найголовніших елементів цієї діяльності є реальна можливість громадських організацій чи звичайних громадян притягнути до відповідальності державних діячів за будь-які їхні протизаконні дії. Це саме той досвід, в якому має велику потребу Україна. Фундаментом для здійснення ефективного громадського контролю є повна доступність громадських організацій та звичайних громадян до всіх публічних державних документів. Більшість офіційних актів та документів публікується в електронному вигляді групами зі спільними інтересами та урядом. Наприклад, Федеральне бюро розслідувань США публікує на своїй офіційній веб-сторінці всі матеріали своїх справ, щодо яких громадські організації часто подають запити.

Реальний правовий механізм доступу до всієї необхідної інформації надає Закон США «Про свободу інформації», що забезпечує громадським інституціям та небайдужим громадянам вищий ступінь доступу до інформації про діяльність урядових структур США. Варто зазначити, що органи влади цієї держави зобов'язані публікувати у «Федеральному реєстрі» повідомлення з основних політичних питань,

і, відповідно до діючого законодавства США, кожен громадянин може висловити свої зауваження щодо запропонованих законодавчих, соціальних, економічних та інших питань. Зазвичай такі пропозиції громадських організацій чи громадян подаються в письмовій формі, але існує також можливість висловити свою думку через електронну пошту чи оголосити свої пропозиції особисто на відкритому засіданні відповідних державних структур. Саме Закон США «Про свободу інформації» та видання «Федеральний реєстр» – це два важливі інструменти, що все частіше застосовуються американцями для забезпечення прозорості процесу управління та контролю. Інформація, яку вони одержують із цих джерел, часто веде до змін у державній політиці. Громадяни США та утворені ними громадські інституції розробили за допомогою державних органів ефективні механізми здійснення громадського контролю за діяльністю органів державної влади, що дозволяють їм спільно формувати суспільно корисну державну політику.

Узагальнюючи досвід США щодо здійснення громадського контролю у сфері охорони здоров'я та визначаючи можливості його застосування на території України, зазначимо, що цікавим із практичної точки зору може бути положення про широкі можливості доступу суб'єктів громадського контролю та громадян до інформації. Зазначене, по-перше, дозволить значно розширити демократичні засади розвитку суспільства; по-друге, сприяє проведенню більш якісного, всебічного та об'єктивного громадського контролю у сфері охорони здоров'я.

Переходячи до розгляду досвіду ще одної країни Північної Америки – Канади, зазначимо, що Канадська охорона здоров'я – одна з небагатьох сфер, якою по праву пишається держава. Канадська система охорони здоров'я фінансується державою і найкраще описується як система страхових та медичних планів десяти провінцій і трьох територій. Ця система відома під назвою Medicare (дослівно – медична турбота) і забезпечує безкоштовне або практично безкоштовне медичне обслуговування всіх громадян Канади. Така структура була розроблена тому, що медичне обслуговування знаходиться у відомстві місцевих, провінційних властей, а не федерального уряду. Провінції або території планують, фінансують і оцінюють забезпечення лікарняним відходом, послугами терапевтів та інших фахівців, деякими ліками. Системи

охорони здоров'я кожної провінції або території пов'язані єдиними принципами, які встановлюються на загальнодержавному рівні. Охорона здоров'я в Канаді фінансується в основному податками – як місцевими, так і державними прибутковими податками і податками на прибуток з підприємств. Деякі провінції використовують для фінансування системи охорони здоров'я податки з продаж і доходи від лотереї. Ці додаткові доходи, проте, не грають великої ролі у фінансуванні охорони здоров'я Канади. У Канаді медичне обслуговування є безкоштовним для всіх. Будь-яка найскладніша і дорога операція проводиться безкоштовно. Нікого не відправляють додому із швидкої допомоги, тому що у нього немає чим заплатити за послуги лікарні. Для пенсіонерів медикаменти також надаються без оплати. Усі лікарі проходять спеціальну акредитацію і не мають права надавати послуги нижче певного рівня. Усі госпіталі і лікарські кабінети обладнані новітньою та найточнішою апаратурою. Охорону здоров'я побудовано на принципах загального медичного страхування. Жителям країни гарантовано безкоштовне надання широкого спектру медичних послуг. Виняток становить стоматологія та послуги приватно-практикуючих лікарів. Усі провінції отримують від федерального уряду цільові трансферти при дотриманні основних положень федерального Закону про охорону здоров'я. Він забороняє приватним медичним установам надавати послуги, що гарантуються державним страхуванням, а державні установи не мають права стягувати за такі послуги плату.

Незважаючи на те, що для Канади характерна висока централізація у здійсненні контролю у сфері охорони здоров'я, особлива роль також відводиться громадським організаціям, контрольна діяльність яких чітко врегульована нормами чинного законодавства. Громадські організації мають можливість здійснювати контроль за реалізацією державної політики у зазначеній сфері, діяльністю державних та приватних закладів охорони здоров'я. Крім того, вони безпосередньо беруть участь у здійсненні акредитації закладів охорони здоров'я. Зокрема, громадська організація за певними критеріями оцінює діяльність закладу, тобто проводить незалежний моніторинг, результати якого впливають на рівень доходу внаслідок співпраці зі страховими компаніями і наглядовими радами при лікувально-профілактичному закладі. С.О. Сошинський зазначає, що саме така

системна робота з елементами громадського моніторингу як ніколи потрібна нашим закладам охорони здоров'я. Узагальнюючи все вказане вище, можемо констатувати, що громадські організації мають суттєвий вплив на діяльність закладів охорони здоров'я, адже результати їх контрольної діяльності мають серйозний вплив на подальшу діяльність підконтрольних суб'єктів.

Скобелев В.П.,
Белорусский государственный университет,
к.ю.н., доцент кафедры гражданского процесса
и трудового права юридического факультета

НА КАКОЙ СТАДИИ ПРОЦЕССА ДОПУСКАЕТСЯ ПРИМИРЕНИЕ СТОРОН ГРАЖДАНСКИХ И ЭКОНОМИЧЕСКИХ СПОРОВ?

В ч. 1 п. 2 постановления Пленума Верховного Суда Республики Беларусь от 29 июня 2016 г. № 3 «О примирении сторон при рассмотрении судами гражданских и экономических споров» (далее – постановление № 3) констатировано, что «примирение сторон допускается в суде на любой стадии гражданского или хозяйственного процесса с момента возбуждения производства по делу». Аналогичного рода утверждения постановление № 3 содержит также в отношении отдельных способов примирения (но уже без оговорки «с момента возбуждения производства по делу»): примирительной процедуры (ч. 1 п. 9 – «на каждой из стадий судебного процесса»), мирового соглашения (ч. 1, 3 п. 10 – «на любой стадии гражданского или хозяйственного процесса», «на любой стадии процесса»), отказа истца от иска (ч. 2 п. 19 – «на любой стадии процесса»). Очевидно, указания относительно допустимости примирения на любых стадиях процесса появились в постановлении № 3 не случайно. Например, ч. 4 ст. 63, ч. 2 ст. 121 ХПК гласят, что мировое соглашение стороны вправе заключить на любой стадии процесса (судопроизводства), а ч. 1 п. 20 постановления Пленума Высшего Хозяйственного Суда Республики Беларусь от 27 мая 2011 г. № 6 «О некоторых вопросах рассмотрения дел в хозяйственном суде первой инстанции» в дополнение к этому разъясняет, что на любой стадии хозяйственного процесса возможны также отказ истца от иска и признание иска ответчиком. В литературе тоже можно встретить высказывания о допустимости мировых

соглашений на любой стадии процесса.

Чтобы критически оценить приведенные суждения, необходимо обратиться к учению о стадиях судебного процесса. Полагаем, что наиболее последовательную позицию в этом вопросе занимает И.Н. Колядко, предлагающий выделять стадии гражданского судопроизводства с учетом наличия двух уровней процессуальных целей – по рассмотрению дел и по их разрешению. Руководствуясь данным подходом, возможно говорить о следующих стадиях разрешения гражданского дела: производство в суде первой инстанции; апелляционное производство; надзорное производство; пересмотр судебных постановлений по вновь открывшимся обстоятельствам. Принимая же во внимание цели по рассмотрению дела, каждую из названных стадий разрешения дела допустимо разбить на четыре этапа: возбуждение дела; его подготовка к рассмотрению; рассмотрение дела; вынесение итогового судебного акта. Такой подход в полной мере может быть распространен и на хозяйственное судопроизводство, с той только разницей, что к стадиям разрешения экономического дела необходимо добавить еще кассационное производство.

Исходя из представленного видения стадий гражданского и хозяйственного судопроизводства, нужно отметить, что примирение сторон возможно далеко не на любой стадии судебного процесса, а тогда, когда оно допустимо, стороны могут использовать для этого отнюдь не все из названных в ч. 3 п. 2 постановления № 3 механизмов. Например, и в гражданском, и хозяйственном процессе примирение сторон в принципе невозможно на стадии возбуждения дела (хотя если придерживаться очень широкого подхода к понятию примирения, то элементы последнего в определенных случаях можно было бы усматривать в отзыве лицом поданного искового или иного заявления до момента возбуждения производства по делу) и стадии вынесения судом итогового постановления, а также на такой стадии разрешения дела, как пересмотр судебного постановления по вновь открывшимся обстоятельствам.

И в гражданском, и в хозяйственном процессе на этапе подготовки дела к рассмотрению в суде первой инстанции не может состояться примирение в форме признания иска ответчиком, т.к. ХПК вообще не позволяет судам принимать решения на стадии подготовки дела, а ГПК (ч. 7 ст. 264) предусматривает вынесение судом решения на данном

этапе процесса лишь по мотиву пропуска истцом без уважительных причин срока на обращение в суд или срока исковой давности. Кроме того, в хозяйственном судопроизводстве на указанной стадии процесса недопустимо примирение посредством мирового соглашения сторон или отказа истца от иска, поскольку данные волеизъявления сторон рассматриваются и санкционируются судом только на стадии рассмотрения дела (ранее об этом подробно говорилось в постановлении Пленума Высшего Хозяйственного Суда Республики Беларусь от 27 мая 2011 г. № 5 «О некоторых вопросах подготовки дел к судебному разбирательству» (ч. 2 п. 22), а теперь, причем довольно тезисно, – в заменившем его постановлении Пленума Верховного Суда Республики Беларусь от 28 сентября 2017 г. № 9 «О принятии искового заявления (заявления, жалобы), возбуждении производства и подготовке экономических дел к судебному разбирательству» (ч. 2 п. 15)). В гражданском процессе подобные волеизъявления при подготовке дела в суде первой инстанции осуществимы, но лишь при условии, что проводится предварительное судебное заседание (ст. 263, ч. 4 ст. 264 ГПК).

ХПК (ч. 3 ст. 63) непосредственно закрепляет возможность признания иска ответчиком при пересмотре судебных постановлений в порядке надзора. ГПК по этому поводу ничего прямо не говорит, однако использование ответчиком такого правомочия на надзорной стадии разрешения гражданского дела фактически исключается, потому что суд надзорной инстанции вправе вынести новое решение, лишь если, во-первых, это не потребует с его стороны констатации новых фактов (все обстоятельства спора установлены нижестоящими инстанциями в полном объеме и верно), и, во-вторых, по делу допущена ошибка в применении норм материального права (п. 5 ст. 447). Очевидно, что если бы суд надзорной инстанции принимал признание иска ответчиком, то ни первое, ни второе условие постановления по делу нового решения соблюсти было бы невозможно. В то же время в хозяйственном процессе на стадии надзорного производства не допускается использование другой формы примирения – примирительной процедуры, т.к. согласно ч. 1 ст. 156 ХПК примиритель может быть назначен лишь в суде первой, апелляционной или кассационной инстанций.

В ч. 1 п. 2 постановления № 3 содержится еще одно довольно

широкое по логическому объему утверждение: «примирение сторон допускается ... также в исполнительном производстве». Однако ввиду вполне понятных причин выбор форм примирения в исполнительном производстве весьма ограничен, и из всех перечисленными в ч. 3 п. 2 постановления № 3 механизмов речь там может идти в основном лишь о мировом соглашении, по крайней мере, только одно оно упомянуто в тех пунктах постановления № 3 (ч. 1 п. 10, п. 18), где Пленум Верховного Суда обращался к исполнительному производству. Вместе с тем, на наш взгляд, применительно к исполнительному производству возможно говорить о еще одном, довольно своеобразном примирительном средстве, которое, если проводить параллели с судебным процессом, является аналогичным заявлению истца об отказе от иска (эта аналогичность с отказом от иска, прямо названным в ч. 3 п. 2 постановления № 3, как раз и позволяет считать данное средство одним из способов примирения). Мы имеем в виду волеизъявление, всегда именовавшееся в законодательстве отказом взыскателя от взыскания (см. прежние редакции п. 1 ч. 3 ст. 484, п. 1 ч. 1 ст. 492 ГПК, абз. 2 ч. 1 ст. 358, абз. 2 ч. 1 ст. 365 ХПК). Потребность акцентирования внимания на данном вопросе (в том числе на уровне постановления Пленума Верховного Суда) обусловлена тем, что его регулирование к настоящему времени серьезно изменилось. Так, Закон Республики Беларусь от 24 октября 2016 г. № 439-З «Об исполнительном производстве» уже не использует термин «отказ взыскателя от взыскания», а оперирует выражением или «отказ от исполнения исполнительного документа» (абз. 8 ч. 2 ст. 24, абз. 2 ч. 1 ст. 44), или «заявление о прекращении исполнительного производства» (абз. 2 ч. 1 ст. 52). В связи с этим теперь достаточно сложно понять, в чем состоит суть подобных волеизъявлений взыскателя (в частности, подразумевают ли они акт распоряжения материальным правом) и каковы их юридические последствия (допустимо ли после их совершения повторное инициирование исполнительного производства).

Апенюк А.Г.,
Национальный центр законодательства
и правовых исследований Республики Беларусь,
магистр юридических наук,
младший научный сотрудник отдела исследований
в области гражданского, экологического и социального права

НЕКОТОРЫЕ ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОЛОЖЕНИЯ И ВОПРОСЫ КЛАССИФИКАЦИИ ОТНОСИТЕЛЬНО ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ, ПЕРЕПОДГОТОВКИ И ПОВЫШЕНИЯ КВАЛИФИКАЦИИ БЕЗРАБОТНЫХ

Профессиональная подготовка, переподготовка и повышение квалификации образуют одну из важнейших гарантий в сфере занятости. При этом мы можем выделить три главных (не зависящих друг от друга) элемента реализации такой гарантии: профессиональная подготовка; профессиональная переподготовка; и повышение квалификации.

По своей сути профессиональная подготовка, переподготовка и повышение квалификации образуют общее понятие «профессиональное обучение». Так в толковом словаре под редакцией С.И. Ожегова «профессиональное обучение» определяется как «процесс передачи и усвоения знаний, навыков, умений по определенной профессии». «Профессиональная подготовка» определяется через действие глагола «подготовить» а именно: «обучить, дав необходимые знания», а также как «запас знаний, навыков, опыта, приобретенный в процессе учебы».

В ряде нормативных правовых актов Республики Беларусь содержатся определения профессиональной подготовки, переподготовки и повышения квалификации. Например, в п. 2 Положения о порядке осуществления профессиональной подготовки работников военизированной охраны, в п. 2.11, 2.12 и 2.14 авиационных правил и т.д. Следует отметить, что закрепляемые в выше указанных актах определения носят разрозненный характер, они не согласуются между собой, основной акцент в них делается на отраслевом признаке. Следовательно, несмотря на то, что законодательство Республики Беларусь содержит определения профессиональной подготовки, переподготовки и повышения

квалификации распространение силы его действия на всех трудящихся невозможно. В силу чего еще большую актуальность, при разработке данных определений, приобретает принцип системности и комплексности правового регулирования общественных отношений. В силу чего, по нашему мнению, легальные определения профессиональной подготовки, переподготовки и повышения квалификации должны быть закреплены на уровне законодательного акта. Кроме того, они должны быть сформулированы достаточно четко, не допуская различных толкований.

В науке трудового права данному вопросу посвящались отдельные исследования, однако единство мнения так и не было достигнуто. Как правило, авторы определяют одно и то же явление, называя его разными понятиями. Для недопущения подмены терминов, считаем необходимым отметить, что понятие профессиональной подготовки не тождественно понятию профессионального обучения прежде всего потому, что последнее является более широким и по сути включает в свой состав и профессиональную подготовку, переподготовку, а также повышение квалификации.

На основе проведенного анализа предлагаем авторские определения профессиональной подготовки, переподготовки и повышения квалификации.

Так, под профессиональной подготовкой безработных, необходимо понимать урегулированный законодательством Республики Беларусь процесс, направленный на приобретение обучающимися знаний, умений, навыков и практического опыта необходимых для выполнения определенного вида трудовой деятельности в рамках конкретной профессии.

Профессиональная переподготовка безработных представляет собой урегулированный законодательством Республики Беларусь процесс, направленный на получение новых и дополнительных знаний, умений, навыков и практического опыта по основной или смежной профессии.

Повышение квалификации безработных – это урегулированный законодательством Республики Беларусь процесс, направленный на получение и обновление теоретических знаний, совершенствование практических навыков, рост профессионального мастерства по определенной специальности.

При рассмотрении профессиональной подготовки, переподготовки и повышения квалификации в качестве гарантии занятости безработных, необходимо обратить внимание на особенности субъектного состава, в который помимо безработных включаются и иные категории граждан. Такой вывод мы можем сделать исходя из содержания и полного наименования Положения о порядке организации профессиональной подготовки, переподготовки, повышения квалификации безработных и иных категорий граждан. Так, профессиональная подготовка, переподготовка и повышение квалификации могут осуществлять в отношении безработных и иных категорий граждан.

Что же касается «иной категории граждан» имеющей право на получение профессионального образования, то здесь, в первую очередь, считаем необходимым обратиться к ст. 7 Закона Республики Беларусь от 15 июня 2006 г. № 125-З «О занятости населения Республики Беларусь» (далее – Закон «О занятости населения»). Так, до принятия Закона Республики Беларусь от 18 июля 2016 г. № 409-З «О внесении изменений и дополнений в Закон Республики Беларусь «О занятости населения Республики Беларусь» право на бесплатную профессиональную подготовку, переподготовку и повышение квалификации было применимо только в отношении безработных. Однако при изложении ст. 7 данного Закона в новой редакции перечень граждан, имеющих право на профессиональное образование по направлению органов по труду, занятости и социальной защите был значительно расширен. При этом отметим, что еще в решении Конституционного суда Республики Беларусь от 29 июня 2012 г. № Р-731/2012 «О соответствии Конституции Республики Беларусь Закона Республики Беларусь «О внесении изменений и дополнений в Закон Республики Беларусь «О занятости населения Республики Беларусь» было подчеркнуто, что создание условий для полной занятости населения будет способствовать также включение в перечень лиц, имеющих право на бесплатную профессиональную ориентацию, профессиональную подготовку, переподготовку, повышение квалификации и прохождение обучающих курсов по направлению органов по трудоустройству, наряду с безработными, иных категорий граждан.

Согласно п. 6-1 Положения о порядке организации

профессиональной подготовки, переподготовки, повышения квалификации безработных. В соответствии с указанным пунктом граждане, осуществляющие уход за ребенком в возрасте до трех лет (кроме граждан, находящихся в отпуске по уходу за ребенком до достижения им возраста трех лет), могут быть направлены органами по труду, занятости и социальной защите на обучение в порядке и на условиях, определенных для безработных. При этом согласно ст. 2 Закон «О занятости населения» такая категория граждан, считается занятой и, следовательно, не может быть включена в группу «безработных».

Отметим, что органы по труду, занятости и социальной защите могут полностью или частично компенсировать нанимателям затраты на профессиональную подготовку, переподготовку и повышение квалификации следующих категорий граждан: работников, находящихся под угрозой увольнения; работников из числа граждан, уволенных с последнего места работы в связи с ликвидацией организации, прекращением деятельности индивидуального предпринимателя, сокращением численности или штата работников; работников, впервые нашедших работу; обязанных лиц; работников, имевших до приема на работу длительный перерыв в работе (более 12 месяцев). Тем самым в «иную категорию граждан», помимо безработных и граждан, осуществляющих уход за ребенком в возрасте до трех лет, также мы можем включить граждан, которые не имеют статус безработных, однако обеспечиваются со стороны государства гарантией по профессиональной подготовке, переподготовке и повышению квалификации.

Таким образом, гарантия по профессиональной подготовке, переподготовке и повышению квалификации применяется в отношении следующих категорий граждан: безработных; иных категорий граждан: а) граждан, осуществляющие уход за ребенком в возрасте до 3 лет; б) в отношении граждан, находящихся в переходном статусе (трудоустроенный, безработный).

Научный руководитель: к.ю.н. доцент, ведущий научный сотрудник отдела исследований в области гражданского, экологического и социального права Национального центра законодательства и правовых исследований Республики Беларусь Чичина Е.В.

**Гапоненко Д.В.,
Белорусский государственный
экономический университет,
младший научный сотрудник**

ИСПОЛНЕНИЕ МЕДИАТИВНОГО СОГЛАШЕНИЯ

Ключевым моментом, завершающим процедуру медиации, выступает заключение медиативного соглашения, содержащего не только сведения о сторонах, медиаторе, предмете спора, но и принятые сторонами обязательства, а также сроки их исполнения.

Согласно Закону Республики Беларусь от 12 июля 2013 г. № 58-З «О медиации» (далее – Закон о медиации) данная процедура основывается на принципах добровольности и добросовестности (ст. 3). В отношении процесса исполнения медиативного соглашения данные принципы применены законодателем в Постановлении Совета Министров Республики Беларусь от 28 декабря 2013 г. № 1150 «Об утверждении правил медиации» (далее – Положение о правилах медиации), согласно нормам которого медиативное соглашение подлежит исполнению на основе принципов добровольности и добросовестности сторон.

Вопрос исполнения медиативного соглашения, в частности его обязательности, выступает весьма актуальным в современных реалиях. С одной стороны, обязательность исполнения медиативного соглашения служит гарантией реализации достигнутого сторонами варианта разрешения имевшегося между ними правового конфликта (спора), ведь соглашение имеет значимость для сторон, его заключивших, лишь тогда, когда оно взаимовыгодно, а его исполнение гарантировано. С другой стороны, положения относительно обязательности исполнения медиативного соглашения идут в разрез с принципами, на которых строится процедура медиации в целом. Так, противоречием данному принципу, на наш взгляд, выступает содержание п. 49 Положения о правилах медиации, нормы Хозяйственного процессуального кодекса Республики Беларусь (стст. 7, 40-1, 46 и др.) и иных правовых актов, закрепляющие возможность принудительного исполнения медиативного соглашения.

При этом следует подчеркнуть, что специфика медиации как особой психолого-правовой технологии заключается в ее

добровольности, которая, по мнению С.И. Калашникова, отражает саму идею примирения, основное отличие и преимущество данной процедуры в сравнении с юрисдикционными способами разрешения правовых конфликтов (споров). При этом автор подчеркивает, что принцип добровольности выступает правилом, согласно которому начало и проведение процедуры медиации, а также заключение и исполнение соглашения осуществляются исключительно по воле сторон.

Принцип добросовестности выступает критерием оценочным, характеризуя психологическую сторону поведения участников правоотношения, формирующегося в процессе проведения медиативной процедуры. Данный принцип был широко исследован в доктринальных источниках, при этом одной из наиболее удачных его трактовок, на наш взгляд, выступает интерпретация А.А. Чукреева, согласно которой добросовестность это обязанность участника гражданских правоотношений при использовании своих прав и исполнении обязанностей заботиться о соблюдении прав и законных интересов других участников имущественного оборота.

Таким образом, принципы добровольности и добросовестности характерны не только для медиативного соглашения, в частности его исполнения, но и для процесса медиации в целом. Однако на практике имеют место быть случаи, когда на добросовестность оппонента полагаться не приходится, по данной причине необходимо предпринять меры предоставления минимальных гарантий реализации медиативного соглашения, не противоречащих вышеизложенным принципам.

В связи с этим полагаем целесообразным в п. 1 ст. 15 Закона о медиации закрепить положение о возможности внесения сторонами в медиативное соглашение условия, представляющего собой обязанность сторон исполнить данное соглашение. Рассматриваемое положение не будет противоречить принципам добровольности и добросовестности, поскольку оно не установлено законодателем и не является обязательным – стороны самостоятельно принимают решение о необходимости его включения в медиативное соглашения как своеобразной гарантии. Более того, согласно положениям п. 3 ст. 15 Закона о медиации «Последствия неисполнения медиативного соглашения могут быть установлены сторонами в медиативном

соглашении», однако относительно последствий «ненадлежащего исполнения медиативного соглашения» ничего не сказано. Данный аспект затронут законодателем лишь в п. 6 исследуемой статьи в контексте способов защиты нарушенных прав. Следовательно, п. 3 ст. 15 Закона о медиации должен быть изложен следующего содержания «Последствия неисполнения или ненадлежащего исполнения медиативного соглашения могут быть установлены сторонами в медиативном соглашении».

В завершении целесообразно отметить, что внесенные предложения по изменению и дополнению ст. 15 Закона о медиации будут способствовать исполнению медиативного соглашения, не нарушая принципов добровольности и добросовестности.

Научный руководитель: д.ю.н., профессор, заведующий кафедрой гражданско-правовых дисциплин Белорусского государственного экономического университета Таранова Т.С.

**Мазурова Т.А.,
Национальный центр законодательства
и правовых исследований Республики Беларусь,
аспирант Института правовых исследований**

ПРИОСТАНОВЛЕНИЕ ТРУДОВОГО ДОГОВОРА ПО ИНИЦИАТИВЕ РАБОТОДАТЕЛЯ В СЛУЧАЕ ВРЕМЕННОГО ОТСУТСТВИЯ РАБОТЫ ПО ПРИЧИНАМ ПРОИЗВОДСТВЕННОГО ИЛИ ЭКОНОМИЧЕСКОГО ХАРАКТЕРА СКВОЗЬ ПРИЗМУ БАЛАНСА ЭКОНОМИЧЕСКОЙ И СОЦИАЛЬНОЙ ФУНКЦИЙ ТРУДОВОГО ПРАВА

Трудовое право соединяет в себе публичные и частные начала и классически представляется частно-публичной отраслью права. Несмотря на то, что общую правовую модель всем цивилистическим отраслям права выстраивает гражданское право, где приоритетом выступают частно-правовые отношения, в трудовом праве важную роль играют социальные цели.

Еще Р.З. Лившиц отмечал неизбежность противоречий, заложенных в природе трудовых отношений. У Р.З. Лившица интересы работодателя определены как интересы производственной стороны

трудовых отношений, а интересы работника – как социальной. Развивая эту идею, например, А.М. Лушников и М.В. Лушникова, выделяют производственную и социальную (защитную) функции трудового права.

Не ставя целью исследование самих функций трудового права, мы отметим важность сохранения баланса между производственной (экономической) и социальной функциями трудового права. Нами уже отмечалось ранее в этой связи, что дополнительным значимым механизмом управления трудом, разумной реализацией баланса экономической и социальной функций трудового права может стать развитие норм о приостановления трудового договора вплоть до обособления в качестве подинститута.

Обращаясь к современному состоянию и перспективам развития отрасли трудового права, мы можем констатировать, что приостановление трудового договора не только воспринято как отдельная категория трудового права, но и получило развернутую правовую регламентацию в целом ряде правовых систем.

В таких странах как, например, Республика Молдова, приостановление трудового договора широко используется на протяжении достаточно длительного для такого «молодого» подинститута права срока (более десяти лет).

В таких странах, как, Республика Беларусь и Российская Федерация, приостановление трудового договора введено в содержании специальной нормы применительно к процедуре временного перевода спортсмена и (или) тренера к другому нанимателю (в Российской Федерации – Федеральным законом от 28 февраля 2008 г. №13-ФЗ «О внесении изменений в Трудовой кодекс Российской Федерации», в Республике Беларусь – Законом Республики Беларусь от 8 января 2014 г. № 131-З «О внесении изменений и дополнений в Трудовой кодекс Республики Беларусь»). В Республике Беларусь и Российской Федерации остается обсуждаемой проблема расширения сферы действия указанной специальной нормы о приостановлении трудового договора работников, занятых в сфере профессионального спорта, до применения приостановления трудового договора в качестве общего правила для всех категорий работников.

В Украине (как, например, и в Республике Казахстан) приостановление трудового договора еще не введено в действующее

законодательство, ввиду чего ценным является концептуальная научная проработка и обсуждение проектов законодательных норм.

Так, например, профессор В.В. Волинец, рассматривая нормы о приостановлении трудовых правоотношений в проекте Трудового кодекса Украины, обратил внимание на тот факт, что причины приостановления трудовых правоотношений в указанном проекте обусловлены действиями и интересами работника. Ученым отмечается, что в приостановлении действия трудового договора могут быть заинтересованы и работодатели по ряду объективных причин – технологического, технического, организационного, экономического характера. К такому же выводу приходят и Е.Н. Нургалиева и М.Х. Хасенов в рамках исследования правовых вопросов либерализации трудовых отношений в Республике Казахстан. Указанные казахские ученые рассматривают введение в Трудовой кодекс Республики Казахстан приостановления трудового договора как возможного регулятора в кризисных явлениях в деятельности организации.

Учитывая возникающую перспективу появления в законодательстве ряда стран общих норм о приостановлении трудового договора, внимание следует обратить на допустимость приостановления трудового договора по инициативе нанимателя в связи с существующей необходимостью баланса экономической и социальной функций норм трудового права. Прежде всего, анализу необходимо подвергнуть такую привычную для стран-наследниц «социалистического права» категорию трудового права, как простой.

Законодательство Румынии обнаруживает ранее не комментированную в русскоязычной литературе норму о приостановлении трудового договора по инициативе работодателя. Так, согласно лит. с пункта 1 ст.52 Трудового кодекса Румынии 2003 года (далее – ТК Румынии) трудовой договор может быть приостановлен по инициативе работодателя в случае временного прекращения или сокращения деятельности без прекращения трудовых отношений по экономическим, технологическим, структурным или иным аналогичным причинам. В ст. 53 ТК Румынии дополняется, что во время сокращения и (или) временного прерывания деятельности работники, вовлеченные в сокращенную или прерванную деятельность, которые не выполняют какую-либо работу, получают

пособие, выплачиваемое из фонда заработной платы, которое не может быть менее 75 процентов от базового оклада, соответствующего занимаемому месту работы. Во время такого приостановления работники находятся в распоряжении нанимателя и последний имеет возможность в любое время возобновить деятельность. Таким образом, законодатель предоставил право работодателю не расставаться с ранее нанятым и обученным персоналом и, тем самым, обеспечил ему возможность выбора при принятии стратегического решения в кризисной экономической ситуации.

Следует отметить, что в Трудовом кодексе Республики Молдова 2003 года (далее – ТК Молдовы) в ст. 80 временная невозможность продолжения работодателем производственной деятельности по объективным экономическим причинам названа техническим простоем. Далее отмечается, что технический простой оплачивается пособием в размере не менее 50 процентов основной заработной платы, однако в случае приостановления трудового договора такая выплата работнику не производится. При этом молдавский законодатель относит технический простой к основанию приостановления трудового договора по соглашению сторон (пункт с) ст. 77 ТК Молдовы), тогда как румынский законодатель аналогичные техническому простоя ситуации относит к основаниям приостановления трудового договора по одностороннему акту одной из сторон (пункт 1 ст. 49, лит. с пункта 1 ст. 52 ТК Румынии).

Интересно, что и, например, такое основание приостановления трудового договора, как исполнение воинской обязанности в Румынии также относится к приостановлению трудового договора по инициативе работодателя (лит. d пункта 1 ст. 52 ТК Румынии). Для сравнения, в ТК Молдовы призыв на срочную службу отнесен к основаниям приостановления трудового договора по обстоятельствам, не зависящим от воли сторон (пункт е) ст. 76 ТК Молдовы).

Помимо технического простоя, в ТК Молдовы присутствует норма ст. 80-1, где определен простой в качестве более общего понятия: простой означает временную невозможность продолжения предприятием, его структурным подразделением (подразделениями), работником или группой работников производственной деятельности. При этом простой в целом не является основанием для приостановления трудового договора.

В заключение отметим, что социально-экономическая политика государства неизбежно отразится на принятом решении о наполнении подинститута приостановления трудового договора. Вопрос о соотношении экономической и социальной функций норм трудового права также не стоит упускать, в том числе при разработке классификации оснований приостановления трудового договора. В этой связи новый взгляд на явление «временного приостановления работ» может отразиться и на видении места простоя в институте трудового договора.

Научный руководитель: к.ю.н., доцент кафедры гражданско-правовых дисциплин Белорусского государственного экономического университета Чичина Е.В.

**Ховратова С.Н.,
Могилевский государственный
университет имени А.А. Кулешова,
старший преподаватель кафедры юриспруденции**

АКТУАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ДОГОВОРНОГО РЕЖИМА ИМУЩЕСТВЕННЫХ ОТНОШЕНИЙ СУПРУГОВ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ И УКРАИНЕ

Процессы международной миграции населения, которые происходят на современном этапе, обуславливают возможность обретения людьми своей второй половинки с последующим заключением брака. Большинство мигрировавших человек в Республику Беларусь составили граждане из стран СНГ. Только в 2018 году статистика прибывших из этих стран составила – 17008 человек, а в 2015 г., например, прибывших из этих стран – 22505. Среди них граждане Украины – 3404 и 10571 соответственно.

Анализируя статистику заключенных браков последних лет, необходимо отметить, что женихи граждане Украины, составили – 21 %, невесты – 33 % от всех брачующихся. Поэтому вопросы правового регулирования договорных отношений супругов, не имеющих общего гражданства Республики Беларусь или Украины, является актуальной темой исследования и обладает практической значимостью. Ведь многие граждане, вступая в брак, не задумываются о том, какое имущество они приобретут, а при расторжении брака уже сталкиваются

с новой проблемой раздела имущества, которое является общей совместной собственностью. Следует отметить, что особенность договорных отношений между супругами носит личный характер и рассматривается как альтернатива режиму общей совместной собственности.

Главной особенностью Кодекса Республики Беларусь о браке и семье 1999 г. (далее – КоБС) было введение института брачного договора, нормы которого позволили гражданам урегулировать внутрисемейные правоотношения по своему усмотрению. Таким образом, супруги получили возможность самим устанавливать правовой режим имущества супругов. Имущество, нажитое супругами в период брака, независимо от того, на кого из супругов оно приобретено либо на кого или кем внесены денежные средства, является их общей совместной собственностью. Супруги имеют равные права владения, пользования и распоряжения этим имуществом, если иное не предусмотрено Брачным договором. В данной статье КоБСа не определяется примерный перечень того, что относится к понятию «общее имущество супругов».

Брачный договор – это соглашение супругов или лиц, вступающих в брак, определяющее имущественные и (или) личные неимущественные права и обязанности супругов в период брака и (или) в случае его расторжения. Согласно ч. 1 ст. 13 КоБС, где обозначено, что Брачный договор заключается в целях повышения культуры брачных и семейных отношений и ответственности одного супруга перед другим, определения прав и обязанностей супругов в браке и (или) после его расторжения лица, вступающие в брак, и супруги в любое время. Таким образом, само определение брачного договора можно косвенным образом вывести из целей, которые поставил законодатель и замечено, что субъектами Брачного договора являются: супруги и лица, желающие вступить в брак.

Семейным кодексом Украины, вступившем в действие 2004 году, который Верховная Рада Украины приняла 10 января 2002 г. (далее – СКУ) п. 1 ст. 66 закреплён принцип совместной собственности супругов, согласно которому имущество, приобретенное во время брака, презюмируется совместным, если иное не установлено соглашением сторон. Относительно совместной собственности п. 1 ст. 66 СКУ устанавливает, что супруги имеют равные права на данное

имущество, право супругов на установление порядка пользования общим имуществом. В отличие от ч. 1 ст. 13 КоБС в украинском Семейном кодексе вообще отсутствует определение брачного договора, также как и цель его заключения. Украинское законодательство выделяет «Брачный договор» отдельной 10 главой (ст. 92-103 СКУ). Статья 92 закрепляет право на заключение брачного договора лицами, подавшими заявление о регистрации брака, а также супругами.

Следует отметить, что, украинский законодатель, в отличие от КоБС, такой нормой четко закрепил право на заключение брачного договора лиц, которые в полной мере осознали и выражают свое желание вступить в брак. Приведенная норма позволяет сделать вывод, что нотариус истребует документы, подтверждающие это.

Брачный договор не может ограничивать правоспособность или дееспособность супругов, их право на обращение в суд за защитой своих прав, также не должен содержать условий, которые ставят одного из супругов в крайне неблагоприятное положение или противоречат основным началам семейного законодательства. В то же время из буквального толкования содержания ч. 2 ст. 13 КоБС, определяющей, что брачный договор не должен нарушать права и законные интересы других лиц. Например, Брачный договор не может содержать условий, ограничивающих свободу супругов в выборе рода занятий или уменьшающих установленный законом размер алиментов на несовершеннолетних детей. В соответствии с п. 7 Брачный договор прекращается с момента прекращения брака, но если предусматривает права и обязанности бывших супругов после прекращения брака, тогда действует до их исполнения.

Согласно ч. 1 ст. 13-1 КоБС брачный договор заключается в письменной форме и подлежит нотариальному удостоверению. В силу ч. 5 ст. 13-1 КоБС брачный договор, заключенный между лицами, не состоящими в браке, вступает в силу со дня регистрации заключения брака органами, регистрирующими акты гражданского состояния.

Законодатель Украины не делает в этом отношении исключений и в силу ст. 95 СКУ, если брачный договор заключен до регистрации брака, он вступает в силу в день регистрации брака, а если брачный договор заключен супругами, он вступает в силу в день его нотариального удостоверения.

Необходимо отметить, что украинский законодатель, в отличие от белорусского, допускает включение в брачный договор положений, регламентирующих отдельные условия неимущественных правоотношений: выбор фамилии при бракосочетании, определении фамилии, имени и отчества будущих детей, способы их воспитания и другие вопросы договоренности сторон. Но иные права детей, установленные Семейным кодексом Украины в п. 4 ст. 93, регламентировать в брачном договоре запрещено.

Так, законодательные акты обеих стран о брачном договоре практически схожи между собой в таких вопросах как, например: брачный договор может в любое время быть изменен или прекращен по соглашению супругов, не допускает одностороннего отказа от брачного договора, брачный договор прекращается при расторжении брака.

Подводя итог, следует отметить, что рост количества смешанных браков, при которых супруги не имеют общего гражданства, обуславливают коллизии в сфере имущественных отношений супругов. Общим условием гражданского и семейного права стран Республики Беларусь и Украины в сфере имущества супругов, и в отличие от стран англосаксонской правовой системы, законодательство этих стран за основу принимает принцип об общности прав на имущество, приобретенного или созданного в состоянии брака. При этом следует отметить, на наш взгляд, более оптимальный диспозитивный характер отношений. В частности, институт брачного договора может определять иные условия имущественных прав как супругов браке, так и в случае расторжения брака. Наличие брака, является необходимым элементом брачного договора, который призван урегулировать имущественные, так и личные неимущественные отношения между супругами, а также права и обязанности супругов в отношении их детей. Главной особенностью брачного договора является недопустимость ухудшения положения супругов или других лиц в части прав и гарантий, предусмотренных семейным законодательством.

Маратова А.М.,
АО «Университет КАЗГЮУ» имени М.С. Нарикбаева,
Высшая школа права,
специальность юриспруденция, 3 курс

ОЦЕНОЧНЫЕ ПОНЯТИЯ В ГРАЖДАНСКОМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН И УКРАИНЫ

Основу гражданского права Республики Казахстан составляют общественные отношения, связанные с повседневной деятельностью физических и юридических лиц, государства и его административно-территориальных единиц. В системе норм гражданского законодательства наряду с общими положениями имеется категория оценочных понятий, т.к. не во всех ситуациях имеется возможность достаточно точно описать признаки правового поведения субъектов, а также предусмотреть варианты всех случаев, которые могут возникнуть в процессе гражданских правоотношений, т.е. невозможно конкретизировать нормы, поэтому категория оценочных понятий находит свое отражение в процессе нормотворчества. Оценочными понятиями являются не конкретизированные законодателем и обобщающие наиболее общие типичные признаки определенных правовых понятий, детализация которых осуществляется путем оценки применительно к конкретным ситуациям на основании усмотрения.

Рассмотрим труды некоторых ученых, в которых изложены их выводы о внедрении оценочных понятий в законодательство. На сегодняшний день отсутствует единое мнение о необходимости закрепления оценочных понятий в праве, имеют место споры, и многие вопросы остаются не решенными. С.С. Алексеев в своем труде «Азбука закона» определяет значение оценочных понятий в предоставлении возможности судьям самостоятельно конкретизировать формулу закона, оценив фактическую обстановку дела с учетом всех обстоятельств. Т.В. Кашанина в своих работах высказывает мнение о том, что только законодатель наделен правом формулировать, определять содержание закона, которое противоположно утверждению В.Н. Кудрявцева о том, что именно субъект применения права «формулирует», «определяет» содержание оценочного понятия. Головина С.Ю. указывает, что законодатель осознанно использует

оценочные понятия в тексте нормативно-правовых актов, и рассчитывает, что правоприменитель сможет конкретизировать при необходимости эти понятия.

Некоторые ученые, а именно, Я.М. Браинин, Е.А. Фролов и В.Н. Кудрявцев отмечают, что существование оценочных понятий в законе неизбежно, а С.И. Вильнянский обозначает внедрение оценочных понятий в закон как вынужденную меру, и отмечает, что в этом есть и свой плюс, и выражается он «в придании нормам права эластичного характера». Как и отмечалось ранее, это обусловлено отсутствием возможности у законодателя внести полный перечень всех случаев, когда эта норма должна применяться.

Гражданские Кодексы Республики Казахстан и Украины содержат категорию оценочных понятий. К примеру, добросовестность, разумный срок, необходимость, особые условия, своевременное или незамедлительное извещение и т.д. В определенных ситуациях возникает вопрос, что именно законодатель определяет под данными понятиями, и как применять данные положения при разрешении гражданско-правовых споров.

Рассмотрим некоторые примеры оценочных понятий гражданского законодательства Республики Казахстан и Украины. В п. 4 ст. 8 Гражданского Кодекса Республики Казахстан: «Граждане и юридические лица должны действовать при осуществлении принадлежащих им прав добросовестно...». Рассматривая понятие добросовестности в данной норме ГК РК, М.С. Сулейменов своем докладе «Добросовестность в гражданском праве: проблемы теории и практики» указывает, что добросовестность или недобросовестность - эта оценка обществом поведения субъекта применительно к нравственным критериям общества, а В.С. Ем, В.И. Емельянов, Е.Е. Богданова сопоставляют «недобросовестность» с «виновностью». В п.5 ст. 12 Гражданского Кодекса Украины имеется небольшое отличие от положений п.4 ст.8 ГК РК: «Если законом установлены правовые последствия недобросовестного или неразумного осуществления лицом своего права, считается, что поведение лица является добросовестным и разумным, если иное не установлено судом». Исходя из представленного выше, можно сделать вывод о том, что в случае совершения действий субъектом недопустимых с точки зрения закона, если он знал об этом, субъект признается

недобросовестным, т.е. правонарушителем, и здесь устанавливается его виновность.

Положения ГК РК и ГКУ, регулирующие порядок исполнения различных гражданско-правовых договоров, предусматривают такое понятие, как «разумный срок», т.е. обязательство должно быть исполнено должником в разумный срок. Введение данного определения связано с тем, что для исполнения гражданско-правовых договоров необходимо различное количество времени, к примеру, для исполнения обязательства по договору подряда может потребоваться гораздо больше времени, чем для договора купли-продажи, когда в первом случае подрядчику необходимо построить здание или сооружение, а во втором случае покупателю нужно только передать продавцу оплату за товар.

Подводя итоги, мы можем выделить положительные и отрицательные стороны наличия оценочных понятий в праве.

Наличие оценочных понятий в законодательстве имеет свои преимущества, а именно:

1) оценочным понятиям свойственна гибкость, что позволяет охватить широкий круг возможных обстоятельств, а в дальнейшем порядок применения оценочного понятия будет определять правоприменитель (суд) с учетом всех условий при разрешении конкретной ситуации;

2) данная категория обеспечивает возможность субъектам самим наполнять содержанием данные понятия при разрешении гражданско-правовых споров;

3) законодатель имеет возможность кратко сформулировать норму, обозначив несколько понятий одним «общим».

Однако существуют определенные риски:

1) возможно совершение правоприменителем ошибки при толковании, т.к. каждый субъект при толковании нормы опирается на собственное правосознание;

2) ограничивает доступное понимания содержания закона субъектам правоотношений, т.к. не каждый имеет навыки должным образом интерпретировать нормы;

3) чрезмерное употребление оценочных понятий приводит к затруднениям при толковании, возможно возникновение коллизий.

Несмотря на то, какие преимущества и недостатки имеют

оценочные понятия, отсутствуют дефиниции некоторых терминов, отдельные нормы остаются не конкретизированными. Для обеспечения правильного понимания и применения норм гражданского законодательства субъектами, возможно произвести замену некоторых формулировок, относящихся к оценочной категории, в нормах гражданского законодательства, что позволит произвести уточнение некоторых понятий.

Научный руководитель: магистр юриспруденции, старший преподаватель Высшей школы права АО «Университет КАЗГЮУ» имени М.С. Нарикбаева Бабаджанян Е.Л.

**Садкова В.А.,
Частное учреждение образования
«БИП-Институт правоведения»
(Могилевский филиал), 2 курс**

ИЗВЛЕЧЕНИЕ ПРИБЫЛИ КАК ПРИЗНАК ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Одним из признаков предпринимательской деятельности – является получение прибыли. Так, в соответствии со ст. 1 Гражданского кодекса Республики Беларусь, предпринимательская деятельность – это самостоятельная деятельность юридических и физических лиц, осуществляемая ими в гражданском обороте от своего имени, на свой риск и под свою имущественную ответственность и направленная на систематическое получение прибыли от пользования имуществом, продажи вещей, произведенных, переработанных или приобретенных указанными лицами для продажи, а также от выполнения работ или оказания услуг, если эти работы или услуги предназначаются для реализации другим лицам и не используются для собственного потребления.

В экономической сфере понятие «прибыль» понимают как разницу между доходом субъекта предпринимательства от реализации продукции, товаров и услуг и издержками на ведение хозяйственной деятельности.

Юристы утверждают, что прибыль представляет собой выраженный в денежной форме чистый доход от предпринимательской деятельности, получаемый как разница между совокупными доходами и совокупными расходами предприятия, бизнеса. Прибыль – главный

показатель, отражающий финансовый результат предпринимательской деятельности.

Конституция Кыргызской Республики также в отношении рассматриваемого вопроса гласит, что каждый имеет право на экономическую свободу, свободное использование своих способностей и своего имущества для любой экономической деятельности, не запрещенной законом.

Так А.И. Каминка отмечал, что прибыль – это лишь стимул коммерческой деятельности. Цель коммерческой деятельности – сама эта деятельность, приносящая прибыль. Однако отсутствие прибыли по итогам отчетного периода не влияет на квалификацию деятельности как предпринимательской, поскольку извлечение прибыли является целью предпринимательской деятельности, а не обязательным ее результатом. Данная правовая позиция была сформулирована и Верховным судом РФ и прослеживается в практике нижестоящих судов.

Прибыль – это результат итоговой деятельности предпринимателя, вознаграждение за предпринимательские способности, риск, инновационные идеи и знания в своем деле. Прибыль однозначно является целью предпринимательской деятельности в целом.

Исходя из позиций Й. Шумпетера, один из наиболее авторитетных исследователей проблемы В.В. Радаев понимает под предпринимательством осуществление организационной инновации в целях извлечения прибыли (другого дополнительного дохода), это снова доказывает то, что прибыль – это основная цель и признак предпринимательской деятельности.

Прибыль полностью влияет на экономическую деятельность и стремление субъектов предпринимательской деятельности к достижению максимального первенства, которое и будет являться решающим условием максимальной прибыли.

Предприниматель может осуществлять любую деятельность, включая коммерческое посредничество, торгово-закупочную деятельность, консультирование и так далее, кроме той, что запрещена законом. Определяющими признаками предпринимательской деятельности служат: целевая установка на получение прибыли.

Как утверждает Е.Е. Бородавкина, в широком значении предпринимателем в обыденной жизни, как отмечалось, часто

называется человек, который что-либо предпринимает (создает, организует и т. п.), то есть действует в соответствии с намеченным планом в интересах достижения главной цели – максимизации прибыли.

Ж.Б. Сэй указывал на большое значение предпринимателей, считая их одними из активных участников создания богатства. В своих произведениях он выделял капитал, труд и землю как основные факторы производства, а доход считал вознаграждением за деятельность предпринимателя и способность организовать производство и реализацию благ.

Нам известно, что из общей прибыли высчитывается налог. В соответствии с Законом Республики Беларусь № 1330-ХІІ от 22.12.1991. О налогах на доходы и прибыль – прибыль (убыток) от реализации основных средств и нематериальных активов определяется как положительная (отрицательная) разница между выручкой, полученной от реализации основных средств и нематериальных активов, уменьшенной на суммы налогов и сборов, уплачиваемых, согласно установленному законодательными актами порядку, из выручки, полученной от реализации товаров (работ, услуг), и остаточной стоимостью основных средств и нематериальных активов, а также затратами по реализации основных средств и нематериальных активов.

Как утверждает И.Н. Алихимович, основная движущая сила рыночной экономики – стремление к получению прибыли.

Каждое предприятие планирует заранее прибыль в качестве ориентира для составления промежуточных планов: снабжения, производства, складирования, транспортировки, реализации и т.д.

Прибыль – это движущая сила, цель и смысл предпринимательской деятельности.

Научный руководитель: к.ю.н., доцент, заведующий кафедрой общей теории права и гуманитарных дисциплин ЧУО «БІП-Институт правоведения» (Могилевский филиал) Трамбачева Т.Д.

Туровец М.В.,
Национальный центр законодательства
и правовых исследований Республики Беларусь, соискатель

**ЗАКЛЮЧЕНИЕ ДОГОВОРА
НА ОКАЗАНИЕ ИНЖЕНЕРНЫХ УСЛУГ
ПУТЕМ НАПРАВЛЕНИЯ ОФЕРТЫ И ЕЕ АКЦЕПТА**

Строительство сложный динамический процесс, который требует от заказчика осуществления контроля за всеми участниками строительной деятельности. Зачастую заказчик строительства, привлекает инженерную организацию путем заключения договора на оказание инженерных услуг.

Причинами привлечения инженерной организации заказчиком могут быть следующие:

1. невозможность или отсутствие желания у заказчика получить аттестат соответствия на выполнение функций заказчика, застройщика.

2. минимизация рисков, так как неоднократно в течение календарного года нарушение обладателем аттестата соответствия требований технических нормативных правовых актов в области архитектурной, градостроительной и строительной деятельности, требований проектной документации при проведении строительно-монтажных работ влечет прекращение действия аттестата соответствия. Таким образом, заказчик, имея выявленное указанное выше государственными органами нарушение, с целью минимизации риска прекращения аттестата соответствия, привлекает инженерную организацию.

Инженерная организация – профессиональный участник строительной деятельности, который выполняет все возможные или часть функций заказчика.

Инженерная организация вправе выполнять функции, перечисленные в договоре на оказание инженерных услуг.

По общему правилу, изложенному в п. 1 ст. 402 Гражданского кодекса Республики Беларусь договор считается заключенным, если между сторонами в требуемой в подлежащих случаях форме достигнуто соглашение по всем существенным условиям договора.

Процесс заключения договора на оказание инженерных услуг представляет собой последовательную совокупность действий, направленную на согласование всех существенных условий договора.

Договор на оказание инженерных услуг может заключаться путем направления оферты и ее акцепта. Оферта может быть как обычной так и публичной.

Согласно п. 1 ст. 405 Гражданского кодекса Республики Беларусь офертой признается адресованное одному или нескольким конкретным лицам предложение, которое достаточно определенно и выражает намерение лица, сделавшего предложение, считать себя заключившим договор с адресатом, которым будет принято предложение. Оферта должна содержать существенные условия договора. По мнению И.М. Халеппо, оферта как научно-правовая категория представляет собой самостоятельную стадию процесса заключения договора, наряду с акцептом, которая обладает целью достижения соглашения и характеризуется признаками, раскрывающими ее сущность (достаточная определенность, направленность, наличие существенных условий будущего договора и адресованность определенному лицу.

Оферта может быть как публичной, так и частной. Как указывает Е.В. Комкова, главным отличием публичной оферты от обычной является неопределенность ее адресата, так как она адресована неопределенному кругу лиц.

Перед направлением оферты инженерной организацией, заказчику на наш взгляд, целесообразно ознакомиться с реестром аттестатов соответствия, размещенном на сайте РУП “БЕЛСТРОЙЦЕНТР”. В данном реестре можно найти информацию о наличии у инженерной организации аттестата соответствия на выполнение функций заказчика, застройщика, оказание инженерных услуг при осуществлении деятельности в области строительства.

Как нами указывалось ранее, оферта должна содержать все существенные условия договора на оказание инженерных услуг.

Существенные условия договора на оказание инженерных услуг содержатся в п. 6 Инструкции о порядке оказания инженерных услуг в строительстве, утвержденной постановлением Министерства архитектуры и строительства Республики Беларусь от 10 мая 2011 г. № 18. К существенным условиям договора на оказание инженерных услуг относятся: наименование сторон и их реквизиты, предмет договора с указанием функций инженера (инженерной организации), права и обязанности сторон, договорную цену услуг, порядок расчетов, источники финансирования (в пределах норм затрат, предусмотренных

сводным сметным расчетом (по объектам текущего ремонта на выполнение функций технического надзора – локальным сметным расчетом), а также возможность дополнительного финансирования инженерных услуг, предусмотренных договором, за счет средств заказчика сверх предусмотренных норм затрат), ответственность сторон, порядок сдачи-приемки оказанных услуг, условия обеспечения деятельности инженера (инженерной организации), срок действия договора.

На наш взгляд, проблематично заключение договора на оказание инженерных услуг путем направления оферты и ее последующего акцепта, так как к существенным условиям договора относятся реквизиты сторон, срок действия договора. Реквизиты сторон не относятся к существенным условиям договора, исходя из их природы, а являются элементом оформления договора. По реквизитам сторон нельзя достичь соглашения или изменить по соглашению сторон. При направлении оферты, оферент не знает реквизитов инженерной организации. Зачастую, их невозможно запросить, так как коммерческие организации не сообщают их по звонку или запросу.

Срок действия договора как существенное условие договора на оказание инженерных услуг предполагает срок строительства объекта.

Комплексное управление строительной деятельностью, осуществляемое инженером (инженерной организацией) предполагает оказание заказчику инженерных услуг на всех стадиях строительной деятельности. При заключении договора на оказание инженерных услуг, предметом которого будет являться комплексное управление строительной деятельностью, срок строительства еще не известен. Ввиду этого, в оферте невозможно отразить срок действия договора.

Таким образом, проблематично заключение договора на оказание инженерных услуг путем направления оферты и ее последующего акцепта. Для заключения договора на оказание инженерных услуг путем направления оферты и ее акцепта необходимо исключить из существенных условий данного договора следующие: реквизиты сторон, срок действия договора.

Научный руководитель: к.ю.н., доцент, начальник отдела исследований в области гражданского, экологического и социального права Национального центра законодательства и правовых исследований Бакиновская О.А.

Василевский А.В.,
Национальный центр законодательства
и правовых исследований Республики Беларусь,
младший научный сотрудник отдела исследований
в области гражданского, экологического и социального права
Института правовых исследований

БИНАРНЫЕ ОПЦИОНЫ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВОЙ АСПЕКТ

Классические модели опционов имеют продолжительную историю применения, восходящую, по мнению некоторых исследователей, ко временам Аристотеля. Вместе с тем, выявленные «первые» модели опциона далеки от современного его понимания и могут восприниматься исследователями в качестве прообразов многих, существующих на сегодняшний день финансовых инструментов, например, таких как форвард, фьючерс и др. Возникновение и становление опционов в значении близком к используемому в настоящее время относится к периоду с 17 по начало 20 века, данный этап характеризуется хаотичным развитием рассматриваемого финансово-правового института, параллельным формированием как товарных, так и фондовых опционов, отсутствием правового регулирования и четкого понимания их экономической сути. Совокупность обозначенных факторов способствовала обилию мошеннических схем с использованием опционов, что в свою очередь порождало среди прочих причин экономические кризисы, в частности: 1636-37-гг. в Нидерландах, вошедшей в историю под названием «Тюльпаномания», после которого применение опциона было запрещено на долгие годы рядом бирж, 1873-79 гг. и 1929-33 гг. в США, известные как Долгая и Великая депрессия соответственно, положительным эффектом которых стало формирование американского федерального законодательства о ценных бумагах и фондовых биржах, регулирующие среди прочих институтов обращение опционов.

Вместе с тем, при добросовестном применении и в последующем при должном правовом регулировании институт опциона неоднократно подтвердил свою экономическую эффективность, благодаря чему получил широкое распространение в зарубежной и международной

деловой практике.

Начало активного обращения данного экономико-правового инструмента в новейшее время исследователи связывают с созданием в 1973 г. и деятельностью Чикагской опционной биржи [англ. Chicago Board Options Exchange, CBOE], которая по сей день одна из ведущих бирж опционов. Открытие специализированной биржи позволило стандартизировать опционы, определить модели их ценообразования, а также предоставить участникам обозначенных финансовых правоотношений гарантии правовой защиты со стороны государства.

Развитие в конце 20 в. информационных технологий также способствовало распространению опциона посредством интернет-трейдинга, «торговля, которая некогда была доступна для избранных, стала достоянием широкой общественности». В настоящее время, по данным Чикагской товарной биржи, обращение опционов возрастает каждый год на 5 %. В 2018 году средний дневной оборот опционного рынка составил около 4 миллионов долларов США.

Под опционом [англ. option – дискреционное право; усмотрение], в широком смысле традиционно понимают соглашение, в силу которого покупатель опциона приобретает за опционную премию право (но не обязанность) совершить сделку, например, покупку (Put) или продажу (Call) базового актива, по заранее оговоренной цене в определенный договором момент времени в будущем или на протяжении определенного отрезка времени.

Бинарные опционы (цифровой опцион «0/1»), опцион «всё или ничего», опцион с фиксированной прибылью) появились относительно недавно. По преобладающему среди исследователей и трейдеров мнению, они приобрели свою широкую известность начиная с 2008 года. Как представляется, связано это с официальным признанием Комиссией по ценным бумагам и биржам США [англ. The United States Securities and Exchange Commission, SEC] данного вида биржевого опциона, после чего он был введен в оборот Американской фондовой биржей [AMEX] и Чикагской биржей опционов [CBOE] – май и июнь 2008 года соответственно. При этом, целью внедрения нового финансового инструмента на бирже является предоставление инвесторам упрощенного варианта классических опционов с более понятной для обывателя степенью риска.

Бинарные опционы представляют собой разновидность опциона,

по которому возможен один из двух результатов (отсюда и специфика его названия – «бинарный» от лат. binarius двойной) развития правоотношений сторон, в зависимости от выполнения, оговоренного сторонами условия в установленное время – приобретатель опциона либо получает фиксированный размер дохода, либо несет экономические затраты.

Общая структура правоотношения сторон бинарных опционов построена на той же модели, что и традиционные опционы, особенность заключается в том, что приобретатель бинарного опциона не получает каких-либо прав по сделкам в отношении базового актива либо на сам актив, а лишь прогнозирует волатильность этого актива.

По сути финансовый институт классических опционов из срочных биржевых сделок трансформировался в бинарных опционах в разновидность финансового беттинга (англ. financial betting – финансовые пари) сродни ставкам в букмекерских конторах.

Трейдинг бинарными опционами, свидетельствует, что они привязаны к самым различным базовым активам, например, валютные пары на Forex, акции на фондовых биржах, разнообразные фондовые индексы и многое другое. Срок сделок, как правило варьируется от пары минут до нескольких дней. При исполнении бинарного опциона приобретатель опциона, в случае «выигрыша», независимо от степени изменения величины актива (насколько она выше или ниже оговоренного в сделке показателя) получает фиксированный размер дохода, при проигрыше несет потери в размере опционной премии.

Простота рассматриваемого института для инвестора, заинтересованность их в быстром и значительном, относительно вклада, обогащении, при известных рисках представленных, как правило, ограниченными опционной премией финансовыми потерями – способствовало распространению торговли бинарными опционами и на внебиржевом рынке.

В последние годы, как отмечает SEC и Комиссия по торговле товарными фьючерсами [англ. Commodity Futures Trading Commission; CFTC], резко возросло количество торговых платформ бинарных опционов в глобальной компьютерной сети Интернет, что в свою очередь привело к увеличению числа мошеннических схем опционной торговли. Наиболее распространенными жалобами, рассматриваемыми SEC и CFTC являются нарушения по трем категориям дел: отказ от

кредитования счетов клиентов или возмещение средств клиентам; кража персональных данных; манипулирование программным обеспечением для генерации убыточных сделок. Кроме того, зачастую нарушаются нормативные требования по регистрации онлайн-платформ трейдинга бинарными опционами на базовые активы ограниченного обращения, например, ценные бумаги и др.

В связи с проведением, в настоящее время, в Республике Беларусь правового эксперимента по регулированию внебиржевого обращения опционных сделок посредством норм Декрета Президента Республики Беларусь от 21 декабря 2017 года № 8 «О развитии цифровой экономики», в целях сохранения устойчивости национальной финансовой системы, полагаем необходимым на данном этапе нормотворческой деятельности обеспечить гарантии добросовестности обращения опционов, в том числе бинарных опционов, посредством разработки соответствующих норм и последующим их закреплении в законодательных актах.

В завершении отметим, что торговля опционами, как показывает история становления и развития данного экономико-правового института, не раз была предметом мошеннических схем, приводящих к неблагоприятным экономическим последствиям как для отдельного инвестора, так и для государства в целом, лишь при должном правовом регулировании институт опциона в разных своих проявлениях приносит блага.

Научный руководитель: к.ю.н., ведущий научный сотрудник отдела исследований в области гражданского, экологического и социального права Национального центра законодательства и правовых исследований Республики Беларусь Мухин С.Г.

**Біленська Є.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет адвокатури, 6 курс, 5 група**

УКЛАДЕННЯ СМАРТ-КОНТРАКТУ ЗА ДОПОМОГОЮ ТЕХНОЛОГІЙ БЛОКЧЕЙН

Розвиток ІТ-технологій, необхідність автоматизування та прискорення певних процесів, поступовий перехід до цифрових способів спілкування, зберігання і обробки інформації та уникнення

людського фактору в цій сфері зумовили появу таких явищ у цивільному обороті як блокчейн та смарт-контракти. Сам термін «смарт-контракт» ввів Нік Сабо у 1996 році, визначивши його як «набір обіцянок у цифровій формі, включаючи протоколи, у межах яких сторони виконують інші обіцянки». Основний задум полягав у оформленні домовленості сторін шляхом закріплення їх вираженої волі у формі певного коду, який придатний для зчитування комп'ютером.

Актуальність теми дослідження зумовлена відсутністю законодавчого закріплення та регулювання укладення розумних контрактів з використанням технології блокчейн та новизною такого виду цивільної угоди в Україні.

Цифрове середовище обігу криптовалюти та її цифрова природа означають, що застосування стандартної форми договору до правочинів, де вона є розрахунковим інструментом, є небажаним. Сьогодні таким інструментом є смарт-контракт.

Слід зазначити, що діюче національне законодавство не дає визначення жодному з вищенаведених понять. Виходячи з роз'яснень, які були надані на сайті Bitcoin та наукової праці Сатосі Накамото, блокчейн є багатofункціональною та багаторівневою інформаційною технологією, яка призначена для надійного зберігання, обліку та передачі інформації. Це є розподілений реєстр бази даних, що розподілена між декількома мережевими вузлами (нодами), кожен з яких отримує дані із інших вузлів та зберігає повну копію реєстру. Головною особливістю даної системи є децентралізованість, що передбачає відсутність єдиного центру зберігання інформації. До основних переваг блокчейну можна також віднести високий рівень безпеки, неможливості одноосібної зміни чи видалення даних з системи, оскільки такі дії підтверджуються безліччю вузлів, відсутність посередництва при здійсненні будь-яких транзакцій. Використання даної системи є доцільним не тільки виключно при обігу криптовалюти, а і в інших сферах життя, таких як виборчий процес, надання адміністративних послуг та договірних правовідносинах.

За своєю суттю, кожен цивільно-правовий договір можна охарактеризувати як комплекс алгоритмів, а саме як настання певного наслідку при настанні певної події. Тобто, виходить ми маємо елементарну комп'ютерну конструкцію під назвою «if-then». Проаналізувавши природу окремих цивільних договорів можна

значити, що впровадження даної конструкції є доцільним у таких договорах як:

- договір оренди, тобто при наявності довготривалих відносин та однакових за своєю суттю багаторазових діях, а саме сплати орендних платежів. З розвитком часу, можливо поєднати дану систему з технологією розумного дому, де у разі відсутності автоматичної оплати оренди відбуватиметься блокування доступу до приміщення;

- договір поставки, де код смарт-контракту передбачатиме автоматичне списання коштів після отримання товару. Моментом отримання товару можна вважати момент зчитування штрих-коду отриманого товару;

- оплата комунальних платежів. На підставі даних приладу обліку, код смарт-контракту розраховує та списує відповідні кошти.

Одним із найважливіших питань залишається можливість захисту своїх прав та законних інтересів як сторін такої угоди у судовому порядку. Чи є можливим посилання на такий вид договору? Вважаємо, що є два шляхи вирішення даної проблеми.

По-перше, поряд із смарт-контрактом буде додатково укладено аналогічний письмовий договір, а на код, закладений в розумному договорі сторони посилатимуться як на умову виконання договору. Але у цьому випадку, ми знову вимушені повернутись до письмової форми договору, при використанні якого, застосування смарт-контракту втрачає свій сенс. Другий варіант передбачає визнання смарт-контракту електронним договором на підставі п. 5, ч. 1, ст. 3 Закону України «Про електронну комерцію», а саме що таким договором є домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків та оформлена в електронній формі. Відповідно до б. 2, ч. 1, ст. 639 Цивільного кодексу України договір, укладений за допомогою інформаційно-телекомунікаційних систем, вважається укладеним у письмовій формі. Отже, визнаючи смарт-контракт електронним договором сторони такої домовленості мають право на захист своїх прав та інтересів.

Наразі, укладення смарт-контрактів використовується тільки у випадках оплати товару чи послуги у криптовалюти. В Україні та світі, зокрема, відомий тільки один випадок укладення цивільно-правового договору з використанням системи блокчейн. Це договір купівлі-продажу квартири, що був укладений між громадянином Сполучених

Штатів Америки та громадянином України. Розрахунок за даним договором здійснювався в криптовалюті Ethereum. До даного контракту застосовувались положення договору міни, хоча за своєю суттю це є договір купівлі-продажу. Неможливість укладення договору купівлі-продажу обумовлена відсутністю визначення понять криптовалюта. Оскільки, криптовалюта не визнається фіатними або електронними грошима, то при укладенні цивільних договорів, можливе лише визначення даного поняття як товару, а отже і укладення смарт-контрактів можливе лише на підставі положень, що застосовуються до договору міни.

Підсумовуючи вищевикладене необхідно зазначити, що наразі є необхідним законодавче закріплення визначення таких понять як блокчейн та смарт-контракт, а також умови та порядок укладення таких цивільних договорів, додаткові способи захисту прав та законних інтересів сторін, що зумовлено специфікою форми та природи такого договору, для подальшого розвитку та ефективного використання.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Жушман М.В.

**Гаркуша В.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
4 курс, 11 група**

ДО ПИТАННЯ ПРО МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ АГРАРНОМУ РЕЙДЕРСТВУ В УКРАЇНІ

Проблеми аграрного рейдерства досі не подолані та набувають особливої актуальності, оскільки виступають однією із серйозних загроз економічній безпеці держави. Рейдерство – це протиправний перерозподіл власності. Розповсюдження рейдерських операцій на ринку земель сільськогосподарського призначення передбачає низку тіньових та злочинних схем, через які землевласників чи землекористувачів позбавляють права власності або користування землею, зачіпаючи їх інтереси та порушуючи законодавчо встановлені норми. Доктринальні визначення вітчизняних науковців рейдерства суттєво відрізняється від зарубіжних тлумачень. Рейдерством в

розумінні світової спільноти визнається законне скуповування підприємств з подальшим їх перепродажем. Поряд з цим українське рейдерство асоціюється з незаконним захопленням майна.

Так, наприклад, рейдерське захоплення земель здійснюється шляхом не тільки наявних законодавчих прогалин, але й за допомогою фіктивних документів. Зокрема, на основі підроблених документів, державні реєстратори вносили зміни щодо власника земельної ділянки до Державного реєстру майнових прав на нерухоме майно і «новий» власник незаконно набував право власності інших осіб. Проблема полягає в тому, що для зміни власника реєстратору не потрібно нічого завіряти чи підтверджувати справжність підписів або ж оригінальність документів. Прикладом даного явища є захоплення мережі магазинів «Амстор», який очолив топ-5 найвідоміших рейдерських проявів в Україні. 31 грудня 2014 року озброєні особи заблокували роботу мережі магазинів «Амстор». У цій справі мало місце типова підробка документів, наслідком якого відбулась зміна в складі засновників, а також зміна керівників компаній. На даний момент засновники відновили контроль над торговими центрами, однак загарбники знищили всю документацію і всю ІТ інфраструктуру, крім того головні акціонери втратили контроль над 18 магазинами в зоні проведення «АТО». Основними складовими які потребують захисту від рейдерських атак є: органи управління; капітал підприємства; майно підприємства; система захисту, тобто певні межі, за які рейдер не повинен увійти.

Закріплення процесів рейдерства, його ознаки дадуть змогу відмежовувати такі протиправні діяння від правових методів встановлення контролю над суб'єктами підприємництва. Також дивлячись на те, що рейдерство несе небезпечні наслідки, доцільним буде встановлення кримінальної відповідальності за такі діяння. Однак, встановлення кримінальної відповідальності не захистить повною мірою підприємництво від рейдерських атак. Поряд із цим слід унеможливити надання таким діям вигляду законних. В деяких розвинених країнах знайшли певні механізми протидії рейдерству. У Великобританії, наприклад, створено Комісію з питань добросовісної конкуренції в підприємницькій діяльності, на яку покладено обов'язок відстеження інформації про планове злиття і поглинання та встановлення певних санкцій до порушників корпоративного

законодавства. Німеччина, в свою чергу, чітко визначила механізми ворожого поглинання, вимоги та обмеження, які пов'язані з даним процесом. Крім того в цій країні розроблено й прийнято Добровільний Кодекс про ворожі поглинання (компанія агресор повинна попереджати про свої наміри компанію-мету).

Основними способами протистояння рейдерству повинні бути превентивні заходи, тобто кожний повинен бути до цього готовий і певним чином «озброєний» для протистояння цьому явищу. Як показує практика, в Україні протистояти рейдерству лише правовим способом неможливо, а тому господарюючий суб'єкт, який бажає себе захистити, повинен організувати низку необхідних дій, які слугуватимуть захистом від рейдерських захоплень. На даний час самозахист є більш актуальним та рішучішим.

Детермінантами рейдерства виступають слабкість правової системи, недосконалість судової влади, низький рівень правової культури, економічна криза в країні та інші. Задля захисту господарюючих суб'єктів від рейдерства застосовують досить різноманітні методи, тактичні прийоми, використовують різного роду інструменти для запобігання рейдерським атакам. На сьогоднішній день сільськогосподарським підприємствам доводиться частіше вдаватися до самозахисту, оскільки на державному рівні захист від рейдерських атак не врегульовано.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Савельєва О.М.

**Головащенко Д.С.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
1 курс, 8 група**

ПОРІВНЯННЯ СПОСОБІВ НАБУТТЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ОСНОВІ РИМСЬКОГО ПРАВА ТА СУЧАСНОГО ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Набуття права приватної власності – це багаторівневий та багатогранний процес, який забезпечує здійснення громадянами права володіння, користування та розпорядження майном. Приватна

власність має доволі довгу та цікаву історію розвитку. На сьогодні ми маємо можливість простежити динаміку еволюції відносин щодо набуття права приватної власності, з'ясувати спільні та відмінні риси регулювання таких відносин у римському праві у порівнянні з їх сучасним закріпленням в джерелах національного права.

Питання щодо права приватної власності та способів його набуття залишається актуальним за будь-яких часів розвитку суспільства, оскільки регулює достатньо широку сферу відносин, що виникають між фізичними та юридичними особами, а також групами осіб щодо об'єкту власності.

Основні положення та принципи римського права знайшли своє відображення у чинних нормах цивільного права. Так, ще з римських часів зберігся поділ всіх способів набуття права власності на первісні – коли право власності на річ виникає вперше або незалежно від волі попередніх власників, і похідні – за волею попередніх власників.

До первісних способів у римському праві належать: захоплення нічийних речей (заволодіння); знахідка скарбу; переробка речей; набуття права власності за давністю володіння; приєднання речей, змішування речей. Нараз майже всі вони закріплені у нормах діючого законодавства, а також їх перелік доповнюється такими як: набування власності на рухому річ, від якої власник відмовився; викуп пам'ятки історії та культури; бездоглядна домашня тварина, реквізиція та конфіскація. Щодо похідних способів набуття права власності, то вони є незмінними, але доповненими та удосконаленими. На сьогодні залишається актуальним принцип похідного способу набуття права власності ще з римського права: «Ніхто не може передати іншому більше прав, ніж сам має».

Розглянемо більш детальноше обидва поділи та способи набуття права власності, порівнюючи їх у різні часові межі, а саме за стародавніх часів на основі римського права та на сучасному етапі – Цивільного кодексу України.

Почнемо з первісних способів набуття права власності. У римському праві був більш поширений спосіб захоплення нічийних земель, заволодіння ними, оскільки у стародавні часи було достатньо неосвоєних земель, лісів тощо. Для того, щоб стати власником землі достатньо було почати першим обробляти її. На сьогодні усі землі, що входять до території України є приватизованими або знаходяться у

власності держави, тому спосіб захоплення є неактуальним. Набуття права на землю громадянами та юридичними особами здійснюється шляхом передачі земельних ділянок у власність.

Спільним у набутті права власності на скарб у римському праві та за сучасним Цивільним кодексом є те, що особа, яка його знаходить, набуває права власності на нього. Але, якщо скарб знайдений у майні, що належить на праві власності іншій особі, то розподіляється у рівних частинах між знахідником та власником майна. Відмінністю за Цивільним кодексом України (стаття 343) є те, що у разі виявлення скарбу особою, яка проводила розкопки чи пошук цінностей без згоди власника майна, право власності на скарб повністю набуває другий. Держава набуває права власності на скарб у сьогоденні, якщо виявлений скарб є пам'яткою історії та культури. Людина, яка знайшла скарб, та власник майна, де він був знайдений, отримують державну винагороду у розмірі до 10% від вартості скарбу кожен. Тоді як у Стародавні часи скарб, який був знайдений завдяки чаклунству, переходив у власність держави без призначення винагороди знахіднику.

Способи набуття права власності на перероблену річ формулюють по-різному. У римському праві зазначається, якщо нову перероблену річ можливо знову перетворити в матеріал, з якого її зроблено, то власником є та людина, яка надала матеріал, якщо ж ні – право власності на неї належить її творцеві. На відміну від стародавнього джерела за статтею 332 Цивільного кодексу України на сьогодні особа, яка самостійно переробила чужу річ, не набуває права власності на нову, якщо тільки вартість переробки і створення такої речі істотно перевищує вартість матеріалу, право власності за бажанням набуває творець. Власник матеріалу, який набув права власності на виготовлену з нього річ, зобов'язаний відшкодувати вартість переробки людині, яка її здійснила.

Наступний спосіб набуття права власності – за давністю володіння або як зазначається у сучасних джерелах права «набувальна давність» (ст. 344 ЦК). За даними джерелами особа, яка добросовісно заволоділа чужим майном і продовжувала відкрито володіти протягом десяти років нерухомим майном набуває права власності на нього. Щодо рухомого майна, за римським правом треба було володіти майном три роки, на сучасному етапі – п'ять. Звісно, що у Цивільному кодексі є

більш розширені вимоги, зокрема: права власності на нерухоме майно, що підлягає державній реєстрації – за набувальною давністю з моменту реєстрації; права власності на земельну ділянку за набувальною давністю регулюються законом; після закінчення строку договору, який особа заключала з власником майна, котрий не пред'явив вимоги про його повернення, право власності на нерухоме майно набувається через п'ятнадцять років, на рухоме – через п'ять з часу сплину позовної давності, також право власності за набувальною давністю на нерухоме майно, транспортні засоби, цінні папери набувається за рішенням суду.

Способи набуття права власності за римським правом – приєднання та змішування речей, на сьогодні не мають чіткого визначення в нормативних актах, вони мають іншу інтерпретацію, з розвитком права розподіляються та входять до складу нових способів.

Розглядаючи основні похідні способи набуття права власності, ми можемо стверджувати, що суттєвих змін немає. Як у давні часи, так й у сучасності, основні способи: договір між відчужувачем і набувачем речі у нормативних актах зазначаються як цивільні правочини, перехід майна у спадщину, що на сьогодні розподіляється на спадкування за законом та за заповітом, купівля-продаж, позика, дарування та ін.

Отже, проаналізувавши елементи правової системи Стародавнього Риму та сучасної держави, а саме – України, ми можемо зробити наступні висновки: характерним для Цивільного кодексу України є генетичний зв'язок його головних ідей з римським приватним правом, воно стало підґрунтям для сучасної правової системи держави. Тому не дивно, що у процесі роботи ми зустрічались з багатьма спільними нормами. Але, не дивлячись на значну схожість правових систем, ми простежили й невеликі зміни, які пов'язані з розвитком суспільства та відносин у ньому. Саме з цим пов'язана неактуальність деяких способів набуття права приватної власності або розширення їх формулювання, опираючись на нові підстави.

Виникнення нових способів набуття права власності є закономірною частиною розвитку суспільних відносин, що супроводжується розширенням переліку об'єктів права власності та створенням нових умов для їх набуття.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри історії держави і права України та зарубіжних країн Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Григоренко Д.А.

Дорось М.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
4 курс, 2 група

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ГРОМАДЯНАМИ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ В УМОВАХ ЗЕМЕЛЬНОЇ ТА АГРАРНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

Земля є основою людського існування, що визначає її важливу роль у процесі соціально-економічного розвитку суспільства, вона є найважливішим сільськогосподарським капіталом країни, тим інституціональним центром, об'єднавшись навколо якого можна вийти на якісно новий рівень економічного розвитку. Проте серед питань аграрної політики та земельних відносин виокремлюється проблема практичної реалізації права на безоплатну приватизацію земельної ділянки.

Відповідно до статті 14 Конституції України право власності на землю гарантується, однак ця норма потребує закріплення, для подальшої реалізації, в Земельному кодексі України від 25 жовтня 2001 року доступних та чітких процедур приватизації земель із зазначенням всіх нюансів, а саме строків, гарантій захисту в разі порушення прав та прозорості на всіх стадіях даного процесу.

Шляхом аналізу норм Земельного кодексу України, Закону України «Про фермерське господарство», «Про землеустрій», «Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)» та інших підзаконних нормативно-правових актів, можна зробити висновок, що чинне законодавство не є чітким та послідовним в даному питанні, а тому ми можемо виділити саме такі проблеми, як:

1) по-перше, відсутність визначеної на рівні закону послідовності передачі у власність землі особам, які належать до пільгових та інших категорій. Такі переваги мають деякі категорії осіб, переваги для яких передбачені законодавством: Закони України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні». Ситуація, яка існує на даний момент, коли на території громади недостатньо землі для всіх, хто її потребує, в тому числі

для пільгових категорій – це питання вирішується шляхом “живої черги”. Більш доцільно розглядати на сесіях відповідної ради спочатку питання тих хто має відповідно до законодавства першочергове право, на земельні ділянки, а потім тих, хто вправі отримати ділянку за поданим клопотанням;

2) по-друге, корупційна складова, яка існує у земельних відносинах. У чинному земельному законодавстві відсутній закритий перелік підстав для відмови у приватизації земельної ділянки, що призводить до корупції та порушень прав громадян у процесі приватизації земельних ділянок. Вирішенням даного питання вбачається забезпечення гласності та прозорості при вирішенні питань приватизації земельних ділянок громадянами України, а також закріплення в законодавстві спеціальної норми щодо наявності причини відмови у приватизації земельної ділянки, тому що в разі якщо до органу владних повноважень звертаються для реалізації власного права у порядку, встановленому законом, він не може просто так відмовити особі, адже безпідставна відмова чи бездіяльність органу є підставою для оскарження;

3) по-третє, інвентаризація земель, яку ще в 2018 році пропонувала провести USAID – агентство США з міжнародного розвитку, оскільки на даний момент в Держгеокадастрі відсутня інформація по більш ніж 20 відсоткам земель. А також, виникає необхідність, проведення всього спектру землепорядних робіт, що потребує великих фінансових вливань, яких у більшості громад немає. Задля вирішення цього питання необхідно проводити інвентаризацію земель по частинах. Це б дозволило громадам вирішувати це питання поступово.

Підсумовуючи викладені вище обґрунтування вирішення проблем і значення землі в життєдіяльності людей, можна стверджувати, що питання реалізації громадянами безоплатного права власності потребує нагального вирішення як на законодавчому рівні, так і на рівні міських, сільських та селищних рад. Уряд розглядає питання щодо впровадження ринку землі та його законодавчого закріплення, однак чи буде це позитивно впливати на реалізацію громадянами свого права на право власності, на сьогоднішній момент невідомо. Це питання потребує подальшого детального аналізу.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Савельєва О.М.

Максимова М.К.,
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ,
1 курс магістратури, група М-ЮД-921

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ РАЦІОНАЛІЗАТОРСЬКИХ ПРОПОЗИЦІЙ

Питання правової охорони раціоналізаторської пропозиції в Україні регламентується Тимчасовим положенням про правову охорону об'єктів прав інтелектуальної власності і раціоналізаторських пропозицій в Україні, затвердженим Указом Президента України від 18.09.1992 року № 479/92; главою 41 Цивільного кодексу України (далі – ЦК) та низкою інших НПА, що мають рекомендаційний характер і зазначають порядок складання подачі та розгляду заяв та отримання свідоцтва на раціоналізаторську пропозицію. Існує необхідність розширення законодавчої бази щодо більш детальної регламентації правової охорони раціоналізаторських пропозицій.

Відповідно до чинного законодавства України раціоналізаторська пропозиція – це особливий об'єкт інтелектуальної власності, що характеризується новизною в межах ПУО, де був поданий; є корисним та комерційно цінним для ПУО, що дозволяє отримати економічний, технічний та інший позитивний ефект; є результатом особливої творчої праці заявника.

Важливими ознаками раціоналізаторських пропозицій є новизна на локальному рівні в межах конкретного ПУО; корисність і можливість використання згідно з умовами і планами ПУО; конкретність вирішення завдання з інструкціями що і як треба робити, щоб одержаний бажаний результат; технічність та організаційність, що означає вирішення практичних завдань за допомогою технічно-організаційних засобів; спрямованість на удосконалення виробничих процесів.

Вагомим чинником, що перешкоджає розвитку інноваційної діяльності є проблема правової неврегульованості усіх аспектів відносин у сфері раціоналізаторських пропозицій. Існує нагальна потреба прийняття загальнодержавного НПА, а саме: Закону України «Про захист раціоналізаторських пропозицій» з метою визначення ознак охороноздатності; встановлення порядку виплати винагороди, а

також прав і пільг авторів та сформувані правовий механізм їх захисту.

Юридичні особи мають свободу у виборі порядку оформлення прав на раціоналізаторські пропозиції. При цьому деякі юридичні особи не мають власних оригінальних правил щодо раціоналізаторських пропозицій (далі – РП) та керуються НПА, що є рекомендаційними за своєю юридичною силою.

Досягненням для державної політики у сфері інновацій можна вважати затвердження у 2013 році «Інструкції про організацію раціоналізаторської роботи в Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації» (далі – Держспецзв'язку), яка визначає важливі організаційні моменти оформлення РП в підрозділах Держспецзв'язку. Це можна зазначити як позитивний приклад для стимулювання використання РП.

В Україні не поширена практика реєстрації раціоналізаторських пропозицій, що призводить до негативних наслідків, оскільки правова позиція Верховного суду (далі – ВС) зводиться до того, що для виникнення права на РП повинна бути така сукупність юридичних фактів: подання автором заявки, яка відповідає встановленим вимогам; визнання юридичною особою поданої пропозиції раціоналізаторською та прийняття її до використання; укладення договору між автором та юридичною особою про розмір винагороди та строки її виплати. На обсяг правової охорони РП впливає її опис, а також креслення, якщо вони подані, про це вказано у ст. 482 ЦК.

Цікавою особливістю РП є те, що особи, які надавали автору тільки технічну допомогу не вважаються співавторами. Суб'єктами права на РП є, з одного боку, фізична особа – автор РП, а з іншого боку – юридична особа або фізична особа – підприємець, яка використовує найману працю і є стороною трудової угоди згідно з якою автор зобов'язується виконувати роботу і підпорядковується внутрішньому трудовому розпорядку.

Особисті немайнові та майнові права автора РП захищаються в судовому порядку, крім оскарження відмови про прийняття заявки керівником ПУО до якого ця заява була подана. Охоронним документом, що засвідчує право інтелектуальної власності на РП є посвідчення, що видається юридичною особою до якої була подана заява.

Проте норми чинного ЦК не містять посилань на те який саме

документ засвідчує право на РП. Це питання врегульовано Тимчасовим положенням про правову охорону об'єктів промислової власності та РП в Україні відповідно до якого правовстановлюючим документом є свідоцтво на раціоналізаторську пропозицію, яке діє у межах ПУО, що його видало.

Невирішеними також є питання щодо законодавчого врегулювання оформлення, подання і розгляду заяв на РП. Це питання віднесено до відання суб'єктів господарювання. Тому кожне ПУО розробляє внутрішній акт за допомогою методичних рекомендацій, затверджених наказом Держпатенту України.

РП також не може бути предметом договору комерційної концесії, оскільки вона не є виключною інтелектуальною власністю конкретних суб'єктів. Але відповідно до ст. 1107 ЦК, що регламентує розпорядження майновими правами інтелектуальної власності можна укласти ліцензійний договір або договір про передання виключних прав інтелектуальної власності. Також можливо передбачити укладення субліцензійного договору для надання іншій особі (субліцензісту) субліцензію на використання РП.

Вартим уваги є недостатнє відображення у ЦК порядку матеріального заохочення раціоналізаторів, не вказано чітких ставок винагороди, а це робить умовною оплату праці раціоналізатора. Невизначеним також залишається механізм розрахунку суми авторської винагороди за використання РП. Така ситуація робить автора беззахисним у відносинах з власниками ПУО. У той же час роботодавців відсутні додаткові стимули для впровадження РП.

Потрібно зазначити, що на сьогодні в Україні існує мало громадських організацій, що захищають інтереси раціоналізаторів та здатних виконувати свої статутні обов'язки. Це свідчить відсутність державного інструменту стимулювання раціоналізаторської діяльності.

Отже можна зробити висновок, що для належного розвитку раціоналізаторської пропозиції потрібно прийняти НПА для більш детальної регламентації правовідносин у сфері раціоналізаторських пропозицій; призначити конкретний орган виконавчої влади, що вирішуватиме проблеми раціоналізаторської діяльності; визначити порядок призначення матеріальної винагороди та морального заохочення раціоналізаторів; залучити іноземний капітал для фінансування підтримки проектів авторів раціоналізаторських

пропозицій; підтримати розвиток громадських організацій щодо захисту прав і законних інтересів раціоналізаторів; вдосконалити систему захисту раціоналізаторських пропозицій як об'єктів конфіденційної інформації; позначити міжнародне співробітництво у сфері захисту прав інтелектуальної власності РП відповідно до вимог міжнародних стандартів.

Науковий керівник: старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ Аксютин А.В.

**Міць А.М.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,
4 курс, 9 група**

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ УТРИМАННЯ І ВИКОРИСТАННЯ ДИКИХ ТВАРИН

Національне фауністичне законодавство перебуває на стадії розвитку. У Законі України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» № 2697-VIII від 28.02.2019 визначено актуальні напрямки охорони навколишнього природного середовища, серед яких міститься положення про протидію з боку держави незаконному обігу та торгівлі об'єктами дикої фауни, зокрема введення заборони використання диких тварин у цирках а також у будь-якій іншій комерційній діяльності публічного характеру, крім стаціонарних зоопарків.

По-перше, доцільно привернути увагу на положення Загальної декларації прав тварин від 23.09.1977 р., Протоколу про захист і добробут тварин до Амстердамського договору від 02.10.1997 р., в якому зазначено, що тварини є істотами, що відчують. Проте, документи надають державам дискрецію щодо певних інструментів забезпечення добробуту тварин у напіввільних умовах чи умовах неволі. Важливі норми щодо умов утримання тварин також містяться у Європейській конвенції про захист домашніх тварин від 13.11.1987 р., Європейській конвенції про захист тварин при міжнародному перевезенні від 13.12.1968 р., Резолюції про утримання диких тварин як домашніх від 10.03.1995 р. В останньому акті, на жаль, не

закріплюються приписи пов'язані із заохоченням з боку держави щодо утримання дикої фауни як домашньої, а лише декларуються вимоги їхнього існування в таких умовах, що передбачають: наявність необхідного простору для звичного функціонування тварини, обладнання для притаманних їй рухів, можливість задоволення потреб тварини у її соціальній поведінці та відповідні кліматичні умови. Відтак, можемо погодитись із висновками В.В. Шеховцова, який аналізуючи положення європейського фауністичного права, звертає увагу на чинники гуманного ставлення до тварин, а саме: недопущення завдання страждання тваринам, особливі санітарно-ветеринарні вимоги до їх утримання, створення системи електронної ідентифікації тварин, встановлення освітньо-професійних критеріїв до осіб, що здійснюють поводження з тваринами тощо.

Відзначимо, Н.І. Зубченко доводить, що доктрина українського екологічного права із великим консерватизмом визнає приналежність правового регулювання забезпечення добробуту тварин та їх захисту від жорстокого поводження до предмету правового регулювання зазначеної галузі права. У Законі України «Про захист тварин від жорстокого поводження» № 3447-IV від 21.02.2006 р. інституціоналізовані підстави утримання тварин у неволі тільки за наявності умов, що відповідають їх біологічним, видовим та індивідуальним особливостям. В цьому нормативно-правовому акті закріплені імперативні приписи щодо заборони створення та діяльності пересувних звіринців, пересувних зоопарків та пересувних виставок диких тварин, а також діяльності дельфінаріїв, які не мають природної морської води та інші. Зазначимо, що, останнім часом законопроектна діяльність базується на європейському досвіді у сфері гуманного ставлення до об'єктів дикої фауни. Наприклад, проектами Законів «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення законодавства з питань захисту тварин від жорстокого поводження» № 9453-1 від 16.01.19 р. і «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відношення до тварин у розважальній діяльності» № 10176 від 21.03.2019 р., в яких пропонується закріпити заборону щодо використання вогню, піротехніки, електрошоку та нанесення ударів під час виступів у цирках; контактних зоопарків, стаціонарних цирків із тваринами тощо. Доцільно звернути увагу, що у наказі Міністерства охорони

навколишнього природного середовища України «Про затвердження Порядку утримання та розведення диких тварин, які перебувають у стані неволі або напіввільних умовах» № 429 від 30.09.2010 р., встановленні норми до вимог утримання тварин та визначені засади залучення тварин до видовищних заходів у контексті неможливості примушування їх до виконання неприродних для них дій, що призводять до травмувань та інших небезпечних навантажень. Окреслені вимоги деталізуються у наказі Міністерства аграрної політики «Про затвердження Правил використання тварин у видовищних заходах» № 643 від 13.10.2010 р., при цьому значна увага приділяється чинникам, що обумовлюють важливість забезпечення з боку суб'єкта господарювання ветеринарної допомоги та належних санітарно-гігієнічних умов. В умовах сьогодення істотний вплив на розвиток фауністичного законодавства здійснюють локальні акти, а саме: рішення Київської міської держадміністрації №210/3217 від 09.11.2017 р., яким забороняється використання тварин у пересувних цирках. Аналогічні рішення були прийняті у інших містах України, на кшталт, Кіровограді, Запоріжжі, Вінниці, Одесі, Рівному та інших містах України, що створює дієвий механізм еколого-правового захисту прав тварин від жорстокого поводження. В еколого-правовій науці І.М. Берегеля, доводить доцільність більш детального формулювання правил залучення тварин до видовищних заходів у Правилах, які приймаються місцевими органами.

Вважаємо за необхідне звернути увагу на проблему відсутності дієвого правового механізму процедури надання дозволів на використання тварини у певній діяльності, адже наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України № 115 від 26.05.1999 р. «Про затвердження Правил видачі дозволів на спеціальне використання диких тварин та інших об'єктів тваринного світу», віднесених до природних ресурсів загальнодержавного значення було скасовано на підставі Розпорядження Кабінету Міністрів України № 505-р від 18.07.2018 р. Тобто зараз відсутнє належне правове регулювання господарської діяльності у сфері поводження з дикими тваринами. З огляду на зазначене, вважаємо доречним рішення Великої Палати Верховного Суду № 910/8122/17 від 11.12.2018 р., в якому зазначено, що не дивлячись на відсутність державного механізму видачі дозволів на

зайняття зазначеною господарською діяльністю, суб'єкт господарювання не має права здійснювати комерційну діяльність із залученням диких тварин без відповідного державного дозволу. Додамо, що було запропоновано унормувати зазначену господарську діяльність відповідним нормативно-правовим актом, а саме Проектом Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку видачі дозволів на спеціальне використання об'єктів тваринного світу як природних ресурсів загального значення» № 5/4 1-15/1240-19 від 31.01.2019 р., в якому визначено коло суб'єктів: юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців, фізичних осіб, на яких поширюватиметься обов'язкова вимога щодо наявності дозволу.

Узагальнюючи додамо, що питання забезпечення охорони дикої фауни, її утримання у неволі або напіввільних умовах потребують подальшого наукового дослідження, створення дієвого правового механізму поводження з ними в процесі здійснення господарювання та приведення положень національного законодавства до європейських стандартів і вимог.

Науковий керівник: д.ю.н., доцент кафедри екологічного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Анісімова Г.В.

Мойсюк К.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет адвокатури, 6 курс, 5 група

Тубольцева Я.С.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри цивільного процесу

ПРАКТИКА ЄСПЛ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЙКРАЩИХ ІНТЕРЕСІВ ДИТИНИ ПРИ РОЗГЛЯДІ СПРАВ СУДОМ

Забезпечення та охорона прав дітей перебуває у фокусі багатьох міжнародних організацій та національних владних інституцій. В Україні за останнє десятиріччя зміни у законодавстві та прагнення до формування сталої судової практики поступово наближають до європейських стандартів судочинства, в основу яких покладено саме найкращі інтереси дитини. Так, сучасні виклики праву на сімейне

оточення та виховання дітей потребують все більшої уваги як на рівні окремих країн так і в світі в цілому.

На теперішній час, інститут усиновлення залишається найвдалішою та життєво виправданою формою влаштування дітей, які втратили батьків або з тих чи інших причин позбавлені батьківського піклування. Сучасні наукові та соціологічні дослідження дають змогу стверджувати про те, що ніякі форми державного піклування про дитину не можуть порівнятися зі зростанням та вихованням дитини в сім'ї.

Звертаючись до практики зарубіжних країн, серед яких США, Велика Британія та держави-члени ЄС, можна сказати що усиновлення є найкращою та пріоритетною формою сімейного влаштування дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування. В такій формі влаштування, за результатом прийнятого суддею рішення, дитина втрачає свій статус безрідної чи дитини-сироти та отримує повноцінну соціальну сім'ю з батьками. Усиновлення дає дитині шанс бути вихованою в «постійній» сім'ї. Відчуття впевненості в завтрашньому дні відіграє головну роль у формуванні почуття прив'язаності, яке є найважливішим у розвитку мовних та комунікативних навичок дитини, усвідомленні нею власної цінності та гідності, почуття безпеки та стабільності.

Актуальність теми дослідження пояснюється доволі великою кількістю справ зазначеної категорії, що була предметом розгляду судами цивільної юрисдикції. За даними Єдиного державного реєстру судових рішень лише за перше півріччя 2019 року біло розглянуто майже 600 справи з ухваленням судового рішення.

Відповідно до ст. 207 Сімейного кодексу України поняттям усиновлення є прийняття усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах дочки чи сина, що здійснене на підставі рішення суду, крім випадку, передбаченого статтею 282 цього Кодексу. Усиновлення дитини проводиться у її найвищих інтересах для забезпечення стабільних та гармонійних умов її життя.

Сучасна Україна є незалежною державою, але через низький економічний стан її розвитку в державі з кожним роком збільшується кількість дітей, які не мають належного сімейного виховання та позбавлені батьківського піклування, а кількість українських громадян, бажаючих усиновити дитину, навпаки зменшується. Саме тому цей

інститут потребує найглибшого вивчення, як ніколи раніше, у чому найкращім шляхом допоможе саме аналіз законодавства України та практики ЄСПЛ з цього питання.

Так відповідно до ст. 310 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) заява про усиновлення дитини або повнолітньої особи, яка не має матері, батька або була позбавлена їхнього піклування, подається до суду за місцем їх проживання.

Змісту такої заяви наводиться у ст. 311 ЦПК України, а також документи, які мають бути додані за наявності такі документи: копія свідоцтва про шлюб, а також письмова згода на це другого з подружжя, засвідчена нотаріально, – при усиновленні дитини одним із подружжя; медичний висновок про стан здоров'я заявника; довідка з місця роботи із зазначенням заробітної плати або копія декларації про доходи; документ, що підтверджує право власності або користування жилим приміщенням; інші документи, визначені законом.

Процесуальний порядок розгляду цієї категорії справ закріплено в ст. 313 ЦПК України, яка зазначає, що суд розглядає справу про усиновлення дитини за обов'язковою участю заявника, органу опіки та піклування або уповноваженого органу виконавчої влади, а також дитини, якщо вона за віком і станом здоров'я усвідомлює факт усиновлення, з викликом заінтересованих та інших осіб, яких суд визнає за потрібне допитати. Для забезпечення таємниці усиновлення у випадках, встановлених Сімейним кодексом України, суд розглядає справу в закритому судовому засіданні.

Суд перевіряє законність підстав для усиновлення, в тому числі наявність згоди усиновлюваної дитини, якщо така згода є необхідною, або наявність згоди усиновлюваної повнолітньої особи.

Прийняття рішення про усиновлення здійснюється з пріоритетним урахуванням найкращих інтересів такої дитини. З метою розуміння зазначеного принципу у цивільному процесі важливим є дослідження дискреційних повноважень суду при розгляді даної категорії справ.

В ході огляду практики ЄСПЛ було виявлено найбільш типову ситуацію, де заявники не отримали адекватного правового захисту всередині своєї держави. Ця найбільша група справ безпосередньо пов'язана з визначенням місця проживання дитини, а також з реалізацією права на спілкування з нею не тільки батьків, але й інших родичів, найчастіше дідусів та бабусь.

Позиція ЄСПЛ з приводу сприятливої для виховання дитини середі найбільш чітко викладена у справі «Хазе проти Німеччини», в якій зазначається, що сам по собі той факт, що дитина може бути поміщена в більш сприятливу для її виховання середу, не виправдовує примусові заходи щодо відібрання її у біологічних батьків; потрібна наявність інших обставин, які свідчать про необхідність такого втручання у право батьків на сімейне життя разом з їхньою дитиною, яке закріплене у ст. 8 Конвенції про захист прав людини. Також наглядно з цього питання є справа «Аманалакьоай проти Румунії» та «Хокканен проти Фінляндії».

Справа «У.У. проти Росії» доводить, що в деяких випадках встановлення місця проживання дитини стає проблемою саме через відсутності адекватного захисту і правоохоронними органами, які відмовляють у допомозі в забезпеченні виконання судового акту, що вступив в законну силу.

У справі «Антковяк проти Польщі» порушувалось питання конкуруючі інтересів прийомних і біологічних батьків, де вирішальну роль відіграли найкращі інтереси дитини, а саме її вік. Подружжя Антковяк мало намір всиновити дитину з цією метою вони знайшли в Інтернеті жінку, яка будучи вагітною погодилася віддати їм дитину для усиновлення. Але після народження дитини, під час процедури розгляду справи про усиновлення, позбавлення біологічних батьків їх батьківських прав та отримання опіки жінка вирішила забрати згоду на усиновлення і заявити про намір залишити дитину собі. Розгляд справи тривав більше п'яти років, в цей час дитина проживала з біологічними батьками. Остаточним рішенням суду Польщі було об'єднання дитини з її біологічними батьками саме через пріоритетність найкращих інтересів дитини. ЄСПЛ, звертаючи увагу, саме на той факт, що дитина знаходилась у досить малому віці та мала шанс бути вихованою біологічною сім'єю прийняв аналогічне з національним судом рішення.

Таким чином, можна зазначити, що аналіз чинного нормативно-правової бази з питань усиновлення, а також судової практика національних судів та ЄСПЛ, дають підстави для висновку про те, що через багатогранність цього інституту прийняти судові рішення, керуючись принципу «найкращих інтересів дитини», буває занадто складно. Невизначеність в теорії на практиці піднімається ряд питань щодо його застосування та тлумачення. Тому необхідно встановити

орієнтовний перелік ознак, що входять до таких найкращих інтересів дитини, що значно спростило б процедуру прийняття рішень судами.

Науковий керівний: к.ю.н., доцент кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Жушман М.В.

**Підпригора К.Б.,
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ,
1 курс магістратури, група М-ЮД-921**

ПЛАГІАТ ЯК ОСНОВНИЙ ВИД ПОРУШЕННЯ АВТОРСЬКОГО ПРАВА ТА СУМІЖНИХ ПРАВ

Питаннями правової охорони та захисту авторських та суміжних прав у різні часи займалися такі вчені, як: Е.П. Гаврилов, Н.І. Федоскіна, В.Л. Михайлик, Н.Л. Сенніков, К.С. Симкин, О.Д. Святоцький, О.П. Сергєєв та інші. Під захистом авторських і суміжних прав розуміється сукупність заходів, спрямованих на відновлення і визнання цих прав у разі їх порушення чи оспорювання.

Слід розрізняти такі поняття, як охорона авторських прав та їх захист. Під охороною розуміється встановлення всієї системи правових норм, спрямованих на дотримання прав авторів і їх правонаступників. Тоді як захист – це сукупність заходів, метою яких є відновлення і визнання цих прав у разі їх порушення. Захисту підлягають як порушені особисті немайнові, так і виняткові права.

У ст. 50 Закону України «Про авторське право і суміжні права» виокремлено основні види порушення авторського права, що надають підстави для судового захисту. Найпоширеніша проблема порушення авторських прав – це плагіат. Під таким ми розуміємо навмисне присвоювання авторства того чи іншого твору науки, літератури чи мистецтва, відео- або аудіоматеріалів, фото або навіть програмного забезпечення, що належить третій особі. Обов'язковою ознакою плагіату є привласнення авторства. В якості плагіату розглядають в тому числі:

- випадки використання чужого тексту (повністю або частково);
- парафразу (переказ) чужої роботи;
- випадки запозичення з будь-яких опублікованих у пресі матеріалів;

- використання матеріалів, розміщених на електронних носіях інформації (на сайтах в мережі Інтернет, в електронних базах даних і т. п.).

С.О. Сударіков робить цікаве і вельми показове спостереження. Він вказує: «Плагіат настільки поширений, що навіть при визначенні плагіату іноді вдаються до плагіату». Набагато простіше скопіювати чужий контент, ніж самому створювати щось оригінальне і привабливе для споживача. Тому часто на різних ресурсах можна зустріти однаковий або дуже схожий продукт, а встановити, хто ж справжній творець даного продукту, досить проблематично. Це змушує власників унікального, авторського продукту наполягати на законодавчому захисту своїх прав.

На мою думку, найбільш ефективним є цивільно-правовий захист авторських прав, який реалізується в рамках юрисдикційної форми. Вона забезпечується застосуванням передбачених законом способів захисту. Велика роль в регулюванні питань захисту авторських прав повинна відводиться правоохоронним органам.

Значною проблемою є вільний доступ до авторських творів та подальше їх використання іншими особами, адже в українському законодавстві є дозвіл користуватися авторськими творами навіть без згоди автора, вказавши джерело та ім'я автора. Переважна кількість вчених вважає «законодавчо виокремити добросовісне та недобросовісне вільне використання чужих творів із встановленням відповідальності за, відповідно, недобросовісне їх використання».

У разі порушення авторських і суміжних прав настає:

- цивільно-правова відповідальність, яка реалізується через відшкодування заподіяних збитків (ст. 16, 431, 432 ЦК України);

- адміністративна відповідальність, яка передбачає застосування уповноваженими органами державної влади або їхніми посадовими особами адміністративного стягнення (штрафи, вилучення, конфіскація тощо);

- кримінальна відповідальність ч. 1 ст. 176 КК України.

Підсумовуючи вище зазначене можна зробити висновок, що на сьогоднішній день плагіат, як один з основних видів порушення авторського права є досить нагальною проблемою в нашій державі. У багатьох країнах світу, в органах поліції та прокуратури існують спеціальні відділи, які займаються тільки питаннями охорони

інтелектуальної власності, що дозволяє більш ефективно захищати порушені права громадян в розглянутій сфері. Саме тому, доцільним є запровадження прискореної політики адаптації українського законодавства та вітчизняних норм до міжнародних конвенцій, пов'язаних з дотриманням авторського права і суміжних прав, а також внесення відповідних змін і доповнень до власних нормативно-правових актів та прийняття нових законів у цій галузі.

Науковий керівник: старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ Аксютин А.В.

**Субот Н.І.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,
5 курс, 6 група**

ОПТИМІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ НАДАННЯ ПОСЛУГ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ АКТИВ ЦИВІЛЬНОГО СТАНУ

На сучасному етапі розвитку публічного адміністрування в Україні активно впроваджуються ідеї децентралізації системи державного управління, зокрема у сфері надання послуг, що орієнтується на сервісну модель держави.

Сервісна держава – це функціональна модель сучасної держави, зорієнтована на максимальну деконцентрацію і децентралізацію функцій публічного адміністрування, реалізація яких здійснюється, як правило, на конкурентних засадах в ситуативному режимі.

Перехід до функціональної моделі такої держави є, як видається, питанням часу, оскільки сучасна держава за низкою позицій не може конкурувати з самоорганізацією суспільства, яке за рахунок технологічного прориву останніх десятиліть набуло можливості швидко та ефективно долати найрізноманітніші проблемні ситуації. Для України це є особливо актуальним, оскільки з урахуванням обрання європейської перспективи розвитку є необхідним трансформувати та вдосконалювати діяльність публічних органів управління. Яскравим прикладом таких новацій є сфера юстиції, яка надає адміністративні послуги, зокрема щодо реєстрації актів цивільного стану.

Стаття 2 Закону «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» від 01.07.2010 р. визначає: актами цивільного стану є події та дії, які нерозривно пов'язані з фізичною особою і започатковують, змінюють, доповнюють або припиняють її можливість бути суб'єктом цивільних прав та обов'язків. Тобто акти цивільного стану зазначають найважливіші події в житті людей, що мають юридичне значення і в сукупності характеризують цивільне становище людини.

З огляду на їх особливе значення, так акти цивільного стану, як народження, укладення шлюбу, розірвання шлюбу, усиновлення (удочеріння), встановлення батьківства, зміна імені та смерть підлягають державній реєстрації. В умовах розвитку інформаційного суспільства цілком логічною вимогою часу є потреба у сфері державної реєстрації актів цивільного стану на принципах відкритості, швидкості та якості.

Таким чином сформувався досить широка правова база, яка забезпечує надання послуг у сфері державної реєстрації, а саме: Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про запровадження реалізації пілотного проекту щодо державної реєстрації шлюбу» від 13.09.2017 р., Наказ Міністерства юстиції України від 17.06.2016р., «Про запровадження пілотного проекту у сфері державної реєстрації громадських формувань», Наказ Міністерства юстиції «Про затвердження Змін до деяких нормативно – правових актів у сфері державної реєстрації актів цивільного стану України» від 29.08.2018 р., Наказ Міністерства юстиції України від 18.10.2000 р., «Про затвердження Правил державної реєстрації актів громадянського стану в Україні» Наказ Міністерства юстиції України від 09.07.2015 р., «Про запровадження пілотного проекту щодо подання заяв у сфері державної реєстрації актів цивільного стану через мережу Інтернет».

Задля такого запровадження надання послуг у сфері державної реєстрації актів цивільного стану здійснюється низка заходів організаційного характеру, використовуються ресурси мережі Інтернет з використанням веб – порталів, створюються центри послуг у певних форматах, забезпечується державна реєстрація актів цивільного стану у найкоротші терміни, а також безпосередньо у приміщеннях медичних установ (стосується пологових будинків) тощо. Так, Кабінет Міністрів України Постановою від 10 липня 2019 року № 691 планує впровадити для батьків новонароджених послугу «Електронне малятко», яка

дозволить полегшити оформлення документів, пов'язаних з появою малюка, послугу «Е-малюк» можна буде оформити не тільки в соціальних установах та Центрах надання адміністративних послуг, а й в електронному вигляді. Тож, проявляючи себе як сервісна держава, органи виконавчої влади орієнтуються на потреби людини та намагаються створити «комфортні» умови для провадження діяльності у сфері надання таких послуг, Тим самим забезпечується оптимізація сфери державної реєстрації актів цивільного стану.

З метою підвищення ефективності здійснення вище зазначених послуг Мін'юст запроваджує деякі пілотні проекти. Наприклад, прогресивним є відкриття центрів з надання послуг у сфері державної реєстрації актів цивільного стану у форматі «відкритого вікна». Такий формат являє собою механізм надання послуг за європейським зразком, з використанням у своїй діяльності електронних ресурсів, що дозволяє забезпечити швидкість, доступність та простоту їх надання. Планується, що завдяки формату «єдиного вікна» особа, що звернулася до такого центру має змогу отримати відповідну послугу протягом 40 хвилин. На сьогодні такий центр діє в місті Харкові «Open Space», що користується досить великим попитом серед населення, завдяки своїй простоті та доступності. На черзі планується відкриття таких центрів в усіх областях України.

Отже, сьогодні в нашій державі відбуваються децентралізаційні процеси публічного адміністрування у сфері юстиції, шляхом вдосконалення системи надання послуг.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри адміністративного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Червякова О.Б.

**Чалик В.Р.,
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ,
юридичний факультет, 5 курс, група М-ЮД-921**

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ НА ДОМЕННЕ ІМ'Я

На сучасному етапі з розвитком електронної торгівлі компанії позначають себе і відповідно свої товари та послуги в глобальній мережі Інтернет за допомогою таких засобів індивідуалізації, як торгівельні марки, комерційні найменування, географічні зазначення,

які допомагають їм привернути більше уваги покупців-користувачів Інтернет до своєї діяльності або до власних товарів і послуг, використовуючи для цього, як правило, доменні імена. Із розвитком ділового підприємства в мережі Інтернет, зростанням ролі зв'язку між комп'ютерами через Інтернет, розширенням мережі Інтернет істотно активізувалися процеси, пов'язані з охороною доменних імен в мережі Інтернет. Все це свідчить про актуальність дослідження питань, пов'язаних з особливостями захисту прав на доменне ім'я.

Одною з найактуальніших на сьогодні правових проблем у сфері IT-відносин є проблема визначення правової природи та забезпечення належного правового регулювання доменних імен. Доменні імена все активніше використовуються, все частіше стають предметами правочинів, їхня вартість іноді сягає сотень тисяч доларів. Тому важливо визначитись із правовою природою доменного імені, способами його захисту та відчуження тощо.

Взагалі, доменне ім'я представляє собою символічне позначення

IP-адреси комп'ютера – число, яке складається з чотирьох байтів. Оскільки людська пам'ять влаштована таким чином, що людині простіше запам'ятовувати буквені позначення, а не цифри, було вирішено ввести спеціальні символічні назви – домени і доменні імена.

Законодавче визначення поняття доменного імені міститься у кількох нормативних актах. Так, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 12.04.2002 р. № 522 «Про затвердження Порядку підключення до глобальних мереж передачі даних», домен – частина адресного простору в мережі Інтернет, призначена для ідентифікації комп'ютера або групи комп'ютерів. Домени поділяються на піддомени або домени нижчих рівнів; доменне ім'я – буквено-цифровий вираз, що ідентифікує будь-який комп'ютер абонента у мережі Інтернет. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», доменне ім'я – це ім'я, яке використовується для адресації комп'ютерів і ресурсів в Інтернеті. Поняття домену деталізовано у ст. 1 Закону України «Про телекомунікації», відповідно до якої домен – це частина ієрархічного адресного простору мережі Інтернет, яка має унікальну назву, що її ідентифікує, обслуговується групою серверів доменних імен та централізовано адмініструється. Отже, чинне законодавство не містить єдиного підходу до розуміння цих термінів і недостатньо детально регулює цю сферу відносин, що

породжує проблеми при спробах визначення правової природи доменного імені. Так, сьогодні ведуться дискусії щодо того, чи слід вважати доменне ім'я майном, і, відповідно, об'єктом права власності, чи це є об'єкт права інтелектуальної власності, а деякі дослідники розглядають доменне ім'я як особливий об'єкт виключних прав, який не можна віднести до об'єктів права інтелектуальної власності.

Отже, доменне ім'я (далі – ДІ) як елемент веб-сайту належить до об'єктів інтелектуальної власності, яким має бути надана правова охорона. Саме тому потребують зазначення випадки переходу прав на домен.

Істотна особливість правової охорони знаків під час їх реєстрації як доменних найменувань полягає в тому, що така охорона будується здебільшого на основі судової та арбітражної практики, заснованої, у свою чергу, на застосуванні по аналогії або на тлумаченні національного законодавства та міжнародних договорів. Звичайно, в деяких країнах, зокрема в США, прийняті спеціальні нормативні акти, присвячені захисту прав учасників господарського обороту на засоби індивідуалізації під час їх використання як доменних найменувань. Що ж стосується України, то це питання вимагає наполегливого опрацювання.

Оскільки назви доменних імен зручні для використання і запам'ятовування, вони також стали формою позначення ділових підприємств. Нині назви доменних імен зазвичай використовуються в рекламі як зазначення присутності ділового підприємства в мережі Інтернет. Із розширенням мережі Інтернет назви доменних імен все більше вступають у конфлікт з об'єктами права інтелектуальної власності. Виникнення таких конфліктів пов'язане, насамперед, з відсутністю зв'язку між системою реєстрації об'єктів інтелектуальної власності, з однієї сторони, та системою реєстрації доменних імен, з іншої.

Основними перепонами на шляху розвитку відносин інтелектуальної власності в епоху Інтернет, згідно з думками сучасних фахівців, є: конфлікт доменних імен і товарних знаків у глобальній інформаційній мережі; проблеми охорони творів у цифровій формі; проблеми охорони баз даних; невирішеність питання щодо правомірності патентування способів ведення бізнесу; проблеми максимально широкого доведення до відома суспільства (через мережу

Интернет) інформації про патенти тощо.

Однією з головних проблем у сфері захисту прав інтелектуальної власності сьогодні є те, що спеціального законодавства про захист інтелектуальної власності в мережі Інтернет в жодній з країн немає, а на міжнародному рівні зараз тільки починається формування відповідного правового регулювання. Тому захист прав власників об'єктів інтелектуальної власності у разі використання останніх у мережі Інтернет відбувається зазвичай на підставі спеціальних законів у сфері інтелектуальної власності, які прийняті у більшості розвинутих країн світу. Однак далеко не завжди в цих законах є спеціальні правові норми, які регулюють саме правовідносини в мережі Інтернет; як правило, ці закони регулюють правовідносини у сфері інтелектуальної власності в цілому, і їх адаптують до Інтернету. Так відбувається і в Україні.

Нині відсутній точний та повний набір правових інструментів у світі, які б могли повністю захистити права власників на доменне ім'я. Тому саме через це законодавство України, яке регулює охорону засобів індивідуалізації в мережі Інтернет, відповідає міжнародним стандартам, а його недоліки характерні для правового регулювання цієї сфери на світовому рівні. Однак є також певні проблеми, пов'язані з недостатнім розумінням законодавцем специфіки мережі Інтернет, та проблеми правозастосування, пов'язані з недостатньою комп'ютерною грамотністю суддів. Однак вплив останнього чинника з часом зменшується, є надії на повне його подолання. Вдосконалюючи чинне законодавство, необхідно особливу увагу приділити правовому регулюванню охорони доменних імен, найдоцільніше при цьому виділити їх як окремий об'єкт правового регулювання.

Таким чином, доменне ім'я слід вважати особливим різновидом майна, майновим правом та, відповідно, об'єктом права власності. Таке розуміння сутності доменного імені відповідає основам міжнародно-правового регулювання цього питання, а також вітчизняній концепції права власності.

Отже, побудова інформаційно-технологічного простору з урахуванням державних і міжнародних стандартів та застосуванням доменних імен відіграє важливу роль у становленні інформаційної політики в державі. Звідси важливим є створення інформаційної системи, яка б відповідала стандартам міжнародних інформаційних

систем, що, в свою чергу, є обов'язковою умовою соціально-економічного розвитку держави в цілому.

Науковий керівник: старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ Аксютин А.В.

**Чаплінська О.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет адвокатури, 6 курс, 5 група**

**Тубольцева Я.С.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри цивільного процесу**

ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВНЯ У СПРАВАХ ПРО ЗАХИСТ ЧЕСТІ ТА ГІДНОСТІ ФІЗИЧНО ОСОБИ У ЗВ'ЯЗКУ З ПОШИРЕННЯМ НЕДОСТОВІРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Права на честь та гідність особи є одним з фундаментальних прав людини, так як безпосередньо стосуються духовного світу особи, внутрішнього самопочуття, цінностей та переконань. Порушення зазначених прав може тягти негативні наслідки як для психологічного стану людини, так і для її соціального статусу, відносин в суспільстві, професійної належності та ділової репутації. Саме тому, такі права потребують відповідного державного регулювання, а у випадках їх порушення ефективного судового захисту.

Особливо актуальними справи про захист честі та гідності стали в епоху розвитку Інтернету та соціальних мереж, коли будь-яка особа може здійснювати принизливі нецензурні дописи, розповсюджувати ганебну недостовірну інформацію та залишатися безкарною через недостатність та невизначеність доказової бази у даній категорії справ.

В Конституції України у статті 3 честь та гідність людини визначається найвищою соціальною цінністю. Стаття 28 Конституції України, в свою чергу, гарантує кожній особі право на повагу до її гідності. Законодавство не містить визначення понять «честі», «гідності» та «ділової репутації». Це підтверджуються в Постанові

Пленуму ВСУ №1 від 27.02.09, тим, що такі терміни «є морально-етичними категоріями й одночасно особистими немайновими правами, яким закон надає значення самостійних об'єктів судового захисту».

Водночас, судді ВСУ у вищезазначеній Постанові надали власне тлумачення цих термінів. Так, «під гідністю слід розуміти визнання цінності кожної фізичної особи як унікальної біопсихосоціальної цінності; з честю ж пов'язується позитивна соціальна оцінка особи в очах оточуючих, яка ґрунтується на відповідності її діянь (поведінки) загальноприйнятим уявленням про добро і зло; а під діловою репутацією фізичної особи розуміється набута особою суспільна оцінка її ділових і професійних якостей при виконанні нею трудових, службових, громадських чи інших обов'язків».

Захист зазначених прав в Україні здійснюється в порядку цивільного судочинства, а ч. 3 ст. 297 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) встановлює таке право фізичної особи на звернення з позовом до суду.

Згідно з Цивільним процесуальним кодексом України (далі – ЦПК України) кожна сторона, яка бере участь у цивільній справі повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підстави своїх вимог та заперечень. У ст. 277 ЦК України та ст. 81 ЦПК України зазначається, що саме на відповідача покладається обов'язок довести, що розповсюджена ним інформація, яка стосується інших осіб, є достовірною. Якщо ж зазначені відомості не є правдивими і відповідач обізнаний у цьому, він зобов'язаний спростувати їх у той же самий спосіб, в який вони були поширені. Таким чином, законодавство України покладає тягар доказування у справах про захист честі та гідності фізичної особи на відповідача. Проте, звертаючись до суду з заявою, позивач зобов'язаний довести факт поширення недостовірної інформації особою, яку вказує відповідачем, а також те, що конкретно цими неправомірними діями порушено його немайнове право. Окрім того, позивач може сам надавати докази недостовірності розповсюджуваних відомостей. Проте слід пам'ятати, що це його право, а не обов'язок.

Саме тому при захисті честі і гідності позивачу слід надати сукупність належних, достатніх, допустимих та достовірних доказів, які забезпечать задоволення позовних вимог.

По – перше, необхідно довести факт поширення зазначеної

недостовірної інформації. Зафіксувати розміщення в мережі Інтернет інформації, її зміст можливо зробивши «screenshot» або роздруківку веб-сторінки чи зберегти на електронному носії копії інформації або зазначивши посилання на веб-сайт як електронний доказ. Інформація, яка має значення для встановлення обставин справи може зберігатись у телефоні, на карті пам'яті, комп'ютерних серверах та резервних копіях в мережі Інтернет. В такому випадку електронні докази подаються з використанням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. ЦПК України визначає, що вказані докази направляються до суду в оригіналі, або ж у виді електронної копії, яка обов'язково повинна бути засвідчення електронним цифровим підписом. Окрім того, позивач має зазначити в позовній заяві про наявність у нього або інших осіб оригіналу вказаних доказів.

Сторони мають право подавати електронні докази в паперовій формі, якщо вони засвідчені в порядку визначеному законом та з обов'язковим зазначенням наявності оригіналу доказів. Проте порядок посвідчення вказаних доказів для такої категорії справ в законі не визначений, що ускладнює процедуру.

До роздруківки та «screenshot» можуть застосовуватись правила електронних доказів у паперовій формі. Проте на сьогодні судова практика є неоднаковою, а такий спосіб фіксації є спірним, а тому існує ризик неприйняття таких доказів як належних та допустимих. Так наприклад, в ухвалі Київського апеляційного суду №757/16817/16 від 17.05.2017 суд визначив роздруківку з соціальних мереж належним доказом, який підтверджує обставини справи. Однак у постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду N 908/1120/17 від 12 червня 2018 року зазначено, що інформація, яка міститься на паперових носіях – це письмові докази, а електронні докази подаються до суду лише на електронних носіях.

Наступний доказ, який підтверджує факт поширення інформації, є показання свідків, які підтверджують автентичність тексту чи інформації, яка міститься у вищезазначених доказах. Окрім того, необхідним є наявність свідків у випадках, коли інформація про особу, яка стала приводом для звернення, на момент розгляду справи видалена.

Ще одним ефективним доказом при розгляді зазначеної категорії справ є результати ІТ- дослідження (як письмовий доказ), висновок комп'ютерно-технічної експертизи. Особливо актуальними ці види

доказів стають у випадку видалення чи зміни інформації, обмеження доступу до інтернет-ресурсу, пошуку належного відповідача. Як додатковий доказ можна подати висновок авторознавчої або семантико-текстуальної експертизи (для підтвердження значення образливих слів).

По-друге, необхідно довести, що в результаті поширення цієї недостовірної інформації має місце порушення немайнових прав. Відповідно до ч. 2 ст. 30 Закону України «Про інформацію» ніхто не може бути притягнутий до відповідальності за висловлення оціночних суджень. Такі судження є результатом інтелектуальної діяльності особи, мають оціночний характер і найчастіше виражають суб'єктивне ставлення мовця до висловлюваного. Конституція гарантує кожному право на свободу думки і висловлювань.

Отже, будь-яке судження, яке має оціночний характер, будь-яка критика та оцінка вчинків, вираження власних думок не є підставою для захисту права на повагу честі, гідності та ділової репутації та, відповідно, не є предметом судового захисту. Необхідно довести, що інформація, яка стала причиною звернення до суду за захистом, містить конкретні життєві обставини, фактичні твердження щодо особи. Такими підтвердженнями можуть бути найрізноманітніші докази (показання свідків, письмові, речові, електронні) які характеризують особу та вказують на факти її життя.

Підсумовуючи вищевказане необхідно зазначити, тягар доказування у справах про захист честі та гідності покладає на відповідача, але позивачу слід правильно визначити сукупність доказів, якими він обґрунтовує позовні вимоги. Таким чином, найбільш ефективними в зазначених категорія справ є письмові, електронні докази, а також показання свідків, що в сукупності забезпечать особі задоволення позову і, як наслідок, ефективний захист порушених прав.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Жушман М.В.

**Чередніченко В.І.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,
2 курс, 6 група**

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ В АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИНАХ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Усе більше вчених-адміністративістів звертають свою увагу на вдосконалення шляхів реалізації гарантованого законодавством права громадян на безпечне навколишнє природне середовище, що є одним із складових екологічної безпеки різних держав, у тому числі й України. Актуальність обумовлена тим, що питання екологічних прав людини є невід'ємною частиною формування міжнародної політики ще з початку ХХ століття, а Україна, у свою чергу, обираючи курс на оновлення законодавства в даному аспекті, потребує проведення реформ щодо створення нових суб'єктів публічного управління і подолання екологічних проблем в межах екологічної безпеки України.

Нині в Україні діє система моніторингу в межах Глобальної системи моніторингу навколишнього середовища, яка має на меті збір та надання державним органам необхідної інформації для забезпечення поточного і майбутнього захисту здоров'я, благополуччя, безпеки і свободи людей та раціонального управління навколишнім середовищем і його ресурсами. Дані статистики вказують, що майже 10 % території України перебуває у стані глибокої екологічної кризи, що загрожує здоров'ю і життю людей, а також недотриманню забезпечення екологічних прав.

Щодо нормативно-правового регулювання, то існує низка міжнародно-правових актів, що стосується екологічної безпеки: Конвенція про охорону біологічного різноманіття від 1992 р., що була ратифікована в Україні 29.11.1994 р. і набрала чинності 07.09.1995 р. на території нашої держави, де у ст. 17 зазначається, що сторони зобов'язуються інформувати один одного відносно збереження і сталого використання біологічного різноманіття; Конвенція Організації Об'єднаних Націй з морського права, ратифікована Україною від 03.06.1999 р. Однак, зазначимо, що на даний момент в

Україні відсутні нормативно-правові акти, які б могли визначати порядок проведення моніторингу окремих сфер реалізації екологічних прав людини.

Слід зазначити, що поняття екологічної безпеки розуміється як досягнутий стан навколишнього середовища за допомогою виявлення, запобігання і подолання можливих або наявних загроз будь-якого характеру, у результаті чого забезпечується реалізація та захист прав і свобод людини і громадянина, інтересів держави та суспільства в цілому, тобто екологічні права є складовою і наслідком екологічної безпеки. У свою чергу, Конституція України в ст. 50 закріплює, що кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди, кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Згідно зі ст. 16 Конституції України забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави. Так, екологічна безпека є таким станом навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей (ч. 1 ст. 50 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»), а екологічні права громадян України передбачають такий перелік, як: а) безпечне для його життя та здоров'я навколишнє природне середовище; б) участь в обговоренні та внесення пропозицій до проектів нормативно-правових актів, матеріалів щодо розміщення, будівництва і реконструкції об'єктів, які можуть негативно впливати на стан навколишнього природного середовища, внесення пропозицій до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, юридичних осіб, що беруть участь в прийнятті рішень з цих питань; в) участь в розробці та здійсненні заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, раціонального і комплексного використання природних ресурсів; г) здійснення загального і спеціального використання природних ресурсів; д) об'єднання в громадські природоохоронні формування; е) вільний доступ до інформації про стан навколишнього природного середовища (екологічна інформація) та

вільне отримання, використання, поширення та зберігання такої інформації, за винятком обмежень, встановлених законом та інші (ст. 9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»). Натомість, у статтях 9-12 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» зазначені не тільки екологічні права громадян України, а й обов'язки, що гарантуються діяльністю держави. Тобто, національне законодавство регламентує такі правові категорії як «екологічну безпеку», «екологічні права», «екологічні обов'язки» громадян України.

На підставі викладеного зробимо висновок, що очевидне існування проблеми забезпечення екологічних прав людини на теренах України. Такі категорії, як «екологічна безпека», «екологічні права», «екологічні обов'язки» громадян України мають недостатнє тлумачення в нормативно-правових актах нашої держави, що безпосередньо впливає на їх дотримання. До того ж, Україна потребує реформування механізму забезпечення екологічних прав людини в рамках міжнародного досвіду.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Рябченко Я.С.

**Шилова Д.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
міжнародно-правовий факультет, 2 курс, 3 група**

ДИСЦИПЛІНА ПРАЦІ ТА ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

В умовах ринкової економіки будь-якому підприємству, установі або організації досить важко досягти високо рівня розвитку, не застосовуючи високопродуктивної та висококваліфікованої праці колективу найманих працівників. Слід також взяти до уваги той факт, що інтереси власника засобів виробництва та найманого працівника майже ніколи не будуть збігатися, адже і ті, і інші учасники трудових відносин завжди намагатимуться при якомога менших персональних затратах одержати якомога більше персональної вигоди. Правовідносини між роботодавцем та найманим працівником врегульовані нормами трудового законодавства; зміст цих норм та їх

неухильне додержання обома суб'єктами трудового правовідношення мають стимулювати появу такого роду відносин, які б забезпечили ефективний розвиток суб'єкта господарювання, найманих працівників та суспільства загалом.

На сучасному етапі науково-технічного розвитку людства як роботодавець, так і найманий працівник повинні усвідомлювати необхідність цілковитого додержання ними вимог законодавства про працю та вживати необхідних заходів щодо забезпечення виконання у повному обсязі покладених на них трудових обов'язків та використання прав, наданих їм відповідними нормами права. Неодмінною умовою ефективності будь-якого роду колективної праці (незалежно від галузі економіки, де вона застосовується, чи правової форми її організації) є трудова дисципліна.

У трудовому праві наукова категорія «дисципліна праці» найчастіше розглядається в якості інституту, тобто являє собою сукупність правових норм, що регулюють внутрішній трудовий розпорядок на підприємстві, установі чи організації та визначають трудові обов'язки сторін трудового договору, а також методи забезпечення виконання цих обов'язків.

У змісті трудової дисципліни традиційно виокремлюють дві сторони – об'єктивну та суб'єктивну. Під об'єктивною стороною мають на увазі певний порядок, без якого не може існувати жодне підприємство, установа або організація. Цей порядок регулюється нормами трудового права і формується як специфічна частина правопорядку, що пристосована до умов конкретного виробництва і діє в межах даного підприємства у вигляді внутрішнього трудового розпорядку. Суб'єктивну сторону становлять виконання сторонами трудових правовідносин обов'язків і користування наданими їм правами. Учинення працівником дисциплінарного проступку, реалізація роботодавцем дисциплінарного повноваження та обов'язок порушника трудової дисципліни понести покарання також належать до суб'єктивної сторони дисципліни праці.

Методами забезпечення трудової дисципліни є передбачені трудовим законодавством способи та прийоми, серед яких основними є заходи примусу і заохочення. Примус – це метод впливу, який забезпечує здійснення суб'єктом права певних дій усупереч його свідомій волі. Він полягає у застосуванні до порушника

дисциплінарних, а в окремих випадках – заходів майнового характеру у вигляді відшкодування збитків, завданих через неналежне виконання працівником покладених на нього трудових обов’язків, в тому числі і через недбалість.

Заохочення є, фактично, визнанням з боку роботодавця ефективності та якості виконання працівником своїх трудових обов’язків. Воно здійснюється за рахунок широкого спектру заходів як морального, так і матеріального характеру, а також шляхом надання роботодавцем певних пільг та переваг працівникам.

У ХХІ ст. перед підприємствами постає завдання з організації виробничого процесу таким чином, аби забезпечити оптимальне використання людських ресурсів у контексті врівноваженості інтересів підприємства в цілому та окремого працівника. Особливістю трудового колективу як суб’єкта трудового права є те, що, окрім виконання безпосередньо виробничих функцій, працівники підприємства завжди мають здатність впливати на виробничий процес загалом. Працівники можуть активно сприяти зростанню та розширенню масштабів виробництва, а можуть ставитися до діяльності та майна підприємства недбало, чинити опір технологічним та організаційним нововведенням – діяти деструктивно. Саме з цієї причини інститут дисципліни праці завжди був і залишається одним з найвагоміших у трудовому праві.

Науковий керівник: к.ю.н, доцент кафедри трудового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Лозовой С.В.

**Шмига В.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
1 курс, 10 група**

СТАТУС ЗАМІЖНЬОЇ ЖІНКИ ВІДПОВІДНО ДО «ЗАКОНІВ ЦАРЯ ХАММУРАПІ»

У «Законах царя Хаммурапі» чимало уваги приділяється саме шлюбно-сімейному праву, яке було засноване на патріархальному характері вавилонської сім’ї. Шлюби того періоду були ранніми. Дівчина виходила заміж у 13 років та виступала рівноправною особою

у шлюбі. Шлюбному обряду передувало укладення певної угоди між нареченим або його батьком та батьком нареченої. Це були свого роду заручини. Наречений платив сім'ї дівчини деяку суму грошей – тірхату і робив шлюбний подарунок самій нареченій або її родині. Така угода не означала в майбутньому обов'язкового шлюбу і обидві сторони могли від нього відступити. Проте, це накладало на них певну моральну та матеріальну відповідальність. При одруженні батько надавав дочці придане (шерікту), яке ставало її власністю. Однак, після одруження воно переходило в користування чоловіка, а після смерті – до її дітей.

«Закони царя Хаммурапі» вимагали наявності шлюбного договору, який був необхідною умовою для утвердження за жінкою прав законної дружини. Про це зазначено у 128 пункті: «Якщо чоловік, взявши дружину, не укладе з нею договору, – ця жінка не дружини». До того ж, договір визначав не лише майнове, а й особисте положення жінки в сім'ї.

За «Законами царя Хаммурапі» жінки мала право на розлучення у таких випадках:

- якщо чоловік зраджує та зневажає її як дружину;
- якщо її безпідставно звинувачують у подружній зраді;
- якщо чоловік залишив свою родину та оселю;
- якщо чоловік привів додому наложницю при хворій дружині.

За порушення дружиною вірності своєму чоловіку, «Закони царя Хаммурапі» передбачали різні форми покарання. Найтяжчою з них була смертна кара. Зазнати якої дружина могла у випадку, коли під час відсутності чоловіка, вона одружилась з іншим, хоча мала змогу самостійно прогнати себе і дітей. За певних обставин вона могла бути виправдана.

Закони про подружню невірність розповсюджувались тільки на жінок. Страта для чоловіків була передбачена лише в тому разі, якщо він спокусив дружину вільної людини. Однак, якщо чоловік зраджував своїй дружині з вільними, «ходив з будинку в будинок», то вона мала право забрати своє придане і повернутися в будинок свого батька.

Також за «Законами царя Хаммурапі» безплідна дружина могла подарувати своєму чоловіку рабину, яка повинна була народити дітей для їхнього подружжя. Чоловік не мав право залишити біля себе рабину після народження дитини, оскільки вважалося, що його дружина вже мала дітей. Рабиня дарувалася чоловіку тільки для

народження дітей, а не для любовних втіх. У такий спосіб, закон вирішував проблему безпліддя жінки не шляхом розлучення, тимчасовою заміною дружини рабинею.

Відомими майновими правами користувалася і вдова. Вона отримувала своє придане та вдовину частку. Якщо ж чоловік за життя не залишив дружині вдовину частку, то вона отримувала її з спадщини, подібну до частки іншого спадкоємця.

Заміжня жінка у Вавилоні могла мати своє особисте майно, яке належало тільки їй і яким ніхто, крім неї, не міг розпоряджатися. Про це свідчить 150 пункт: «Якщо чоловік подарує своїй дружині поле, сад, будинок або [рухоме] майно і видасть їй документ з печаткою, то після смерті її чоловіка її діти не можуть вимагати від неї нічого по суду; мати може віддати свою спадщину своєму улюбленому синові; брату вона не повинна віддавати». Не випадково раніше згадувалось, що чоловік повинен видати жінці документ, який підтверджує її право на володіння.

Дружина визнавалась у «Законах царя Хаммурапі» опікуном своїх малолітніх дітей, у якості якого вона могла користуватися усім майном, яке лишилося після смерті чоловіка. Відповідно, вона займала у домі чоловіка досить високе становище. Почесному положенні дружини, відповідало і те, що батьківська влада, після смерті чоловіка, здійснювалась матір'ю.

Отже, у «Законах царя Хаммурапі» наведено чимало цікавих положень, які визначають статус заміжньої жінки. У цих постановках, договір виступає як основа не лише способу укладення шлюбу, а також громадсько-правового положення жінки у родині чоловіка.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри історії держави і права України та зарубіжних країн Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Григоренко Д.А.

РОЗУМНИЙ СТРОК СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ ЯК ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ПРИНЦИП СУДОВОЇ ВЛАДИ

Одним із принципів функціонування судової влади в Україні є розумний строк судового розгляду. Обов'язковість цього принципу випливає із закріплення його в нормах законодавства. Стаття 129 Конституції України передбачає розумні строки розгляду справи судом як одну з основних засад судочинства. Розумний строк знайшов свого втілення в ст. 28 Кримінального процесуального кодексу України, п. 8 ч. 3 ст. 2 Кодексу адміністративного судочинства України, ст. 121 Цивільного процесуального кодексу України, ст. 114 Господарського процесуального кодексу України. Також принцип розумного строку відображений у ст. 7 Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Незважаючи на нормативне врегулювання розумності строків, спостерігачі Організації з безпеки та співробітництва в Європі, провівши оцінку дотримання розумних строків в Україні виділяють такі проблеми: 1) майже кожне друге заплановане судове засідання не відбувається; 2) суди недооцінюють потенціал інструментів примирення у судочинстві; 3) лише кожне п'яте засідання починається вчасно.

Варто зазначити, що втілення принципу розумного строку судового розгляду в норми українського законодавства було розпочато у зв'язку з необхідністю імплементації положень Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенції) від 04.11.1950 року, яка передбачає розумний строк як складову права на справедливий суд, поряд із справедливістю, публічністю, незалежністю, безсторонністю та законністю суду та судового розгляду (п. 1 ст. 6). У розумінні Конвенції право на справедливий суд включає комплекс інституційних та процесуальних вимог (серед них – і розумний строк судового розгляду) до суду та процесу. При чому, аналіз позицій Європейського суду з прав людини свідчить про те, що розумний строк включає в себе і період виконання рішення суду, а не лише час до його ухвалення. У Постанові Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і

кримінальних справ від 17.10.2014 № 11 «Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення» роз'яснено, що згідно зі статтею 6 Конвенції виконання судового рішення є складовою частиною судового розгляду, завершальною стадією судового провадження. У зв'язку із цим під час розгляду питань про відстрочку, розстрочку, зміну чи встановлення способу і порядку виконання рішення, а також під час розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби судам необхідно дотримуватися вимог Конвенції щодо виконання судового рішення упродовж розумного строку.

Європейським судом із прав людини було напрацьовано низку критеріїв, які свідчать про розумність або нерозумність тривалості судового розгляду. Ними є складність справи, внесок (поведінка) заявника і відповідних органів влади та важливість предмету спору. Оцінка обставин розгляду конкретної справи в суді як з фактичної, так і з правової сторони крізь призму цих критеріїв повинна здійснюватися щоразу, коли виникає питання щодо розумності строків. Європейський суд із прав людини наголошує на тому, що жоден із критеріїв розумності строків не може бути розглянутий ізольовано від інших та тільки щодо певної частини провадження. Суди повинні враховувати тривалість провадження загалом, адже хоча різні відстрочення та відкладення можуть не спричинити проблем (порушень), то їхня загальна і сумарна оцінка спричиняє перевищення необхідних термінів (Доймланд проти Німеччини).

Складність справи як критерій визначення розумності строків судового розгляду може оцінюватися через кількість учасників процесу, кількість та обсяг доказів, які мають бути досліджені в провадженні. Щодо цього критерію Європейським судом із прав людини викладено правові позиції в рішеннях Катте Клітше де ла Грандж проти Італії, Папахелас проти Греції, X. проти Сполученого Королівства тощо.

Поведінка заявника означає належне виконання ним всіх необхідних у процесі дій, запобігання затягуванню процесу, затримкам. Вона є об'єктивним фактом (Еркер і Хофауер проти Австрії, Пойсс проти Австрії, Вісінгер проти Австрії, Гумен проти Польщі та ін.).

Дії органів влади полягають у відстроченні розгляду справи з вини держави, а також у зобов'язанні суду забезпечити оперативний розгляд.

Держави повинні організувати свої правові системи так, щоб суди могли гарантувати право кожного на отримання остаточного рішення в справі протягом відповідного строку. Критерій поведінки держави деталізується в рішеннях Папагеоргіу проти Греції, Мартінс Морейра проти Португалії, Вернійо проти Франції тощо. Важливість предмета спору означає наявність таких категорій справ, зволікання з розглядом яких є порушенням соціальних прав. Наприклад, особлива увага вимагається, коли справа стосується соціального статусу і дієздатності громадянина, опікунства, працевлаштування, професійної діяльності, відшкодування шкоди, завданої звільненням тощо (Бок проти Німеччини, Мікулич проти Хорватії, Лаїно проти Італії, Вокатуро проти Італії, Буххольц проти Німеччини та ін).

В.О. Лагута, здійснивши аналіз критеріїв розумного строку у рішеннях Європейського суду з прав людини, виділяє такі основні проблеми, що призводять до порушення розумного строку, як: 1) невжиття судом заходів для забезпечення присутності учасників провадження; 2) надто тривалі перерви між засіданнями без поважних причин; 3) надмірна тривалість судових експертиз; 4) невинуватена тривалість розгляду апеляційних та касаційних скарг.

Таким чином, поняття розумного строку з'явилося в українському законодавстві у зв'язку з необхідністю відповідності його міжнародним стандартам судочинства та практиці Європейського суду з прав людини. Але одного лише включення розумного строку як функціонального принципу судової влади до національної нормативно-правової бази недостатньо для належної його реалізації. Кожний правовий принцип потребує законодавчого закріплення механізму його функціонування в конкретному виді провадження. Не винятком є і принцип розумного строку судового розгляду. Законодавцем повинна бути передбачена процедура неухильного дотримання цієї засади, визначено порядок оскарження дій або бездіяльності, що призводять до затягування справи, належного і своєчасного виконання остаточних рішень суду та відповідного контролю.

Науковий керівник: к.ю.н., асистентка кафедри судоустрою та прокурорської діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Ребриш А.С.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАУК КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЦИКЛУ

**Дзюба Ю.П.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
к.ю.н., доцент кафедри кримінального права № 2**

ДО ПИТАННЯ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ МАЙНА

Знищення або пошкодження майна утворює ознаки злочинів, передбачених статтями 194 та 196 КК України (умисне та необережне знищення або пошкодження чужого майна відповідно). Безпосереднім об'єктом цих злочинів є відносини власності з належності матеріальних благ (при знищенні майна) або з використання матеріальних благ (при пошкодженні майна). Додатковим об'єктом виступає життя і здоров'я людини.

Предметом вказаних злочинів є майно, що належить державним, колективним чи приватним підприємствам, установам, організаціям, а також індивідуальне (приватне) майно окремих громадян. Воно може бути рухомим і, на відміну від інших злочинів проти власності, нерухомим – будівлі, споруди, обладнання тощо. Таке майно володіє вартісною оцінкою – ціною. При цьому воно має бути для особи, яка вчиняє відповідний злочин, чужим – тобто належати на праві власності іншій особі. На таке майно у винного не має ані дійсного, ані уявного права, і він це усвідомлює.

Знищення або пошкодження спеціальних видів майна або ж природних ресурсів у їх природному становищі кваліфікується за іншими статтями КК. Зокрема, знищення або пошкодження лісових масивів та зелених насаджень, незаконна порубка лісу, умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, об'єктів природно-заповідного фонду утворює ознаки злочинів, передбачених статтями 245, 246, або 252 КК; пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів – ст. 277 КК; знищення, руйнування чи псування пам'яток історії або культури – ст. 298 КК. Застосовуються спеціальні норми (ст.ст. 290, 292, 347, 352, 399 і 411 КК) й у випадках знищення чи пошкодження інших спеціальних видів майна. Ст. 194 КК у такому разі застосуванню не підлягає, за винятком випадків, коли

знищення або пошкодження такого майна містить ознаки ч. 2 ст. 194 КК і карається більш суворо, ніж передбачено санкціями спеціальних норм.

Об'єктивна сторона умисного знищення або пошкодження майна (ст. 194 КК) полягає у знищенні або пошкодженні чужого майна, що заподіяло шкоду у великих розмірах. Необережне знищення або пошкодження майна (ст. 196 КК) утворює злочин, якщо воно спричинило тяжкі тілесні ушкодження або загибель людей.

Знищення чужого майна – це такий протиправний руйнуючий вплив на майно, внаслідок якого воно повністю втрачає свою споживчу цінність, приведення його до такого стану, за якого воно взагалі не може бути використане за своїм призначенням, причому втрачені майном властивості не можуть бути відновлені. Предмет – майно (речі, гроші, цінні папери, будівлі, споруди тощо) – внаслідок знищення перестає існувати як такий.

Протиправність знищення майна означає, що воно прямо передбачене у кримінальному законі (об'єктивна протиправність). Вказівка на протиправність знищення важлива ще й тому, що дозволяє відмежувати кримінально протиправне знищення зазначених предметів від правомірного, зокрема – у разі фізичного зносу предмета, виведення його із обігу та утилізації тощо. Винний має усвідомлювати, що діє протиправно і не уповноважений знищувати предмет, який йому не належить або на знищення якого він не наділений відповідним правом (суб'єктивна протиправність).

Знищення майна відбувається, зазвичай, шляхом активної поведінки – дії. Але можливі ситуації, коли чуже майно знищується винним шляхом бездіяльності. Наприклад, коли винний не виконує покладені на нього зобов'язання з охорони чи збереження майна та допускає вплив на зазначені предмети певних руйнівних чинників (стихійних сил природи, механізмів тощо).

Пошкодження чужого майна полягає у такому протиправному впливі на предмет, внаслідок якого він частково (не у повному обсязі) втрачає свої споживчі властивості та економічну цінність; при цьому суттєво обмежується можливість його використання за призначенням. Пошкоджене майно може бути відновлене і знову набути тимчасово або ж частково втрачених корисних властивостей для використання його за функціональним призначенням у разі полагодження, що

потребує певних фінансових, трудових та інших витрат.

Загальним як для знищення, так і для пошкодження майна виступає те, що шкода цими діями завдається шляхом зміни фізичної структури або інформаційної складової відповідних предметів через її руйнування. В обох випадках змінюється якісний стан предметів, унаслідок чого вони повністю або частково, постійно або тимчасово втрачають можливість використовуватися за своїм призначенням як предмети права власності.

Знищенню та пошкодженню майна кореспондує загальний для них спосіб дії, що полягає у руйнуванні відповідних предметів злочину. Руйнування для них виступає самостійним домінуючим способом дії. На відміну від вилучення майна, коли чуже майно виокремлюється і переміщуються, але матеріальна форма його не змінюється, при руйнуванні відбувається такий вплив на предмети злочину, який призводить саме до зміни матеріальної форми існування цих предметів. Найчастіше такі зміни носять незворотній характер та призводять до повної або часткової втрати предмета.

Енергетичний вплив на чуже майно при знищенні або пошкодженні може бути як механічним, так і фізичним або ж хімічним. Під припиненням існування ми розуміємо повне винищення майна. Приведення в непридатність для цільового використання можливе у трьох різновидах: (1) повна непридатність (при знищенні), (2) часткова або ж (3) тимчасова непридатність (при пошкодженні).

Суспільно небезпечні наслідки як ознака об'єктивної сторони умисного знищення або пошкодження майна (ч. 1 ст. 194 КК) полягають у спричиненні відповідними діями шкоди у великих розмірах (п. 3 примітки до ст. 185 КК).

Необережне знищення або пошкодження майна (ст. 196 КК) утворює ознаки кримінально-караного діяння лише у разі, якщо воно спричиняє тяжкі тілесні ушкодження або призводить до загибелі людини.

Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 194 КК, характеризується умисною формою вини – прямий або непрямий умисел, а злочину, передбаченого ст. 196 КК – необережністю (злочинною самовпевненістю або недбалістю – як до діяння, так і до наслідків у вигляді тяжких тілесних ушкоджень або загибелі людини).

Суб'єкт злочинів, передбачених ч. 1 ст. 194 та ст. 196 КК є фізична,

осудна особа, що досягла 16-річного віку, а за ч. 2 ст. 194 КК – особа, яка досягла 14-річного віку.

Частина 2 ст. 194 КК передбачає відповідальність за те саме діяння, вчинене шляхом підпалу, вибуху чи іншим загально-небезпечним способом, або заподіяло майнову шкоду в особливо великих розмірах, або спричинило загибель людей чи інші тяжкі наслідки.

Підпал – це знищення чи пошкодження майна вогнем, коли створюється загроза життю чи здоров'ю людей або заподіяння великих матеріальних збитків, загроза знищення інших матеріальних об'єктів. Знищення майна вогнем, коли не створювалася така загроза (наприклад, знищення майна вогнем у печі), не може розглядатися як знищення чи пошкодження майна шляхом підпалу і не може кваліфікуватися за ч. 2 ст. 194 КК.

Вибух – це знищення або пошкодження майна за допомогою застосування вибухових речовин чи вибухових предметів, вибухових пристроїв, що містять порох, динаміт, тротил, інші хімічні речовини та їх сполуки, що можуть вибухнути. При такому способі завжди створюється загроза життю, здоров'ю людей, знищення або пошкодження інших майнових об'єктів.

Загальнонебезпечний спосіб – це такий спосіб знищення чи пошкодження майна, застосування якого реально створює небезпеку позбавлення життя, а також заподіяння шкоди здоров'ю людей, знищення або пошкодження майна (наприклад, отруєння тварин, затоплення майна тощо).

Особливо великий розмір шкоди визначається п. 4 примітки до ст. 185 КК.

Загибель людей при умисному знищенні чи пошкодженні майна передбачає настання смерті від цього діяння хоча б однієї людини.

До інших тяжких наслідків відносять заподіяння тяжкого тілесного ушкодження одному чи кільком особам або тілесного ушкодження середньої тяжкості двом чи більше особам. Форма вини щодо наслідків при цьому необережна. Якщо при знищенні чи пошкодженні чужого майна особа бажала або свідомо допускала настання смерті потерпілого чи настання інших тяжких наслідків, вчинене слід кваліфікувати за ч. 2 ст. 194 і відповідними статтями КК, що передбачають відповідальність за умисний злочин проти життя чи здоров'я людини (статті 115, 121, 122 КК тощо).

Умисне знищення чи пошкодження чужого майна, поєднане з вимоганням, потребує кваліфікації за сукупністю злочинів (ст. 189 та ст. 194 КК).

**Гальцова О.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
к.ю.н., асистент кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права,
науковий співробітник НДІ вивчення проблем злочинності
імені академіка В.В. Сташиса**

ЩОДО ПОНЯТТЯ РЕЖИМУ У КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

У літературі з кримінально-виконавчого права термін «режим» уживається у багатьох значеннях. Зокрема, «режим у місцях позбавлення волі», «режим тримання засуджених», «режим виконання покарання», «режим відбування покарання», «пенітенціарний режим», «режим осіб, що відбувають покарання» тощо. Як вбачається, поняття «режим» є багатоаспектним. Термін «режим» (від франц. *regime*) має декілька значень: 1) державний лад, спосіб правління; 2) точно встановлений розпорядок життя, праці, відпочинку, сну, харчування; 3) система правил, заходів, необхідних для досягнення тієї чи іншої мети. Отже, з'ясування змісту поняття «режим» та його вплив на виправлення та ресоціалізацію засуджених є доволі актуальним як для учених кримінально-виконавчого права, так і для правозастосовної діяльності.

Одне з визначень режиму в юридичній літературі надав Познишев С.В. ще на початку ХХ століття, під яким розумів «всю систему заходів, за допомогою яких пенітенціарні установи прагнуть до досягнення своєї мети». Автор указував, що до нього належать усі способи розміщення та поділу ув'язнених для виправно-трудоного впливу на них, або так звані «пенітенціарні системи», а також увесь розпорядок життя, який установлюється в пенітенціарних установах, і всі заходи впливу, що застосовуються до ув'язнених. Науковці кримінально-виконавчого права (Степанюк А.Х., Стручков М.О., Беляєв М.О.) визначають режим покарання у такий спосіб, як: «урегульований нормами кримінально-виконавчого права порядок виконання й відбування покарання у вигляді позбавлення волі, що

передбачає спільне знаходження засуджених, застосування до них заходів виправно-трудового впливу, а також підтримання належної дисципліни, попередження правопорушень»; чи «встановлений кримінально-виконавчим законодавством сукупність правил поведінки засуджених (режим відбування покарання) і заходів, що здійснюються органами й установами виконання покарань, спрямованими на досягнення цілей покарання», або «діяльність виправно-трудової установи (УВП), що регулюється нормами виправно-трудового права, з ізоляції засуджених та нагляду за ними, здійсненню обмежень, пов'язаних з позбавленням волі, виконання засудженими власних обов'язків та здійснення належних їм прав, створення умов для успішного використання засобів виправно-трудового впливу, що гарантуються заходами стягнень і заохочень» та ін.

Учені, які досліджували дане поняття, не дійшли єдиної згоди щодо цього і під режимом розуміють: «порядок виконання покарання у виправній колонії»; «порядок тримання у виправній колонії»; «система заходів і методів, що сприяють вихованню»; «сукупність норм, що визначають обсяг обмежень для засуджених і порядок їхньої реалізації» та ін. Отже, режим виконання й відбування покарань розглядають у науці кримінально-виконавчого права в широкому та вузькому значеннях. Причому, як свідчать їх дослідження, учені не обмежуються розумінням режиму виключно як інституту позбавлення волі, а визначають його як установлену кримінально-виконавчим законодавством сукупність правил поведінки засуджених (режим відбування покарання) і заходів, що здійснюються органами й установами виконання покарань, спрямованих на досягнення цілей покарання (режим виконання покарання).

В цілому, на думку науковців, режим забезпечує реалізацію широкого комплексу відносин, що виникають під час виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк. Режим виконання й відбування покарання багатofункціональний за своєю спрямованістю.

Відповідно до ч. 3 ст. 6 Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК), одним із основних засобів виправлення і ресоціалізації засуджених є встановлений порядок виконання та відбування покарання (режим). Поняття режиму у виправних і виховних колоніях закріплено у ст. 102 КВК 2003 р., під яким розуміється встановлений

законом та іншими нормативно-правовими актами порядок виконання і відбування покарання, який забезпечує ізоляцію засуджених; постійний нагляд за ними; виконання покладених на них обов'язків; реалізацію їхніх прав і законних інтересів; безпеку засуджених і персоналу; роздільне тримання різних категорій засуджених; різні умови тримання засуджених залежно від виду колонії; зміну умов тримання засуджених.

Як стверджують дослідники, режим є структурним управлінським елементом цілісної системи засобів виправлення засуджених або, її підсистемою. Як і будь-який структурний елемент системи створюється для виконання певної функції, у функціях режиму проявляється його сутність. До основних функцій режиму, учені вважають за необхідне, віднести: каральну; забезпечення ефективного застосування заходів виправного впливу; виховну; функцію регулювання кримінально-правової кари; функцію спеціального та загального попередження. Зокрема, вони наголошують на каральному впливі режиму, який відображається в самому факті позбавлення волі і в тих обмеженнях, які встановлені для засуджених саме нормами, що виражають зміст цього виду покарання. На їх думку каральна функція режиму покликана стримувати засуджених від вчинення нових злочинів не лише залякуванням, а й стимулюванням їх прагнення до отримання тих благ, що, відповідно за закону, можуть бути надані особам, які мають сумлінну поведінку і ставлення до праці.

Проте відповідно до міжнародних стандартів поводження із засудженими режим у колоніях має зводити до мінімуму різницю між умовами життя в колонії і на свободі, що сприяє підвищенню відповідальності засуджених за свою поведінку і усвідомленню людської гідності. Серед основних вимог режиму слід виділити найважливіший складник – ізоляцію засуджених через позбавлення фізичної свободи шляхом поміщення засуджених у місця позбавлення волі (виправні чи виховні колонії) на строк, установлений вироком суду, що передбачає перебування на території, що охороняється, обмеження засуджених у свободі вибору соціального спілкування, їхніх соціально корисних зв'язків з особами, які перебувають на волі, права вільного пересування, вибору місця проживання, характеру й роду занять за своїм розсудом; роздільне тримання різних категорій засуджених, порядок їх спілкування в межах однієї колонії. Оскільки засуджений до

позбавлення волі постійно перебуває в умовах ізоляції, він повинен вести особливий (установлений законом) спосіб життя, який має бути спрямований на те, щоб не карати незадовільними умовами триманнями або негативним ставленням персоналу установ виконання покарань, а навпаки, стимулювати у них утримання від учинення правопорушень в майбутньому і прагнути досягнути його виправлення.

Таким чином, режим в установах виконання покарань можна вважати одним із основних засобів виправлення та ресоціалізації засуджених. Але для досягнення їх виправлення та ресоціалізації режим не повинен: викликати моральні переживання і страждання у засуджених, зокрема, умови відбування покарання не повинні бути принизливими та жорстокими; обмежувати зв'язки засуджених із зовнішнім світом, та настільки це можливо дозволяти засудженим максимально спілкуватися зі своєю сім'єю, близькими (родичами), друзями, колегами та іншими особами та надати їм можливість підтримувати та зміцнювати і сімейні стосунки, і спілкування із друзями; носити репресивний характер.

Також режим виконання та відбування покарання повинен забезпечити дотримання прав і свобод засуджених, гуманного ставлення до них, недопущення фізичних страждань, впливати на свідомість та поведінку засуджених з метою формування у них правильних, суспільно прийнятних орієнтацій, настанов, переконань правослухняної поведінки, усунути настільки можливо чи нейтралізувати криміногенні детермінанти окремих злочинних проявів на засуджених.

**Бурда О.М.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри кримінології та
кримінально-виконавчого права**

ФОРМИ ВЧИНЕННЯ КРАДІЖОК В МЕРЕЖІ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ

Роздрібна торгівля в сучасному світі спрямована на запровадження форм самообслуговування покупців. Магазини мережевого типу завдяки наданню вільного та забезпеченню безперешкодного доступу

до товарів витісняють із роздрібного ринку об'єкти малих архітектурних форм. В той же час, проблема крадіжок, вчинених в мережі роздрібною торгівлі не втрачає своєї актуальності. Інтенсивна ліквідація торгівлі через прилавок призвела до переорієнтації магазинних крадігів та зміні форм вчинення крадіжок із закладів роздрібною торгівлі.

Якщо в 90-ті роки минулого століття та на початку 2000-х років для магазинних крадігів характерним було групове вчинення злочину, то сучасний період має дещо інші тенденції.

Зокрема, за результатами проведеного вибіркового узагальнення матеріалів кримінальних проваджень вдалось встановити, що за ступенем організованості і стійкістю умислу переважають крадіжки, які вчинені одноособово – 95,2%. В групах без попередньої змови вчинено лише 4% крадіжок, а в групах з попередньою змовою – 0,8% крадіжок. Порівнюючи отримані показники із відомостями Генеральної прокуратури вдалось підтвердити достовірність отриманих даних. Зокрема, частка крадіжок, які були вчинені групою осіб від загальної кількості кримінальних проваджень, що були направлені до суду з обвинувальним актом склала: в 2016 р. – 9,2%; в 2017р. – 6,9%; в 2018 р. – 5,2%.

Як бачимо із наведених показників крадіжкам з магазинів не притаманний груповий характер злочинних посягань, на відміну від кишенькових та інших видів крадіжок. Пояснити це можна тим, що продавці та співробітники охорони пильніше ставляться до груп, скупчень людей, які ходять повз торгові ряди, біля полиць магазинів, довго роздивляються дорогі товари і не кладуть їх у корзину. З урахуванням цього, крадігії відмовляються від вчинення крадіжок групою осіб і надають перевагу одноособовому вчиненню злочину (щоб не привертати увагу охорони).

У групи переважно об'єднуються для викрадення товарів із малих архітектурних форм (кіоски, палатки) або магазинів, де торгівля ведеться через прилавок чи об'єктів вуличної торгівлі. В таких випадках у групі наявний чіткий розподіл ролей: є особа, яка відволікає увагу продавця; є особа, яка безпосередньо викрадає товар; є одна або декілька осіб, які відповідають за збереження та переміщення викраденого товару.

За інформацією представників охоронних фірм раніше

переважали, умовно, побутові крадіжки. Зловмисники розбивали скло, хапали товар із вітрини і тікали. Сьогодні ж працюють більш організовані групи. У подібних групах є люди, які спеціалізуються на зломах замків за допомогою відмичок. Після того як спеціально навчена особа відкриває двері, в приміщення забігають напарники - як правило, дві людини. Обличчя у злодіїв прикриті масками або кепками, щоб не змогла зафіксувати камера спостереження. Протягом 30 секунд, максимум однієї хвилини злочинці згрібають все, що є на полицях у сумки, після чого тікають. При цьому завбачливі крадії паркують свій автомобіль не біля кіоску, оскільки поліцейські або працівники охоронної фірми, які прибули на виклик, можуть почати переслідування від'їжджаючого транспортного засобу. А у дворах, добігши до авто, злочинці сідають у нього і спокійно їдуть.

Групове вчинення крадіжок характерне також для неповнолітніх осіб. Згідно дослідження Б.М. Головкіна неповнолітні збираються в групи з початковими формами структурної ієрархії та стійкості з метою організації однотипного злочинного промислу, який стає стабільним джерелом доходу.

Також до групового вчинення крадіжок вдаються особи, для яких крадіжки складають основу злочинного промислу. В такому разі викрадаються високоліквідні товари, які можна реалізувати на вторинному ринку (наприклад, здати в ломбард, продати через Інтернет тощо). Тобто крадіжки для таких осіб носять, як правило, корисливий характер, а їхні дії зумовлені корисливими мотивами та цілями.

Сказане обумовлює необхідність в подальшому дослідження основних кримінально-правових, кримінологічних та соціально-демографічних показників структури крадіжок, що вчиняються в мережі роздрібною торгівлі. Детальний аналіз перелічених показників дасть змогу надати повноцінну кримінологічну характеристику крадіжок із закладів роздрібною торгівлі. Що в перспективі дозволить напрацювати основні напрямки запобігання цьому явищу.

Науковий керівник: д.ю.н., професор, завідувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Головкін Б.М.

Кулик К.Д.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
к.ю.н., асистент кафедри кримінології та
кримінально-виконавчого права

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СТВОРЕННЯ ЄДИНОГО РЕЄСТРУ ОСІБ, ЩО ВЧИНЯЮТЬ СТАТЕВІ ЗЛОЧИНИ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ В УКРАЇНІ

На сьогодні в Україні спостерігається невтішна ситуація у сфері протидії та запобігання злочинності. Окреме місце посідає проблема існування злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, в тому числі й малолітніх та неповнолітніх осіб. Аналізуючи офіційну статистичну інформацію щодо кількості зареєстрованих злочинів досліджуваної сфери, можна констатувати їх стабільно високий рівень. До того ж, слід не забувати й про високий рівень латентності злочинів цього виду, що демонструє масштаб проблеми.

Широкий розголос численних фактів розпусних дій проти дітей, великий суспільний резонанс і підвищена увага міжнародної спільноти спонукають до пошуків більш ефективних механізмів протидії цьому негативному та аморальному явищу. Одним із таких заходів, на думку фахівців, є посилення кримінальної відповідальності за вчинення злочинів цього виду, зокрема створення Єдиного реєстру осіб засуджених за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої чи малолітнього.

Так, у Верховній Раді України було зареєстровано два законопроекти, які містять положення щодо створення публічного або закритого реєстру осіб, які вчинили злочини проти статевої недоторканості неповнолітніх осіб відповідно: «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за злочини, вчинені стосовно малолітньої особи, неповнолітньої особи, особи, яка не досягла статевої зрілості» № 6449 від 15.05.2017 р., «Проект закону про внесення змін до деяких законів України (щодо впровадження Єдиного реєстру осіб засуджених за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої чи малолітнього та посилення відповідальності за злочини, вчинені проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої чи

малолітнього)» № 6607 від 21.06.2017 р. Обидва проекти законів були розглянуті на сесії Верховної Ради України 11.06.2019 р. Результатом розгляду стало прийняття в першому читанні проекту № 6607 та прийняття Закону № 6449, що, вочевидь, є суперечливим. Однак, 04 вересня 2019 р. Президент України повернув проект закону № 6449 на доопрацювання зі своїми пропозиціями. Такі дії президента обурили громадськість, а також розгорнули дискусію щодо доцільності створення такого реєстру в Україні.

Доцільно зазначити, що подібні реєстри вже існують у Сполучених Штатах Америки та Польщі. Зокрема, у США ця база є загальнодоступною відповідно до «Закону Меган» («Megan's Law» або «Jacob Wetterling Crimes Against Children and Sexually Violent Offender Registration Program»), тобто кожна людина може зайти на електронний ресурс та перевірити наявність у списку осіб, які його оточують. У Польщі цей реєстр є також відкритим для всіх. Проте, на нашу думку, в Україні при впровадженні такого Єдиного реєстру слід брати до уваги й деякі особливості, пов'язані зі сприйняттям та можливою неадекватною реакцією населення на осіб, які будуть значитися у ньому. Наприклад, оприлюднення такого списку може спричинити «хвилю самосуду» щодо винних осіб, подальшої їх дискримінації, цькування та фізичного знищення. Іншим негативним наслідком публічності реєстру може стати ще більша латентизація досліджуваних злочинів, а також підвищення їх жорстокості.

У зв'язку з вищевикладеним, вважаємо, що слід підтримати позицію створення закритого реєстру осіб, які вчинили злочини проти статевої недоторканості неповнолітнім, який був би доступний для відповідних уповноважених осіб, які здійснюють досудове розслідування, представників прокуратури, а також науковим співробітникам за наявності відповідного дозволу від держателя такого Реєстру та дотриманні всіх вимог згідно з Законом України «Про захист персональних даних». Підтримуємо позицію авторів проекту закону № 6607 щодо можливості отримання певними особами права на інформацію про факт перебування конкретної особи (у зв'язку з прийняттям її на роботу) в такому Реєстрі, зокрема, керівниками дошкільних навчальних закладів, середніх навчальних закладів, позашкільних навчальних закладів, закладів охорони здоров'я або іншої установи та організації, зобов'язаної здійснювати нагляд за

малолітніми особами або надавати їм послуги медичного, навчального та соціального характеру.

До цієї бази даних повинні входити відомості щодо осіб, які: 1) вчинили злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості; 2) схильні до вчинення статевих злочинів щодо неповнолітніх; 3) відбули покарання у кримінально-виконавчих установах за статеві злочини та насильство у сім'ї; 4) ведуть антисоціальний спосіб життя та вчиняли адміністративні правопорушення проти сім'ї та моральності. В електронному архіві повинно фіксуватися прізвище, ім'я, по батькові, місце реєстрації та/або фактичне місце проживання, місце роботи, перелік вчинених правопорушень/злочинів, судимість, особистісна характеристика, яка відображає кримінологічно значущі якості особи.

Таким чином, вважаємо за доцільне створення в Україні Єдиного реєстру осіб, що чинили злочини проти статевої недоторканості неповнолітніх, однак, з приміткою щодо категорій осіб, які будуть мати до нього доступ. На нашу думку, виявлення та постанова на облік осіб, які мають схильність до вчинення статевих злочинів проти неповнолітніх, буде мати вагомий вплив у запобіганні вчиненню зґвалтувань та розпусних дій щодо неповнолітніх осіб потенційними злочинцями.

**Савенко М.Є.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
здобувач кафедри кримінального процесу,
суддя Харківського апеляційного суду**

ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 399 КПК ПРИ ПЕРЕВІРЦІ УХВАЛ СЛІДЧОГО СУДДІ

Метою оскарження рішень слідчого судді є ефективно та швидко поновлення прав учасників кримінального провадження та інших заінтересованих осіб. Порядок перевірки ухвал слідчого судді, встановлений ст. 422 КПК, представляє собою диференційоване провадження в суді апеляційної інстанції (порівняно з процедурою перевірки інших рішень суду першої інстанції). Ключовою вимогою до такої процедури є її відповідність міжнародним стандартам, конституційним принципам, а також загальним засадам кримінального провадження. Проблемність реалізації положень ст. 399 КПК при

перевірці судами апеляційної інстанції ухвал слідчого судді полягає у законодавчій невизначеності стосовно порушеного питання.

Перш за все, треба наголосити, що не всі апеляційні суди вважають за можливим при розгляді скарг на ухвалу слідчого судді дотримання вимог ст. 399 КПК. Так, в узагальненні судової практики вирішення слідчими суддями питань, пов'язаних із заходами забезпечення кримінального провадження, Апеляційним судом Запорізької області зазначено, що дії, передбачені ст. 399 КПК України проводяться тільки при розгляді апеляційної скарги на вирок або ухвалу суду першої інстанції [1]. Більш того ВССУ у абз. 2 п. 20 Інформаційного Листа «Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження» від 5 квітня 2013 р. наголосив, що дії, передбачені статтями 398, 399 КПК, при розгляді скарги на ухвалу слідчого судді не проводяться.

Свою позицію висловив й Верховний Суд, зокрема, у постановках від 19 вересня 2018 р. та 28 листопада 2018 р., зауваживши, що суддя-доповідач апеляційного суду неправильно застосував положення ст. 399 КПК (залишення апеляційної скарги без руху), оскільки ця норма процесуального закону може бути застосована до апеляційних скарг, поданих на судові рішення, передбачені частинами 1, 2 ст. 392 КПК, а щодо оскарження судових рішень, передбачених ч. 3 ст. 392 КПК (ухвали слідчого судді) застосуванню підлягає спеціальна норма - ст. 422 КПК.

Хоча, маємо вказати на непослідовність позицій суддів вищої судової інстанції. Так, в іншій постанові винесеній в той же день, а саме 28 листопада 2018 р., Верховний Суд доходить до висновку, що Апеляційний суд Луганської області безпідставно повернув Особа_1 апеляційну скаргу через пропуск строку апеляційного оскарження. При цьому, зауважимо, що повернення скарги регулюється саме ст. 399 КПК.

Разом із тим, аналіз Єдиного державного реєстру судових рішень показує, що у переважній більшості суди виконують дії, передбачені статтями 398, 399 КПК, й, на наш погляд, така практика є більш виправданою. ЄСПЛ не раз констатував, що право на доступ до суду має бути ефективним: «Реалізуючи п. 1 ст. 6 КЗПЛ, кожна держава-учасниця цієї Конвенції має право встановлювати правила судової

процедури, зокрема процесуальні заборони й обмеження, з метою запобігання перетворенню судового процесу на безладний рух. Разом з тим Суд зазначає, що не повинно бути занадто формального ставлення до передбачених законом вимог, оскільки доступ до правосуддя має бути не лише фактичним, але й реальним».

Задля унаочнення доцільності застосування положень ст. 399 КПК у разі оскарження ухвал слідчого судді, наведемо приклад практичної ситуації. Потерпілий подає апеляційну скаргу на ухвалу слідчого судді про відмову в задоволенні клопотання слідчого про надання дозволу на затримання підозрюваного з метою його приводу для участі у розгляді клопотання про застосування відносно нього запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Якщо слідувати наведеної вище логіки вищестоящих судів, то суд апеляційної інстанції повинен залишити поза уваги той факт, що скарга подана особою, яка не має права її подавати, адже нормами КПК не передбачено право на оскарження потерпілим ухвали слідчого судді щодо відмови у наданні дозволу на затримання, застосуванні або незастосуванні запобіжного заходу. Вбачається, що такий підхід є хибним. Тому, правильною слід визнати практику апеляційних судів, зокрема, у наведеному випадку Апеляційного суду Кіровоградської області, які, дотримуючись положень п. 2 ч.3 ст. 399 КПК, постановляють ухвалу про повернення скарги з усіма додатками особі, яка її подала.

У цьому ключі, вважаємо правильною пропозицію Н.Р. Бобечко щодо необхідності доповнення ч. 1 ст. 422 КПК після слова «невідкладно» положенням такого змісту: «перевіряє її на відповідність встановленим вимогам та за відсутності перешкод постановляє ухвалу про відкриття апеляційного провадження».

**Сметаніна Н.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
к.ю.н., асистент кафедри кримінології та
кримінально-виконавчого права**

ВИЗНАЧЕННЯ ЦІНИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА: НАЦІОНАЛЬНИЙ І МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

На сьогодні однією з актуальних проблем, яка потребує ретельного вивчення, є проблема домашнього насильства. Ця проблема виходить

на перший план наукового дослідження, поряд з вивченням організованої злочинності та міжнародного тероризму.

Під ціною домашнього насильства ми розуміємо прямі та побічні витрати фізичного, матеріального, морального, духовного характеру, яких зазнає людина, держава і суспільство внаслідок вчинення злочинів, спрямовані на подолання наслідків злочинних діянь, утримання всієї правоохоронної, пенітенціарної системи, та інших інститутів держави.

Проблема запобігання домашньому насильству є частиною більш загального питання про саму сім'ю і сімейне благополуччя. Так, приблизно одне з кожних п'яти вбивств і неумисних вбивств в США включає вбивство одного члена сім'ї іншим, а більшість вбивств (приблизно 50% такого роду злочинів) – вбивство чоловіка або дружини. Схожа статистика була також наведена і в Канаді. Вбивства в сім'ї складають близько 45% всіх вбивств в Англії і Уельсі. Погано досліджено таке насильство в сім'ї, після якого відбувається розширене самогубство, коли члени сім'ї вбивають інших родичів і потім закінчують життя самогубством. Одна з причин такої неуваги полягає в тому, що вбивства з подальшим самогубством відбуваються відносно рідко: на них доводиться менше 2% всіх вбивств. Як постійно показують дослідження, висока пропорція вбивств з подальшими самогубствами (як правило, набагато більше 50%) включає вбивство подружжя або часто колишнього подружжя.

За матеріалами Жіночого консорціуму ННД США, від домашнього насильства в світі потерпає більше жінок, ніж від пограбувань, звалтування незнайомими та в автомобільних катастрофах, разом узятих. Кожні 9 секунд у світі жінка страждає від побоїв чоловіка чи того, з ким вона проживає. 32% вагітних жінок терплять побої. 90% дітей усвідомлюють насильство як таке, що спрямоване на їхню матір. За дослідженнями Інституту соціологічних досліджень НАН України 68% жінок (це, приблизно, 18 млн.) в Україні зазнають знущання в сім'ї, у тому числі 20% – часто (в основному, це побиття з боку чоловіка).

Згідно з оцінками Світового Банку в індустріально розвинутих країнах у загальному показнику смертності жінок у віці 15-44 років 19% припадає на звалтування та насильство у сім'ї. Це означає, що кожна п'ята жінка, яка вмирає у цьому віці, помирає внаслідок травм і хвороб,

що спричинені актами насильства. Щороку 600 жінок гинуть в Україні від домашнього насильства. Лише 10% з 1 млн жінок, які піддаються насильству, вирішують повідомляти про насильство.

А.Б. Блага зазначає, що питання щодо обчислення ціни домашнього насильства до теперішнього часу залишається відкритим через відсутність надійних методів і методик її обчислення.

Експерти Фонду народонаселення ООН підрахували, що ціна насильства над жінками в Україні – витрати, які несе держава і самі сім'ї (адміністративні витрати, втрата майна і працездатності), – досягає \$ 208 млн в рік. В суму матеріальних витрат у розрахунку на одну жінку включають: збитки від втрати заробітку, адміністративні витрати, юридичні консультації, транспортні витрати, оренда житла, переїзд, медичні послуги, придбання ліків, збитки від втрати майна, консультації психологів та інші. При цьому міжнародні дослідження доводять, що \$ 1, вкладений в профілактику, дозволяє економити \$ 15-20 подальших витрат, викликаних агресією.

Новий Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» містить ряд заходів, які відповідають міжнародному досвіду запобігання домашньому насильству. Зокрема, це запровадження Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі; спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству (терміновий заборонний припис стосовно кривдника, обмежувальний припис стосовно кривдника, взяття на профілактичний облік кривдника та проведення з ним профілактичної роботи, направлення кривдника на проходження програми для кривдників); поширення дії законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству на значно ширше коло осіб; надання допомоги та захисту постраждалим особам та інші.

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» прямо передбачає, що постраждала особа може вимагати від кривдника компенсації її витрат на лікування, отримання консультацій або на оренду житла, яке вона винаймає (винаймала) з метою запобігання вчиненню стосовно неї домашнього насильства, а також періодичних витрат на її утримання, утримання дітей чи інших членів сім'ї, які перебувають (перебували) на утриманні кривдника, у порядку, передбаченому законодавством (стаття 26).

Особі, яка має право на відшкодування матеріальних збитків і

моральної шкоди, завданих внаслідок домашнього насильства, моральна шкода відшкодовується незалежно від матеріальних збитків, які підлягають відшкодуванню, та не пов'язана з їх розміром. Порядок відшкодування матеріальних збитків і моральної шкоди, завданих унаслідок домашнього насильства, визначається Цивільним кодексом України та іншими законодавчими актами (стаття 30).

Також слід враховувати, що фінансове забезпечення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, надання допомоги постраждалим особам, а також створення та забезпечення функціонування Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі здійснюється за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, коштів підприємств, установ та організацій, професійних спілок, добровільних внесків юридичних і фізичних осіб, інших джерел, не заборонених законодавством.

Фінансове забезпечення діяльності суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, державної та комунальної форм власності здійснюється за рахунок коштів відповідного бюджету та інших джерел, не заборонених законодавством.

Утримання спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб, що не належать до державної та комунальної форм власності, забезпечення розвитку їхньої матеріальної бази та надання ними соціальних послуг здійснюються за рахунок коштів їх засновників та інших коштів, не заборонених законодавством, у тому числі на умовах соціального замовлення (стаття 32).

Знання реальної ціни домашнього насильства необхідне, воно допоможе в оцінці стану домашнього насильства, розробці ефективних, економічних і розумних засобів боротьби із домашнім насильством і дозволить проводити адекватний прогноз його розвитку, а отже і своєчасного реагування суспільства на виклики цього небезпечного явища.

ОБ АДМИНИСТРАТИВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА КУРЕНИЕ В АВТОМОБИЛЕ

Ответственность за курение табачных изделий в запрещённых местах закреплена в ст. 17.9 Кодекса Республики Беларусь об административных правонарушениях (далее – КоАП). Так, курение (потребление) табачных изделий в местах, где оно в соответствии с законодательными актами запрещено, – влечет наложение штрафа в размере до четырех базовых величин.

Перечень запрещённых мест для курения закреплён в Декрете Президента Республики Беларусь от 24 января 2019 г. № 28 «О государственном регулировании производства, оборота и потребления табачного сырья и табачных изделий» (далее – Декрет № 28). В соответствии с ним курение запрещается:

- 1) в лифтах и вспомогательных помещениях многоквартирных домов, общежитий;
- 2) на детских площадках;
- 3) на рабочих местах, организованных в помещениях;
- 4) на территориях и в помещениях, занимаемых спортивно-оздоровительными и другими лагерями;
- 5) в помещениях и на территориях, занимаемых учреждениями образования, организациями, реализующими образовательные программы послевузовского образования;
- 6) в подземных переходах, на станциях метрополитена;
- 7) на остановочных пунктах на маршрутах автомобильных перевозок пассажиров и перевозок пассажиров городским электрическим транспортом, посадочных площадках, используемых для посадки и высадки пассажиров;
- 8) во всех видах транспорта общего пользования;
- 9) в автомобилях, если в них присутствуют дети в возрасте до 14 лет;
- 10) в иных местах, определенных законодательными актами Республики Беларусь.

Следует обратить внимание на пункт 9 Декрета № 28. Считаем, что необходимо вести административную ответственность за курение в

автомобиле, независимо от того, находятся ли там дети до 14 лет или нет. Это мнение основывается на некоторых факторах.

Во-первых, по исследованию некоторых учёных, курение за рулём является отвлекающим фактором, который можем привести к дорожно-транспортному происшествию. Курение за рулем не позволяет водителю полностью сосредоточиться на дороге, он может отвлекаться во время зажигания сигареты, при падении сигареты в салон автомобиля и при других действиях. Также стоит помнить о вредности сигаретного дыма, который при попадании в глаза способен на несколько секунд лишить нормального зрения. Этого времени достаточно, чтобы упустить момент изменения дорожной обстановки. Исходя из этого, сигарета является элементом повышенной опасности в автомобиле.

Можно провести аналогию между курением и разговором по телефону за рулём, так как оба фактора являются отвлекающими и могут повлечь серьёзные последствия, как для самого водителя, так и для других лиц. Однако за второе действие предусмотрена административная ответственность. Так, в соответствии со ч. 4 ст. 18.14 КоАП нарушение лицом, управляющим транспортным средством (за исключением водителей транспортных средств оперативного назначения), правил пользования радио- и телефонной связью во время движения – влечет предупреждение или наложение штрафа в размере до двух базовых величин. Ответственность повышается, если данные действия повлекли создание аварийной обстановки. Подобные санкции предлагается ввести и за курение в автомобиле.

Во-вторых, следует помнить о вреде самого курения, в том числе и его пассивной формы. В соответствии с вышеуказанным Декретом Президента Республики Беларусь, курение в автомобиле запрещено только при детях до 14 лет, т.е. исходя из этого, курение в автомобиле разрешено при детях старше 14 лет, при беременных женщинах, пожилых людях и других категорий граждан. Кроме этого, курение в салоне автомобиля неизбежно приводит к пропитыванию вредным дымом всех поверхностей автомобиля, поэтому все люди, находящиеся в автомобиле, будут получать дозу отравления, сами того не зная.

На основании вышеуказанного, предлагаем п. 9 гл. 11 Декрета Президента Республики Беларусь «О государственном регулировании производства, оборота и потребления табачного сырья и табачных

изделий» переименовать из «В автомобилях, если в них присутствуют дети до 14 лет» в «В автомобилях», тем самым ввести административную ответственность за курение в автомобиле. Данные меры приведут, по мнению автора, не только к уменьшению количества дорожно-транспортных происшествий, но и к общему улучшению здоровья граждан.

Научный руководитель: м.ю.н., старший преподаватель кафедры общеправовых дисциплин и государственного управления учреждения образования «Барановичский государственный университет» Прокуда О.Ю.

Миренкова С.В.,
Могилевский государственный университет
имени А.А. Кулешова,
студентка факультета экономики и права

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНЫХ НАПРАВЛЕНИЙ ОБЩЕСОЦИАЛЬНОГО ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ ЖЕНСКОЙ ПРЕСТУПНОСТИ

Особый интерес государства должна привлечь проблема женской преступности, предрасположенность к которой вызвана экономическими, социокультурными изменениями во всех сферах жизни общества. Женщины, всегда считавшиеся хранительницами семейного очага, образцами добродетели и милосердия, сегодня способны на самые тяжкие преступления, совершаемые с особой жестокостью и хладнокровием.

Так, по данным Министерства внутренних дел Республики Беларусь: в 2015 году в нашей стране 51551 человека совершило преступления, из них 8.208 – женщины; в 2017 году – 47692 лиц совершило преступления, из них – 8145 женщинами; в 2018 году – 47692 лиц совершило преступления, из которых 8282 – женщины. Таким образом, несмотря на предпринимаемые государством меры, наблюдается рост женской преступности.

Целью исследований проблемы женской преступности является выявление ряда эффективных государственных профилактических мер по предупреждению женской преступности.

В исследованиях различных авторов (В.Н. Кудрявцева и В.Е. Эминова, А. И. Долгова, В. Д. Малкова) излагается трехуровневая система мер по профилактике женской преступности в рамках общегосударственных программ профилактики преступлений в Республике Беларусь, которая включает общесоциальные, социально-криминалистические, индивидуально-профилактические меры в отношении лиц, совершивших антиобщественные действия.

С.М. Свило в своей статье «Общесоциальное предупреждение преступности женщин в Республике Беларусь: проблемы и пути их решения» подробно анализирует деятельность государства по решению актуальной проблемы на протяжении двадцати лет. Так, указывает она, основное внимание государства направлено «на повышение статуса женщин, защиту их прав и интересов, улучшение положения женщин на рынке труда». С этой целью:

- создавались новые рабочие места (в том числе – в сельской местности);
- проводилась переподготовка кадров;
- улучшались условия труда для одиноких матерей, многодетных матерей и т.д.
- было направлено внимание государства на охрану материнства и детства, укрепление семьи: введены льготы на обучение детей, на решение жилищного вопроса, на оздоровление детей; созданы клубы, отделы по охране материнства и детства при исполнительных комитетах, государственных учреждениях и т.д.

Но по-прежнему остаются острыми вопросы безработицы (в том числе – при наличии у женщин специального образования), неблагоприятных условий труда, гендерного различия в оплате труда, ограниченные возможности квалифицированного и должностного роста, которые в значительной степени определяют криминологическую активность женщин.

С проведением государством взвешенной демографической политики сохраняются проблемы насилия в семье (физического, сексуального, экономического...). Недостаточно внимания уделяется духовной сфере – области жизни, которая создает общий социально-психологический климат, поддерживает, развивает общую культуру человека.

Актуальным в превенции женской преступности является вопрос воспитания подрастающего поколения. Приоритетными направлениями в его решении должны стать:

- приобщение детей к национальным культурным ценностям (семья, право, историческое наследие, гуманизм);
- приобщение детей к труду (самообслуживанию, рукоделию), к развитию интеллектуальных, творческих способностей;
- вовлечение детей в общение с природой;
- вовлечение детей в общественно полезную деятельность;
- вовлечение детей в социально значимые ролевые игры;
- развитие женского самосознания, исторической памяти, чувства ответственности;
- оказание существенной помощи и психологической поддержки девушкам – подросткам, проживающим в социально опасном положении или оказавшимся по причине отчуждения от семьи в неблагоприятных условиях, и совершающим противоправные действия.

Утрата возможности трудиться также находится в прямой зависимости с ростом женской преступности. В сфере переподготовки / подготовки кадров первоочередными должны стать вопросы изучения современного рынка женского труда в Республике Беларусь, поднятие престижа женских профессий, изыскание финансов для подготовки кадров на бюджетной основе. В этой области главными задачами должны стать:

- пересмотр нормирования труда в различных сферах деятельности женщины, имеющей на иждивении несовершеннолетних детей, при сохранении заработной платы;
- создание безопасных для женщин условий на рабочих местах.

Сложнее превенция противоправного поведения обстоит в отношении женщин, уже преступивших закон, осужденных и отбывающих наказание в местах ограничения или лишения свободы. Наряду с приобщением их к исправительно-трудовой деятельности, должна оказываться целенаправленная лично ориентированная психологическая помощь женщине – члену общества, женщине-матери.

Государство и общество прилагают немало усилий с целью предупреждения преступлений, совершаемых женщинами в

Республике Беларусь. Однако сохраняются предпосылки, создающие почву возможности женского противоправного поведения. Принципиальной основой предупредительного воздействия на преступность является понимание того, что женская преступность имеет социальную природу. Понимание этого факта обуславливает разработку эффективных превентивных государственных и общественных мер воздействия на женскую преступность с целью ее снижения и предотвращения за счёт оптимизации социальной сферы жизнедеятельности человека, нравственного оздоровления личности. Для реализации мероприятий по профилактике женской преступности, с учетом мнений научных сотрудников юриспруденции, представителей правоохранительных органов, психологов, социологов, с учетом общественного мнения, необходимо разработать комплексную программу принятия мер по предупреждению женских преступлений в стране.

Научный руководитель: старший преподаватель кафедры юриспруденции факультета экономики и права учреждения образования «Могилевский государственный университет имени А.А. Кулешова» Рыжанков А.Ю.

Прудникова Т.А.,
«БИП – Институт правоведения»,
Могилевский филиал, Республика Беларусь,
старший преподаватель кафедры юридических дисциплин,
магистр управления и права

ПРЕДМЕТ ПРЕСТУПНЫХ ПОСЯГАТЕЛЬСТВ В СФЕРЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАУРСЬ

Охрана интеллектуальной собственности и проблема обеспечения охраны интеллектуальной собственности являются для Республики Беларусь актуальной и комплексной задачей, от решения которой во многом зависят сохранение и приумножение интеллектуального потенциала, культурного наследия, международного авторитета страны и снижение криминальной напряженности в ней.

В научной литературе выделяются два вида ответственности, которые имеют фундаментальные отличия друг от друга: карательная

и правосстановительная. Основной целью правосстановительной ответственности является восстановление нарушенных прав. Такая ответственность характерна для гражданских деликтов и применяется, например, для возмещения причиненного ущерба. Что касается карательной ответственности, то она предназначена для наказания правонарушителей и их воспитания, а также для формирования определенного правосознания в обществе. Карательная ответственность имеет несколько подвидов, к которым относятся: уголовная, административная и дисциплинарная ответственность. Уголовно-правовая ответственность является особым подвидом карательной ответственности, который применяется для охраны наиболее значимых общественных отношений.

Уголовно-правовой охране подлежат результаты интеллектуальной деятельности, что соответствует положениям Конституции Республики Беларусь и международным соглашениям, например, Бернской конвенции по охране литературных и художественных произведений 1886 г.

В статье 51 Конституции Республики Беларусь гарантируется свобода художественного, научного и технического творчества. Сущность данного положения выступает признание права каждого человека заниматься творчеством на любом уровне, а также обеспечение недопустимости цензуры и любого воспрепятствования проявлению творчества. Также Основным законом государства гарантируется законодательная охрана интеллектуальной собственности.

Данная статья Конституции Республики Беларусь находит свое продолжение в ст. 201 Уголовного кодекса Республики Беларусь (далее – УК), которая закрепляет уголовную ответственность за нарушение авторских, смежных, изобретательских и патентных прав. Данная статья выступает одной из гарантий конституционных прав граждан на свободу творчества и защиту интеллектуальной собственности.

В соответствии с частью 1 ст. 201 УК устанавливается уголовная ответственность за «присвоение авторства либо принуждение к соавторству, а равно разглашение без согласия автора или заявителя сущности изобретения, полезной модели, промышленного образца или иного объекта права промышленной собственности до официальной публикации сведений о них, совершенные в течение года после

наложения административного взыскания за такое же нарушение». Совершение данного преступного деяния наказывается общественными работами, или штрафом, или исправительными работами на срок до двух лет.

Необходимо отметить, что новая редакция УК дополнила рассматриваемую часть следующим: «совершенные в течение года после наложения административного взыскания за такое же нарушение». Такая оговорка предусматривает возможность наступления административной ответственности за такое же нарушение.

Часть 2 ст. 201 УК предусматривает наступление уголовной ответственности за «незаконное распространение или иное незаконное использование объектов авторского права, смежных прав или объектов права промышленной собственности, совершенных в течение года после наложения административного взыскания за такое же нарушение или сопряженных с получением дохода в крупном размере». Совершение предусмотренного ч. 2 ст. 201 УК преступного деяния наказывается общественными работами, или штрафом, или ограничением свободы на срок до трех лет, или лишением свободы на срок до двух лет.

Ранее, на разных исторических этапах в уголовном законодательстве Республики Беларусь преступления в сфере интеллектуальной собственности относились к преступлениям против собственности. Однако, в настоящее время признано, что интеллектуальная собственность не содержит в себе экономического содержания собственности и потому преступления в сфере интеллектуальной собственности не относятся к преступлениям против собственности.

Как указывает В.В. Гладышев, «современное уголовное законодательство Беларуси относит преступления против интеллектуальной собственности к группе преступлений против конституционных прав граждан». Данная позиция автора основана на том, что ст. 201 УК размещена в главе 23 УК «Преступления против конституционных прав и свобод человека и гражданина».

По нашему мнению, размещение ст. 201 «Нарушение авторского права, смежных прав и права промышленной собственности» в главе 23 представляется не совсем верным. Так, в данной главе, помимо ст. 201

находятся такие составы преступлений, как «Нарушение равноправия граждан», «Воспрепятствование проведению собрания, митинга, демонстрации, шествия, пикетирования или участию в них» и др. На наш взгляд, состав преступления, предусмотренный ст. 201 УК, уместнее было бы выделить в отдельную главу УК.

Предмет преступлений, предусмотренных частями 1 и 2 ст. 201 УК – это объекты авторского права, смежных прав или объекты права промышленной собственности, а также сорта растений, топологии интегральных микросхем. По своей природе объекты интеллектуальной собственности нематериальны.

Таким образом, установлено, что объектом преступлений в сфере интеллектуальной собственности в Республике Беларусь выступают конституционные права и свободы человека и гражданина. Предметом преступлений в сфере интеллектуальной собственности являются объекты авторского права, смежных прав или объекты права промышленной собственности, а также сорта растений, топологии интегральных микросхем.

**Врабий К.М.,
Международный университет «МИТСО»,
магистрант кафедры международного права**

ОСОБЕННОСТИ ЛИЧНОСТИ ПРЕСТУПНИКА В СФЕРЕ ТОРГОВЛИ ЛЮДЬМИ

Борьба с преступностью предполагает тщательное изучение личности преступника в целях раскрытия совершенных (совершаемых) преступлений и предотвращения новых. Подобные исследования носят комплексный характер и включают изучение различных характеристик и свойств личности человека, способного совершить то или иное преступление, исследование свойств личности преступника, характеризующих закономерные связи с совершенным преступлением и проявляющиеся в многообразных следах как материального, так и идеального характера.

Преступления в сфере торговли людьми, как правильно отмечает Гусейнов Т.А., представляют в настоящее время особую опасность и чаще всего они совершаются мужчинами. Соотношение преступников мужского и женского полов составляет 66,8% к 33,2%. По статистике

около 23% преступников в данной сфере являются друзьями, а 2% – родственниками потерпевших, что говорит о том, что близость отношений не всегда может быть сдерживающим фактором в реализации преступных намерений.

В сфере торговли людьми для сексуальной эксплуатации нередко можно встретить людей, потерявших в прошлом высокий статус. Например, к такой категории можно отнести бывших военнослужащих, государственных служащих, спортсменов. Зачастую в данную сферу также подаются люди, которые ранее участвовали в создании борделей, так называемые сутенёры. Если говорить о женщинах в данной преступной сфере, то здесь чаще всего выделяется группа так называемых «мамок» – бывших проституток.

Следует также отметить, что торговля людьми неразрывно связана с насилием над захваченными людьми, проявляющимся в избиении, иногда даже в лишении жизни людей, попавших в рабство. Поэтому в бандах либо организациях, связанных с торговлей людьми, всегда имеются члены преступных формирований, паталогически склонные к насилию. Подобная закономерность отмечается примерно в 70% случаев. Отдельные авторы, в частности Шестаков Д.В., отмечают наличие у таких преступников склонности к риску.

Достижение преступного результата невозможно без налаживания в преступной организации строгой иерархии и четкого распределения обязанностей между ее участниками со специализацией на конкретных этапах и направлениях деятельности по торговле людьми. Прежде всего, торговля людьми плотно сопряжена с навыками коммуникабельности. В первую очередь это касается лиц, занимающихся вербовкой жертв. Им необходимо установить максимально доверительные взаимоотношения с будущей жертвой. Представляется, что люди, занимающиеся вербовкой, обладают кроме обычных коммуникативных навыков умениями в сфере манипулирования людьми и знаниями психологических и других методов убеждения.

На втором этапе – этапе перевозки жертвы, коммуникация весьма необходима для налаживания средств связи с лицами, осуществляющими контроль на границе государства. Зачастую преступные группы, занимающиеся торговлей людьми, имеют сообщников в государственных органах и структурах, которые

помогают им в осуществлении преступной деятельности. Для расширения связей сообщников, либо для обмана честных служащих, лицам, осуществляющим второй этап, также нужно уметь находить общий язык и с такими людьми.

Третий этап – этап продажи либо перекупки людей, требует навыков коммерческой коммуникации, то есть умения продвигать товар на рынке, «набивать» цену, знание приемов и методов осмотрительности, дабы избежать излишнего внимания со стороны правоохранительных органов.

Отличительной чертой преступников в сфере торговли людьми является их безразличие к судьбе будущих жертв. А такие ситуации, когда жертва добровольно совершает действия, направленные на её похищение, приезжает на место похищения, оставляет знакомым устные и письменные уведомления о том, чтобы её не искали, расценивается преступниками как весьма удобный вариант достижения благоприятного конечного результата.

Перед лицами, задействованными в противоправной деятельности по продаже потерпевших в рабство и в их насильственной сексуальной эксплуатации, стоит задача сформировать у жертвы, после состоявшегося акта похищения, убежденность в утрате контроля над своей судьбой. Также часто в этих целях используются угрозы, запугивание, насилие, принуждение людей работать в тяжёлых условиях, сравнимых с рабством.

Достаточно часто преступные группы, занятые в сфере торговли людьми, тесно связаны с органами государственной власти. Для стабильного поддержания коррумпированных связей преступными формированиями регулярно тратятся значительные суммы из получаемых доходов. В коммуникативных целях выделяются даже специальные члены группы, отвечающие за обеспечение соответствующих контактов.

Изучение материалов уголовных дел, возбужденных по фактам торговли людьми, позволило сделать выводы о том, что примерно в 53% случаев преступники с целью облегчения своих задач по поиску жертв пользовались своими связями в органах государственной власти и местного самоуправления для выявления уязвимых в социальном плане лиц.

Почти во всех случаях лица, совершающие подобные преступления, имеют сообщников. Исключения крайне редки, поскольку торговля людьми тесно связана с похищением или обманом (злоупотреблением доверием) жертвы, его транспортировкой к месту продажи. Наконец, в сделке по купле-продаже, априори участвуют, как минимум, два лица.

Вышеизложенное позволяет сделать выводы, о том, что лица, задействованные в сфере торговли людьми, обладают рядом качеств, которые облегчают им реализацию преступных намерений и которые в обязательном порядке должны выявляться и учитываться при осуществлении борьбы с этим видом преступлений. Так как торговля людьми является многоэтапным преступлением, и реализация каждого этапа связана с деятельностью конкретных лиц, то вполне правомерно утверждать, что преступники каждой стадии обладают определёнными, только им присущими чертами, на установление и учет которых в расследовании и должно быть направлено внимание правоохранительных органов. Например, вербовщики, знающие истинную цель вербовки, – коммуникабельны и хитры, перевозчики – обладают навыками коммуникабельности для налаживания каналов перевозки, лица, занимающиеся работоторговлей – обладают коммерческим мышлением и осторожностью и т.д. Люди, вовлечённые в непосредственную эксплуатацию, зачастую бывают склонны к насилию в целях пресечения сопротивления жертв и принуждения их к выполнению той или иной работы. Также для участников преступной организации характерно наличие различных уровней образования: у руководящих лиц зачастую оно является высшим, низшие слои группы зачастую имеют только среднее образование. Кроме вышеуказанных качеств, криминологи утверждают, что для лиц, участвующих в торговле людьми характерны любовь к риску, жестокость и безразличие к судьбе их жертв.

Статистические данные также показывают, что большая часть лиц, задействованных в торговле людьми – мужчины. Женщины, как правило, бывшие проститутки, переключившиеся на вербовку жертв. Нередко в качестве пособников в преступлениях, связанных с торговлей людьми, выступают должностные лица различных учреждений. В качестве сообщников могут выступать служащие

пограничных, таможенных ведомств и иных государственных и правоохранительных учреждений.

Научный руководитель: к.ю.н., доцент кафедры международного права Международного университета «МИТСО» Чепик А.А.

**Игликова А.А.,
Национальный центр законодательства и
правовых исследований Республики Беларусь, соискатель**

ПОСТПЕНИТЕНЦИАРНЫЙ НАДЗОР ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ УКРАИНЫ И РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ

Важным направлением уголовной политики любого государства является предупреждение рецидивной преступности. Одной из специальных мер по предупреждению рецидива преступлений, успешно зарекомендовавших себя еще в советский период, является надзор за лицами, отбывшими наказание в виде лишения свободы. В современных условиях этот институт, поименованный для целей настоящего исследования как постпениitenciарный надзор, применяется как в Украине (административный надзор), так в Республике Беларусь (превентивный надзор). Изучение опыта правового регулирования этой меры криминологического (предупредительного) характера представляется актуальным для совершенствования национального законодательства.

В Украине постпениitenciарный надзор регламентирован Законом от 1 декабря 1994 г. №264/94-ВР «Об административном надзоре за лицами, освобожденными из мест лишения свободы» (с последующими изменениями и дополнениями), в соответствии с которым административный надзор определяется как система временных принудительных профилактических мероприятий наблюдения и контроля за поведением отдельных лиц, освобожденных из мест лишения свободы. Задачами административного надзора является предупреждение совершения преступлений и осуществление воспитательного воздействия.

Правовое регулирование постпениitenciарного надзора в Республике Беларусь носит межотраслевой характер. Основания его установления предусмотрены Уголовным кодексом (далее – УК Республики Беларусь), порядок рассмотрения материалов по вопросам надзора – Уголовно-

процессуальным кодексом, а порядок его осуществления – Уголовно-исполнительным кодексом.

В отличие от Украины четкой правовой дефиниции надзора статья 80 УК Республики Беларусь не содержит, определены лишь цели его установления – наблюдение за поведением, предупреждение преступлений и оказание необходимого профилактического воздействия. В научной литературе превентивный надзор определяется как дополнительная, реализуемая в рамках уголовной ответственности, система мер принудительного контроля (надзора) за поведением определенной категории осужденных.

Определение объекта и оснований установления постпенитенциарного надзора в Украине и Беларуси имеют свои сходства и различия.

Обязательными условиями установления надзора в обеих странах являются: 1) достижение лицом совершеннолетнего возраста; 2) наличие судимости к лишению свободы за тяжкие или особо тяжкие преступления (в обеих странах), либо более двух (Украина), не менее двух (Беларусь) судимостей к лишению свободы за любые умышленные преступления; 3) пенитенциарное и постпенитенциарное поведение лица, соответствующее определенным критериям.

По законодательству Украины для целей установления надзора поведение лица в местах лишения свободы должно свидетельствовать об упорном нежелании встать на путь исправления и о том, что лицо остается опасным для общества. В Республике Беларусь осужденный должен быть признан злостно нарушающим установленный порядок отбывания наказания на момент исправления из исправительного учреждения, критерии и порядок такой оценки поведения осужденного в местах лишения свободы определены Уголовно-исполнительным кодексом.

Постпенитенциарное поведение лица в качестве условия установления надзора в Украине определено как систематическое нарушение общественного порядка и прав других граждан, совершение иных правонарушений, несмотря на предупреждение органов внутренних дел. В Республике Беларусь конкретизировано количество административных правонарушений – более двух в течение года, и определена их категория – правонарушения, за которые законом предусмотрено административное взыскание в виде административного ареста.

Законодательством обеих стран предусмотрено также установление надзора вне зависимости от поведения в местах лишения свободы. В Украине к этой категории отнесены лица, осужденные к лишению свободы за одно из преступлений, связанных с незаконным оборотом наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров. В Республике Беларусь это лица, допустившие особо опасный рецидив преступлений, а также лица, совершившие преступления в составе организованной группы или преступной организации.

Позиция законодателей Украины и Республики Беларусь по определению субъектов установления и осуществления постпенитенциарного надзора идентична. Надзор устанавливается судом (и в этом заключается наиболее существенное отличие от законодательства советского периода) по инициативе учреждений исполнения наказания или органов внутренних дел. Осуществление надзора отнесено к компетенции органов внутренних дел.

Сроки, на который может быть установлен постпенитенциарный надзор, различаются. В Украине для всех категорий осужденных этот срок составляет от одного года до двух лет и не может превышать сроков, предусмотренных для погашения или снятия судимости. В Республике Беларусь за лицом, допустившим особо опасный рецидив преступлений, надзор устанавливается до снятия судимости, в иных случаях – на срок от шести месяцев до двух лет и также ограничен сроком погашения судимости. В каждом из государств предусмотрена возможность продления срока надзора. В Украине условием для этого является наличие оснований полагать, что лицо продолжает представлять опасность для общества. В Беларуси основания для продления срока надзора конкретизированы – это привлечение к административной ответственности за несоблюдение требований надзора (в том числе и однократное) либо привлечение более двух раз в течение года к административной ответственности за совершение иных правонарушений, за которые предусмотрено взыскание в виде ареста.

В период осуществления надзора на осужденных возлагаются определенные обязанности и ограничения, которые регламентированы в законодательстве обеих стран схожим образом. Однако если в Украине суд определяет лишь систему ограничений действий поднадзорных (запрет на выход из дома в определенное время суток, пребывание в определенных местах и т.д.), то в Республике Беларусь к компетенции

суда отнесено также возложение на осужденного обязанностей (прибыть к избранному месту жительства и зарегистрироваться; уведомлять орган внутренних дел о перемене места работы и (или) жительства; выезжать за пределы района (города) только с согласия органа внутренних дел).

В Республике Беларусь прекращение превентивного надзора осуществляется судом по представлению органа внутренних дел в случаях: истечения срока; погашения или снятия судимости; досрочно. При осуждении лица к лишению свободы, либо его смерти, надзор прекращается органом внутренних дел. В Украине к компетенции суда отнесено прекращение надзора в случаях погашения или снятия судимости (при этом осужденный вправе сам обратиться с соответствующим ходатайством), а также досрочно. В иных случаях надзор прекращается автоматически.

Таким образом, изначально основанное на одних и тех же правовых предпосылках, правовое регулирование анализируемого института имеет существенные различия, обусловленные особенностями развития правовых систем каждой из стран в постсоветский период. В то же время положительные аспекты нормотворчества в этой сфере могут быть использованы для дальнейшего совершенствования законодательства двух государств.

Научный руководитель: к.ю.н., доцент кафедры уголовного права юридического факультета Белорусского государственного университета Мороз Д.Г.

Ульяницкая Ю.А.,

Юрковец А.П.,

**УО «Барановичский государственный университет»,
факультет экономики и права, 4 курс, группа ПХ-42**

**ПРЕДОСТАВЛЕНИЕ СВЕДЕНИЙ,
СОСТАВЛЯЮЩИХ БАНКОВСКУЮ ТАЙНУ,
ПРАВООХРАНИТЕЛЬНЫМ ОРГАНАМ**

Институт банковской тайны является достаточно давним способом защиты банками интересов своих клиентов. При этом государство всегда вмешивалось в отношения банков и их клиентов по политическим, экономическим мотивам, наделяя различные свои органы частичным либо полным доступом к данной категории сведений.

При этом правоохранительные органы, как правило, наиболее настойчиво требуют доступа к сведениям о клиентах кредитных организаций, поскольку бремя доказывания, закрепленное уголовно-процессуальным законодательством, требует от них активной, наступательной работы. Как показывает практика, в механизме хищения крупных сумм денежных средств почти всегда фигурируют банковские операции, с помощью которых денежные средства переводятся в распоряжение преступников, перераспределяются, скрываются и легализуются.

В соответствии со ст. 121 Банковского кодекса Республики Беларусь (Далее – БК) банковскую тайну составляют сведения о счетах и вкладах (депозитах), в том числе о наличии счета в банке (небанковской кредитно-финансовой организации), его владельце, номере и других реквизитах счета, размере средств, находящихся на счетах и во вкладах (депозитах), а равно сведения о конкретных сделках, об операциях без открытия счета, операциях по счетам и вкладам (депозитам), а также об имуществе, находящемся на хранении в банке.

Законодательство Республики Беларусь относит к банковской тайне:

- 1) информация о наличии счета и его характеристиках;
- 2) сведения о владельце счета;
- 3) информация о находящихся на счете средствах и совершаемых по счету операций;
- 4) сведения о сделках, заключаемых клиентом (включая сведения об операциях без открытия счета);
- 5) сведения об имуществе, находящемся на хранении в банке.

Правоохранительные органы зачастую обращаются в банки с запросами о представлении сведений о движении денежных средств по счетам клиентов, о представлении информации о лицах, указанных в карточке с образцами подписей и оттиска печати, о представлении документов (их копий), содержащихся в сформированном юридическом деле клиента, о предоставлении персональных данных лиц, снимавших наличные денежные средства со счетов, о предоставлении платежных документов (их копий).

Напомним, согласно БК клиент или его представитель дают письменное согласие банку на предоставление любому третьему лицу

сведений, составляющих банковскую тайну. Клиент – юридическое лицо может заказать аудиторскую услугу у организации или индивидуального предпринимателя. Передача им банковской тайны также требует получения письменного согласия клиента.

Обычно банковская тайна клиента охраняется банковской (кредитной) организацией. Это так называемый первичный носитель банковской тайны. Банк при оказании услуг клиенту вступает во взаимоотношения и с другими лицами – это могут быть банк-корреспондент, процессинговый центр, лицо, которому банком уступаются права требования (другой банк и т.д.). Передача банковской тайны подобным субъектам, также не требует согласия клиента, хотя они при этом становятся носителями банковской тайны.

Передача банковской тайны осуществляется не только в связи с оказанием банковских услуг и функций налогового агента. Есть еще и так называемое удовлетворение публичного интереса к частной жизни физического лица, коммерческой деятельности субъекта хозяйствования, прежде всего со стороны правоохранительных органов. БК предусматривает более пристальное внимание к субъектам хозяйствования и меньшее – к физическим лицам.

Следует отметить, что часто государственные органы запрашивают сведения, составляющие банковскую тайну, не только о субъектах хозяйствования, но и о физических лицах.

Таковыми сведениями, как информация о счетах и вкладах, сделках и операциях, информацией об имуществе клиента, находящемся на хранении в банке, интересуются специальные подразделения по борьбе с экономическими преступлениями органов внутренних дел; подразделения по борьбе с коррупцией и организованной преступностью; а также органы государственной безопасности.

Для сравнения законодательство Российской Федерации не определяет порядок оформления документов об истребовании сведений, составляющих банковскую тайну. Это связано с тем, что в российском законодательстве нет четкого понятия банковской тайны, и, следовательно, отсутствует четкое понятие предоставления сведений, составляющих банковскую тайну.

Но вместе с тем, законодательство Российской Федерации, как и законодательство Республики Беларусь, возлагает на банки обязательство информировать государственные органы о финансовых

операциях, подлежащих особому контролю в соответствии с законодательством о предотвращении легализации доходов, полученных незаконным путем.

А если сравнивать с законодательством Украины, то там, напротив, установлены четкие требования к запросу государственного органа на получение информации, которая содержит банковскую тайну.

Подобный запрос должен:

1) быть изложенным на бланке государственного органа установленной формы;

2) быть предоставленным за подписью руководителя государственного органа (его заместителя), скрепленной гербовой печатью;

3) содержать ссылки на нормы законов, согласно которым государственный орган имеет право на получение такой информации.

Таким образом, было бы целесообразно осуществлять обязательное уведомление клиентов банка о предоставлении кредитными организациями уполномоченным органам сведений, составляющих банковскую тайну этих клиентов. И на примере Украины установить четкие требования к запросу государственного органа на получение информации, которая содержит банковскую тайну. Тем самым это позволит обеспечить защиту конституционных прав и свобод граждан.

Научный руководитель: магистр управления и права, преподаватель кафедры общеправовых дисциплин и государственного управления учреждения образования «Барановичский государственный университет» Сакута А.А.

**Иванова А.А.,
Полоцкий государственный университет,
2 курс, группа 18ПР1**

ПЕРСПЕКТИВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ ИНСПЕКЦИИ ПО ДЕЛАМ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

Вопрос профилактики правонарушений среди несовершеннолетних всегда привлекал внимание общественности. Несмотря на данные официальной статистики, указывающие на

снижение общего количества преступлений, совершаемых несовершеннолетними, профилактика данной проблемы остается нерешенной. Ввиду этого необходимо постоянно корректировать поведение подростков, чтобы достичь желаемых результатов и передать управление государством достойным представителям будущего поколения. Важнейшую роль в этом вопросе играет профилактика правонарушений, поскольку известно, что легче предупредить правонарушение, чем исправить (перевоспитать) правонарушителя.

В рамках научного исследования была взята во внимание деятельность именно инспекции по делам несовершеннолетних как субъекта профилактики правонарушений среди последних. Это можно обосновать тем, что инспекции по делам несовершеннолетних являются постоянно действующим органом, в отличие от комиссий по делам несовершеннолетних. В Республике Беларусь они осуществляют основную работу по профилактике правонарушений несовершеннолетних.

В связи с вышесказанным, в рамках исследования был проведен опрос инспекторов инспекции по делам несовершеннолетних ОВД администрации Первомайского района г. Витебска, а также инспекции по делам несовершеннолетних Новополоцкого ГОВД на предмет эффективности работы белорусских инспекций, проблем и перспектив их деятельности. Основное внимание в ходе опроса было обращено на мероприятия и методы, используемые инспекторами инспекции по делам несовершеннолетних для предупреждения правонарушений среди несовершеннолетних. У сотрудников инспекции по делам несовершеннолетних отсутствуют какие-либо специальные полномочия по работе с подростками, в отношении которых не проводится индивидуальная профилактическая работа (далее ИПР), то есть с ранее не совершавшими правонарушения. Профилактика правонарушений среди вышеуказанных категорий лиц может проводиться лишь путем общей превенции через учебные заведения, за каждым из которых закреплен соответствующий инспектор по делам несовершеннолетних. Частная превенция несовершеннолетних, в отношении которых проводится ИПР, осуществляется путем организации досуга последних. Со слов инспекторов по делам несовершеннолетних, несовершеннолетние, в отношении которых

проводится ИПР, постоянно участвуют в массовых мероприятиях, выполняют социально полезные работы. Также с трудными подростками проводятся многочисленные беседы, разъяснение законодательства. По мнению инспекторов – чем больше подросток занят в свободное от учебы время, тем меньше времени у него остается на мысли, направленные на совершение противоправных деяний. При частом употреблении алкоголя к несовершеннолетнему может быть применено принудительное лечение в психиатрической больнице, поскольку, если у подростка налажена система потребления алкоголя, значит он от него зависим, пояснили инспекторы.

Что касается эффективности методов работы инспекций по делам несовершеннолетних, то инспекторами отмечено, что имеются «случайные люди» на учете, однако их крайне мало, а есть люди, которые стремятся к совершению противоправных деяний и положительного результата с ними не случается – либо они вырастают и совершают новые правонарушения или становятся вовлекателями, либо направляются инспекторами в спецучреждения закрытого типа или тюрьмы.

Одно из нововведений в работе инспекторов по делам несовершеннолетних связано с научно-техническим прогрессом в сфере информационных технологий. Сегодня инспекторы пытаются узнать все о своем подопечном через социальные сети, в которых зарегистрирован «подучётный элемент». Многие правонарушения инспекторам удается обнаружить даже «не выходя из кабинета», поскольку несовершеннолетние, в силу своего возраста, легкомысленно публикуют на своих страничках в социальных сетях все, чем живут.

Социальные сети в рамках деятельности правоохранительных органов чаще всего служат источником информации о различных правонарушениях. Однако, за рубежом правоохранители уже во всю используют новые средства массовой информации не только для изобличения правонарушителей, но и для поддержки связи с населением. Также с помощью социальных сетей возможно «делегирование» некоторых полномочий, присущих правоохранителям, гражданам (например, при поиске пропавшего человека).

Что касается Республики Беларусь, то белорусская милиция в 2012 году начала использовать интернет-технологии, а именно Twitter, для борьбы с преступностью. Пресс-секретарь минской милиции предложил сообщать о происшествиях или преступниках твитом с хештегом #перехват. Информация о происшествии и приметах разыскиваемого преступника размещается на сайте ГУВД Минска с кодом «перехват». Сообщение немедленно дублируется в милицейском твиттер-аккаунте. После этого любой пользователь Twitter сможет сообщить любую оперативную информацию, отметив её хештегом #перехват. Это могут быть приметы подозрительного человека из ориентировки, фото, видео. Твит сразу оценивается экспертом и передается оперативникам. Таким образом, использование твиттер-аккаунта правоохранителями стало новым инструментом оперативно-розыскной работы белорусской милиции.

Помимо вышеуказанных аспектов, социальные сети являются основным источником информации особенно среди молодого поколения. На сотрудников инспекции по делам несовершеннолетних возложены основные полномочия по работе с молодежью, поэтому, по нашему мнению, им следует больше взаимодействовать с этой категорией лиц через современные средства массовой коммуникации. Мониторинг социальных сетей инспекторами по делам несовершеннолетних позволяет предотвращать попытки суицида, что является наиболее часто встречающимся явлением среди подростков, а также предотвращать насилие над детьми.

Подводя итог проведенного опроса, можно сказать, что среди обстоятельств, препятствующих достижению желаемого результата по мнению инспекторов инспекции по делам несовершеннолетних может являться лишь человеческий фактор, поскольку государство в лице государственных органов делает все возможное для достижения положительных результатов в сфере профилактики правонарушений. Однако, инспектора признаются, что на сегодняшний день методика работы инспекций по делам несовершеннолетних эффективна не в полной мере. На наш взгляд это может быть связано с тем, что в белорусских инспекциях по делам несовершеннолетних не налажен международный обмен опытом в вопросе профилактики и снижения количества правонарушений, совершаемых несовершеннолетними. Белорусские инспекторы обладают недостаточной осведомленностью

о деятельности служб пробации, которые являются аналогом белорусских инспекций в системе ювенальной юстиции в некоторых зарубежных государствах.

Таким образом, среди перспективных направлений, предложенных в рамках исследования, стоит обратить внимание также на вопрос специальной подготовки сотрудников инспекции по делам несовершеннолетних для осуществления мониторинга социальных сетей подростков в целях предупреждения и своевременного пресечения правонарушений. Как было сказано выше, это является новым направлением деятельности белорусских инспекций в сфере профилактики правонарушений среди несовершеннолетних, исследование которого нами предполагается в ближайшее время.

Научный руководитель: к.ю.н., доцент, заведующий кафедрой теории и истории государства и права Полоцкого государственного университета Ярмоц Е.Н.

**Шумская А.В.,
УО «Барановичский государственный университет»,
факультет экономики и права, 3 курс, группа ПХ-32**

К ВОПРОСУ О ПСИХОЛОГИЧЕСКОМ НАСИЛИИ

Тема насилия является дискуссионной и относительно недавно была выдвинута на первый план государственными органами, должностными лицами, священнослужителями, психологами и психиатрами. Насилие имеет разные формы: физическое, психологическое, эмоциональное, экономическое, сексуальное, домашнее, вербальное. Все формы насилия имеют свои составляющие, условия и причины порождения, но объединяет все формы насилия – негативное влияние на организм жертвы (лицо на которое направлено насилие) и общества в целом. Сутью любого насилия является стремления уязвить свою жертву, поскольку лицо, которое его проявляет, только таким способом себя чувствует выше, главнее.

Самым распространенным и опасным видом психологического насилия является бытовое насилие в семье. Семья призвана быть для человека местом защиты и опоры от всех житейских невзгод. В общем виде насилие в семье представляет собой применение различных форм принуждения членов семьи по отношению к своим детям либо к одному из членов этой же семьи.

В соответствии со ст. 1 Закон Республики Беларусь от 4 января 2014 г. № 122-3 «Об основах деятельности по профилактике правонарушений», насилие в семье – умышленные действия физического, психологического, сексуального характера члена семьи по отношению к другому члену семьи, нарушающие его права, свободы, законные интересы и причиняющие ему физические и (или) психические страдания.

Из всех известных видов особое внимание стоит уделить психологическо-бытовому насилию, поскольку его можно определить, как домашнее насилие без синяков и ссадин. Оно состоит из умышленного, противоправного унижения чести и достоинства одного члена семьи другим, моральные угрозы, оскорбления, шантаж.

Ответственность за психологическое насилие предусмотрена Кодексом Республики Беларусь об административных правонарушениях и Уголовным кодексом Республики Беларусь, однако в данных законодательных актах нет определения понятия, что представляет собой психологическое насилие, а также какие противоправные действия являются составляющими данного правонарушения/преступления.

Виды насильственного поведения представляют собой структуру по типу матрешки: одно понятие входит в другое, более широкое. А также одно насилие, может порождать другое.

Существуют внешние и внутренние факторы порождающие психологическое насилие в семье со стороны агрессора. К внешним причинам можно отнести:

1. распространение в обществе алкоголизма, наркомании;
2. влияние СМИ, постоянно демонстрирующих сцены насилия над личностью, картины террористических актов, акты вандализма, садизма;
3. попустительство и кризис морали в обществе и др.

К внутренним причинам относятся:

1. копирование модели взаимоотношений родителей, увиденной в детстве, а также стресс, полученный в результате неблагоприятной обстановки в семье;

2. низкий образовательный и культурный уровень;

3. отклонения в психическом здоровье и др.

Л. Уокер в своих исследованиях впервые подчеркнула, что для

того, чтобы семейный конфликт мог попасть в категорию домашнего насилия, необходимо, чтобы это повторилось хотя бы дважды. Конфликт обычно имеет в своей основе некую конкретную проблему, которую можно разрешить. В «хронической» ситуации насилия в семье один человек постоянно контролирует или пытается контролировать и управлять поведением и чувствами другого, в результате чего подвергшийся насилию человек может получить психологические, социальные, экономические, сексуальные или физические вред, ущерб или травму.

По мнению О.Л. Даниловой, одна из важнейших особенностей семейного насилия состоит в том, что оно представляет собой повторяющиеся во времени инциденты множественных видов насилия (физического, сексуального, психологического и экономического). «Здесь важно отметить разницу между семейным конфликтом и случаем насилия: если конфликт имеет локальный изолированный характер, то насилие имеет системную основу и состоит из следующих друг за другом инцидентов».

Самой главной составляющей психологического насилия в семье является то, что насилие оказывает близкий человек, к примеру, супруг, родители, дети и т.д. Психологи, психиатры, священнослужители, ученые трактуют по-разному понятие психологического насилия. Это связано тем, что психологическое насилие затрагивает все области научной и духовной жизни людей.

Исходя из выше написанного, предлагаем авторское определение понятия, что такое «психологическое насилие». Психологическое насилие – это действия, с помощью психологического воздействия на жертву с целью пользования её ресурсами, для удовлетворения своих моральных, материальных, психических и психологических потребностей.

Научный руководитель: старший преподаватель кафедры гражданский и уголовно-правовых дисциплин учреждения образования «Барановичский государственный университет» Снок О.И.

Скрипник А.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри кримінального процесу

МІСЦЕ ІНФОРМАЦІЇ З ЕЛЕКТРОННИХ НОСІЇВ
У СИСТЕМІ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДЖЕРЕЛ ДОКАЗІВ
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ:
ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Останнім часом інформація з електронних носіїв широко використовується як доказовий «матеріал» у кримінальному провадженні. Водночас, багатозначне «кримінально-процесуальне мовчання» законодавця (у контексті оновлення інших процесуальних кодексів) та недостатнє наукове осмислення вище зазначеного феномену призводять до того, що одне з ключових питань – місце в системі процесуальних джерел доказів, залишається невирішеним. Питання, що, на перший погляд, має суто теоретичне значення, відіграє неабияку роль у кримінально-процесуальній практиці: відповідь на нього визначає особливості доказування, що впливають як на ефективність кримінально-процесуальної діяльності, так і на дотримання прав і свобод людини під час такої.

Попри невелику кількість наукових праць з відповідної тематики останні характеризуються полярністю думок щодо порушеного вище питання. Найбільш лаконічно позиції вчених можна класифікувати у такий спосіб: «електронні докази» розглядаються як документ, як речовий доказ або як окреме джерело (в останньому разі потребуються зміни до процесуального закону). Варто зазначити, що під «електронними доказами» можуть розумітися різні категорії: як електронні носії, так й інформація, що на них зберігається. Відповідно до логіки Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) у чинній редакції доказом є інформаційна складова об'єкту, який іменується процесуальним джерелом першого та може мати одну з чотирьох форм: показання, речовий доказ, документ, висновок експерта. У контексті електронних носіїв інформації зазначена логіка виглядає так: інформація, що міститься на електронному носіїві – це доказ, сам же електронний носій – його процесуальне джерело. Лише у разі покладення в основу такої логіки окреслена вище полярність думок

стає можливою. Нижче потрібно розглянути можливі варіанти процесуальної кваліфікації електронних носіїв.

Процесуальний закон кваліфікує електронні носії інформації як документи (п. 1 ч. 1 ст. 99 КПК). Така легальна характеристика ґрунтується на критерії розмежування речових доказів та документів, пов'язаному з предметом, що становить процесуальний інтерес: зміст або фізичні властивості носія. Відповідно, результатом кваліфікації стає документ чи речовий доказ. Водночас проблемною видається кваліфікація електронного пристрою, наприклад, персонального комп'ютера, який використовувався для вчинення кримінального правопорушення, тобто був знаряддям: ч.1 ст.98 КПК визнає останній речовим доказом. «Цифрові сліди» (наприклад, метадані) міститимуться на електронному носіїв персонального комп'ютера (жорсткому диску (HDD – hard (magnetic) disk drive) чи твердотілому накопичувачі (SSD – solid-state drive)), тимчасом як неправомірні дії могли вчинятися за допомогою центрального процесора (CPU – central processing unit). Через це потрібно розглядати або електронний носій як документ і речовий доказ одночасно, або окремі його деталі – як відповідні джерела доказів. А втім, це не єдиний допустимий варіант кваліфікації електронного пристрою як речового доказу.

Цифрова інформація існує лише в електронному середовищі, в аналоговому ж перша являє собою низку фізичних властивостей окремого носія, які у разі розпізнання електронним пристроєм та перетворення у доступну для людського сприйняття (аналогову) форму набувають смислового значення. Продовженням такої логіки і стає кваліфікація електронного носія як речового доказу. Однак, на відміну від традиційних речових доказів, електронні «аналоги» позбавлені унікальності: за допомогою електронного пристрою та програмного забезпечення можна створити необмежену кількість об'єктів з тими самими фізичними властивостями. Через це і така кваліфікація не охоплює усі особливості електронних носіїв.

У той же час, традиційні процесуальні джерела доказів характеризуються невіддільністю доказу від його носія. Тобто не можна виокремити усю інформацію, зафіксовану, наприклад, у документі, від її паперового носія, не порушивши тим самим систему «доказ-його джерело». Можна створити дублікат документа, можна зафіксувати закріплену інформацію в одному з інших джерел (висновку

експерта), але, по-перше, похідний об'єкт не відобразатиме усіх властивостей витвірного, по-друге, низку процесуально важливих питань можна вирішити лише з використанням оригіналу документа. Більше того інформація може використовуватися у доказуванні лише до того часу, допоки системи «доказ-його джерело» не порушено. «Електронні докази» (або згідно з кримінальною процесуальною термінологією – інформація, що міститься в інформаційних (автоматизованих) системах, телекомунікаційних системах, інформаційно-телекомунікаційних системах, їх невід'ємних частинах) є віддільними від носія, саме ж відділення у разі дотримання певних умов може здійснюватися без зменшення інформаційного (доказового) потенціалу. Навіть сам факт використання у законі цитованої вище конструкції, що свідчить про початок зміщення акценту з носія на інформацію, лише підтверджує як достовірність вказаної тези, так і її усвідомлення законодавцем, який хоча і фрагментарно, але все ж таки прагне формалізувати таке усвідомлення.

Тому перспективним напрямком наукового пошуку виглядає виокремлення нового процесуального джерела доказів та адаптація наявних процесуальних механізмів отримання і використання доказів з нього. Для цього видається за потрібне диференціювати процесуальне регулювання залежно від предмету (носій, інформація), який змінюється залежно від етапу (отримання носія, дослідження інформації).

Науковий керівник: д.ю.н., доцент, завідувач кафедри кримінального права та кримінально-правових дисциплін Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Тітко І.А.

**Глюшонок О.Ю.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри кримінального процесу**

УНОРМУВАННЯ МЕЖ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ДО 1960 РОКУ

Відповідно до ч.1 ст.337 КПК України судовий розгляд проводиться лише стосовно особи, якій висунуте обвинувачення, і

лише в межах висунутого обвинувачення відповідно до обвинувального акта, крім випадків, передбачених цією статтею.

Таким є визначення меж судового розгляду у чинному кримінальному процесуальному законодавстві України, однак, норми, що так чи інакше встановлюють межі розгляду кримінальних справ з'явилися на теренах нашої держави ще у XI столітті. У цей період норми, які б прямо визначали межі судового розгляду кримінальних справ ще не закріплювалися у нормативно-правових актах, однак Руська Правда містить норми, які частково вказують на межі розгляду кримінальних справ.

Так, ст. 2 редакції I Руської Правди містить наступне положення: якщо хто буде побитий до крові або до синців, то йому не треба шукати свідка, якщо ж на ньому не буде ніяких слідів (побоїв), то нехай приведе свідка, а якщо він не може (привести свідка), то й справі кінець. Якщо (потерпілий) не може помститися за себе, то нехай візьме з винного за образу 3 гривні, і плату лікаря.

Аналіз вказаної норми надає змогу зробити висновок, що розгляд справи відбувався стосовно особи, якій потерпілий висунув обвинувачення (винний) та лише в межах висунутого у позові обвинувачення, яке встановлюється на підставі наявних доказів (сліди, показання свідків). Таким чином, вже у Давні часи межі розгляду кримінальних справ хоч формально і не визначались, але встановлювались за колом осіб та змістом обвинувачення.

У період розшукового процесу на території України норми, які б вказували на межі розгляду кримінальних справ містилися у Статутах Великого князівства Литовського. Так, зокрема, розділ IV Статуту 1566 року містив норми кримінального і кримінально-процесуального права. Як і раніше, справа порушувалася з ініціативи потерпілого або його родичів, однак вже передбачалось попереднє слідство: надсилався возний для огляду ран, місця подій тощо. Свідोцтво возного мало офіційну силу. Доказами слугували власне зізнання, показання, «лице» (поличне). При розгляді кримінальних справ застосовувалися тортури.

Як приклад, Артикул 11 вказаного розділу Статуту вказує, що коли б обікрали у якого пана або зем'янина комору скарбну або з харчами, і те б на кого на суді було доведено; тоді за таку комору буде повинен заплатити дванадцять рублів грошей, і відшкодувати вкрадене під присягою.

З наведеного вбачається, що судовий розгляд проводився щодо особи, якій потерпілий (пан, зем'янин) висунув обвинувачення (особа, яка обікрала), тобто межі обвинувачення встановлюються за колом осіб, та лише в межах висунутого у позові обвинувачення, яке має бути доведено у суді.

Так само і Соборне уложення царя Олексія Михайловича 1649 року, нормативно-правовий акт, що діяв на території України та включав у себе норми як приватного, так і публічного права, у тому числі й процесуальні норми, містило положення щодо розгляду кримінальної справи стосовно винної особи в межах пред'явленого обвинувачення за вчинене діяння, що буде достовірно доведено.

Зокрема, ст. 2 глави XX вказаного акту встановлювала, що якщо син або дочка учинять із кимось іншим смертне вбивство батька свого чи матері, а знайдеться про те допряма (буде достовірно доведено), і по розшуку тих, які з ними таку справу учинять, карати смертю ж без усякої пощади.

Період козацтва в Україні характеризується використанням звичаєвого права, А. Пашук зазначає, що запорожці жили «подлуг старожитных и старейших обычаев». Відомий дослідник Запоріжжя Д. Яворницький це також підкреслював і зробив спробу довести, що писаних законів на Запоріжжі не можна було й чекати тому, що козацька громада мала за собою невелику минувшину і все життя запорожці проводили у безперервних війнах, через які не мали можливості займатися влаштуванням внутрішніх порядків. М. Слабченко, який працював над вивченням деяких питань, зв'язаних із звичаєвим правом Запоріжжя, наводить слова Д. Міллера про те, що запорожці не мали писаного права, тому що «опасались умаления их вольностей».

Однак, не дивлячись на відсутність текстів нормативно-правових актів того часу, зрозуміло, що в основу звичаїв покладені правила поведінки, що склалися історично, а відтак можемо стверджувати, що вирішення кримінальних справ у період козацтва також здійснювалося щодо конкретних осіб та у межах пред'явленого їм обвинувачення у вчиненні певного злочину.

У період публічно-змагального процесу у Статуті кримінального судочинства Російської імперії 1864 року, що діяв на території України, вперше з'являється більш чітке окреслення меж судового розгляду.

Так, ст. 535 глави другої розділу третього «Про порядок віддання до суду» вказаного нормативно-правового акту містила положення, згідно з яким судова палата постановляла ухвалу про віддання до суду у відношенні лише тих осіб, яких притягнуто до відповідальності та лише щодо тих злочинів, за які щодо них здійснювалось переслідування.

Після 1917 року на території України, до створення першого кодифікованого акту – КПК УСРР 1922 року, кримінальне судочинство здійснювалось відповідно до окремих нормативних актів законодавства Російської імперії. Так, 25.11.1917 Українською Центральною Радою ухвалено закон, відповідно до якого всі закони і постанови, що мали силу на території Української Народної Республіки до 27.10.1917, оскільки їх не змінено і не скасовано Універсалами, законами і постановами Української Центральної Ради, мали силу і надалі як закони та постанови Української Народної Республіки. Таким чином, на території України підлягали застосуванню всі закони Російської імперії, які не суперечили проголошеним Універсалами Української Центральної Ради принципам, не були скасовані або змінені владою, що діяла в Україні.

Вперше ознаки більш чіткого закріплення меж судового розгляду на законодавчому рівні з'являються на території нашої держави у КПК УСРР 1922 року, так, згідно зі ст. 315 Кодексу 1922 року розгляд справи у судовому засіданні відбувався лише стосовно осіб, яких віддано до суду до відкриття судового засідання та при тому лише стосовно первісно пред'явленого їм обвинувачення. Також вперше детально визначалися випадки виходу за межі пред'явленого обвинувачення та закріплювався алгоритм дій у випадку необхідності доповнення чи зміни первісного обвинувачення, а також у випадках притягнення до суду нових осіб.

КПК УСРР 1927 року фактично дублював вказані положення, тобто так само окреслював межі судового розгляду кримінальних справ та детально описував випадки виходу за ці межі.

Разом з цим, законодавче закріплення положення, яке містить саме визначення меж судового розгляду, а не тільки окреслює їх, вперше з'явилось у Основах кримінального судочинства СРСР і союзних республік, затверджених Законом СРСР від 25.12.1958. Так, згідно зі ст. 42 вказаного нормативно-правового акту, яка мала назву «Межі

судового розгляду» розгляд справи у суді провадився лише стосовно обвинувачених і лише за тим обвинуваченням, за яким вони віддані до суду. Зміна обвинувачення у суді допускалась, якщо цим не погіршувалось положення підсудного та не порушувалось його право на захист. Якщо зміна обвинувачення тягнула за собою порушення права підсудного на захист, суд направляв справу для нового попереднього слідства.

З наведеного вбачається, що, не дивлячись на той факт, що вперше поняття меж судового розгляду у законодавстві України з'явилося тільки у середині ХХ сторіччя, законодавець при визначенні цього поняття лише узагальнив досвід попередніх століть та відобразив його у відповідному положенні.

Науковий керівник: д.ю.н., доцент кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Вапнярчук В.В.

**Григоренко А.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри криміналістики**

МЕТОД РЕКОНСТРУКЦІЇ В СЛІДЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЙОГО СПІВВІДНОШЕННЯ З МЕТОДОМ МОДЕЛЮВАННЯ

Використання методу реконструкції під час здійснення юридичної діяльності, зокрема під час проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень, є дієвим. Реконструювання надає змогу відтворити події або процеси, що відбулися у минулому, як наслідок, встановити обставини кримінального провадження та прийняти відповідні рішення, які мають значення для проведення об'єктивного і повного досудового розслідування злочину.

З метою найбільш ефективного застосування методу реконструкції є необхідним розуміння його сутності. Також актуальним є розмежування і визначення співвідношення методу реконструкції з методом моделювання.

Під реконструкцією слід розуміти відтворення певних об'єктів, процесів, явищ, обстановки, що існували в минулому і дослідження яких є необхідним. Отже, під час реконструкції фактично моделюється певні об'єкти, процеси, механізми дій учасників події, обстановка під

час учинення дій та певні речі, що існували (або відбувалися) у минулому і мають значення для об'єктивного та повного розслідування кримінального правопорушення.

У світі не існує двох повністю тотожних об'єктів. Як наслідок, можна дійти висновку, що під час реконструкції фактично створюється модель певного об'єкта, яка містить ключові ознаки об'єкта, що відтворюється. Під час проведення слідчих (розшукових) дій із застосуванням методу реконструкції перед слідчим не стоїть завдання повністю відтворити певний об'єкт, а лише відтворити деякий комплекс його ознак, що мають значення для отримання доказів. Так, під час проведення слідчого експерименту, з метою перевірки правдивості свідчень свідка, який сприймав учинення кримінального правопорушення в умовах недостатньої освітленості, за допомогою методу реконструкції моделюється певна обстановка. Необхідно чітко відтворити лише ті елементи обстановки, які могли вплинути на правдивість показань свідка, таким елементом, є недостатня освітленість приміщення, в якому було вчинено злочин. У даному випадку немає необхідності повністю реконструювати всі об'єкти, які перебували у приміщенні під час учинення злочину, достатньо лише створити умови, за яких будуть зберігатися істотні ознаки і властивості обстановки вчинення злочину, що могли вплинути на сприйняття свідком учиненого суспільно небезпечного діяння.

Слід звернути увагу на співвідношення методу реконструкції з методом моделювання. Моделювання це метод пізнання, що полягає у створенні моделі певного об'єкта, явища або процесу з метою їх вивчення. Модель може бути як реальна (матеріально існуюча), так й ідеальна (існуюча у свідомості людини). Основною перевагою методу моделювання є те, що його застосування надає можливість якісно дослідити певний об'єкт, явище або процес, навіть якщо досліджуваного об'єкта не існує в матеріальному світі (наприклад, використання ідеального моделювання під час вивчення абстрактних понять) або безпосереднє дослідження яких не можливе (наприклад, коли об'єкт дослідження було повністю або частково знищено).

Можна дійти висновку, що як під час моделювання, так і під час реконструкції фактично створюється модель певного процесу, події або явища. Проте, ключовою відмінністю є те, що під час реконструкції відбувається завжди відтворення процесів, подій або об'єктів, які

існували в минулому. Тобто, якщо у разі реалізації методу моделювання у суб'єкта застосування виникне необхідність створення моделі явищ, процесу або об'єкта, що існували в минулому, фактично суб'єкт буде здійснювати реконструкцію.

Проаналізувавши вищезазначені положення можна дійти висновку, що реконструкція є різновидом моделювання. Оскільки під час реконструкції завжди буде створюватися модель подій, процесів, що існували в минулому. Фактично саме належність процесу, явища або об'єкта, модель якого створюється, до минулого є критерієм розмежування моделювання і реконструкції.

Розрізняють два види реконструкції: матеріальну та ідеальну. Матеріальна реконструкція передбачає створення матеріально існуючої моделі певного об'єкта (використання макету пістолету замість справжньої вогнепальної зброї під час слідчого експерименту). Під час ідеальної реконструкції модель об'єкта створюється у свідомості особи, яка має на меті пізнати відповідний об'єкт, явище або подію. Прикладом ідеальної реконструкції може бути моделювання у свідомості слідчого обстановки та механізму вчинення кримінального правопорушення на основі інформації, отриманої під час огляду місця події або дослідження матеріалів кримінального провадження.

Отже, реконструкція є одним із ефективних методів, що використовується в юридичній діяльності, зокрема під час досудового розслідування злочинів. Реконструкція, як різновид моделювання, надає можливість відтворити і дослідити процеси, події та явища, що існували у минулому, дослідження яких має значення для проведення об'єктивного і повного досудового розслідування кримінального правопорушення, як наслідок притягнення винуватих осіб до кримінальної відповідальності.

Науковий керівник: д.ю.н., професор, завідувач кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Шепітько В.Ю.

**Гришко І.К.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри криміналістики**

РОЛЬ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ САМОВІЛЬНОГО ЗАЙНЯТТЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ ТА САМОВІЛЬНОГО БУДІВНИЦТВА ДЛЯ ПОБУДОВИ ТАКТИЧНИХ ОПЕРАЦІЙ

Розслідування самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва, на сьогодні, є складним та трудомістким процесом. Статистика вказує на велику кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень, однак рівень розкриття таких проваджень залишається досить низьким. Разом з тим, на сьогодні існуючі тактико-криміналістичні засоби не достатньо ефективно застосовуються під час розслідування таких злочинів. Серед них особливого значення набувають тактичні операції, застосування яких дозволяє оптимізувати процес розслідування кримінальних проваджень зазначених кримінальних правопорушень.

У криміналістичній доктрині однією із проблем, які потребують окремого дослідження є питання ролі та значення криміналістичної характеристики самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва для побудови тактичних операцій. Вивчення та аналіз криміналістичної літератури свідчить про те, що така проблематика спеціально не досліджувалася та потребує вивчення та подальших наукових розробок.

Криміналістична характеристика злочинів виступає вихідним елементом криміналістичної методики розслідування злочинів. Вона є результатом наукового аналізу та узагальнення типових ознак певного виду або роду злочинних правопорушень. Це доволі нова наукова категорія криміналістики, під якою розуміють систему відомостей про криміналістично значущі ознаки злочинів цього виду, що відображають закономірні зв'язки між ними і слугує побудові та перевірці слідчих версій у розслідуванні злочинів.

Роль криміналістичної характеристики полягає у тому, що вона сприяє розробленню окремих методик розслідування злочинів та визначення напрямку розслідування окремих видів злочинів. Її метою є оптимізація процесу розкриття і розслідування злочину. У структурі

криміналістичної характеристики злочинів вирізняють такі основні структурні елементи: способи вчинення злочину, способи приховування злочину, типові сліди, обстановка вчинення злочину, особа злочинця та особа потерпілого. В свою чергу криміналістична характеристика самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва як системне утворення передбачає обов'язкове встановлення відносин між її елементами. Використання вказаних зв'язків та залежностей між елементами такої характеристики є необхідною умовою реалізації її функціонального призначення і є основою для формуванню типових слідчих ситуацій та висуненню слідчих версій.

На наш погляд, криміналістична характеристика самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва - це система відомостей (інформації) про криміналістично значущі ознаки злочинів даного виду, що відбиває закономірні зв'язки між ними і слугує побудові й перевірці слідчих версій у розслідуванні конкретних злочинних проявів. Особливість криміналістичної характеристики самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва полягає у тому, що вона виокремлює та описує криміналістично значущі ознаки її структурних елементів, таких як спосіб вчинення та приховування злочину, обстановка вчинення злочину, особа злочинця, типові сліди, особа потерпілого.

Призначення криміналістичної характеристики таких злочинів полягає у: 1) визначені напряму розслідування цього злочину; 2) розроблені окремих методик розслідування самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва; 3) побудові типових програм і моделей розслідування таких злочинів. При цьому слід враховувати, що самовільне зайняття земельної ділянки – це фактичне заволодіння (та користування) земельною ділянкою або її частиною, вчинене в особистих інтересах чи інтересах інших осіб тим, кому ця ділянка у встановленому законом порядку не надавалася у володіння і користування, або не передавалася у власність. Самовільне будівництво будівель або споруд на самовільно зайнятій земельній ділянці полягає у ведені на такій ділянці без належного дозволу будівельних робіт (зокрема і земляних), а також виконання монтажних робіт зі спорудження нового об'єкта.

Криміналістична характеристика самовільного зайняття земельної

ділянки та самовільного будівництва служить інформаційною базою для побудови типових тактичних операцій, що дозволяє не тільки формувати типові моделі вирішення системних завдань, а й забезпечувати необхідною інформацією увесь процес розслідування. Знання слідчим криміналістичної характеристики дозволяє точніше оцінювати слідчу ситуацію, обґрунтовано будувати слідчі версії, оптимально організовувати й цілеспрямовано планувати розслідування, обирати найефективніші тактичні операції. Варто зауважити, що існуючий тісний взаємозв'язок криміналістичної характеристики злочину та тактичних операцій виражається у тому що: 1) інформація, яку можна отримати за допомогою криміналістичної характеристики стає інформаційним підґрунтям для розробки тактичних операцій; 2) криміналістична характеристика надає змогу визначити рекомендації щодо формування та застосування тактичних операцій; 3) наявність впливу елементів криміналістичної характеристики на структурну складову тактичних операцій.

Повнота, всебічність та об'єктивність розслідування самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва залежать від чітко обраного комплексу слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових, організаційно-технічних та інших заходів, спрямованих на вирішення окремих проміжних тактичних завдань під час розслідування таких злочинів. При цьому слід враховувати, що тактична операція - це криміналістичний комплекс організаційно-тактичної спрямованості, який являє собою систему слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових, організаційно-технічних та інших заходів, обумовлених слідчою ситуацією і пов'язаних із вирішенням окремого тактичного завдання. На наш погляд, під тактичною операцією при розслідуванні самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва слід розглядати систему процесуальних і непроцесуальних дій та заходів, які ситуаційно обумовлені та спрямовані на вирішення окремого тактичного завдання під час розслідування таких злочинів.

Особливості криміналістичної характеристики самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва впливають на вирішення конкретних тактичних завдань при розслідуванні такого злочину. Аналіз елементів криміналістичної характеристики

самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва впливає на побудову тактичних операцій у ході розслідування кримінальних проваджень, а також набуває вагомого значення у практичній діяльності слідчих.

Таким чином, можна дійти до висновку, що існує тісний взаємозв'язок між криміналістичною характеристикою злочину та побудовою тактичних операцій при розслідуванні самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва. Криміналістична характеристика слугує потужним інформаційним фундаментом для побудови тактичних операцій, які застосовуються під час розслідування таких кримінальних правопорушень й покликані вирішувати проміжні тактичні завдання у тих чи інших слідчих ситуаціях. Виявлений масив інформації щодо характеру та особливостей вчиненого злочину впливає на правильність вибору тактичних операцій у ході розслідування. Знання основних елементів криміналістичної характеристики самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва слугує інформаційним джерелом для побудови тактичних операцій при розслідуванні таких злочинів.

Науковий керівник: д.ю.н., професор кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Шевчук В.М.

**Вінниченко В.А.,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
аспірант кафедри правосуддя**

ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПІДСЛІДНОСТІ ОРГАНІВ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Актуальним питанням під час реформування системи кримінальної юстиції та сектору безпеки і оборони є вдосконалення підслідності органів Служби Безпеки України. Визначення напряму вдосконалення підслідності органів Служби Безпеки України, забезпечить якісне реформування системи кримінальної юстиції та підвищить якість забезпечення державної безпеки України.

Науковою проблематикою підслідності кримінальних проваджень займалися такі науковці, як: В.О. Гринюк, М.А., Погорецький,

Л.А. Равлин, Н.І. Сидоренко, А.К. Стальгевич, В.М. Сущенко, В.В. Черний, М.В. Черноусько, О.В. Яцюк та інші вітчизняні науковці. При цьому зазначеними науковцями не було досліджено питання підслідності органів досудового розслідування в умовах сучасних загроз національній безпеці України.

У теорії кримінального процесу досі не має єдиного підходу до визначення поняття підслідності.

М.С. Строгович зазначав, що підслідність – це властивість справи, відповідно до якої вона відноситься до відання того чи іншого слідчого або категорії слідчих.

М.М. Михеєнко, В.Т. Нор, В.П. Шибіко стверджують, що «підслідність кримінальних справ – це сукупність встановлених законом ознак справи, відповідно до яких вона належить до відання того чи іншого органу розслідування».

М.А. Погорецький та В.О. Гринюк визначають підслідність, як сукупність встановлених законом ознак кримінального провадження, залежно від яких законодавець відносить його до компетенції того чи іншого органу досудового розслідування. На нашу думку, таке поняття до визначення підслідності є сучасним та об'єктивним.

На сьогодні частиною другою статті 216 Кримінального процесуального кодексу України встановлено, що слідчі органів безпеки здійснюють досудове розслідування злочинів, передбачених статтями 109, 110, 110-2, 111, 112, 113, 114, 114-1, 201, 201-1, 258-258-5, 265-1, 305, 328, 329, 330, 332-1, 332-2, 333, 334, 359, 422, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 446, 447 Кримінального кодексу України. Якщо під час розслідування злочинів, передбачених статтями 328, 329, 422 Кримінального кодексу України, будуть встановлені злочини, передбачені статтями 364, 365, 366, 367, 425, 426 Кримінального кодексу України, вчинені особою, щодо якої здійснюється досудове розслідування, або іншою особою, якщо вони пов'язані із злочинами, вчиненими особою, щодо якої здійснюється досудове розслідування, вони розслідуються слідчими органів безпеки, крім випадків, коли ці злочини віднесено згідно з цією статтею до підслідності Національного антикорупційного бюро України.

На нашу думку таке визначення підслідності інколи на практиці не відповідає завданням, які покладаються на Службу Безпеки України.

Так відповідно до статті 2 Закону України «Про Службу Безпеки

України» встановлено, що на Службу безпеки України покладається у межах визначеної законодавством компетенції захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці. До завдань Служби безпеки України також входить попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів проти миру і безпеки людства, тероризму, корупції та організованої злочинної діяльності у сфері управління і економіки та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України.

Частина перша статті 19 Закону України «Про Національну безпеку України» встановлено, що Служба безпеки України є державним органом спеціального призначення з правоохоронними функціями, що забезпечує державну безпеку, здійснюючи з неухильним дотриманням прав і свобод людини і громадянина:

- 1) протидію розвідувально-підривної діяльності проти України;
- 2) боротьбу з тероризмом;
- 3) контррозвідувальний захист державного суверенітету, конституційного ладу і територіальної цілісності, оборонного і науково-технічного потенціалу, кібербезпеки, економічної та інформаційної безпеки держави, об'єктів критичної інфраструктури;
- 4) охорону державної таємниці.

Отже, з огляду на наведені завдання, підслідність Служби Безпеки України потребує оптимізації. На нашу думку, основним завданням Служби Безпеки України є забезпечення державної безпеки.

Відповідно до пункту 4 частини першої статті 1 Закону України «Про Національну безпеку України» встановлено, що державна безпека – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру.

Виходячи, з поняття державна безпека та загроз які є державній безпеці підслідність Служби Безпеки України повинна бути оптимізована шляхом прийняття наступних змін до КПК.

Так, необхідно внести зміни до статті 36 КПК доповнивши частиною сьомою наступного змісту: «Генеральний прокурор своєю постановою, за вмотивованим зверненням Голови Служби Безпеки України або його заступника, може віднести будь яке кримінальне провадження до підслідності слідчих органів державної безпеки, якщо відповідний злочин становить загрозу державній безпеці України.

Водночас, також необхідно внести зміни до частини другої статті 216 КПК виклавши її у доповнивши абзацом 3 в наступній редакції: «Крім того до підслідності слідчих органів державної безпеки, можуть бути віднесені будь які інші злочини, якщо: відповідний злочин становить загрозу державній безпеці України; якщо, даний злочин було виявлено під час проведення контррозвідувальної та/або оперативно-розшукової діяльності Служби Безпеки України.

Саме така модель підслідності слідчих органів Служби Безпеки України та кримінальних процесуальних правовідносин між Генеральним прокурором і слідчими органами Служби Безпеки України дозволить ефективно проводити досудове розслідування злочинів проти державної безпеки.

Науковий керівник: д.ю.н., професор, завідувач кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка Погорецький М.А.

**Криворучко Д.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри кримінального процесу**

ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ У РИМСЬКОМУ ПРАВІ

Проблема зловживання суб'єктивним правом має багатовікову історію, адже ще перші римські юристи розглядали дане питання. Хоча сам термін «зловживання правом» в джерелах римського права відсутній і недостатньо розроблений, але як зазначав О.Я. Рогач саме римське право є першоджерелом формування принципу недопустимості зловживанням правом.

Спочатку з'явившись в цивільних правовідносинах, випадки зловживання правом існували і в процесуальних правовідносинах, зокрема в кримінально-процесуальних. Адже за часів республіки кримінальний та цивільний процес не були певним чином відокремлені

один від одного та носили приватно-правовий характер, тобто судочинство починалось шляхом подання відповідного позову особою, чий права були порушені.

Й.О. Покровський наводить найбільш поширені приклади зловживання суб'єктивним правом того часу: «Я можу побудувати на своїй ділянці величезний будинок, що зовсім позбавить світла сусідній будинок. Я можу стягнути борг, хоча гроші були мені в даний момент не потрібні, а боржник внаслідок стягнення буду зовсім розорений». Отже, як справедливо відмітив О.І. Мацегорін, на етапі початкового формування римського приватного права свобода здійснення права уповноваженим суб'єктом нічим не обмежувалась, що дозволяло йому на власний розсуд обирати найбільш прийнятний варіант поведінки для задоволення своїх потреб. При цьому він не зобов'язувався враховувати права та інтереси інших осіб, оскільки вони наділялися зустрічним правом вживати заходів щодо захисту свого суб'єктивного права у випадках його порушення.

Пізніше у римському праві з'являється принцип – «*qui jure suo utitur, nemini facit injuriam*» (лат. «хто здійснює своє право, той не утискає права інших»), відповідно до якого на кожному особу покладался обов'язок зважати на інтереси інших осіб. На основі цього, як зазначає М.О. Стефанчук, негативні наслідки щодо третіх осіб, внаслідок здійснення своїх прав, навіть якщо вони полягали у знищенні таких благ, із яких ці треті особи отримували користь, або в завданій їм шкоді, беззаперечно, більшій, ніж отримана суб'єктом вигода, не вважалися підставою для визнання подібних дій правопорушенням.

Перші нормативні конструкції недобросовісного здійснення суб'єктивного права ми можемо знайти у Законах XII таблиць (451-450 рр. до н. е.). Зокрема у статті 9-а була закріплена заборона саджати і вирощувати дерева понад 15 футів, які дають тінь на сусідню земельну ділянку.

Носії суб'єктивного цивільного права виправдовували заподіяння шкоди іншим особам тим, що маючи законну підставу його здійснення, при обранні оптимального способу здійснення природно надавали перевагу власним інтересам і тим самим побічно могли порушити межі добросовісності і добросусідства. Саме така поведінка римськими юристами стала кваліфікуватись як «зловживання правом», а обумовлена злим умислом отримала спеціальну назву – «шикана».

Поряд з вищенаведеним положенням «*qui jure suo utitur, nemini facit injuriam*», ми знаходимо рішення в значенні заборони шикани та вислови на кшталт «*malitiis non est indulgendum*» (лат. «зловживання непробачно»).

Розглядаючи вищенаведену проблематику, Цицерон у трактаті «Про обов'язки» зазначав: «І не тільки природою, тобто правом народів (*iure gentium*), але і законами народів, на яких... тримається державний устрій, таким же чином встановлено, що заради своєї користі не дозволено заподіювати шкоду ближньому».

У класичному римському праві принцип зловживанням правом знаходить своє закріплення у Інституціях Гая: «В теперішній час нікому з підданих римського нарада не дозволяється надмірно жорстко поводитися зі своїми рабами без (законної) підстави (*sine cause*). Саме за наказом імператора Антоніна той, хто без причини (*sine cause*) вб'є свого раба, піддається не меншій відповідальності, ніж той, хто убив чужого раба. І навіть зайва суровість господ приборкується наказом того ж імператора... І те й інше по справедливості, так як ми не повинні зловживати нашим правом (*male nostro iure uti non debemus*)».

Пізніше ґрунтуючись вже на Інституціях Гая, у Закони Юстиніана містилась заборона щодо будування високих стін власникам міських земельних ділянок у Константинополі, якщо це робиться тільки для того, щоб зіпсувати іншим власникам ділянок вид на морську панораму.

Спочатку заборона зловживанням правом стосувалася лише сфери речового права. Але пізніше вона поширилась на зобов'язальні та немайнові права. До неправомірної належала не лише активна, а й пасивна поведінка. Це стосується випадків, коли відмова від вчинення певних дій призводить до порушення інтересів інших осіб. Наприклад, при прийнятті спадщини певна її частка повинна бути передана іншим особам. Задля цього спадкоємця зобов'язували прийняти спадщину, якщо він ухилився від неї через обов'язок передати частину спадщини іншій собі.

Для захисту від недобросовісного здійснення права з'являються різноманітні види позовів. Наприклад, для захисту від зловживання правом потерпілий міг подати наступні види позовів: позов *oprens povii puntialio*, метою якого було припинення робіт зі зведення сусідом споруди, що загрожує завдати шкоди позивачеві; у випадках умисного

заподіяння майнової шкоди – позов *action doli*, спрямований на захист сторони, що потерпіла від обману; у справах про прийняття спадщини – позов про примушення суб'єкта використати своє право.

В кримінальному судочинстві, де особисті права та свободи особи можуть піддатися значним обмеженням та утискам, також існували різноманітні види зловживання правом. В римському праві існувало три види недобросовісної поведінки: *calumnia*, *praevaricatio* и *tergiversatio*. Марціан дає їм такі визначення: «Здійснити *calumnia* означає ставити в провину неіснуючі злочини, *praevaricatio* – приховувати справжні злочини, *tergiversatio* – взагалі відмовитись від обвинувачення» («*calumniari est falsa crimina intendere, praevaricatio vera crimina abscondere, tergiversatio in unum ab accusatione desistere* »).

Очевидно, що для боротьби зі зловживанням процесуальними правами застосувались спеціальні заходи. По-перше, перед початком процесу обвинувач повинен був спеціальною клятвою підтвердити справедливість своїх дій. У такий спосіб, наклепник ставав одночасно і клятвopорушником, і вже міг на даній підставі бути притягнутим до відповідальності. По-друге, існували грошові штрафи які застосовувались як каральний захід. Штрафи були двох видів: одні застосовувались як покарання саме в кримінально-правовому сенсі, а інші надходили на користь іншої сторони, як правило у розмірі 10% від суми позову.

Отже, підсумовуючи вищесказане, можна дійти до висновку, що проблема зловживання суб'єктивним правом походить з давніх часів. Юристи Давнього Риму прийшли до висновку, що жодне право не повинно здійснюватися таким чином, аби воно завдавало шкоди правам інших суб'єктів. Вони усвідомлювали протиправність недобросовісної реалізації прав, що завдавала шкоду іншим, та намагалися припинити найбільш небезпечні способи зловживання суб'єктивним правом. Але передбачити всю їх різноманітність не передбачалось можливим у зв'язку з розвитком правової системи та багатогранністю правовідносин

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Туманянц А.Р.

Шевчук В.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
заочний факультет № 1, 6 курс, 7 група

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВБИВСТВА НА ЗАМОВЛЕННЯ

У сучасних умовах розбудови демократичної, соціальної та правової держави в Україні виникає необхідність подолання певних труднощів, пов'язаних з негативною тенденцією зростання рівня злочинності, набуття нею організованого та транснаціонального характеру. До числа злочинів, які є особливо небезпечними, сьогодні належать умисні вбивства, вчинені на замовлення. У переважній більшості такі злочини вчиняються загальнонебезпечним способом із використанням вогнепальної зброї та вибухових пристроїв, розслідування яких має свою специфіку та викликають певні складнощі.

Кримінальний кодекс України передбачає відповідальність за вбивство, тобто умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині, вчинене на замовлення (п. 11 ч. 2 ст. 115 КК України). Замовленим є умисне вбивство, яке вчиняється особою за винагороду в інтересах третьої особи. Таке вбивство має специфічний механізм організації та вчинення, часто характеризується відсутністю безпосередніх зв'язків між замовником і виконавцем злочину, попередніх стосунків між найманою особою і жертвою (вони не знайомі один з одним, не мають спільних інтересів, убивця не зацікавлений особисто у смерті тієї чи іншої особи, а має, у більшості випадків, корисливий мотив).

Убивства на замовлення складають відносно незначну частку у структурі зареєстрованих умисних убивств, як правило, 2-3% від усієї кількості таких злочинів. Однак вони привертають до себе підвищений громадський інтерес, оскільки, незважаючи на всі зусилля правоохоронців, здебільшого залишаються нерозкритими. Вбивства на замовлення нерідко вчиняються кілерами, які діють в умовах глибокої конспірації. Часто замовник (організатор) і виконавець між собою не знайомі, вони відокремлені цілим ланцюгом посередників, на "вирахування" яких потрібні тривалий час і значні сили. Окрім того, вбивства на замовлення, зазвичай, вчиняються в умовах неочевидності.

У дослідженні основних положень методики розслідування вбивства на замовлення поряд з аналізом слідчої практики необхідно керуватися вченням про криміналістичну характеристику злочину, яка являє собою систему відомостей (інформації) про криміналістично значущі ознаки злочинів даного виду, що відбиває закономірні зв'язки між ними і служить побудові й перевірці слідчих версій у розслідуванні конкретних злочинів. Структура криміналістичної характеристики вбивств на замовлення включає такі основні елементи: 1) способи вчинення; 2) сліди злочину; 3) обстановка вчинення злочину; 4) особа злочинця; 5) особа жертви.

Аналіз практики дозволяє виділити найбільш поширені способи вчинення вбивств на замовлення: із застосуванням вогнепальної автоматичної і напівавтоматичної зброї; з використанням вибухових речовин; напади з холодною зброєю; вбивства за допомогою побутових предметів; з використанням отруйних речовин, або через ін'єкцію потерпілому медичних препаратів, які викликають серцевий напад і далі миттєву смерть; вбивства з використанням автотранспорту або із створенням дорожньо-транспортної пригоди, та інші.

Вчинення вбивств на замовлення нерідко супроводжується ретельною підготовкою. Так, з боку замовника до цього етапу входять: прийняття рішення на вчинення вбивства конкурента; розробка плану вбивства (іноді разом з виконавцем); пошук надійних співучасників (посередника, виконавців); пошук необхідної суми грошей як витрат для оплати злочину. З боку виконавця: ознайомлення з майбутньою жертвою (фото, відео, візуальне спостереження); вивчення розпорядку дня жертви; підбір знаряддя вбивства; визначення місця та часу нападу; остаточне прийняття рішення на вчинення злочину.

Найбільш поширеними способами приховування слідів злочину є: наймання замовником виконавця вбивства з метою створення собі алібі; використання виконавцем вбивства засобів особистого маскування (маски, грим тощо); наймання виконавців з інших держав або регіонів; залишення виконавцем знарядь злочину на місці події або неподалік від нього; фізичне усунення замовником виконавця після вчинення ним злочину; знищення виконавцем маркувальних ознак на знаряддях злочину (автоматі, пістолеті, нарізах у стволі тощо) з метою ускладнення ідентифікації зброї; використання викраденого авто – чи мототранспорту для прибуття на місце вбивства та зникнення з нього;

дії для того, щоб позбутися трупа потерпілого; імітування вбивства під нещасний випадок.

Типові сліди вбивства на замовлення складають: наявність на місці злочину зброя убивства (кинута злочинцем вогнепальна зброя), кинуті неподалік від убивства транспортні засоби, на яких злочинці втекли з місця злочину; ознаки слідів, що вказують на певну кореляцію між особою потерпілого та його прижиттєвою діяльністю; сліди, що вказують на тривалу засідку з метою нападу; відсутність ознак пограбування потерпілого; наявність зброя злочину, що дорого коштують (снайперська гвинтівка, прилад нічного бачення); місце вбивства (громадське або помешкання); відомості про використання злочинцями засобів особистого маскуваня; зухвалий спосіб убивства чи в місці з мінімальною кількістю свідків; наявність ознак, що вказують на професійний рівень виконавців.

Обстановка вчинення цього злочину як елемент розглядуваної характеристики включає інформацію про місце і час його скоєння. Місця вчинення вбивств на замовлення обумовлюються двома критеріями: а) регіоном вчинення (Київська, Харківська області тощо); б) конкретне місце вчинення злочину (місце проживання потерпілого, його особистий автотранспорт, автошляхи, автостоянки тощо). Більшість вбивств на замовлення вчиняються за місцем проживання жертви. Злочинці для нападу обирають сходові площадки у під'їзді жертви, кабіни ліфтів, територію біля будинку чи під'їзду. Місцем вчинення злочину може бути узбіччя дороги, наприклад, при застосуванні вибухових пристроїв. Як правило, для нападу злочинці обирають ранковий час, рідше вечірній. Це пов'язано з чіткою регламентацією робочого дня жертви і виходом її із домівки.

Вбивство на замовлення характеризується складним злочинним переплетінням: замовник – виконавець або замовник – посередник (декілька посередників) – виконавець. Замовник може виступати не тільки у ролі організатора чи підбурювача, але й як ініціатор злочину. Замовник-ініціатор завжди є первісним джерелом злочинної ідеї, а замовники-організатори чи замовники-підбурювачі можуть діяти і з ініціативи інших осіб, хай навіть і тих, ким вони керують, готуючи або вчиняючи злочин. Замовниками частіше всього виступають: керівники комерційних структур; лідери ОЗУ; авторитети злочинного середовища; корумповані представники владних або господарчих

структур; родичі, подружжя, члени родини; окремі особи, які зайняті у комерційних структурах. Посередники вбивств на замовлення підбираються замовником, як правило, зі своїх знайомих, але майже завжди пов'язаних із кримінальним середовищем. Серед виконавців таких вбивств чимало колишніх військовослужбовців, які пройшли через «гарячі точки»; працівників правоохоронних органів; співробітників охоронних і детективних агентств, представників кримінального середовища, а також колишніх і діючих спортсменів, що займаються східними єдиноборствами, біатлоном, стрільцями видами спорту.

Жертвами вбивств на замовлення найчастіше стають: лідери і члени злочинних угруповань; представники вищих органів державної влади та управління; керівники державних або приватних підприємств, бізнесмени; працівники правоохоронних та правозастосовних органів (прокуратури, поліції, СБУ, судів); співробітники засобів масової інформації та ін. Людину вбивають, як правило, не за зроблене, а за те, що вона могла б зробити, або вона реально заважає здійсненню планів замовника вбивства.

Між елементами такої характеристики простежуються кореляційні взаємозв'язки та взаємозалежності, з урахуванням цих даних будуються та висуваються слідчі версії при розслідуванні розглянутих злочинів.

Таким чином, криміналістична характеристика вбивств на замовлення – це узагальнена інформаційна модель, що являє собою систематизований опис типових криміналістично значущих ознак вбивств на замовлення, які мають суттєве значення для їх виявлення, розкриття та розслідування. Вона виступає інформаційною основою побудови і формування оптимальної методики розслідування цього виду злочину.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Борисенко І.В.

THE US CRIME PREVENTION: MINORS

Currently, the topic of juvenile delinquency is becoming increasingly relevant. The prevention of juvenile delinquency is a subject of attention and a rather acute issue in almost all countries of the world. Today, one of the important tasks facing society is to find ways to reduce crime, unlawful acts of minors, increase the effectiveness of preventive actions and measures. The issues of juvenile delinquency prevention were the subject of study by many domestic and foreign scientists.

For many years, international legal acts, the effectiveness of which is beyond doubt, have been the fundamental legal foundations in the field of combating juvenile delinquency. Thus, the main United Nations documents (the Universal Declaration of Human Rights (1948), which defines the fundamental rights that all people enjoy without any discrimination, and the Convention on the Rights of the Child (1989) with a wide range of minor rights) largely reflect the preference for social rather than judicial approaches to preventing juvenile delinquency.

In foreign countries, the model of interaction between state and non-state bodies, whose activities are aimed at crime prevention, prevention of juvenile delinquency and their legal support, is built by a punitive justice model.

For example, the US legislation on juveniles is based on the concept of crime control, characterized by the lack of the possibility of alternative penalties, and the accusatory orientation against minors.

Among the laws governing this area, one can distinguish the Federal Juvenile Delinquency Code, which determines the judicial procedure for minors who have committed a crime; Juvenile Justice and Crime Prevention Act 2002 (Juvenile Justice and Delinquency Prevention Act), stipulating a unified integrated approach to the prevention of juvenile crime, as well as defining a state-level strategy; The law "No Child Left Behind Act" of 2001 (No Child Left Behind Act), which regulates the use of prevention and early intervention programs for minors in socially dangerous situations and provides financial support for public organizations and educational school programs.

Thus, an important result of using any model of juvenile justice is, first and foremost, the establishment of a balance between the ability to respect the rights of a minor and the prevention of juvenile delinquency. Summarizing the above, it can be concluded that a study of the experience of foreign countries can stimulate the search and development of new and non-standard schemes for the prevention of unlawful behavior of minors focused on the Ukrainian community, which will allow us to synthesize a universal scheme for organizing a mechanism for preventing and preventing juvenile delinquency.

Scientific adviser: PhD (Law) Lecturer of Department of Criminal law and criminology Kharkiv National University of Internal Affairs Shevchuk T.A.

**Волчкова М.І.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет адвокатури, 5 група, 3 курс**

ДОКАЗОВЕ ЗНАЧЕННЯ ПОЯСНЕНЬ СПЕЦІАЛІСТА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Розслідування кримінальних правопорушень – це складний інформаційно-пізнавальний процес, порядок здійснення якого врегульований нормами чинного Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України). Проте зважаючи на широке розмаїття кримінальних правопорушень та їх складність, в багатьох випадках для встановлення обставин їх підготовки, вчинення та приховування не достатньо лише ґрунтовних знань в галузі правових наук. Тому слідчі, прокурори використовують допомогу інших учасників кримінального провадження, одним із яких є спеціаліст, оскільки з'ясування низки обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, вимагає використання спеціальних знань в галузі науки, техніки мистецтва тощо.

Відповідно до ч. 1 ст. 71 КПК України спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних

знань і навичок. В науці кримінального процесу під спеціальними знаннями прийнято розуміти професійні знання та вміння в галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо, необхідні для розв'язання питань, які виникають у ході досудового розслідування кримінальних правопорушень та розгляду їх матеріалів у суді. Спеціальними є знання, що не є загальнопоширеними, загальновідомими, а лише ті, яких набули спеціалісти-професіонали в тій чи іншій галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо.

Спеціаліст, використовуючи свої спеціальні знання, навички, надає допомогу щодо виявлення, фіксації, огляду доказових матеріалів. Він не проводить спеціального дослідження для встановлення нового факту. Пояснення спеціаліста мають виключно консультативний характер і не є процесуальним джерелом доказів (ч. 2 ст. 84 КПК України). Разом з тим ч. 6 ст. 95 КПК України передбачено, що висновок або думка особи, яка дає показання, можуть визнаватися судом доказом, лише якщо такий висновок або думка корисні для ясного розуміння показань (їх частини) і ґрунтуються на спеціальних знаннях в розумінні ст. 101 цього Кодексу. Однак аналіз положень КПК України вказує на неузгодженість між його правовими нормами, оскільки серед учасників кримінального провадження, які можуть давати показання, спеціаліст не закріплений (ч. 1 ст. 95 КПК України).

На нашу думку, це знецінює участь спеціаліста в кримінальному провадженні і відповідно доказове значення наданих ним пояснень. За цих підстав вважаємо, що в ч. 1 ст. 95 КПК України доцільним серед учасників кримінального провадження, які надають показання, зафіксувати і спеціаліста.

Необхідність використання спеціальних знань при проведенні слідчих (розшукових) дій пояснюється, перш за все, потребами практики. Їх застосовують під час розслідування вже впродовж декількох століть. Аналіз наукової літератури свідчить, що залучення спеціаліста до участі у кримінальному провадженні відбувалося практичними працівниками задовго до появи цього учасника кримінального провадження в національному законодавстві. Проте слід звернути увагу на те, що чинним кримінальним процесуальним законодавством досі залишається не врегульованим порядок залучення спеціалістів для надання консультацій сторонами кримінального провадження. Дійсно, КПК України передбачено, що слідчий,

прокурор мають право запросити спеціаліста для проведення слідчих (розшукових) дій (ст. 236, 237, 240 КПК України), однак не визначено процесуальну форму його залучення для одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань. На нашу думку, слідчий, прокурор повинні приймати відповідну постанову із зазначенням мотивів її прийняття, обґрунтуванням необхідності запрошення конкретного спеціаліста. Невирішеним також залишається питання щодо процесуального оформлення пояснень спеціаліста. В КПК України лише зазначається, що письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у проведенні відповідної дії, можуть бути додатками до протоколу (п. 2 ч. 2 ст. 105 КПК України). Окрім цього не визначена процесуальна форма викладення та фіксування пояснень спеціаліста під час виконання покладеного на нього обов'язку давати пояснення з поставлених запитань (п. 2 ч. 5 ст. 71 КПК України).

Що стосується судового провадження, то під час дослідження доказів суд має право скористатися усними консультаціями або письмовими роз'ясненнями спеціаліста, наданими на підставі його спеціальних знань (ч. 1 ст. 360 КПК України). Спеціалісту можуть бути поставлені питання щодо суті наданих усних чи письмових роз'яснень. Проте законом не врегульовано питання щодо форми фіксації та порядку долучення їх до матеріалів кримінального провадження.

Таким чином, залучення спеціаліста при проведенні процесуальних дій та застосування його спеціальних знань є одним із засобів забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду. Проте аналіз норм чинного КПК України дозволяє констатувати наявність багатьох проблемних питань, пов'язаних із участю спеціаліста у кримінальному провадженні, а також використанням його пояснень (консультацій, роз'яснень), що потребують врегулювання на законодавчому рівні. Зокрема, на наш погляд, необхідно закріпити спеціаліста серед учасників кримінального провадження, що надають показання, оскільки наразі пояснення (консультації, роз'яснення) спеціаліста мають консультативний характер і не є процесуальним джерелом доказів.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Моторигіна М.Г.

ОБМЕЖУВАЛЬНИЙ ПРИПИС ЯК ІНСТРУМЕНТ У БОРОТЬБИ ПРОТИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Проблема домашнього насильства є достатньо поширеною в світі. Кожна країна обирає свій власний шлях боротьби з цим явищем. Наявність законодавства, що врегульовує питання протидії домашньому насильству є одним із маркерів рівня демократії в країні та рівня захищеності прав людини. І в свою чергу, Україна для боротьби із насильством у 2017 році прийняла відповідний Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

Офіційна статистика надана Міністерством соціальної політики висвітлює жахливі дані. У період з 2013 по 2018 рік 90 відсотків осіб, що звертались до органів державної влади за захистом від домашнього насильства були жінки. Окрім цього, близько 9 відсотків чоловіків звернулось за захистом до держави. Також, близько 1,5 відсотків дітей звернулось за відповідним захистом. З наведених статистичних даних виходить, що найбільш вразливою групою осіб є жінки. За даними статистики, на 2018 рік понад 1,8 мільйонів жінок потерпають від домашнього насильства.

Близько 600 жінок щорічно помирають від рук домашніх тиранів. Найбільш поширений вид насильства – це фізичне. Окрім цього, законодавство встановлює ще три різновиди насильства – психічне, економічне, сексуальне.

Для боротьби із цим жахливим явищем було розроблено спеціальні законодавчі норми стосовно захисту від домашнього насильства. Із прийняттям Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» з'явилась потреба у внесенні відповідних змін до ЦПК і КПК з метою закріплення відповідних механізмів реагування та протидію домашньому насильству.

Інститут обмежувального припису виступає як інститут саме цивільного процесуального права, оскільки охоплює відносини з приводу захисту особистих немайнових прав особи. Обмежувальний припис виступає саме превентивним цивільно-правовим інструментом на відміну

від обмежувальних заходів. Обмежувальний захід це новела кримінального законодавства, і застосовується до осіб, чия вина вже встановлена обвинувальним вироком суду.

Нормативно визначено, що заяви щодо видачі обмежувального припису подаються в порядку окремого провадження. Цивільний процесуальний кодекс України (далі ЦПК України) встановлює у ст. 350² перелік осіб, що можуть бути заявниками у даній категорії справ. Також, положення розділу III глави 13 ЦПК України чітко регламентують вимоги стосовно заяви про видачу обмежувального припису. Обмежувальний припис видається строком від 1 до 6 місяців. За наявності об'єктивних підстав даний строк може бути продовжено за рішенням суду.

Сутність обмежувального припису полягає, як це впливає із назви, в обмеженні певних прав кривдника стосовно жертви. Зокрема закон зазначає наступне:

1) заборона перебувати в місці спільного проживання (перебування) з постраждалою особою;

2) усунення перешкод у користуванні майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності або особистою приватною власністю постраждалої особи;

3) обмеження спілкування з постраждалою дитиною;

4) заборона наблизитися на визначену відстань до місця проживання (перебування), навчання, роботи, інших місць частого відвідування постраждалою особою;

5) заборона особисто і через третіх осіб розшукувати постраждалу особу, якщо вона за власним бажанням перебуває у місці, невідомому кривднику, переслідувати її та в будь-який спосіб спілкуватися з нею;

6) заборона вести листування, телефонні переговори з постраждалою особою або контактувати з нею через інші засоби зв'язку особисто і через третіх осіб.

Важливу роль також грає доказова база стосовно цієї категорії справ. Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» регламентовано питання стосовно ведення Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі. Відповідно до ч. 1 ст. 16 вищезазначеного закону Єдиний державний реєстр випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі – це автоматизована інформаційно-телекомунікаційна система, призначена для збирання, реєстрації, накопичення, зберігання, адаптування, зміни,

поновлення, використання, поширення (розповсюдження, реалізації, передачі), знеособлення і знищення визначених законодавством даних про випадки домашнього насильства та насильства за ознакою статі.

Окрім цього, зазначений закон у п.п. 4, 5 ч. 1 ст. 10 зобов'язує працівників Національної поліції винести терміновий заборонний припис стосовно кривдника, взяти на профілактичний облік і провести профілактичну роботу з кривдником у порядку, визначеному законодавством.

Цим положенням користуються суди в процесі розгляду таких заяв. Наприклад, у рішенні Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області у справі № 344/318/18 було відмовлено у видачі обмежувального припису через підставу відсутності даних про внесення відомостей до реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі. Відсутність доказової бази з приводу того, що було наявне психічне насильство, призвело до відповідного рішення суду.

Також, слід звернути увагу на Постанову Верховного Суду у складі Касаційного цивільного суду від 24.04.2018 р., справа № 756/2072/18. Верховний Суд при перегляді рішення звернув увагу на недостатність доказів для винесення рішення про застосування обмежувального припису. Крім того, ключовим моментом виступав той факт, що між заявницею та її чоловіком існував спір, щодо визначення місця проживання, порядку та способу спілкування з дітьми, оскільки сама заявниця разом зі своїми малолітніми дітьми покинула місце постійного проживання та перешкоджає батькові у спілкуванні з ними.

В якості висновку слід зазначити, що домашнє насильство дійсно є однією з масштабних проблем не тільки в Україні, а й у світі. Законодавство регламентує захист осіб від будь-яких проявів домашнього насилля. Також, законодавчо встановлено процесуальні особливості розгляду цієї категорії справ, основна увага в аспекті особливостей розгляду справ приділяється процесу доказування. Необхідним письмовим доказом при доказуванні факту домашнього насильства виступає витяг із єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Жушман М.В.

Котюк М.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки юридичних кадрів
для Служби безпеки України, 5 курс

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОНТРАБАНДИ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ТА БОЄПРИПАСІВ

В умовах сьогодення динаміка злочинності, змінення її структури й характеру, інші негативні чинники сучасності в суспільстві, реформування кримінального процесуального законодавства та органів кримінальної юстиції, усієї правоохоронної та судової системи потребують запровадження ефективної системи протидії кримінальним правопорушенням, вжиття невідкладних заходів, спрямованих на вдосконалення слідчої та судової діяльності. У такій ситуації особливої актуальності та гостроти набувають проблеми боротьби із контрабандою вогнепальної зброї та бойових припасів (ст. 201 КК України). Підвищена суспільна небезпека такої контрабанди обумовлюється тим, що цей злочин посягає не лише на встановлений порядок переміщення через митний кордон України названих предметів, а й може заподіяти значну шкоду громадській безпеці українському народу та нашій державі. У зв'язку з цим, виникає необхідність дослідження проблем формування криміналістичної характеристики цього виду злочину як важливого елемента методики розслідування таких кримінальних правопорушень.

Інформаційною основою формування та реалізації методики розслідування контрабанди вогнепальної зброї та боеприпасів виступає криміналістична характеристика цього виду злочину, яка на сьогодні є однією із найбільш дискусійних категорій криміналістики. Дотепер не існує єдиного підходу до розуміння цього поняття та його змісту. Не вдаючись в аналіз цих дискусій, на наш погляд, вважаємо за необхідне зазначити, що криміналістична характеристика має важливе значення для дослідження особливостей конкретного виду злочинів, так і для застосування її на практиці. Така категорія являє собою цілісну та узгоджену систему, яка поєднує у собі елементи. До основних елементів криміналістичної характеристики злочинів відносять:

предмет злочинного посягання, способи вчинення і приховування злочину, типові сліди, обстановка вчинення контрабанди та особа злочинця. Усі наведені елементи мають важливе значення для формування криміналістичної характеристики розглядуваних злочинів.

На нашу думку, для формування методики розслідування контрабанди вогнепальної зброї та боєприпасів важливе значення мають такі елементи криміналістичної характеристики, як: способи вчинення злочину, предмет злочинного посягання, типові сліди, обстановка вчинення таких злочинів і особа злочинця. Розглянемо їх.

Предметом злочинного посягання такого різновиду контрабанди найчастіше виступають пістолети, револьвери іноземного й вітчизняного виробництва, автомати-кулемети іноземного виробництва, АК всіх моделей, гвинтівки, патрони до них, ручні гранати, вибухові пристрої та ін. Вогнепальна зброя (боєприпаси) за своєю фізичною природою і конструктивною основою виготовлені із міцних металічних матеріалів, мають значну вагу, певний розмір, характерну конфігурацію, це зумовлює їх пошук і виявлення на лініях контролю ручної поклажі, багажу пасажирів за допомогою доглядової рентгенівської техніки. Під час їх пошуку необхідно звертати увагу на: коробки, футляри, різні пакунки; скляний і фарфоровий посуд (банки, пляшки); дитячі іграшки; музичні інструменти; продукти харчування; сипучі продукти (крупя, цукор); коробки й пакети з пральним порошком; туалетне і господарське мило, печиво та ін.

Найбільш поширеними способами вчинення такої контрабанди виступають: а) переміщення вогнепальної зброї та боєприпасів поза митним контролем; б) переміщення шляхом приховування від митного контролю. Переміщення поза митним контролем охоплює різноманітні дії контрабандиста по переміщенню зброї та боєприпасів поза визначених митними органами України місць (митниць, митних постів) або поза встановленим часом для проведення митного контролю. Найчастіше здійснюється таке переміщення шляхом об'їзду митних постів легковими та вантажними автомобілями. Застосовується такі способи приховування від митного контролю: а) тайники; б) інші способи "фізичного приховування", що ускладнюють візуальне виявлення контрабанди; в) фальсифікація митних та інших документів. Спосіб приховування визначається видом зброї (боєприпасів), його кількістю, розмірами, вагою, а також можливостями переміщення у

розібраному вигляді.

Вчинення контрабанди вогнепальної зброї та боєприпасів породжує виникнення великої кількості різних слідів, які разом з іншими джерелами інформації дозволяють не тільки правильно кваліфікувати вчинене, а й вибирати засоби й методи для розкриття й розслідування таких злочинів. Дані про сліди й одержана щодо них інформація є необхідною умовою забезпечення всебічного, повного й об'єктивного дослідження обставин злочину. Криміналістичні проблеми дослідження типових слідів цього різновиду контрабанди виступають основою для розробки криміналістичної характеристики таких злочинів, побудови й висунення слідчих версій і планування розслідування, розробки особливостей тактики провадження слідчих (розшукових) дій, інформаційною базою для побудови ефективної методики розслідування.

Типові сліди обумовлені способами вчинення таких злочинів. Переміщення поза митним контролем передбачає наявність різних матеріальних слідів транспортних засобів: сліди хитання, ковзання, гальмування і пробуксовки коліс, утворені в результаті руху транспорту. При використанні тайників та ін. засобів фізичного приховування, що утруднюють виявлення предмета контрабанди привертають увагу такі сліди, як: а) дефекти швів сполучених частин покриття підлоги кузова автомобіля, металевої та пластмасової апаратури різних вузлів транспортних засобів; б) сліди на поверхні попільничок; в) сліди свердління, розрізу, розпилу, нашарування при зварюванні, сліди металізації; г) сліди стружки при виготовленні тайників у дерев'яних частинах транспорту.

Обстановка вчинення такого різновиду контрабанди зумовлює врахування місця та часу її вчинення. Найбільш характерним місцем учинення виступає зона митного контролю: приміщення митниці, купе вагона, борт літака, оглядова площадка автомобілів, борт морського чи річкового судна, спеціально відведені місця для проведення митного контролю, оглядові бокси, а також місця нелегального переходу державного кордону та ін. У більшості випадків місце вчинення цього злочину залежить від способу незаконного переміщення товарів, предметів, речовин через митний кордон (переміщення поза митним контролем, з використанням тайників, шляхом фальсифікації митних та ін. документів тощо). При виборі часу вчинення злочину

контрабандисти, як правило, намагаються вибрати другу половину ночі або кінець зміни митного наряду, що пов'язано зі стомленістю в цей період часу та меншою увагою працівників митниці. Найчастіше контрабанда скоюється вночі, рідше вдень, інколи планується на вихідні, святкові чи передсвяткові дні.

Таким чином, у сучасних умовах вельми актуальною та невідкладною постала проблема розробки й запровадження ефективного механізму протидії контрабанді вогнепальної зброї та боєприпасів. Тому вбачається доцільним розробка та формування криміналістичної методики розслідування таких злочинів, інформаційною основою для якої виступає криміналістична характеристика цих кримінальних правопорушень. Ця проблематика має не лише теоретичне, а й вагоме практичне значення, що потребує подальших наукових досліджень. Тому подальше дослідження формування криміналістичної характеристики контрабанди вогнепальної зброї та боєприпасів є актуальним та необхідним для удосконалення криміналістичної методики розслідування цих злочинів та підвищення ефективності слідчої, експертної та судової діяльності.

Науковий керівник: д.ю.н., професор кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Шевчук В.М.

**Кулькина Н.И.,
Брестский государственный университет
имени А.С. Пушкина,
магистрантка кафедры уголовно-правовых дисциплин**

НАПРАВЛЕНИЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ УГОЛОВНО - ПРАВОВЫХ НОРМ ОБ ОТВЕТСТВЕННОСТИ МЕДИЦИНСКИХ РАБОТНИКОВ

Для решения непростых медицинских вопросов, таких как установление правильности, своевременности лечения, правильности метода выбора и осуществления метода лечения, установления причинной связи между действием (бездействием) врача и наступившими вредными последствиями для больного и др., следствие и суд назначают судебно-медицинскую экспертизу.

Возникновение ответственности за ненадлежащее оказание

медицинской помощи возможно только при наличии определенных условий. Таковыми являются:

1) действия данного медицинского работника в конкретном случае были объективно неправильными, находились в противоречии с общепризнанными и общепринятыми правилами медицины;

2) медицинский работник в силу полученного им образования и занимаемой должности должен был сознавать, что действия его являются неправильными и поэтому могут причинить вред (преступление совершено по неосторожности);

3) эти объективно неправильные действия способствовали наступлению неблагоприятных последствий (наличие причинной связи между неправильными действиями медицинского работника и наступившими неблагоприятными последствиями).

При отсутствии хотя бы одного из этих условий ответственность исключается.

Предлагается в Уголовном кодексе Республики Беларусь предусмотреть новую статью следующего содержания:

Статья: Врачебная ошибка.

Допущение медицинским работником врачебной ошибки в результате которой был причинен вред здоровью пациента, либо наступила смерти пациента,

наказывается лишением права заниматься медицинской деятельностью на срок до пяти лет.

При этом в разъяснение данной нормы необходимо принять соответствующее постановление, в котором будет закреплено права лица, осужденного по предложенной статье, заниматься медицинской деятельностью только после прохождения подтверждения квалификации путем сдачи соответствующего экзамена.

Полагаем, что указанная мера ответственности соответствует тяжести наступивших последствий в результате допущенной врачебной ошибки.

Весьма большое значение для расследования преступлений имеет проведение судебно-медицинской экспертизы, которая призвана установить наличие вины медицинского работника. Проведение судебно-медицинской экспертизы при расследовании дел о преступлениях, совершенных медицинскими работниками имеет ряд особенностей.

Остановимся и на статье 335 УК Республики Беларусь незаконное

врачевание.

По части первой данной статьи предусмотрено, что занятие врачеванием или фармацевтической деятельностью как профессией лицом, не имеющим надлежащего медицинского образования или без надлежащего разрешения (незаконное врачевание), повлекшее по неосторожности причинение менее тяжкого телесного повреждения, наказывается штрафом, или лишением права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью, или ограничением свободы на срок до трех лет, или лишением свободы на тот же срок.

Субъектом данного преступления выступает лицо, не имеющее надлежащего медицинского образования или без надлежащего разрешения. В силу отсутствия специального разрешения (лицензии) либо отсутствия специальных знаний и навыков установленное лицо и так не вправе заниматься врачебной деятельностью, а санкция предусматривает лишением права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью только как альтернативное наказание, которое может и не применяться.

Часть вторая данной статьи предусматривает ответственность за незаконное врачевание, повлекшее по неосторожности смерть человека либо причинение тяжкого телесного повреждения в виде ограничения свободы на срок до пяти лет или лишением свободы на срок до семи лет. Несмотря на тяжесть последствий вторая часть не предусматривает наказания в виде лишением права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью.

В связи с чем полагаем целесообразным внести изменения в УК Республики Беларусь, изложив статью 335 в следующей редакции:

1. Занятие врачеванием или фармацевтической деятельностью как профессией лицом, не имеющим надлежащего медицинского образования или без надлежащего разрешения (незаконное врачевание), повлекшее по неосторожности причинение менее тяжкого телесного повреждения, -

наказывается лишением права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью, а также штрафом или ограничением свободы на срок до трех лет, или лишением свободы на тот же срок.

2. Незаконное врачевание, повлекшее по неосторожности смерть человека либо причинение тяжкого телесного повреждения, -

наказывается лишением права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью, а также ограничением свободы на срок до пяти лет или лишением свободы на срок до семи лет.

Так же полагаем целесообразным внести аналогичные изменения в санкции статей, предусматривающих ответственность за преступления, которые могут быть совершены медицинскими работниками в процессе осуществления ими профессиональной деятельности. Речь идет о следующих статьях:

- статья 156 УК незаконное производство аборта;
- статья 161 УК неоказание медицинской помощи больному лицу;
- статья 162 УК ненадлежащее исполнение профессиональных обязанностей медицинским работником;
- статья 163 УК принуждение к даче органов или тканей для трансплантации;
- статья 164 УК нарушение порядка проведения трансплантации;
- статья 178 УК разглашение врачебной тайны;
- статья 335 УК незаконное врачевание;
- статья 348 УК незаконное изъятие органов и тканей от неживого донора.

Таким образом, основными направлениями совершенствования уголовного законодательства, предусматривающего наказания за совершения преступлений медицинскими работниками при осуществлении ими профессиональной деятельности являются:

1. Внесение в УК Республики Беларусь статьи, предусматривающей ответственность за совершение врачебной ошибки.

2. Внесение в ряд статей УК, регламентирующих преступления, которые могут быть совершены только медицинскими работниками, в санкции в качестве обязательного наказания лишением права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью без альтернативы его применению, но с применением других наказаний, в зависимости от степени тяжести содеянного.

Научный руководитель: д.ю.н., доцент, профессор кафедры теории и истории государства и права Брестского государственного университета имени А.С. Пушкина Забейворота А.И.

**Линник А.Ю.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
господарсько-правовий факультет, 5 курс, 5 група**

ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНИЙ СТАН КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА В ЄВРОСОЮЗІ

Кримінальне право є однією з тих провідних галузей права, які на сучасному етапі стрімко набирають популярності у Європейському просторі. Поняття конкретного «кримінального права» в Європейському Союзі (далі – ЄС) наразі не існує. Кримінально-правова система ЄС на сьогоднішній день є ще достатньо «зеленою», незрілою. Її відповідність внутрішньодержавним вимогам країн-учасниць ще не досягла потрібного визнання. Кримінальне право ЄС представляє собою своєрідну систему транснаціональних правових норм, які встановлюють юридичну відповідальність за вчинення злочинів, вчинених на міжнародній арені, а також покарання за ці злочини. Дивлячись на зростання кількості та «витонченості» сучасних злочинів, які посягають на загальнолюдські цінності та безпеку населення, необхідне удосконалення та формування нових кримінально-правових норм. Зважаючи на те, що кримінальне право ЄС не являється внутрішньодержавним правом, його дія повинна охоплювати значно більшу територію впливу, а це означає, що необхідний якийсь спеціальний механізм, який би це питання регулював.

Кримінальне право ЄС почало зароджуватись з появою перших Європейських співтовариств. Це було обумовлено тим, що в Європі стрімко розвивалася ринкова економіка. Був необхідний належний захист суб'єктів господарювання, які здійснювали свою підприємницьку діяльність, утворювалися спільні ринки, які потребували належної охорони. Після утворення ЄС питанню впровадження саме кримінально-правового захисту на його просторах почали приділяти більше уваги, адже ЄС не являвся національною структурою, а для протидії злочинам на наднаціональному рівні необхідно прикласти більше зусиль. Уся кримінальна галузь права ЄС потребувала стрімкого реформування, адже була відсутня як законодавча, виконавча, так і судова кримінальна юрисдикція. Створення належного кримінально-правового захисту на просторах

Європейського союзу пройшло певну кількість етапів.

Перший етап розпочався у середині минулого століття, через різке зростання ринкової економіки. Під егідою Ради Європи було прийнято низку спеціальних багатосторонніх конвенцій про міжнародне співробітництво між державами у боротьбі з проявами злочинності. У 70-х роках було впроваджено Європейське політичне співробітництво, як інституційний механізм, який координував безпекові та політичні дії країн-учасниць даного співробітництва.

На другому етапі на теренах ЄС було запроваджено так званий Шенгенський простір. Даний простір був підкріплений «Шенгенською угодою», яка регулювала більш чітке співробітництво у сфері видачі та розшуку злочинців, перевірок на державних кордонах. Дану угоду у червні 1985 року підписали глави п'яти держав, серед яких були Бельгія, Німеччина, Франція, Люксембург та Нідерланди. Також на цьому етапі було прийнято ряд конвенцій, які регулювали питання боротьби з обігом наркотиків, боротьби з тероризмом та незаконної імміграції.

Третій етап ознаменувався підписанням Маастрихтського договору у 1992 році. Він забезпечив більш чітке регулювання митного співробітництва між державами-членами ЄС, питання юстиції, кримінального співробітництва, створення Європолу (європейське поліцейське управління) тощо.

На четвертому етапі був укладений Амстердамський договір, який у кримінально – правовому співробітництві став заміною Маастрихтського договору. Він звужив поняття співробітництва в галузі внутрішніх справ та юстиції до співробітництва судових органів та поліцейських. Даний договір також удосконалював механізми регулювання тих сфер, які реформувалися протягом попередніх етапів.

П'ятий етап ознаменувався прийняттям на саміті 1999 року «Висновків» (які ще також називають «Тамперівськими віхами», адже саміт проходив у місті Тампере). У цих «Висновках» було удосконалено пріоритетні напрями діяльності держав-учасниць цього саміту у політичному та кримінально-правовому співробітництві, а саме: створення правового простору ЄС, надання політичного притулку, доступ до правосуддя, вирішено деякі питання боротьби зі злочинністю, тощо. Заключною подією на п'ятому етапі було прийняття Лісабонського договору у 2007 році.

Шостий етап удосконалення кримінально – правової галузі ЄС розпочався на початку 2000-х років та триває до сьогодні. На сучасному етапі головними напрямками та пріоритетами розвитку кримінального права ЄС є питання боротьби зі злочинністю. Основними злочинами на яке направлено співробітництво між державами-членами ЄС є: боротьба з організованою злочинністю (тероризмом), боротьба зі злочинами пов'язаними з перетином державного кордону (незаконною імміграцією), боротьба з незаконною торгівлею зброєю та обігом наркотичних засобів. Найтяжчим злочином на сьогоднішній день являється тероризм, адже він призводить до загибелі досить значної кількості людей. Саме через недостатню правову забезпеченість, кримінально – правове регулювання, а також відсутність скоординованих дій правоохоронних органів у кримінальному законодавстві призводить до вчинення такого виду злочину. Співробітництво країн-учасниць ЄС забезпечується співробітництвом між їх правоохоронними, судовими та органами юстиції. Вони повинні здійснювати спільні дії у боротьбі зі злочинністю. Сучасний стан вчинених злочинів на теренах ЄС вражає. У сфері міжнародної співпраці приймається велика кількість рамкових угод, які направлені на протидію різним конкретним видам злочинів, проте і цього здається недостатньо для ефективного викорінення злочинності. Необхідно аби держави-члени ЄС не лише брали участь у укладанні угод, а й імплементували норми кримінального законодавства ЄС у національне законодавство. Сучасний стан кримінального права ЄС потребує деякої реформації. На нашу думку необхідно гармонізувати законодавство, а саме звести кримінально-правові законодавства усіх країн-членів до єдиних кримінально-правових норм, встановити однакові санкції (межі санкцій) за певні види злочинів, вирішити одноставно питання екстрадиції. Кримінальне право ЄС за своєю правовою природою нагадує громадянство ЄС, адже вони обидва існують, та проте повністю залежать від законодавчої регламентації кожної держави-члена.

Науковий керівник: к.ю.н, асистент кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Бойчук Д.С.

**Малищук І.І.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
6 курс, 12 група**

ПРОБЛЕМАТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСТАВИ В ПРОЦЕСІ РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ

В процесі реалізації завдань кримінального судочинства, де передумовою для будь-якої процесуальної дії є дотримання кримінального закону, як балансу сил між інтересами особи, суспільства і держави, ключовим є дотримання прав і свобод людини. Чітке виконання процесуальних норм, коли до кожного учасника кримінального провадження застосовується належна правова процедура, має важливе значення.

Окремої уваги заслуговують заходи процесуального примусу, які з одного боку є реально діючою та вагомою гарантією виконання приписів норм закону всіма суб'єктами кримінального процесу, а з іншого виступають механізмом обмеження прав і свобод людини.

Теоретично механізм кримінально-процесуального регулювання може існувати без застосування примусу. Коли суб'єкти кримінального процесу реалізують належні їм права та обов'язки виходячи з громадської свідомості та духу права, уникаючи чергових порушень. Доречним у цьому випадку буде філософський погляд Петражицького Л.Й., який в широкому розумінні розглядає існування права в причині невихованості, дефективності людської психіки, і його завдання полягає в тому, щоб зробити себе зайвим і бути скасованим.

Очевидно, що реальність правозастосування віддаляє нас від філософського ідеалу, а протиправна поведінка суб'єктів кримінального процесу лише обумовлює застосування заходів процесуального примусу з метою виконання завдань кримінального судочинства.

Прийнятність правових механізмів, їх ефективність, а також аналіз застосування запобіжних заходів в ході розслідування та розгляду кримінальних справ про корупційні злочини, дозволяє визначити об'єктивний стан запобігання злочинності на етапі виявлення та припинення протиправної діяльності.

Разом із цим, настання негативних правових наслідків для обвинувачених осіб за результатами розгляду їх кримінальних справ про корупційні злочини, відіграє важливу роль в утвердженні принципу невідворотності покарання, а також забезпечує ефективне спеціально-кримінологічне запобігання корупційним правопорушенням у майбутньому.

В свою чергу, реалізація принципу невідворотності покарання досягається лише винесенням вироку та призначенням покарання. Аналіз практики застосування запобіжних заходів в ході розслідування та розгляду кримінальних справ про корупційні злочини показує, що їх правове значення не виправдано переоцінене засобами масової інформації, а через це й суспільні очікування від їх застосування є непропорційно завищеними.

Окремої уваги суспільства, а як наслідок політиків, отримав один із універсальних заходів забезпечення кримінального провадження - застава. У Верховній Раді України восьмого скликання було зареєстровано ряд законодавчих ініціатив про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо часткового посилення вимог при застосуванні застави, а також неможливості її призначення за корупційні злочини, зокрема законопроекти за номерами: 1871, 2314а, 2314а-1, 2314а-2, 2314а-3, 2314а-4, 2314а-5, 2314а-6, 2314а-7, 4596, 4752, 4752-1, 5210. Загалом внесено 13 законодавчих ініціатив. Це пояснюється тим, що відповідно до норм Кримінального процесуального кодексу застава може бути застосована як альтернативний запобіжний захід при взятті під варту, може обмежувати свободу пересування, якщо при її призначенні застосовуються додаткові обов'язки, передбачені ч. 5 ст. 194 Кримінального процесуального кодексу, так і водночас обмежувати майнові права громадян. Слід зазначити, що жоден законопроект не був підтриманий профільним Комітетом з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності, відхилився або повертався на доопрацювання ініціатору.

Президентський проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення окремих положень кримінального процесуального законодавства» (№1009 від 29.08.2019), передбачив ряд змін спрямованих на удосконалення правового регулювання кримінального процесу як для ефективного

здійснення досудового розслідування, так і для надання стороні захисту додаткових гарантій від можливих зловживань з боку суддів, слідчих та прокурорів. Серед іншого законопроект надавав право слідчому судді, суду при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою не визначити розмір застави у кримінальному провадженні щодо тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину.

Така позиція Президента України, як гаранта додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина, є доволі сумнівною. Варто зауважити, що скасування застави для осіб, які не вчиняли тяжких насильницьких злочинів буде суперечити статті 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка передбачає право на свободу, особисту недоторканість, а також практиці ЄСПЛ. Як приклад, у справі Ілійков проти Болгарії (*Ilijkov v. Bulgaria*) встановлено, що система обов'язкового тримання під вартою несумісна із статтею 5 Конвенції за визначенням. Якщо закон встановлює презумпцію щодо обставин, які стосуються підстав тримання під вартою, необхідно переконливо довести наявність конкретних обставин, які переважають над правилом поваги до особистої свободи.

При доопрацюванні президентського законопроекту (№1009 від 29.08.2019) до другого читання народними депутатами було виключено положення, яке надавало право слідчому судді, суду при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою не визначити розмір застави у кримінальному провадженні щодо тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину. Серед правових аргументів наведено рішення у справі “Харченко проти України” від 10.02.2011 року, де ЄСПЛ зазначив, що при розгляді клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою має бути розглянута можливість застосування інших запобіжних заходів (п. 80), а це ключовий стандарт ЄСПЛ щодо обрання запобіжного заходу особі.

Разом із цим, депутати нагадали позицію Конституційного Суду України, де обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод не можуть бути свавільними та несправедливими, вони мають переслідувати легітимну мету, бути обумовленими суспільною необхідністю досягнення цієї мети, пропорційними та обґрунтованими,

у разі обмеження конституційного права або свободи законодавець зобов'язаний запровадити таке правове регулювання, яке дасть можливість оптимально досягти легітимної мети з мінімальним втручанням у реалізацію цього права або свободи (абзац третій підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016).

Отже, в ході розслідування та розгляду кримінальних справ про корупційні злочини застава залишається обов'язковим альтернативним запобіжним заходом, а тому тримання під вартою не є безумовним процесуальним рішенням. З огляду на міркування презумпції невинуватості, групою незалежних експертів у звіті щодо діяльності НАБУ надано ряд рекомендацій щодо поширення закритих для загалу матеріалів на етапі досудового розслідування. Крім того, наголошено, що НАБУ слід утримуватися від коментарів щодо рішень суду, слідчого судді, зокрема, щодо визначеної суми застави та інших запобіжних заходів, які були підтримані або відхилені судом.

Підсумовуючи важливо зауважити, що принцип змагальності в кримінальному провадженні може бути реалізований лише за умов сильних, конкурентних сторін процесу, а також неупередженого та об'єктивного суду. В свою чергу, розвиток принципу змагальності в кримінальному судочинстві покликаний не лише створити правові механізми протидії та відстоювання інтересів для сторони захисту, а й продукує професійний розвиток сторони обвинувачення.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Новіков О.В.

**Помазна П.С.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Слідчо-криміналістичний інститут, 6 курс, 1 група**

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТИТУТУ ПОКАЗАННЯ З ЧУЖИХ СЛІВ

З прийняттям Кримінального процесуального кодексу України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (далі – КПК) з'явився інститут показання з чужих слів. Так, відповідно до ст. 97 КПК України: показаннями з чужих слів є висловлювання, здійснене в усній, письмовій або іншій

формі, щодо певного факту, яке ґрунтується на поясненні іншої особи. Нажаль, норми даної статті викликають чимало питань їх застосування як у практичних працівників так, і у науковців.

Звертаючись до практики Європейського суду з прав людини (далі – Суд, ЄСПЛ) слід зазначити, що інколи в кримінальному провадженні виникає проблема використання показань з чужих слів та анонімності свідків. Суд висловлюючи свою думку щодо показань з чужих слів, вважає, що їх використання, якщо це дозволено в національному праві не суперечить гарантіям справедливого суду. Однак, коли вирок повністю чи в значній мірі ґрунтуватиметься та таких показаннях, то це буде суперечити ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. (далі – Конвенція) («Уентерпертінгер проти Австрії» від 24.11.1986 р. та «Костовський проти Нідерландів» від 25.10.1989 р.)

Так, у своєму рішенні у справі «Костовський проти Нідерландів» від 25.10.1989 року Суд вказав, що письмові показання свідка, які він дає під присягою, стосовно того, що йому повідомила інша особа (показання з чужих слів), можуть бути використані як доказ, але з надзвичайною обережністю.

Крім того, відсутність зазначених свідків при розгляді справи судом першої інстанції в кожному випадку позбавляла цей суд можливості спостерігати за їхньою поведінкою під час допиту, завдяки чому суд міг би зробити свій власний висновок стосовно надійності цих показань. Хоча суди й справді заслухали докази стосовно достовірності цих показань і безперечно – як і вимагає право Нідерландів – виявляли обережність, оцінюючи ці докази, таке заслуховування навряд чи може належним чином замінити безпосереднє спостереження.

Щодо вітчизняного законодавства, то відповідно до ч. 2 ст. 97 КПК України суд має право визнати допустимим доказом показання з чужих слів незалежно від можливості допитати особу, яка надала первинні пояснення, у виняткових випадках, якщо такі показання є допустимим доказом згідно з іншими правилами допустимості доказів. В свою чергу в ч. 4 статті 97 КПК було зазначено, що суд міг визнати доказами показання з чужих слів, якщо обидві сторони погодились визнати їх доказами. Проте, дану норму було виключено на підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення окремих положень кримінального

процесуального законодавства» від 04.10.2019 року № 187-IX (далі – ЗУ).

Це свідчить, що тепер використання показань з чужих слів залежить не від волевиявлення сторін, а від розсуду суду. Можемо зробити висновок, що суд при вирішенні питання про визнання показання з чужих слів як доказу керуватиметься виключно власним розсудом, що впливає на дію принципу диспозитивності в такому кримінальному провадженні.

Так, звертаючись до практики національних судів, у більшості випадків суд не бере до уваги показання які отримані з чужих слів. Так, Київський районний суд міста Одеси при ухваленні вироку від 05.04.2018 року № Начало форми 520/14530/16-к при дослідженні положень ст. 97 дійшов наступного: відповідно до ст.97 КПК України показаннями з чужих слів є висловлювання, здійснене в усній, письмовій або іншій формі, щодо певного факту, яке ґрунтується на поясненні іншої особи. Суд може визнати доказами показання з чужих слів, якщо сторони погоджуються визнати їх доказами. Сторона захисту в цій частині заперечує щодо визнання таких показів допустимими, та просить виправдати обвинувачену. Більш того, показання з чужих слів не може бути допустимим доказом факту чи обставин, на доведення яких вони надані, якщо показання не підтверджується іншими доказами, визнаними допустимими. Інших допустимих доказів, крім показань потерпілої ОСОБА_2 стороною обвинувачення не надано. З точки зору допустимості доказів, їх взаємозв'язку і достатності, показань лише однієї потерпілої за відсутності інших належних і допустимих показань, явно не достатньо для висновку про винуватість особи.

Відповідно до вироку Чаплинського районного суду Херсонської області від 15.01.2018 року № 665/2130/15-к дійшов висновку до того, що крім того слід зазначити, що суд може визнати доказами показання з чужих слів, якщо сторони погоджуються визнати їх доказами, відповідно до ч.4 ст.97 КПК України. Однак в судовому засіданні не були здобуті будь-які підтвердження щодо погодження сторін, на вказані обставини.

Таким чином, з урахуванням положень ч.2 ст.86 КПК України, вказані покази свідків обвинувачення ОСОБА_6 та ОСОБА_8 не можуть бути судом визнані належними доказами підтвердження

винуватості ОСОБА_1 у вчиненні кримінального правопорушення, так як вони не підтверджують існування чи відсутність обставин, що підлягають доказуванню та інших обставин, які мають значення для справи, визначені положенням ст.91 КПК України.

Бердянський районний суд Запорізької області при ухваленні вироку від 26 листопада 2018 року зазначив, що залегенований свідок ОСОБА_8 пояснив суду, що він чув, що ОСОБА_3 продає марихуану, однак від кого не пам'ятає, тобто в зазначений частині покази залегенованого свідка вони є показаннями з чужих слів, порядок визнання яких регулюється ст. 97 КПК України, а частина 4 цієї статті визначає, що суд може визнати доказами показання з чужих слів, якщо сторони погоджуються визнати їх доказами. Обвинувачений ОСОБА_3 заперечує щодо пояснень вказаного свідка. Крім того, суд бере до уваги, що вказаний свідок не зміг підтвердити свої пояснення в частині збуту наркотичних засобів ОСОБА_3, не пояснив від кого він конкретно чув про збут наркотичних засобів ОСОБА_3, коли та при яких обставинах, що викликає у суду сумнів щодо правдивості та достовірності наданих свідчень, неможливість допиту особи, яка надала такі первинні пояснення у зв'язку з тим, що така особа даним свідком не названа та є невідомою. Тому досліджуючи судову практику можна зробити висновок, що інститут показання з чужих слів втрачає свою правову цінність та практичну значущість.

Таким чином, слід зазначити, що інститут показання з чужих слів втрачає свою правову значимість в практичній площині кримінального процесу. В умовах сьогодення він не є ефективним, оскільки сторони в кримінальному провадженні зловживають своїми процесуальними правами і за часту не підтверджують допустимими доказами у кримінальному провадженні показання з чужих слів, що в подальшому ставить питання про винуватість особи за вчинене правопорушення.

У цьому контексті слід погодитись з думкою Вапнярчука В.В. який зазначає, що особа при дачі показань з чужих слів не посилається на відомість їй певної інформації від іншої особи (взагалі замовчує це або наводить досить сумнівні джерела), то необхідність визначення цієї вимоги є цілком розумною і правомірною, інакше такі показання при їх використанні у кримінальному провадженні, тобто при визнанні їх допустимими, будуть викликати досить вагомий сумнів в їх достовірності та юридичній силі. Сторона кримінального провадження,

проти якої такі відомості спрямовані, може їх поставити під сумнів, оскаржити і з великою долею ймовірності виключити з доказової бази, на підставі якої прийматиметься процесуальне рішення чи провадитиметься процесуальна дія.

З огляду на наведене, вбачаємо існування інституту показання з чужих слів спірним, адже його застосування не тільки обмежує засаду безпосереднього дослідження показань, речей і документів, а й у більшості випадків робить неможливим встановлення достовірності похідних доказів.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Бабаєва О.В.

**Сало Д.С.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
міжнародно-правовий факультет, 3 курс, 1 група**

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ (стаття 212 ККУ)

Виклики, що на сучасному етапі постають перед державою, вимагають достатнього фінансового забезпечення. Основним джерелом грошових коштів, спрямованих на фінансування необхідних для становлення країни заходів, що пов'язані з реформуванням силових структур, судової та освітньої системи, підвищенням обороноздатності, є Державний бюджет.

Обов'язок сплати податків є одним з найважливіших обов'язків громадянина, який знаходиться на території України. Він передбачений, насамперед, статтею 67 Конституції України, відповідно до якої кожен зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом.

Цим Законом є Податковий кодекс України, згідно зі статтею 15, платниками податків визнаються фізичні особи (резиденти і нерезиденти України), юридичні особи (резиденти і нерезиденти України) та їх відокремлені підрозділи, які мають, одержують (передають) об'єкти оподаткування або провадять діяльність (операції), що є об'єктом оподаткування згідно з цим Кодексом або податковими

законами, і на яких покладено обов'язок із сплати податків та зборів згідно з цим Кодексом.

Кримінальна відповідальність за несплату податків передбачена статтею 212 Кримінального кодексу України. Розглянемо більш детально окремі складові юридичної характеристики відповідної статті.

Безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення виступають суспільні відносини у сфері оподаткування.

Предметом є податки, збори (обов'язкові платежі), що входять у систему оподаткування і введені у встановленому законом порядку.

Об'єктивну сторону характеризують:

1) Діяння, яке виражається в ухиленні від сплати податків, що входять у систему оподаткування і введені у встановленому законом порядку;

2) Наслідок у вигляді фактичного ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів коштів у значних розмірах;

3) Причинний зв'язок між діянням та наслідком.

У судовій практиці таким моментом визнається наступний день після настання строку, до якого мав бути сплачений податок чи збір, а коли закон пов'язує цей строк із виконанням певної дії, – з моменту фактичного ухилення від їх сплати (п.15 ППВСУ «Про деякі питання застосування законодавства про відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів» від 8 жовтня 2004 року. №15).

Суб'єктивна сторона – прямий умисел, що характеризується наявністю в особи наміру не сплачувати належні до сплати податки та збори в повному обсязі чи певну їх частину.

Суб'єкт кримінального правопорушення за ст. 212 КК України є спеціальним:

- службова особа підприємства, установи, організації незалежно від форми власності;

- особа, яка займається підприємницькою діяльністю без створення юридичної особи;

- будь-яка інша особа, яка зобов'язана сплачувати податки, збори, інші обов'язкові платежі.

Слід звернути увагу на строки давності притягнення до кримінальної відповідальності. Для притягнення до кримінальної відповідальності за ч.1 та ч. 2 ст. 212 КК України строк давності

становить 2 роки. У той же час, згідно до ч. 3 ст. 212 КК України – строк давності для притягнення до кримінальної відповідальності становить 10 років.

У сучасних умовах реформування політики держави у сфері боротьби зі злочинністю важливе значення має пошук нових перспективних шляхів протидії їй засобами кримінально-правового характеру, одним з яких є звільнення особи, яка вчинила злочин, від кримінальної відповідальності. Саме тому вказаний інститут постійно вдосконалюється та збагачується низкою нових норм.

У науці кримінального права склалося неоднозначне розуміння інституту звільнення від кримінальної відповідальності як взагалі, так і стосовно окремих його видів. Найбільш змістовним уявляється визначення, запропоноване Ю.В. Бауліним, який указує, що звільнення від кримінальної відповідальності – це здійснювана відповідно до вимог кримінального та кримінального процесуального законів відмова держави від застосування щодо особи, котра вчинила злочин, обмежень її певних прав і свобод, передбачених КК України.

Один зі спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності закріплено у ч. 4 ст. 212 КК, якою встановлено, що особа, яка вчинила умисне ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), «звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона до притягнення до кримінальної відповідальності сплатила податки, збори (обов'язкові платежі), а також відшкодувала шкоду, завдану державі їх несвоєчасною сплатою (фінансові санкції, пеня)».

Слід погодитися з Ю.В. Бауліним, О.О. Дудоровим та іншими вченими-правниками, які підкреслюють, що одним із правових наслідків звільнення від кримінальної відповідальності є те, що факт вчинення злочину втрачає будь-яке кримінально-правове значення. Це положення закріплено у ч. 4 ст. 32 та ч. 1 ст. 33 КК.

З моменту прийняття рішення про звільнення від кримінальної відповідальності особа вже не зобов'язана відповідати перед державою за вчинене; скоєне нею раніше діяння розглядається як юридична фікція та підлягає забуттю.

Складовою підстави звільнення особи від кримінальної відповідальності за умисне ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) відповідно до ч. 4 ст. 212 КК є відшкодування

особою збитків, завданих державі несвоєчасною сплатою податків (фінансові санкції, пеня). Такі дії П.В. Хряпінський називає «спеціальним податковим каяттям».

Також необхідно згадати ще один варіант уникнення кримінального покарання. Про нього йдеться у ч. 5 ст. 212 КК України, відповідно до якої діяння, передбачені частинами першою - третьою цієї статті, не вважаються умисним ухиленням від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), якщо платник податків досяг податкового компромісу відповідно до підрозділу 9-2 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України. Відповідно до підрозділу 9-2 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України, податковий компроміс – це режим звільнення від юридичної відповідальності платників податків та/або їх посадових (службових) осіб за заниження податкових зобов'язань з податку на прибуток підприємств та/або податку на додану вартість за будь-які податкові періоди до 1 квітня 2014 року з урахуванням строків давності, встановлених статтею 102 цього Кодексу.

Отже, можна зробити наступні висновки про те, що ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) кримінально каране та тягне за собою відповідальність у вигляді штрафу від однієї тисячі до двадцяти п'яти тисяч неоподаткованих мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років з конфіскацією майна (ч. 1,2,3 статті 212 ККУ). Також, особа, яка до притягнення до кримінальної відповідальності сплатила податки, збори, відшкодувала шкоду, завдану державі їх несвоєчасною сплатою, або якщо досягла податкового компромісу, то вона звільняється від кримінальної відповідальності (ч. 4, 5 статті 212 ККУ).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри кримінального права № 2 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Володіна О.О.

Страшок А.А.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри кримінального процесу

ЗАЛУЧЕННЯ ПЕРЕКЛАДАЧА ЯК ГАРАНТІЯ ДОТРИМАННЯ ПРАВ І ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Однією із основних гарантій кримінального процесу є принцип мови судочинства, якою здійснюється кримінальне провадження. Відповідно до ст. 29 Кримінального процесуального Кодексу України (далі – КПК України) кримінальне провадження здійснюється державною мовою.

Відповідно до ч. 1 ст. 68 КПК України у разі необхідності у кримінальному провадженні перекладу пояснень, показань або документів сторони кримінального провадження або слідчий суддя чи суд залучають відповідного перекладача (сурдоперекладача).

Перекладач, серед інших суб'єктів, які здійснюють функцію сприяння кримінальному провадженню, є учасником кримінального провадження, який володіє мовою, якою провадиться судочинство, і мовою особи, яка потребує перекладача. Тобто, він є суб'єктом, який взаємодіє з іншими учасниками провадження, забезпечуючи спілкування між ними.

Послугами перекладача користуються учасники кримінального провадження, які не володіють чи недостатньо володіють державною мовою (ст. 29 КПК України).

Ні суд (судді), ні учасники провадження з обох сторін не вправі виконувати функцію перекладача у випадках, коли виникає необхідність забезпечити переклад показань, клопотань, скарг, виступів тощо учасників провадження, які не володіють мовою судочинства і здійснюють їх своєю рідною мовою або мовою, якою вони володіють, а також здійснити переклад процесуальних рішень для вручення їх копій таким учасникам кримінального провадження. Дане положення знайшло своє нормативне закріплення у ч.1 ст. 83 КПК Armenii, ч. 4 ст. 53 КПК Грузії, а також ч. 2 ст. 161 КПК Естонії. Тому, вважаємо за можливе включити дану правову норму до КПК України.

Головним завданням перекладача є здійснення повного і

правильного перекладу судового процесу, а також заяв, пояснень, показань, клопотань і скарг особі, яка не володіє мовою провадження.

Обов'язковість наявності для особи, яка не розуміє мову, якою ведеться судочинство, перекладача закріплено міжнародними актами, а саме – Міжнародним пактом про громадянські та політичні права та Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод.

Стаття 14 Пакту та ст. 6 Конвенції вказують на право одержання безоплатної допомоги перекладача обвинуваченим, який не розуміє мови, яка використовується в суді або не розмовляє нею. Дана норма розтлумачена судом у п. 48 рішення Європейського суду з прав людини від 28.11.1978 року у справі «Лудіке, Белкасем і Коч проти ФРН».

Як зазначалось перекладач залучається у випадку, якщо учасник кримінального провадження не володіє чи недостатньо володіє державною мовою, однак, у законодавстві відсутні критерії, на підставі яких можливо визначити «володіє» чи «не володіє» особа мовою судочинства.

Традиційним підходом в науковій літературі, який ми повністю поділяємо, є думка про те, що володіння мовою судочинства означає вільне розуміння вказаної мови і без будь-яких труднощів можливість вільно нею висловлюватися.

В підтримку даної думки Верховний суд України висловив власну позицію, зазначаючи, що особами, які не володіють мовою судочинства, необхідно вважати тих, хто не розуміє або погано розуміє таку мову і не може вільно розмовляти нею, а питання про забезпечення перекладачем має вирішуватись не тільки за клопотанням, а й з урахуванням рівня освіти обвинуваченого, його розвитку та інших обставин.

Також у законодавстві відсутні вимоги щодо обов'язку, який покладається на слідчого суддю або суд щодо залучення перекладача. Відповідно до судової практики питання про залучення перекладача слід вирішувати у кожному конкретному випадку. 20 серпня 2019 року у справі №672/1599/17 Касаційний кримінальний суд вказав, що законом не встановлено безумовного обов'язку слідчого судді, суду, прокурора, слідчого самостійно (за відсутності відповідного клопотання з боку учасника провадження) залучати перекладача.

Наслідком порушення вимог щодо залучення перекладача є скасування судового рішення судом апеляційної або касаційної

інстанції з підстав істотного порушення вимог кримінального процесуального закону (ст. ст. 412, 438 КПК України).

Підсумовуючи вищевикладене, наголошуємо на тому, що порушення судом вимог щодо залучення перекладача може призвести до порушення рівності перед законом і судом (принципу «рівності можливостей») та несправедливості судового розгляду в цілому у розумінні положень ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Саме тому залучення перекладача є важливою гарантією дотримання прав і законних інтересів учасників кримінального провадження.

Науковий керівник: д.ю.н., доцент кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Вапнярчук В.В.

**Тіщенко І.І.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
міжнародно-правовий факультет,
1 курс магістратури, група 07-з-19м-01**

ДІЗНАННЯ

Від наступного року дрібні правопорушення будуть розслідувати дізнавачі у формі дізнання. Необхідність запровадження спрощеної процедури обґрунтовується великою кількістю легких правопорушень, що призводить до перевантаженості правоохоронців, унаслідок чого затягується розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів. Інститут кримінальних проступків уже досить давно передбачений у правових системах Австрії, Нідерландів, Іспанії та Італії.

Згідно ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» прийнятого 22.11.2018 р., та який вступить в силу вже з 01.01.2020 р., вводиться новий суб'єкт, як дізнавач.

Хто такий дізнавач? Згідно ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» «дізнавач – службова особа підрозділу дізнання органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу Державного бюро розслідувань, у випадках,

установлених цим Кодексом, уповноважена особа іншого підрозділу зазначених органів, які уповноважені в межах компетенції, передбаченої цим Кодексом, здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків.

Стаття 40¹. Дізнавач

1. Дізнавач при здійсненні дізнання наділяється повноваженнями слідчого. Дізнавач несе відповідальність за законність та своєчасність здійснення дізнання.

4. Дізнавач, здійснюючи свої повноваження відповідно до вимог цього Кодексу, є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові особи, інші фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення дізнавача».

Дізнавач при здійсненні дізнання розглядає тільки кримінальні проступки:

1. Кримінальні правопорушення поділяються на кримінальні проступки і злочини.

2. Кримінальним проступком є передбачене цим Кодексом діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі.

З вище наведеного ми бачимо, що дізнавач це новий процесуальний суб'єкт, має такі ж самі повноваження, як і слідчий та розглядає справи де покарання не може бути позбавленням волі та штраф не перевищує трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Є деякі особливості щодо строків дізнання. Згідно КПК встановлено такі строки:

Стаття 219. Строки досудового розслідування

1. Строк досудового розслідування обчислюється з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань до дня звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності або до дня ухвалення рішення про закриття кримінального провадження.

Строк досудового розслідування з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань до дня повідомлення особі про підозру становить:

1) шість місяців – у кримінальному провадженні щодо кримінального проступку;

2) дванадцять місяців – у кримінальному провадженні щодо злочину невеликої або середньої тяжкості;

3) вісімнадцять місяців – у кримінальному провадженні щодо тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Досудове розслідування повинно бути закінчено:

1) протягом одного місяця з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку;

2) протягом двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину.

Виходячи з ст. 219 КПК, ми бачимо, що шість місяців з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань до дня повідомлення особі про підозру є строк в який повинен вкластися дізнавач.

Після отримання обвинувального акта щодо вчинення кримінального проступку суд у п'ятиденний строк, а у разі затримання особи – у порядку, передбаченому частиною четвертою статті 298² цього Кодексу, невідкладно призначає судовий розгляд.

Виходячи з того, що ми побачили, дізнання повинно дуже сильно розвантажити роботу слідчим, тим самим підняти рівень якості розслідувань тяжких та особливо тяжких злочинів.

Цатурян Н.М.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,
2 курс, 1 група

ПРОСТИТУЦІЯ ЯК ПРОЯВ СТАТЕВОЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ ТА ЗАГРОЗИ ВІД ЇЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ

Проституція сьогодні – одна з найбільш масштабних та прибуткових індустрій світу. Вона охоплює вуличну проституцію, борделі, «масажні салони», стриптиз-клуби, торгівлю людьми з метою

сексуальної експлуатації, дитячу та дорослу порнографію, секс-туризм – і це лише найбільш поширені приклади. В Україні дедалі частіше лунають пропозиції про легалізацію проституції. Серед популярних аргументів на користь такого підходу можна виокремити встановлення контролю над «невмирущою» секс-індустрією, поповнення державного бюджету шляхом її оподаткування, подолання нелегальної проституції, захист прав проституційованих жінок тощо. Постає питання: чи реально легалізація здатна розв'язати зазначені проблеми та покращити становище жінок? Вважаємо, що не здатна, керуючись наступними аргументами.

По-перше, проституція як соціальне явище є виявом статевої дискримінації, тому її легалізація є несумісною з утвердженням рівноправ'я статей. Головною ознакою проституції є її статева маркованість – той факт, що це практика використання жіночого тіла в інтересах чоловіків. Обґрунтованою також є думка про те, що проституція є виявом не просто статевої, але соціальної дискримінації взагалі, де багато форм нерівності, включаючи клас, стать та расу перетинаються, проте ігнорувати першочерговість статевого фактора неможливо: абсолютну більшість проституційованих осіб складають жінки, абсолютну більшість проституторів – чоловіки. Точну кількість залучених у секс-індустрію жінок підрахувати неможливо і різні дослідження вказують на різні цифри, проте всі вони демонструють велику статеву диспропорцію (наприклад, дослідження TEMPER 2008 р. встановило, що жінок в проституції 87%). Така ж диспропорція властива ринку торгівлі людьми, на якому, за даними звіту ООН про торгівлю людьми, 78% від усіх жертв становлять жінки та дівчата переважно з метою сексуальної експлуатації (Global Report on Trafficking in Persons, 2018).

Це зумовлено особливостями патріархальної культури, в якій чоловіки століттями виступають як суб'єкт сексуальності, а жінки – як її об'єкт. Така система породжує й інші проблеми (наприклад, об'єктивація жіночого тіла в медіа). До того ж, нормалізована проституція заперечує сексуальність, засновану на власному бажанні. У дослідженні Європарламенту про сексуальну експлуатацію, проституцію та їх вплив на гендерну рівність зазначено, що проституція не може бути визнаною легітимним бізнесом хоча б тому, що вона суперечить фундаментальним правам людини і принципу

гендерної рівності, а «нормалізація проституції чи торгівлі людьми або будь-яка їх легалізація – це легалізація сексуального рабства і гендерної нерівності».

По-друге, легалізація проституції не є боротьбою з нею. Легалізація значно впливає на попит та пропозицію на ринку, а саме збільшує їх, оскільки зникає ризик судового переслідування як для покупців, так і для продавців. Тому загострення уваги на користі державі від оподаткування проституції, заходах з охорони здоров'я, дискусіях щодо зменшення стигматизації проституційованих осіб, зміні термінології тощо зміщує фокус проблеми зі зменшення обсягів явища на інші заходи. Можна припустити, що пропозиція має зменшитися, враховуючи, що узаконена проституція передбачає сплату податків, тоді як незаконна за визначенням не тягне за собою таких наслідків. Однак, пропозиція може зменшитися тільки за умови, що держава буде більш прискіпливо переслідувати ухилення від сплати податків, ніж раніше вона переслідувала незаконну проституцію, що не вбачається ймовірним.

До того ж, у країнах із законною проституцією спостерігається збільшення обсягів торгівлі людьми («Does Legalized Prostitution Increase Human Trafficking?», 2013). Таку тенденцію також підтверджує Звіт Ради Європи «Prostitution, trafficking and modern slavery in Europe». Це дає змогу припустити, що легалізована проституція не тільки не дає змогу боротися з нею, але й створює перепони для боротьби з торгівлею людьми.

Логічним є те, що під впливом державної політики змінюється і суспільна думка. За даними дослідження, проведеного у 8 країнах Західної Європи, громадяни країн з різними типами регулювання проституції висловлюють різне ставлення до проституції. Громадяни, які проживають у країнах, де проституція криміналізована, ставляться до цього найбільш негативно, а громадяни, які проживають у країні, де проституція та тримання борделів є законними – найбільш позитивно. («Is buying sex morally wrong? Comparing attitudes toward prostitution using individual-level data across eight Western European countries», 2017).

По-третє, проституція ніколи не буде безпечною для залучених у неї жінок. Проституційовані особи в будь-якому разі потрапляють до групи ризику щодо фізичного й психологічного насильства, ВІЛ/СНІДу, венеричних захворювань, нарко- і алкозалежності, ранньої

смертності, самогубства тощо, тому єдиним дієвим способом захисту прав проституйованих осіб є проведення заходів щодо їх виходу з проституції.

Отже, легалізація проституції не може розглядатися як дієвий механізм для контролю і боротьби з нею, оскільки не сприяє зменшенню обсягів секс-індустрії та порушує права людини. Істотним недоліком легалізації є не тільки те, що вона не вирішує проблем сучасності, а й те, що такий підхід не дає змоги розв'язати ці проблеми в перспективі, оскільки формує відповідну правову культуру серед молодого населення.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Мохончук Б.С.

Шевченко Н.С.,

**Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Слідчо-криміналістичний інститут, 6 курс, 1 група**

ОСОБЛИВОСТІ ПРОДОВЖЕННЯ СТРОКУ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ У ПІДГОТОВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Тримання під вартою є винятковим та найбільш суворим запобіжним заходом, який полягає у примусовій ізоляції на певний строк підозрюваного, обвинуваченого та утриманні його в місцях попереднього ув'язнення. Загалом, вирішуючи питання про призначення запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або продовження його строків, слідчий суддя, суд, окрім національного законодавства, враховує практику Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ, Суд). Слід зазначити, що ще за часів дії Кримінального процесуального кодексу України 1960 р. (далі – КПК), ЄСПЛ у своїх рішеннях неодноразово вказував на те, що автоматичне продовження строку тримання під вартою є недопустимим, крім того сторона обвинувачення має надавати нові підстави необхідності знаходження обвинуваченого під вартою. Зокрема, в рішенні по справі «Слоєв проти України» від 06.11.2008 р. Суд зазначив, що зі спливом певного часу саме тільки існування обґрунтованої підозри перестає бути підставою для позбавлення свободи, і судові органи мають навести інші підстави

для продовження тримання під вартою.

Так, відповідно до ч. 3 ст. 315 діючого КПК під час підготовчого судового засідання суд за клопотанням учасників судового провадження має право обрати, змінити чи скасувати заходи забезпечення кримінального провадження, в тому числі запобіжний захід, обраний щодо обвинуваченого. При розгляді таких клопотань суд додержується правил, передбачених розділом II КПК. За відсутності зазначених клопотань сторін кримінального провадження застосування заходів забезпечення кримінального провадження, обраних під час досудового розслідування, вважається продовженим.

У цьому контексті необхідно зазначити, що відповідно до рішення Конституційного Суду України № 1-р/2017 від 23.11.2017 р. положення третього речення ч. 3 ст. 315 КПК в частині, що передбачає поширення продовження застосування заходів забезпечення кримінального провадження, а саме запобіжних заходів у виді домашнього арешту чи тримання під вартою, обраних під час досудового розслідування, без клопотань учасників кримінального провадження, зокрема прокурора, та без перевірки судом обґрунтованості підстав для їх застосування, за яких такі запобіжні заходи були обрані на стадії досудового розслідування, суперечить вимогам Конституції України (далі – КУ).

Так, під час судового провадження у суді першої інстанції (проведення підготовчого судового засідання та судового розгляду) прокурор як сторона обвинувачення має обов'язок підтримувати публічне обвинувачення у суді, доводити винуватість особи та необхідність продовження запобіжного заходу шляхом подання відповідних клопотань щодо цього продовження. Слід виходити з того, що тримання під вартою обмежує гарантоване ч. 1 ст. 29 КУ право людини на свободу та особисту недоторканність. Цей запобіжний захід може бути застосовано судом на новій процесуальній стадії – стадії судового провадження у суді першої інстанції, зокрема під час підготовчого судового засідання, лише за наявності клопотання прокурора.

Таким чином, зміна процесуального статусу особи з підозрюваного на обвинуваченого (підсудного) та початок судового провадження у суді першої інстанції виключають автоматичне продовження застосування запобіжних заходів, обраних слідчим суддею до такої особи на стадії досудового розслідування як до

підозрюваного. Отже, у разі відсутності вмотивованого рішення суду, яким дозволено обмеження свободи особи на період, визначений цим судовим рішенням (а саме ухвалою суду), така особа має бути негайно звільнена.

Проблемним аспектом є те, що у більшості випадків прокурор належним чином не обґрунтовує необхідності продовження строку тримання під вартою. Зокрема, він лише зазначає, що ризики, передбачені ст. 177 КПК не перестали існувати. Наприклад, в ухвалі Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 16.10.2019 р. по судовій справі №202/7100/18 вказано, що під час проведення підготовчого судового засідання прокурор заявив клопотання про продовження строку запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою обвинуваченому О. на 60 днів у зв'язку з тим, що строк тримання його під вартою спливає, судовий розгляд ще не розпочато, ризики, передбачені ст.177 КПК, не перестали існувати. Інший більш м'який запобіжний захід обвинуваченому О., на думку прокурора, не може запобігти ризикам, передбаченим ст. 177 КПК, заявлені раніше ризики не зменшились та продовжують існувати, що виправдовує тримання обвинувачених під вартою. Зазначене клопотання прокурора було задоволено ухвалою Орджонікідзевського районного суду міста Харкова у судовій справі №644/7497/19 від 18.10.2019 р., де прокурор заявив відповідне клопотання. В обґрунтування посилався на те, що К. обвинувачується у вчиненні тяжкого злочину, строк дії минулої ухвали, ризики, визначені ст. 177 КПК, не зменшились та не перестали існувати. Також, в ухвалі Держинського районного суда міста Харкова у судовій справі №638/9770/19 від 21.08.2019 р. лише вказано, що не змінились обставини, якими визначена наявність ризиків, встановлених ст. 177 КПК. Тобто, як зазначав Суд це неприпустимо.

Окрім того, слід звернути увагу на ще одну проблему, яка досі залишається актуальною. Наразі в Україні продовжується така практика (яка виникла за часів дії КПК 1960 р.), що з моменту направлення обвинувального акту до відповідного місцевого суду та до підготовчого судового засідання обвинувачений залишається під вартою без відповідного рішення суду. Таак, під час підготовчого засідання суд ставить питання про можливість призначення справи до судового розгляду, а також розглядає клопотання прокурора про

продовження строку тримання особи під вартою. На існування вказаної ustalеної парактики, в черговий раз, звертає увагу ЄСПЛ у рішенні по справі «Чанев проти України» від 09.10.2014 р., у якому Суд зазначив, що в діючому КПК залишається неврегульованим питання щодо тримання особи під вартою у період після закінчення досудового розслідування та до початку підготовчого судового засідання. Суд дійшов висновку, що українське законодавство дозволяє продовження строку тримання підозрюваного під вартою без судового рішення. Відповідно це є порушенням п. 1 ст. 5 Конвенції про захист прав людини (далі – Конвенція).

Слід зазначити, що проаналізувавши понад 100 ухвал місцевих судів, постановлених у 2019 році у судовому провадженні щодо продовження строку тримання обвинуваченого під вартою, можна дійти висновку, що суд, у більшості випадків, задовольняє клопотання прокурора та відмовляє у задоволенні клопотання про зміну запобіжного заходу стороні захисту. Окрім того, суд у підготовчому провадженні не здійснює належного та детального аналізу обґрунтування відповідного клопотання, а прокурор, майже ніколи, не зазначає нових підстав для продовження строку тримання під вартою, як це передбачено, а лише вказує, що ризики, які існували під час досудового розслідування, не перестали існувати на момент підготовчого засідання та існуватимуть в подальшому. Тому вважаємо, що така практика не відповідає конвенційним гарантіям, дотримання яких є обов'язком держави.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Бабасва О.В.

**М'якушко О.М.,
Житомирський торговельно-економічний коледж
Київського національного
торговельно-економічного університету,
студентка 6 курсу, спеціальності «Право»**

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Актуальність обраної теми можна пояснити тим, що в умовах формування в Україні правової держави роль і значення правового

регулювання суспільних відносин набувають особливої актуальності. Адже головною ознакою моделі держави, що характеризується як правова, є висока урегульованість суспільних відносин, у тому числі і в освітній сфері. Освіта є специфічним об'єктом правового впливу, а відносини, що складаються в цій сфері – предметом правового регулювання. Забезпечення розвитку високої якості освіти в ХХІ столітті є одним із основних пріоритетів в діяльності кожної держави.

Метою роботи є аналіз правового регулювання суспільних відносин у сфері освіти.

Об'єктом роботи є правове регулювання суспільних відносин, які виникають в освітній сфері.

Предметом дослідження є правове регулювання освіти.

Правове регулювання сфери освіти в Україні – це сукупність правових засобів, за допомогою яких держава здійснює правовий вплив на суспільні відносини в освітній сфері.

Прогресивні зміни в суспільстві вимагають адекватної зміни в системі освіти, оскільки вона визначає майбутній економічний, соціальний інтелектуальний, інноваційно-технологічний та культурний розвиток нашої держави, конкурентоспроможність її на світовій арені. Правильне правове регулювання в сфері освіти може сприяти позитивним змінам, або відсутність такого – гальмувати такі зміни. У Законі України «Про освіту» встановленні основні засади правового регулювання освіти в Україні.

На нашу думку, без якісної освіти заможної держави не буде. Система освіти в Україні перебуває в стані, що не задовольняє вимог, які постають перед нею в умовах розбудови української державності, культурного та духовного відродження українського народу. Це виражається передусім у невідповідності освіти суспільним потребам та світовим досягненням людства; у знеціненні соціального престижу освіченості та інтелектуальної діяльності.

Велика кількість закладів освіти не забезпечують необхідну якість освітнього процесу. Відсутня єдина система управління якістю освіти та її моніторингу. Застарілими є навчально-матеріальна база, зміст освіти, знизився престиж наукової і педагогічної праці. Багато молоді втратили інтерес до навчання, а професія вчителя стає непопулярною.

Виходячи з цього виникає термінова потреба у впровадженні ефективного законодавчо-правового регулювання сучасної освіти в Україні.

Слід відзначити, що нові підходи до розуміння суті державного управління освітою відтворені у нормативно правовому забезпеченні функціонування і розвитку освіти: Законі України «Про освіту», у Законах України «Про загальну середню освіту», «Про вищу освіту», «Про позашкільну освіту», та ін. У розділах Державної національної програми «Освіта», яку затвердив Кабінет Міністрів України (1993 р.), серед стратегічних завдань реформування управління освітою репрезентовано: перехід від державного до державно-громадського управління освітою, вказано на розмежування функцій між центральними, регіональними і місцевими органами управління тощо.

З вищенаведеного можна зробити висновок, що у сфері освіти в Україні прийнята велика кількість нормативно-правових актів різного рівня, які мають єдину мету: забезпечити правове регулювання у освітній сфері.

Пунктом 6 статті 92 Конституції України передбачено, що виключно законами України регулюються «засади... освіти». Таким чином, Конституція України не виключає, що низка питань регулювання освітньої діяльності можуть регулюватися постановами Кабінету Міністрів України, наказами Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, інших центральних органів виконавчої влади. Законами мають визначатися повноваження органів виконавчої влади та місцевого самоврядування у сфері освіти.

До державних органів управління освітою та наукою в Україні належать: а) Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України; б) міністерства і відомства України, яким підпорядковані навчальні заклади; в) місцеві органи державної виконавчої влади та органи місцевого самоврядування. В галузі освіти здійснюють управління і Президент України, який видає укази, обов'язкові для виконання, і Кабінет Міністрів, який видає постанови як нормативного, так і індивідуального характеру для цієї галузі.

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України (далі – МОН) є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади із забезпечення реалізації державної політики у сфері освіти,

наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності.

Сьогодні в Україні при центральних органах влади створені громадські ради, колегії, до складу яких введено представників громадськості. До повноважень округів належить вирішення питань виховання, освіти, розвитку місцевої громади. У гімназіях, ліцеях створено ради навчальних закладів, до яких входять батьки, учні, соціально-активні громадяни, які зацікавлені в подальшому розвитку освіти. На місцевому і регіональному рівнях створено ради учнівського самоврядування, об'єднання батьків та ін. На даний час в Україні активно діють: форум батьківської громадськості, Громадська рада освітян і науковців (ГРОНУ), Асоціація керівників шкіл України та ін.

Відповідно до Конституції України, кожен громадянин держави має право на освіту. Повна загальна середня освіта є обов'язковою. Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам.

Однак, за окремими даними, кількість молоді, які не мають навіть неповної середньої освіти, щорічно збільшується.

Не зважаючи на те, що програма «Освіта» передбачає впровадження державно-громадської системи управління нею, за якої громадськість і держава рівноправні партнери, й досі не існує механізмів громадського контролю за діяльністю навчальних закладів, звітності державних органів управління освітою перед суспільством, участі громадськості в прийнятті важливих рішень в процесах освітянської діяльності. Таким чином, реалії сьогодення потребують подальшої модернізації системи освіти. Закони України «Про вищу освіту», «Про позашкільну освіту», потребують вдосконалення шляхом внесення змін та доповнень до них. Залишаються дискусійними питання систематизації та кодифікації законодавства України про освіту.

Дослідивши дану тему, на наш погляд, необхідно створення належних умов для навчання дітей, особливо з обмеженими можливостями, прийняття нових законів, які пов'язані з забезпеченням

рівного доступу до якісної освіти, підвищення рівня соціальної захищеності педагогічних працівників, підвищення керованості галузі. Потребують законодавчого уточнення положення стосовно питань типології загальноосвітніх та інших навчальних закладів системи загальної середньої освіти, ліквідації навчальних закладів, відносин власності та засад фінансування у сфері освіти, розміру заробітної плати за виробниче навчання і виробничу практику дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, що навчаються у професійно-технічних навчальних закладах, порядку зарахування до загальноосвітніх закладів, напрями та фінансування виховного процесу, забезпечення реалізації державних гарантій та отримання певного рівня освіти особами з обмеженими можливостями здоров'я тощо.

Науковий керівник: викладач правознавчих дисциплін Житомирського торговельно-економічного коледжу Київського національного торговельно-економічного університету Поліщук Т.Р.

**Кузьмич О.І.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Слідчо-криміналістичний інститут, 2 курс, 3 група**

ДИФАМАЦІЯ ТА ЗМІ

Варто почати з того, що ж таке дифамація. Як зазначає юридична література, дифамація (лат. *diffamatio* — обмова, ганьблення від лат. *diffamare* = поширювати плітки) — це поширення про особу недостовірної інформації, яка принижує її честь та гідність, завдає шкоди діловій репутації. Дифамація є синонімом до терміну «приниження честі, гідності та ділової репутації». Все частіше покарання за дифамацію розглядають як невиправдане обмеження свободи вираження поглядів. У більшості демократичних країн такі правила діють дуже рідко або взагалі не використовуються. Протягом кількох останніх років у деяких державах вирішили скасувати кримінальні санкції за дифамацію. До таких країн належать Великобританія, Гана, Ірландія, Естонія, Боснія і Герцеговина, Грузія, Україна та інші.

Законодавство не визначає термін "дифамація". В українській мові синонімами до цього терміну можна вважати такі поняття як "наклеп" та "образ". Ці поняття наразі практично не застосовуються в законодавстві. Вони вживалися в статті 47-1 Закону України "Про інформацію" за редакцією 1992 року, яка стосувалася оціночних суджень.

Водночас право на захист честі, гідності та ділової репутації закріплено на конституційному рівні (ч. 4 ст. 32)

У Цивільному кодексі України чітко зазначено, що спростування інформації, яка шкодить честі, гідності та діловій репутації має бути у тому ж ЗМІ, на тій же шпальті видання. Поряд із спростуванням таких відомостей передбачається право особи вимагати компенсації майнової й моральної шкоди. У цьому випадку захист порушених прав регулюється ст. 277 Цивільного кодексу, згідно з яким суд повинен визначити: 1) чи стосується інформація конкретної особи; 2) чи викладена вона недостовірно; 3) чи порушує вона честь, гідність та ділову репутацію.

Єдиною законною метою законів про дифамацію є захист репутації. Однак практика багатьох країн світу свідчить про зловживання законами про наклеп, щоб запобігти відкритому громадському обговоренню та законній критиці правопорушень чиновників. У багатьох країнах створені такі закони, які застосовуються для захисту певних об'єктів, включаючи національну чи релігійну символіку. Оскільки об'єкт, як такий, не може мати репутацію, мета таких положень є незаконною.

Завдання шкоди репутації людини внаслідок необґрунтованої критики носить за собою безпосередній та особистий характер. На відміну від власності, репутація не успадковує ніякого інтересу до репутації померлої людини, яка могла б залишитися у родичів після смерті власника, по суті відрізняється від людини, яка живе з власною репутацією. Крім того, право на правовий захист проти наклепу на померлу особу легко може бути порушено, щоб запобігти вільному та відкритому обговоренню історичних подій.

Деякі країни прагнуть виправдати закони про дифамацію, особливо кримінального характеру, оскільки крім репутації вони захищають суспільні інтереси, такі як підтримка громадського порядку чи національної безпеки або дружні стосунки з іншими країнами.

Оскільки закон про дифамацію не створюється спеціально для захисту цих інтересів, він не може протистояти його необхідності контролювати обмеження права на свободу вираження поглядів. Подібні інтереси, якщо вони законні, повинні бути захищені спеціально визначеними законами.

Здебільшого судові процеси, в яких застосовується термін "дифамація" стосуються саме діяльності журналістів. Свобода вираження поглядів та преси є наріжним каменем демократичного суспільства. Ось чому міжнародні організації заохочують

держав декриміналізувати законодавство про дифамацію. Це позитивно впливає на:

- побудову громадянського суспільства та інформаційного;
- підтримку свободи вираження поглядів;
- забезпечення доступу до публічної інформації.

Отже, для забезпечення ефективного функціонування законодавства про дифамацію, потрібно знайти баланс між правом на честь, гідність та ділову репутацію, а також правом на свободу вираження поглядів.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого України Романюк П.В.

**Дробчак Л.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри кримінального процесу**

ВМОТИВОВАНІСТЬ СУДОВОГО РІШЕННЯ, ЯКИМ ВИРІШУЄТЬСЯ ПИТАННЯ ПРО ВІДВІД

Вирок суду, як найважливіший акт правосуддя, покликаний забезпечити захист гарантованих Конституцією України прав і свобод людини. У зв'язку з цим суди повинні неухильно додержувати вимог про законність і обґрунтованість рішення у кримінальному провадженні. Однак, до моменту ухвалення вироку, під час здійснення досудового розслідування та під час судового розгляду, судом постановляється низка ухвал з процесуальних та процедурних питань.

Як і вирок, всі ухвали суду повинні бути законними, обґрунтованими і вмотивованими, адже ст. 370 КПК України

закріплено загальні вимоги до всіх судових рішень, що ухвалюються судом в кримінальному провадженні. Зокрема, законним є рішення, ухвалене компетентним судом згідно з нормами матеріального права з дотриманням вимог щодо кримінального провадження, передбачених КПК України. Обґрунтованим є рішення, ухвалене судом на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, які підтверджені доказами, дослідженими під час судового розгляду та оціненими судом відповідно до статті 94 КПК України. Вмотивованим є рішення, в якому наведені належні і достатні мотиви та підстави його ухвалення. Отже, вмотивованість судового рішення необхідно розглядати як самостійну вимогу, яка не є тотожною вимогам законності й обґрунтованості.

Не акцентуючи уваги на всіх судових рішеннях, які вправі ухвалити суд у кримінальному провадженні, вважаємо за необхідне приділити увагу судовому рішення, яким вирішується питання про відвід учасника кримінального провадження.

Актуальність досліджуваного питання полягає в тому, що визнання судом апеляційної інстанції заяви про відводу, в задоволенні якої було відмовлено, обґрунтованою, є підставою для скасування вироку суду та призначення нового розгляду в суді першої інстанції (п. 2 ч. 1 ст. 415 КПК України). Варто зазначити, що такий стан речей завжди має наслідком порушення засади розумності строків, адже розгляд кримінального провадження здійснюється іншим складом суду спочатку. З огляду на викладене, не претендуючи на абсолютну правильність нашої позиції, вважаємо, що в КПК України доцільно закріпити можливість оскарження ухвали про відмову в задоволенні заяви про відвід в загальному порядку, зокрема, як наприклад це передбачено у ст. 28 КПК Федеративної Республіки Німеччини.

Зазначимо, що ч. 3 ст. 81 КПК України закріплено нормативне положення, відповідно до якого питання про відвід вирішується в нарадчій кімнаті вмотивованою ухвалою слідчого судді, судді (суду).

Грошевий Ю.М., досліджуючи проблеми формування суддівського переконання, писав: «мотивування – це зовнішній вираз процесу формування змісту знань, що привели до конкретних висновків по суті справи, що розглядається. Таким чином, в мотивах судового рішення опосередковується не лише результат суддівського переконання, але і передається формування кінцевого висновку. Іншими словами, мотивування – це процес обґрунтування наявних в

судовому рішенні висновків по суті справи, що розглядається, та суддівського переконання в достовірності зібраних і досліджених під час судового розгляду доказів у їх взаємозв'язку і взаємозалежності».

Погоджуючись з таким розумінням вмотивованості судових рішень, вважаємо, що розглядувана вимога відображає підсумки процесуальної діяльності суду з точки зору їх переконливості, доведеності конкретними фактами, доводами, їх можливості стати підставами конкретних рішень. Саме тому, на наш погляд, суддя повинен викладати мотиви, які сприяли формуванню його висновків, відображати аналіз досліджених по справі доказів, пояснень сторін та юридичне обґрунтування висновків суду таким чином, щоб стороння особа мала можливість без додаткових зусиль зрозуміти зміст ухваленого рішення.

Водночас, з власної практики та з аналізу судових рішень вбачається, що судді, в переважній більшості, не дотримуються вимоги щодо вмотивованості ухвал, якими вирішуються питання про відвід учасників кримінального провадження. Ілюстративною, в цьому аспекті, є ухвала Київського районного суду м. Харкова по справі № 640/17205/17 від 08.11.2017р., в якій хоча і викладені конкретні підстави заявленого слідчому судді відводу, однак не міститься належний правовий висновок щодо невідповідності заявленої підстави для відводу вимогам ст. 75 КПК України.

Наступні судові рішення, які пропонуються в якості зразків судової практики, а саме ухвала Харківського районного суду Харківської області по справі № 635/931/18 від 01.02.2019р., ухвала Харківського районного суду Харківської області по справі № 635/5255/19 від 22.10.2019р., ухвала Московського районного суду м. Харкова по справі № 646/2894/18 від 12.07.2019р., містять лише формальні фрази (*підставою відводу є сумніви в неупередженості, вважає дії упередженими тощо*), які дублюють статті КПК України, без надання їм конкретного правового змісту в світлі розглядуваних справ, тобто без вказівки на фактичну підставу для відводу.

Також в ЄДРСР наявні ухвали, які точно можна назвати зразками лаконічності та стриманості у викладі. Так, ухвала Орджонікідзевського районного суду м. Харкова по справі № 644/3516/19 від 27.05.2019р., взагалі складається з одного речення і не містить навіть описової частини, окрім як зазначення того, що заява

не мотивована, і особа залишила судові засідання не надавши пояснень з приводу заявленого відводу та його підстав.

Європейський суд з прав людини (далі – Суд або ЄСПЛ) в п. 58 рішення «Серявін та інші проти України», заява № 4909/04 від 10.05.2011р., вказав, що «...згідно з його усталеною практикою, яка відображає принцип, пов'язаний з належним здійсненням правосуддя, у рішеннях судів та інших органів з вирішення спорів мають бути належним чином зазначені підстави, на яких вони ґрунтуються. Хоча пункт 1 статті 6 Конвенції зобов'язує суди обґрунтовувати свої рішення, його не можна тлумачити як такий, що вимагає детальної відповіді на кожен аргумент. Міра, до якої суд має виконати обов'язок щодо обґрунтування рішення, може бути різною в залежності від характеру рішення. Хоча національний суд має певну свободу розсуду щодо вибору аргументів у тій чи іншій справі та прийняття доказів на підтвердження позицій сторін орган влади зобов'язаний виправдати свої дії, навівши обґрунтування своїх рішень. Ще одне призначення обґрунтованого рішення полягає в тому, щоб продемонструвати сторонам, що вони були почуті. Крім того, вмотивоване рішення дає стороні можливість оскаржити його та отримати його перегляд вищестоящою інстанцією. Лише за умови винесення обґрунтованого рішення може забезпечуватись публічний контроль здійснення правосуддя...».

Таким чином, ЄСПЛ визначає обов'язком судів давати обґрунтування своїх рішень, окреслюючи межі цього обов'язку, та визначаючи, що питання про те, чи виконав суд свій обов'язок щодо подання обґрунтування, може бути з'ясовано тільки з огляду на конкретні обставини справи.

Однак, в аспекті окресленої проблематики, з ухвал, якими вирішується питання про відвід учасника кримінального провадження іноді неможливо встановити ані окремих складових ухвали, визначених ст. 372 КПК України, ані обставин справи взагалі, у зв'язку із чим неможливо говорити про їх відповідність критерію вмотивованості.

Підсумовуючи викладене, враховуючи значимість інституту відводів для кримінального провадження, вважаємо, що суддям потрібно більш ретельно підходити до вирішення питань про відвід та, відповідно, до оформлення рішення, яким результат розгляду заяви про відвід учасника кримінального провадження набуває статусу

остаточного, з урахуванням неповторної індивідуальності як обставин конкретного кримінального провадження, так і кожного з наявних доводів.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Туманянц А.Р.

**Янчев Р.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,
1 група, 2 курс**

ДО ПИТАННЯ ЗМІСТУ ТА ОСОБЛИВОСТЕЙ ПАРАДИГМИ ЦИФРОВИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Останнім часом спостерігається тенденція збільшення кількісних та якісних показників активності людини в мережі Інтернет. Глобальна мережа перетворилася на сприятливе середовище для взаємодії між різноманітними суб'єктами, які вступають між собою у суспільні відносини, значна частина яких регулюється правом. Історично склалося так, що інформаційні мережі та власне сам Інтернет розвивалися перш за все під впливом точних наук. Правове регулювання значною мірою стояло осторонь цього питання. Наслідком цього явища є те, що сучасні інформаційні відносини та цифрові технології розвиваються набагато швидше, ніж держава встигає врегулювати їх за допомогою свого законодавства. Виникає та набуває поширення ідея парадигми окремої групи прав людини у мережі Інтернет або цифрових прав.

Всесвітня інформаційна глобалізація породжує численні конфлікти між користувачами мережі Інтернет, які зумовлені колізіями між їхніми правами. Наприклад, право на свободу вираження поглядів часто суперечить праву на повагу до честі та гідності особи. Реалізація права на вільний доступ та поширення інформації створює ризик порушення права на недоторканість приватного життя та захист конфіденційної інформації. А використання права на вільний збір і обробку даних може перешкодити поведженню із ними з боку їх власника чи розпорядника. Нового значення набуває право людини на свободу вираження поглядів, що сьогодні безпосередньо

переплітається з правилами гри в інформаційному суспільстві та неабияк пов'язане з правом на доступ до Інтернету. Таке право має свою давню особливу історію в традиційних засобах масової інформації. Наразі воно набуває нового значення.

Для вивчення концепції цифрових прав людини потрібно дослідити історичний аспект розвитку мережі Інтернет, формування інформаційного суспільства та появи концепції цифрових прав людини. На початку тут не було місця праву. В перші роки виникнення Інтернету та локальних цифрових систем, обране питання вирішувалося перш за все з позиції технічних наук (створення умов для функціонування Інтернету). І лише потім цими питаннями почали займатися представники наук гуманітарного циклу.

З точки зору юриспруденції, початково діяли правила тотожні тим, що застосовуються в інших сферах юридичного регулювання. Але 6 липня 2012 року під час проведення 20-ї сесії Комітету з прав людини ООН була прийнята Резолюція про сприяння та захист прав людини в Інтернеті (оригінальна назва – Resolution on the Promotion, Protection, and Enjoyment of Human Rights on the Internet). Право людини на доступ до Інтернету з початку визнано складовим пава на інформацію, а потім його виділено в окреме право людини, що має гарантуватися правовим каталогом по-справжньому розвиненої демократії.

Західна та певною мірою українська юридична думка починає оперувати новим понятійним апаратом. Категорії Інтернету речей та цифрової людини вже починають набувати поширення. Перше означає трансформацію світового павутиння у джерело ресурсів, потенціал яких дозволяє задовольняти практично необмежений обсяг прав та інтересів гранично широкого кола осіб. Парадигма цифрових прав вже починає відображатися у національному законодавстві розвинених демократій. Кожна держава на сьогодні повинна забезпечувати для своїх громадян право на доступ до мережі Інтернет, особливо в контексті реалізації їхнього основоположного права на інформацію, так як глобальна мережа є універсальним джерелом різноманітних відомостей.

В межах інформаційного суспільства людина є суб'єктом, який може реалізовувати ряд конституційних прав та свобод. Частіше за все в цифровій мережі застосовуються право на захист честі та гідності особи (наприклад у разі поширення недостовірної інформації чи

образи), право на свободу поширення інформації, право на свободу слова та право на недоторканність приватного життя. Специфіка інформаційних відносин ускладнює забезпечення та захист прав людини у цій сфері. Особливої уваги потребує проблематика захисту прав та інтересів дітей як найменш захищених користувачів в мережі Інтернет.

Таким чином цифрові права вже давно перестали мати похідний характер і перетворилися на самостійну юридичну категорію, який потребує власного регламентування, яке більша частина держав не здатна здійснити внаслідок розриву між темпами розвитку права та інформаційних систем відповідно. Саме тому потрібно говорити про наявність окремої конституційної парадигми основоположних цифрових прав людини.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Мохончук Б.С.

**Гребенюк В.В.,
Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля,
здобувач кафедри правознавства**

ЩОДО ПИТАННЯ «БЕЗСТРОКОВОСТІ» ТРУДОВОГО КОНТРАКТУ

В основі правового регулювання праці лежать індивідуально-договірний і колективно-договірний методи, які в найвищій мірі відповідають суті сучасних трудових відносин. В сучасних умовах вкрай актуальним є індивідуально-договірний метод регулювання праці, який реалізується шляхом укладення трудових контрактів. Впровадження контрактної форми в трудових правовідносинах обумовлено прагненням роботодавців залучати до роботи найбільш кваліфікованих і творчо активних працівників. Ця форма трудового договору дає можливість більш раціонально регулювати кількісний і якісний склад персоналу, поліпшувати структуру зайнятості, при необхідності додатково залучати кваліфікованих працівників з боку, підвищувати рівень відповідальності і творчого ставлення працівників до виконуваної роботи.

Майже не єдиним підзаконним нормативно-правовим актом, який більш-менш може врегулювати процедуру укладення і припинення трудового контракту є постанова Кабінету міністрів України «Про впорядкування застосування контрактної форми трудового договору» від 19 березня 1994 р. №170 (далі – постанова № 170). Відповідно до пункту 21 вказаної постанови № 170 у разі розірвання контракту з ініціативи роботодавця з підстав, установлених у контракті, але не передбачених чинним законодавством, звільнення проводиться за пунктом 8 статті 36 Кодексу законів про працю України, з урахуванням гарантій, встановлених чинним законодавством і контрактом [1].

На практиці виникає питання як бути, коли контракт переукладено декілька разів. Так, відповідно до пункту 24 постанови № 170 за два місяці до закінчення строку чинності контракту за угодою сторін його може бути продовжено або укладено на новий строк. У 1995 році в КЗпП з'явилася стаття 39¹, в якій зазначено, що якщо після закінчення строку трудового договору (пункти 2 і 3 статті 23) трудові відносини фактично тривають і жодна із сторін не вимагає їх припинення, дія цього договору вважається продовженою на невизначений строк. Крім того, трудові договори, що були переукладені один чи декілька разів, за винятком випадків, передбачених частиною другою статті 23, вважаються такими, що укладені на невизначений строк. Працівника вважають, що зазначена стаття поширюється і на трудові контракти, однак судова практика говорить про інше.

Верховний Суд у постанові від 22 січня 2020 р. у справі №607/18964/18 висловив свою позицію щодо порушеного питання [2]. Колегія суддів Верховного Суду не погоджується висновками апеляційного суду та вважає, що переукладання строкового трудового договору (контракту) чи продовження строку його чинності у випадках, що підпадають під частину другу статті 23 КЗпП України, не передбачає набуття трудовим договором характеру безстрокового, укладеного на невизначений строк.

Аналізуючи нормативно-правову базу, судову практику, ми розуміємо, що контракт за своєю юридичною природою є угодою про працю, але відрізняється від звичайного трудового договору тим, що в ньому можуть встановлюватися додаткові підстави для його розірвання. Обґрунтованою особливістю є те, що контракт завжди має строковий характер, а при його розірвання можливо і відшкодування моральної

шкоди. Маємо наголосити на тому, що, будучи особливою формою трудового договору, контракт регулює не тільки трудові, а й тісно пов'язані з ними інші суспільні відносини. Це стосується житлових прав, соціального забезпечення, особистого транспорту і інших питань, які забезпечуються за рахунок прибутку роботодавців. Таким чином, в порівнянні з традиційним трудовим договором контракт охоплює більш широке коло правовідносин, адекватних економіці перехідного періоду. Він укладається з метою максимального використання індивідуальних особливостей працівника, створення додаткових стимулів до високопродуктивної праці, врахування інтересів виробництва і підвищення взаємної відповідальності сторін.

Таким чином, індивідуально-договірний метод регулювання трудових відносин є провідним в умовах ринкової економіки. За допомогою контракту, безумовно, можна врегулювати індивідуальні, специфічні трудові відносини, і якомога ефективніше використовувати правову специфіку природи контракту. Водночас, недостатня нормативно-правова правового регулювання трудових контрактів призводить до судових спорів, зокрема щодо припинення та розірвання контрактів. Аналіз судової практики дав можливість зробити висновок, що навіть багаторазове переукладення контракту не надає трудовим відносинам безстрокового характеру.

Література:

1. Про впорядкування застосування контрактної форми трудового договору : Постанова Кабінету Міністрів України від 19 березня 1994 р. № 170 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/170-94-%D0%BF#Text>.
2. Постанова Верховного Суду України від 22 січня 2020 р. у справі №607/18964/18 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87115229>

**Чуприна Ю.А.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
начальник відділу наукових досліджень**

ЩОДО ПОНЯТТЯ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Проблема професійного розвитку носить міждисциплінарний характер і є однією з центральних проблем сучасної психології праці, психології професій, акмеології та ін. Говорячи про розвиток людини,

розрізняють фізичний розвиток, фізіологічний розвиток, психічний розвиток, соціальний розвиток і духовний розвиток [1].

Виходячи з цього, професійний розвиток можна розглядати як процес якісних і кількісних змін, що відбувається в різних професійно-значущих структурах особистості, результатом якого є позитивні зміни в професійній діяльності і свідомості людини. Погоджуючись з позицією Л. Мозгарева, якісні зміни будемо розуміти як новоутворення в професійно-значущих структурах особистості, а кількісні зміни – як позитивні «збільшення» вже існуючих професійних характеристик особистості, які, безперечно, будуть задавати позитивний вектор розвитку професійної діяльності, підвищувати її ефективність [2]. Проблема професійного розвитку людини по суті є рішенням більш широкого проблемного поля, що позначається як співвідношення особистості і професії. В. Дружинін зазначає, що на сьогоднішній день існує дві альтернативних точки зору на цю взаємодію. Перша – заперечення впливу професії на особистість. Прихильники цього підходу стверджують початкову «професійність» людини, тобто обравши професію, людина не змінюється в процесі її освоєння і виконання трудових функцій. Зокрема, Парсонс вважав, що для правильного вибору професії індивіду необхідно мати чітке уявлення про себе і своїх здібностях, а також про вимоги, що пред'являються до нього професією, і можливості реалізації поставлених цілей. механізм вибору професії полягав у встановленні відповідності між вимогами професії та здібностями особистості. Якщо в ході виконання діяльності виявлялося невідповідність вищеназваних компонентів, людина змінювала свою професію [3]. На нашу думку, даний підхід можна назвати механістичним, оскільки він заперечує суб'єктивну активність особистості, її право на самостійне визначення свого професійного шляху. Він ставить під сумнів можливість розвитку людини в професії, отже, існування професійного розвитку.

Друга точка зору – визнання факту впливу професії на особистість. Вона характерна для більшості зарубіжних дослідників і є загальноприйнятою у вітчизняній психології. Вона постулює людини як активного суб'єкта життєдіяльності в різних соціальних сферах, здатного здійснювати самостійний професійний вибір, розвиватися і змінюватися в процесі освоєння професії. Отже, даний підхід не заперечує професійний розвиток.

У понятті «професійний розвиток» міститься сутність взаємодії людини з професією. Професія – це особлива форма соціальної організації людини в суспільстві. У психологічному словнику професія визначається як «необхідна для суспільства, соціально цінна і обмежена внаслідок поділу праці сфера програми фізичних і духовних сил людини, що дає йому можливість одержувати замість витраченого праці необхідні кошти його існування і розвитку» [4]. Е. Клімов уточнює, що професія – це діяльність, сфера прояви особистості, «це система професійних задач, форм і видів професійної діяльності, професійних особливостей особистості, що можуть забезпечити задоволення потреб суспільства в досягненні потрібного суспільству значущого результату, продукту» [1].

Таким чином, людина і професія носять взаємопов'язаний і взаємообумовлених характер, що визначає розвиток кожного боку, а професійний розвиток, на наш погляд, це міра, яка визначає характер і результативність цієї взаємодії.

У зарубіжній науці інтерес до проблеми професійного розвитку виник вперше в рамках професійної психології. Спочатку він був обумовлений в першу чергу завданнями підвищення продуктивності праці, ефективності виробництва в цілому, але потім все в більшою мірою відбувалася гуманізація цієї галузі психології, завдяки появі нових психологічних теорій особистості. Необхідно відзначити, що більшість західних дослідників замість поняття «професійний розвиток» оперують поняттям «кар'єра» (career), яке позначається ними, як «життєва кар'єра», «ключові моменти кар'єри», «моделі (типи) кар'єри », « розвиток кар'єри », « вибір кар'єри ». Дж. Ван Маанен стверджує, що кожна людина в сучасному суспільстві робить якусь кар'єру, «блискучу або жалюгідну», «успішну або нещасну» [5]. Норвезькі дослідниці К. Skrede, К. Sornes вважають, що поняття кар'єра потрібно розуміти в двох аспектах: як соціальну модель просування по роботі, що має громадські обмеження, і як історію життєвого шляху людини.

Таким чином, проблема професійного розвитку науково-педагогічних працівників актуальна як для зарубіжних науковців, так і для національних. Враховуючи міждисциплінарний характер цієї проблеми, особливу увагу при дослідженнях слід приділяти

теоретично-правовій природі професійного розвитку науково-педагогічних працівників.

Література:

1. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи: Методичний посібник. – К.: Центр навч. літератури, 2003. – 316 с.
2. Мозгарев Л.В. Умовия професіонального розвитку педагогов в системе повышениа квалификации: дисс. к. пед. наук: 13.00.08.
3. Crites S. The vocational choice. N.Y., 1964.
4. Педагогічний словник / За ред. М. Д. Ярмаченка. – К.: Педагогічна думка, 2001. – 516 с.
5. Häyrynen Yu. Training and professional career. Development and perspective on career. Papers of expert course Approaches and methods of organizing and practicing careers counselling in various contexts. Moscow-Helsinki 10-26 January 1996. С. 9.

Янушкевич О.І.,
Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля,
здобувач кафедри правознавства

ДО ПИТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ПРИРОДИ
І ЗНАЧЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ СТАНДАРТИВ
ЮРИДИЧНИХ ГАРАНТІЙ У СФЕРІ ПРАЦІ

Світова економічна криза спричинила такі негативні наслідки у трудовій життєдіяльності суспільства, як: зменшення заробітної плати; вимушені переходи працівників на неповний робочий час; масове скорочення штату працівників; різке зростання рівня безробіття і т.п. Масові звільнення працівників, які спостерігаються по всьому світу, часто здійснюються з грубим порушенням трудових прав (особливо у сфері соціальних гарантій при звільненні). Виникають небезпечні соціальні явища в суспільстві, такі як: правовий нігілізм, недовіра до державної влади, протиправна поведінка. Значно погіршує ситуацію низький рівень ефективності трудового законодавства у багатьох країнах, з великою кількістю застарілих норм і відсутністю чітких санкцій за їх порушення.

Основними міжнародними міждержавними організаціями у сфері праці є всесвітні (ООН, МОП) і значна кількість регіональних (Європейський Союз, Рада Європи, Співдружність Незалежних Держав, Організація Африканських Держав, Організація Африканської Єдності, Організація з безпеки і співробітництва в Європі, Північноамериканська зона вільної торгівлі) міжнародних організацій. Якщо всесвітні міжнародні організації націлені на створення універсальних стандартів праці, то регіональні зосереджені на

деталізації таких стандартів у своїх актах відповідно до особливостей та вимог правових систем певного регіону. Схожу з регіональними організаціями роль мають міжнародні недержавні організації, до яких належать: міжнародні профспілкові організації (Міжнародна конференція профспілок, Всесвітня федерація профспілок); міжнародні організації роботодавців (Міжнародна організація роботодавців, Європейська конфедерація роботодавців); міжнародні правозахисні організації (Міжнародна Амністія, Human Rights Watch). Особливим суб'єктом виступає ТНК як компанія, що володіє виробничими підрозділами у декількох країнах, та створює типові Кодекси поведінки для регулювання своєї діяльності, у тому числі у сфері праці. Існує значна кількість таких міжнародних документів (Кодекс ділової етики Nokia, Кодекс поведінки Nike), які попри їх здебільшого декларативний характер, виступають активним засобом міжнародного правового регулювання праці.

ООН у Загальній декларації прав людини (1948 р.) проголошені такі основні невід'ємні та невідчужувані трудові права: право на працю, право на вільний вибір роботи, право на захист від безробіття, право на справедливі та сприятливі умови праці, право на рівну плату за рівну працю без будь-якої дискримінації, права на справедливу і задовільну винагороду, що забезпечує гідне людини існування для неї самої та її сім'ї, та на додаткові засоби соціального забезпечення у разі необхідності, право створювати професійні спілки та вступати до них для захисту своїх інтересів; право на відпочинок і довілля, включаючи право на розумне обмеження робочого дня і на оплачувану періодичну відпустку. Зазначені права водночас визнаються основними принципами міжнародного трудового права. Під егідою ООН прийнято низку інших міжнародних актів (міжнародні пакти: Про економічні, соціальні і культурні права (1966 р.), Про громадянські і політичні права (1966 р.), а також міжнародні конвенції: Про ліквідацію усіх форм дискримінації стосовно жінок від (1979 р.), Про ліквідацію усіх форм расової дискримінації (1966 р.), Про захист прав трудящих-мігрантів та членів їхніх сімей (1990 р.).

Значну роль у міжнародно-правовому регулюванні юридичних гарантій у сфері праці відіграють також міжнародні акти МОП. Ця Організація по праву є флагманом серед суб'єктів міжнародного регулювання праці як найдосвідченіша та найвпливовіша міжнародна

організація у цій сфері. Основними перевагами впливу МОП на трудові відносини є: охоплення її актами всіх сфер трудових відносин; дотримання принципу трипартизму (врахування інтересів органів державної влади, роботодавців та працівників); гнучкість прийнятих норм, що сприяє ратифікації конвенцій у різних країнах; глибоке теоретичне та практичне обґрунтування розроблених актів (протягом тривалого часу більшість конвенцій не анулюються, а лише доповнюються). Значна увага у МОП приділяється процедурі контролю за виконанням її конвенцій та рекомендацій, яка здійснюється шляхом розгляду доповідей держав-членів та отримання скарг від різних громадських організацій й інших держав-учасників.

Систему міжнародно-правових актів МОП складає низка фундаментальних конвенцій, які є обов'язковими для країн, що їх підписали та ратифікували (якщо конвенція підлягає ратифікації). Загалом, МОП було ухвалено близько 400 конвенцій та рекомендацій щодо різних аспектів трудових відносин. Проаналізуємо коротко конвенції, в яких закріплюються міжнародно-правові гарантії реалізації особою права на працю. Слід зазначити, що міжнародні акти МОП приймаються та мають виконуватися з урахуванням принципу недопущення погіршення правового становища працівника.

Окрему категорію міжнародних актів у системі міжнародно-правового регулювання юридичних гарантій у сфері праці становлять регіональні акти. Для України актуальними є міжнародні акти (конвенції, декларації, договори тощо) прийняті в межах європейських регіональних суб'єктів міжнародного права. Так, Радою Європи були прийняті Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.), Європейська соціальна хартія (переглянута) (1996 р.).

Так, Європейська соціальна хартія як універсальний міжнародно-правовий акт у сфері захисту соціальних прав людини, який, закріплюючи всі права, що містяться в актах ООН, МОП, певною мірою змінює їх з урахуванням регіональної специфіки, новітніх тенденцій розвитку основних прав людини. На цей час ЄСХ (переглянута) містить найбільш повний каталог соціальних прав, в тому числі 23 права у сфері праці, порівняно з іншими міжнародними актами. Європейська соціальна хартія (переглянута) стала частиною національного трудового законодавства внаслідок її ратифікації Законом України від

14 вересня 2006 року «Про ратифікацію Європейської соціальної хартії (переглянутої)». Україною взято зобов'язання щодо виконання положень 27 статей (у тому числі 6 із 9 обов'язкових) та 74 пунктів ЄСХ (переглянутої). Серед прав, закріплених у зазначених статтях, є такі індивідуальні трудові права: право на працю, право на справедливі умови праці, право на безпечні та здорові умови праці, право на справедливу винагороду, право дітей і підлітків на захист, право працюючих жінок на охорону материнства, право на професійну орієнтацію, право на професійну підготовку, право на охорону здоров'я, право інвалідів на самостійність, соціальну інтеграцію та участь у житті суспільства, право займатися прибутковою діяльністю на території інших Сторін, право на рівні можливості та рівне ставлення при вирішенні питань щодо працевлаштування та професії без дискримінації за ознакою статі, право на захист у разі звільнення, право на гідне ставлення на роботі, право працівників із сімейними обов'язками на рівні можливості та рівне ставлення до них.

З підписанням та ратифікацією Україною Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з Атомної Енергії та їхніми державами-членами, з іншої, особливої актуальності набуває наближення національного трудового законодавства до законодавства ЄС. Так, у Додатку XI до Глави 21 «Співробітництво у галузі зайнятості, соціальної політики та рівних можливостей» закріплено зобов'язання України поступово наблизити своє законодавство до законодавства ЄС у встановлені в цьому документі строки. Сторони визначили конкретний перелік директив, положення яких мають бути впроваджені в українське трудове законодавство. Зазначений перелік складається з трьох блоків: 1) трудове законодавство, 2) антидискримінація та гендерна рівність, 3) здоров'я і безпека праці. Так, Україна зобов'язалася імплементувати Директиви № 2006/54/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 5 липня 2006 р. про реалізацію принципів рівних можливостей і рівного ставлення до чоловіків та жінок у питаннях працевлаштування і зайнятості (зі змінами), якою встановлюються гарантії реалізації права на працю.

Проаналізувавши міжнародно-правові документи у сфері праці можемо виокремити низку ознак сучасного регулювання юридичних гарантій у сфері праці. Це системність гарантування права на працю

(соціально-економічні права проголошуються та гарантуються у системному зв'язку з політичними, громадянськими, культурними, економічними правами людини; комплексність гарантування права на працю (право на працю та інших трудових прав розглядаються в аспекті загальних соціально-економічних прав людини); здійснення правового регулювання через соціальну стандартизацію (встановлення мінімальних стандартів, каталогізація соціальних прав, у тому числі і права на працю, а також змісту права на працю та гарантій його забезпечення).

Отже, міжнародно-правове регулювання юридичних гарантій у сфері праці представляє собою сукупність міжнародних норм та стандартів з питань праці; це діяльність уповноважених інституцій, що спрямована на забезпечення реалізації положень міжнародно-правових актів з питань юридичних гарантій реалізації права на працю та інших трудових прав.

**Таможанський О.В.,
Східноукраїнський національний
університет імені Володимира Даля,
юридичний факультет,
здобувач кафедри правознавства**

ГНУЧКИЙ РЕЖИМ РОБОЧОГО ЧАСУ: ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАЦІ

Режим гнучкого робочого часу отримав своє поширення на деяких підприємствах нашої країни, як серед службовців апарату управління, так і робітників виробничих структурних підрозділів на початку 70-х – 80-х рр. Уперше запровадження такого режиму праці відбулося в 1972 р. на сланцепереробному підприємстві в Естонії. А вже в 80-х рр. цей режим був введений на сотнях промислових підприємств і об'єднань, у науково-дослідних інститутах, проектно-конструкторських організаціях різних регіонів нашої країни.

Згодом гнучкий режим організації праці почали застосовувати у тих випадках, коли у зв'язку із певними причинами (побутовим, соціальним тощо) подальше застосування усталених графіків було ускладнене або неефективним. На той час гнучкий графік роботи устанавлювався на прохання працівника залежності від його індивідуальних потреб та дозволяв робити зрушення у початку і закінченні робочого дня на дещо

ранній або пізній час щодо встановленого на підприємстві режиму роботи. Вже на той момент гнучкий графік зумовлював межі можливого початку і закінчення роботи, а також часу обов'язкової присутності на роботі, який становив фіксовану (обов'язкову) частину робочого дня, а час, який передував та слідував – гнучку його частину протягом якої, працівник за своїм бажанням (але з відома безпосереднього керівника), мав право приступити до роботи, або завершити роботу, а також користуватися обідньою перервою в будь-який або заздалегідь обумовлений час. Тривалість гнучкої частини робочого дня, як правило, встановлювалася в межах 1,5–2 годин.

Гнучкий графік роботи застосовувався не тільки при індивідуальній, але і при бригадній формі організації праці. Введення гнучкого графіка роботи в колективах, як і дозвіл працювати за таким графіком окремим працівникам, оформлювався наказом керівника за погодженням з профспілковим комітетом, в яких визначалися початок і закінчення робочого дня, а також періоди обов'язкової присутності та гнучка частина робочого часу. Незважаючи на те, що на практиці режим гнучкого робочого часу вже багатьма організаціями застосовувався досить тривалий час, на законодавчому рівні зазначений режим робочого часу не було врегульовано. КЗпП 1971р. не містив жодної статті, де він хоча б згадувався. Його правове регулювання почалося в 1984 р. з утвердження Положення про порядок та умови застосування змінного (гнучкого) графіка роботи для жінок, які мають дітей [1], яке рекомендувало застосування змінного (гнучкого) графіка роботи щодо працівниць, які мають дітей. Згодом у 1985 р. було затверджені Рекомендації щодо застосування режиму гнучкого робочого часу на підприємствах, в установах і організаціях галузей народного господарства [2], які стали першим актом, що регулював застосування гнучкого режиму робочого часу для всіх працівників.

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 30 березня 2020 р., № 540-IX [3] закріпив гнучкий режим у ст. 60 КЗпП України, в якій передбачено, що на час загрози поширення епідемії, пандемії та/або на час загрози військового, техногенного, природного чи іншого характеру умову про дистанційну/надомну роботу та гнучкий режим робочого часу можна

встановити у наказі/розпорядженні роботодавця без письмової форми трудового договору про дистанційну/надомну роботу.

Гнучкий режим робочого часу встановлюють за погодженням між працівником і роботодавцем, за відповідним наказом: (а) на визначений строк або безстроково; (б) коли приймають на роботу або згодом. Гнучкий режим робочого часу не тягне за собою змін у нормуванні, оплаті праці та не впливає на обсяг трудових прав працівників (ч. 9 ст. 60 КЗпП України). Гнучкий режим робочого часу може передбачати: фіксований час, протягом якого працівник має бути присутнім на робочому місці та виконувати посадові обов'язки; змінний час, протягом якого працівник самостійно визначає періоди роботи в межах встановленої норми тривалості робочого часу; час перерви для відпочинку і харчування. Словосполучення «може передбачати» означає, що усі складові гнучкого режиму не обов'язкові. Їх встановлюють за потреби. У зв'язку з цим, гнучкий режим уводять: за заявою працівника наказом – якщо у ПВТР передбачено, що гнучкий режим може встановлюватися працівникам певних посад або підрозділів; за замовчуванням – без заяви і наказу – якщо ПВТР встановлюють гнучкий режим усім працівникам чи працівникам певних посад або підрозділів. Гнучкість правового регулювання трудових відносин означає укладення трудових договорів на умовах неповного робочого часу, з гнучким режимом роботи, з надомними та дистанційними працівниками та ін.

На нашу думку, застосування режиму гнучкого робочого часу має сприяти найбільш ефективній організації виробництва і праці, підвищенню дисципліни і забезпечувати найкраще поєднання економічних, соціальних та особистих інтересів працівників з інтересами виробництва.

Література:

1. Положение о порядке и условиях применения скользящего (гибкого) графика работы для женщин, имеющих детей: постановление Госкомтруда СССР и Секретариата ВЦСПС от 06.06.1984 г. №170/10-101. Бюллетень Госкомтруда СССР. 1984. № 9.
2. Об утверждении Рекомендаций по применению режимов гибкого рабочего времени на предприятиях, учреждениях и организациях отраслей народного хозяйства: постановление Госкомтруда СССР № 162, Секретариата ВЦСПС от 30.05.1985 г. № 12-55. Бюллетень Госкомтруда СССР. 1985. №11.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України від 30.03.2020 р. № 540-IX. Відомості Верховної Ради України. 2020. № 18. Ст. 123.

З М І С Т

ПИТАННЯ УНІФІКАЦІЇ ВИБОРЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ <i>Мохончук Б.С.</i>	3
ДИСКРИМІНАЦІЯ: ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ <i>Трихліб К.О.</i>	6
ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ УНІТАРНОЇ ДЕРЖАВИ <i>Курицев О.Ю.</i>	10
МІЖНАРОДНИЙ КРИМІНАЛЬНИЙ СУД В СВІТЛІ НОВІТНІХ ПАРАДИГМ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВЗАЄМОДІЇ <i>Миславський І.В.</i>	14
РІВНІ ПІДОЗРИ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД <i>Лаврова В.В.</i>	18
АВТОНОМІЯ ВОЛІ У ВІДНОСИНАХ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПРОСТОРИ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАКТИЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ <i>Лукань М.О.</i>	21
ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ТА КОНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОСТІ	
ЕКСПРЕСИВНІСТЬ В АРГУМЕНТАЦІЙНИХ ЮРИДИЧНИХ ДОКУМЕНТАХ <i>Биля-Сабадаш І.О.</i>	25
ВИКОНАВЧІ СТРУКТУРИ В СИСТЕМІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ УКРАЇНИ <i>Соляник К.Є.</i>	28
КОНЦЕПЦІЯ ВОЙОВНИЧОЇ ДЕМОКРАТІЇ В РІШЕННІ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ВІД 16.07.2019р.№9-Р/2019 <i>Берченко Г.В.</i>	31
ОСОБИСТЕ ГОЛОСУВАННЯ ЯК КОНСТИТУЦІЙНИЙ ОБОВ'ЯЗОК НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ УКРАЇНИ: ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЙОГО ДОТРИМАННЯ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ <i>Романюк П.В.</i>	35
ЗАХИСТ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ВІД ДИСКРИМІНАЦІЇ: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ <i>Буряковська К.О.</i>	39
ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ ТА СУЧАСНИЙ СТАН РЕГІОНАЛЬНОЇ ДЕМОКРАТІЇ В СЛОВАЧЧИНІ <i>Чиркін А.С.</i>	42

ВИЗНАННЯ РІШЕНЬ ІНОЗЕМНИХ СУДІВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ КИТАЮ	
<i>Шуміло І.А., Околот М.Г.</i>	45
ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ В АСПЕКТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ РЕФОРМИ	
<i>Штефан В.С.</i>	47
МІСЦЕ НЕУРЯДОВИХ (ГРОМАДСЬКИХ) ПРАВОЗАХИСНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У СТРУКТУРІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА (ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ)	
<i>Демиденко А.Л.</i>	50
СУЧАСНІ КОНКУРУЮЧІ КОНЦЕПЦІЇ ГРОМАДЯНСТВА	
<i>Макаров М.В.</i>	52
СТАНОВЛЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ ОБМЕЖЕНОГО ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ	
<i>Філіпський Д.П.</i>	57
ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ МИТНИХ РЕЖИМІВ	
<i>Семенець О.Д.</i>	60
ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ СВОБОДИ ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ: ДОСВІД ВЕЛИКОБРИТАНІЇ	
<i>Сендецька О.В.</i>	63
МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ НА РАЙОННОМУ РІВНІ: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ	
<i>Сергієнко А.А.</i>	66
«ПАКТИ Й КОНСТИТУЦІЇ ПРАВ І ВОЛЬНОСТЕЙ ВІЙСЬКА ЗАПОРІЗЬКОГО» ПИЛИПА ОРЛИКА, ЯК ГОЛОВНИЙ РЕСУРС ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОГО-ПРАВОВОГО УСТРОЮ УКРАЇНИ ЧАСІВ ГЕТЬМАНЩИНИ	
<i>Осьмірко І.Р.</i>	68
ПРАВА ЛЮДИНИ: УНІВЕРСАЛЬНІСТЬ ЧИ ОБМЕЖЕНІСТЬ КОНЦЕПТУ?	
<i>Цололо В.В.</i>	71
ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ У СФЕРІ ПОВОДЖЕННЯ З ПОБУТОВИМИ ВІДХОДАМИ В КОНТЕКСТІ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ	
<i>Третьяк А.В.</i>	74
ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНА СТРАТЕГІЯ УКРАЇНИ: ЦІННІСНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	
<i>Цятковська А.М.</i>	77
ПОНЯТТЯ ЗАКОННОСТІ У ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	
<i>Ібрагімзаде Е.Р.</i>	79

К ВОПРОСУ О ПОНЯТИИ И ВИДАХ СОМАТИЧЕСКИХ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА	
<i>Минайчева М.В.</i>	82
ВИБОРЧА СИСТЕМА В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ	
<i>Кузьміна В.О.</i>	86
НЕПРЯМІ ВИБОРИ ПРЕЗИДЕНТА: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД	
<i>Долотіна В.В.</i>	88
THE CONCEPT AND REGULATION OF HUMAN SOMATIC RIGHTS	
<i>Dzenisenka N.V.</i>	90
МИГРАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ	
<i>Липченко А.М.</i>	92
МЕЖДУНАРОДНАЯ ФИНАНСОВАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ГОСУДАРСТВ	
<i>Радионов К.В.</i>	94
ПРАВОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ МЕДИА-ИНФОРМАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ	
<i>Озимко К.Д.</i>	98
НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ЗАКОНОПРОЕКТНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ВООРУЖЕННЫХ СИЛАХ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	
<i>Сартаев Ж.Н., Серов И.А.</i>	102
ON THE ISSUE OF GENDER ASYMMETRY IN PUBLIC ADMINISTRATION	
<i>Тенюта Е. С.</i>	105
СОВРЕМЕННЫЕ ВЗГЛЯДЫ НА ИНФОРМАЦИОННЫЕ ВОЙНЫ В ИНТЕРНЕТЕ	
<i>Сартаев Ж.Н., Бегишев Р.Р., Малдыбаев К.Б.</i>	109
CARL SCHMITT VS. HANS KELSEN: WHO SHOULD BE THE GUARDIAN OF THE CONSTITUTION?	
<i>Dotsenko R.A.</i>	112
ПРОБЛЕМИ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ ГОЛОВАМИ МІСЦЕВИХ ДЕРЖАВНИХ АДМІНІСТРАЦІЙ	
<i>Агамалиева А.М.</i>	115
СТУДЕНТИ – УЧАСНИКИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН	
<i>Алиева А.В.</i>	117
ПРИНЦИП РІВНОСТІ У ПРАВІ	
<i>Алхінді Х.М.</i>	121
ІНСТИТУТ ОМБУДСМЕНА: УКРАЇНА І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД	
<i>Андренко В.В.</i>	124

ПИТАННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ТА ПОЛІТИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	
<i>Бабенко Т.О.</i>	126
ЗНАЧЕННЯ МІСЦЕВИХ РЕФЕРЕНДУМІВ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	
<i>Бутиліна К.О.</i>	129
THE FEATURES OF LEGAL AND POLITICAL SYSTEM OF THE REPUBLIC OF POLAND	
<i>Zhytynskiy O.</i>	131
ГЕНДЕРНІ КВОТИ У ПАРЛАМЕНТІ ЯК ГАРАНТІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ РІВНОСТІ	
<i>Баран Є.В.</i>	133
ПРИНЦИП СТРИМУВАННЯ І ПРОТИВАГ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕМОКРАТИЧНОГО ХАРАКТЕРУ ВЛАДИ	
<i>Білоус І.А.</i>	135
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПРАВОВИХ НОРМ У РУСЬКІЙ ТА САЛІЧНІЙ ПРАВДАХ	
<i>Блинова Д.В.</i>	137
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ Й ДІЯЛЬНОСТІ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ	
<i>Божко М.В.</i>	139
ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУТУ КОНСТИТУЦІЙНОЇ СКАРГИ З УРАХУВАННЯМ ДОСВІДУ ПОЛЬЩІ ТА ІСПАНІЇ	
<i>Бондаренко Є.В.</i>	141
ДО ПИТАННЯ ПРО ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК НЕГАТИВНОЇ І ПОЗИТИВНОЇ СВОБОДИ	
<i>Бондаренко О.В.</i>	143
ДЕПУТАТСЬКА НЕДОТОРКАНИСТЬ	
<i>Бугай Ю.Р.</i>	146
СУДОВИЙ ПРЕЦЕДЕНТ І ЙОГО ФОРМА ІСНУВАННЯ В США	
<i>Бурдяк Н.А.</i>	148
ОСОБЛИВОСТІ СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЬЯТЬ «СВОБОДА СОВІСТІ» ТА «СВОБОДА РЕЛІГІЇ»	
<i>Вареня А.Є.</i>	151
ПРОБЛЕМА НЕДОТРИМАННЯ ВИМОГ ДО КОНСТИТУЦІЙНОЇ СКАРГИ	
<i>Вовчанський І.І.</i>	153
ДЕРЖАВОТВОРЧА ІДЕЯ КИРИЛО-МЕФОДІЇВСЬКОГО БРАТСТВА	
<i>Воронюк П.А.</i>	156

ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА ЯК ПЕРВИННИЙ СУБ'ЄКТ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	
<i>Габрієлян К.А.</i>	159
ІНСТИТУТ СТАРОСТИ, ЯК НОВИЙ ЕЛЕМЕНТ В СИСТЕМІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ	
<i>Гавриленко Д.О.</i>	161
ФРАНЦУЗЬКИЙ ДОСВІД ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ПРЕФЕКТА ДЛЯ УКРАЇНИ	
<i>Гайлюнас О.Д.</i>	163
ПОЛІТИКА БЕЗПЕКИ Й ОБОРОНИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ВІДПОВІДІ НА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ	
<i>Грибовська Ю.І.</i>	166
ЩОДО АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ	
<i>Діброва Т.А.</i>	169
КОМПЕТЕНЦІЯ МІСЦЕВИХ ДЕРЖАВНИХ АДМІНІСТРАЦІЙ	
<i>Доценко В.В.</i>	171
ПРАВО НА МИРНІ ЗІБРАННЯ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ	
<i>Дроздик О.А.</i>	173
НАЦІЯ ЯК СУБ'ЄКТ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА	
<i>Дубина К.В.</i>	176
ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПРАВ ОСВІДОМОСТІ СУДДІ	
<i>Затулій А.О.</i>	178
ОСНОВНІ НАПРЯМКИ РЕФОРМУВАННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ	
<i>Зеленська Є.О.</i>	181
ПОВНОВАЖЕННЯ МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ	
<i>Землякова Д.О.</i>	184
ОСОБЕННОСТИ ИСТОЧНИКОВ ПРАВА ПРАВОВОЙ СИСТЕМЫ ЯПОНИИ	
<i>Лавренов А.Г.</i>	186
ФОРМИ ДІЯЛЬНОСТІ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ	
<i>Кіян А.С.</i>	189
ОСОБЛИВОСТІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В НІМЕЧЧИНІ	
<i>Ковригіна Г.В.</i>	192
АМЕРИКАНСЬКИЙ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ: ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА	
<i>Козлова К.В.</i>	195
ПРАВО НА ПОВАГУ ДО ЛЮДСЬКОЇ ГІДНОСТІ	
<i>Коліванова Л.І.</i>	197

ОСНОВНІ ОРГАНІЗАЦІЙНІ ФОРМИ РОБОТИ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ	
Кононенко В.А.	199
ЗМІНА АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО ПОДІЛУ У ПРОЦЕСІ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ	
Коньшина Л.Р.	201
ЕЛЕКТРОННІ ПЕТИЦІЇ: ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЇХ ЗАПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ	
Корпан О.А.	203
ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ	
Костюкевич У.О.	206
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПАРЛАМЕНТСЬКОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ	
Костюкович Д.О.	208
КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ НА ДЕРЖАВНІЙ СЛУЖБІ	
Котова А.І.	211
ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ РОЗУМНИХ СТРОКІВ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ	
Кошель В.В.	213
ПРОЦЕС ПОСТУПОВОЇ ІНКОРПОРАЦІЇ ГЕТЬМАНЩИНИ ДО СКЛАДУ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ, ШЛЯХОМ ОБМЕЖЕННЯ ЇЇ У ПРАВАХ	
Кравчук А.С.	217
КОНСТИТУЦІЙНА СКАРГА ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ	
Кравчук А.С.	220
ОСОБЛИВОСТІ СПАДКУВАННЯ АВТОРСЬКИХ ПРАВ	
Кригіна Ю.С.	222
ДЕЯКІ ФОРМИ УЧАСТІ ГРОМАДЯН В УПРАВЛІННІ ДЕРЖАВНИМИ СПРАВАМИ	
Кучер А.О.	225
ПИТАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ГОЛОСУВАННЯ В УКРАЇНІ	
Левицька А.Д.	228
ДО ПИТАННЯ РОЗВИТКУ СУДОВОГО ПРЕЦЕДЕНТУ ЯК ДЖЕРЕЛА ПРАВА УКРАЇНИ (ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ)	
Лисюк А.О.	230
ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ АПАРАТУ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ	
Літошко Я.С.	234

ПИТАННЯ НАДАННЯ ПРАВА ЗАКОНОДАВЧОЇ ІНІЦІАТИВИ НАРОДУ	
<i>Ліхтей В.В.</i>	236
КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД В МЕХАНІЗМІ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ	
<i>Лобкова К.В.</i>	238
ОСОБЛИВОСТІ КОМПЕТЕНЦІЇ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ: ПОНЯТТЯ ТА ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ	
<i>Логойко О.О.</i>	240
ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК ОДИН З ДЕТЕРМІНУЮЧИХ ФАКТОРІВ ВСТАНОВЛЕННЯ ЛІБЕРАЛЬНОЇ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ	
<i>Лукаш Є.Ю.</i>	243
ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИБОРЧИХ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ	
<i>Макарчук Ю.В.</i>	246
ОСОБЛИВОСТІ РЕГЛАМЕНТУ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ ЯК ПРАВОВОГО АКТУ	
<i>Маленко В.В.</i>	248
ФОРМА ГОСУДАРСТВЕННОГО ПРАВЛЕННЯ УЗБЕКИСТАНА: ОБЩЕТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ	
<i>Мамараймова С.</i>	250
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕЛЕКТРОННОЇ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ	
<i>Матвієнко В.В.</i>	254
ЗАПРОВАДЖЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ «РОЗУМНОГО МІСТА» В УКРАЇНІ	
<i>Мацакова Г.В.</i>	257
РОЛЬ ВЕЛИКОЇ ХАРТІЇ ВОЛЬНОСТЕЙ У ЗАКОНАХ СУЧАСНОЇ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ	
<i>Мацєєва О.В.</i>	260
ПИТАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ НАРОДНОЇ ЗАКОНОДАВЧОЇ ІНІЦІАТИВИ	
<i>Мельник М.Ю.</i>	262
ЗНАЧЕННЯ НАУКИ ДЕРЖАВНОГО БУДІВНИЦТВА І МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ДЛЯ МАЙБУТНЬОГО ЮРИСТА	
<i>Метеджи Д.Ю.</i>	264
ПОДВІЙНЕ ГРОМАДЯНСТВО: ДОСВІД УКРАЇНИ ТА США	
<i>Наливайко В.В.</i>	267
ПРЕДМЕТ РЕФЕРЕНДУМУ: МИНУЛЕ ТА МАЙБУТНЄ	
<i>Науменко Є.В.</i>	269

СТАТУС ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ	
<i>Осохівська Н.В.</i>	271
МІСЦЕВА ВЛАДА ШВЕЙЦАРІЇ: УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ	
<i>Останчук В.Ю.</i>	274
ПРАВОВОЙ РЕАЛІЗМ АЛЬФА РОССА	
<i>Осьмирко И.Р.</i>	277
СВОБОДА СЛОВА В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ	
<i>Перепелиця М.Б.</i>	279
ЗУПИНЕННЯ, ЗМІНА ТА ПРИПИНЕННЯ ДІЇ АКТИВ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	
<i>Перцель К.С.</i>	281
ЩОДО ПРИНЦИПУ ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ	
<i>Півоварова Д.В.</i>	285
ЧИ ПОРУШУЄ КЛОНУВАННЯ ЛЮДСЬКОГО ОРГАНІЗМУ ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ПРАВА ЛЮДИНИ?	
<i>Пізняк О.Є.</i>	286
КОНЦЕПЦІЯ «СМАРТ-МІСТА» І ЇЇ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ	
<i>Піскуровська А.В.</i>	289
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ЧАСТИНИ 3 СТАТТІ 89 ЗАКОНУ УКРАЇНИ ПРО КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ	
<i>Плетньов О.О.</i>	292
ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ	
<i>Плотнікова А.Д.</i>	295
ЗАКОНОДАВЧА ІНІЦІАТИВА НАРОДУ: ПИТАННЯ МОДЕЛІ ВПРОВАДЖЕННЯ	
<i>Поліщук Д.І.</i>	297
СУЧАСНЕ РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ «ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ»	
<i>Попович М.О.</i>	299
ГЛОБАЛЬНА ЗМІНА КЛІМАТУ: АНАЛІЗ ВІТЧИЗНЯНОГО ТА МІЖНАРОДНОГО ЗАКОНОДАВСТВА	
<i>Приблуда П.М.</i>	302
ПОРЯДОК РЕАЛІЗАЦІЇ КАБІНЕТОМ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ НОРМОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
<i>Прокопенко К.С.</i>	304
НОРМИ ЕТИКИ ТА ДИСЦИПЛІНИ НА ПЛЕНАРНИХ ЗАСІДАННЯХ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ	
<i>Прокопова А.О.</i>	307
МЕДІАЦІЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ	
<i>Псьота О.В.</i>	308

ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ІМПЕРАТИВНОГО МАНДАТУ В УКРАЇНІ	
<i>Родіонова К.Є.</i>	312
ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ОКРЕМИХ ЦЕНЗІВ ЩОДО КАНДИДАТІВ НА ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРАХ	
<i>Ружинська А.П.</i>	315
ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ В КОРПОРАТИВНОМУ ПРАВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ І УКРАЇНИ	
<i>Рязанцева Ю.О.</i>	317
УКРАЇНСЬКИЙ НАРОД ЯК СУБ'ЄКТ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ	
<i>Савенко Н.В.</i>	321
АБОРТ: ПОРУШЕННЯ ПРАВА НА ЖИТТЯ ЧИ ПРАВО РОЗПОРЯДЖАТИСЬ ВЛАСНИМ ОРГАНІЗМОМ?	
<i>Ситенька О.С.</i>	323
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ДОХІДНОЇ ЧАСТИНИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ	
<i>Туров В.Д.</i>	326
ЧИ ПРАЦЮВАТИМЕ ЗАКОН ПРО ІМПІЧМЕНТ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ?	
<i>Турчак Д.А.</i>	328
ОРГАНИ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ В СИСТЕМІ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ	
<i>Фідарова Д.А.</i>	331
УКРАЇНА – СУСІД ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ. ОСОБЛИВОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПОЛІТИКИ СУСІДСТВА	
<i>Хоменко А.С.</i>	334
ОСОБЛИВОСТІ СТАТУСУ ПОСАДОВИХ ОСІБ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	
<i>Циганок М.В.</i>	337
ПИТАННЯ ОБМЕЖЕННЯ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА МИРНІ ЗІБРАННЯ У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ	
<i>Чала В.Є.</i>	340
НОРМОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ: ПОРЯДОК ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЗДІЙСНЕННЯ	
<i>Чернов Д.В.</i>	344
УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМОТВОРЧОЇ ФОРМИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ	
<i>Чубата Д.О.</i>	347

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ СТАТУСУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНОЇ ОСОБИ В УКРАЇНІ	
<i>Шведенко В.О.</i>	349
ГРОМАДСЬКІ ІНІЦІАТИВИ В ПРАВІ ЄС	
<i>Шуть А.В.</i>	352
ЕЛЕКТРОННІ ПЕТИЦІЇ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД, ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ	
<i>Юненко Д.І.</i>	355
ЩОДО ПОРІВНЯННЯ КОМПЕТЕНЦІЇ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ ТА ФРАНЦІЇ	
<i>Гой А.В.</i>	358
ПРАВОВА ПРИРОДА НАЦІОНАЛЬНОГО АГЕНСТВА З ПИТАНЬ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ	
<i>Мічківський Р.В.</i>	360
К ВОПРОСУ О СИСТЕМАТИЗАЦИИ ИНДУСКОГО ПРАВА	
<i>Мамраимова С.</i>	362

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРАВознавства у ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ Світі

ДЕЯКА ПРОБЛЕМАТИКА ЗЕМЕЛЬНОГО ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ	
<i>Шульга Т.М.</i>	365
ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ В СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ: УДОСКОНАЛЕННЯ СУСПІЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ	
<i>Задихайло Д.Д.</i>	367
ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК ДЛЯ ПРОМИСЛОВОГО БУДІВНИЦТВА	
<i>Ревягіна А.А.</i>	371
ПРОБЛЕМИ ЗДІЙСНЕННЯ ПРОКУРОРОМ ПРЕДСТАВНИЦТВА ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ В ФОРМІ ВСТУПУ У ЦИВІЛЬНУ СПРАВУ В СУДІ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ	
<i>Гузе К.А.</i>	374
ПРАВОВА ПРИРОДА «ФОРМАТУ» В ПРАВІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	
<i>Силкіна А.О.</i>	377
КОЛІЗІЇ В НОРМАХ ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА, ЩО РЕГУЛЮЮТЬ СТВОРЕННЯ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ НА ПІДСТАВІ ЗАКОНУ ТА ЗАПОВІТУ	
<i>Бібік А.М., Пана В.Д.</i>	381

ПРИРОДА МАЛОЗНАЧНИХ СПРАВ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНА ФОРМА ЇХ РОЗГЛЯДУ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ	
<i>Білоус К.В.</i>	383
ЩОДО ПІДХОДІВ ДО КЛАСИФІКАЦІЙ ФРАНЧАЙЗИНГУ	
<i>Косінова Д.С.</i>	387
ЛИЧНО-ДОВЕРИТЕЛЬНИЙ ХАРАКТЕР І БЕЗВОЗМЕЗДНОСТЬ ЯК ПРИЗНАКИ СЕМЕЙНИХ ІМУЩЕСТВЕННИХ ПРАВООТНОШЕНЬ	
<i>Халецька Т.М.</i>	391
К ВОПРОСУ О ПРЕДСТАВИТЕЛЬСТВЕ РОДИТЕЛЯМИ ЗАКОННЫХ ИНТЕРЕСОВ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ ДЕТЕЙ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ	
<i>Третьякова Ж.В.</i>	393
ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ ТА В КРАЇНАХ СВІТУ	
<i>Конопельцева О.О.</i>	397
ГАРАНТИИ ГОСУДАРСТВА ПО СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЕ ДЕТЕЙ-СИРОТ: ОПЫТ КОДИФИКАЦИИ	
<i>Ежова Т.Б.</i>	400
ПРОБЛЕМИ ІНСТИТУТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
<i>Давиденко П.О.</i>	403
ПОЛІТИКО-ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ	
<i>Швидка Т.І.</i>	406
ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ЯК МАТЕРІАЛЬНА ОСНОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ СУВЕРЕННОСТІ	
<i>Остапенко Ю.І.</i>	409
ПУБЛІЧНО ТА ПРИВАТНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТИ В ПРАВОВОУ РЕГУЛЮВАННІ СПОРТИВНИХ ВІДНОСИН	
<i>Зайченко Л.І.</i>	412
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ХЕНДЛІНГУ: ПРОБЛЕМА УНІФІКАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ	
<i>Доденко І.В.</i>	414
ДО ПИТАННЯ ПРО РЕАЛІЗАЦІЮ ПРОЄКТІВ ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА В ІННОВАЦІЙНІЙ СФЕРІ	
<i>Мазалова А.О.</i>	416
ІННОЗЕМНИЙ ДОСВІД ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ГОСПОДАРСЬКОГО ВПЛИВУ ДЕРЖАВИ НА ІННОВАЦІЙНУ СФЕРУ	
<i>Гольсва Н.К.</i>	419

ПРАВОВА ПРИРОДА ІНФОРМАЦІЇ ЯК ОБ'ЄКТА ГОСПОДАРСЬКОГО ОБОРОТУ	
<i>Жорняк А.В.</i>	423
ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ СТИМУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВОЮ ВІДНОСИН ПРОМИСЛОВОГО АУТСОРСИНГУ В УКРАЇНІ	
<i>Косінова К.С.</i>	426
ЩОДО ПИТАННЯ ПРИНЦИПІВ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У ЗАКОНІ УКРАЇНИ «ПРО ВАЛЮТУ І ВАЛЮТНІ ОПЕРАЦІЇ»	
<i>Лядов А.Г.</i>	430
ТОРГОВЕЛЬНА МАРКА: ОБЛІКОВИЙ, ПРАВОВИЙ І МАРКЕТИНГОВИЙ АСПЕКТИ	
<i>Карпенко Р.В.</i>	433
ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я У ПВНІЧНІЙ АМЕРИЦІ	
<i>Крут К.О.</i>	435
НА КАКОЇ СТАДИИ ПРОЦЕССА ДОПУСКАЕТСЯ ПРИМИРЕНИЕ СТОРОН ГРАЖДАНСКИХ И ЭКОНОМИЧЕСКИХ СПОРОВ?	
<i>Скобелев В.П.</i>	439
НЕКОТОРЫЕ ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОЛОЖЕНИЯ И ВОПРОСЫ КЛАССИФИКАЦИИ ОТНОСИТЕЛЬНО ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ, ПЕРЕПОДГОТОВКИ И ПОВЫШЕНИЯ КВАЛИФИКАЦИИ БЕЗРАБОТНЫХ	
<i>Апенюк А.Г.</i>	443
ИСПОЛНЕНИЕ МЕДИАТИВНОГО СОГЛАШЕНИЯ	
<i>Гапоненко Д.В.</i>	447
ПРИОСТАНОВЛЕНИЕ ТРУДОВОГО ДОГОВОРА ПО ИНИЦИАТИВЕ РАБОТОДАТЕЛЯ В СЛУЧАЕ ВРЕМЕННОГО ОТСУТСТВИЯ РАБОТЫ ПО ПРИЧИНАМ ПРОИЗВОДСТВЕННОГО ИЛИ ЭКОНОМИЧЕСКОГО ХАРАКТЕРА СКВОЗЬ ПРИЗМУ БАЛАНСА ЭКОНОМИЧЕСКОЙ И СОЦИАЛЬНОЙ ФУНКЦИЙ ТРУДОВОГО ПРАВА	
<i>Мазурова Т.А.</i>	449
АКТУАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ДОГОВОРНОГО РЕЖИМА ИМУЩЕСТВЕННЫХ ОТНОШЕНИЙ СУПРУГОВ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ И УКРАИНЫ	
<i>Ховратова С.Н.</i>	453
ОЦЕНОЧНЫЕ ПОНЯТИЯ В ГРАЖДАНСКОМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН И УКРАИНЫ	
<i>Маратова А.М.</i>	457

ИЗВЛЕЧЕНИЕ	ПРИБЫЛИ	КАК	ПРИЗНАК	
ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ				
<i>Садкова В.А.</i>				460
ЗАКЛЮЧЕНИЕ ДОГОВОРА НА ОКАЗАНИЕ ИНЖЕНЕРНЫХ УСЛУГ ПУТЕМ НАПРАВЛЕНИЯ ОФЕРТЫ И ЕЕ АКЦЕПТА				
<i>Туровец М.В.</i>				463
БИНАРНЫЕ ОПЦИОНЫ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВОЙ АСПЕКТ				
<i>Василевский А.В.</i>				466
УКЛАДЕННЯ СМАРТ КОНТРАКТУ ЗА ДОПОМОГОЮ ТЕХНОЛОГІЇ БЛОКЧЕЙН				
<i>Біленька Є.О.</i>				469
ДО ПИТАННЯ ПРО МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ АГРАРНОМУ РЕЙДЕРСТВУ В УКРАЇНІ				
<i>Гаркуша В.В.</i>				472
ПОРІВНЯННЯ СПОСОБІВ НАБУТТЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ОСНОВІ РИМСЬКОГО ПРАВА ТА СУЧАСНОГО ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ				
<i>Головащенко Д.С.</i>				474
ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ГРОМАДЯНАМИ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ В УМОВАХ ЗЕМЕЛЬНОЇ ТА АГРАРНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ				
<i>Дорось М.О.</i>				478
УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ РАЦІОНАЛІЗАТОРСЬКИХ ПРОПОЗИЦІЙ				
<i>Макимова М.К.</i>				480
ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ УТРИМАННЯ І ВИКОРИСТАННЯ ДИКИХ ТВАРИН				
<i>Миць А.М.</i>				483
ПРАКТИКА ЄСПЛ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЙКРАЩИХ ІНТЕРЕСІВ ДИТИНИ ПРИ РОЗГЛЯДІ СПРАВ СУДОМ				
<i>Мойсюк К.О., Тубольцева Я.С.</i>				486
ПЛАГІАТ ЯК ОСНОВНИЙ ВИД ПОРУШЕННЯ АВТОРСЬКОГО ПРАВА ТА СУМІЖНИХ ПРАВ				
<i>Підопригора К.Б.</i>				490
ОПТИМІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ НАДАННЯ ПОСЛУГ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ АКТИВ ЦИВІЛЬНОГО СТАНУ				
<i>Субот Н.І.</i>				492
ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ НА ДОМЕННЕ ІМ'Я				
<i>Чалик В.Р.</i>				494

ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ У СПРАВАХ ПРО ЗАХИСТ ЧЕСТИ ТА ГІДНОСТІ ФІЗИЧНО ОСОБИ У ЗВ'ЯЗКУ З ПОШИРЕННЯМ НЕДОСТОВІРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ	
<i>Чаплінська О.В., Тубольцева Я.С.</i>	498
ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ В АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИНАХ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ	
<i>Чередніченко В.І.</i>	502
ДИСЦИПЛІНА ПРАЦІ ТА ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	
<i>Шилова Д.В.</i>	504
СТАТУС ЗАМІЖНЬОЇ ЖІНКИ ВІДПОВІДНО ДО «ЗАКОНІВ ЦАРЯ ХАММУРАПІ»	
<i>Шмига В.О.</i>	506
РОЗУМНИЙ СТРОК СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ ЯК ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ПРИНЦИП СУДОВОЇ ВЛАДИ	
<i>Яїцька Д.І.</i>	509

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАУК КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЦИКЛУ

ДО ПИТАННЯ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ МАЙНА	
<i>Дзюба Ю.П.</i>	512
ЩОДО ПОНЯТТЯ РЕЖИМУ У КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ	
<i>Гальцова О.В.</i>	516
ФОРМИ ВЧИНЕННЯ КРАДІЖОК В МЕРЕЖІ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ	
<i>Бурда О.М.</i>	519
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СТВОРЕННЯ ЄДИНОГО РЕЄСТРУ ОСІБ, ЩО ВЧИНЯЮТЬ СТАТЕВІ ЗЛОЧИНИ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ В УКРАЇНІ	
<i>Кулик К.Д.</i>	522
ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ст. 399 КПК ПРИ ПЕРЕВІРЦІ УХВАЛ СЛІДЧОГО СУДДІ	
<i>Савенко М.Є.</i>	524
ВИЗНАЧЕННЯ ЦІНИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА: НАЦІОНАЛЬНИЙ І МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД	
<i>Сметаніна Н.В.</i>	526
ОБ АДМИНИСТРАТИВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА КУРЕНИЕ В АВТОМОБИЛЕ	
<i>Жигало И.Ю.</i>	530

ХАРАКТЕРИСТИКА ОБЩЕСОЦИАЛЬНОГО ПРЕСТУПНОСТИ	ОСНОВНЫХ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ	НАПРАВЛЕНИЙ ЖЕНСКОЙ	
<i>Миренкова С.В.</i>			532
ПРЕДМЕТ ПРЕСТУПНЫХ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ	ПОСЯГАТЕЛЬСТВ СОБСТВЕННОСТИ	В СФЕРЕ ПО	
<i>Прудникова Т.А.</i>			535
ОСОБЕННОСТИ ЛИЧНОСТИ ПРЕСТУПНИКА В СФЕРЕ ТОРГОВЛИ ЛЮДЬМИ			
<i>Врабий К.М.</i>			538
ПОСТПЕНИТЕНЦИАРНЫЙ НАДЗОР ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ УКРАИНЫ И РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ			
<i>Игликова А.А.</i>			542
ПРЕДОСТАВЛЕНИЕ СВЕДЕНИЙ, БАНКОВСКУЮ ТАЙНУ, ПРАВООХРАНИТЕЛЬНЫМ ОРГАНАМ	СОСТАВЛЯЮЩИХ		
<i>Ульяницкая Ю.А., Юрковец А.П.</i>			545
ПЕРСПЕКТИВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ ИНСПЕКЦИИ ПО ДЕЛАМ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ			
<i>Иванова А.А.</i>			548
К ВОПРОСУ О ПСИХОЛОГИЧЕСКОМ НАСИЛИИ			
<i>Шумская А.В.</i>			552
МІСЦЕ ІНФОРМАЦІЇ З ЕЛЕКТРОННИХ НОСІЇВ У СИСТЕМІ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДЖЕРЕЛ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ			
<i>Скрипник А.В.</i>			555
УНОРМУВАННЯ МЕЖ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ДО 1960 РОКУ			
<i>Льюшонок О. Ю.</i>			557
МЕТОД РЕКОНСТРУКЦІЇ В СЛІДЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЙОГО СПІВВІДНОШЕННЯ З МЕТОДОМ МОДЕЛЮВАННЯ			
<i>Григоренко А.О.</i>			561
РОЛЬ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ САМОВІЛЬНОГО ЗАЙНЯТТЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ ТА САМОВІЛЬНОГО БУДІВНИЦТВА ДЛЯ ПОБУДОВИ ТАКТИЧНИХ ОПЕРАЦІЙ			
<i>Гришко І.К.</i>			564
ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПІДСЛІДНОСТІ ОРГАНІВ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ			
<i>Вінниченко В.А.</i>			567

ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ У РИМСЬКОМУ ПРАВІ	
<i>Криворучко Д.В.</i>	570
КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВБИВСТВА НА ЗАМОВЛЕННЯ	
<i>Шевчук В.В.</i>	574
THE US CRIME PREVENTION: MINORS	
<i>Rastorguyeva N.O.</i>	578
ДОКАЗОВЕ ЗНАЧЕННЯ ПОЯСНЕНЬ СПЕЦІАЛІСТА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	
<i>Волчкова М.І.</i>	579
ОБМЕЖУВАЛЬНИЙ ПРИПИС ЯК ІНСТРУМЕНТ У БОРОТЬБИ ПРОТИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА	
<i>Змєєва О.О.</i>	582
ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОНТРАБАНДИ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ТА БОЄПРИПАСІВ	
<i>Котюк М.В.</i>	585
НАПРАВЛЕННЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ УГОЛОВНО - ПРАВОВЫХ НОРМ ОБ ОТВЕТСТВЕННОСТИ МЕДИЦИНСКИХ РАБОТНИКОВ	
<i>Кулькина Н.И.</i>	588
ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНИЙ СТАН ПРАВА В ЄВРОСОЮЗІ	
<i>Линник А.Ю.</i>	592
ПРОБЛЕМАТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСТАВИ В ПРОЦЕСІ РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ	
<i>Малищук І.І.</i>	595
ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТИТУТУ ПОКАЗАННЯ З ЧУЖИХ СЛІВ	
<i>Помазна П.С.</i>	598
ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ (стаття 212 ККУ)	
<i>Сало Д.С.</i>	602
ЗАЛУЧЕННЯ ПЕРЕКЛАДАЧА ЯК ГАРАНТІЯ ДОТРИМАННЯ ПРАВ І ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ	
<i>Страшок А.А.</i>	606
ДІЗНАННЯ	
<i>Тіщенко І.І.</i>	608
ПРОСТИТУЦІЯ ЯК ПРОЯВ СТАТЕВОЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ ТА ЗАГРОЗИ ВІД ЇЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ	
<i>Цатурян Н.М.</i>	610

ОСОБЛИВОСТІ ПРОДОВЖЕННЯ СТРОКУ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ У ПІДГОТОВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ	
<i>Шевченко Н.С.</i>	613
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОСВІТИ В УКРАЇНІ	
<i>М'якушко О.М.</i>	616
ДИФАМАЦІЯ ТА ЗМІ	
<i>Кузьмич О.І.</i>	620
ВМОТИВОВАНІСТЬ СУДОВОГО РІШЕННЯ, ЯКИМ ВИРІШУЄТЬСЯ ПИТАННЯ ПРО ВІДВІД	
<i>Дробчак Л.В.</i>	622
ДО ПИТАННЯ ЗМІСТУ ТА ОСОБЛИВОСТЕЙ ПАРАДИГМИ ЦИФРОВИХ ПРАВ ЛЮДИНИ	
<i>Янчев Р.В.</i>	626
ЩОДО ПИТАННЯ «БЕЗСТРОКОВОСТІ» ТРУДОВОГО КОНТРАКТУ	
<i>Гребенюк В.В.</i>	628
ЩОДО ПОНЯТТЯ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ НАУКОВО- ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ	
<i>Чуприна Ю.А.</i>	630
ДО ПИТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ПРИРОДИ І ЗНАЧЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ ЮРИДИЧНИХ ГАРАНТІЙ У СФЕРІ ПРАЦІ	
<i>Янушкевич О.І.</i>	633
ГНУЧКИЙ РЕЖИМ РОБОЧОГО ЧАСУ: ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАЦІ	
<i>Таможанський О.В.</i>	637

Юридична осінь 2019 року

*Збірник тез доповідей та наукових повідомлень
учасників міжнародної науково-практичної конференції
молодих учених*

29 листопада 2019 р.

За заг. ред. проф. А.П. Гетьмана

Підписано до друку 20.12.2019 р. Формат 60х90 1/16.
Папір офсетн. Друк – різнографія. Ум. друк. арк. 39
Гарнітура Times New Roman.
Наклад 300 прим. Зам № 08-09/17

«ФОП Напольська А.В.»
Виписка з ЄДР ЮО та ФОП № 2 480 000 0000 152491
від 01.10.2013 р.
м. Харків, вул. Ярослава Мудрого (був. Петровського), 34
т.: 700-42-81